

E-ISSN: 2548-0499

International Journal of Public Finance

International Peer-Reviewed Open Access Electronic Journal

Vol. 9 | No. 2 | Year: 2024

<http://dergipark.org.tr/en/pub/ijpf>

International Journal of Public Finance

International Peer-Reviewed Open Access Electronic Journal

Vol. 9
No. 2
2024

Owner of Behalf of International Public Finance Conference/Türkiye / Uluslararası Maliye Sempozyumu/Türkiye Adına Sahibi

Prof. Dr. Adnan GERÇEK (Bursa Uludağ University, Türkiye)

Chief Executive Officer / Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Prof. Dr. Tolga DEMİRBAŞ (Bursa Uludağ University, Türkiye)

Editors / Editörler

Prof. Dr. Adnan GERÇEK (Bursa Uludağ University, Türkiye)

Prof. Dr. Sacit Hadi AKDEDE (İzmir Bakırçay University, Türkiye)

Editorial Board / Yayın Kurulu

Prof. Dr. Burçin BOZDOĞANOĞLU (Bandırma 17 Eylül University, Türkiye)

Prof. Dr. Emrah FERHATOĞLU (Eskişehir Osmangazi University, Türkiye)

Prof. Dr. Christos KOLLIAS (University of Thessaly, Greece)

Prof. Dr. Elif SONSUZOĞLU (Kıbrıs İlim University, TRNC)

Prof. Dr. Jinyoung HWANG (Hannam University, South Korea)

Prof. Dr. John T. KING (Georgia Southern University, USA)

Prof. Dr. Özhan ÇETİNKAYA (Bursa Uludağ University, Türkiye)

Prof. Dr. Roberto CELLİNİ (University of Catania, Italia)

Prof. Dr. Selçuk İPEK (Çanakkale 18 Mart University, Türkiye)

Foreign Language Editor / Yabancı Dil Editörü

Assist. Prof. Dr. Feride BAKAR TÜREGÜN (Bursa Uludağ University, Türkiye)

Publication Board / Yazı Kurulu

Assist. Prof. Dr. Halil SERBES (Bursa Uludağ University, Türkiye)

Res. Assist. Tolga SEZDİ (Bursa Uludağ University, Türkiye)

Res. Assist. Nuri Aytuğ ERDEMİR, (İzmir Bakırçay University, Türkiye)

Res. Assist. Yusuf UTMA, (İzmir Bakırçay University, Türkiye)

Publication Period / Yayın Dönemi

Biannual (Summer & Winter)

Address / Adres

Bursa Uludağ University
Faculty of Economics & Administrative Sciences
Department of Public Finance
16059, Nilüfer / Bursa – Türkiye
e-mail: infoijpf@gmail.com

International Advisory Board / Uluslararası Danışma Kurulu

- Prof. Dr. Aykut **HEREKMAN** (Anadolu University, Türkiye)
Prof. Dr. Adnan **GERÇEK** (Bursa Uludağ University, Türkiye)
Prof. Dr. Metin **TAŞ** (İstanbul Gedik University, Türkiye)
Prof. Dr. M. Erkan **ÜYÜMEZ** (Anadolu University, Türkiye)
Prof. Dr. Alicja **BRODZKA** (Wrocław University of Economics, Poland)
Prof. Dr. Amanda **KING** (Georgia Southern University, USA)
Prof. Dr. Binh **TRAN-NAM** (UNSW Australia Business School, Australia)
Prof. Dr. Burçin **BOZDOĞANOĞLU** (Bandırma 17 Eylül University, Türkiye)
Prof. Dr. Christos **KOLLIAS** (University of Thessaly, Greece)
Prof. Dr. Danuše **NERUDOVA** (Mendel University in Brno, Czech Republic)
Prof. Dr. Elif **SONSUZOĞLU** (Kıbrıs İlim University, TRNC)
Prof. Dr. Emrah **FERHATOĞLU** (Eskişehir Osmangazi University, Türkiye)
Prof. Dr. Erich **KIRCHLER** (University of Vienna, Austria)
Prof. Dr. Francisco Alfredo **García PRATS** (Universitat de València, Spain)
Prof. Dr. İhsan Cemil **DEMİR** (Afyon Kocatepe University, Türkiye)
Prof. Dr. T. İrfan **BARLASS** (İstanbul University, Türkiye)
Prof. Dr. Jinyoung **HWANG** (Hannam University, South Korea)
Prof. Dr. João Félix Pinto **NOGUEIRA** (IBFD, Netherland)
Prof. Dr. John T. **KING** (Georgia Southern University, USA)
Prof. Dr. Malcolm **SAWYER** (Leeds University, UK)
Prof. Dr. Robert W. **McGEE** (Fayetteville State University, USA)
Prof. Dr. Roberto **CELLİNİ** (University of Catania, Italia)
Prof. Dr. Sacit Hadi **AKDEDE** (İzmir Bakırçay University, Türkiye)
Prof. Dr. Selçuk **İPEK** (Çanakkale 18 Mart University, Türkiye)
Prof. Dr. Selim Ateş **OKTAR** (İstanbul University, Türkiye)
Prof. Dr. A. Tarkan **ÇAVUŞOĞLU** (Hacettepe University, Türkiye)
Prof. Dr. Vito **TANZI** (International Monetary Fund, USA)
Prof. Dr. Zeynep **ARIKAN** (Dokuz Eylül University, Türkiye)
Prof. Dr. Ziyaettin **BİLDİRİCİ** (Anadolu University, Türkiye)
Assoc. Prof. Dr. Canatay **HACIKÖYLÜ** (Anadolu University, Türkiye)
Assoc. Prof. Dr. Cihan **YÜKSEL** (Mersin University, Türkiye)
Assoc. Prof. Dr. Gamze **YILDIZ ŞEREN** (Tekirdağ Namık Kemal University, Türkiye)
Assoc. Prof. Dr. Neslihan **KARATAŞ DURMUŞ** (Ankara Yıldırım Beyazıt University)
Assoc. Prof. Dr. Yasin **ACAR** (Bilecik Şeyh Edebali University, Türkiye)
Assist. Prof. Dr. Aslıhan **ÖZEL ÖZER** (Manisa Celal Bayar University, Türkiye)
Assist. Prof. Dr. Özcan **ERDOĞAN** (Kütahya Dumlupınar University, Türkiye)
Assist. Prof. Dr. Özlem **TÜMER** (Niğde Ömer Halisdemir University, Türkiye)

Referees for This Issue / Bu Sayıda Görev Alan Hakemler

Prof. Dr. Emrah FERHATOĞLU (Eskişehir Osmangazi University, Türkiye)
Prof. Dr. Güneş ÇETİN GERGER (Manisa Celal Bayar University, Türkiye)
Prof. Dr. Güneş YILMAZ (Alanya Alaaddin Keykubat University, Türkiye)
Prof. Dr. Hasan ŞAHİN (Ankara University, Türkiye)
Prof. Dr. İhsan Cemil DEMİR (Afyon Kocatepe University, Türkiye)
Prof. Dr. Mehmet Alpertunga AVCİ (Atatürk University, Türkiye)
Prof. Dr. Mustafa ÇELEN (Marmara University, Türkiye)
Prof. Dr. Mustafa Erkan ÜYÜMEZ (Anadolu University, Türkiye)
Prof. Dr. Özgür BIYAN (Bandırma 17 Eylül University, Türkiye)
Prof. Dr. Özhan ÇETİNKAYA (Bursa Uludağ University, Türkiye)
Prof. Dr. Selçuk İPEK (Çanakkale 18 Mart University, Türkiye)
Prof. Dr. Selim ÇAĞATAY (Akdeniz University, Türkiye)
Prof. Dr. Süleyman DÜNDAR (İzmir Bakırçay University, Türkiye)
Prof. Dr. Yaşar UYSAL (Dokuz Eylül University, Türkiye)
Assoc. Prof. Dr. Burak Alpaslan EROĞLU (İzmir Bakırçay University, Türkiye)
Assoc. Prof. Dr. Betül HAYRULLAHOĞLU (Uşak University, Türkiye)
Assoc. Prof. Dr. Cihan YÜKSEL (Mersin University, Türkiye)
Assoc. Prof. Dr. Elif Ayşe ŞAHİN İPEK (İzmir Katip Çelebi University, Türkiye)
Assoc. Prof. Dr. Ferhat AKBEY (Erciyes University, Türkiye)
Assoc. Prof. Dr. Gülşen GEDİK (Marmara University, Türkiye)
Assoc. Prof. Dr. Halis KIRAL (Ankara Sosyal Bilimler University, Türkiye)
Assoc. Prof. Dr. İsmail CİĞERCİ (Afyon Kocatepe University, Türkiye)
Assoc. Prof. Dr. Mustafa ARSLAN (Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Türkiye)
Assoc. Prof. Dr. Pelin MASTAR ÖZCAN (Manisa Celal Bayar University, Türkiye)
Assoc. Prof. Dr. Sefa ÖZBEK (Tarsus University, Türkiye)
Assoc. Prof. Dr. Serdar YAY (İzmir Demokrasi University, Türkiye)
Assoc. Prof. Dr. Tülin ALTUN (Cumhuriyet University, Türkiye)
Assoc. Prof. Dr. Zuhale AKBELEN (Bursa Uludağ University, Türkiye)
Assist. Prof. Dr. Abdullah ARIKAN (Trabzon University, Türkiye)
Assist. Prof. Dr. Şebnem EKERYILMAZ (Bilecik Şeyh Edebali University, Türkiye)

Thank you for your contribution to increase the scientific quality of our journal.

International Journal of Public Finance - IJPF (E-ISSN: 2548-0499) is indexed / abstracted by the following indexes / databases:

Table of Contents / İçindekiler

RESEARCH ARTICLE / Araştırma Makalesi	Pages
1) The Effect of Tax Education on Generation Alpha's Tax Awareness: An Experimental Study <i>Osman Geyik, Gamze Yıldız Şeren & Yusuf Yakşı</i>	(223 – 246)
2) Logistic Infrastructure, Informational Technology and Crop Production: Role of Food and Crop Production in Economic Miseries <i>Muhammad Ayub Mehar</i>	(247 – 268)
3) A Qualitative Study on the Tax Amnesty Perception of Income Taxpayers: The Case of Türkiye <i>Serap Püren</i>	(269 – 292)
4) Clustering OECD Countries According to Tax Indicators <i>Selim Tüzüntürk</i>	(293 – 306)
5) Türkiye'de Meydana Gelen 6 Şubat Kahramanmaraş Depremlerinin Vergi Gelirlerine Etkisi: Kahramanmaraş ve Hatay Üzerine Bir Değerlendirme The Effect of the February 6 Kahramanmaraş Earthquakes in Türkiye on Tax Revenues: An Evaluation on Kahramanmaraş and Hatay <i>Arınç Boz & Adem Demirbozan</i>	(307 – 326)
6) Türkiye'de ve Dünya'da Vergi Affı Beklentisinin Popülerlik Analizi Analysis of Tax Amnesty Expectations in Türkiye and The World <i>Ercan Yelman & Enes Tekşan</i>	(327 – 358)
7) Gayrimenkul Sektörünün Kara Para Aklamada Rolü ve Yeri: Riskler ve Türkiye'deki Durum The Role and Position of the Real Estate Sector in Money Laundering: Risks and the Situation in Türkiye <i>Hakan Özdemir</i>	(359 – 384)
8) Sosyal Sermayenin Vergi Uyumuna Etkisi: Çanakkale İli Örneği The Effect of Social Capital on Tax Compliance: The Example of Çanakkale Province <i>İlknur Kaynar & Selçuk İpek</i>	(385 – 412)

Table of Contents / İçindekiler

Pages

RESEARCH ARTICLE / Araştırma Makalesi		Pages
	Doğal Afetlere İlişkin Mali Risk Yönetiminde Koşullu Yükümlülüklerin Rolü: Çeşitli Ülke Uygulamaları ve Türkiye İçin Öneriler	
9)	The Role of Contingent Liabilities in Financial Risk Management for Naturel Disasters: Various Country Practices and Recommendations for Türkiye <i>Özgür Mustafa Ömür</i>	(413 – 442)
	Küresel Bir Sorun: Temettü Stopaj Vergisi Dolandırıcılığı	
10)	A Global Problem: Dividend Withholding Tax Fraud <i>Ali Çelikkaya</i>	(443 – 466)
	7440 Sayılı Kanun'la Getirilen Ek Vergi Düzenlemesine Anayasal İlkeler Bağlamında Eleştirel Bir Yaklaşım	
11)	A Critical Approach to the Additional Tax Regulation Introduced by Law No. 7440 in the Context of Constitutional Principles <i>Gülçün Karasu Öztemel</i>	(467 – 494)
REVIEW ARTICLE / Derleme Makalesi		Pages
	Anayasalara Göre Bütçe Hakkının Sınırları Nasıl Değişmektedir? AB ve OECD Ülkelerinin Analizi	
12)	How Do the Limits of the Power of the Purse Change According to Constitutions? Analyses of EU and OECD Countries <i>Gonca Güngör Göksu</i>	(495 – 527)

The Effect of Tax Education on Generation Alpha's Tax Awareness: An Experimental Study

Osman Geyik¹

Gamze Yıldız Şeren²

Yusuf Yakşi³

RESEARCH ARTICLE

Araştırma Makalesi

ARTICLE INFO

Submitted : 23.08.2024

Revised : 03.11.2024

Accepted : 16.11.2024

Available : 25.12.2024

iThenticate similarity score: 11%

JEL classification:

H2, H26, H29

Keywords:

Tax Awareness, Tax Education, Alpha Generation, Experimental Research.

ABSTRACT

Tax education in children increases tax awareness. This study aims to increase tax awareness in children through tax education. Children born after 2010, called the alpha generation, were selected as the sample. In this context, a quasi-experimental design with pre-test and post-test comparisons was used to measure and improve tax awareness among 6th, 7th and 8th grade students. In addition, unstructured open-ended interview technique was used. According to the main findings of the study, tax education has positive effects on children's tax awareness. While tax awareness of children was low before tax education, it was observed that tax awareness increased after the education. The level of awareness among female students has improved proportionally more than that among male students. Following tax education, children developed an understanding of the connection between taxes and public services, fostering awareness of the purpose behind tax payments. Students also shifted their descriptions of those who do not pay taxes from 'cunning' to 'thieves'. Additionally, an increase was observed in students' willingness to engage in tax education.

Citation: Geyik, O., Şeren, G.Y. & Yakşi, Y. (2024). "The Effect of Tax Education on Generation Alpha's Tax Awareness: An Experimental Study". International Journal of Public Finance. 9(2), 223 – 246.

<https://doi.org/10.30927/ijpf.1537069>

¹ Assoc. Prof. PhD., Dicle University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration, Türkiye, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9885-9638>, osmangeyik@gmail.com

² Assoc. Prof. PhD., Tekirdağ Namık Kemal University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Public Finance, Türkiye, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5063-1172>, gyseren@nku.edu.tr

³ PhD., Dicle University, Department of Strategy Development, Türkiye, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6247-0268>, Yusuf.yaksi@dicle.edu.tr

1. Introduction

Children are the architects of the society's future. Raising children's tax awareness improves their social awareness and positively influences future taxpayers. This study aims to increase tax awareness in children through tax education. Tax awareness is to comprehend and be aware of a nation's tax laws and system (Faizal et al., 2021: 66). Furthermore, tax awareness, which includes being aware of rules, regulations, procedures while fulfilling tax obligations, is a cognitive process. (Sanusi et al., 2021:91). Tax awareness is significantly affected by the perceptions towards tax. Low public awareness of taxation leads to the failure to collect potential taxes. Therefore, it affects the awareness of the role of tax in the financing/provision of public services. One of the main motivations of taxpayers to fulfill their tax obligations is that taxes are a citizenship duty. The lack of this awareness means that there will be problems in the fulfillment of these duties. In this context, taxpayers should be aware of taxes' role in financing public services and ensure voluntary compliance. (Pandapotan & Tjen, 2017: 19). Awareness of tax payment has a significant effect on the willingness to pay tax. This is due to the taxpayer's motivation to pay taxes. This situation also plays a role in increasing the tax revenues of a country (Rahayu, 2022:3). In this regard, countries work to raise tax consciousness (Gergerlioğlu & McGee, 2017:383).

Generations are groups of people bound together by common events that change societies. They therefore have some common attitudes and expectations (Merriman, 2015:3). In this context, the generation born after 2010 and expected to demand different approaches in terms of teaching and learning is defined as the Alpha Generation (Ziatdinov & Cilliers, 2021:2-3). The alpha generation is seen as the world's new consumers. This generation plays an active role in the construction of popular culture and social media, and is expected to be the largest generation in history (McCrinkle & Fell, 2020:3). Therefore, improving the tax awareness of the alpha generation, which is the taxpayer of the future, is an investment in the tax-compliant taxpayers of the future (Eriksen & Fallan, 1996:399). This study, which aims to improve the tax awareness of the Alpha generation, is analyzed in three main sections. The first part presents a literature review, the second part details the research methodology, and the third part shares the findings from the collected data.

2. Literature Review

In the context of tax awareness across generations, the studies of Ciğerci (2021) and Topsakal and Gümüş (2023) are noteworthy. Ciğerci (2021) empirically investigated the tax awareness of Generations X, Y and Z in seven geographical regions across Turkey and conducted a face-to-face survey with 554 individuals. In the study, no significant difference was observed between generations in terms of tax awareness. Accordingly, while Generation X and Generation Y attach importance to the places where taxes are spent, this situation is less important for Generation Z. In addition, Generation Z finds the tax rates in Turkey less high compared to Generation X and Generation Y. Topsakal

& Gümüş (2023) conducted a study on tax morality/consciousness of Generations X, Y and Z in a study conducted with 430 people in Eskişehir. According to the findings of the study, while Generation Z has a high level of belief in the sanctity of tax, Generation Y has a low level of belief in the sanctity of tax.

Mohamad et al. (2023) investigated the impact of tax education programs on tax awareness in a survey study involving 371 secondary school students in Malaysia. The study found that formal and informal tax education programs have a significant effect on tax awareness. Güngüneş & Uğur (2023) surveyed to determine the tax awareness of students aged 9 to 11 in the 4th, 5th, and 6th grades in Kırıkkale grades in Kırıkkale. The study found that the most important factors that constitute the tax awareness of students are education and family. Faizal et al. (2021) conducted a study on 106 secondary school students in Malaysia to measure students' tax knowledge and awareness. According to the findings, taxation should be taught as a course in secondary schools and awareness campaigns should be implemented to enhance tax awareness.

Kandak & Mertol (2021) conducted an empirical study to measure the effect of education on tax awareness in a sample of 2nd, 3rd, and 4th grade students and 5th, 6th, 7th and 8th grade students in Isparta. Prior to the study, the tax awareness levels of the students were assessed through a pre-test. Then training on tax awareness was given by the classroom teachers for two weeks. According to the findings of the study, the training gave positive results in terms of tax awareness. Demir & Ciğerci (2016) examined the effects of education on tax awareness in primary school students with an empirical analysis. Accordingly, the tax awareness level of the students in the target group was first determined and then training was provided. It was determined that the tax awareness level increased after the training. Özen et al. (2015) conducted a survey and focus group study for 5th, 6th, 7th, and 8th grade students in Buca and Gazimir districts of İzmir. The study found that students have a certain level of perception toward tax and that the income/education status of families affects the perception levels of students. Çelik & Eroğlu (2014) examined tax perception and its determining factors in a survey of 766 students studying in the 4th, 5th, 6th, 7th, and 8th grades of primary education in Zonguldak. The study found that half of the students cannot define the concept of tax, and tax-related concepts are primarily learned from families. Taytak (2010) conducted a survey to determine tax awareness among second level primary school students. The study found that families are the primary source of tax awareness, and that students correctly perceive the connection between tax and public service. Sağbaş & Başoğlu (2005) conducted a survey and interviews with primary school students in Afyonkarahisar. The study found that students' misconceptions about tax were high and that the tax-public service link could not be established. Zorlu (2012) measured the tax awareness of the 9-15 age group consisting of 3rd and 8th grade students with a survey. Accordingly, there is no significant difference in the tax awareness levels of the students according to their parents' education level, gender, father's occupation, and income status. There is a significant difference according to class, age and mother's occupation. Karaca (2015) conducted a study on 3rd grade students of secondary schools who received tax education. According to the findings,

tax education has improved and developed students' attitudes towards tax. Oğuz (2019) applied a survey to primary school 5th, 6th, 7th and 8th grade students and teachers to measure tax awareness. According to the findings of the study, students were able to establish a healthy link between public service and tax, and the majority of students found it useful to pay taxes. According to the findings of the survey conducted for teachers, it was determined that teachers between the ages of 41-45 have higher tax awareness, and men are more conscious than women. Gür (2019) applied a survey on 6021 secondary school students (12-19 years old) to measure tax awareness and tax morality. According to the study, while students' tax awareness differs for age, gender, and class factors, it does not differ for factors such as income, education, and parents' occupation. In addition, most of the students have a high level of tax awareness and morality. Akkurt (2023) aimed to determine the tax awareness of 6th and 7th grade secondary school students and conducted a survey. Accordingly, the tax awareness of students is low and this situation differs between variables.

3. Research Method

In the study, a quasi-experimental design with pre-test and post-test comparison was employed to measure and enhance tax awareness among 6th, 7th, and 8th grade students. The interview technique was also used to determine the perception of Generation Alpha towards tax awareness and to learn more about their personal experiences. According to this design, 12 experimental groups were formed by random assignment from the previously determined participant pool. In this context, 427 students from 12 classes randomly selected from 4 public schools located in 4 central districts (Kayapınar, Yenişehir, Sur and Bağlar) in Diyarbakır province were included in the study. The 427 students included in the study were determined as fixed and 16 multiple-choice questions were asked to these students before tax education. One month after the pre-test, tax awareness training was given for two months. One month after the tax awareness training, the post-test was applied with the questionnaire questions and interviews conducted at the beginning of the research. The training process of the study lasted six months in total, and 427 students participated in the pre-test, training and post-test phases. In tax awareness training, tax education documents prepared by the authors, brochures, gamified activities and tax awareness documents published by the Revenue Administration were used. Expert opinions were sought in the preparation of the research questions, and the research was conducted with the approval of the ethics committee and parental consent forms. In the study, the differences between the tax awareness levels of the participants before and after the tax awareness training were determined by descriptive analyzes. The evaluations regarding the reasons for the differences between the groups as a result of the unstructured open-ended interviews are explained under the relevant tables. While making explanations, "I" for the interview, "F" and "M" for the gender of the student and numbering for the student were used. In this context, expressions such as IF5, IM8 etc. were used.

4. Research Findings

Table 1 presents the demographic characteristics of the participants included in the study:

Table 1: Demographic Characteristics of Participants

Sex	Frequency	Percentage
Female	188	44,0
Male	239	56,0
Age		
11	37	8,7
12	122	28,6
13	163	38,2
14	105	24,5
Classroom		
6th grade	107	25,1
7th grade	137	32,1
8th grade	183	42,8
School Name		
Cemil Ozgur Secondary School	100	23,4
Piri Reis Secondary School	91	21,4
Hamrvat Secondary School	83	19,4
Yesildalli Secondary School	153	35,8
Total	427	100

Source: Author

There were 44% female students and 56% male students among the study participants. 8.7% of the students were 11 years old, 28.6% were 12 years old, 38.2% were 13 years old and 24.5% were 14 years old. 25.1% of the students were 6th grade students, 32.1% were 7th grade students and 42.8% were 8th grade students. The distribution of the schools in the study was Cemil Özgür Secondary School 23.4%, Piri Reis Secondary School 21.4%, Hamarvat Secondary School 19.4% and Yeşildallı Secondary School 35.8%.

Table 2: Awareness of the Term "Tax"

Expression	Before Training		After Training		Difference
	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage	
I heard the term "tax"	391	91,6	413	96,7	+5,1
I didn't hear the term "tax"	36	8,4	14	3,3	-5,1
Total	427	100	427	100	

Source: Author

In the pre-test of the study and after the tax awareness training, students were asked whether they had heard the term 'tax'. As shown in Table 2, the number of students who have heard of the term 'tax' increased significantly after the training. On the other hand, it can be concluded that the students who stated that they had not heard the term 'tax' before after the tax training did not read the relevant question correctly, answered quickly or were indifferent to the tax issue while filling out the questionnaires.

Table 3: Source of Information on the Term “Tax”

Expression	Before Training		After Training		Difference
	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage	
Written and Visual Media (Newspaper or television)	144	33,7	77	18,0	-15,7
Family	122	28,6	90	21,0	-7,6
Internet	98	23,0	53	12,5	-13,5
Teacher	63	14,7	207	48,5	33,8
Total	427	100	427	100	

Source: Author

As shown in Table 3, while students' sources of information about taxes before tax education were primarily written and visual media, the teacher option became more prominent after the education. This situation shows that tax education when given at an early age, has an important effect on children. Because even though children have heard the tax word in some way, they do not have sufficient knowledge about the purposes for which taxes are levied. In the following sections, the reasons for this difference are explained in detail.

Table 4: The Meaning of the Term “Tax”

Expression	Before Training		After Training		Difference
	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage	
It's the money the government collects to take care of us	161	37,7	221	51,8	+4,1
Civic duty	83	19,4	83	19,4	0
It is the money paid by people who have jobs	70	16,4	62	14,5	-1,9
Money taken by force	56	13,1	43	10,1	-3,0
I don't know	57	13,3	18	4,2	-9,1
Total	427	100	427	100	

Source: Author

As shown in Table 4, students view taxes as money collected by the government to care for its citizens, and this perception increased after the education. However, there was no change in the percentage of students who perceived taxes as a civic duty. It is noteworthy that there was a significant decrease in the number of respondents who said that they did not know the meaning of the tax word. These responses show the importance of tax education at an early age in terms of tax awareness.

Table 5: Who Pays the Tax?

Expression	Before Training		After Training		Difference
	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage	
Everyone who makes money	252	59,0	329	77,0	+18,0
Adult people	72	16,9	45	10,5	-6,4
People who want	26	6,1	29	6,8	+0,7
I don't know	77	18,0	24	5,6	-12,4
Total	427	100	427	100	

Source: Author

Table 5 shows the responses to the question of who pays the tax. It is seen that the highest number of responses before and after the tax awareness training concentrated on the option of everyone who earns money. After tax training, this response increased by 18%. Accordingly, students have the perception that everyone who earns income must pay taxes. On the other hand, it is seen that the perception that only big people should pay taxes has weakened and the perception that everyone should pay taxes has been formed. It was observed that there was a 12.4% decrease in the number of "I don't know" and that children generally have a better understanding of who pays taxes.

Table 6: Importance of Paying Tax

Expression	Before Training		After Training		Difference
	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage	
In order for the state to build schools, hospitals and parks	224	52,5	315	73,8	+21,3
In order for the state to ensure our security, to protect us	83	19,4	49	11,5	-7,9
To be a rich country	22	5,2	13	3,0	-2,2
Unimportant	35	8,2	26	6,1	-2,1
I don't know	63	14,8	24	5,6	-9,2
Total	427	100	427	100	

Source: Author

Table 6 shows the responses to the question why paying taxes is important. In this question, the highest increase is observed in the option "In order for the state to build schools, hospitals and parks". This shows that children establish a relationship between paying taxes and public goods and services. On the other hand, the 9.2% decrease in responses to the 'I don't know' option indicates that tax awareness education had a positive effect on children.

Table 7: What Comes to Mind When Tax is Mentioned

Expression	Before Training		After Training		Difference
	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage	
Money	341	79,9	310	72,6	-7,3
School, Hospital, Park	45	10,5	88	20,6	+20,1
Security and Protection	19	4,4	23	5,4	+1,0
Goods	6	1,4	1	0,2	-1,2
I don't know	26	3,7	5	1,2	-2,5
Total	427	100	427	100	

Source: Author

As seen in Table 7, students initially associate taxes with money; However, after education, while the relationship between money and taxes persists, the selection of school, hospital, park has increased. This result is consistent with Table 6 and indicates that students are aware of the role of taxes in providing public services.

Table 8: Why is Tax Paid?

Expression	Before Training		After Training		Difference
	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage	
Because it is a civic duty	148	34,7	161	37,7	+3,0
To contribute to the state	144	33,7	174	40,7	+7,0
Because it is mandatory	95	22,2	78	18,3	-3,9
I don't know	40	9,4	14	3,3	-6,1
Total	427	100	427	100	

Source: Author

As shown in Table 8, following tax education, the options of civic duty and contributing to the state increased, while the option of not knowing the reason for paying taxes decreased. This indicates that tax awareness has improved among children.

Table 9: What Happens If We Do Not Pay Taxes?

Expression	Before Training		After Training		Difference
	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage	
School, Hospital, Park cannot be built	113	26,5	172	40,3	+13,8
State weakens	101	23,7	136	31,9	+8,2
The state cannot ensure our security and protect us	66	15,5	61	14,3	-0,8
Nothing will happen	48	11,2	23	5,4	-6,8
We get richer	35	8,2	15	3,5	-4,7
I don't know	64	15,0	20	4,7	-10,3
Total	427	100	427	100	

Source: Author

Table 9 shows that the responses to the survey questions before and after the tax awareness training were concentrated in the options of schools, hospitals, parks cannot be built and the state is weakened. After the tax awareness training, it was determined that there was a 22% increase in these two options in total, and therefore, there was an improvement in the tax awareness levels of the students. The increase in the "I don't know" and "nothing will happen" options also shows that tax awareness training has increased the level of tax awareness.

Table 10: What Happens If We Pay Taxes?

Expression	Before Training		After Training		Difference
	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage	
More Schools, Hospitals, Parks are built	174	40,7	233	52,2	+11,5
State becomes stronger	99	23,2	122	28,6	+5,4
The state can more easily ensure our security and protect us	47	11,0	40	9,4	-2,6
We become poorer	36	8,4	19	4,4	-4,0
Nothing will happen	35	8,2	11	2,6	-5,6
I don't know	36	8,4	12	2,8	-5,6
Total	427	100	427	100	

Source: Author

As shown in Table 10, an improvement was observed in all options after the training. The most notable improvements were seen in the expressions 'schools, hospitals, parks will be built' and 'state becomes stronger.' Conversely, decrease significance were noted in the options 'nothing will happen' and 'I don't know'.

Table 11: Definition of Persons Who Do Not Pay Tax

Expression	Before Training		After Training		Difference
	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage	
Cunning	112	26,2	58	13,6	-12,6
Intelligent	67	15,7	19	4,4	-10,7
Honest	44	10,3	19	4,4	-5,9
Thief	36	8,4	296	69,3	+60,9
I don't know	168	39,3	35	8,2	-31,1
Total	427	100	427	100	

Source: Author

As shown in Table 11, the high frequency of 'I don't know' responses prior to the training indicates that children lack sufficient awareness regarding tax evasion. Similarly, the most frequently selected option, 'cunning,' suggests that children require additional information about tax evasion. The highest rate of improvement after tax awareness training was realized in the thief option. Children's level of awareness about tax evasion increased after the tax education. After the training, there was a 12.6% decrease in the idea that those who do not pay their taxes are cunning, while there was a 60.9% increase in the perception that they are thieves.

Table 12: Students' Willingness to Receive Tax Education

Expression	Before Training		After Training		Difference
	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage	
Yes	209	48,9	347	81,3	-32,4
No	218	51,1	80	18,7	-32,4
Total	427	100	427	100	

Source: Author

As shown in Table 12, the percentage of participants expressing a desire to receive tax education was 48.9% prior to the tax awareness training, while this percentage increased to 81.3% following the training. On the other hand, while the rate of those who did not want to receive tax education was 51.1%, this rate decreased to 18.7% after the tax awareness training. This is regarded as a positive outcome of the effective communication of the tax concept, which was previously perceived as abstract, through games and visuals presented by experts.

4.1. Difference Tests

In this section, it is aimed to analyze the differences between male and female students in the experimental research conducted to increase tax awareness in children. In this context, the findings obtained as a result of the experimental method were evaluated. The unstructured open-ended interview was conducted after the tax awareness training.

Table 13: Awareness of the Term 'Tax' Among Male and Female Students

Awareness of the term "tax"	Female Student					Male Student				
	Before Training		After Training		BT-AT	Before Training		After Training		BT-AT
	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage	Difference	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage	Difference
I heard the term "tax"	170	90,4	182	96,8	+12 (+6,4)	221	92,5	231	96,7	+10 (+4,2)
I never heard the term "tax"	18	9,6	6	3,2	-12 (-6,4)	18	7,5	8	3,3	-10 (-4,2)
Total	188	100	188	100		239	100	239	100	

Source: Author

According to Table 13, the awareness levels of male and female students regarding the term "tax" are similar. Tax education produced comparable levels of tax awareness in both groups, with a 2% greater improvement observed among female students compared to male students.

Table 14: Sources of Information on the Term 'Tax' for Female and Male Students

Awareness of the term "tax"	Female Student					Male Student				
	Before Training		After Training		BT-AT	Before Training		After Training		BT-AT
	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage	Difference	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage	Difference
Written and Visual Media (Newspaper or Television)	58	30,4	37	19,6	-21 (-10,8)	86	35,5	40	16,7	-46 (-18,8)
Family	53	28,3	37	19,6	-16 (-8,7)	69	28,8	53	22,2	-16 (-6,6)
Internet	43	23,0	30	16,0	-13 (-7,0)	55	23,1	23	9,6	-32 (13,5)
Teacher	34	18,3	84	44,7	+50 (+26,4)	30	12,6	123	51,5	+93 (+38,9)
Total	188	100	188	100		239	100	239	100	

Source: Author

In Table 14, it was determined that there was convergence in the sources of tax word acquisition of male and female students before tax awareness training. However, after the tax education, it is seen that differentiation occurs in the sources of the term "tax" acquisition. In the unstructured open-ended interviews, the fact that the students coded IF2 and IF8 and IM4, IM7 and IM9 used expressions such as "We learned the word tax from you"; "You are a tax teacher", "How to be a tax teacher?" reveals the increase in the teacher option and the conclusion that it is related to the tax awareness training. In addition, it was observed that male students showed more proactive participation in tax awareness education than female students.

Table 15: Perceptions of the Meaning of 'Tax' Among Female and Male Students Before and After Education

Meaning of Tax	Female Student					Male Student				
	Before Training		After Training		BT-AT	Before Training		After Training		BT-AT
	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage	Difference	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage	Difference
It is the money the state collects to take care of us	70	37,2	98	52,1	+28 (+13,9)	91	38,1	123	51,5	+32 (+13,4)
It is a civic duty	35	18,6	40	21,3	+5 (+2,7)	48	20,1	43	18,0	-5 (-2,1)
It's money paid by people who have a job	34	18,1	25	13,3	-9 (-4,8)	36	15,1	37	15,5	+1 (+0,4)
Money taken by force	16	8,5	17	9,0	+1 (+0,5)	40	16,7	26	10,9	-14 (-5,8)
I don't know	33	17,6	8	4,3	+25 (+13,3)	24	10,0	10	4,2	-14 (-5,8)
Total	188	100	188	100		239	100	239	100	

Source: Author

Table 15 shows that male and female students have similar ideas about what tax means. However, the level of awareness about the meaning of the term "tax" is lower among female students. After the tax training, it was found that the improvement in the level of tax awareness was higher among female students than male students. The answers given by the students coded IM1, IM5, IM8 and IF3 respectively as "teacher, the state collects taxes and builds schools", "tax is the money the state needs to take care of us", "without taxes, the streets would be dirty, everywhere would remain dirty", "without taxes, there would be no hospitals, we would not be able to get better" are qualitative indicators of the increase in the option "It is the money the state collects to take care of us". The fact that male students responded more proactively to this question in the interviews explains why differences emerged.

Table 16: Views of Male and Female Students on Who Pays Taxes Before and After Training

Tax Payers	Female Student					Male Student				
	Before Training		After Training		BT-AT	Before Training		After Training		BT-AT
	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage	Difference	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage	Difference
Everyone who earns money	99	52,7	144	76,6	+45 (+23,9)	153	64,0	185	77,4	+32 (+13,4)
Adult people	28	14,9	21	11,2	-7 (-3,7)	44	18,4	24	10,0	-20 (-8,4)
People who want	14	7,4	12	6,4	-2 (-1,0)	12	5,0	17	7,1	+5 (+2,1)
I don't know	47	25,0	11	5,9	-36 (-19,1)	30	12,6	13	5,4	-17 (-7,2)
Total	188	100	188	100		239	100	239	100	

Source: Author

According to Table 16, the tax awareness level of male students is higher than that of female students before the tax education with the answer given to the question "everyone who earns money". However, the improvement in the tax awareness level is higher in female students after the tax education. The statements of the students with codes IF5 and IF7 in the interviews, "the rich should pay more taxes, the poor should not pay taxes" and "everyone who earns money should pay taxes, but the state should not collect taxes from those who work in daily jobs and earn less", show that female students have a more proactive attitude towards this issue. The high improvement rate in this question was also reflected in the interviews.

Table 17: Male and Female Students' Views on the Importance of Paying Taxes Before and After the Training

The Importance of Paying Tax	Female Student					Male Student				
	Before Training		After Training		BT-AT	Before Training		After Training		BT-AT
	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage	Difference	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage	Difference
In order for the state to build schools, hospitals and parks	94	50,0	136	72,3	+42 (+22,3)	130	54,4	179	74,9	+39 (+20,5)
In order for the state to ensure our security, to protect us	45	23,9	25	13,3	-20 (-10,6)	38	15,9	24	10,0	-13 (-5,9)
To be a rich country	10	5,3	4	2,1	-8 (-3,2)	12	5,0	9	3,8	-3 (-1,2)
Unimportant	5	2,7	15	8,0	-10 (+5,3)	30	12,6	11	4,6	-19 (-8,0)
I don't know	34	18,1	8	4,3	-26 (-13,8)	29	12,1	11	4,6	-18 (-7,5)
Total	188	100	188	100		239	100	239	100	

Source: Author

Table 17 shows differences in the question of why paying taxes is important according to the gender factor. Accordingly, the tax awareness levels of male students are higher than those of female students before and after the training. There are significant increases in the tax awareness levels of both groups after the tax training. This increase is greater in male students. In the unstructured open-ended interviews, the following statements were made by students with codes IM1, IM3, IM6, IM6 and IF4, respectively; “We have fewer parks because people pay less taxes”; “I now understand why hospitals are so crowded”, “If we give money, the state will be richer” and “Even if we pay taxes, nothing will happen, nothing will be done to us again”; these provide clues about the distribution in Table 17. They also explain the differences arising from the gender factor.

Table 18: Male and Female Students' Opinions Before and After the Training Regarding the Concept of Tax in Their Mental

The Mental Conception of Tax	Female Student					Male Student				
	Before Training		After Training		BT-AT	Before Training		After Training		BT-AT
	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage	Difference	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage	Difference
Money	156	83,0	139	73,9	-16 (-9,1)	185	77,4	171	71,5	-14 (-6,9)
School, hospital, park	14	7,4	31	16,5	+17 (+9,1)	31	13,0	57	23,8	+26 (+10,8)
Security and Protection	8	4,3	15	8,0	+7 (+3,7)	11	4,6	8	3,3	-3 (-1,3)
Goods	3	1,6	1	0,5	-2 (-0,9)	3	1,3	0	0	-3 (-1,3)
I don't know	7	3,7	2	1,1	-5 (-2,6)	9	3,8	3	1,3	-6 (-2,5)
Total	188	100	188	100		239	100	239	100	

Source: Author

Table 18 shows that both groups primarily associate taxes with money. This perception is higher among female students. After the tax awareness training, the highest change was observed in the option where male students associated taxes with schools, hospitals and parks. There was a 10% increase in this option. In the unstructured open-ended interviews, the responses of the students coded IM1, IM3 and IF6 as “teacher, people pay less taxes, we have fewer parks”; “now I understand why hospitals are so crowded”, “the state buys guns and airplanes with taxes and protects us”, respectively, show the reasons for the differences in the table. It was observed that female students established the relationship between taxes and security more.

Table 19: Reasons for Individuals to Pay Tax According to Male and Female Students

Reasons to Pay Tax	Female Student					Male Student				
	Before Training		After Training		BT-AT	Before Training		After Training		BT-AT
	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage	Difference	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage	Difference
Because it is a civic duty	60	31,9	75	39,9	+15 (+8,0)	84	35,1	99	41,4	+15 (+6,3)
To contribute to the state	71	37,8	75	39,9	+4 (+2,1)	77	32,2	86	36,0	+9 (+3,8)
Because it is mandatory	32	17,0	31	16,5	-1 (-0,5)	63	26,4	46	19,7	-17 (-5,7)

I don't know	25	13,3	7	3,7	-18 (-9,7)	15	6,3	7	2,9	-8 (-3,4)
Total	188	100	188	100		239	100	239	100	

Source: Author

Table 19 shows that the level of tax awareness was lower in female students before the tax education, while the improvement in this level was greater in male students after the tax awareness education. While the perception that tax is a civic awareness was higher in female students, the improvement in this perception was greater in male students after the education. In the unstructured open-ended interviews, the answers given by the students coded IF1, IF7 and IF10, IM5 and IM11 respectively; “it is the duty of all of us to pay taxes”, “if we do not pay taxes, we do a disservice to the state”, “if we live here, we should give some of our money to the state”, “if we do not pay taxes, they will not beautify our city”, “teacher, we are all forced to pay taxes for everything” provide an understanding of the differences between male and female students in the table.

Table 20: Situations to be Faced if Taxes are Not Paid According to Male and Female Students

What happens if tax is not paid	Female Student					Male Student				
	Before Training		After Training		BT-AT	Before Training		After Training		BT-AT
	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage	Difference	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage	Difference
School, Hospital, Park cannot be built	45	23,9	65	34,6	+20 (+10,9)	68	28,5	107	44,8	+39 (+16,3)
State weakens	40	21,3	63	33,5	+23 (+12,2)	61	25,5	73	30,5	+22 (+5,0)
The state cannot ensure our security and protect us	36	19,1	27	14,4	-9 (-4,7)	30	12,6	34	14,2	+4 (+1,6)
Nothing will happen	17	9,0	14	7,4	-3 (-2,6)	31	13,0	9	3,8	-22 (-9,2)
We get richer	14	7,4	7	3,7	-7 (-3,7)	21	8,8	8	3,3	-13 (-5,5)
I don't know	36	19,1	12	6,4	-24 (-12,7)	28	11,7	8	3,3	-20 (-8,4)
Total	188	100	188	100		239	100	239	100	

Source: Author

Table 20 shows that female students chose the “I don’t know” answer at a higher rate in case of non-payment of taxes. Accordingly, female students’ awareness levels about what will happen if taxes are not paid are lower than male students. After the tax education, there was an increase in the level of tax awareness in both groups. This increase was proportionally greater among female students. According to the findings, the perception that schools, hospitals and parks cannot be built if taxes are not paid is at the highest level. The perception level in this question followed a positive course after the tax awareness education. The thought that nothing will happen if taxes are not paid is at a higher level among male students. In unstructured open-ended interviews: IF3, IF9, IF12 and IM1 and IM12, respectively; “a new school was opened next to our house, so they did it because we paid taxes”, 'teacher, my relatives live in Germany and their streets are more beautiful because they pay their taxes in full', 'the economy is bad because people do not pay taxes because the state has no money left', 'teacher, there is a lot of theft in our neighborhood, if we pay taxes, the state will protect us more', 'the state will build a funfair for children if our fathers pay taxes', etc. provide an understanding of the differences between male and female students in the table.

Table 21: Situations to be Faced if Tax is Paid According to Male and Female Students

What Happens If Tax is Paid	Female Student					Male Student				
	Before Training		After Training		BT-AT	Before Training		After Training		BT-AT
	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage	Difference	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage	Difference
More Schools, Hospitals, Parks are built	68	36,2	94	50,0	+26 (+13,8)	106	44,4	129	54,0	+23 (+9,6)
State becomes stronger	46	24,5	54	28,7	+8 (+4,2)	53	22,2	68	28,5	+15 (+6,3)
The state can more easily ensure our security and protect us	24	12,8	15	8,0	-9 (-4,8)	23	9,6	25	10,5	+2 (+0,9)
We become poorer	18	9,6	10	5,3	-8 (-4,3)	18	7,5	9	3,8	-9 (-3,8)
Nothing will happen	9	4,8	8	4,3	-1 (-0,5)	27	11,3	3	1,3	-24 (-10,0)
I don't know	23	12,2	7	3,7	-16 (-8,5)	12	5,0	5	2,1	-7 (-2,9)
Total	188	100	188	100		239	100	239	100	

Source: Author

As Table 21 shows, female students had lower tax awareness levels before tax education. The perception that more hospitals, schools and parks would be built if taxes were paid was higher among male students. The perception that the state would provide security was higher among female students. While the response of “I don’t know” was higher among female students before tax awareness education, the percentage of improvement in this question after tax awareness education was more significant among female students. In the unstructured open-ended interviews, the responses of the students coded IM1, IM3, IM11, IF6, IF9 and IF12, respectively, “my teacher gives too little tax, we have too few parks”, “now I understand why hospitals are overcrowded”, “I think nothing will happen even if we do not pay taxes”, “with taxes, the state buys weapons, airplanes and protects us”, “if we pay taxes, our country will be strong like foreign countries”, “I cannot say exactly what will happen if we pay taxes” provide an understanding of the differences between male and female students in the table.

Table 22: Intention of Male and Female Students to Pay Tax

Intention to Pay Tax	Female Student					Male Student				
	Before Training		After Training		BT-AT	Before Training		After Training		BT-AT
	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage	Difference	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage	Difference
I Want to Pay	55	29,3	131	69,7	+76 (+40,3)	59	24,7	175	73,2	+116 (+49,5)
I don't want to pay	55	29,3	14	7,4	-41 (+21,9)	93	38,9	20	8,4	-73 (-30,5)
I'll pay if everyone else pays	55	29,3	33	17,6	-22 (-11,7)	59	24,7	32	13,4	-27 (-11,3)
I don't know	23	12,2	10	5,3	-13 (-6,9)	28	11,7	12	5,0	-16 (-6,7)
Total	188	100	188	100		239	100	239	100	

Source: Author

According to Table 22, there is a significant increase in the level of awareness regarding the willingness to pay taxes in both groups after the tax awareness training. This rate is 49.5% for male students. In the unstructured open-ended interviews, IM1, IM7, IM8 and IM12 and IM2, IF6 and IF10 coded students gave the following responses respectively; “paying taxes would be beneficial for everyone”, ‘why shouldn't I pay taxes if I earn money’, ‘when I grow up, I will work for my father and pay taxes’, ‘when I grow up, I will work for my father and pay taxes’, ‘I will be a teacher and pay taxes’, ‘I will be a hairdresser and I would like to pay taxes’, ‘the moment I get a job, I would also like to

pay taxes' provide an understanding of the similarities and differences between male and female students.

Table 23: Adjectives Used by Male and Female Students for Those who Do Not Pay Taxes

Adjective	Female Student					Male Student				
	Before Training		After Training		BT-AT	Before Training		After Training		BT-AT
	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage	Difference	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage	Difference
Cunning	39	20,7	26	13,8	-13 (-6,9)	73	30,5	32	13,4	-41 (-17,1)
Intelligent	30	16,0	12	6,4	-18 (-9,6)	37	15,5	7	2,9	-30 (-12,6)
Honest	19	10,1	9	4,8	-10 (-5,3)	25	10,5	10	4,2	-15 (-6,3)
Thief	9	4,8	125	66,5	+116 (+61,7)	27	11,3	171	71,5	+144 (+60,2)
I don't know	91	48,4	16	8,5	-75 (-39,9)	77	32,2	19	7,9	-58 (-24,3)
Total	188	100	188	100		239	100	239	100	

Source: Author

Table 23 shows that the level of tax awareness of female students prior to tax education is lower than that of male students. The response "I don't know" is higher among female students. The highest response to this question in both groups before the tax awareness training was "I don't know". This rate increased by 39.9% for female students and 24.3% for male students after the tax awareness training. Students who selected "cunning" before tax awareness training chose "thief" afterward. After the tax awareness training, the perception that those who do not pay their taxes are thieves increased by 62.7% among female students and 60.2% among male students. This shows the importance of tax awareness training. In the unstructured open-ended interviews, students coded IM3, IM5, IM6 and IM10 and IF2, IF8 and IF11 gave the following statements respectively; "I think it is a thief who steals all of our money", 'teacher, I always pay my taxes, I do not eat haram money', 'if people do not pay taxes and do not realize it, then they are very cunning', 'if I earn a lot of money, maybe then I will pay my taxes in full, if I earn less, I may not pay them either', 'you stole the state's money and you stole my money', provide an understanding of the similarities and differences between male and female students in the table. These responses appear as positive outcomes of tax awareness education.

Table 24: Female and Male Students' Willingness to Receive Tax Education

Willingness to Receive Training	Female Student					Male Student				
	Before Training		After Training		BT-AT	Before Training		After Training		BT-AT
	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage	Difference	Frequency	Percentage	Frequency	Percentage	Difference
Yes	98	52,1	148	78,7	+50 (+26,6)	111	46,4	199	83,3	+88 (+36,9)
No	90	47,9	40	21,3	-50 (-26,6)	128	53,6	40	16,7	-88 (-36,9)
Total	188	100	188	100		239	100	239	100	

Source: Author

Table 24 shows that female students are more willing to receive education than male students. It can be said that this situation is due to the fact that female students are more interested in the subject or have less knowledge about the subject than male students. However, after the tax awareness training, there was a high increase in the option of "I want to receive tax awareness training" in both groups. This rate; It is 36.9% for male students and 26.6% for female students. It is believed that explaining the tax issue to students in a fun way through games has achieved a result in this direction. In the unstructured open-ended interviews, students coded IF1, IF6, IF9 and IF11 and IM2, IM5, IM10 and IM12 respectively stated "I learned what taxes are for in a fun way, I wish you would come every year", "We were bored with other courses, this course was very fun". "We are very lucky, only our class was given tax training, I wish it was given to our other friends as well", "I think this course is a bit boring and we don't pay taxes anyway as we are children so we can learn it when we grow up", "Will you come next year too?" Answers such as "Come again, teacher", "I will make money from Keloglan's piggy bank at home, I will save it there and support my family", "The best part of this course is that there is no exam, so I wish you would always come", "Taxes are so boring, teacher, I don't want to grow up" are shown in the table from male and female students. It provides an understanding of the similarities and differences between them. These answers appear as positive outcomes of tax awareness training.

5. Conclusion

Studies in the literature have revealed that tax education has positive effects on children's tax awareness and that the education of future taxpayers should start at an early age. The main findings of this study are consistent with the existing literature. According to the findings of the survey, tax awareness is an area in need of improvement within the sample. Accordingly, students' tax awareness is at a low level before education. After the first survey conducted in the experimental study, students were informed about taxes and given training on the importance of tax revenues for the

sustainability of public services in the country. According to the findings, tax education increases the tax awareness of the alpha generation. In this context, tax administrations and organizations such as the Ministry of National Education should carry out activities aimed at increasing tax awareness. For example, tax education in primary and secondary schools in Turkey can be added as an independent course in the Human, Society and Science category of the curriculum. After it is added to the course curriculum, the development of tax awareness can be monitored with surveys. In addition, course materials enriched with games and visual content can be given to students. According to another finding of the study, tax awareness is lower among female students than male students. Although there is also an increase in the level of awareness of male students, this increase is higher in female students. It is concluded that as a result of tax awareness education, children acquire the awareness that public services are provided through taxes and that paying taxes is a civic duty. In addition, there is a remarkable improvement in children's awareness of those who do not pay taxes. While children largely defined those who did not pay taxes as cunning before the tax awareness training, it was observed that they mostly defined those who did not pay taxes as thieves after the tax awareness training. The gender factor causes differences in the level of tax awareness, and the level of positive outcomes of tax awareness education also varies according to gender.

The alpha generation was born into an era of technology and the internet, and the world has transformed into a digital one. Thus, creating tax games that can be downloaded for social media, mobile devices, and PCs is the most crucial way to raise tax knowledge. Game platforms to be developed for tax awareness need to be updated regularly and improved with feedback. In this context, developing tax awareness in children requires continuous policy and action. It is thought that unsustainable tax awareness policies are only temporary and cannot achieve the expected cultural/social transformation in the long term. The focal point in the development of tax awareness of the alpha generation, which can establish the closest connection with technology and is familiar with the digital world, is quite clear. Integrating tax administration with technology, such as through educational games and digital resources, can significantly enhance tax awareness among Generation Alpha. In future studies to develop tax awareness in children, other factors affecting tax awareness in children can be addressed. Studies on tax awareness can be increased specifically for teachers and families, who have an impact on children's development processes. In this context, tax awareness training can be given to families and teachers. In addition, considering the limitation of the study sample in representing the universe, the sample can be expanded and carried out in more provinces and with more students.

Ethics Committee Approval:

Name of the Board: Dicle University Social and Human Sciences Ethics Board

Document / Decision Date: 06.01.2022

Document / Decision Number-No: 03

Peer Review: External independent.

Author Contributions:

Osman Geyik ^{ID} - Idea, Design, Data Collection, Interpretation of Data, Drafting, Critical Review, Final Approval and Responsibility, Literature Review, Supervising. Overall Contribution - 34%.

Gamze Yıldız Şeren ^{ID} - Design, Interpretation of Data, Critical Review, Final Approval and Responsibility, Literature Review, Supervising. Overall Contribution - 33%.

Yusuf Yakşı ^{ID} - Idea, Design, Final Approval and Responsibility, Supervising. Overall Contribution - 33%.

Conflict of Interest: The author declared no conflict of interest.

Financial Disclosure: BAP PROJECT (A Research to Measure and Increase the Tax Awareness Level of 6th, 7th and 8th Grade Primary School Students in Diyarbakır Province, Faculty of Economics and Administrative Sciences No: 22.001)

References

- Akkurt, T.S. (2023). Ortaokul Öğrencilerinin Vergi Bilincine Yönelik Farkındalıkları (Tokat İli Örneği) [Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Ciğerci, İ. (2021). "Kuşaklar Arası Vergi Bilinci: X, Y ve Z Kuşakları Üzerine Ampirik Bir Analiz". Vergi Sorunları Dergisi. 44(394), 59-75.
- Çelik, K. & Eroğlu, O. (2014). "İlköğretim Çağında Vergi Algısının İncelenmesi: Zonguldak İli Örneği". Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 4(2), 301-326.
- Demir, İ.C. & Ciğerci, İ. (2016). "Vergi Bilincinin Oluşumunda Eğitimin Rolü: İlköğretim Öğrencileriyle Ampirik Bir Çalışma". Yönetim ve Ekonomi Dergisi. 23 (1), 127-143.
- Eker, M. (2020). Stem Eğitimi Uygulamalarının 5. Sınıf Öğrencilerinin Fen Motivasyonlarına ve Girişimciliklerine Etkisinin İncelenmesi. [Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Eriksen, K. & Fallan, L. (1996). "Tax Knowledge and Attitudes Towards Taxation; A Report on A Quasi-Experiment". Journal Of Economic Psychology. 17(3), 387-402.
- Faizal, S.M., Zaini, R.M. & Somasundaram, N.R. (2021). "Tax Awareness and Tax Knowledge of Students at Secondary School Level in Malaysia". International Business Education Journal. 14(1), 65-70.

- Gergerlioğlu, U. & McGee, R.W. (2017). "University Students' Attitudes towards Tax Consciousness: A Case Study of the Faculty of Economics at Istanbul University". *Researcher: Social Science Studies*. 10(5), 383-407.
- Güngüneş, S.N. & Uğur, A. (2023). "Çocuklarda Vergi Algısına Yönelik Kırıkkale İlköğretim Öğrencileri Üzerine Bir İnceleme". *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*. 30(1), 93-112.
- Gür, E. (2019). Orta Öğretim Öğrencilerinde Vergi Bilinci ve Vergi Ahlakı: Bingöl İli Örneği [Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Kandak, M. & Mertol, G. (2021). "Eğitim Düzeyi ile Vergi Gelirleri İlişkisi: İlkokul ve Ortaokul Öğrencileriyle Ampirik Bir Çalışma". *Eğitim Bilim ve Araştırma Dergisi*. 2(1), 9-24.
- Karaca, R. (2015). Vergi Bilinci ve Vergi Algısı: Kütahya İlinde İlköğretim Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma [Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- McCrinkle, M. & Fell, A. (2020). Understanding Generation Alpha, McCrinkle Research Pty Ltd, <https://generationalalpha.com/wp-content/uploads/2020/02/Understanding-Generation-Alpha-McCrinkle.pdf>
- Merriman, M. (2015). "What if The Next Big Disruptor Isn't a What But A Who, Gen Z is Connected, İnformed and Ready for Business". Ernst & Young.
- Mohamad, N.M., Zin, N.M., Sulaiman, S. & Abdul, N.Z. (2023). "The Influence of Tax Education on Tax Awareness Among Secondary School Students in Malaysia". *Asian Journal of Research in Education and Social Sciences*. 5(1), 137-150.
- Oğuz, Y. (2019). Türkiye'de Vergi Bilincinin Geliştirilmesinde Eğitimin Rolü: Antalya İli Manavgat İlçesi Örneği [Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Özen, A., Altundağ, B.K. & Öztornacı, E. (2015). "Orta Öğretim Düzeyindeki Öğrencilerin Vergi Algılama Düzeylerine İlişkin Ampirik Bir Değerlendirme". *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*. 22(2), 279-289.
- Pandapotan, D. & Tjen, C. (2017). "Tax Awareness of the Conceptions of Tax Compliance within Surabaya Society: A Study in Surabaya, Indonesia". In 6th International Accounting Conference (IAC 2017). Atlantis Press.
- Rahayu, Y.N. (2022). "Taxpayer Compliance Factors: Tax Awareness, Will, Socialization and Sanctions". *Archives of Business Research*. 10(9), 1-13.
- Sağbaş, İ. & Başoğlu, A. (2005). "İlköğretim Çağındaki Öğrencilerin Vergileri Algılaması: Afyonkarahisar İli Örneği". *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*. 7(2), 123-144.
- Sanusi, S., Abdullah, N.H.N., Chin, L.T., Rastam, F. & Rozzani, N. (2021). "Tax Awareness Among Students from Higher Learning Institutions in Malaysia: Education Area as A Moderator". *International Journal of Economics and Management*. 15(1), 89-102.
- Taytak, M. (2010). "İlköğretim II. Kademe Öğrencilerinde Vergi Bilincinin Tespiti: Ampirik Bir Araştırma". *Maliye Dergisi*. 158, 496-512.
- Topsakal, M. & Gümüş, E. (2023). "Vergi Ahlakı ve Vergi Bilincinin Kuşaklar Teorisi Bağlamında Analizi". *Maliye Çalışmaları Dergisi*. (70), 105-126.

- Ziatdinov, R. & Cilliers, J. (2022). "Generation Alpha: Understanding The Next Cohort of University Students". *European Journal of Contemporary Education*. 10(3), 783-789.
- Zorlu, Ö. (2012). İlköğretim Çağındaki Öğrencilerin Vergi Bilinci Düzeyi ve Vergi Bilinci Düzeyi ile İlgili Örnek Uygulama: Ankara İli Örneği [Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.

Logistic Infrastructure, Informational Technology and Crop Production: Role of Food and Crop Production in Economic Miseries

Muhammad Ayub Mehar ¹

RESEARCH ARTICLE

Araştırma Makalesi

ARTICLE INFO

Submitted : 24.06.2024

Revised : 13.11.2024

Accepted : 16.11.2024

Available : 25.12.2024

iThenticate similarity score: 15%

JEL classification:

E31, O13, Q18

Keywords:

Subsidies, Interest rate; Food security, Crop production index, Informational efficiency.

ABSTRACT

This study examines the impacts of logistic facilities and infrastructure on crop and food production, inflation, and unemployment rates. It concludes that improvement in logistic facilities is an important significant and robust element of food and crop production growth. The logistic infrastructure improves employment in direct and indirect ways. Empirical evidence does not favor subsidies, tax exemptions, and credit to the private sector for crop production and food security enhancement. The study recognizes the importance of information technology for food and non-food crop production growth. Moreover, information technology improves the employment opportunities. These findings are based on 14 years data of 187 countries, while fixed and common effect models have been applied to estimate the parameters.

Citation: Mehar, M. A. (2024). "Logistic Infrastructure, Informational Technology and Crop Production: Role of Food and Crop Production in Economic Miseries". *International Journal of Public Finance*. 9(2), 247 – 268. <https://doi.org/10.30927/ijpf.1503957>

1. Introduction

1.1. Importance of Logistic Facilities and Informational Efficiency in Agriculture

The production and supply of agriculture commodities is directly associated with their demand and marketing strategies. The transportation cost, inadequate market

¹ Prof. PhD., Iqra University, Pakistan, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9711-2556>, ayubmehar@yahoo.com

infrastructure, lack of market information, lack of processing units, storage facilities and price fluctuations are the major problems in marketing of agricultural products. Sarap and Nemade (2021) have defined the agriculture marketing as a series of activities involved in moving the goods from the point of production to the point of consumption. Sarap and Nemade (2021) have identified several problems of agricultural marketing in India. These problems are applicable in other developing countries particularly in South Asia and Sub-Saharan Africa. Lack of transportation facilities, lack of financial resources, lack of awareness, and lack of market intelligence are included in these problems. Several studies have identified the lack of financing and agricultural credit as main hindrance in the growth of agriculture sector. The financial illiteracy, lack of access to financial institutions, high rate of interest, insufficient mortgage, collateral security, lengthy procedures, complicated documentation, lack of interest of financial institutions for financing to agriculture sector and lack of awareness are the indicators of the hindrances in agriculture financing. FAO (2012) and Field to Market (2002) have emphasized the innovative financing for the growth of agriculture sector and food security. FAO (2012) has recommended that financial incentives should be directly related to the financial barriers in case-to-case basis.

The major issues related to growth in crop production and food insecurity can be categorized in two broad streams:

1. Insufficient and inappropriate logistic facilities, and
2. Lack of informational efficiency which is an outcome of the frictions in the flow of relevant information or lack of financial literacy and understanding.

The lack of informational efficiency may be related to the information about available financial resources, cost of financing, prices of the products, estimated demand for agriculture products, documentation and process of marketing, and most appropriate routes of transportation.

It is hypothesized in this study that above-mentioned issues can be resolved by provision of the appropriate logistic facilities and ability to use the internet. The study is divided in 4 sections. This section explains the role of logistic infrastructure and informational efficiency in the economic growth with special reference to agricultural products. Next section depicts the global picture of food insecurity, crop production and economic miseries. The research methodology to test the impacts of logistic infrastructure and information efficiency on crop and food production is explained in section 2, while section 3 discusses the empirical evidences and results of the study. Section: 4 summarizes the policy implications based on this study.

Though agriculture is a broader area which covers food and non-food crops, fisheries and livestock. However, this study is limited to food and non-food crops. The main objectives of this study are to identify the factors of growth in crop and foods production and the impacts of crop size on economic miseries of common peoples.

The role of logistic infrastructure in economic growth and business activities is largely recognized in economic literature. The impacts of logistic infrastructure on international trade, GDP growth and business activities have broadly been explained in the literature. The impact of logistic infrastructure development not only affects the living standard of households by direct use of these facilities, but also will create employment opportunities through peripheral business activities and their associated services.

Various studies in the context of developing countries have established the linkages between economic growth and infrastructure development. Hussain and Zhang (2018), OECD (2012), World Bank (2017) and Mehar (2017) have estimated the impact of logistic infrastructure on economic development. Though logistic infrastructure can directly generate several economic activities in supply chain, transportation and tourism sectors, its role is more important to link the agriculture farms with the markets and points of consumption. The efficient logistic linkages between farms and markets accelerate economic growth. World Bank has concluded that infrastructure development significantly impacts the per capita income at Purchasing Power Parity (World Bank: 2017). The results of this study provide a useful insight that this mechanism is much more powerful than subsidies and transfer payments for alleviation of poverty. World Economic Forum (2012) and OECD (2012) have estimated the impact of various types of infrastructure on the growth of per capita income. Mehar (2018) has established a causal relation between deterioration in logistic infrastructure and the level of poverty. Lack of appropriate infrastructure, declining business competitiveness, lower rate of growth and economic miseries are the interconnected variables (Mehar 2017). The lower growth of the economy has resulted in falling tax revenue and a lack of resources to operate government institutions.

Similarly, the links between the use of information technology and economic growth have been assessed in various studies. Marlene, Huang, Morgan, and Shirai (2019), Gormez, (2019), Christian and Hornuf (2019) and Mehar (2021b) have estimated the impacts of information technology on economic growth. Stijn, Frost, Turner and Zhu (2018) mentioned that fintech credit deals a substitute funding source for businesses and consumers, and may expand access to credit for underserved fragments. It may improve the efficiency of financial intermediation. However, fintech credit sizes are greater in countries with less rigorous banking regulation. International Fund for Agricultural Development and the World Bank Group (2015) has pointed out that the importance of informational efficiency in economic development.

The modernization of logistic infrastructure is required to achieve competitiveness. It is obvious that reduction of transportation costs, smooth connectivity, and the shortening of delivery time stimulate the economic activities, employment opportunities and improve the quality and freshness of agriculture products. They induce many economic activities and networking which lead to increase

in business activities, employment and GDP growth. The enhancement in tax revenue is one of the outcomes of efficient logistic services. Another favorable externality of logistic facilities is the improvement in households' incomes and living standards through improvement in public transportation, banking, medical facilities and education (Mehar: 2019).

1.2. Food Security, Crop Production and Economic Miseries: Global Evidences

In this study, it is hypothesized that crop size and food production are the determinants of economic miseries of common peoples. It is noteworthy that inflation and unemployment are common indicators of economic miseries. The misery index created by Arthur Okun is commonly used to determine the economic conditions of common peoples in the economy. It assumes that a higher rate of unemployment and inflation create economic and social miseries for the peoples in a country. Tang and Lean (2009) has noted that misery index drives the crime rate. Based on data from 1960 to 2005, a significant correlation between the misery index and the crime rate has been found. (Tang and Lean: 2009).

Table 5 and 6 depict an important observation: the rate of inflation and unemployment is significantly higher in the countries with lower magnitude of logistic infrastructure development, while rate of unemployment and inflation is much lower in top 10 logistic developed countries. The countries with higher magnitude of logistic development have maintained their food and crop production indices despite lower cropland as percentage of their land area. These observations establish the nexus between development of logistic infrastructure, crop and food production and economic miseries. This study examines this relationship.

The statistical evidences highlight the global trends of economic miseries and crop production. Agriculture sector (including forestry and fishing) has contributed 4.3 percent share in global GDP in 2021; it was 3.6 in 2008. This share is around 17 percent in South Asian countries and 9 percent in middle income countries. However, share of food export was 8.6 percent in global merchandize exports, which was 7.1 percent in 2008. The share of food products in merchandizing exports was 12.5 percent for South Asian countries and 9.4 percent for middle income countries in 2021. While, the average growth of world agriculture production is 2 percent only (World Bank: 2023). These statistics indicate the food insecurity and growth in the demand of food products. The more important thing is the dependency of industrial and services sectors' growth on agriculture. The value addition of several industrial products depends on the agriculture products, while the role of agriculture sector in the growth of banking and finance, insurance, shipping and transport and supply chain services is extremely important. This is the main cause that agriculture remains as the main stray of the global economy.

It is envisaged by Table 1 that inflation is continuously much higher in low-income countries than high income countries. The rate of inflation is less than 5 percent in high income countries, European Union and the United States, while it is much higher in South Asia and low-income countries. The unemployment in middle income countries is higher than high- and low-income countries. There is a big variation in the magnitude of internet users. The ratio of internet users is much lower in low-income countries as compare to high income countries. Another notable difference between high- and low-income countries is the public sector spending on subsidies. More than 50 percent public expenditures of high-income countries including European Union and the United States are spent on subsidies and transfer payments. This ratio is less than 40 percent in low- and middle-income countries. The inefficiency of financial system in low-income countries (particularly in Sub-Saharan Africa) is reflected by interest rate spread.

Table 1: Economic Miseries: Regional Comparison

Region/ Group	Unemployment (% of total labor force): ILO estimate		Inflation (% change in consumer prices)	
	2008	2021	2008	2021
World	5.9	6.2	8.9	3.5
North America	5.8	5.6	3.1	4.0
European Union	7.2	7.0	4.2	2.6
South Asia	7.2	7.3	11.0	5.5
Sub-Saharan Africa	5.5	6.8	10.4	4.4
High income	5.9	5.6	4.5	2.5
Middle income	6.0	6.4	10.2	4.2
Low income	4.8	5.5	11.3	6.6

Source: World Bank (2023)

Table 2: Catalysts for Economic Development: Regional Comparison

Region/ Group	Individuals using the Internet (% of population)		Subsidies and other transfers (% of expense)		Interest rate spread (%)	
	2008	2021	2008	2021	2008	2021
World	23.0	63.1	40.2	47.2	6.2	
North America	74.3	91.9	60.8	71.0		
European Union	62.2	86.8	47.0	51.6		
South Asia	4.4	42.8	27.1	34.1	6.3	5.4
Sub-Saharan Africa	3.7	35.9		27.7*	6.7	8.1*
High income	68.1	90.1	49.4	56.7		
Middle income	14.6	61.2	36.8	41.1*	6.5	5.5
Low income	1.6	22.3			8.9	
*’ 2020						

Source: World Bank (2023)

Table 3 and 4 unleash some interesting observations. The permanent cropland in South Asia is much higher than rest of world. Similarly, the ratio of permanent cropland as percentage of land area is significantly higher in middle income countries. More than 80 percent global population lives in in middle- and low-income countries, but share of middle- and low-income countries in global GDP is less than 40 percent. Their share in global GDP has increased significantly in 2021 as compare to 2008. This is mainly attributed to South Asia (mainly India).

Table 3: Economic Volume: Regional Comparison

Region/ Group	Share in Global Population (%)		Share in Global GDP (%)		Permanent cropland (% of land area)	
	2008 (World Population: 6.8 billion)	2021 (World Population: 7.9 billion)	2008 (World GDP: 64.1 trillion)	2021 (World GDP: 96.5 trillion)	2008	2021
World	100.0	100.0	100.0	100.0	1.2	1.3*
North America	5.0	4.7	25.5	26.2	0.2	0.2*
European Union	6.5	5.7	25.4	17.8	3.0	3.0*
South Asia	23.7	24.1	2.4	4.2	3.0	3.5*
Sub-Saharan Africa	12.2	15.0	2.0	2.0	1.1	1.3*
High income	17.1	15.7	72.7	62.0	0.5	0.5*
Middle income	75.1	74.8	26.0	37.1	1.6	1.9*
Low income	7.3	9.0	0.5	0.6	0.6	0.8*
*’ 2020						

Source: World Bank (2023)

Table 4: Population and Economic Growth: Regional Comparison

Region/ Group	Population growth (annual %)		GDP growth (annual %)		GDP per capita (USD)	
	2008	2021	2005	2021	2008	2021
World	1.2	0.9	2.1	5.9	9428	12237
North America	1.0	0.2	0.2	5.8	48398	68370
European Union	0.3	-0.1	0.6	5.4	37050	38411
South Asia	1.5	1.0	3.3	8.0	947	2150
Sub-Saharan Africa	2.8	2.6	5.1	4.2	1531	1633
High income	0.8	0.0	0.5	5.2	40065	48225
Middle income	1.2	0.8	5.9	7.0	3264	6074
Low income	2.8	2.7	4.7	2.6	624	794

Source: World Bank (2023)

Table 5: Logistic Infrastructure and Economic Miseries- Top10 Countries

Rank	Country	Logistics performance Index: infrastructure (1=low to 5=high)	Unemployment (% of total labor force)	Inflation-consumer prices (%)	Crop production index (2014-2016 = 100)	Food production index (2014-2016 = 100)	Permanent crop land (% of total area)
1	Germany	4.37	3.4	1.7	81.4	91.6	0.57
2	Japan	4.25	2.4	1.0	96.5	99.5	0.76
3	Sweden	4.24	6.4	2.0	64.1	84.2	0.01
4	Netherlands	4.21	3.8	1.7	93.5	96.2	1.13
5	Austria	4.18	4.8	2.0	98.8	100.5	0.81
6	Singapore	4.06	3.6	0.4	105.9	113.2	0.14
7	United States	4.05	3.9	2.4	100.2	103.4	0.30
8	United Kingdom	4.03	4.0	2.3	91.3	99.6	0.19
9	United Arab Emirates	4.02	2.4	3.1	99.2	109.2	0.55
10	Switzerland	4.02	4.7	0.9	107.6	101.7	0.64

Source: Author's compilation based on World Bank (2023)

Table 6: Logistic Infrastructure and Economic Miseries- Bottom10 Countries

Rank	Country	Logistics performance Index: infrastructure (1=low to 5=high)	Unemployment (% of total labor force)	Inflation-consumer prices (%)	Crop production index (2014-2016 = 100)	Food production index (2014-2016 = 100)	Permanent crop land (% of total area)
147	Equatorial Guinea	1.88	8.6	1.3	101.5	101.5	1.75
148	Eritrea	1.86	5.9		100.3	102.4	0.02
159	Angola	1.86	7.4	19.6	106.1	106.2	0.25
150	Zimbabwe	1.83	4.8	10.6	136.1	115.0	0.26
151	Gambia, The	1.82	9.5	6.5	89.5	92.7	0.49
152	Sierra Leone	1.82	4.7	16.0	88.6	88.5	2.29
153	Somalia	1.81	18.9		103.7	97.8	0.04
154	Afghanistan	1.81	11.2	0.6	94.9	97.5	0.33
155	Guinea-Bissau	1.78	6.0	0.4	102.3	102.3	8.89
156	Guinea	1.56	5.0	9.8	115.6	115.4	2.85

Source: Author's compilation based on World Bank (2023)

2. Methodology: Determinants and Consequences of Food and Crop Size

In this study, we have tested that how crop and food productions, inflation and unemployment rates are affected by the logistic infrastructure and services. The rates of inflation and unemployment have been taken as indicators of economic miseries of common peoples in a country, while it is postulated that these indicators have been affected by the production of food and other crops. The effects of logistic infrastructure and services on production of food and other crops have been investigated. The relations and interaction of the explained and explanatory variables have been shown in Figure: 1. The impacts of explanatory factors on crop production (CRPINDX), food production (FOOD), rate of inflation (INFLCPI) and rate of unemployment (UNEMPL) can be explained in the following equation:

$$\begin{aligned}
 CRPINDX_{it} &= \beta LGSTINF_{it} + \gamma INTRNT_{it} + \Omega SUBSD_{it} + \delta X_{it} + \mu_i + \tau_t + \epsilon_{it} \\
 FOOD_{it} &= \beta LGSTINF_{it} + \gamma INTRNT_{it} + \Omega SUBSD_{it} + \delta X_{it} + \mu_i + \tau_t + \epsilon_{it} \\
 INFLCPI_{it} &= \beta FOOD_{it} + \gamma INTRND_{it} + \Omega SUBSD_{it} + \delta X_{it} + \mu_i + \tau_t + \epsilon_{it} \\
 UNEMPL_{it} &= \beta CRPINDX_{it} + \gamma INTRNT_{it} + \Omega GROW_{it} + \delta X_{it} + \mu_i + \tau_t + \epsilon_{it}
 \end{aligned}$$

Where ‘CRPINDX_{it}’ is crop production index (at base year 2014-16), of country ‘i’ in year ‘t’; ‘FOOD_{it}’ is food production index (at base year 2014-16) of country ‘i’ in year ‘t’; ‘INFLCPI_{it}’, ‘UNEMPL_{it}’ and ‘LGSTINF_{it}’ are vectors of variables related to ‘inflation rate for consumer prices’, ‘unemployment rate’ and logistic infrastructure index. ‘X_{it}’ is a vector of exogenous control variables; ‘μ_i’ denotes unobserved time-invariant heterogeneity at the country level; ‘τ_t’ is a country-fixed effect; and ‘ε_{ijt}’ is an independent disturbance term. The descriptions of variables have been shown in Table 7.

The above-mentioned equations have shown the direct effects of logistic infrastructure and services (LGSTINF) on the production of food (FOOD) and crops (CRPINDX). While, the indirect effects of logistic infrastructure and services (LGSTINF) on economic miseries’ indicators - inflation (INFLCPI) and unemployment (UNEMPL) can be expressed as follows:

$$\begin{aligned}
 \frac{dINFLCPI}{dLGSTINF} &= \frac{\partial INFLCPI}{\partial FOOD} \cdot \frac{\partial FOOD}{\partial LGSTINF} \\
 \frac{dUNEMPL}{dLGSTINF} &= \frac{\partial UNEMPL}{\partial CROP} \cdot \frac{\partial CROP}{\partial LGSTINF}
 \end{aligned}$$

Several control variables to estimate the net effects of logistic infrastructure (LGSTINF) on crop production (CRPINDX), food production (FOOD), rate of inflation (INFLCPI) and unemployment rate (UNEMPL) have been included in the estimations. These relations can be expressed in the following 4 equations:

$$CRPINDX_{it} = \alpha_i + \beta_1(LGSTINF_{it} * AFR_i) + \beta_2(LGSTINF_{it} * CAREC1_i) + \beta_3(LGSTINF_{it} * SAARC_i) + \beta_4INTRNT_{it} + \beta_5SUBSD_{it} + \beta_6CRPLND_{it} + \beta_7TXTGDP_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

$$FOOD_{it} = \alpha_i + \beta_1(LGSTINF_{it} * AFR_i) + \beta_2(LGSTINF_{it} * CAREC1_i) + \beta_3(LGSTINF_{it} * SAARC_i) + \beta_4INTRNT_{it} + \beta_5SUBSD_{it} + \beta_6CRPLND_{it} + \beta_7TXTGDP_{it} + \varepsilon_{it} \quad (2)$$

$$INFLCPI_{it} = \alpha_i + \beta_1FOOD_{it} + \beta_2INTRLND_{it} + \beta_3SUBSD_{it} + \beta_4POPGRW_{it} + \beta_5GROW_{it} + \beta_6CRPINDX_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3)$$

$$UNEMPL_{it} = \alpha_i + \beta_1CRPINDX_{it} + \beta_2INTRNT_{it} + \beta_3GROW_{it} + \beta_4LGSTINF_{it} + \beta_5DCPS_{it} + \varepsilon_{it} \quad (4)$$

First equation in the model identifies the determinants of volume of crop production in a country. It is postulated that crop production in a country is positively affected by more use of internet (INTRNT). The use of internet (INTRNT) improves informational efficiency which provides in time information about the weather conditions, trends of crop prices and demand of various crops by industrial consumers and common peoples. Similarly, crop production (CRPINDX) is affected by the logistic infrastructure and facilities in a country (LGSTINF)). The logistic infrastructure and services (LGSTINF) facilitate farmers in transportation of agricultural products to the markets. So, it may improve size of crop production (CRPINDX). It is also hypothesized that subsidies (SUBSD) play an important role in the improvement of crop size. The subsidies (SUBSD) can be transferred to the producers either through support price mechanism or direct subsidies to the buyers. In this equation, we have also tested the effects of the size of cropped area (CRPLND) and tax to GDP ratio (TXTGDP). The interaction of logistic infrastructure performance index (LGSTINF) with the special characteristics of CAREC and ECO member countries (except China and Turkey), Sub-Saharan African countries and South Asian countries are captured by slope dummy variables.

In second equation, it is hypothesized that logistic infrastructure (LGSTINF), use of internet (INTRNT) and subsidies (SUBSD) will affect the magnitude of food production (FOOD) positively. The positive effect of crop area (CPLND) is also expected, while tax to GDP ratio may affect the crop size (negatively). The interaction of logistic infrastructure performance index (LGSTINF) with the special characteristics of CAREC and ECO member countries (CAREC1), Sub-Saharan African countries (AFR) and South Asian countries (SAARC) are captured by slope dummy variables.

The determinants of inflation rate (INFLCPI) have been tested in third equation. The magnitude of food production (FOOD), rate of interest for lending (INTRLND) and subsidies (SUBSD) have been taken as explanatory variables. The population growth (POGRW) is an indicator of demand-pull factors of inflation. So, this variable has also been included in the equation.

The effects of crop size (CRPINDX), use of internet by common peoples (INTRNT) and GDP growth (GROW) on unemployment rate (UNEMPL) have been tested through fourth equation in this study.

Some other control variables have also been included in these equations. The descriptions of these variables and sources of data have been mentioned in Table 7. Figure: 2 explains the categories of variables. The interest rate on lending (INTRLND), subsidies and transfer payments (SUBSD), tax to GDP ratio (TXTGDP) and domestic credit to private sector (DCPS) have been classified as policy tools in this study while access and use of internet (INTRNT) has been defined as a catalyst in determination of crop size (CRPINDX), food production (FOOD) and unemployment (UNEMPL).

For estimation of the above-mentioned equations, we used the data of 187 countries for 14 years (2008 to 2021). This sample provides us an unbalanced panel data. The data of other countries could not be included in the model because unavailability of data on some indicators which are included in the analysis. Data for this analysis was extracted from the World Development Indicators' Data Bank (World Bank: 2023). The logistic infrastructure performance index (LGSTINF) is one of the main variables in this study. However, the data for logistic infrastructure index (LGSTINF) is available only for 5 years: 2010, 2012, 2014, 2016 and 2018. Unfortunately, the data of this variable is not available for other years. So, we could not measure the effects of COVID-19 and Russia-Ukraine war.

The Food and Agriculture Organization (FAO) is the primary source of data for crop and food production index (World Bank: 2023). Agricultural data are collected by the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) from official national sources through annual questionnaires and are supplemented with information from official secondary data sources. Crop production data refer to the actual harvested production from the field or orchard and gardens, excluding harvesting and threshing losses and that part of crop not harvested for any reason. Production therefore includes the quantities of the commodity sold in the market and the quantities consumed or used by the producers. Since the FAO indices are based on the concept of agriculture as a single enterprise, amounts of seed and feed are subtracted from the production data to avoid double counting. The "international commodity prices" are used in order to avoid the use of exchange rates and also to facilitate international comparative analysis of productivity at the national level. These international prices are expressed in

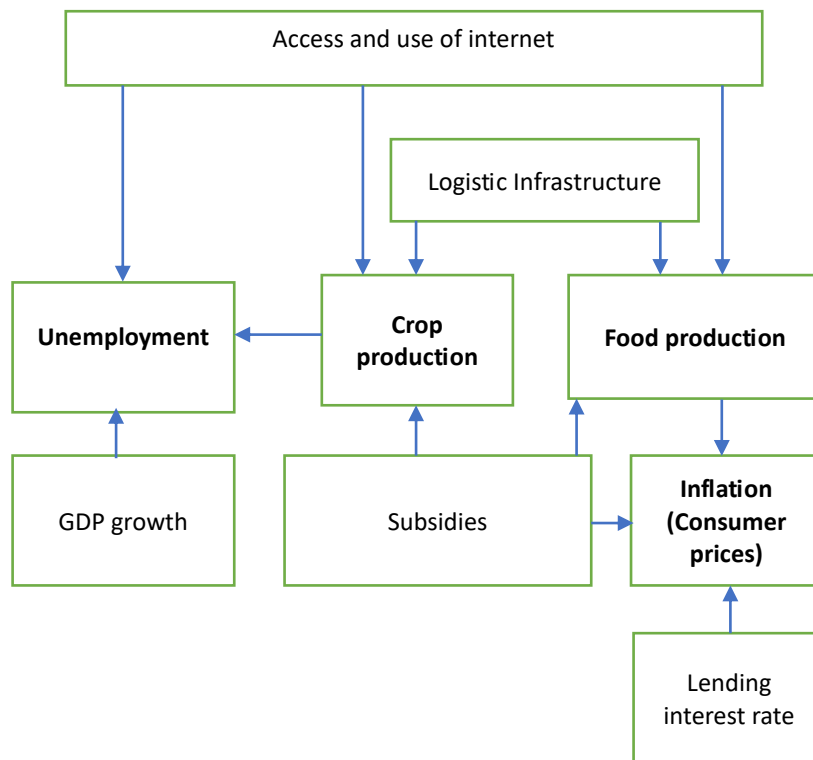

“international dollars,” which have been derived by using Geary-Khamis formula for the agricultural sector. This method assigns a single price to each commodity regardless of the country where it was produced. The commodities covered in the computation of indices of agricultural production are all crops and livestock products originating in each country. The FAO indices show the relative level of the aggregate volume of agricultural production for each year in comparison with the base period 2014-2016. They are based on the sum of price-weighted quantities of different agricultural commodities produced after deductions of quantities used as seed and feed weighted in a similar manner. So, the resulting aggregate represents disposable production for any use except as seed and feed. All the indices at the country, regional and world levels are calculated by the Laspeyres formula. These indices may differ from those produced by the countries themselves because of differences in concepts of production, coverage, time periods, weights, time reference of data, methods of calculation, and use of international prices.

Crop production index shows agricultural production for each year relative to the base period 2014-2016. The commodities covered in the computation of indices of agricultural production are all crops and livestock products originating in each country. Practically all products are covered, with the main exception of fodder crops. The food production index includes commodities that are considered edible and that contain nutrients. Accordingly, coffee and tea are excluded along with inedible commodities because, although edible, they have practically no nutritive value.

To estimate the parameters through above-mentioned regressions, we applied panel least square (PLS) technique. We applied fixed effect models (FEM) to estimate the effects of explanatory variables on rates of inflation (INFLCPI) and unemployment (UNEMPL). However, for estimation of the production of crop (CRPINDEX) and food (FOOD), the common effect models (CEM) have been applied. The selection of the common effect model (CEM) and fixed effect model (FEM) is based on the Chow Index and Hausman Test. The magnitude of Chow index and Hausman Test have been reported in Table 8 to 11. At first, stage, we conducted Chow Test. The estimated parameters of Chow tests have been reported in the respective tables. The Chow tests have suggested that common effect model is appropriate for estimation of crop size (CRPINDEX) and food production (FOOD). However, acceptance of F-statistics and Wald Statistics indicate that common effect model (CEM) is not appropriate for estimation of inflation rate (INFLCPI) and unemployment rate (UNEMPL). Based on Hausman tests, we estimated the regression parameters in determination of inflation rate (INFLCPI) and unemployment (UNEMPL) through fixed effect models (FEM). For comparison and transparency purposes, all the tests have been reported in the respective tables.

Figure 1: Logistic Services, Crop Production and Economic Miseries (A Naive Picture of Connections)

Source: Author’s depiction

Table 7: List of Variables and Sources of Data

Abbreviation	Definition	Source
AFR	Dummy variable equal to “1” if country belongs to Sub-Saharan Africa, and “0” otherwise	Author’s depiction
CAREC	Dummy variable equal to ‘1’ if a country is member of ‘CAREC’ or ‘ECO’ and ‘0’ otherwise	Author’s depiction
CAREC1	Dummy variable equal to ‘1’ if a country is member of ‘CAREC’ or ‘ECO’ (excluding China and Turkey) and ‘0’ otherwise	Author’s depiction
CRPINDX	Crop production index (2014-2016 = 100)	Food and Agriculture Organization/ World Bank (2023)
CRPLND	Permanent crop land (% of total area)	Food and Agriculture Organization/ World Bank (2023)
DBUS	Business density (new businesses registrations per 1,000 people ages 15-64)	World Development Indicators; World Bank (2023)

DCPS	Domestic credit to private sector as % of GDP	International Financial Statistics, International Monetary Fund (2022)
FOOD	Food production index (2014-2016 = 100)	Food and Agriculture Organization/ World Bank (2023)
GDP	GDP (Billion USD)	World Development Indicators; World Bank (2023)
GROW	GDP growth (annual %)	World Development Indicators; World Bank (2023)
INFLCPI	Inflation- consumer prices (annual %)	World Development Indicators; World Bank (2023)
INTRLND	Average interest on lending (%)	World Development Indicators; World Bank (2023)
INTRNT	Individuals using the Internet (% of population)	World Development Indicators; World Bank (2023)
LGSTINF	Logistics performance (Quality of trade and transport-related infrastructure) index (1=low to 5=high)	World Development Indicators; World Bank (2023)
LGSTOVR	Logistics performance (Overall) index (1=low to 5=high)	World Development Indicators; World Bank (2023)
LGSTQLY	Logistics performance (Competence and quality of logistics services) index (1=low to 5=high)	World Development Indicators; World Bank (2023)
PCI	Per capita income in USD	World Development Indicators; World Bank (2023)
POP	Population (in Million)	World Development Indicators; World Bank (2023)
POPGRW	Population growth (annual %)	World Development Indicators; World Bank (2023)
SAARC	Dummy variable equal to "1" if country is member of SAARC, and "0" otherwise	Author's depiction
SUBSD	Subsidies and other transfers (% of government expenditures)	World Development Indicators; World Bank (2023)
TXTGDP	Tax revenue as % of GDP	World Development Indicators; World Bank (2023)
UNEMPL	Unemployment (% of total labor force)	World Development Indicators; World Bank (2023)

Source: Author's depiction

Figure 2: Classification of Variables

Target Variables
<ul style="list-style-type: none"> • Crop production • Food production • Inflation (Consumer prices) • Unemployment
Major Factors
<ul style="list-style-type: none"> • Logistic services and infrastructure • Crop area • GDP growth • Per capita income
Policy Variables
<ul style="list-style-type: none"> • Subsidies • Lending rate of interest • Tax to GDP ratio • Domestic credit to private sector
Instrumental Variables
<ul style="list-style-type: none"> • Food production • Crop production
Catalysts
<ul style="list-style-type: none"> • Use and access of internet
Exogenous Factors
<ul style="list-style-type: none"> • Population growth rate
Economic Grouping
<ul style="list-style-type: none"> • CAREC member countries • SAARC member countries • Sub-Saharan Africa

Source: Author's depiction

3. Results and Empirical Evidences

The results of regression analysis have been presented in Tables 8 to 11. The significance of parameters and overall goodness of fit in the equations have also been reported in the above-mentioned tables. The parameters associated with the betas show quantifications of the impacts of explanatory variables. The adjusted R-squares and F-statistics show goodness of fit in all estimated equations, which indicate that explanatory variables included in the models significantly cover the sufficient effects. The robustness in estimated parameters have also been checked by using the alternatives options.

It has been observed that use of internet by common peoples (INTRNT) is an important catalyst in improving the size of crop (CRPINDX) and food production (FOOD). It plays an important role in alleviation of unemployment (UNEMPL) also. The interaction variables (Slop dummies) indicate that logistic facilities and infrastructure (LGSTINF) play significant role in the improvement of food production (FOOD) in South Asian, Central Asian and Sub-Sahara African countries. The production of non-food crops

is also improved by logistic facilities and infrastructure in Central Asian countries and Sub-Saharan Africa. These results are consistent in all alternative scenarios.

The empirical evidences show surprising role of subsidies and transfer payments (SUBSD). It is a common intuitive that subsidies can reduce the prices of consumers' goods. However, the results of this study show an opposite picture of this relation. The subsidies and transfer payments (SUBSD) are a contributing factor of inflation (INFLCPI). More subsidies (SUBSD) mean more inflation (INFLCPI). Even, the role of subsidies (SUBSD) is not positive in determination of crop size (CRPINDX) and food production (FOOD). The significant negative relation between GDP growth (GROW) and unemployment (UNEMPL) confirms the famous Philip's Curve theory in macroeconomics.

The growth in food production (FOOD) alleviates the inflation in consumer prices. Similarly, growth in production of non-food crops alleviates unemployment. It explains that growth in agriculture production generates economic activities to employ the people. The negative relation between unemployment and growth in agriculture production is significant and robust in this study. No significant role of tax to GDP ratio has been noted in determination of food and crop production. The role of domestic credit to private sector (DCPS) in growth of agriculture production is not significant, which is consistent with previous findings (Mehar: 2022).

Table 8: Dependent Variable: Crop production index (CRPINDX) Method: Common Least Square Sample (adjusted): 2008-21 Periods included: 14; Cross-sections included: 187 Total panel (unbalanced) observations: 510

Independent Variable/ Option	Coefficients				
	I	II	III	IV	V
Constant	95.538*** (42.160)	95.485*** (41.458)	95.657*** (41.726)	95.739*** (41.486)	95.920*** (41.604)
LGSTINF*AFR: Logistics performance (infrastructure) index*Dummy variable equal to "1" if country belongs to Sub-Saharan Africa	2.695*** (3.653)			2.961*** (3.961)	2.974*** (3.983)
LGSTOVR*AFR: Logistics performance (Overall) index*Dummy variable equal to "1" if country belongs to Sub-Saharan Africa		2.451*** (3.538)			
LGSTQLY*AFR: Logistics performance (quality) index* Dummy variable equal to "1" if country belongs to Sub-Saharan Africa			2.458*** (3.476)		
LGSTINF*CAREC1: Logistics performance (infrastructure) index*Dummy variable equal to '1' if a country is member of 'CAREC' or 'ECO' (excluding China and Turkey)	1.434 (1.344)			3.352*** (2.725)	3.725*** (2.933)

LGSTOVR*CAREC1: Logistics performance (Overall) index*Dummy variable equal to '1' if a country is member of 'CAREC' or 'ECO' (excluding China and Turkey)		1.294 (1.292)			
LGSTQLY*CAREC1: Logistics performance (quality) index* Dummy variable equal to '1' if a country is member of 'CAREC' or 'ECO' (excluding China and Turkey)			1.267 (1.202)		
LGSTINF*SAARC: Logistics performance (infrastructure) index*Dummy variable equal to "1" if country is member of SAARC	1.693 (1.464)			1.480 (1.280)	-1.629 (-0.550)
LGSTOVR*SAARC: Logistics performance (Overall) index*Dummy variable equal to "1" if country is member of SAARC		1.474 (1.407)			
LGSTQLY*SAARC: Logistics performance (quality) index* Dummy variable equal to "1" if country is member of SAARC			1.451 (1.369)		
INTRNT: Individuals using the Internet (% of population)	0.086*** (3.099)	0.085*** (3.053)	0.084*** (3.001)	0.087*** (2.643)	0.093*** (3.093)
SUBSD: Subsidies and other transfers (% of government expenditures)	-0.088*** (-2.755)	-0.088*** (-2.745)	-0.088*** (-2.752)	-0.075** (-2.222)	-0.081** (-2.392)
CRPLND: Permanent crop land (% of total area)	0.221* (1.665)	0.221* (1.658)	0.216 (1.621)	0.209 (1.556)	0.217 (1.629)
TXTGDP: Tax revenue as % of GDP	-0.111 (-1.170)	-0.106 (-1.117)	-0.106 (-1.124)	-0.172 (-1.616)	-0.177* (-1.731)
DCPS: Domestic credit to private sector as % of GDP				0.003* (0.168)	
DCPS*SAARC: Domestic credit to private sector as % of GDP*Dummy variable equal to "1" if country is member of SAARC					0.167 (1.147)
Adjusted R-squared	0.037	0.035	0.035	0.044	0.046
F-statistic	3.812	3.675	3.599	3.712	3.883
S.E. of regression	12.034	12.045	12.051	11.866	11.850
Akaike Inf. Criterion	7.829	7.831	7.832	7.804	7.801
Schwarz Criterion	7.895	7.897	7.898	7.883	7.880
H-Q Criterion	7.855	7.857	7.858	7.835	7.832
Chow Breakpoint Test (Null Hypothesis: No breaks at 2010)					
F-statistic	0.711	0.691	0.708	0.783	0.726
Wald Statistic	5.687	5.527	5.661	7.050	6.530
Chow Breakpoint Test (Null Hypothesis: No breaks at 2018)					
F-statistic	0.548	0.532	0.546	0.720	0.671
Wald Statistic	4.383	4.256	4.371	6.481	6.042
#T-Statistics in parenthesis *p < 0.1; **p < 0.05; ***p < 0.01					

Source: Author's Estimations

Table 9: Dependent Variable: Food production index (FOOD) Method: Common Least Square Sample (adjusted): 2008-21 Periods included: 14; Cross-sections included: 187 Total panel (unbalanced) observations: 510

Independent Variable/ Option	Coefficients				
	I	II	III	IV	V
Constant	94.342*** (54.443)	94.256*** (53.512)	94.382*** (53.838)	94.333*** (53.568)	94.570*** (53.680)
LGSTINF*AFR: Logistics performance (infrastructure) index*Dummy variable equal to "1" if country belongs to Sub-Saharan Africa	2.441*** (4.327)			2.600*** (4.556)	2.619*** (4.591)
LGSTOVR*AFR: Logistics performance (Overall) index*Dummy variable equal to "1" if country belongs to Sub-Saharan Africa		2.236*** (4.220)			
LGSTQLY*AFR: Logistics performance (quality) index* Dummy variable equal to "1" if country belongs to Sub-Saharan Africa			2.259*** (4.177)		
LGSTINF*CAREC1: Logistics performance (infrastructure) index*Dummy variable equal to '1' if a country is member of 'CAREC' or 'ECO' (excluding China and Turkey)	0.426 (0.523)			1.657* (1.764)	1.970** (2.030)
LGSTOVR*CAREC1: Logistics performance (Overall) index*Dummy variable equal to '1' if a country is member of 'CAREC' or 'ECO' (excluding China and Turkey)		0.398 (0.520)			
LGSTQLY*CAREC1: Logistics performance (quality) index*Dummy variable equal to '1' if a country is member of 'CAREC' or 'ECO' (excluding China and Turkey)			0.390 (0.484)		
LGSTINF*SAARC: Logistics performance (infrastructure) index*Dummy variable equal to "1" if country is member of SAARC	2.258*** (2.552)			2.322*** (2.632)	0.379 (0.167)
LGSTOVR*SAARC: Logistics performance (Overall) index*Dummy variable equal to "1" if country is member of SAARC		2.005** (2.502)			
LGSTQLY*SAARC: Logistics performance (quality) index*Dummy variable equal to "1" if country is member of SAARC			1.976** (2.439)		
INTRNT: Individuals using the Internet (% of population)	0.112** (5.296)	0.112*** (5.242)	0.111*** (5.200)	0.135*** (5.347)	0.127*** (5.551)
SUBSD: Subsidies and other transfers (% of government expenditures)	-0.077*** (-3.133)	-0.076*** (-3.122)	-0.077*** (-3.130)	-0.076*** (-2.984)	-0.079*** (-3.052)
CRPLND: Permanent crop land (% of total area)	0.079 (0.776)	0.079 (0.781)	0.076 (0.749)	0.085 (0.829)	0.077 (0.757)
TXTGDP: Tax revenue as % of GDP	-0.063 (-0.870)	-0.058 (-0.807)	-0.059 (-0.819)	-0.096 (-1.183)	-0.122 (-1.566)
DCPS: Domestic credit to private sector as % of GDP				-0.011 (-0.877)	
DCPS*SAARC: Domestic credit to private sector as % of GDP* Dummy variable equal to "1" if country is member of SAARC					0.099 (0.887)

Adjusted R-squared	0.056	0.054	0.053	0.062	0.062
F-statistic	5.324	5.166	5.102	4.927	4.930
S.E. of regression	7.292	9.211	9.215	9.055	9.055
Akaike Inf. Criterion	7.359	7.294	7.295	7.263	7.263
Schwarz Criterion	7.318	7.361	7.362	7.342	7.342
H-Q Criterion		7.320	7.321	7.294	7.294
Chow Breakpoint Test (Null Hypothesis: No breaks at 2010)					
F-statistic	0.770	0.772	0.802	0.794	0.717
Wald Statistic	6.158	6.176	6.416	7.144	6.456
Chow Breakpoint Test (Null Hypothesis: No breaks at 2018)					
F-statistic	0.630	0.635	0.663	0.763	0.691
Wald Statistic	5.043	5.076	5.307	6.864	6.217
#T-Statistics in parenthesis					
*p < 0.1; **p < 0.05; ***p < 0.01					

Source: Author's Estimations

Table 10: Dependent Variable: Inflation- Consumer prices (INFLCPI) Method: Fixed Effect Model (Panel Least Square) Sample (adjusted): 2008-20 Periods included: 13; Cross-sections included: 100 Total panel (unbalanced) observations: 1026

Independent Variable/ Option	Coefficients				
	I	II	III	IV	V
Constant	7.293*** (4.027)	8.073*** (4.271)	7.628*** (4.114)	8.392*** (4.379)	7.490*** (4.013)
FOOD: Food production index	-0.053*** (-4.100)	-0.048*** (-3.637)	-0.055*** (-4.175)	-0.046*** (-3.433)	-0.066*** (-3.093)
INTRLND: Lending rate of interest (%)	0.464*** (8.765)	0.463*** (8.778)	0.461*** (8.644)	0.459*** (8.664)	0.463*** (8.661)
SUBSD: Subsidies and other transfers (% of government expenditures)	-0.068*** (-2.546)	-0.066** (-2.450)	-0.070*** (-2.575)	-0.062** (-2.297)	-0.069** (-2.531)
POPGRW: Population growth (annual %)	-0.104 (-0.548)		-0.094 (-0.492)		-0.101 (-0.327)
POP: Population (Million)		-0.033 (-1.503)		-0.033 (-1.493)	
GROW: GDP growth (%)			-0.037 (-1.044)		-0.037 (-1.061)
PCI: Per capita income in USD				-0.00001 (-1.006)	
CRPINDEX: Crop production index					0.012 (0.662)
Adjusted R-squared	0.480	0.481	0.478	0.481	0.477
F-statistic	10.178	10.218	9.993	10.130	9.895
S.E. of regression	3.990	3.936	3.965	3.936	3.966
Akaike Inf. Criterion	5.463	5.674	5.689	5.675	5.691
Schwarz Criterion	5.676	6.174	6.198	6.179	6.201
H-Q Criterion	6.176	5.864	5.882	5.867	5.885
Hausman Test (Cross-section random Chi- Sqr)	31.535***	27.427***	37.302***	34.039***	38.120***
Chow Breakpoint Test (Null Hypothesis: No breaks at 2010)					
F-statistic	9.013	9.139	8.747	6.257	7.801
Wald Statistic	45.067	45.693	52.486	37.539	54.612
Chow Breakpoint Test (Null Hypothesis: No breaks at 2018)					
F-statistic	9.013	9.139	8.747	6.257	7.801
Wald Statistic	45.067	45.693	52.486	37.539	54.612
#T-Statistics in parenthesis					
*p < 0.1; **p < 0.05; ***p < 0.01					

Source: Author's Estimations

Table 11: Dependent Variable: Unemployment- % of total labor force (UNEMPL) Method: Fixed Effect Model (Panel Least Square) Sample (adjusted): 2010-18 Periods included: 5; Cross-sections included:163 Total panel (unbalanced) observations: 744

Independent Variable/ Option	Coefficients				
	I	II	III	IV	V
Constant	10.683*** (11.398)	8.513*** (8.434)	11.282*** (11.783)	11.189*** (10.592)	8.822*** (8.453)
CRPINDX: Crop production index	-0.020*** (-3.524)	-0.029*** (-4.702)	-0.020*** (-3.476)	-0.025*** (-3.751)	-0.028*** (-4.551)
INTRNT: Individuals using the Internet (% of population)	-0.020*** (-2.873)	-0.023*** (-3.309)	-0.021*** (-3.105)	-0.021*** (-2.808)	-0.025*** (-3.435)
GROW: GDP growth			-0.056*** (-3.611)	-0.054*** (-3.311)	-0.029* (-1.819)
LGSTINF: Logistics performance (infrastructure) index	0.002 (0.006)	0.059 (0.189)	-0.130 (-0.424)	0.021 (0.062)	-0.013 (-0.041)
DCPS: Domestic credit to private sector as % of GDP		0.056*** (8.491)			0.054*** (7.864)
DCPS*SAARC: Domestic credit to private sector as % of GDP*Dummy variable equal to "1" if country is member of SAARC				0.068 (1.348)	0.017 (0.349)
Adjusted R-squared	0.922	0.929	0.921	0.919	0.927
F-statistic	54.321	57.097	53.181	48.717	5(4.463)
S.E. of regression	1.667	1.586	1.658	1.679	1.589
Akaike Inf. Criterion	4.053	3.963	4.045	4.079	3.969
Schwarz Criterion	5.082	5.032	5.083	5.159	5.056
H-Q Criterion	4.450	4.377	4.445	4.497	4.390
Hausman Test (Cross- section random Chi- Sqr)	16.425***	27.652***	17.052***	21.030***	30.933***
Chow Breakpoint Test (Null Hypothesis: No breaks at 2010)					
F-statistic	1.609	1.653	1.712	3.470**	2.614***
Wald Statistic	6.437	8.263	8.562	20.818***	18.301***
Chow Breakpoint Test (Null Hypothesis: No breaks at 2018)					
F-statistic	1.705	1.693	1.756	3.527***	2.671***
Wald Statistic	6.819	8.467	8.780	21.160***	18.693***
#T-Statistics in parenthesis *p < 0.1; **p < 0.05; ***p < 0.01					

Source: Author's Estimations

4. Policy Implications and Conclusion

This study supports the supply side policies for relief and alleviation of economic miseries of common peoples. The improvement in logistic facilities and infrastructure is an important significant and robust element of the growth in food and crop production, and improvement in employment opportunities. Empirical evidences do not favor the subsidies, tax exemptions and credit to private sector. The role of these fiscal and monetary measures is not significant in reducing the rate of inflation and improving the employment opportunities. The spending on infrastructure development and logistic

improvement provides a sustainable way to enhance agriculture production and reducing economic miseries.

Another important aspect of the study is the improvement in informational efficiency by promoting the access and use of internet. The access and use of internet is a major factor of growth in crop and food production. Moreover, it directly improves employment opportunities. The significant negative effect of the use of internet on unemployment invites the attention of policy makers to focus on the frictionless access of common peoples to information technology. In fact, the internet connectivity improves the informational efficiency in the agriculture farms, crop areas and market places. The frictionless, immediate and cost-free access to relevant information facilitates the producers in decision making. It establishes linkages between producers of agriculture products and market players. In this way, the information technology becomes an important catalyst in the growth of agriculture production.

It is noteworthy that access and use of internet has been recognized as a significant factor of growth in economic and business activities in various studies (Marlene, Huang, Morgan, and Shirai: 2019, Christian and Hornuf: 2019, Stijn, Frost, Turner and Zhu: 2018 and Mehar: 2021b), while this study recognizes the importance of information technology for growth of food and non-food crop production.

The importance of logistic facilities and infrastructure in the context of South Asia, Central Asia and Sub-Saharan Africa has been highlighted in this study. It is concluded that role of logistic facilities and infrastructure is more important in these countries. So far as financing the logistic facilities and infrastructure is concerned, the public private partnerships, financial guarantees, and utilizing spillover tax revenue may be the possible ways to finance the infrastructure in these countries. The investment banks and venture capital companies may provide the funds for long term large-scale infrastructure projects. However, the domestic credit through commercial banks and money market instruments which are considered good for working capital financing cannot be suitable for long-term financing of infrastructure related projects.

Ethics Committee Approval: It is not a study that requires an ethics committee document.

Peer Review: External| independent.

Author Contributions:

[Muhammad Ayub Mehar](#) - Idea, Design, Data Collection, Interpretation of Data, Drafting, Critical Review, Final Approval and Responsibility, Literature Review, Supervising. Overall Contribution - 100%.

Conflict of Interest: The author declared no conflict of interest.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

References

- Asian Development Bank (2017); 'Meeting Asia's Infrastructure Needs', Mandaluyong City (Philippines), Asian Development Bank, 2017.
- Christian Haddad and Lars Hornuf (2019); The emergence of the global fintech market: economic and technological determinants; *Small Business Economics*; Vol 53 (81-105);
- FAO (2012); Leading Group for Innovative financing for agriculture, food security and nutrition; Task Force Report; Rome: Permanent Leading Group Secretariat (2012)
- Field to Market (2002); Financial Innovations to Accelerate Sustainable Agriculture: Blueprints for the Value Chain; Washington: Field to Market (2002)
- Harmatuck, D. 1996. 'The influence of transportation infrastructure on economic development; *Logistics and Transportation Review*; 32(1): 76–92.
- Hussain Samad Fan Zhang (2018); Electrification and Household Welfare Evidence from Pakistan; Policy Research Working Paper 8582; The World Bank Group, South Asia Region
- Inderst, Georg (2018); 'Infrastructure Investment, Private Finance, and Institutional Investors: Asia from a Global Perspective' in *Financing Infrastructure in Asia and the Pacific Capturing Impacts and New Sources*; Asian Development Bank Institute: 2018
- Keynes, John Maynard (1936). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan. (Archived from the original on 7 November 2017).
- Marlene Amstad, Bihong Huang, Peter J. Morgan, and Sayuri Shirai (2019); Introduction and Overview in "Central Bank Digital Currency and Fintech in Asia"; edited by Marlene Amstad, Bihong Huang, Peter J. Morgan, and Sayuri Shirai; Asian Development Bank Institute; Tokyo: 2019
- Mehar, Ayub (2021b): Covid-19, Digital Transactions and Economic Activities: Puzzling Nexus of Wealth Enhancement, Trade and Financial Technology; in "Fintech and Covid-19: Implications for Asia, Pacific and global economies; Cambridge Centre for Alternative Finance at the University of Cambridge, Asian Development Bank and Asian Development Bank Institute; Tokyo: 2021
- Mehar, Ayub (2021c); Bridge financing during covid-19 pandemics: Nexus of FDI, external borrowing and fiscal policy; *Transnational Corporations Review*; 2021 (January); 1-16
- Mehar, M. Ayub (2017), Infrastructure development, CPEC and FDI in Pakistan: is there any connection? *Transnational Corporation Review* ,2017 Volume 9 (3), 232-241
- Mehar, M. Ayub (2021a), Infrastructure Development and Public-Private Partnership: Measuring Impacts of Urban Transport Infrastructure in Pakistan; in "Developing Infrastructure in Central Asia: Impacts and Financing Mechanism: edited by Naoyuki Yoshino, Bihong Huang, Dina Azhgaliyeva, and Qaisar Abbas; Tokyo: Asian Development Bank Institute 2021, 198-230
- Mehar, M. Ayub (2023), Impacts of the Patterns of Financing on Logistic Infrastructure in CAREC Member Countries; in "Unlocking Private Investment in Sustainable Infrastructure in Asia" edited by Bhajan Grewal, Nella Hendriyetty, Iskandar Abdullaev, Chul Ju Kim,

- Naoyuki Yoshino and Eisa Khan Ayoob Ayoobi; Tokyo: Asian Development Bank Institute 2023, 127-152
- Morag B. 2016. 'Global Infrastructure Hub: Promoting Quality Infrastructure for Long Term Investment'; GI Hub: 2016.
- Naoyuki Yoshino, Matthias Helble, and Umid Abidhadjaev (2018); 'Financing Infrastructure in Asia and the Pacific Capturing Impacts and New Sources'; Asian Development Bank Institute: 2018
- Organization for Economic Co-operation and Development (OECD). 2012. 'Strategic Transport Infrastructure Needs to 2030'. Paris: OECD Publishing.
- Sarap, Sulbha Madhukar and Nemade, Devyanee K (2021); Agricultural Marketing - Issues and Solutions; Just Agriculture; Vol. 2 (4);
- Stijn Claessens, Jon Frost, Grant Turner and Feng Zhu (2018); Fintech Credit Markets Around the World: Size, Drivers and Policy Issues; BIS Quarterly Review; September 2018
- Tang, Chor Foon & Lean, Hooi Hooi (2009). "New evidence from the misery index in the crime function". Economics Letters. 102 (2); 112–115
- World Bank (2017); Private Participation in Infrastructure (PPI)- Annual Report 2017; Washington: The World Bank Group: 2017
- World Bank (2023); World development indicators; Washington: The World Bank Group (2023)
- World Economic Forum- WEF (2012); 'Strategic Infrastructure: The Green Investment Report'; Geneva: World Economic Forum, 2012
- World Economic Forum. 2012. 'Strategic Infrastructure: The Green Investment Report'; Geneva: World Economic Forum, 2012.

A Qualitative Study on the Tax Amnesty Perception of Income Taxpayers: The Case of Türkiye

Serap Püren¹

RESEARCH ARTICLE

Araştırma Makalesi

ARTICLE INFO

Submitted : 27.06.2024

Revised : 23.09.2024

Accepted : 16.11.2024

Available : 25.12.2024

iThenticate similarity score: 14%

JEL classification:

K34,K39

Keywords:

Tax Law, Tax Amnesty, Taxpayer Perception, Nvivo, Content Analysis.

ABSTRACT

Tax amnesty, which is not regulated in the Tax Procedure Law, has been implemented from time to time since 1924. Tax amnesty, which is seen as an urgent source of income for governments, can have positive or negative consequences for taxpayers. It is understood from the literature that the opinions on tax amnesty practices are divided into two as positive and negative and that there is no full consensus on the subject. The study aims to concretize the theory with a qualitative analysis of the participant opinions covering five different types of taxpayers subject to income tax. For this purpose, content analysis was used in the qualitative study and for this analysis, semi-structured interviews were conducted with five groups of taxpayers subject to income tax (commercial, agricultural, self-employment income, real estate capital income, wage earners) and the results were analyzed with the QSR Nvivo program. Although the results of the analysis are not surprising, they concretely reveal the opinions of income taxpayers on tax amnesty through direct quotations. The results showed that tax amnesties frequently implemented by governments cause taxpayers to expect a new amnesty and cause tax compliance to deteriorate, and are perceived as unfair and unjust by taxpayers who fulfill their tax obligations. In this sense, it was revealed from the qualitative analysis results that taxpayer opinions support the negative view in the theory and literature on tax amnesty practices, but they may accept tax amnesty to revive the economy during or after economic, political or financial crises. In addition to contributing to the literature by focusing on taxpayer opinions in order to concretize the views in the theory and literature on tax amnesty, the qualitative study also draws attention to the need for tax policies to be implemented for a more equitable application of tax amnesties perceived as unjust and offers suggestions.

Citation: Püren, S., (2024). "A Qualitative Study on the Tax Amnesty Perception of Income Taxpayers: The Case of Türkiye". *International Journal of Public Finance*. 9(2), 269 – 292.

<https://doi.org/10.30927/ijpf.1506188>

¹ PhD., S. Püren, Zonguldak Bülent Ecevit University, Türkiye, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3839-5218>, serappuren67@gmail.com

1. Introduction

Although there is no regulation in the Tax Procedure Law for tax amnesty, it is an institution frequently used by governments in practice, especially in recent years. It is also seen that this institution is used under many different names in Turkey, such as tax peace, ease of payment, acceleration of collection, restructuring of receivables, financial peace, financial milestone (Şenyüz, 2014:91). Although taxpayers generally think that governments apply when there is an urgent need for a source of income, this is not the only reason for applying for tax amnesty. Governments can apply for tax amnesty for financial, social and political purposes, as well as to overcome extraordinary situations such as economic crisis. In Turkey, tax amnesties applied for political purposes to influence voters before or immediately after the elections can be given as an example (Savaşan, 2006:55).

It seems that the literature on tax amnesties advocates two different views, positive and negative, so there is not a full consensus on this issue. In this context, the purpose of the study is to examine the perceptions of taxpayers who are faced with tax liabilities towards tax amnesty, in their own words, and to evaluate these perceptions around positive and negative opinions. For this purpose, content analysis, one of the qualitative analysis methods, was applied in the study and the QSR Nvivo package program was used for this analysis. For the sample selection of the study, the researcher preferred purposeful sampling because it consisted of questions directed to the taxpayers who were the addressees of the qualitative study. In-depth interviews with 26 taxpayers subject to five income groups subject to income tax (commercial income, agricultural income, self-employment income, real estate capital income and wage income) provide the necessary data for qualitative analysis. One of the limitations of the study is that the qualitative research was conducted between May 19, 2021 and July 31, 2021, and was conducted with taxpayers from five income groups subject to income tax, using data between these dates.

The first part of the study consists of the conceptual framework regarding tax amnesties. Within the conceptual framework; amnesty in terms of tax law, tax amnesties in Turkey (1924-2023), positive and negative opinions about tax amnesties are discussed. The second part of the study consists of the research methodology. In this section, the purpose of the research, method, limitations, sample selection and qualitative data analysis are included. Under the qualitative data analysis heading of this section; The qualitative data process and the subheadings of validity and reliability in qualitative data analysis are explained in detail. The third part, which is the last part, belongs to the analysis of in-depth interviews conducted with taxpayers for qualitative analysis. In this section, an analysis was carried out by including taxpayers' own statements (quotes) to reveal their perceptions of tax amnesties. Finally, taxpayer opinions obtained from the qualitative analysis were evaluated within the framework of positive and negative opinions in the literature.

2. Conceptual Framework

Under the title of conceptual framework of the study, amnesty in terms of tax law, tax amnesty practices in Turkey, positive and negative opinions about tax amnesty are mentioned. Additionally, in this section, the table of tax amnesty practices of governments covering the years 1924-2023 within the scope of tax amnesty practices in Turkey is included (Table 1).

2.1. Amnesty in Terms of Tax Law

There is no regulation regarding tax amnesty in the constitution. There is no regulation regarding amnesty in the Tax Procedure Law (VUK). (Edizdoğan, et.al., 2007:217). Although tax amnesty is not regulated in tax law in Turkey, tax amnesty is included in practice. Governments may resort to financial reforms from time to time to close budget deficits and increase public revenues. One of these financial reform institutions is tax amnesty (Torgler et al., 2003:375). Tax amnesty, tax peace in Turkey, ease of payment, acceleration of collection, restructuring of receivables, financial peace, financial milestone It is also referred to by various names such as (Şenyüz, 2014:91).

Tax amnesty, which is used by governments from time to time under different names, can be expressed as an advantageous situation offered to those who partially or completely lose the effect of the old regulation and to those who do not regularly and completely fulfill their tax obligations in paying taxes or penalties to those who will benefit from the new regulation, compared to those who fulfill these duties (Şenyüz, 2017: 321). Stated another way, tax amnesty means a partial or full reduction in penalties and even accrued interest as a result of tax evasion. (Lopez-Laborda and Rodrigo, 2003 :73-74). In short, tax amnesty can be described as a financial reform that partially or completely eliminates the sanctions imposed by the state on taxpayers who do not fulfill their tax duties on time.

2.2. Tax Amnesty Practices in Turkey

Regulations tax amnesty have been regulated under different names (base increase, tax peace, asset peace, etc.) until today. Amnesty can be applied by governments for economic, financial, technical, administrative, social and political purposes (Dubin, et. al., 1992; LeBorgne, 2006; Moran, 1992). Tax amnesties issued in Turkey before or immediately after the elections in order to influence voters indicate that the government resorted to these amnesties for political purposes (Savaşan, 2006:55). Tax amnesty was first applied in Turkey in 1924 and many tax amnesty laws have been enacted until today. The tax amnesties applied to date are as follows: They consist of different practices that partially or remove the original tax, tax penalty, delay interest and surcharge and provide ease of payment or impose new financial obligations

that are lighter than these. In this context, tax amnesties; It is understood that there are differences and diversity in terms of scope, liability type, application periods, as well as the field of application (application only to the original tax or tax penalty and increases and interest). Taxpayers who meet the conditions determined by these regulations become more advantageous in fulfilling their tax obligations, are subject to lower tax liabilities for the income they have not declared, and can also be exempt from source inquiry for these incomes they have not previously declared in due time (Edizdoğan and Gümüş, 2013: 113, 115). This situation causes damage to the tax justice perception of honest taxpayers (Püren, 2023: 209). In this context, as can be seen from Table 1, it can be said that tax amnesties are frequently applied in Turkey due to the constant need for urgent income for the treasury and tax amnesties becoming one of the indispensable elements of tax policy.

The table below shows the tax amnesty applied by governments in Turkey from 1924 to the present.

Table 1: Tax Amnesty in Turkey (1924-2023)

History	Arrangement
17.05.1924	First Tax Amnesty
05.08.1928	Law Concerning the Copy of Elviyei Selasede Taxes
15.03.1934	Law No. 4530 on Cancellation of the Remaining Amount of Wealth Tax
04.07.1934	Law No. 2566 on the Liquidation of Tax Balance
29.06.1938	Law No. 3568 on Cancellation of Land Tax Balance Until the End of the Financial Year
13.06.1946	Law No. 4920 on the Exemption of State Forest Enterprises from Certain Taxes
21.01.1947	Law No. 5050 on Deletion of Soil Products Tax Residues
26.10.1960	Amnesty Law No. 113
28.12.1961	Law No. 281 on the Postponement and Liquidation of Tax Penalties and Delay Increases
23.02.1963	Law No. 218 on Amnesty of Certain Crimes and Penalties
13.06.1963	Law No. 252 on the One-Time Amnesty of Tax Debts of Sports Clubs
05.09.1963	Law No. 325 Law on Liquidation of Certain Tax Debts of Public Economic Enterprises for 1960 and Earlier Years
16.07.1965	Law No. 691 on the Cancellation and Arbitration of Certain Debts of Municipalities and Institutions and Enterprises Affiliated to Municipalities by the Treasury
03.08.1966	Law No. 780 on Amnesty of Certain Crimes and Penalties
28.02.1970	Amnesty Imposed by the Real Estate Tax Law No. 1319
15.05.1974	50th Anniversary of the Republic numbered 1803. Law on Amnesty of Certain Crimes and Penalties Due to the Year
20.03.1981	Law No. 2431 on Acceleration of Collection and Declaration of Undeclared Wealth Elements and Undocumented Commodities
02.03.1982	Annex to Law No. 2431
22.02.1983	Law No. 2801 on the Collection of Certain Public Receivables through Private Conciliation
04.02.1985	Provisional 4th Amendment of Law No. 3239 on Amendments to Certain Tax Laws. article
03.12.1988	Law No. 3505 (Provisional First Article)
28.12.1988	Law No. 3512
15.12.1990	Law No. 3689 (Provisional First Article)
21.02.1992	Law No. 3787

05.09.1997	Collection General Communiqué No. 400
22.07.1998	Law No. 4369
06.02.2001	Collection General Communiqué No. 414
07.03.2002	Amnesty Regulation Regarding Property Tax by Law No. 4746 (4748) (Provisional Article 21 of the Property Tax Law)
27.02.2003	Tax Peace Law No. 4811
22.11.2008	Law No. 5811 on the Incorporation of Certain Assets into the National Economy
25.02.2011	Law No. 6111 on the Restructuring of Certain Receivables and Amending the Social Security and General Health Insurance Law and Certain Other Laws and Decree Laws
29.05.2013	Law No. 6486 on Amending the Social Insurance and General Health Insurance Law and Certain Laws (2. Peace of Being)
11.09.2014	No. 6552 Law on Amendments to the Labor Law and Certain Laws and Decree Laws and Restructuring of Certain Receivables
19.08.2016	Law No. 6736 on Restructuring of Certain Receivables
27.05.2017	Law No. 7020 on Restructuring of Certain Receivables and Amending Certain Laws and a Decree Law
18.05.2018	Law No. 7143 on Restructuring Taxes and Certain Other Receivables and Amending Certain Laws
18.01.2019	Law No. 7161 on Amending Tax Laws and Certain Laws and Decree Laws
17.07.2019	Law on Amendments to the Income Tax Law No. 7186 and Certain Laws
07.12.2019	Law No. 7194 on Digital Service Tax and Amendments to Certain Laws and Decree Law No. 375
17.11.2020	Law No. 7256 on Restructuring of Certain Receivables and Amending Certain Laws
09.06.2021	Law No. 7326 on Restructuring of Certain Receivables and Amending Certain Laws
12.03.2023	Law No. 7440 on Restructuring of Certain Receivables and Amending Certain Laws

Source: Taken from Ali Yurdakul, *Analysis of Tax Morale and Factors Determining Tax Morale: Bursa Province Example*, Dora Publishing, Bursa, 2013:79; İbrahim Kumluca, *Teoride ve Uygulamada Vergi Afları ve Vergi Aflarının Doğurduğu Sonuçlar, Yeterlilik Etüdü, Gelirler Genel Müdürlüğü Ankara, 2003*; Güneş Çetin Gerger, *Tax Amnesties and 2010 Tax Amnesty Evaluation in Turkey, Journal of Fiscal Law, Volume: 8 Issue: 90, June 2012, p.21* and updated by the author.

From 1924 to 2023, 42 tax amnesty arrangements were made in Turkey (Table 1). From this it can be deduced that tax amnesty is applied for in Turkey almost every two years. According to Table 1, frequency of applying for tax amnesty has increased in Turkey, especially after 2011, and at least one tax amnesty has been issued almost every year. This situation causes taxpayers to expect a new tax amnesty and causes tax compliance to deteriorate.

2.3. Literature on Tax Amnesty

There are two different opinions about tax amnesty applications, positive and negative. While advocates of a positive view argue that amnesties will create an income impact in the short term, as individuals are given the opportunity to pay the taxes they have not paid, advocates of a negative view argue that the effect of tax amnesty on incomes remains quite small in the long term.

2.3.1. Positive Opinions About Tax Amnesty Applications

As mentioned in the study, tax amnesty is for the benefit of the government since it is an institution applied by governments. When evaluated from the perspective of taxpayers, the benefits of tax amnesty are; It will create a clean slate for taxpayers who avoid being exposed for their past tax evasion and will allow them to become taxpayers in compliance with the tax system in the future (Hasseldine, 1989; Malik and Schwab, 1991; Çetin, 2007:174; Görgülü, 2021:78-80). Taxpayers who have evaded taxes in the past may not be able to evaluate the consequences they will face due to their behavior and therefore may be subject to heavy sanctions. Considering these negative experiences of taxpayers, it may encourage them to make a new start and become compliant taxpayers in the future (Alm and Beck, 1991; Görgülü, 2021:78-80). It is necessary for taxpayers to recover their business and return to economic life in a short time due to changes in taxpayers' ability to pay during periods of economic crisis (Şenyüz, 2014:93). This view can be exemplified by the study conducted with accounting professionals who have the perception that 40 tax amnesty laws were put into practice between 1924 and 2021 in Turkey and that these practices increased tax revenue by collecting tax receivables that the public could not collect (Görgülü, 2021:2,80).

Amnesties may be needed after periods of political crisis as well as periods of economic and financial crisis. In times of economic and financial crisis, the crisis can be overcome by enacting laws appropriate to the country's situation. In such periods, governments' resorting to tax amnesty can have a positive impact on social peace while eliminating injustices and inaccuracies. With the tax amnesty applied in times of economic and financial crisis, the tax liabilities of the taxpayers, who are passive tax subjects, will be alleviated, while at the same time, income will be provided to the coffers of the state, which is the active tax subject (Edizdoğan and Gümüş, 2013:104). As a result, it can be stated that studies that express a positive opinion argue that the debt of the private sector to the public sector decreases, increases tax revenues and contributes to the revival of the economy (Alm and Beck, 1991; Şenyüz, 2014:93; Görgülü, 2021: 2, 80).

The general opinion about tax amnesties is that while they provide a source of financial income in the short term, they negatively affect tax revenues in the long term. However, it can also positively affect tax compliance and tax revenues in the short and long term (Yuesti, 2018). On the other hand, tax amnesties may increase the processing capacity of tax offices by eliminating problematic files (Marchese, 2014). In addition, increasing tax revenues can be considered another positive reason for tax amnesties (Andreoni, 1991; Malik and Schwab, 1991). For many reasons, one of the most important reasons for the tax amnesty issued by the government is that governments use it as a financial tool for urgent income needs. There are many studies describing tax amnesties as a means for governments to obtain a financial source of income for the administration (Dubin et al., 1992; Le Borgne, 2006; Bayer et al., 2015). However, while

the state of the tax system causes inadequate collections, the lack of inspections may cause those who commit smuggling crimes to not be caught. For these reasons, amnesty may serve as a temporary means of increasing revenue to be transferred to the treasury. Taxpayers' perceptions of justice towards tax amnesty are also extremely decisive on the tax compliance decisions they will make after the tax amnesty (Edizdoğan and Gümüş, 2013:106-107).

As a result of all these views, it can be concluded that those who advocate a positive view on tax amnesty argue that it reduces the debt of the private sector to the public sector, increases the tax revenue of the public sector, increases the transaction capacity of the tax office by removing problematic files from the shelves of the tax office, contributes to the tax compliance of taxpayers who have evaded taxes in the past to become tax compliant taxpayers in the future and contributes to the revitalization of the economy.

2.3.2. Negative Opinions About Tax Amnesty Applications

Although tax amnesty is a fiscal reform that has been widely used in recent times, it has also been the target of discussions in terms of justice in taxation. While applying for tax amnesty in times of economic crisis is considered positive, the state's frequent application for tax amnesty to meet its revenue needs is not considered positive. From the perspective of taxpayers who regularly fulfill their tax duties, tax amnesty is against honest taxpayers (Şenyüz, 2014:93). Contrary to the fact that tax amnesty provides an advantage to dishonest taxpayers, it also causes a negative psychological burden on taxpayers who fulfill their duties on time and completely (Yıldırım, 2019:106).

The basis of tax amnesty applications are political, administrative, financial and economic reasons. When tax amnesty is applied for financial reasons, the aim is to collect taxes that cannot be collected despite all the efforts of the tax administration. In order to obtain the expected results from tax amnesty, certain conditions must be met. The first condition for success is that the amnesty application should be a one-time application. At the very least, tax amnesties should not be a frequently used tool. Secondly, amnesty should not be implemented alone, but simultaneously with measures to strengthen the tax system. Thirdly, the exemptions to be provided should be at a level that encourages participation in the amnesty. Fourthly, the amnesty period should not be too short or too long. Finally, due importance should be given to the promotion of the amnesty and public relations. Because there is a close relationship between the success of the amnesty and the level of participation in the amnesty. The same study also indicates the reasons for the failure of amnesties issued under general amnesty laws in Turkey. According to the study, tax amnesties issued under general amnesty laws cause the tax-related aspect of the amnesty to be overlooked. In a country that issues tax amnesties every two years on average, the failure to comply with the "one-time" condition, which is one of the basic conditions required for the success of tax amnesties, is usually issued with the aim of eliminating disputes accumulated in the tax administration and tax courts. In addition, instead of revealing hidden tax bases that are

beyond the knowledge of the tax administration, tax amnesty is given for receivables that are within the knowledge of the tax administration and have even reached a certain stage in the collection process but have not been collected. Another important deficiency is that tax amnesty is taken as a tool on its own and is not supported by tools that strengthen tax implementation (Dönmez, 1990:391-399).

In Turkey, tax amnesty was implemented 14 times between 1960 and 1993, which means that tax amnesty was applied for almost every two years. These applications, which were applied for the purpose of increasing tax revenues since 1960, have failed and even caused real decreases in tax revenues. It has also been emphasized that tax amnesty laws are contrary to the principle of justice and equality in taxation, that no radical changes have been made to prevent tax amnesty, and that applications that disrupt the consistency of the tax system should be terminated. These applications are the creation of a small number of taxes that bring in a lot of revenue instead of a large number of taxes that bring in a little revenue, the elimination of exceptions and exemptions to eliminate the injustice in the distribution of the tax burden, and the modification of the very steep progressive tax schedule in a way that ensures horizontal justice (Akgün, 1994: 105-107).

Tax amnesty leads many taxpayers to make low declarations (Çelikkaya and Gürbüz, 2008:48-49). When considered as a one-time opportunity, tax amnesty causes a short-term increase in income, while when considered as a long-term opportunity, it causes a decrease in income (Fisher et al., 1989; Stella, 1991; Alm and Beck, 1993; Kellner, 2004; Luitel and Sobel, 2007). Each new tax amnesty prevents taxpayers from fulfilling their tax obligations in terms of voluntary tax compliance, while also increasing tax avoidance. In addition, it distracts taxpayers from their obligations to declare and pay within the due date and negatively affects honest taxpayers who fulfill their tax obligations regularly ((López-Laborda and Rodrigo, 2003). Honest taxpayers believe that tax amnesties are a reward for tax evaders and that they are exploited by the tax system. It also reduces their belief in justice and equality (Edizdoğan and Gümüş, 2013:108). Frequent use of tax amnesty by governments will damage taxpayers' understanding of justice and reduce their trust in the law.

In addition, the effectiveness of penalties will be reduced through amnesty and a financial incentive will be provided to taxpayers to commit tax crimes (Yalçın and Başer, 1996: 109). Taxpayers believe and expect that the government will apply for tax amnesty in the future, as they know that tax amnesty is not a one-time opportunity. The fact that taxpayers have this belief and wait for the tax amnesty to be issued again instead of assuming their tax liabilities also reduces their tax compliance (López-Laborda and Rodrigo, 2003). In short, tax amnesty will cause taxpayers to expect a new amnesty law and believe that amnesty is not a one-time application, thus disrupting taxpayers' voluntary compliance with taxes. In short, the expectation of amnesty will result in taxpayers postponing the payment of their tax debts for the period before the amnesty (Bird, 2003:22; Saraçoğlu, 2008). Those who commit tax crimes commit this crime by planning and wanting to cause damage to the treasury, that is, they usually commit this crime consciously, and therefore these taxpayers should not be deemed worthy of amnesty (Edizdoğan and Gümüş, 2013:109). Tax amnesties have become an institution

widely used by many countries in recent years, especially due to the economic crisis and large public debts. The study of Yücedoğru and Sarısoy (2020) focuses on the effect of tax amnesties on taxpayers' tax compliance, and on taxpayers' perceptions of justice and voluntary compliance with taxes after the tax amnesty No. 6736 put into effect in Turkey. In their study, in which they used a survey and structural model, it was concluded that tax amnesty affects taxpayers' perception of justice significantly and negatively. Among the tax amnesty studies conducted in Turkey, this result overlaps with a significant part of the literature and reveals that tax amnesty is effective on taxpayers' fairness concerns. It is also important as it is the first empirical study (p.133).

This intensive use of tax amnesties causes taxpayers to have a constant expectation of amnesty. This situation negatively affects tax awareness and mentality. It is observed that Germany and Switzerland resort to tax amnesty practices only in periods of economic and financial crisis and avoid amnesty practices in other periods. Moreover, in Switzerland, there are examples where the decision on tax amnesty is left to the decision of the public through a 'referendum', which shows that the decision on tax amnesty can only be made by the society, which is the main holder of the 'right to taxation and budget'. In France and Italy, tax amnesties have been an economic failure. When Russia and Indonesia are compared, it can be stated that tax amnesties in Russia are used for the purpose of 'providing resources to the treasury', while in Indonesia, tax amnesties have been implemented correctly in recent years and tax amnesties are not applied unless they are needed, in this sense, it can be stated that tax amnesties are successfully implemented among developing countries. It can be said that Turkey is not a successful country when compared to developed countries in terms of tax amnesty. The most important indicator of this is that a new amnesty regulation was applied in a short time after the expected results from the tax amnesty were not obtained (Keskin Çakmak and Mastar Özcan, 2021:154-155).

Following the positive and negative opinions about tax amnesty, the study continued with the research methodology in the next section.

3. Research Methodology

One of the most important issues in scientific research is determining the most appropriate method for research. After determining the research limitations and the population, selecting the appropriate sample, determining the most appropriate interview method for the research, scientifically preparing the interview guide for the interviews, and conducting the interviews transparently by experienced people are very effective on the success of the research. Under the title of research methodology, the aims, method, limitations, sample selection and qualitative data analysis of the research adopted for the research are included, and the qualitative data analysis is continued with the qualitative data analysis process of the research and the validity and reliability in qualitative data analysis.

3.1. Purpose of the Research

A review of the literature reveals a dichotomy of perspectives on tax amnesty practices. Those with a favorable view advocate for the implementation of tax amnesty, whereas those with an unfavorable view express opposition to it. The objective of this research is to ascertain the perceptions of registered income taxpayers (commercial income, agricultural income, real estate capital income, self-employed income, and wage earners) with regard to tax amnesty. These taxpayers are directly addressed with tax and filing declarations and notify the SSI through withholding tax. Their perceptions are based on their own statements and direct interview excerpts. The fact that the research was conducted with five of the seven income elements regulated in Article 2 of the Income Tax Act is due to the fact that these taxpayers are registered and that they can be easily accessed.

3.2. Research Method

In the research, qualitative method was preferred as the research method because it focused on taxpayers' perception of tax amnesty. Data collection tools for qualitative methodological research; These can be interviews, observations or document analysis, field (case/situation/case study) studies, interviews, interpretive analyses, and visual methods (Merriam, 2018:23; Denzin and Lincoln, 2011:3). Interview can be defined as one-on-one, face-to-face or telephone interviews, generally between the interviewer (researcher) and the individual (participant) in order to obtain information about a specific topic (Harrell and Bradley, 2009 :6). This qualitative data collection tool enables the perspective of individuals (participants) within the scope of the research to be “explored in a meaningful, knowable and clear way” (Patton, 2002: 341).

The main purpose of the interview is to discuss the research topic from the participants' perspectives and understand why and how they have these perspectives. Therefore, interviews should be less structured, consist of open-ended questions, should not be directive, and should be aimed at discovering the participants' specific thoughts on the research topic (Gürbüz and Şahin, 2014: 396). Semi-structured interviews are interviews in which the participant is asked to explain how he/she perceives the world with his/her own thoughts through open-ended (flexible) questions directed to the participant. In a semi-structured interview, questions and topics may not be predetermined, or they may be predetermined by preparing a guide. During the interview, the subject is further expanded by asking different questions and the focus is on discovering new ideas by ensuring that different opinions emerge (Merriam, 2018:88). For this reason, semi-structured in-depth interviews were used in the research.

3.3. Limitations of the Research

The first limitation of the research is that the research consists of qualitative data of 26 participants belonging to five taxpayer groups selected from income taxpayers, consisting of commercial income, agricultural income, self-employment income, real estate capital income and wage earners. The second limitation is that the qualitative analysis is related to taxpayers. 19 May 2021 to 31 July 2021 It includes in-depth interviews held between dates.

3.4. Sample Selection of the Research

In selecting the sample of the study, it is important who the research questions target. In purposive sampling, the researcher selects the samples by considering the research objectives. In this context, the unit of analysis (people, places, organizations, etc.) is selected due to its relationship with the research questions (Bryman, 2012: 416, 418). The researcher selected purposive sampling because the research, which aims to reveal the perceptions of taxpayers regarding tax amnesty in an exploratory manner, is a subject of interest to taxpayers. In qualitative studies, the sample size may vary depending on the saturation level. The research sample consists of 26 participants representing taxpayers registered with the tax office through tax returns and deductions at source, and seventeen different sectors, constituting five of the seven different liability types regulated in article 2 of the income tax law determined according to the saturation level (commercial income, agricultural income, self-employment income, real estate capital income and wage earners). In light of the information obtained from the literature, the researcher followed the minimum sample size and saturation rule in this study. Detailed information about the participant profile of the study is given in Table 2.

Table 2: Profile of Interview Participants

Participant Number	Age	Education	Gender	Marital Status	Liability Type	Liability period	Call Duration
1	66	Bachelor's Degree (BA)	Male	Married	Business Owner (Participant.1)	22	01:44:24
2	67	High school	Male	Single	Business Owner (Participant.2)	9	01:28:50
3	49	Bachelor's Degree (BA)	Male	Single	Lawyer (Participant.3)	21	00:57:00
4	43	Bachelor's Degree (BA)	Male	Married	Lawyer (Participant.4)	16	02:08:48
5	54	Postgraduate	Male	Married	Doctor (Participant.5)	10	00:52:33
6	56	Postgraduate	Male	Married	Doctor	36	00:57:30

7	55	Bachelor's Degree (BA)	Woman	Married	Financial advisor (Participant.7)	21	00:37:55
8	42	Bachelor's Degree (BA)	Woman	Married	Financial advisor (Participant.8)	1	00:58:59
9	47	Bachelor's Degree (BA)	Woman	Single	Financial advisor (Participant.9)	21	00:59:20
10	44	Bachelor's Degree (BA)	Woman	Single	Advertiser Participant.10)	4	00:38:18
11	67	Primary school	Woman	Single	Hairdresser Participant.11)	49	00:45:34
12	45	Primary school	Male	Married	Building Materials sale Participant.12)	17	01:03:12
13	45	High school	Male	Married	Computer equipment sales (Participant.13)	22	00:53:15
14	27	Bachelor's Degree (BA)	Male	Single	Online sales (Participant.14)	1	00:53:16
15	69	Bachelor's Degree (BA)	Male	Married	Contractor (Participant.15)	31	01:04:40
16	43	High school	Male	Single	Construction Building (Participant.16)	16	00:37:06
17	31	Bachelor's Degree (BA)	Woman	Married	Public Worker (Participant.17)	10	00:47:49
18	41	High school	Woman	Married	Public Worker (Participant.18)	11	00:39:25
19	38	High school	Male	Single	Public Worker (Participant.19)	2	00:46:32
20	35	Postgraduate	Male	Single	Civil Servant (Participant.20)	8	00:45:29
21	29	Bachelor's Degree (BA)	Male	Single	Civil Servant (Participant.21)	3	00:38:40
22	42	High school	Woman	Single	Shopping Mall Worker	4	00:55:13
23	28	Bachelor's Degree (BA)	Woman	Single	Accounting Worker (Participant.23)	5	00:58:13
24	38	High school	Male	Single	Farming	4	00:32:87
25	45	Bachelor's Degree (BA)	Male	Married	Farming (Participant.25)	20	00:40:47
26	49	Primary school	Male	Married	Agriculture (Participant.26)	22	00:43:40

Average Call Length: 56:19:20

Total Length: 24:10:49:00

Table 2 shows the participant profiles of the 26 taxpayers to whom the qualitative analysis of the study was applied; It consists of commercial income, agricultural income, self-employment income, real estate capital income and wage income, five different levels of education from primary school to postgraduate level, women and men, married and single taxpayers. Data from the participant profile also

shows that the total interview length with 26 participants lasted 24 hours, 10 minutes and 49 seconds, and the average interview length was 56 minutes, 19 seconds and 20 milliseconds.

In the literature, theoretical saturation means that the researcher has finished collecting data at a certain point. In qualitative research, data collection is terminated when the researcher believes that little or no additional learning will occur by collecting more data (Lee et al., 1999:180). In the study, the interviews were terminated when the saturation criterion was met and it was decided that no new information was learned, and the study was completed with 26 participants. The research sample represents taxpayers of five types of liabilities subject to income tax (commercial income, agricultural income, self-employment income, real estate capital income, and wage income). The researcher took care to interview at least three participants subject to each type of liability in terms of validity and reliability of the study.

3.5. Qualitative Data Analysis of the Research

The data analysis phase is the most important and most difficult phase of the research. With the data analysis method, the findings obtained from this analysis process are called "categories" or "themes" and express the valid ones that answer the research questions and direct the analysis (Merriam, 2018:197). Supporting data analysis with computer programs for a large number of data and research sets enables faster processing and correction of data (Creswell, 2017:195; Merriam, 2018:198). Three popular software recommended for qualitative data analysis are MAXqda, Atlas.ti and QSR Nvivo, and the latest version of these software, QSR Nvivo, was used in the qualitative analysis of the research.

Content analysis was used in the study. Content analysis aims to summarise and provide a broad description of a phenomenon with concepts and categories. In addition, content analysis offers the researcher the opportunity to test a particular theory. In qualitative studies, content analysis allows the researcher to understand social reality in a subjective but scientific way by enabling the researcher to examine the hidden meanings, themes and patterns in the texts rather than counting the words and codes that appear in the texts (Zhang and Wildemuth, 2009).

3.5.1. Qualitative Data Analysis Process

The content analysis process consists of ten steps. These steps are; determining the research problem or question, deciding to use content analysis for the research, sampling and data collection, determining the elements of analysis, creating categories and codes, testing codes and reliability, coding, analysis, using computer programmes in analysis, interpretation and reporting of results (Güler et.al., 2015:345).

Content analysis is used to summarize a phenomenon by dividing it into concepts and categories (theme/code) and to provide a detailed definition at the same time (Güler et al., 2015, 43). Content analysis is examined in two ways: explicit and implicit content analysis. While explicit content analysis focuses on the visible meaning of the text, implicit content analysis focuses on the underlying meaning of the text (subtext). Berg and Lune, 2019: 353). In this context, both explicit and implicit forms of content analysis were applied in the research on taxpayers' perception of tax amnesty. In order for the inferences obtained from the interview text to be valid, it is very important that the classification method is reliable and consistent. For this, different people must encode the same text in the same way and produce valid variables for classification. Because a variable is valid to the extent that it measures or represents what the researcher wants to measure. For the reliability and validity of the research, many simple and linguistic methods can be used to make inferences from the transcribed text. Many of these methods yield highly reliable and valid indicators of symbolic content. With the development of technology, content analysis enables the text to be processed more easily, thanks to the computer, and the shapes that reveal the aspects that the symbols cannot fully express can be displayed (Weber, 1990 :12-13).

3.5.2. Validity and Reliability in Qualitative Data Analysis

In qualitative research, different strategies are used to ensure the validity and reliability of analysis results (Creswell 2017:201). The most frequently used strategy to determine the accuracy of qualitative findings is the strategy called "participant verification" or "member checking". Member checking means checking the accuracy of certain explanations or themes by sending them back to the participants. Another validity used in qualitative research is coding validity, and expert evaluation is important in this respect. Expert evaluation includes ensuring that the findings are consistent with each other and obtaining peer opinions on uncertain findings (Merriam, 2018:221). In qualitative research, instead of classical validity and reliability criteria, reliability, transferability, dependability and confirmability criteria can be used (Zhang and Wildemuth, 2009). The criteria suggested by Zhang and Wildemuth (2009) were taken into account for the validity and reliability criteria of the research. Transferability, among these criteria, is the researcher's ability to enrich the dataset and definitions in the research with direct quotes, ensuring that the method applied by the researcher can be applied in a different context and presenting them in a very descriptive manner. Reliability, the researcher's consistency between research steps throughout the research process, being able to explain changing situations, and finally, confirmability, the verification of the elements presented by the researcher by those who read and examine the research results. The easiest way to ensure reliability and confirmability is for the research process and results to be examined by experts. The researcher remained faithful to these steps in his study and presented the dataset and definitions

with direct quotes from the interviews with the participants for the transferability criterion and presented them in a descriptive manner by comparing them with the literature. For reliability and confirmability, the researcher sent the codes to three tax experts, two academicians from the finance department of Zonguldak Bülent Ecevit University and one academician from the finance department of Sakarya University, for verification and critical review. Taking into account the suggestions given in the expert evaluation. these feedbacks helped to identify newly emerging and overlapping elements. The feedback received from the expert helped to identify newly emerging and overlapping views. The suggestions given in the expert evaluation were taken into consideration.

4. Analysis of Interviews

For the analysis of the interviews, the six-step analysis process stated by Creswell (2017:197-200), as mentioned under the title of qualitative data analysis process, was taken into consideration. For the purpose of the research, in-depth interviews with 26 previously identified participants were audio-recorded and these recordings were transcribed. Content analysis was used for the themes and the transcripts were read and categorized. Categories were changed as new data became available. Examples from the data were cited using quotations to characterize the theme so that readers could better understand the research. In this section, it is supported by direct quotes from in-depth interviews conducted with taxpayers (participants) in order to reveal the taxpayer perception towards tax amnesty.

The results obtained from the content analysis of semi-structured interviews conducted with Income taxpayers are presented, supported by direct quotes from participant interviews. Participant quotes show that a significant portion of taxpayers (26/22) have a negative opinion about tax amnesties. For this reason, the results obtained from the qualitative analysis in the study were first examined with participant quotes that support this view, as taxpayers mostly gathered around negative opinions. Below are the direct quotes taken from the interviews with the participants regarding the tax amnesty and their evaluation within the framework of the positive and negative opinions mentioned in the previous section.

"(...) the man didn't pay for a year, they forgave him, I was left with what I paid. If he should return mine too (...) if you exempt someone else, why are you paying attention to what you took from me" (Participant.2).

"(...) I pay it (tax) regularly, there will be amnesty anyway, pay it in 3 years, 5 years. "You put yourself in the place of something, you feel that way " (Participant.18).

"I find it wrong. I pay my taxes regularly (...) They do not give me a medal because I pay them on time. But the guy keeps it, doesn't pay, later an amnesty is given,

the interest is deleted in the restructurings, then are we the naughty ones who pay it early? (Participant.24).

The participant quotes above show that while the government provides advantages to those who do not pay their taxes regularly with tax amnesty, it causes those who pay regularly to feel bad and to have a negative opinion by not going to any discount, reward or refund institution. In other words, it has been stated that the tax amnesties frequently applied by governments cause honest taxpayers to feel bad (they are treated as a disgrace) because they fulfill their primary duty by paying their taxes on time. The participant quotes above, which show that the participants are not satisfied with the amnesty laws frequently used by the government, also prove that tax amnesty is against honest taxpayers and causes a negative psychological burden on taxpayers who fulfill their duties on time and completely (Şenyüz, 2014:93; Yıldırım, 2019:106).

“What is the fault of the citizen who pays regularly? (...) He increases his taxes tooth and nail, pays his taxes, while the man who does not pay eats, drinks, spends money, then enters into restructuring, enters into an amnesty, and this is injustice and injustice” (Participant.15).

“I would be happy for those with low income to be restructured and the tax rate to decrease, but those with high income should not undergo the same restructuring” (Participant.10).

The participant quotes above argue that tax amnesty is unfair for taxpayers who pay their taxes regularly, and that it is not fair for taxpayers with high income levels to benefit from tax amnesty in the same way by evaluating taxpayers with high income levels and taxpayers with low income levels. It is understood that the analysis result supports the negative view towards tax amnesty. The analysis result of the interviews conducted with the participants is that the taxpayer's perception of tax amnesty provides an advantage against honest taxpayers who fulfill their tax obligations fully and completely, and in favor of dishonest taxpayers, and in this respect, it causes a negative psychological burden on honest taxpayers (Şenyüz, 2014:93; Yıldırım, 2019:106; Gokmen, 2013). In addition, the analysis shows that taxpayers perceive tax amnesties, which are frequently applied by governments, as another negative view, that they lead to injustice and are perceived as a reward for tax evaders and a financial exploitation for honest taxpayers, and their understanding of justice is also damaged (Edizdoğan and Gümüş, 2013:108). In this sense, it is understood that taxpayers' perception of tax amnesty coincides with the negative views expressed.

“I am against amnesty, why am I against it? Amnesty can be for very compelling reasons. But amnesty becomes a habit, so they do not pay, they wait for the amnesty and benefit from it” (Participant.5)

“Of course, it is an opportunity for those with low incomes, but those with high incomes do not pay because they know that amnesty will be granted after a certain period of time, and then they also benefit from these rights.” (Participant.22)

“(…) So now this is a way, a method, but the state has made it a habit. I mean, I guess there is no other country anywhere in the world where a new restructuring came out within 3 months. The configuration of the configuration appears. If the man doesn't pay, the second or third. It will not pay in the configuration you created. (Participant.2).

“It keeps popping up and it's already there in front of us” (Participant.7).

“(…) In fact, the fact that restructurings and amnesties are constantly being issued psychologically pushes people not to pay taxes. (...) the base increases it has issued are a continuous restructuring process. Well, it came out and was removed again after 6 months, so now people have the psychological impression that nothing happens even if I don't pay any attention. Unfortunately, after 1 or 2 months, he started to think that he would be granted amnesty again” (Participant.8).

The participant quotes above support another negative view, that governments' frequent use of tax amnesty has a negative impact on tax revenues in the long run. In this sense, the negative view that governments' frequent use of tax amnesty in order to generate revenue for the public will create a revenue-generating effect in the short term, but will cause a decrease in tax revenues in the long term, is consistent with the participant quotes (Fisher et al., 1989; Stella, 1991 ; Alm and Beck, 1993; Luitel and Sobel, 2007). Again, the analysis supports the negative view on tax amnesty. As a matter of fact, the analysis shows that the frequently applied tax amnesty laws will cause taxpayers to expect a new amnesty law and the belief that the amnesty is not a one-time application, as well as hinder the voluntary tax compliance of taxpayers (Saraçoğlu, 2008).

At the same time, the quotes also coincide with the view that the government has made tax amnesty a habit, and in this respect, the government itself encourages almost all taxpayers (26/22) not to pay their taxes regularly, with frequently used tax amnesties (Gerger, 2012).

“(…) payments (restructuring amount) are generally high for low-income groups. If you buy one, it will cost 50 thousand, 60 thousand TL, the minimum tax. So 60 thousand TL, he doesn't want to give that either. (...) It may be issued mostly for high-income groups” (Participant.7).

“(…) those with low income cannot pay. There are all kinds of taxpayers among them who do not pay taxes even if they have the intention or thought of "let's make it easier". While there are those who pay regularly, there are also those who do not. Naturally, I do not think that this (amnesty) was issued for low-income taxpayers. We also witness that large companies, which are based entirely on collecting taxes (...),

have trillions of debts. Of course, if they (the treasury) had received the trillion, 5 thousand TL for a low-income person would not be very noticeable, or I don't think they would care much" (Participant.8).

" I think tax amnesties are mostly issued for capital owners (...) I think amnesties and postponements are mostly issued for large capitalists" (Participant.20).

The participant quotes above defend the view that low-income taxpayers cannot benefit from tax amnesty as much as high-income taxpayers due to their economic situation, and therefore high-income taxpayers can generally benefit from tax amnesty. However, it is understood from the participant quotes that there are taxpayers who defend a positive view, contrary to this view, albeit very few (26/2). The following quotes can be shown as examples of the participant perception of this positive opinion.

"Beneficial. It is also mandatory according to the conditions in Türkiye. Because fixed-income SMEs, medium-sized enterprises, low-income groups, and wage earners cannot pay the taxes they declare in proportion to their income, as we have just mentioned in Turkey, because living conditions are difficult and there are economic difficulties. Therefore, I think that it was issued for this segment of society and unfortunately it will have to be issued from now on" (Participant.4).

"(...) but of course taxpayers with low income levels also benefit from this" (Participant.20),

The participant quotes above belong to the positive views of taxpayers about tax amnesty and that it is mandatory to issue tax amnesty for medium-sized enterprises, wage earners, and those with low income. When evaluated from this perspective, it is stated that one of the positive views on tax amnesty is that such periods can only be overcome by enacting laws appropriate to the situation the country is in, such as economic depression or financial crisis (Edizdoğan and Gümüş, 2013:104). Considering that the study was conducted during the pandemic period in Turkey, it is seen that the political, economic and financial situation of the country has an impact on applying for tax amnesty and coincides with the positive opinion that amnesty may be needed after periods when the country is negatively affected.

5. Conclusion

Governments may apply for amnesty for urgent income needs. However, these amnesties implemented by governments may not always have positive effects on taxpayers and may even cause a psychological burden for those who regularly fulfill their tax obligations. It is an undeniable fact that tax amnesty has both positive and negative aspects. In this context, the study aimed to concretize the positive and negative views in the literature and the views of taxpayers who have direct contact with tax amnesties with the qualitative analysis results. The analysis results show that taxpayers are not in

favor of tax amnesty, in other words, they support the negative view. However, it also shows that the situation in the country has an impact on taxpayers' views on tax amnesty. In fact, it can be said that they agree that tax amnesty can be accepted in order to revive the country's economy in the short term during and after periods such as economic, financial or political crises. The evaluation of the qualitative stage shows that taxpayers do not accept tax amnesty except during crisis periods. In fact, it can be said that tax amnesties make taxpayers who fulfill their tax obligations feel bad, that they perceive that they are issued for high-income taxpayers instead of low-income taxpayers who cannot pay their taxes, and for these reasons, they find tax amnesties unfair and unjust. In addition to these negative views, taxpayers are often affected by the frequent use of tax amnesties by governments; Other important evaluations include creating a new expectation of amnesty, disrupting tax compliance, and pushing people not to pay their taxes regularly. Although these results are not surprising, they provide concrete evidence and even reveal that taxpayers defend a negative view, unlike the accounting professionals who have defended a positive view for tax amnesty practices in recent years.

It can be said that the qualitative analysis evaluations of the study focusing on taxpayer perceptions are generally consistent with the negative tax amnesty literature. The analysis results show that governments use such practices to provide emergency resources, but while they create a revenue-increasing effect in the short term, they create much more negative results for taxpayers and the treasury in the long term, and even cause taxpayers to perceive that the state itself disrupts tax compliance with frequently used tax amnesties. The evaluations obtained from the tax amnesty literature and the qualitative analysis of the study show that tax amnesty continues to be important in terms of tax policies and is still a subject of debate today. We believe that tax amnesty studies in the literature are generally theoretically based and still limited, therefore more empirical studies on tax amnesty are needed and should be investigated in the field. In addition, the tax administration should support researchers and cooperate. When evaluated within the scope of tax policies, tax amnesty, which can also be described as a type of tax incentive that means exemption from taxes that must be paid indirectly and are not subject to administrative or criminal sanctions, can be considered a good practice due to its income-generating effect in the short term, while in the long term, it can have negative effects on tax audits, which are one of the tax policy tools. Due to its effect, it can be evaluated as the opposite practice. In this context, the tax collection that the government hopes to achieve with tax amnesties is also becoming questionable. As a tax policy, a 5 percent discount was applied to compliant taxpayers within the scope of tax policy in Turkey in 2017. This practice can be considered as a reward for taxpayers who pay their taxes regularly. However, from the qualitative analysis results of the study, it is understood that this discount applied by the tax administration is not a very effective policy for tax-compliant taxpayers.

When deciding to implement a tax amnesty, governments should apply for a tax amnesty by providing a fair order without offending tax-compliant taxpayers. It may be more effective to apply a discount instead of a tax amnesty to bring low-income taxpayers who cannot pay their taxes due to their economic situation to a level where they can pay. Because taxpayers attribute their inability to pay their taxes regularly to high tax rates and low payment capacity, and studies support that tax discounts increase tax revenues. In addition, considering that low-income taxpayers cannot pay their taxes due to economic reasons, high-income taxpayers do not pay their taxes in anticipation of a new amnesty and benefit from the amnesty, and are evaluated in the same situation, it can be concluded that this is not a fair practice and causes the tax amnesty to be perceived as unfair. At this point, taxpayers cannot be expected to comply with the tax system that they perceive as unfair. Uncomplicated, simple and understandable tax laws, tax rates and tariffs for taxpayers. Factors such as discounts can be suggested as tax policies that can increase state revenues. It is thought that these suggestions are important in terms of ensuring tax compliance and increasing tax revenues based on taxpayers' perceptions of tax amnesty.

Ethics Committee Approval: It is a study that requires an ethics committee document.

Peer Review: External independent.

Author Contributions:

[Serap Püren](#) - Idea, Design, Data Collection, Interpretation of Data, Drafting, Critical Review, Final Approval and Responsibility, Literature Review, Supervising. Overall Contribution - 100%.

Conflict of Interest: The author declared no conflict of interest.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

References

- Akgün, D. (1994). Vergi Affının Vergi Gelirlerini Arttırma ve Vergi Adaletindeki Rolü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Alm, J., & Beck, W. (1990). "Tax Amnesties and Tax Revenues", *Public Finance*, Q. 18, 433–453. <https://doi.org/10.1177/109114219001800404>.
- Alm, J., & Beck, W. (1991). "Wiping the Slate Clean: Individual Response to State Tax Amnesties", *South. Econ. J.* 57, 1043–1053. <https://doi.org/10.2307/1060332>.
- Alm, J., & Beck, W. (1993). Tax amnesties and compliance in the long run: A time series analysis. *National Tax Journal*, 46 (1), 53-60. <https://doi.org/10.1086/NTJ41788996>

- Alm, J. & Rath, D. M. (1998). Tax Policy Analysis: The Introduction of a Russian Tax Amnesty (SSRN Scholarly Paper No. ID 471321). Social Science Research Network, Rochester, NY.
- Andreoni, J. (1991). "The desirability of a permanent tax amnesty", *Journal of Public Economics*, 45, 143–159. [https://doi:10.1016/0047-2727\(91\)90037-3](https://doi:10.1016/0047-2727(91)90037-3).
- Bayer, R. C., Oberhofer, H. & Winner, H. (2015). "The Occurrence Of Tax Amnesties: Theory and Evidence." *Journal of Public Economics*. 125. 70-82.
- Berg, B. L. & Lune, H. (2019). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, (Çeviri: Asım Arı), 4. Baskı, 9.Baskıdan çeviri, Eğitim Yayınevi.
- Bird, R. "Administrative Dimensions of Tax Reform", International Tax Program Paper 0302, 2003 www.rotman.utoronto.ca/iib/ITP0302.pdf (Erişim: 01 Kasım 2023).
- Bryman, A. (2012). *Social Research Methods*, Oxford University Press, Fourth Edition, Oxford.
- Creswell, J. W (2017). *Research Design Qantitative, Qualitative and Mixed-Methods Approaches*, (Ed.Selçuk Beşir Demir), 4. Baskıdan Çeviri, 3. Baskı, Ankara:Eğiten Kitap Yayıncılık Org.Tic. Ltd.Şti
- Çelikkaya, A. & Gürbüz, H. (2008). Mükelleflerin Vergiye Karşı Tutum ve Davranışlarını Etkileyen Çeşitli Değişkenler Arasındaki İlişkinin Analizi . *Sosyoekonomi* , 8 (8), Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosyoekonomi/issue/21068/226833>
- Çetin, G. (2007). Vergi aflarının vergi mükelleflerinin tutum ve davranışları üzerindeki etkisi. *Yönetim ve Ekonomi*, 14(2), 171-187.
- Denzin, N. K. & Lincoln, Y.S. (2011). *The Sage Handbook of Qualitative Research, The Dicine and Practice of Qualitative Research*, Thousand Oaks, CA: Sage, pp.1-19.
- Dönmez, R. (1990). *Teoride ve Uygulamada Vergi Afları. (Yayımanmamış Doktora Tezi) Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi.*
- Dubin, J. A., Graetz, M. J., & Wilde, L. L. (1992). State income tax amnesties: Causes. *The Quarterly Journal of Economics*, 107(3), 1057-1070. <https://doi.org/10.2307/2118374>
- Edizdoğan, N., Taş, M. & Çelikkaya, A. (2007), *Vergi Ceza ve Yargılama Hukuku*, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Edizdoğan, N., & Gümüş, E. (2013). Vergi afları ve Türkiye’de vergi aflarının değerlendirilmesi. *Maliye Dergisi*, 164, 99-119.
- Fisher, R. C., Goddeeris, J. H., & Young, J. C. (1989). Participation in tax amnesties: The individual income tax. *National Tax Journal*, 42(1), 15-27. <https://doi.org/10.1086/NTJ41788770>
- Gerger, G. Ç. (2012). Tax amnesties and tax compliance in Turkey. *International Journal of Multidisciplinary Thought*, 2(3), 107-113.
- Gökmen, S. (2013), "Varlık Barışı, Yeniden", <http://www.vergisorumlari.com.tr/yazi.aspx?yazino=64> (Erişim Tarihi: 28.10.2023)
- Görgülü, F. (2021). *Muhasebe Meslek Mensuplarının Vergi Affına Yönelik Görüş ve Beklentilerinin Araştırılması: Kırşehir ve Hatay İlleri Örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).Kırşehir: T.C. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi.*

- Güler, A., Halıcıoğlu, M. B. & Taşğın, S. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş, 2.Baskı, Ankara:Seçkin Yayıncılık Tic.ve AŞ.
- Gürbüz, S. & Şahin, F. (2015). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Felsefe-Yöntem-Analiz, IBM SPSS ve LISREL Uygulamalı, Veri CD'li, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 2.Baskı, Ankara:Seçkin Yayıncılık San ve Tic. A.Ş.
- Harrell, M. C. & Bradley, M.A. (2009). Data Collection Methods Semi-Structured Interviews and Focus Group, National Defense Research Institute, 1-140.
- Hasseldine, J. (1989). "Increasing Voluntary Compliance: The Case of Tax Amnesties", Aust. Tax Forum, 6, 509.
- Kellner, M. (2004). Tax amnesty 2004/2005—An appropriate revenue tool? German Law Journal, 5(4), 339-346. <https://doi.org/10.1017/S2071832200012499>.
- Keskin Çakmak, E & Mastar Özcan, P. (2021). Vergi Affı Uygulamaları: Türkiye ve Seçilmiş Ülkeler Açısından Bir Değerlendirme, International Journal of Public Finance, 6 (1), 137 – 158.
- Kumluca, İ. (2003). Teoride ve Uygulamada Vergi Afları ve Vergi Aflarının Doğurduğu Sonuçlar, Yeterlilik Etüdü, Anklara: Gelirler Genel Müdürlüğü.
- Le Borgne, E. (2005). Economic and political determinants of tax amnesties in the US States. In Proceedings. Annual Conference on Taxation and Minutes of the Annual Meeting of the National Tax Association, 98, 443-449
- Lee, T. W., Terence R. M. & Sablynski, C. J. (1999). Qualitative Research in Organizational and Vocational Psychology, 1979–1999, Journal of Vocational Behavior, 161–187.
- Lerman, Allen H. (1986). "Tax amnesty: the federal perspective", Natl. Tax J. 39, 325–332.
- López-Laborda, J., & Rodrigo, F. (2003). Tax amnesties and income tax compliance: The case of Spain. Fiscal Studies, 24(1), 73-96. <https://doi.org/10.1111/j.1475-5890.2003.tb00077.x>
- Luitel, H. S., & Sobel, R. S. (2007). The revenue impact of repeated tax amnesties. Public Budgeting & Finance, 27(3), 19-38. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5850.2007.00881.x>
- Malik, A.S. & Schwab, R.M. (1991), "The economics of tax amnesties", Journal of Public Economics, Vol. 46 No. 1, pp. 29–49.
- Marchese, Carla (2014). Tax Amnesties (March 7, 2014). Preliminary Version of a Contribution to Encyclopedia of Law and Economics, Edited by Jürgen Backhaus, Forthcoming, Available at <http://doi.org/10.2139/ssrn.2405812>
- Merriam, S. B. (2018). Qualitative Research A Quide to Design and Implementation, Third Edition, (Çev.Ed:Selahattin Turan), Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber, Üçüncü Basımdan Çeviri, Ankara:Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic.Ltd.Şti.,
- Moran, G. P. (1992). Tax amnesty: An old debate as viewed from current public choices. Florida Tax Review, 1(5), 307. <https://doi.org/10.5744/ptr.1993.1052>
- Patton, M. Q. (2002). Qualitative Research&Evaluation Methods, 3. Edition, Thousand Oaks, London: Sage Publications, Inc.

- Püren S. (2023). Türkiye’de Objektif ve Subjektif Vergi Yükünün Değerlendirilmesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye ABD. Doktora Tezi, Zonguldak.
- Rechberger, S., Hartner, M., Kirchler, E. & Hammerle, F., (2010). “Tax amnesties, justice perceptions, and filing behavior: a simulation study”, *Law Policy*, 32, 214–225. <https://doi:10.1111/j.1467-9930.2009.00316.x>.
- Saraçoğlu, F. (2008), “Vergi Afları, Vergiye Uyum ve Türkiye Uygulamaları”, http://w3.gazi.edu.tr/web/fatihsaracoglu/dosyalar/Akademik_Calismalar/Makaleler/Makale_13.pdf, Erişim: 18.11.2008.
- Savaşan, F. (2006). Vergi afları: Teori ve Türkiye uygulamaları (“Vergi Barışı” uygulama sonuçları). *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 41-65.
- Stella, P. (1991). An economic analysis of tax amnesties. *Journal of Public Economics*, 46(3), 383-400. [https://doi.org/10.1016/0047-2727\(91\)90013-R](https://doi.org/10.1016/0047-2727(91)90013-R).
- Şenyüz, D. (2014). Hukuk Devleti Perspektifinden Adil Vergileme ve Vergi Afları, *Tesam Akademi Dergisi*, 1(2), 81-96.
- Torgler, B., Schaltegger, C. A., & Schaffner, M. (2003). Is forgiveness divine? A cross-culture comparison of tax amnesties. *Swiss Journal of Economics and Statistics*, 139(3), 375-396.
- Weber, R. P. (1990). *Basic Content Analysis, Quantitative Applications in the Social Sciences Series, Second Edition*, California: SAGE Publications.
- Yalçın, H. & Başer, A. (1996). “Türkiye deki Mali Aflar ve Vergi Sistemi Üzerine Etkileri”, *Vergi Dünyası*, Sayı: 173, Ocak 1996.
- Yıldırım, E. (2019). Vergi Afları ve Mersin Halkının Vergi Aflarına Bakış Açısı, *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye ABD, Yüksek Lisans Tezi*, Mersin
- Yuesti, A. (2018). Taxpayer compliance analysis of tax amnesty application as effort improvement of increasing on country income and development through tax sector. *International Journal of Business and Management Invention*, 7(5), 29-36.
- Yurdakul Ali (2013); *Vergi Ahlakı ve Vergi Ahlakını Belirleyen Faktörlerin Analizi: Bursa İli Örneği*, Dora Yayıncılık, Bursa.
- Yücedoğru, R. & Sarısoy İ., (2020). Understanding Influence of Tax Amnesties on Tax Compliance and Fairness Perceptions of Taxpayers, *CESifo Economic Studies*, Volume 66, Issue 3, September 2020, Pages 285–300, <https://doi.org/10.1093/cesifo/ifz020>
- Zhang, Y. & Wildemuth, B.M. (2009). Qualitative analysis of content. In B. M. Wildemuth (Ed.), *Applications of social research methods to questions in information and library science* (pp. 308-319). Westport, CT: Libraries Unlimited.
- Law on Amendments to the Labor Law No. 6552 and Certain Laws and Decree Laws and Restructuring of Certain Receivables, Official Gazette Date: 11.09.2014, Number: 29116 (Repeated).
- Law No. 6736 on Restructuring of Certain Receivables, Official Gazette Date: 19.08.2016, Number: 29806.

Law No. 7020 on Restructuring of Certain Receivables and Amending Certain Laws and a Decree Law, Official Gazette Date: 27.05.2017, Number: 30078.

Law No. 7143 on Restructuring Taxes and Certain Other Receivables and Amending Certain Laws, Official Gazette Date: 18.05.2018, Number: 30425

Law No. 7161 on Amending Tax Laws and Certain Laws and Decree Laws, Official Gazette Date: 18.01.2019, Number: 30659

Law on Amending the Income Tax Law No. 7186 and Certain Laws, Official Gazette Date: 17.07.2019, Number: 30836 (Repeated)

Law No. 7194 on the Digital Service Tax and Amendments to Certain Laws and the Decree Law No. 375, Official Gazette Date: 07.12.2019, Number: 30971.

Law No. 7256 on Restructuring of Certain Receivables and Amending Certain Laws, Official Gazette Date: 17.11.2020, Number: 31307

Law No. 7326 on Restructuring of Certain Receivables and Amending Certain Laws, Official Gazette Date: 09.06.2021, Number: 31506

Law No. 7440 on Restructuring of Certain Receivables and Amending Certain Laws, Official Gazette Date: 12.03.2023, Number: 32130.

Clustering OECD Countries According to Tax Indicators

Selim Tüzüntürk¹

RESEARCH ARTICLE

Araştırma Makalesi

ARTICLE INFO

Submitted : 11.06.2024

Revised : 30.08.2024

Accepted : 09.09.2024

Available : 25.12.2024

iThenticate similarity
score: 13%

JEL classification:

H20, H24, C38

Keywords:

Goods and Services
Tax, Personal Income
Tax, Property Tax,
Cluster Analysis

ABSTRACT

This study aims to cluster a particular group of countries (OECD countries) according to tax indicators and to determine essential variables in clustering. The recent data on taxation percentages 2021 in OECD countries were obtained from the OECD website. Since the number of clusters was not known a priori, the hierarchical clustering analysis and two-stage clustering methods were used, and the findings of both methods were compared. Research findings show that OECD countries are classified into two meaningful clusters regarding statistically significant tax indicators (goods and services tax, personal income tax, and property tax) for both methods. The first cluster's goods and services tax average is lower than the second. The personal income tax average of the first cluster is higher than the second. The property tax average of the first cluster is higher than the second. The tax differences indicate that countries in the first cluster collect more personal income and property taxes but fewer goods and services taxes than countries in the second cluster, which points out the characteristics of developed countries in the scope of tax policies.

Citation: Tüzüntürk, S. (2024). "Clustering OECD Countries According to Tax Indicators". *International Journal of Public Finance*. 9(2), 293 – 306. <https://doi.org/10.30927/ijpf.1499553>

1. Introduction

Cluster analysis methods are methods used to classify a data set (Morey, Blashfield & Skinner, 1983: 309). Clustering involves collecting objects with high similarity under the same groups and those with low similarity under different groups (Shih et al., 2010: 11). The analysis aims to create homogeneous groups (Gore, 2000: 298). Group members can be individuals, countries, or variables (Landau & Ster, 2010:

¹ Assoc. Prof. PhD., Bursa Uludağ University, Türkiye, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8987-2280>, selimtuzunturk@uludag.edu.tr

72). In grouping objects, two broad classes of algorithms were designed that are the hierarchical and nonhierarchical clustering methods (Timm, 2002: 522; Tatlıdil, 2002: 334). When the cluster number is unknown, hierarchical clustering is the proper method (Bülbül & Camkiran, 2018: 371). The number of clusters is discovered using a tree diagram called a dendrogram. When the cluster number is known, the nonhierarchical clustering method is proper. When prior knowledge about the number of clusters is not available, the two-stage clustering analysis method can also be used (Kayri, 2007: 91; Alpar, 2011: 314; Giray, 2016: 16; Bülbül et al., 2017: 23).

Cluster analysis was first discussed in the social sciences during the 1930's (Blashfield & Aldenderfer, 1978: 272). It has a long history. As can be seen in detail in the recent literature review in the second part of this study, there are many studies that subject OECD countries to cluster analysis according to many different issues such as health indicators, agricultural performance, economic indicators, number of traffic accidents, carbon emission indicators, labor force indicators, innovation indicators and so on. However, the literature review shows that more cluster analysis studies on taxation in OECD countries must be conducted. In this respect, this study is essential and contributes to the relevant literature.

This study aims to cluster a particular group of countries (OECD countries) according to tax indicators and to determine essential variables in clustering. In this context, the study will seek answers to the following research questions: (i) Are OECD countries divided into clusters? (ii) If so, how many clusters are they divided into? (iii) Do the clusters consist of meaningful country groups? and (iv) Which tax indicator variables are statistically significant in dividing OECD countries into clusters? The findings (similar countries in the context of tax indicators) will be interpreted. Based on the research questions, the study has the following sections: A literature review related to the clustering of OECD countries was conducted in the second part. In the third part, the research design of this study and the findings were given. The last part contains the conclusion.

2. Recent Literature Review on Clustering of OECD Countries

When the literature was reviewed, it was seen that cluster analysis studies had been carried out on various subjects related to OECD countries. However, the literature review shows that more cluster analysis studies on taxation in OECD countries need to be conducted. OECD countries' research subjected to cluster analysis within the scope of taxation are as follows: Birkalan & Tekeli (2022) clustered OECD countries according to tax wedge using 2021 data. Researchers found a 3-cluster solution. When researchers evaluated the country clusters they obtained, they concluded that Türkiye was seen to be in the same cluster (Cluster 3) together with European Union member countries in terms of its tax wedge. Ünal (2021) clustered OECD countries according to tax burden

and shadow economy using 2017 data. The researcher found a 3-cluster solution. When the researchers evaluated the country clusters they obtained, they concluded that Türkiye was seen to be in the same cluster (Cluster 1) as Colombia, Costa Rica, Ireland, South Korea, Mexico, and the United States. Gülşen (2019) clustered OECD countries according to tax payment periods using 2004-2015 period data. The researcher found a 3-cluster solution. When researchers evaluated the country clusters, they obtained that Türkiye was in the same cluster (Cluster 3) with the following countries: Germany, Czechia, Greece, Slovakia, Hungary, Portugal, Mexico, Poland, Italy, Chili and Slovenia. The analysis in the article proves the theoretical idea that personal income taxes are fairer than goods and services taxes. In this respect, it is a study that contributes to the literature.

Recent domestic studies on different topics in which OECD countries were clustered are illustrated in Table 1.

Table 1. Recent Domestic Studies on Various Topics Clustering OECD Countries

Author(s)	Clustering Indicator(s) or Data Used
Filiz & Budak (2024)	Health Data
Dağ (2023)	Exported and Imported Product Groups
Kutlar et al. (2023)	Economic Indicators
Madenoğlu (2023)	Covid-19 Pandemic
Bulut (2023)	Economic Freedom
Eroğlu & Özen (2023)	Corruption
Köse (2022)	Health Indicators
Ayabakan (2022)	Global Gender Gap Index Data
Güler & Veysikarani (2022)	PISA Scores
Yılmaz (2022)	Labor Index
Alkaya & Alkaş (2021)	Health Indicators
Eren & Ömürbek (2021)	Logistics Performances
Akçakaya & Ömürbek (2021)	Democracy Indicators
Değirmenci & Yayan (2020)	Health Indicators
Kandemir (2020)	Traffic Accident Data
Çetintürk & Gençtürk (2020)	Health Expenditure Indicators
Sel (2020)	Carbon Emission Indicators
Keklik et al., (2020)	Better Life Index
Aslan & Açıkgöz (2019)	Labor Market Flexibility Indicators
Arı & Gülcemal (2019)	Insurance Market Share
Akdamar (2019)	Labor Market Indicators
Şen & Varüer (2019)	Suicide Rates
Taşçı & Özarı (2019)	Economic Freedom Criteria
Soydan & Yakut (2018)	Renewable Energy
Güler & Veysikarani (2018)	Innovation Indicators
Arı & Yıldız (2018)	Migration Statistics
Engin (2018)	Information Economy Index
Yorulmaz et al. (2018)	Factors Affecting Foreign Direct Investments

Akça et al. (2017)	Corruption Indicators
Kuşkaya & Gençoğlu (2017)	Green Gas Emission
Aksaraylı & Pala (2017)	Life Satisfaction and Innovation Levels
Mut & Akyürek (2017)	Health Indicators
Ertuş & Atik (2016)	Development Indicators
Alptekin & Yeşilaydın (2015)	Health Indicators
Kangallı et al. (2014)	Economic Freedom
Dalkılıç (2013)	Private Pension Funds
Akın & Eren (2012)	Education Indicators
Çemrek et al. (2010)	CO ₂ Emissions

3. Research Design and Findings

The recent data in percentages of taxation for the year 2021 of OECD countries were taken from the official website of the OECD (<https://data.oecd.org/>) in May 2024.

Table 2. OECD Countries' List

Australia		Japan
Austria		Korea
Belgium		Latvia
Canada		Lithuania
Chile		Luxemburg
Colombia		Mexico
Costa Rica		Netherlands
Czechia		New Zealand
Denmark		Norway
Estonia		Poland
Finland		Portugal
France		Slovak Republic
Germany		Slovenia
Greece		Spain
Hungary		Sweden
Iceland		Switzerland
Ireland		Türkiye
Israel		United Kingdom
Italy		United States

Data consists of 5 tax indicators (or variables) for 38 OECD countries: personal income tax, corporate profits tax, payroll tax, property tax, and goods and services tax. Variables were coded as is seen in the Table 3 below:

Table 3: Tax Indicators on OECD Countries (% of Taxation)

Symbols	Names
T1	Personal income tax
T2	Corporate profits tax
T3	Payroll tax
T4	Property tax
T5	Goods and services tax

Statistical analyses were done by using SPSS 23. Descriptive statistics and F test results are illustrated in Tables 4 and 5, respectively:

Table 4: Descriptive Statistics of Tax Indicators on OECD Countries

	N	Minimum	Maximum	Mean	Variance
T1	38	6.216	52.810	23.740	113.329
T2	38	2.794	23.714	10.230	30.780
T3	38	0.000	11.994	1.312	6.089
T4	38	0.563	15.065	5.643	14.498
T5	38	16.550	53.060	31.918	65.464

Table 5: F Test (Analysis of Variance Test) Results

	Cluster		Error		F	Sig.
	MS	df.	MS	df.		
T1	2155.648	1	56.598	36	38.087	0.000
T2	5.540	1	31.481	36	0.176	0.677
T3	2.247	1	6.196	36	0.363	0.551
T4	109.813	1	11.850	36	9.267	0.004
T5	1454.635	1	26.876	36	54.125	0.000

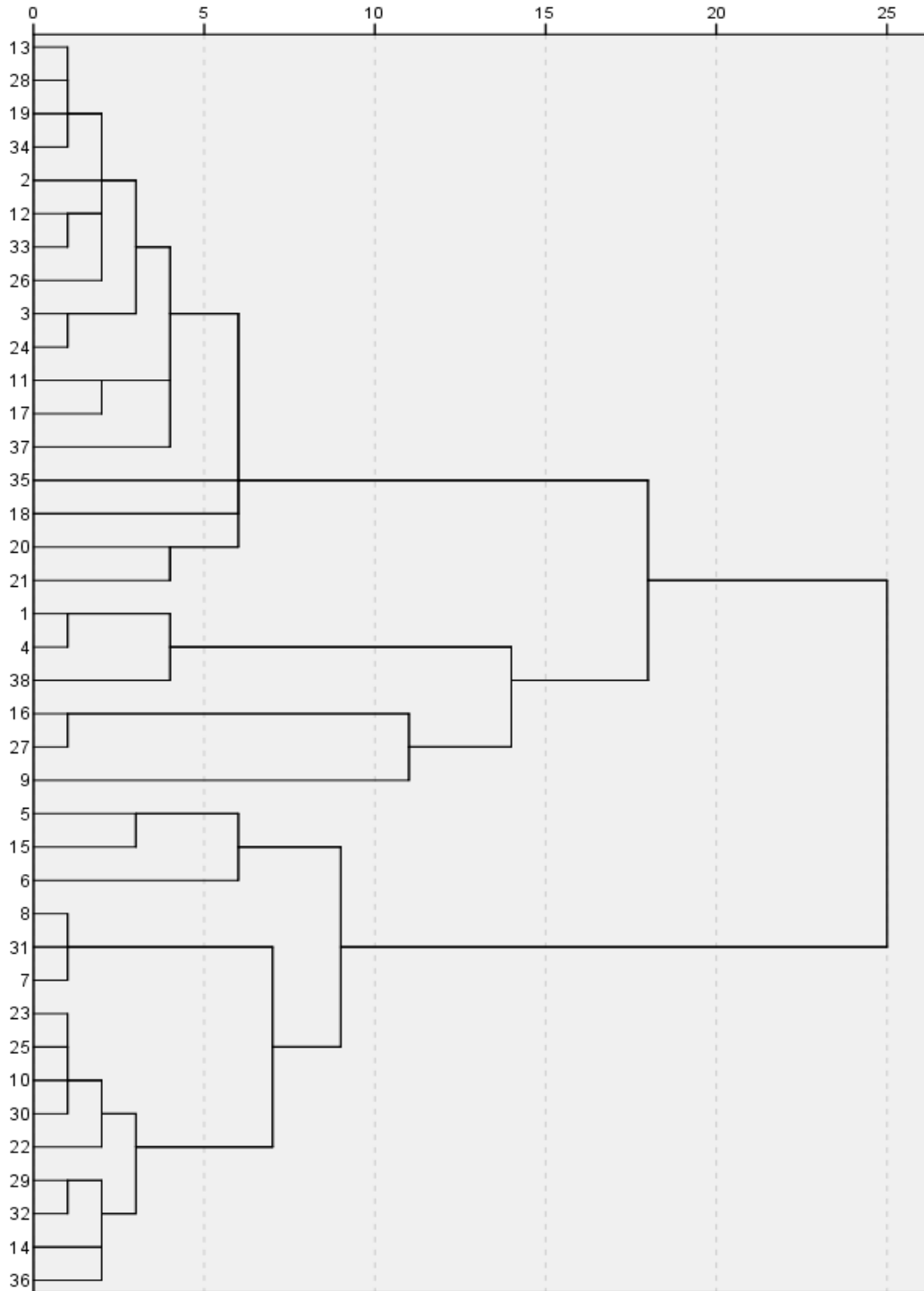
Analysis of Variance Tests showed that while the ratios containing the variables T1, T4, and T5 are statistically significant (Sig. < $\alpha=0.05$), the ratios containing the variables T2 and T3 are statistically insignificant (Sig. $\geq \alpha=0.05$). Therefore, cluster analyses were conducted with variables T1, T4, and T5.

3.1. Hierarchical Cluster Analysis Findings

In general, in cluster analysis, cluster numbers are not known in advance, and clusters are obtained only based on the current state of the data (Turanlı et al., 2006: 97). In such situations when there isn't prior knowledge about the cluster numbers. Generally, it is discovered by using hierarchical clustering analysis methods (Bülbül &

Camkıran, 2018: 371). The centroid clustering method is robust against outliers (Rencher & Christensen, 2012: 529). Therefore, the centroid clustering method was used. A squared Euclidean distance was used.

Figure 1: Dendrogram Plot for Tax Indicators

When a vertical line is drawn on the far right side of the dendrogram chart in Figure 1, it is seen that the vertical line first intersects two horizontal lines. The fact that the vertical line drawn crosses two horizontal lines indicates that OECD countries are divided into two clusters, which means a two-cluster solution was obtained with three statistically significant input data (or variables). The numbers on the branches connected to each horizontal line show the row numbers of the countries in the relevant clusters. The upper horizontal line contains the first cluster members, while the lower horizontal line contains the second cluster members.

When the dendrogram graph is examined in Figure 1, it is seen that 23 countries were grouped in the first cluster, and 15 countries were grouped in the second cluster. Country names for the first group: Australia, Austria, Belgium, Canada, Denmark, Finland, France, Germany, Iceland, Ireland, Israel, Italy, Japan, Korea, Luxemburg, Netherlands, New Zealand, Norway, Spain, Sweden, Switzerland, United Kingdom, and the United States. Country names for the second group: Chile, Colombia, Costa Rica, Czechia, Estonia, Greece, Hungary, Latvia, Lithuania, Mexico, Poland, Portugal, Slovak Republic, Slovenia, and Türkiye.

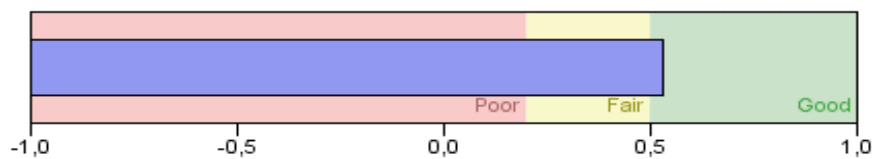
3.2. Two-Step Cluster Analysis Findings

Hierarchical cluster analysis yielded a meaningful two-cluster solution. However, we need to confirm this solution. To do so, the next strategy we follow is to apply a two-stage cluster analysis method that automatically discovers the unknown cluster number. The two-stage clustering method is a method that can be used when there is no prior knowledge about the cluster numbers (Giray, 2016: 16; Bülbül et al., 2017: 23). When applying the two-stage cluster method; Euclidean distance was used since continuous variables were used. Akaike Information Criteria (AIC) or Schwarz's Bayesian Criterion (BIC) determines the number of clusters. The two-step cluster analysis procedures evaluated the importance of cluster quality and predictor (T variables). Depending on the analysis results, a two-cluster solution was obtained with three input data (or variables). OECD countries determined cluster memberships for the related clusters as shown in Table 6 below:

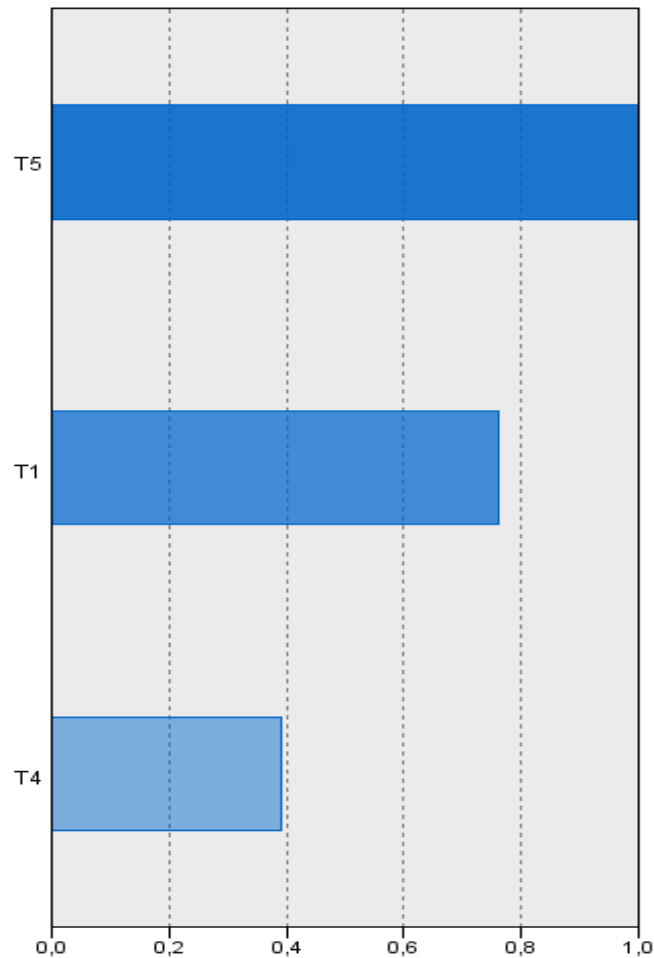
Table 6: Clustered OECD Countries and Cluster Memberships

Row Number	Cluster 1		Row Number	Cluster 2
1	Australia		5	Chile
2	Austria		6	Colombia
3	Belgium		7	Costa Rica
4	Canada		8	Czechia
9	Denmark		10	Estonia
11	Finland		14	Greece
12	France		15	Hungary
13	Germany		22	Latvia
16	Iceland		23	Lithuania
17	Ireland		25	Mexico
18	Israel		29	Poland
19	Italy		30	Portugal
20	Japan		31	Slovak Republic
21	Korea		32	Slovenia
24	Luxemburg		36	Türkiye
26	Netherlands			
27	New Zealand			
28	Norway			
33	Spain			
34	Sweden			
35	Switzerland			
37	United Kingdom			
38	United States			

Cluster quality is illustrated in Figure 2:

Figure 2: Cluster Quality: Silhouette Measure

In this Figure, the Silhouette measure, which measures cohesion and separation, shows that cluster quality is good. Figure 3 shows the predictor variable importance.

Figure 3: Predictor Variable Importance

The order of significance levels of the predictor variables that are important in the formation of clusters are respectively as follows: goods and services tax (T5) is ordered in the first place with 1.0, personal income tax (T1) is ordered in the second place with 0.76, and property tax (T4) is ordered in the third place with 0.39.

4. Conclusion

This study sought answers to the following research questions: (i) Are OECD countries divided into clusters? (ii) If so, how many clusters are they divided into? (iii) Do the clusters consist of meaningful country groups? and (iv) Which tax indicator variables are statistically significant in dividing OECD countries into clusters? Research findings show that OECD countries are divided into two meaningful clusters depending on the tax indicators (in order of importance, goods and services tax, personal income tax, and property tax). Moreover, two separate clustering methods (hierarchical and two-stage) used without prior information about the number of clusters gave the same

results: they all pointed to a two-cluster solution and the same cluster elements (or countries). The first cluster countries are composed of 23 countries that are Australia, Austria, Belgium, Canada, Denmark, Finland, France, Germany, Iceland, Ireland, Israel, Italy, Japan, Korea, Luxemburg, Netherlands, New Zealand, Norway, Spain, Sweden, Switzerland, United Kingdom, and United States. The second cluster countries are composed of 15 countries: Chile, Colombia, Costa Rica, Czechia, Estonia, Greece, Hungary, Latvia, Lithuania, Mexico, Poland, Portugal, Slovak Republic, Slovenia, and Türkiye.

The most crucial variable dividing into two clusters is the goods and services tax. The 2021 OECD tax average for goods and services is 31.91%. The first cluster's goods and services tax average (26.87%) is lower than the OECD average. The second cluster's goods and services tax average (39.65%) is higher than the OECD average. Personal income tax is the second most crucial variable divided into two clusters. The 2021 OECD tax average for personal income tax is 23.74%. The personal income tax average for the first cluster (29.76%) is higher than the OECD average. The personal income tax average for the second cluster (14.49%) is also lower than the OECD average. The third important variable in dividing into two clusters is property tax. The 2021 OECD tax average for property tax is 5.64%. The property tax average for the first cluster (7.25%) is higher than the OECD average. The property tax average for the second cluster (3.17%) is also lower than the OECD average. These tax differences indicate that countries in the first cluster collect more personal income and property taxes but less goods and services taxes than countries in the second cluster, which points out the characteristics of developed countries regarding tax policies.

Ethics Committee Approval: It is not a study that requires an ethics committee document.

Peer Review: External| independent.

Author Contributions:

[Selim Tüzüntürk](#) - Idea, Design, Data Collection, Interpretation of Data, Drafting, Critical Review, Final Approval and Responsibility, Literature Review, Supervising. Overall Contribution - 100%.

Conflict of Interest: The author declared no conflict of interest.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

References

- Akçakaya, E. D. U. & Ömürbek, N. (2021). "OECD Ülkelerinin Demokrasi Kalitesi Göstergeleri Açısından Kümeleneşmesi". *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 11(18), 1365-1393. <https://doi.org/10.26466/opus.865115>
- Akça, H., Ünlükaplan, İ. & Yurdadoğ, V. (2017). "OECD Ülkelerinde Yolsuzluk: Küme Analizi". 15. *Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi* (116-123).
- Akdamar, E. (2019). "OECD Ülkelerinin Bazı İş Gücü Piyasası Göstergeleri Kullanılarak Kümeleme Analizi ve Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi ile İrdelenmesi". *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*. 11(20), 50-65. <https://doi.org/10.20990/kilisiibfakademik.534700>
- Akın, H. B. & Eren, Ö. (2012). "OECD Ülkelerinin Eğitim Göstergelerinin Kümeleme Analizi ve Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi ile Karşılaştırmalı Analizi". *Öneri*. 10(37), 175-181. <https://dergipark.org.tr/en/pub/maruoneri/issue/17895/187692>
- Aksaraylı, M. & Pala, O. (2017). "Veri Zarflama Analizi ve Kümeleme Analzi Kullanılarak OECD'ye Üye Ülkelerin Ekonomik Performansları, Yaşam Memnuniyeti ve İnovasyon Düzeyleri Açısından Değerlendirilmesi". *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi*. 2(2), 67-80. <https://dergipark.org.tr/en/pub/aifd/issue/33315/370061>
- Alkaya, A. & Alkaş, C. (2021). "OECD Ülkelerinin Sağlık Göstergelerine Göre Kümeleme Analizi Sınıflaması". *Sosyal Güvence Dergisi*. 10(19), 427-474. <https://doi.org/10.21441/sosyalguvence.1050881>
- Alpar, R. (2011). *Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Alptekin, N. & Yeşilaydın, G. (2015). "OECD Ülkelerinin Sağlık Göstergelerine Göre Bulanık Kümeleme Analizi ile Sınıflandırılması". *Journal of Business Research Turk*. 7(4), 137-155. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=689986>
- Arı, E. & Gülcemal, M. E. (2019). "OECD Ülkelerinin Sigorta Pazar Paylarının Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemlerle İncelenmesi". *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*. 9(2), 136-157. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/910223>
- Arı, E. & Yıldız, A. (2018). "OECD Ülkelerinin Göç İstatistikleri Bakiminden Bulanık Kümeleme Analizi ile İncelenmesi". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 33, 17-28. <https://doi.org/10.30794/pausbed.402883>
- Aslan, B. Y. & Açıkgöz, Ş. (2019). "OECD Ülkelerinde İşgücü Piyasası Esnekliği ve Güvenceli Esneklik Göstergelerine Yönelik Bir Değerlendirme". *Çalışma İlişkileri Dergisi*. 10(2), 45-68. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/898778>
- Ayabakan, B. Ç. (2022). "OECD Ülkelerinin Küresel Cinsiyet Uçurumu Endeksi Verilerini Kümeleme Analizi ile Değerlendirilmesi". *Uluslararası Sosyal Bilimlerde Yenilikçi Yaklaşımlar Dergisi*. 6(2), 40-58. <https://doi.org/10.29329/ijiasos.2022.458.1>
- Birkalan, A. Ö. & Tekeli, R. (2022). "K-Means Yöntemi ile Türkiye'nin Vergi Takoşu Açısından OECD Ülkeleri Arasındaki Yerinin Belirlenmesi". 12. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Konferansı* (260-270).
- Blashfield, R. K. & Aldenderfer, M. S. (1978). "The Literature on Cluster Analysis". *Multivariate Behavioral Research*. 13(3), 271-295. https://doi.org/10.1207/s15327906mbr1303_2

- Bulut, Y. (2023). "Denetimsiz Öğrenme: Kümeleme Analizi ile OECD Ülkelerinde Özgürlük". *ESBİD Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi*. 2(2), 83-106. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10429529>
- Bülbül, Ş. & Camkıran, C. (2018). "Bankaların Klasik ve Bulanık Yaklaşımlarla Sınıflandırılması". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 20(2), 367-385. <https://doi.org/10.26468/trakyasobed.464442>
- Bülbül, Ş., Çilingirtürk, A. M., Altaş, D., Yıldırım, E. & Yakut, S. G. (2017). "Türkiye'de İşgücü Talep Yapısına Göre İllerin Sınıflandırılması". *Journal of Awareness*. 2(4), 15-36. <https://dergipark.org.tr/en/pub/joa/issue/43500/531666>
- Çemrek, F., Şentürk, S. & Terlemez, L. (2010). "Bulanık Kümeleme Analizi ile OECD Ülkelerinin Co2 Emisyonları Bakımından İncelenmesi". *E-Journal of New World Sciences Academy*. 5(3), 52-69. <https://dergipark.org.tr/en/pub/nwsaphysic/issue/20033/213536>
- Çetintürk, İ. & Gençtürk, M. (2020). "OECD Ülkelerinin Sağlık Harcama Göstergelerinin Kümeleme Analizi ile Sınıflandırılması". *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*. 11(26), 228-244. <https://doi.org/10.21076/vizyoner.650681>
- Dağ, O. (2023). "OECD Ülkelerinin İhrac ve İthal Edilen Ürün Gruplarına Göre Kümelenmesi". *Gazi Journal of Engineering Sciences*. 9(4), 186-200. <https://doi.org/10.30855/10.30855/gmbd.0705518>
- Dalkılıç, N. (2013). "Özel Emeklilik Fonlarının OECD Ülkelerinde Değerlendirilmesi". *The Journal of Financial Researches and Studies*. 4(8), 35-53. <https://dergipark.org.tr/en/pub/marufacd/issue/502/4565>
- Değirmenci, N. & Ayan, T. Y. (2020). "OECD Ülkelerinin Sağlık Göstergeleri Açısından Bulanık Kümeleme Analizi ve TOPSI Yöntemini Göre Değerlendirilmesi". *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 38(2), 229-241. <https://doi.org/10.17065/huniibf.592991>
- Engin, M. (2018). "Hiyerarşik Kümeleme Analizi ile OECD Ülkelerinin Bilgi Ekonomi İndekslerine Göre Sınıflandırılması". *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*. 14(1), 73-86. <https://dergipark.org.tr/en/pub/paradoks/issue/41450/427508>
- Eren, H. & Ömürbek, N. (2021). "OECD Ülkelerinin Lojistik Performansları Açısından Kümelenmesi". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 26(2), 153-166. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduibfd/issue/62132/869510>
- Eroğlu, A. & Özen, A. (2023). "OECD Ülkelerinde Yolsuzluk ve Belirleyicilerinin Hiyerarşik Kümeleme ile Analizi". *Sosyoekonomi*. 31(57), 331-355. <https://doi.org/https://doi.org/10.17233/sosyoekonomi.2023.03.16>
- Ertaş, S. A. & Atik, H. (2016). "Kalkınma Göstergeleri Bakımından Türkiye'nin OECD Ülkeleri Arasındaki Yeri: İstatistiksel Bir Analiz". *Kesit Akademi Dergisi*. 2(5), 13-24. <https://dergipark.org.tr/en/pub/kesitakademi/issue/59841/864775>
- Filiz, M. & Budak, O. (2024). "Classification of OECD Countries According to Health Data with Clustering Analysis." *International Journal of Health Administration and Education (Sanitas Magisterium)*. 10(1), 1-15. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3657700>
- Giray, S. (2016). "İki Aşamalı Kümeleme Analizi ile Hükümlü Verilerinin İncelenmesi". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*. 25, 1-31.

- Gore, P. A. (2000). "Handbook of Applied Multivariate Statistics and Mathematical Modeling", In Tinsley, H. E. A. & Brown, S. D. (Eds.), *Cluster Analysis* (297-321). Massachusetts: Academic Press.
- Güler, E. Ö. & Veysikarani, D. (2018). "OECD Ülkelerinin İnovasyon Göstergeleri Açısından Çok Değişkenli İstatistiksel Analizlerle Karşılaştırılması". *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 19(2), 157-168. <http://esjournal.cumhuriyet.edu.tr/tr/pub/issue/40744/430554>
- Güler, E. Ö. & Veysikarani, D. (2022). "Sosyo-Ekonomik Göstergeler ve PISA Skorlarına Göre Sınıflandırılması: OECD Örneği". *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 15(3), 506-522. <https://doi.org/506-522>. 10.24287. 958903
- Gülşen, M. İ. (2019). "Türkiye ve OECD Ülkelerinin Vergi Ödeme Sürelerinin Bulanık Kümeleme Analizi ile Modellenmesi". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 8(1), 447-471.
- Kandemir, A. Ş. (2020). "Yaralanmalı Trafik Kaza Sayılarının OECD Ülkelerine Göre İncelenmesi". *Journal of Original Studies*. 1(1), 31-38. <https://doi.org/10.47243/jos.1.1.03>
- Kangallı, S. G., Uyar, U. & Buyrukoğlu, S. (2014). "OECD Ülkelerinde Ekonomik Özgürlük: Bir Kümeleme Analizi". *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*. 6(3), 95-109. <https://dergipark.org.tr/en/pub/uaifd/issue/21601/231994>
- Kayri, M. (2007). "Araştırmalarda İki Aşamalı Kümeleme Analizi ve Bir Uygulaması". *Euroasian Journal of Educational Research*. 28, 89-99. https://ejer.com.tr/wp-content/uploads/2021/01/ejer_2007_issue_28.pdf
- Keklik, A., Başol, O. & Yalçın, E. C. (2020). "İş Yaşam Dengesinin Daha İyi Yaşam Endeksi Çerçevesinde Değerlendirilmesi: OECD Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme". *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 4(1), 20-33. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1166909>
- Köse, A. (2022). "OECD Ülkelerinin Sağlık Göstergeleri Açısından Kümeleme Analizi Yöntemine Göre Değerlendirilmesi". *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(4), 2010-2021. <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1080274>
- Kuşkaya, S. & Gençoğlu, P. (2017). "OECD Ülkelerinin 1995-2015 Yılları İtibariyle Sera Gazı Salımları Açısından Karşılaştırılması: İstatistiksel Bir Analiz". *International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*. 3(3), 177-188.
- Kutlar, A., Gülmez, A. Koç, P. & Öncel, A. (2023). "Pandemi Sürecinde Meydana Gelen Makroekonomik Kayıpların Analizi: OECD Ülkeleri Üzerine Bir Araştırma". *Sakarya İktisat Dergisi*. 12(1), 125-150. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sid/issue/76355/1234245>
- Landau, S. & Ster, I. C. (2010). "Cluster Analysis: Overview". *International Encyclopedia of Education*, 72-82. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-044894-7.01315-4>
- Madenoglu, F. S. (2023). "Cluster Analysis of OECD Countries During the Covid-19 Pandemic". *International Journal of Economic and Administrative Academic Research*. 3(2), 163-180. <https://ijerdersisi.com/index.php/ijer/article/view/47>
- Morey, L. C., Blashfield, R. K. & Skinner, H. A. (1983). "A Comparison of Cluster Analysis Techniques Within a Sequential Validation Framework". *Multivariate Behavioral Research*. 18, 309-329. https://doi.org/10.1207/s15327906mbr1803_4

- Mut, S. & Akyürek, Ç. E. (2017). "OECD Ülkelerinin Sağlık Göstergelerine Göre Kümeleme Analizi ile Sınıflandırılması". *International Journal of Academic Value Studies*. 3(12), <https://doi.org/411-422>. 10.13934/1999.393
- Rencher, A. C. & Christensen, W. F. (2012). *Methods of Multivariate Analysis*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Sel, A. (2020). "Veri Madenciliği Kümeleme Yöntemleri Kullanarak Karbon Emisyonu Göstergeleri Açısından Oecd Ülkelerinin Sınıflandırılması". *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*. 46, 169-187. <https://doi.org/10.17498/kdeniz.679555>
- Shih, M. Y., Jheng, J. W. & Lai, L. F. (2010). "A Two-Step Method for Clustering Mixed Categorical and Numeric Data". *Tamkang Journal of Applied Science and Engineering*. 13(1), 11-19. <https://doi.org/10.6180/jase.2010.13.1.02>
- Soydan, N. T. Y. & Yakut, S. G. (2018). "Yenilenebilir Enerji Kullanımı Açısından OECD Ülkelerinin Etkinliğinin İncelenmesi". 3. *Uluslararası Sosyal Beşeri ve Eğitim Bilimleri Kongresi*.
- Şen, H. & Varüer, İ. (2019). "OECD Üye Ülkeleri için İntihar Oranları Araştırması: Bir Kümeleme Analizi Çalışması". *Alphanumeric Journal*. 7(2), 471-484. <https://doi.org/10.17093/alphanumeric.573611>
- Taşçı, M. & Özarı, Ç. (2019). "OECD Ülkelerinin Ekonomik Özgürlük Göstergelerinin K-Ortalamlar Kümeleme Yöntemi ve Gri İlişkisel Yöntemi ile Analizi". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 7(96), 464-488. <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.36738>
- Tatlıldil, H. (2002). *Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz*. Ankara: Akademi Matbaası.
- Timm., N. H. (2002). *Applied Multivariate Analysis*. New York: Springer.
- Turanlı, M., Özden, Ü. H. & Türedi, S. (2006). "Avrupa Birliği'ne Aday ve Üye Ülkelerin Ekonomik Bnezerliklerinin Kümeleme Analiziyle İncelenmesi". *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 5(9), 95-108.
- Ünal, S. (2021). "K-Means Kümeleme Algoritması ile OECD Ülkelerinin Vergi Yükü ve Kayıtdışı Ekonomi Analizi". *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*. 2(2), 1-15. <https://doi.org/10.51969/klusbmyo.1033170>
- Yılmaz, T. (2022). "OECD Ülkelerinin İş Gücü Endeksi Açısından Kümeleme Analizi ile İncelenmesi". *Journal of International Management, Educational and Economics Perspectives*. 10(1), 84-101.
- Yorulmaz, Ö, Yakut, S. G. & Gacar, B. K. (2018). "Doğrudan Yabancı Yatırımları Etkileyen Faktörlerin Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler ile İncelenmesi". *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*. 1(2), 157-171. <https://doi.org/10.35235/uicd.475432>

Türkiye’de Meydana Gelen 6 Şubat Kahramanmaraş Depremlerinin Vergi Gelirlerine Etkisi: Kahramanmaraş ve Hatay Üzerine Bir Değerlendirme

Arınç Boz¹

Adem Demirbozan²

RESEARCH ARTICLE

Araştırma Makalesi

MAKALE BİLGİSİ

Gönderme: 01.02.2024

Düzeltilme : 22.07.2024

Kabul : 06.08.2024

Yayın : 25.12.2024

iThenticate benzerlik oranı: %10

JEL Kodu:

H20, H71, Q54

Anahtar Kelimeler:

Deprem, Vergi Geliri, Türkiye

Ö Z E T

Depremler sismik hareketlerden kaynaklanan ve önlenemeyen doğal afetlerdir. Türkiye bulunduğu coğrafya bakımından deprem ülkesi konumundadır. 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş'ta meydana gelen depremler 11 ilin bulunduğu büyük bir coğrafyayı etkilemiştir. Depremlerin birincil etkilerinden olan can ve mal kayıplarının dışında, sosyal yaşam, psikoloji ve ekonomi üzerinde de birçok etkisi bulunmaktadır. Depremlerin ekonomi üzerindeki etkilerinden biri de genelde kamu gelirlerini, özelde ise vergi gelirlerini azaltmasıdır. Bu bağlamda 6 Şubat depremlerinin kamu gelirleri üzerindeki etkisi araştırmanın çıkış noktasıdır. Türkiye’de kamu gelirleri içerisindeki yaklaşık %80’lik payı sebebiyle araştırma, vergi gelirlerinin incelenmesiyle sınırlandırılmıştır. Bu doğrultuda, 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremlerin, vergi gelirlerine etkisi Türkiye’nin toplam vergi gelirleri dikkate alınarak, on bir il bazında hesaplanmıştır. Yapılan ikincil veri analizi sonucunda elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, Türkiye’de yaşanan depremlerin sonrasında vergi gelirlerinin Şubat ayında bir önceki aya göre %29 azaldığı görülmüştür. Toplam vergi gelirleri içerisinde on bir ilin payının depremden önceki ayda %5 civarında olduğu, deprem sonrasında bu oranın %2,5’e düştüğü gözlemlenmiştir.

Citation: Boz, A. & Demirbozan, A. (2024). “Türkiye’de Meydana Gelen 6 Şubat Kahramanmaraş Depremlerinin Vergi Gelirlerine Etkisi: Kahramanmaraş ve Hatay Üzerine Bir Değerlendirme”. *International Journal of Public Finance*. 9(2), 307 – 326. <https://doi.org/10.30927/ijpf.1429090>

¹ Res. Assist. PhD., Zonguldak Bülent Ecevit University, Department of Public Finance, Türkiye, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4936-1339>, arincboz@hotmail.com

² Res. Assist., Zonguldak Bülent Ecevit University, Department of Public Finance, Türkiye, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0611-276X>, adem.demirbozan@beun.edu.tr

The Effect of the February 6 Kahramanmaraş Earthquakes in Türkiye on Tax Revenues: An Evaluation on Kahramanmaraş and Hatay

ARTICLE INFO

Submitted : 01.02.2024
Revised : 22.07.2024
Accepted : 06.08.2024
Available : 25.12.2024

iThenticate similarity
score: 10%

JEL classification:
H20, H71, Q54

Keywords:

Earthquake, Tax
Revenue, Türkiye

ABSTRACT

Earthquakes are natural disasters caused by seismic movements and not prevented. Türkiye is called earthquake affected country in terms of its geograph. The earthquakes that occurred in Kahramanmaraş on February 6, 2023 had affected 11 provinces and a large geography. Apart from the primary effects of earthquakes, which are loss of life and property, they have many effects on social life, psychology and economy. The impact of earthquakes on the economy can be seen as a decrease in public revenues and, in particular, tax revenues. In this context, the effect of the 6 February earthquakes on public revenues is the starting point of the research. Due to its approximately 80% share in public revenues in Türkiye, the research has been limited to tax revenues. In this direction, the effect of the earthquakes in Kahramanmaraş on 6 February 2023 on tax revenues has been calculated on the basis of eleven provinces, taking into account the total tax revenues of Türkiye. When the findings obtained as a result of the secondary data analysis are evaluated, it was seen that tax revenues decreased by 29% in february compared to the previous month after the earthquakes in Türkiye. It has been observed that the share of eleven provinces in total, tax revenues were around 5% in the month before the earthquake, and this rate decreased to 2.5% after the earthquake.

Extended Summary

Türkiye is earthquake zone country depending its geography. The earthquakes that occurred in Kahramanmaraş on February 6, 2023 had affected 11 provinces and a large geography. Apart from the primary effects of earthquakes, which are loss of life and property, they have many effects on social life, psychology and economy. The impact of earthquakes on the economy can be seen as a decrease in public revenues and, in particular, tax revenues. In this context, the effect of the 6 February earthquakes on public revenues is the starting point of the research.

It is important to know the factors affecting tax revenues due to its share of approximately 80% in public revenues in Türkiye. In this regard, the impact of the Kahramanmaraş-centered earthquakes on February 6, 2023, on tax revenues was calculated on the basis of eleven provinces, taking into account Türkiye's total tax revenues. The fact that studies on the tax-specific effects of earthquakes are limited in the literature reveals the importance of the research.

After the February 6 Kahramanmaraş earthquakes, different researches were carried out on this subject. Tetik and Akbulut (2023) discussed the impact of the February 6 Kahramanmaraş earthquakes on exports with economic data. In the light of the research, policy recommendations were developed by evaluating the financial and economic situations of export companies damaged after the February 6, 2023 earthquake. Marangoz and İzci (2023) evaluated the economic, social and environmental effects of Kahramanmaraş earthquakes on entrepreneurs. In the evaluation, it was stated that these earthquakes, in addition to their negative effects on entrepreneurs, may also offer some opportunities to entrepreneurs. Şen

(2023) conducted a research on the economic dimensions and costs of the February 6 earthquakes. He estimated the cost of the earthquakes at \$70 billion. Özüdoğru (2023) examined the 1999 Marmara earthquake, the 2011 Van earthquake and, in more detail, the Kahramanmaraş earthquake that occurred in Türkiye. In his evaluations, he analyzed the effects of earthquakes on macroeconomic variables and made short, medium and long-term policy recommendations. In another study, Bardakçı and Demirtaş (2023) discussed the impact of Kahramanmaraş earthquakes on foreign trade. In the different scenarios he developed, the export loss could be between 3.8 and 50.8 billion dollars; It has been found that the loss of tourism income may be between 9.3 and 69 billion dollars. Say and Doğan (2023) examined the impact of the February 6, 2023 earthquake on stock prices traded in Borsa Istanbul. In the study using the event analysis method, it was concluded that there is no semi-strong form efficient market in the context of the BIST 30 index.

In the study, secondary data analysis was conducted using the data of the Ministry of Treasury and Finance. According to the tax collection reports published by the Ministry on a provincial basis and cumulatively on a monthly basis, the tax revenues collected by the 11 provinces affected by the earthquake and Türkiye in general between 2013 and 2023 and the share of the 11 provinces in Türkiye’s tax revenue were calculated on a monthly basis. As a result of the calculation, the change in the tax revenues of each province in the post-earthquake period was found. In the calculation, it was seen that the province whose tax revenue decreased the most in the post-earthquake period was Kahramanmaraş, and the province that decreased the least was Hatay.

The results say that there is a 29% tax loss in February compared to the previous month. When tax revenues are calculated on a monthly basis for eleven provinces affected by the earthquake over a ten-year period, it is seen that there is a decrease in tax revenues in all provinces in February 2023. The province whose tax revenues decreased the most in the period after the earthquake was Kahramanmaraş with 92%, and the province whose tax revenues decreased the least was Hatay with 48%. While the contribution of eleven provinces to tax revenues was 5% before the earthquake, it decreased by half to 2.5% after the earthquake.

1. Giriş

Doğal afetler mali, ekonomik ve çevresel etkileri sebebiyle dünya genelinde ciddi bir sorun olmuştur. 20. yüzyılın sonları ile 21. yüzyılın başlarında yaşanan doğal afetlerin sayısı ve sonucunda oluşan maliyetler alarm verici seviyeye ulaşmıştır (Rasmussen, 2004). Dünya genelinde afet riski olan ülkeler çeşitli politikalarla bu riski azaltma eğilimindedir. Uygulanan politikalarla hem doğal afetlerin ekonomik kaybının daha az olması hem de afetin yaralarının daha az zaman harcanarak sarılabilmesi amaçlanmaktadır (Gül, 2014: 3).

Türkiye, bulunduğu coğrafya nedeniyle tarihinde birçok kez depremle yüzleşmiştir. Depremi neden olduğu etkiler incelendiğinde Türkiye’nin deprem karşısında en kırılgan ülkelerden biri olduğunu söylemek mümkündür. 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen depremler Adana, Adıyaman, Diyarbakır, Elazığ, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Kilis, Malatya, Osmaniye ve Şanlıurfa başta olmak üzere geniş bir coğrafyaya yayılmış ve pek çok yapının yıkılmasına neden olmuştur. Yıkılan binaların

sebepler olduğu can kayıplarının dışında depremin sosyal, psikolojik, ekonomik ve mali etkileri de söz konusu olmaktadır.

Başta deprem olmak üzere doğal afetler sonucunda ortaya çıkan en önemli mali sorun, vergi kaynaklarında yaşanan kayıptır. Bu kayıp can kayıplarının sebepler olduğu iş gücü kaybı ve dolayısıyla Gelir Vergisi'nde kendini gösterebildiği gibi Katma Değer Vergisi (KDV), Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) gibi farklı vergi türlerinde de kendini gösterebilmektedir (Ünsal, 2016: 4). Ayrıca devlet, deprem bölgesindeki şirketlerin vergi ödemelerini ilk etapta erteleyebilir. Ertelenen bu ödemelerin önemli bir kısmını ise oluşan vergi kayıpları sebebiyle hiçbir zaman elde edemeyebilmektedir (Bibbee vd., 2000: 10). Araştırmanın kısıtı bu bağlamda, Türkiye'de 6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen depremlerin vergi gelirlerine etkisinin ele alınmasıdır. Literatürde depremlerin sadece vergi özelindeki etkisine yönelik yapılan çalışmaların sınırlı olması, araştırmanın önemini ortaya koymaktadır.

2. Doğal Afetlerin Etkileri

Doğal afetler, genel olarak her ülkeyi etkileme potansiyeli olan maliyetli, yıkıcı ve tahmin edilemeyen olaylardır (Bowman vd., 2023: 1). Kuraklık, aşırı sıcaklık, yangın, deprem, salgın hastalıklar, sel, heyelan, fırtına vb. hadiseler doğal afetlere örnektir. Özellikle 21. yüzyılda küresel iklim değişikliği sebebiyle kuraklık, aşırı sıcaklar ve beklenmedik hava olaylarına karşı bireyler çeşitli doğal afetlerle yüzleşmektedir. 2020 yılında geniş bir coğrafyaya yayılan Covid-19 pandemisi ve Kahramanmaraş depremleri son zamanlarda Türkiye'de ortaya çıkan afetlerdendir.

Deprem; yer kabuğundaki enerji boşalması sonucunda yeryüzünde meydana gelen sarsıntı olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2023). Dünya'nın var olduğu ilk dönemlerden bu yana depremler Dünya'nın sismik açıdan elverdiği birçok bölgede gerçekleşmiştir (Edemen vd., 2023: 719). Türkiye, topraklarının % 96'sının deprem bölgesinde yer alması ve de nüfusunun %98'inin bu bölgelerde yaşaması nedeniyle bir deprem ülkesi olarak kabul edilmektedir (Taş, 2003: 225). Uluslararası Afet Veri Tabanı (EM-DAT) verilerine göre Türkiye 1900-2023 yılları arasındaki 123 yıllık dönemde depremlerden kaynaklanan tahmini 80 milyar \$ hasar ile Dünya'da en fazla maddi hasar alan 6., can kaybı sıralamasında ise 144.118 can kaybı ile Dünya'da depremden en fazla can kaybı yaşayan 8. ülkedir.

Gelişen teknoloji ile birlikte depremlerin oluşacağı bölgeler ve de şiddetleri tahmin edilebilir bir hâl almaktadır. Bu tahmin edilebilirlik bireyleri ve de hükümetleri önlem alma konusunda bilinçlendirmiştir. Depremlerin, can ve mal kayıplarının yanı sıra birçok etkisi bulunmaktadır. Depremler sonucunda bir toplumda sosyal dengesizlikler, kaynakların yetersizliğinden dolayı gıda kıtlığı ve psikolojik travmalar gibi etkiler ortaya çıkabilmektedir. Bunların dışında afetlerin ülkelerde büyüme, enflasyon, istihdam vb.

makroekonomik etkileri de olabilmektedir. Bu sebeple doğal afetlerin etki alanının bilinmesi gerekmektedir.

Doğal afetin gerçekleştiği bölgelerde ortaya çıkan sorunlardan biri de mali boyuttur. Bu bağlamda vergi kaynaklarının kaybı en önemli mali sorundur. Bahsedilen bu kayıp ilk etapta, doğal afetler sonucunda hayatlarını kaybedenlerin sebep olduğu iş gücü kaybı ve dolayısıyla gelir vergisi kaybıdır. İkinci olarak iş yerlerinin yıkılması, ticari ve mesleki faaliyetleri sekteye uğratacağından bu durum gelir ve kurumlar vergisi kaybını da beraberinde getirebilmektedir. En önemli kayıplardan biri de özellikle yüksek şiddetteki depremlerin olduğu coğrafyalarda ticari faaliyetlerin azalması harcama vergilerinde meydana gelen kayıplardır (Ünsal, 2016: 4).

Doğal afetlerin etkileri afetlerin büyüklüğü, şiddeti, etki alanı ve bölgedeki nüfus yoğunluğu gibi çeşitli sebeplerle farklılaşabilmektedir. Genel anlamda değerlendirildiğinde doğal afetlerin etkilerini üç başlıkta ele almak mümkündür.

Tablo 1. Doğal Afetlerin Etkileri

Doğrudan Etkiler	Dolaylı Etkiler	İkincil Etkiler
Bina ve Taşınmaz Hasarları	Ürün Talep Miktarında Azalış	Salgın Hastalıklar
Bireylerin Ücret Kayıpları	İşini Kaybetmiş Bireylerin İş Bulma Şansında Azalış	Enflasyon
Köprü, Kara Yolu, Demir Yolu ve İletişim Ağında Hasarlar	Vergi Gelirlerinde Değişim	Fırsat Kayıpları
Üretim Kayıpları		Doğadaki Değişiklikler
Acil Durum ve Yeniden Yapılanma Masrafları		Bütçe Açıkları
		İhracat/İthalat Kayıpları

Kaynak: Şahin & Kılınc, 2016: 35.

Tablo 1’de gösterildiği üzere depremlerin etkileri doğrudan etkiler, ikincil etkiler ve dolaylı etkiler olmak üzere üç kategoriye ayrılmaktadır. Başta depremler olmak üzere doğal afetlerin bireyleri maddi ve manevi olarak etkilediği söylenebilir. Bu araştırma, dolaylı etkilerden biri olan vergi gelirleri üzerine yoğunlaşmaktadır.

3. Depremlerden Etkilenen İllerin Durumu

6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen depremler Kahramanmaraş ve Hatay başta olmak üzere 11 ili kapsayan büyük bir coğrafyayı etkilemiştir. Etkilenen bölgenin genişliği depremin etkilerinin de ciddi boyutlara ulaşmasına neden olmuştur.

Tablo 2. Depremlerden Etkilenen On Bir İlin Türkiye Ekonomisindeki Yeri (2022)

	On Bir İlin Payı	%
Toplam Nüfus İçerisinde	Nüfus	16,4
Toplam Hanehalkı İçerisinde	Hanehalkı	13,9
Tüm Sektör İçerisinde	Tarım, ormancılık ve balıkçılık	17,7
	Sanayi	11,1
	İmalat Sanayi	11
	İnşaat	9,6
	Hizmetler	7,7
	Bilgi ve İletişim	2
	Finans ve Sigorta Faaliyetleri	4,8
	Gayrimenkul faaliyetleri	10,2
	Mesleki, idari ve destek hizmet faaliyetleri	6
	Kamu yönetimi, eğitim, insan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	14,1
	Diğer hizmet faaliyetleri	5,2
Toplam GSYİH İçerisinde	GSYİH	9,9
Toplam İthalat ve İhracat İçerisinde	İthalat	6,7
	İhracat	7,4
Toplam Mükellefler İçerisinde	Gelir Vergisi Mükellefi	11,6
	Kurumlar Vergisi Mükellefi	9,6
	Katma Değer Vergisi Mükellefi	12

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu ve Gelir İdaresi Başkanlığından elde edilen veriler kullanılarak tarafımızca hesaplanmıştır.

Tablo 2’de 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremlerinden etkilenen Adana, Adıyaman, Diyarbakır, Elazığ, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Kilis, Malatya, Osmaniye ve Şanlıurfa’nın 2022 yılına ilişkin yüzdeler yer almaktadır. Bahsedilen şehirler, toplam GSYİH içerisinde yaklaşık %10’luk bir paya sahiptir. Nüfus açısından ise toplam nüfusun %16,4’ünün bu coğrafyada yaşadığı görülmektedir. Depremden etkilenen illerin sektörel faaliyetleri incelendiğinde hâkim sektörün tarım, ormancılık ve balıkçılık olduğu söylenebilir. Bu sektörü kamu yönetimi, eğitim, insan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri, sanayi ve gayrimenkul faaliyetleri takip etmektedir. Bahsedilen illerin Türkiye ekonomisi içerisindeki en düşük payı ise bilgi iletişim sektörüne aittir. Bölgedeki mükellefler incelendiğinde Gelir Vergisi ve KDV mükelleflerinin, toplam mükelleflerin %12’sini oluşturduğu, Kurumlar Vergisi mükelleflerinin ise %9,6’sını oluşturduğu görülmektedir.

Deprem sonucunda 50 binden fazla can kaybı meydana gelirken, yarım milyondan fazla bina ya yıkılmış ya da hasar almıştır. 6 Şubat Kahramanmaraş depremlerinin maliyetinin de 104 milyar olduğu tahmin edilmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı-SBB, 2023: 6). Dünya Bankası verilerine göre ise depremden kaynaklanan toplam fiziksel hasarın 34,2 milyar dolar olduğu, fakat

yeniden yapılanma masrafları ile bu tutarın iki katına çıkacağı tahmin edilmektedir (The World Bank, 2023).

Tablo 2’deki veriler incelendiğinde on bir ilin Türkiye ekonomisinde dikkate değer bir etkisi olduğu söylenebilir. 6 Şubat depremlerinin geniş bir coğrafyaya yayılması, bölgedeki ekonomik faaliyetleri tehdit potansiyelini artırmıştır. Ancak yine de 1999 Gölcük Depremi ve bu depremin etkilediği bölge düşünüldüğünde, 6 Şubat depremlerinin Türkiye ekonomisindeki yerinin daha sınırlı olduğu görülebilir. 1999 depreminden etkilenen illerin GSYİH’deki payı %34,7 iken 6 Şubat depremlerinden etkilenenlerin %9,9’dur.

4. Depremlerin Vergi Gelirlerine Etkisi

4.1. Literatür

Araştırmanın kısıtı nedeni ile yerli ve yabancı literatürde depremleri ekonomik ve mali açıdan ele alan araştırmalara değinilmektedir. İlgili araştırmaları depremin ekonomik ya da mali etkilerini ele alması ve yerli veya yabancı olmasına göre sınıflandırmak mümkündür.

Yabancı yazında Kroll ve diğerleri (1991), 17 Ekim 1989 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri’nin Kuzey Kaliforniya, Loma Prieta bölgesindeki depremin bölge ekonomisine ve küçük işletmelere etkisini değerlendirmiştir. Çalışma ışığında ekonomik veriler, bireysel deneyimler ve küçük işletmelere anket uygulanarak bir inceleme yapılmıştır. Yapılan değerlendirme sonucunda, bölgenin hızlı toparlanmasının ardında depremin kırsal bir bölgede olması, sanayi sektörünün çeşitli olması, iletişimin verimli bir şekilde yönetilmesi ve ulaşım sisteminin çeşitli olmasının etkisi olduğu görülmüştür. Bu sonuca ek olarak küçük işletmelerin doğal afetlere yönelik kaynaklarının olmaması sebebiyle kırılgan oldukları görülmüştür. Başka bir araştırmada Mazzocchi ve Montini (2001), 26 Eylül 1997’de İtalya’nın Umbria bölgesini etkileyen depremin turist akışına etkisini incelemiştir. Olay çalışması yönteminin kullanıldığı çalışmada Ekim 1997 ile Haziran 1998 arasında turizmde dikkate değer bir azalma olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Daniell ve Love (2010), Avusturalya tarihinde meydana gelen depremlerin sosyo-ekonomik etkilerini ele almıştır. CATDAT veri tabanında yer alan verileri incelemiş ve toplamda altyapıda 6 milyar dolarlık bir zararın ortaya çıktığını gözlemlemiştir. Li vd. (2024), 6 şubat depremlerinden sonra Hataş’da ekonomik iyileşmeyi gece ışığı verileriyle analiz etmiştir. Deprem öncesi ve sonrası dönemi incelemiştir. Mart 2024 itibarıyla hâlihazırda ekonomik olarak deprem öncesine dönülemediğine yönelik bulgular elde etmiştir. Bahsedilen çalışmaların dışında yabancı yazında deprem ve depremin etkileri üzerine çeşitli araştırmaların yapıldığı görülebilir. (Ambraseys, 1968; Brookshire vd., 1997; Cochrane, 1997; Harada, 2015; Doyle & Noy, 2015; Tokui vd., 2017; Li vd., 2021; Irsyada & Romadlon 2024).

Yerli yazında da depremleri ekonomik ve mali açıdan inceleyen araştırmalar bulunmaktadır. Aktürk ve Albeni (2002), 17 Ağustos ve 12 Kasım 1999 Marmara depremlerinin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerini ekonomik göstergeleri değerlendirerek ele almıştır. Depremlerin, Türkiye'nin üretimde paya sahip bir coğrafyada gerçekleşmiş olması sonucunda üretimin sektöre uğraması, deprem bölgesinden sağlanan gelirin elde edilememesi ve özel sektörün kredilerini ödeyememesi gibi sebeplerle mali dengelerde bozulma olduğu sonucuna ulaşmıştır. Gök ve diğerleri (2007), 25 ve 28 Mart 2004'te Erzurum Aşkale'de meydana gelen depremlerin etkilerini ele almıştır. Farklı ekonomik verilerin değerlendirilmesi sonucunda depremin sosyal ve ekonomik etkilerinin olduğunu görmüştür. Aydın ve Koç (2016) ise Türkiye'deki zorunlu deprem sigortalarına yönelik tutum ve davranışları incelemiştir. 667 kişinin katılımıyla gerçekleştirilen çevrim içi anket sonuçlarına göre deprem sigortasına yönelik tutumlar üzerinde kişilik özelliklerinin ve demografik değişkenlerin etkisi olduğuna yönelik bulgular elde edilmiştir.

6 Şubat Kahramanmaraş depremlerinden sonra da bu konu üzerinde farklı araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Tetik ve Akbulut (2023), 6 Şubat Kahramanmaraş depremlerinin ihracat üzerindeki etkisini ekonomik verilerle ele almıştır. Araştırma ışığında 6 Şubat 2023 depremi sonrasında zarar gören ihracat firmalarının finansal ve ekonomik durumları değerlendirilerek politika önerileri geliştirilmiştir. Marangoz ve İzci (2023), Kahramanmaraş depremlerinin ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerini girişimciler üzerinden değerlendirmiştir. Yapılan değerlendirmede bu depremlerin girişimciler üzerinde olumsuz etkilerinin yanı sıra girişimcilere bazı fırsatlar sunabileceği de belirtilmiştir. Şen (2023) 6 Şubat depremlerinin ekonomik boyutlarını ve maliyetine ilişkin bir araştırma gerçekleştirmiştir. Depremlerin maliyetini 70 milyar \$ olarak tahmin etmiştir. Özüdoğru (2023) Türkiye'de meydana gelen 1999 Marmara depremi, 2011 Van depremi ve daha detaylı olarak Kahramanmaraş depremlerini incelemiştir. Yaptığı değerlendirmelerde depremlerin makroekonomik değişkenler üzerindeki etkilerini analiz ederek kısa, orta ve uzun vadeli politika önerilerinde bulunmuştur. Başka bir araştırmada da Bardakçı ve Demirtaş (2023) Kahramanmaraş depremlerinin dış ticaret üzerindeki etkisini ele almıştır. Geliştirdiği farklı senaryolarda ihracat kaybının 3,8 ila 50,8 milyar \$ arasında gerçekleşebileceği; turizm gelir kaybının ise 9,3 ila 69 milyar \$ arasında olabileceğine ilişkin bulgular elde etmiştir. Say ve Doğan (2023), 6 Şubat 2023 depreminin Borsa İstanbul'da işlem gören pay senedi fiyatlarına etkisini incelemiştir. Olay analizi yönteminin kullanıldığı çalışmada BIST 30 endeksi bağlamında yarı güçlü formda etkin bir piyasa olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu araştırma dışında, 6 Şubat depremleriyle hisse senedi ve borsa arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik çeşitli çalışmalar yapılmıştır (Unkaracalar, 2023; Çilek & Ergün, 2023; Kırkağaç & Karpuz, 2023; Evcı, 2023).

4.2. Metodoloji

Çalışmada Hazine ve Maliye Bakanlığının verileri kullanılarak ikincil veri analizi yapılmıştır. Bakanlığın il bazında ve aylık olarak kümülatif şekilde yayınladığı vergi tahsilatı raporlarına göre depremden etkilenen 11 ilin ve Türkiye genelinin 2013-2023 yılları arasında tahsil ettiği vergi gelirleri ve 11 ilin Türkiye vergi geliri içerisindeki payı aylık olarak hesaplanmıştır. Hesaplama sonucunda her ilin vergi gelirlerinde deprem sonrasındaki dönemde meydana gelen değişim bulunmuştur. Hesaplama deprem sonrası dönemde vergi geliri en fazla azalan ilin Kahramanmaraş olduğu, en az azalan ilin ise Hatay olduğu görülmüştür. Söz konusu iki ilin vergi gelirlerindeki değişim Hazine ve Maliye Bakanlığının verilerine dayanılarak vergi türleri itibarıyla incelenmiş ve sonuçlar değerlendirilmiştir. 07.07.2023 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanan 7346 sayılı Cumhurbaşkanı Kararıyla yapılan değişiklikle KDV oranındaki yeni düzenlemelerin vergi gelirlerinde, geçen yıllara nispeten daha fazla bir artış oluşturacağı ve bu artışın değerlendirme kısmında yanıltıcı sonuçlar verebileceği düşüncesiyle çalışma 2023’ün Temmuz ayına kadar yapılmıştır.

4.3. Bulguların Değerlendirilmesi

Çalışmanın bu kısmında Türkiye’nin vergi gelirleri ile Kahramanmaraş ve Hatay’ın vergi gelirleri gösterilmekte ve 6 Şubat depremleri öncesi ve sonrasındaki döneme ilişkin verilerle sunulmaktadır.

Tablo 3. Türkiye’de 2013-2023 Yılları Arasındaki Vergi Gelirleri (Milyar TL)

Aylar/Yıl	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Ocak	28	33	35	40	48	52	56	67	79	147	253
Şubat	27	29	34	38	40	53	57	72	98	180	180
Mart	21	23	27	30	33	41	41	37	77	127	199
Nisan	24	26	32	32	37	45	49	49	76	136	233
Mayıs	30	32	36	42	51	61	60	55	92	290	507
Haziran	27	25	30	33	36	43	45	55	73	153	231
Temmuz	30	31	36	36	46	54	58	76	85	169	
Ağustos	28	34	38	45	51	61	67	98	131	272	
Eylül	24	26	29	31	42	49	53	68	97	173	
Ekim	26	28	35	30	45	48	55	77	96	182	
Kasım	33	35	39	54	58	68	73	99	149	312	
Aralık	27	31	35	40	47	46	61	79	112	212	

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğünden elde edilen veriler kullanılarak tarafımızca hesaplanmıştır.

Tablo 3'te Türkiye'nin 2013-2023 yılları arasındaki 10 yıllık dönemde elde ettiği vergi gelirleri gösterilmektedir. Deprem 2023 yılının şubat ayında gerçekleştiği için vergi gelirleri dikkate alınırken Ocak-şubat dönemi de incelenmiştir. 10 yıllık dönem ele alındığında, bazı yıllarda vergi gelirlerinde azalış bazı yıllarda ise artış meydana geldiği görülmektedir. Son beş yıl değerlendirildiğinde ise 2023 yılının ilk aylarında vergi gelirlerinde bir yükseliş öngörülmüyorken 2023'te Ocak ayından şubat ayına vergi gelirlerinde %29'luk bir azalış meydana gelmiştir. Bu azalış önceki dönemlere kıyasla dikkat çekicidir. Deprem olmadığı varsayımı altında 2023 yılında vergi gelirlerinde bir artış beklentisi söz konusu olduğundan, %29 oranında gerçekleşen vergi gelirlerindeki azalmaya ek olarak gerçekleşmesi muhtemel olan fakat depremden kaynaklı nedenlerden dolayı gerçekleşmeyen vergi artışlarını da vergi kaybı olarak ele almak anlamlı olacaktır. Bu durumda Türkiye'de meydana gelen vergi kaybının %29'dan daha fazla olduğu söylenebilmektedir. Deprem sonrası dönem düşünüldüğünde Türkiye'nin vergi gelirlerinde bir toparlanma olduğu söylenebilir. Nitekim vergi gelirlerindeki azalış şubat ayı ile sınırlı kalmış, şubat ayı sonrasında vergi gelirlerinde tekrar artış yaşanmıştır.

Depremden etkilenen 11 il özelinde vergi gelirlerinde meydana gelen değişim incelendiğinde, 11 ilde de vergi gelirlerinde bir azalma meydana geldiği görülmüştür. İller bazında bakıldığında deprem sonrası dönemde vergi geliri en çok azalan ilin %92'lik bir azalma ile Kahramanmaraş olduğu, vergi geliri en az azalan ilin ise %48 oranında bir azalma ile Hatay olduğu görülmektedir. Depremden etkilenen diğer 9 ilin vergi gelirlerinde ise sırasıyla Elazığ'da %92, Osmaniye'de %81, Malatya'da %78, Adıyaman'da %69, Şanlıurfa'da %62, Diyarbakır'da %61, Adana ve Gaziantep'te %60, Kilis'te ise %52 oranında bir azalma meydana gelmiştir. Elazığ'da meydana gelen vergi gelirlerindeki azalış ile Kahramanmaraş'ta meydana gelen azalış aynı görünse de yuvarlamadan kaynaklı farklılıktan dolayı depremlerin Kahramanmaraş'ın vergi gelirlerini en fazla etkilediği gözlemlenmiştir. Bu bağlamda vergi gelirlerinde en az ve en fazla azalma olan iller ayrıca ele alınmıştır.

5. Kahramanmaraş ve Hatay Özelinde Bir Değerlendirme

5.1. Kahramanmaraş

Temel ekonomisini tekstil sektörü üzerine oturtan Kahramanmaraş'ın GSYİH'ye katkısı %0,50'dir (Özbek, 2021: 23). 338 bin kişinin istihdam edildiği şehrin Türkiye'nin genel ithalatı içerisindeki payı %0,50 iken ihracata katkısı ise %0,60'dır. 6 Şubat depremlerinin merkez üssü konumundaki Kahramanmaraş, depremlerin etkilerinin en ağır hissedildiği illerden biri olmuştur. Çalışmanın amacı doğrultusunda vergi gelirlerindeki azalmanın en fazla olduğu il %92'lik bir oranla Kahramanmaraş'tır (SBB, 2023).

Tablo 4. Kahramanmaraş Vergi Gelirleri (Milyon TL)

Aylar/Yıl	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Ocak	72	89	102	113	122	152	158	197	249	458	807
Şubat	74	70	93	106	95	130	139	193	301	606	66
Mart	45	56	67	68	85	93	104	62	252	411	123
Nisan	50	42	54	69	75	99	117	107	224	305	154
Mayıs	79	68	95	96	101	100	153	138	299	832	338
Haziran	39	42	56	67	62	83	102	118	202	350	277
Temmuz	71	73	92	92	115	142	142	188	236	445	
Ağustos	71	77	96	114	106	139	159	214	408	562	
Eylül	46	42	59	72	89	104	121	164	333	298	
Ekim	56	60	57	78	98	138	130	187	287	382	
Kasım	80	94	98	167	172	157	235	267	563	728	
Aralık	60	80	87	101	117	127	182	236	385	613	

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğünden elde edilen veriler kullanılarak tarafımızca hesaplanmıştır.

Kahramanmaraş’ın vergi gelirleri incelendiğinde yıllar içerisindeki dalgalanmalara rağmen depremden önceki son iki yıl hariç on yıllık Ocak-Şubat dönemlerinde vergi gelirlerinde genel olarak bir azalış meydana geldiği görülmektedir. Genel ekonomik konjonktür içerisinde 2023 yılında da vergi gelirlerinde bir azalma olabileceği düşünülebilmektedir. Fakat vergi gelirlerindeki değişime baktığımızda 10 yıllık dönemde Ocak ayından şubat ayına geçişte vergilerin arttığı dönemlerde %2 - %30 arasında arttığı, azaldığı dönemlerde ise %2-%22 arasında azaldığı görülmektedir. 2023 Ocak ayı ile 2023 Şubat ayı arasında ise vergi gelirleri %92 oranında düşmüştür.

Tablo 5. Kahramanmaraş’ın Türkiye’nin Vergi Gelirleri İçindeki Payı (%)

Aylar/Yıl	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Ocak	0,25	0,27	0,29	0,28	0,25	0,29	0,28	0,29	0,31	0,31	0,32
Şubat	0,27	0,24	0,27	0,28	0,24	0,25	0,24	0,27	0,31	0,34	0,04
Mart	0,21	0,24	0,25	0,22	0,26	0,23	0,25	0,17	0,33	0,32	0,06
Nisan	0,21	0,16	0,17	0,21	0,20	0,22	0,24	0,22	0,29	0,22	0,06
Mayıs	0,26	0,21	0,26	0,23	0,20	0,16	0,26	0,25	0,32	0,29	0,06
Haziran	0,15	0,17	0,19	0,20	0,17	0,19	0,23	0,21	0,28	0,23	0,11
Temmuz	0,24	0,24	0,26	0,25	0,25	0,26	0,24	0,25	0,28	0,26	
Ağustos	0,25	0,23	0,25	0,25	0,21	0,23	0,24	0,22	0,31	0,21	
Eylül	0,19	0,16	0,20	0,23	0,21	0,21	0,23	0,24	0,35	0,17	
Ekim	0,22	0,21	0,16	0,26	0,22	0,28	0,24	0,24	0,30	0,21	
Kasım	0,24	0,27	0,25	0,31	0,29	0,23	0,32	0,27	0,38	0,23	
Aralık	0,22	0,26	0,25	0,25	0,25	0,28	0,30	0,30	0,35	0,29	

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğünden elde edilen verilerle tarafımızca hesaplanmıştır.

Tablo 5'te Kahramanmaraş'ın Türkiye vergi gelirleri içerisindeki payı gösterilmektedir. Tabloda görüldüğü üzere depremden önceki on yıllık dönemde Kahramanmaraş'ın vergi gelirleri içindeki payının Ocak ayında ortalama olarak %0,28 olduğu 2023 yılının Ocak ayında ise bu oranın ortalamanın üstü seyrederek %0,32 olarak gerçekleştirildiği görülmektedir. Depremden önceki on yılın Şubat ayını incelediğimizde ise Kahramanmaraş'ın genel vergi gelirleri içindeki payının ortalama %0,27 olduğu ancak depremin olduğu ayda bu oranın bir önceki aya nazaran %87,5 oranında azalarak %0,04'e kadar gerilediği görülmektedir. %87,5'lik azalışın 741 milyon liraya tekabül etmektedir.

Tablo 6. Kahramanmaraş'ta Deprem Öncesi ve Sonrasındaki Vergi Değişimi (%)

	2019	2020	2021	2022	2023
Toplam Vergi Gelirleri	-11,93	-2,24	21,19	32,2	-91,74
Gelir ve Kazanç Üzerinden Alınan Vergiler	26,56	46,03	91,04	214,55	-85,66
Dahilde Alınan Mal ve Hizmet Vergileri	-46,76	-18,72	-6,07	-35,92	-99,59
Dahilde Alınan Katma Değer Vergisi	-43,93	-13,04	-16,71	-46,34	-104,79
Uluslararası Ticaret ve Muamelelerden Alınan Vergiler	21,35	5,65	9,83	32,74	-88,45

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü'nden elde edilen verilerle tarafımızca hesaplanmıştır.

Tablo 6'da Kahramanmaraş'ta Ocak ayından Şubat ayına gerçekleşen yüzde vergisel değişim vergi türleri açısından yer almaktadır. Toplam vergi gelirleri incelendiğinde deprem döneminde vergi gelirlerinde azalış olduğu görülmektedir. Diğer yıllarda vergi artış ve azalışları dalgalansa da 2023 yılında toplam vergilerde %91,74'lük bir azalma yaşanmıştır. Gelir ve kazanç üzerinden alınan vergilerde (gelir vergisi ve kurumlar vergisi) de depremin etkisi gözlemlenmektedir. Genel olarak Tablo 6'dan vergi türlerinde farklı oranlarda olsa da deprem döneminde bir azalış olduğu yorumu yapılabilir. Kahramanmaraş'ta dahilde alınan mal ve hizmet vergileri ve bu vergi türünden olan KDV, %104,79 ile en fazla azalan vergi türüdür. Bu bulgu, Ünsal'ın (2016) doğal afetler sonucunda ortaya çıkan önemli vergi kaybının harcama vergileri üzerinde olduğu sonucunu desteklemektedir. Kahramanmaraş, 6 Şubat depremlerinin merkez üssü olması, çok sayıda binanın yıkılması ve ağır hasarlı yapının fazla olması vergi gelirlerindeki düşüşün sebepleri olarak gösterilebilir.

5.2. Hatay

Temel ekonomisini demir-çelik mamulleri ve tarım üzerine oturtan Hatay'ın GSYİH'ye katkısı %1,4'tür (Yazkan, 2023). 477 bin kişinin istihdam edildiği şehrin Türkiye'nin genel ihracatı içerisindeki payı %1,60 iken ithalata katkısı ise %2,10'dur.

Çalışmanın amacı doğrultusunda bakıldığında vergi gelirlerindeki azalmanın en az olduğu ilin %48 oranında bir azalma ile Hatay olduğu görülmektedir.

Tablo 7. Hatay Vergi Gelirleri (Milyon TL)

Aylar/Yıl	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Ocak	260	358	347	313	581	594	691	937	1.171	2.588	2.986
Şubat	244	336	407	310	453	604	664	859	1.478	5.357	1.546
Mart	233	225	318	315	411	566	598	578	1.348	3.028	2.641
Nisan	220	278	346	296	400	391	698	662	1.320	2.258	2.132
Mayıs	283	303	334	540	822	1.674	1.311	847	1.858	5.650	3.500
Haziran	242	244	408	336	487	752	748	741	1.456	3.467	3.500
Temmuz	324	353	372	384	549	789	804	1.133	1.580	3.246	
Ağustos	265	272	352	375	448	1.105	871	1.284	3.258	5.980	
Eylül	234	369	327	309	596	1.136	612	995	1.951	3.318	
Ekim	326	380	326	412	626	814	1.084	1.030	1.776	2.668	
Kasım	275	360	404	443	652	1.348	838	1.680	4.071	4.430	
Aralık	534	405	394	474	772	649	887	1.091	2.760	3.466	

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğünden elde edilen verilerle tarafımızca hesaplanmıştır.

Tablo 7’ye göre Hatay’ın vergi gelirleri incelendiğinde Ocak-Şubat döneminde vergi gelirlerinin değişiminde farklılaşmaların olduğu söylenebilir. 10 yıllık döneme bakıldığında vergi gelirlerinin azaldığı dönemlerde bu değişimin %1-%22 arasında olduğu; artış gösterdiği dönemlerde ise %2-%106 oranları arasında bir değişimin yaşandığı görülmektedir. 2023 yılındaki %48’lik azalmanın depremin etkisiyle genel konjonktürün dışında gerçekleştiği söylenebilir.

Tablo 8. Hatay’ın Türkiye’nin Vergi Gelirleri İçindeki Payı (%)

Aylar/Yıl	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Ocak	0,91	1,09	0,99	0,79	1,20	1,14	1,24	1,39	1,48	1,76	1,18
Şubat	0,88	1,14	1,18	0,81	1,13	1,15	1,15	1,20	1,50	2,97	0,86
Mart	1,09	0,98	1,19	1,03	1,24	1,37	1,46	1,56	1,74	2,38	1,33
Nisan	0,91	1,08	1,08	0,91	1,08	0,87	1,43	1,35	1,73	1,66	0,91
Mayıs	0,94	0,94	0,92	1,27	1,61	2,73	2,19	1,53	2,01	1,95	0,68
Haziran	0,91	0,99	1,35	1,01	1,34	1,76	1,67	1,34	1,99	2,27	1,51
Temmuz	1,09	1,15	1,03	1,06	1,19	1,45	1,38	1,46	1,86	1,92	
Ağustos	0,94	0,81	0,92	0,83	0,87	1,81	1,31	1,30	2,48	2,20	

Eylül	0,97	1,41	1,11	1,00	1,42	2,31	1,16	1,46	2,04	1,91	
Ekim	1,25	1,36	0,93	1,37	1,37	1,68	1,99	1,34	1,85	1,47	
Kasım	0,83	1,03	1,03	0,82	1,12	1,98	1,14	1,69	2,73	1,42	
Aralık	1,99	1,31	1,12	1,19	1,63	1,42	1,46	1,39	2,47	1,64	

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğünden elde edilen verilerle tarafımızca hesaplanmıştır.

Tablo 8’de Hatay’ın genel vergi gelirleri içindeki payı gösterilmektedir. Tabloda görüldüğü üzere depremden önceki on yıllık dönemde Hatay’ın genel vergi gelirlerindeki payının Ocak ayında ortalama olarak %1,19 olduğu 2023 yılının Ocak ayında ise ortalamaya yakın bir şekilde, %1,18 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Depremden önceki on yılın Şubat ayını incelediğimizde ise Hatay’ın genel vergi gelirleri içindeki payının ortalama %1,31 olduğu, 2023 yılının Şubat ayında ise bir önceki aya nazaran %27 azalarak, %0,86’ya gerilediği anlaşılmaktadır. %27 oranındaki bir azalma 1 milyar 441 milyona tekabül etmektedir.

Tablo 9. Hatay’da Deprem Öncesi ve Sonrasındaki Vergi Değişimi (%)

	2019	2020	2021	2022	2023
Toplam Vergi Gelirleri	-3,92	-8,28	26,11	106,98	-48,22
Gelir ve Kazanç Üzerinden Alınan Vergiler	177,81	156,23	374,52	1384,22	-79,51
Dahilde Alınan Mal ve Hizmet Vergileri	283,37	-32,63	-28,59	5,98	-83,95
Dahilde Alınan Katma Değer Vergisi	73,05	-28,96	-37,2	1,02	-93,22
Uluslararası Ticaret ve Muamelelerden Alınan Vergiler	-15,84	-6,57	-3,15	15,05	-31,94

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü’nden elde edilen verilerle tarafımızca hesaplanmıştır.

Tablo 9’da Hatay’da Ocak ayından Şubat ayına gerçekleşen yüzde vergisel değişim vergi türleri açısından yer almaktadır. Toplam vergi gelirleri depremlerden sonra %48 azalmıştır. Genel olarak yapılan incelemede tabloda yer alan vergi gelirlerinde azalma olduğu söylenebilir. Kahramanmaraş ile aynı şekilde Şubat ayında en fazla azalan vergi türü KDV’dir. Harcama vergilerindeki, özelde ise KDV’deki azalma, Ünsal (2016)’ın araştırmasında bahsi geçen doğal afetlerin tüketim vergilerinde dikkate değer bir vergi kaybına sebep olduğu bulgusuyla aynı doğrultudadır.

Hatay depremde en çok yıkıma uğrayan bölgelerden biridir. Bu duruma rağmen vergi kaybının depremden etkilenen diğer illere kıyasla az olması uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan vergilere bağlamak mümkündür. Nitekim Tablo 9’a göre depremlerden sonra en az yüzde değişim bu vergi türünde meydana gelmiştir. Yine depremlerden sonra Şubat ayında elde edilen toplam vergi gelirleri içerisinde

uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan vergilerin payı artmıştır. Bu durum vergi gelirlerinin azalma hızını yavaşlatan bir faktördür.

Kahramanmaraş ve Hatay değerlendirildiğinde incelenen vergi türleri itibarıyla depremlerin vergi gelirlerini azalttığı söylenebilir. İki il için de KDV’nin ve dolayısıyla dahilde alınan mal ve hizmetlerinden alınan vergilerin en fazla düştüğü gözlemlenmektedir. Buna ek olarak vergi gelirlerinin Kahramanmaraş’ta daha fazla azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Deprem sonrasında oluşan vergi kaybının telafi etmek amacıyla 7 Temmuz 2023’te 7346 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı çıkarılmıştır. Bu karar ile Mal ve Hizmetlere Uygulanacak KDV oranlarının tespitine ilişkin kararın birinci maddesinin birinci fıkrasında yer alan oranlar %8’den %10’a; %18’den %20’ye çıkarılmıştır. Yine 15 Temmuz 2023 tarihli karara göre yılda iki taksit halinde ödenen motorlu taşıtlar vergisine (MTV) ek MTV getirilmiştir. Depremler gibi doğal afetlerden sonra devletin gelirlerini artırmaya yönelik aldığı bu tip vergisel kararlar, literatürde farklı çalışmalarla bağdaşmaktadır (Smyth, 2004; Hayrullahoğlu, 2022; Bibbee vd., 2000; Szlafsztain, 2020; Gül, 2014; Ünsal, 2016).

6. Sonuç

Türkiye genelinde vergi gelirleri incelendiğinde, depremin gerçekleştiği Şubat ayında bir önceki aya göre %29 oranında bir vergi kaybı yaşandığı söylenebilir. Ancak deprem yaşanmadığı varsayımı altında, 2023 Ocak-Şubat döneminde vergi gelirlerinde bir artış meydana geleceği tahmin edilmekteydi. Bu durumda, Şubat ayında meydana gelen vergi kaybını hesaplarken %29’luk bir azalışa ek olarak, gerçekleşmeyen muhtemel bir vergi artışını da dikkate almak gerekmektedir.

Vergi gelirleri depremden etkilenen on bir il için on yıllık süreç düşünüldüğünde Ocak ayından Şubat ayına bir azalma meydana geldiği söylenebilir. İl bazında ele alındığında vergi geliri depremden sonraki dönemde en çok azalan il %92 ile Kahramanmaraş, vergi gelirleri en az azalan il ise %48 ile Hatay olmuştur. On bir ilin vergi gelirlerine katkısı, depremden önce %5 iken, depremden sonra yarı yarıya azalarak %2,5’e kadar gerilemiştir.

Türkiye genelinde ve depremden etkilenen on bir il özelinde vergi gelirleri vergi türleri itibarıyla incelendiğinde, vergi kaybının gelir ve kazanç üzerinden alınan vergilerde olduğu gözlemlenmiştir. Ancak, araştırma kapsamında ele alınan Kahramanmaraş ve Hatay’da harcama vergilerindeki kaybın daha baskın olduğu söylenebilmektedir. Nitekim KDV’de Kahramanmaraş’ta %104, Hatay’da ise %93’lük bir vergi kaybı olmuştur. Hatay’da depremlerden sonra Şubat ayında elde edilen toplam vergi gelirleri içerisindeki payı itibarıyla başta gümrük vergisi ve ithalde alınan katma değer vergisi olmak üzere uluslararası ticaret ve muamelelerden alınan vergilerin

payındaki azalış daha düşük seviyededir. Bu durum vergi gelirlerinin azalma hızını yavaşlatan bir faktördür.

6 Şubat Kahramanmaraş depremlerinden sonra Hazine ve Maliye Bakanlığı, depremlerden etkilenen illerde olağanüstü hâl ve mücbir sebep ilan etmiştir. Bu doğrultuda mücbir sebep ilanı boyunca vergi bildirim ve beyanname verme süreleri ertelenmiştir. Bu karar sadece deprem bölgesinde değil, Türkiye genelinde de vergi gelirlerini olumsuz etkilemiştir.

Başta depremler olmak üzere doğal afetler sebebiyle yaşanan kayıplardan dolayı kamu gelirlerinde bir azalma yaşanabilecektir. Kamu gelirlerinin azalması, bütçeye baskı oluşturarak borçlanma, vergi ve benzeri şekilde devletin finansman ihtiyacının giderilmesine yol açabilecektir. Afetlerin yaralarını sarmak için politik karar alıcılar yeni kararlar almak durumunda kalacaktır. Bu kararlardan maliye politikası araçlarından harcamalar kullanılarak afet bölgelerindeki gıda, barınma, yapı gibi eksiklerin giderilmesi amaçlanmaktadır. Uzun dönemde ise borçlanma politikalarıyla finansman yaratmak amaçlanabilecektir.

Kuşkusuz, doğal afetlerle ilgili yapılması gereken afet gerçekleşmeden önce tedbir alınmasıdır. Halkın bilinçlendirilmesi, şehir planlaması, denetimlerin sıklaştırılması gibi konular üzerinde durulması afetler gerçekleşmeden önce yapılması gereken politikalardandır. Nitekim afet yaşandıktan sonra bedeli ağır olan reçetelerle yüzleşmek olasıdır.

6 Şubat 2023 depremleri, Türkiye'yi can kaybının dışında ekonomik anlamda gerek vergi kayıpları gerekse istihdam ve büyüme üzerine olumsuz etkilemiştir. Her ne kadar 1999 Gölcük depremi kadar Türkiye'nin üretim alanlarını tehdit etmese de Covid-19 pandemisinin ekonomik anlamda olumsuz etkisinin devam etmesi, dünyanın içerisinde bulunduğu enflasyonist dönem, Türkiye'deki fiyat istikrarsızlığı gibi durumlar deprem öncesi döneme dönülmesini geciktiren nedenlerdendir.

Etik Kurul Onayı: Etik kurul belgesi gerektiren bir çalışma değildir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları:

[Arıncı Boz](#) ^{ID} - Fikir ve Amaç, Planlama ve Tasarım, Veri Toplama, Veri Analizi ve Tartışma, Literatür ve Atıf, Yazım ve Format, Son Onay ve Sorumluluk, Genel Katkı Düzeyi - % 50

[Adem Demirbozan](#) ^{ID} - Fikir ve Amaç, Planlama ve Tasarım, Literatür ve Atıf, Yazım ve Format, Son Onay ve Sorumluluk, Genel Katkı Düzeyi, Diğer - % 50.

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Aktürk, İ., & Albeni, M. (2002). “Doğal Afetlerin Ekonomik Performans Üzerine Etkisi: 1999 Yılında Türkiye’de Meydana Gelen Depremler ve Etkileri”. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 7(1), 1-18.
- Ambraseys, N. N. (1968). “Earthquake Hazards and Emergency Planning”. Cento Conference on Earthquake Hazard Minimization, 187-199. Ankara, Türkiye.
- Aydın, G., & Koç, E. (2016). “Social Marketing Analysis of Attitude Toward Compulsory Earthquake Insurance in Turkey”. Yönetim ve Ekonomi Dergisi. 23(2), 389-407. <https://doi.org/10.18657/yecbu.81769>.
- Bardakçı H. & Demirtaş, F. (2023). “Doğal Afetlerin Dış Ticarete Etkisi: 2023 Türkiye Depremleri ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi”. Avrasya Dosyası Dergisi. 14(1), 183-204.
- Bibbee, A., Gönenç, R., Jacobs, S., Konvitz, J., & Price, R. (2000). “Economic Effects of the 1999 Turkish Earthquakes: An Interim Report”. OECD Economics Department Working Papers. 247, 1-46. <https://doi.org/10.1787/233456804045>.
- Bowman, G., Foulser-Piggott, R., & Beamish, P. W. (2023). “Natural disasters and MNE internalization: Reoptimizing subsidiary governance”. Journal of World Business. 58(2), 1-13. <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2022.101387>.
- Brookshire, D. S., Chang, S. E., Cochrane, H., Olson, R. A., Rose, A., & Steenson, J. (1997). “Direct and Indirect Economic Losses from Earthquake Damage”. Earthquake Spectra. 13(4), 683-701. <https://doi.org/10.1193/1.1585975>.
- Cochrane, H. (1997). “Economic Impacts of a Midwestern Earthquake”. The Quarterly Publication of NCEER. 11(1), 1-19.
- Çilek, A. & Ergün, M. (2023). “The Impact of the 2023 Kahramanmaraş Earthquake on Bist100 and Bist Bank Index: Evidence From Toda-Yamamoto Causality Test”. Press Academia Procedia. 17(1), 92-100. <https://doi.org/10.17261/Pressacademia.2023.1760>.
- Daniell, J. E., & Love, D. (2010). “The Socio-economic Impact of Historic Australian Earthquakes”. Australian Earthquake Engineering Society 2010 Conference. Perth, Western Australia.
- Doyle, L., & Noy, I. (2015). “The Short-run Nationwide Macroeconomic Effects of the Canterbury Earthquakes”. New Zealand Economic Papers. 49(2), 134-156. <https://doi.org/10.1080/00779954.2014.885379>.
- Edemen, M., Okkay, M., Tugrul, R., Kurt, M. Ş., Bircan, O., Yoldaş, H., ... & Aslan, A. (2023). “Deprem Nedir? Nasıl Oluşur? Türkiye’de Oluşmuş Depremler ve Etkileri Nelerdir? Depremlere Karşı Alınabilecek Tedbirler Hususunda Öneriler”. International Journal of Social Humanities Sciences Research. 10(93), 719-734. <https://doi.org/10.26450/jshsr.3584>.
- Evcı, G. (2023). “6 Şubat 2023 Depremlerinin Borsa İstanbul Endeksleri Üzerindeki Etkileri: Bir Olay Çalışması”. 3. Uluslararası Akdeniz Bilimsel Araştırmalar Kongresi (761-771) 17-18 Nisan 2023, Mersin, Türkiye.
- Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB). https://gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/20231.htm (Erişim: 17.12.2023).
- Gök, Y., Altaş, N. T. & Zaman, S. (2007). “Aşkale Depremleri ve Etkileri”. Doğu Coğrafya Dergisi. 12 (17), 161-184.

- Gül, T. (2014). The Effect of Disasters On Development: Van And Bingöl Case Studies [Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Açık Erişim Sistemi. <https://open.metu.edu.tr/handle/11511/23682>
- Harada, H. (2015). "The Great East Japan Earthquake and Fiscal Measures". The Senshu Social Well-being Review. (1), 45-68.
- Hayrulloğlu, B. (2022). "Türkiye'de Deprem Harcamalarının Finansmanı Amacıyla Yürürlüğe Konulan Vergilerin İncelenmesi". Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 9(1), 102-120. <https://doi.org/10.30798/makuiibf.836513>.
- Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü. (2023). Merkezi Yönetim Bütçe İstatistikleri. <https://muhasabat.hmb.gov.tr/merkezi-yonetim-butce-istatistikleri>. (Erişim 20.08.2023).
- Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü. (2023). Genel Bütçe Gelirlerinin İlleri İtibarıyla Tahakkuk ve Tahsilatı. <https://muhasabat.hmb.gov.tr/genel-butce-gelirlerinin-iller-itibariyle-tahakkuk-ve-tahsilati-2004-2019>. (Erişim: 12.09.2023).
- Irsyada, M. R., & Romadlon, S. R. (2024). "Analysis of the Impact of the Earthquake on the Economy of Wirotaman Village, Ampelgading District, Malang Regency". International Journal of Economic Research and Financial Accounting (IJERFA). 2(2), 271-278.
- Kırkağaç, M., & Karpuz, E. (2023). "2023 Kahramanmaraş Depremlerinin Bist Banka ve Sigorta Piyasasına Etkisi Üzerine Bir Olay Çalışması Analizi". Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 13(2), 387-401.
- Kroll, C. A., Landis, J. D., Shen, Q., & Stryker, S. (1991). "Economic Impacts of the Loma Prieta Earthquake: A Focus on Small Business". U.C. Transportation Center and the Center for Real Estate and Urban Economics Working Papers. No: 91-187.
- Li, Y., Wang, Y., Zhang, Y., Zhou, X., & Sun, H. (2021). "Impact of Economic Development Levels on the Mortality Rates of Asian Earthquakes". International Journal of Disaster Risk Reduction. 62, 102409, 1-9. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2021.102409>.
- Li, F., Liao, S., Zhang, X., & Liu, T. (2024). "Assessment of Earthquake Damage and Economic Recovery in Hatay Province, Turkey Using Nighttime Light Data". Preprint Version. doi:10.20944/preprints202407.1060.v1.
- Marangoz, M. & Çağrı, İ. (2023). "Doğal Afetlerin Ekonomik, Sosyal ve Çevresel Etkilerinin 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Merkezli Depremler Bağlamında Girişimciler Açısından Değerlendirilmesi". Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi. 24(52), 1-30.
- Mazzocchi, M., & Montini, A. (2001). "Earthquake effects on tourism in central Italy". Annals of Tourism Research. 28(4), 1031-1046. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(01\)00008-1](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(01)00008-1).
- Özbek, S. (2021). "Kahramanmaraş İli Sosyo-Ekonomik Analizi: Vergi Göstergeleri Boyutuyla Bir İnceleme". Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 5(2), 13-36.
- Özüdoğru, B. A. (2023). "2023 Yılında Gerçekleşen Kahramanmaraş Merkezli Depremin Etkileri ve Politika Önerileri". Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı. 1-35.
- Ranger, N., & Surminski, S. (2013). Disaster Resilience and Post-2015 Development Goals: The Options for Economics Targets and Indicators. Grantham Research Institute on Climate Change & Environment Policy Paper, London, UK.

- Rasmussen, T. N. (2004). “Macroeconomic Implications of Natural Disasters in the Caribbean”. IMF Working Paper. 04/224, 1-24.
- Say, S. & Doğan, M. (2023). “Depremlerin Hisse Senedi Getirileri Üzerindeki Etkisi: 2023 Yılı Kahramanmaraş Depremi Örneği”. Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi. 12(1), 90-97.
- Smyth, A. W., Altay, G., Deodatis, G., Erdik, M., Franco, G., Gülkan, P., Kunreuther, H., Luş, H., Mete, E. Seeber, N. & Yüzüğüllü, Ö. (2004). “Probabilistic Benefit-cost Analysis for Earthquake Damage Mitigation: Evaluating Measures for Apartment Houses in Turkey”. Earthquake Spectra. 20(1), 171-203. <https://doi.org/10.1193/1.1649937>.
- Szlafsztein, C. F. (2020). “Extreme Natural Events Mitigation: An Analysis of the National Disaster Funds in Latin America”. Frontiers in Climate. 2, 603176. 1-12. <https://doi.org/10.3389/fclim.2020.603176>.
- Şahin, I. & Kılınc, T. (2016). “Türkiye’de 1980-2014 Yılları Arasında Görülen Depremlerin Ekonomik Etkileri”. Siirt Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisadi Yenilik Dergisi. 4(1), 33-42.
- Şen, S. (2023). "Kahramanmaraş Depremlerinin Ekonomiye Etkisi". Diplomasi ve Strateji Dergisi. 4(1), 1-55.
- Taş, N. (2003). “Yerleşim Alanlarında Olası Deprem Zararlarının Azaltılması”. Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi. 8(1), 225-231.
- Tetik, N. & Albulut, İ. İ. (2023). “6 Şubat 2023’te yaşanan Depremin Ekonomik ve Finansal Etkileri: İhracat Üzerinden Bir İnceleme”. İçinde Öztürk M. Kırca M., (Ed.), Kahramanmaraş Merkezli Depremler Sonrası için Akademik Öneriler (93-103). Gaziantep: Özgür Yayınları.
- The International Disaster Database (EM-DAT). <https://www.emdat.be/> (Erişim: 21.12.2023).
- The World Bank (2023, Şubat 27). Dünya Bankası’nın Afet Değerlendirme Raporuna Göre Türkiye’deki Deprem Hasarının Maliyetinin 34 Milyar Doları Aşması Bekleniyor. <https://www.worldbank.org/tr/news/press-release/2023/02/27/earthquake-damage-in-turkiye-estimated-to-exceed-34-billion-world-bank-disaster-assessment-report>. (Erişim: 23.01.2024).
- Tokui, J., Kawasaki, K., & Miyagawa, T. (2017). “The Economic Impact of Supply Chain Disruptions from the Great East-Japan Earthquake”. Japan and the World Economy. 41, 59-70. <http://dx.doi.org/10.1016/j.japwor.2016.12.005>.
- Türk Dil Kurumu (TDK). <https://sozluk.gov.tr/>. (Erişim: 24.12.2023).
- Türkiye Cumhuriyeti Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2023). Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaraş-ve-Hatay-Depremleri-Raporu.pdf>.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=49685>. (Erişim: 24.04.2023).
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). İl Bazında Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Il-Bazinda-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-2022-5867#:~:text=Ki%C5%9Fi%20ba%C5%9F%C4%B1na%20GSYH'de%2022%20y%C4%B1l%C4%B1nda%2C%20Kocaeli%20302%20bin%20772,son%20C3%BC%C3%A7%20s%C4%B1rada%20yer%20ald%C4%B1>. (Erişim: 13.12.2023).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). İstatistiklerle Aile, 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2022-49683>. (Erişim: 30.08.2023).

Unkaracalar, T., (2023). “2023 Yılı Kahramanmaraş Depremlerinin BIST 30 Endeksi Üzerine Etkisi”. Türk Deprem Araştırma Dergisi. 5(2), 183-193, <https://doi.org/10.46464/tdad.1331294>.

Ünsal, H. (2016). “Doğal Afetlere Yönelik Vergi Politikaları ve Türkiye Uygulamalarının İncelenmesi”. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 3(2), 1-23. <https://doi.org/10.17336/igusbd.42070>.

Yazkan, D. (2023). “Hatay’ın Ekonomi’deki Yeri ve Önemi”. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sanayi Politikaları ve Kalkınma Merkezi. Sanayi Politikaları Araştırma Dizisi-2, 2023(2).

Türkiye’de ve Dünya’da Vergi Affı Beklentisinin Popülerlik Analizi

Ercan Yelman¹

Enes Tekşan²

RESEARCH ARTICLE

Araştırma Makalesi

MAKALE BİLGİSİ

Gönderme: 05.03.2024

Düzeltilme : 27.06.2024

Kabul : 11.07.2024

Yayın : 25.12.2024

iThenticate benzerlik oranı: %3

JEL Kodu:

H20, H21

Anahtar Kelimeler:

Vergi Affı, Google Trends, Popülerlik Analizi

Ö Z E T

Vergi afları, geçmişten günümüze politikacılar için önemli bir araç olarak varlığını korumaktadır. Bazı ülkelerde, vergi aflarına sıkça başvurulması nedeniyle af kavramı adeta süreklilik arz eden bir uygulama haline dönüşmüş ve bu durum mükelleflerin belirli aralıklarla yeni bir af beklentisi içine girmelerine yol açmıştır. Bu sebeple çalışmada, Google Trends verileri kullanılarak, 2004-2023 yılları arasında vergi affı ile ilişkilendirilen ifadeler hem Türkiye özelinde hem de küresel ölçekte Arama Hacmi İndeksleri üzerinden incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, vergi affı ve ilişkili ifadelerin hangi ülkelerde ve Türkiye'nin hangi illerinde daha yoğun bir şekilde arandığı değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, vergi affı teriminin en fazla popüler olduğu ülkenin Endonezya olduğu tespit edilirken, Türkiye özelinde ise en yüksek arama hacminin İzmir ilinde gerçekleştiği görülmüştür. Bunun yanı sıra, diğer elde edilen bulgular incelendiğinde, bu çalışmanın vergi aflarını farklı bir bakış açısıyla değerlendirme ve inceleme açısından bilim insanlarına önemli veriler sunma potansiyeli taşıdığını ifade etmek mümkündür.

Citation: Yelman, E. & Tekşan, E. (2024). "Türkiye’de ve Dünya’da Vergi Affı Beklentisinin Popülerlik Analizi". *International Journal of Public Finance*. 9(1), 327 – 358.

<https://doi.org/10.30927/ijpf.1447534>

¹ Lecturer, PhD., Düzce University, Akçakoca Vocational School, Türkiye, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7077-375X>, ercanyelman@duzce.edu.tr

² PhD Student, Sakarya University, Institute of Social Sciences, Türkiye, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6033-4075>, enes.teksan2@ogr.sakarya.edu.tr

Analysis of Tax Amnesty Expectations in Türkiye and The World

ARTICLE INFO

Submitted : 05.03.2024

Revised : 27.06.2024

Accepted : 11.07.2024

Available : 25.12.2024

iThenticate similarity
score: 3%

JEL classification:

H20, H21

Keywords:

Tax Amnesty, Google
Trends, Popularity
Analysis

ABSTRACT

Tax amnesties remain an essential tool for politicians from past to present. In some countries, due to the frequent use of tax amnesty, the concept of amnesty has become a continuous practice and this has led taxpayers to expect a new amnesty at regular intervals. For this reason, in the study, using Google Trends data, expressions associated with tax amnesty between 2004 and 2023 were examined through Search Volume Indexes in Turkey and on a global scale. According to the findings, it was evaluated in which countries and provinces of Turkey tax amnesty and related expressions were searched more intensively. According to the research results, it was determined that the country where the term tax amnesty was most popular was Indonesia, while in Turkey, the highest search volume was observed in Izmir. In addition, when other findings are examined, it is possible to state that this study can provide important data to scientists in evaluating and reviewing tax amnesties from a different perspective.

Extended Summary

Tax amnesties, which have a lengthy historical background particularly pertinent to politicians, persist as a significant instrument in contemporary contexts. Rather than penalizing individuals or corporations for their failure to promptly fulfill tax obligations or engage in tax evasion, tax amnesties afford the opportunity to restructure or alleviate tax liabilities under specified conditions. Nevertheless, the frequent recourse to tax amnesties in some countries tends to institutionalize the concept of amnesty, almost transforming it into an established institution. This phenomenon engenders a cyclical anticipation among taxpayers for another amnesty, thereby diminishing the sense of accountability towards tax compliance. Furthermore, the frequent utilization of tax amnesties may prompt inquiries into the stability and credibility of the tax system. Furthermore, the frequent utilization of tax amnesties may prompt inquiries into the stability and credibility of the tax system. Consequently, the recurrent implementation of amnesty measures may incentivize tax evasion. When taxpayers are repeatedly informed about the possibility of upcoming amnesties, they might opt for tax evasion in anticipation of future amnesties rather than fulfilling their tax obligations. This could lead to various adverse outcomes, such as a reduction in tax revenues, weakening of the tax system, and erosion of trust in the government.

There are numerous reasons behind the issuance of tax amnesties. Economic, political, social, financial, administrative, psychological, and technical factors contribute to the emergence of tax amnesties during certain periods. However, debates regarding the implementation of tax amnesties consistently remain on the agenda. This is because crucial issues arise concerning the fairness of such decisions and whether they encourage tax evasion or not, once an amnesty decision is made. The most significant debates surrounding tax amnesties revolve around two main issues, first the necessity of enacting tax amnesty and second the argument that amnesty disrupts fairness in taxation. The necessity of enacting tax amnesties is a subject of contention between proponents who argue that tax amnesty is warranted for economic, social, or other reasons, and researchers who oppose the widespread

use of such measures, citing the disadvantages and advocating against their implementation. It is accurate to state that there exists a dualistic divergence of opinion regarding tax amnesties, expressing both positive and negative viewpoints. Some authors argue that tax amnesties stimulate economic revitalization, provide financial relief to taxpayers facing difficulties in meeting their tax obligations, and ultimately enhance overall tax collection. Researchers who advocate this perspective consider the enactment of tax amnesties as necessary and appropriate. On the other hand, scholars with a critical stance towards tax amnesties contend that these measures compromise tax fairness and erode the credibility of the tax system, thereby fostering tax evasion. Another salient aspect of authors' viewpoints regarding tax amnesties pertains to their opposition to the notion of necessity in implementing such measures. In this context, authors approaching the issue from a positive standpoint advocate the necessity of tax amnesty measures for rectifying errors in the tax system and facilitating payments for taxpayers experiencing difficulties. Conversely, other authors contend that tax amnesty measures should be avoided as much as possible, or altogether, due to concerns regarding the erosion of justice and the encouragement of tax evasion.

The focal point of this research is to examine the effects of the word group(s) associated with tax amnesty between 2004 and 2023, utilizing Google Trends data, on the Search Volume Index (SVI) in Turkey and globally. The aim of the study is to provide a comprehensive analysis to understand how public demands and interest related to tax amnesty have evolved over time. Within the framework of the established objectives, this research aims to evaluate search trends to determine the increasing or decreasing trends in online searches for word groups associated with tax amnesty. This evaluation is crucial for understanding how tax policies and societal sensitivity towards tax amnesties are shaped. Furthermore, the study is anticipated to contribute to the literature by providing a significant resource for understanding tax policies and public perception in this regard.

The study is structured into four fundamental sections. The initial section serves as a foundational basis for comprehending the concept of tax amnesty, offering a general overview of the history and evolution of tax amnesty practices in Turkey. The second section discusses how Google Trends can be utilized as a data tool and debates its utility as a data source for analyses in studies. In the third section, the utilization of Google Trends in previous studies related to tax amnesty is examined, along with the contributions of these studies to the literature. The final section thoroughly addresses the objectives and significance of the research, the methods employed, and the findings obtained.

Based on the investigations and analyses conducted within the study, it is evident that many countries globally have implemented tax amnesty laws on multiple occasions. Moreover, the study assesses the prevalence of searches for tax amnesty and related terms in different countries as well as regions within Turkey. Particularly notable is Turkey's remarkable prominence identified through these investigations. Turkey has enacted nearly 40 tax amnesty laws, indicating that tax amnesty is a mechanism frequently utilized by the country and plays a significant role in the implementation of tax policies, since 1923. According to the research findings, it has been determined that Indonesia is the country where the term "tax amnesty" is most popular. Specifically in Turkey, it has been observed that the highest search volume occurs in the province of Izmir. Furthermore, when examining the countries where tax amnesty and related terms are most heavily searched on search engines worldwide, it is observed that after Indonesia, the countries with the highest search volumes include Trinidad and Tobago, the Philippines, Jamaica, and Pakistan. Conversely, among the countries where these searches are

least prevalent are Thailand, the Netherlands, and Japan. In the context of Turkey, the provinces with the lowest search volumes for tax amnesty and related terms on search engines are observed to be Muş and Siirt. Public interest in tax amnesty in these provinces is comparatively lower than in other provinces.

Upon a comprehensive examination of the findings obtained in the study, it is believed that the analysis results may offer researchers a novel perspective on conducting research in the field of taxation, thereby presenting the idea of exploring taxation from a different angle in future studies. Furthermore, it can be argued that the findings derived from the study have the potential to yield valuable insights for interdisciplinary research endeavors and contribute significantly to the expansion of the research domain. These findings are thought to offer a broader perspective on the subject of tax amnesty and can serve as a guide for future research endeavors. Therefore, the study is considered an important resource for understanding the impacts on tax policies and practices, and for contributing to the enhancement of the tax system to be more effective and equitable.

1. Giriş

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızla gelişmesi ve yaygınlaşması, bilgiye erişim hızının artışına yol açmaktadır. Bu durum, kullanıcıların ve bilimsel araştırma yapan bilim insanlarının arama motorları ve benzeri araçları kullanarak bilgi taleplerini kolayca karşılamalarına olanak tanımaktadır. Ayrıca teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak elde edilen bilginin işlenmesi ve kullanılması daha da kolaylaşmaktadır (Kocabıyık vd., 2020: 260). Bilgiye erişimin internet aracılığıyla birçok kaynaktan sağlanabilmesi mümkün olmakla birlikte, arama motorlarının en önemli araçlardan biri olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Arama motorları araştırmacılara istedikleri bilgiye her geçen gün bir öncekine nazaran daha kolay, hızlı ve etkili bir şekilde erişim imkânı sağlamaktadır (Kesen vd., 2008: 141). Bilimsel çalışmaların başlangıç noktasını oluşturan konuların belirlenmesi ve ayrıntılı incelenmesine başlanılmadan önce dahi, kütüphanelerde bilgi teknolojilerinden yararlanılarak anahtar kelimelerle örtüşen çalışmalara daha kısa sürede ulaşılmaya imkân tanınmaktadır. Bilimin gelecek nesillere aktarılmasında ve geliştirilmesinde bilgi kaynağına erişim aracı olarak arama motorlarının önemini yukarıda ifade edilen nedenler çerçevesinde kısaca vurgulamak mümkündür. Online erişim imkânları içerisinde arama motorları, birçok yazılımcı tarafından geliştirilmiş ve geliştirilmeye devam etmektedir. Dünya genelinde en fazla kullanılan arama motoru olarak ise Google'ın varlığı kabul edilmektedir.

Dünyanın en çok ziyaret edilen web sitesi olan Google, 1998 yılında kurulmasına rağmen kısa süre içerisinde yaptığı yeniliklerle birçok araştırmacı tarafından da kabul edilerek dünyanın en büyük bilgi kaynağı olarak ön plana çıkmıştır (Vise, 2005: 55-59).

Bilgi ve iletişim teknolojileri alanında önemli yatırımlar yapan Google, birçok yazılım kaynağı ile kullanıcılarına hizmet vermektedir. Bu hizmet sunumları arasında yer alan Google Trends uygulaması arama motorunu kullanarak herhangi bir konuda arama yapıldığında, ilgili konuları arama kategorilerine ayırarak bu aramalar sırasında hangi kelimelerin ne sıklıkla arandığını göstermektedir (Unur vd., 2019: 131). Bilimin hipotez sınaması sonucu geliştiğini düşündüğümüzde, GT hipotez testlerinin yapılmasına imkân

sağlayan önemli bir veri merkezi olarak kabul edilebilir. Bir ülke için mikro düzeyden dünya geneli açısından makro yayılımın tespitine imkân verecek araştırmalarda, bireylerin merak güdüsünün tespitinde kullanılan bir araç olarak GT’nin varlığını ifade etmek mümkündür. Böylelikle politikacılar açısından kısa vadeli kamu beklentilerinin karşılanmasına imkân sağlayan bir veri aracı olarak GT’nin değerlendirilmesi mümkün hale gelmektedir. Bu sebeple çalışmanın araştırma sorusu “Bireylerin vergi affı beklentilerinin zamansal yönelimi hangi yöndedir?” şeklinde belirlenmiştir. Araştırma kapsamında, GT uygulamasından elde edilen verilerden yararlanılarak vergi aflarıyla ilişkili ifadeler, hem Türkiye özelinde hem de küresel çapta Arama Hacmi İndeksleri (SVI) üzerinden incelenmiştir. Çalışmanın amacı, Türkiye ve dünya genelinde ülkelerin içinde buldukları konjonktür ve ekonomik döneme bağlı olarak uyguladıkları vergi affı kanunları dikkate alınarak bireylerin “yeniden af çıkacak” beklentisine girmelerinin GT verileri kullanılarak SVI üzerinden araştırılmasıdır. Çalışmanın amacı aynı zamanda konunun özgün değerini ortaya koymaktadır. Literatürde, GT verileri kullanılarak yapılan bir dizi çalışma bulunmaktadır. Ancak vergi afları kelime grubu üzerine SVI incelemesi yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Literatürde yer alan araştırmaların, çalışmanın araştırma sorusu alanındaki eksikliği vergi aflarının internet ortamındaki popüleritesinin ve mükelleflerin beklenti düzeylerinin SVI ile nasıl ilişkilendirilebileceği konusundaki anlayışı sınırlayabilir. Bu durum, konunun özgün değerini ortaya koymaktadır. Ayrıca kullanılan araştırma aracıyla birlikte çalışmanın bibliyometrik çalışmalardan ayrılarak yeni ve özgün bir araştırma alanı oluşturması beklenmektedir. Bu tür bir araştırma vergi aflarının toplumsal algı ve vergi mükellefleri üzerindeki etkilerini daha iyi anlamak için önemli bir adım olabilir. Dolayısıyla vergi aflarının SVI üzerindeki etkisi vergi politikalarının tasarımı ve iletişimi açısından da değerli bir perspektif sağlayabilir. Mükelleflerin af beklentisi ve bu durumun internet aramalarına yansımaları, vergi yetkililerinin vergi politikalarını şekillendirme ve vergi bilincini artırma çabalarını doğrudan ya da dolaylı etkileyebilir. Bu durum, vergi aflarının toplumsal algı üzerindeki potansiyel etkilerini anlamak için önemli bir gösterge olabilir. Dolayısıyla, gelecekte bu tür çalışmalardan elde edilecek sonuçlar, vergi politikalarının tasarımında ve uygulamasında karar vericilere değerli perspektifler sunabilir. Ayrıca vergi aflarının mükellefler üzerindeki algılanan etkilerini anlamak için yapılan bu tür araştırmalar, gelecekteki araştırmalara öncülük edebilir. Böylece bu tür çalışmalar vergi politikalarının daha etkili bir şekilde iletişim ve uygulama süreçlerinin tasarlanması için temel oluşturabilir.

Araştırma dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, vergi afları ve GT’nin bir veri aracı olarak kullanımıyla ilgili teorik bilgilere yer verilerek, vergi af beklentisi ve internet arama eğilimi arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde, araştırma aracı olan Google Trends’in bir veri aracı olarak kullanılan ve çalışma konusu ile örtüşen çalışmalarla ilgili literatür incelemesine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise çalışmanın yöntemi kapsamında çalışmanın temel amacı ve önemi, veri toplama araçları ve kullanılan araştırma yöntemi açıklanmaya çalışılmıştır. Son bölümde hem Türkiye özelinde hem de küresel ölçekte elde edilen bulgular ayrıntılı bir şekilde analiz edilmiştir.

2. Vergi Affı Kavramı

İnsanların toplum halinde yaşama ilişkilerinin başlangıcıyla birlikte devlet otoritesinin meydana gelmesi, beraberinde kamusal harcamalarının finansman maliyetlerini ortaya çıkarmıştır. Meydana gelen maliyetin karşılanmasında ise hiç şüphesiz vergiler en önemli finansman kaynağı olarak tarihi süreçte varlığını korumuştur (Karayılmazlar & Göde, 2017: 132).

Kamusal harcamaların finansmanında, sürekliliğin sağlanabilmesi için vergiler üzerine bir dizi araştırma yapılmıştır. Vergi afları ise vergi gelirleri kadar önem verilen bir uygulama konusunu oluşturmaktadır. Vergi afları kronolojik olarak incelendiğinde her dönem dikkat çeken bir durum olmasıyla birlikte son yüzyıllık süreçte sıkça başvurulan bir uygulama alanı haline gelmiştir. Kronolojik uygulama alanıyla birlikte vergi afları ile ilgili tartışmalar çerçevesinde çeşitli tanımlamalara da rastlanılması mümkündür. Örneğin vergi affı kavramını Alm & Beck (1993), tipik vergi kaçakçılığı durumlarında uygulanan idari ve cezai yaptırımların belirli bir oranında veya tamamının uygulanmayacağı, vergi yükümlülerine ve şirketlere önceden beyan edilmemiş vergi borçlarını bildirme ve ödeme fırsatı sunan bir inisiyatif olarak tanımlamaktadır. Baer & LeBorgne (2008) ise vergi affı, genel olarak vergi mükelleflerinin vergi yükümlülüklerini hafifletmek veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla hükümet tarafından belirli bir süre için sunulan özel bir düzenlemeyi ifade etmektedir. Edizdoğan & Gümüş (2013) vergi aflarını, devletin bazı kazanılmış olan haklarından feragat olarak ele almıştır. Yani Edizdoğan & Gümüş (2013)'e göre vergi afları, devletin egemenlik gücünü kullanarak kamusal hizmetlerin devamı için gereken finansmanı sağlamak amacıyla bireylerden talep ettiği vergi, resim ve harçların tahsilatından vazgeçtiği veya belirli bir süre içinde vergi yükümlülüklerini kısmen ya da tamamen yerine getirmeyenlere uyguladığı yaptırımlardan feragat ettiği bir uygulamalardır. Şenyüz (2021) ise af kanunu çıkarılmadan önceki dönemlere ait vergi borçlarının azaltılması veya belirli şartlar altında affedilmesi amacıyla devlet tarafından yapılan yasal düzenlemelerdir, şeklinde vergi aflarını tanımlamıştır. Bu noktada yer alan tanımlardan yola çıkarak vergi aflarını, belirli bir dönem içerisinde birey ya da şirketlerin vergi veya diğer kamu alacaklarından tamamen veya kısmen devletin tek taraflı bir işlemine dayalı olarak feragat etme süreci olarak ifade etmek mümkündür.

Vergi aflarının süre kısıtı, katılım ve amaç olarak üç tür temel özellik barındırdığını ifade etmek mümkündür. Bunlardan birincisi, vergi aflarının genel olarak belirli bir zaman aralığını kapsamasıdır. Bu zaman aralığı çoğunlukla iki ya da üç ay gibi belirli bir dönem içinde uygulanmasıdır. İkincisi, genel olarak mükelleflerin, vergi aflarına gönüllülük esasına dayalı olarak dahil olmalarıdır. Dolayısıyla vergi affı uygulamalarından yararlanmak istemeyen mükellefler için normal dönemdeki vergi tahsil süreçleri devam etmektedir. Üçüncü özellik ise, devletin vergi affı uygulaması ile vazgeçtiği gelirdir. Devlet vergi aflarıyla verginin asıl tutarını tahsil etmeyi amaçlamaktadır. Bu çerçevede devlet vergi affıyla, mükelleflere kesilen vergi cezalarından feragat etmektedir (Luitel & Sobel, 2007: 20). Burada devletin olağan dönemde elde edeceği gelirden feragat etmesi durumu söz konusudur. Bu durumda aslında vergi aflarının mükellefler ve maliye otoritesi açısından, karşılıklı bazı olumlu ve olumsuz durumların varlığından çıkarımında bulunulması mümkündür.

Vergi aflarına olan ihtiyaçlar, içinde bulunulan dönemin şartlarına bağlı olarak değişmektedir. Dönemsel özelliklerin izlerini taşıyan vergi affı uygulamalarının birçok nedeninden bahsetmek mümkündür. Ancak genel olarak bakıldığında, ekonomik, siyasi, sosyal, mali, idari, psikolojik ve teknik nedenler, vergi affının uygulanmasında belirgin bir rol oynamaktadır (Uygun, 2022: 1045). Vergi aflarının bir diğer incelenmesi gereken özelliği ise birey ve devlet arasındaki etkileşimin ve iletişimin sağlanmasındaki rolüdür.

Vergi afları, birey ve devlet arasındaki ilişkiyi düzenleme açısından doğrudan etkiye sahiptir. Bu sebeple hem vergi mükellefleri hem de devlet için önem arz etmektedir. Herhangi bir vergi affı programının çıkarılması, mükellefler ve devlet üzerinde olumlu ve olumsuz olarak çeşitli etkiler meydana getirmektedir. Söz konusu etkilerin niteliği ve derecesi, vergi affının uygulama şekline, amacına ve diğer ekonomik, sosyal ve siyasi faktörlere bağlı olarak değişebilmektedir. Vergi aflarına yönelik olarak vergilerin meşruluğu konusundaki tartışmalara benzer bir şekilde olumlu ve olumsuz yönde eleştiriler yapılmaktadır. Vergi aflarına olumlu yaklaşan düşünce akımına göre, vergi afları hem devlete kısa vadede gelir sağlama açısından katkı sunabilir, hem de geçmişte hata yapmış olan veya vergi kaçırmış olan mükelleflere yeni bir fırsat tanıyarak vergi tabanını genişletebilir (Keskin & Mastar Özcan, 2021: 142; Çetin, 2007: 173). Vergi aflarını olumsuz açıdan değerlendiren kesim ise af kanunlarının çıkarılmaması gerektiğini savunan düşüncedir. Bu düşüncenin temel argümanı ise çıkarılan af kanunlarının devlete ve mükelleflere sağladığı faydadan daha çok zarar meydana getirmesi düşüncesidir. Af kanunlarına karşı çıkanların gerekçesi, bu tür kanunların kayıt dışı ekonomiyi teşvik ettiğini ve aynı zamanda gönüllü vergi uyumunu olumsuz etkilemesi düşüncesidir. Bununla birlikte, bu görüşü benimseyenler vergi affı kanunlarının vergilendirmede adaleti zedeleyici etkileri olduğunu ve mükelleflerin gelecekte yeni bir af çıkacağı beklentilerinin oluşmasına neden olarak olumsuz yönde etkilediğini iddia etmektedirler (Keskin & Mastar Özcan, 2021: 142; Şenyüz, 2021: 1598). Mükelleflerde vergi affının çıkacağı düşüncesi ve beklentisinin artması, mükellef açısından gelirin gizlemesine yol açabilir. Bunun sonucunda, devletin vergi gelirlerinde bir azalma yaşanabilir ve ekonomik olarak mali sorunlar meydana gelebilir. Bu olumsuz koşulların, aynı zamanda yeni bir vergi affı programının ortaya çıkmasına zemin hazırlaması muhtemeldir (Aydın & Akbelen, 2020: 218). Şu kadar ki vergi affının önemli sakıncalarından biri, gelecekte yeni bir af beklentisinin oluşmasıdır. Başka bir deyişle, önceki vergi aflarının etkisiyle mükellefler gelecekte de yeni bir af çıkacağı umuduyla hareket edebilirler, bu da mükelleflerin gelirlerini gizlemelerine ve kayıt dışı ekonomiye yönelmelerine neden olabilir (Edizdoğan & Gümüş, 2013; Savaşan, 2006; Doğan ve Besen, 2008). Dolayısıyla tekrar bir af çıkma beklentisi içinde olan mükelleflerin gelirlerini gizlemelerine yol açmasının yanında, gönüllü vergi uyumunu da olumsuz yönde etkilediği düşüncesini ifade etmek mümkün hale gelmektedir (Yelman, 2017: 81). Bu beklenti aynı zamanda mükelleflerin internet üzerindeki araştırmalarını da etkileyerek, vergi affı ile ilgili haberlerin artmasına da yol açabilir. Bu duruma bağlı olarak vergi affı haberlerine yönelik arama motorlarında bir artış gözlemlenebilir. Vergi affı kanunların uygulamaya çıkmasının yanında mükelleflerin af beklentilerinin dahi önemli bazı varsayımlarının tespit edilmesi mümkündür. Bu durumun tespiti için kamuoyu araştırması yapılabilir. Ancak devlet açısından maliyetli bir durum ortaya çıkması söz konusudur. Bir diğer

kullanılabilir yöntem ise mükellef beklentilerinin bilişim teknolojileri kullanılarak tespit edilmesidir.

Mükelleflerin vergi affının geleceği beklentisi, günümüz dijital ortamlarında vergi affının olasılığını sorgulamalarına yol açabilir. Böylelikle mükellefler, internet platformlarında "Vergi affı çıkar mı? Ne zaman çıkar? Hangi koşullarda olabilir?" gibi ifadeleri araştırmaya başlayabilir. Bu durumda aslında mükelleflerin sorgulamalardan elde edeceği çıkarımlarına bağlı olarak gelecek dönemde yapacağı vergilendirmeye yönelik eylemleri üzerinde etkili olması muhtemeldir (Gündüz, 2021). Önceki kısımlarda ifade edildiği üzere vergi affı beklentilerinin artması mükellefleri kayıt dışı ekonomiye sevk edecektir. Çünkü bilindiği gibi vergiden kaçırma eylemi sadece vergi ödememe istekliliği değil aynı zamanda ödenecek vergi miktarının ticari bir kredi olarak kullanılması da mümkün olmaktadır. Bu durumda vergiye uyum düzeyi yüksek olmayan bireylerin vergilendirme ile ilgili ödevlerini tam ve zamanında yerine getirememelerine neden olmaktadır.

2.1. Vergi Aflarının Türkiye'deki Seyri

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde, birçok dönemde çeşitli af kanunları yürürlüğe konulmuştur. Yürürlüğe konulan vergi af kanunları, farklı isimlerle adlandırılrsa da dönemin şartlarına uygun olarak belirli izleri taşımakta ve çeşitli gerekçelerle uygulanmıştır (Demirci & Dayar, 2023). Bu çerçevede, 1920 yılından 2023 yılına kadar çıkarılan af kanunlarıyla ilgili olarak aşağıdaki Tablo 1 hazırlanmıştır.

Tablo 1: Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Boyunca Çıkarılmış Olan Vergi Af Kanunları

Sıra No	Kanunlarının Çıkarıldığı Tarih	Çıkarılmış Olan Af Kanun Adları
1	29.09.1920	30 Sayılı "Aşar Mültezimlerinden Edayı Deynedenlerin Emlâki Merhume ve Mütefevizelerinin İadesine Dair Kanun"
2	02.07.1922	240 Sayılı "Elviyel Selased Vergilerinin Sureti Cibayetine Dair Kanun"
3	17.05.1924	486 Sayılı "Umuru Belediyeye Müteallik Ahkâmı Cezayie Hakkında Kanun"
4	15.03.1934	4530 sayılı "Varlık Vergisinin Bakayasının Terkinine Dair Yasa"
5	04.07.1934	2566 sayılı "Vergi Bakayasının Tasfiyesine Dair Kanun"
6	29.06.1938	3568 sayılı "Arazi Vergisinin Mali Yıl Sonuna Kadar Olan Bakiyesinin Terkinine Dair Kanun"
7	13.06.1946	4920 Sayılı "Devlet Orman İşletmelerinin Bazı Vergilerden Muaf Tutulması Hakkındaki Kanun"
8	21.01.1947	5050 sayılı "Toprak Mahsulleri Vergisi Artıklarının Silinmesi Hakkında Kanun"
9	26.10.1960	113 sayılı "Af Kanunu"
10	28.12.1961	281 sayılı "Vergi Cezaları Gecikme Zamlarının Tecil ve Tasfiyesine Dair Kanun"
11	23.02.1963	218 sayılı "Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun"

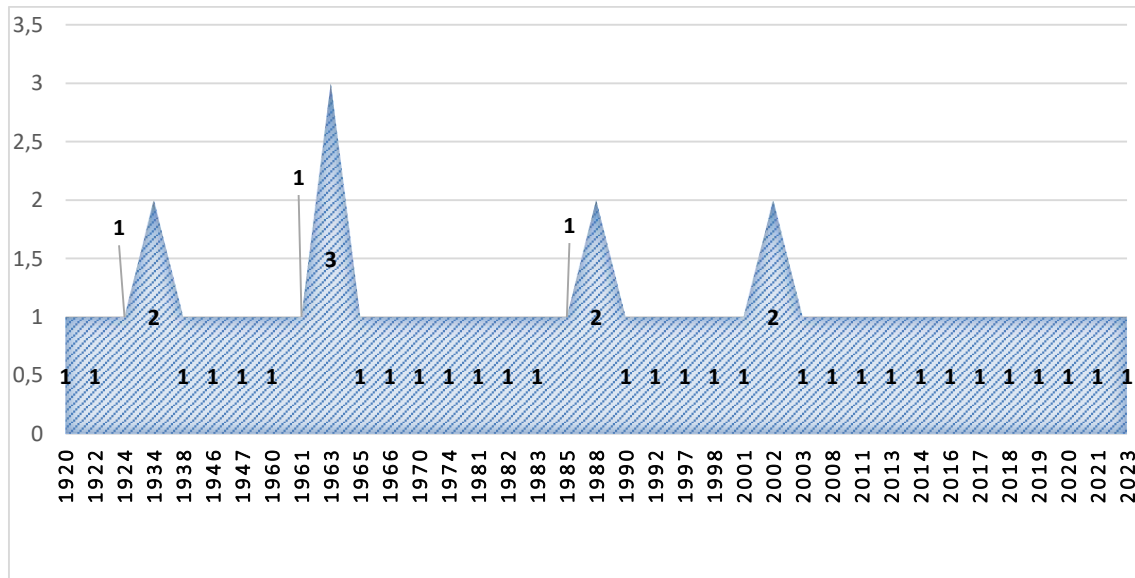
12	13.06.1963	252 sayılı "Spor Kulüplerince Oyunculara ve Karşı Kulüplere Şimdiye Kadar Ödenmiş Bulunan Transfer Ücretleriyle Teşvik Primlerinden Vergi Borçlarının Bir Defaya Mahsus Olmak Üzere Affı Hakkında Kanun"
13	05.09.1963	325 sayılı "Kamu İktisadi Teşebbüslerinin 1950 ve Daha Önceki Bütçe Yıllarına Ait Bir Kısım Vergi Borçlarının Tasfiyesi Hakkında Kanun"
14	16.07.1965	691 sayılı "Belediyelerin ve Belediyelere Bağlı Müessese ve İşletmelerin Bir Kısım Borçlarının Hazinece Terkin ve Tahkimi Hakkında Kanun"
15	03.08.1966	780 sayılı "Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun"
16	28.02.1970	1319 sayılı "Emlak Vergisi Kanununu (Geçici Madde)
17	15.05.1974	1803 sayılı "Cumhuriyet'in 50. Yılı Nedeniyle Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun"
18	20.03.1981	2431 sayılı "Tahsilatın Hızlandırılması Hakkında Kanun"
19	02.03.1982	2571 sayılı "2431 sayılı Tahsilatın Hızlandırılması Hakkında Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun"
20	22.02.1983	2801 sayılı "Bazı Kamu Alacaklarının Özel Uzlaşma Yolu İle Tahsili Hakkında Kanun"
21	04.02.1985	"Bazı Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" (Geçici Madde 4)
22	03.12.1988	3505 sayılı "Bazı Kanunlarında Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" (Geçici Madde 1)
23	28.12.1988	3512 sayılı "1989 Mali Yılı Bütçe Kanunu"
24	15.12.1990	3689 sayılı sız "Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" (Geçici Madde 1)
25	21.02.1992	3787 Sayılı "Bazı Kamu Alacaklarının Tahsilatının Hızlandırılması ve Matrah Artırımı Hakkında Kanun"
26	05.09.1997	400 sayılı "Tahsilat Genel Tebliği"
27	22.07.1998	4369 sayılı "Bazı Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (Geçici Madde 3)"
28	06.02.2001	414 sayılı Tahsilat Genel Tebliği
29	07.03.2002	4746 sayılı "Bazı Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" (Geçici Madde 21)
30	03.04.2022	4751 sayılı "Bazı Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun" (Geçici Madde 21)
31	27.02.2003	4811 sayılı "Vergi Barışı Kanunu"
32	22.11.2008	5811 sayılı "Bazı Varlıkların Milli Ekonomiye Kazandırılması Hakkında Kanun" (Varlık Barışı)
33	25.02.2011	6111 sayılı "Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve Diğer Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"
34	29.05.2013	6486 sayılı "Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" (2. Varlık Barışı)
35	10.09.2014	6552 sayılı "İş Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması ve Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına Dair Kanun"
36	19.08.2016	6736 sayılı "Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Kanun"

37	27.05.2017	7020 sayılı "Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Bazı Kanunlarda ve Bir Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"
38	18.05.2018	7143 sayılı "Vergi ve Diğer Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun
39	17.07.2019	7186 sayılı "Gelir Vergisi Kanunu İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"
40	17.11.2020	7256 Sayılı "Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"
41	09.06.2021	7326 Sayılı "Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun"
42	09.03.2023	7440 Sayılı ""Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"

Kaynak: Ömercioğlu, 2022: 283; Günay & Gürdal, 2021: 654-655-656; Ayrangöl & Tekdere; 2013: 255.

Tablo 1'de yer alan verilere göz attığımızda, yaklaşık 100 yıllık bir dönemde 42 farklı af uygulamasının çıkarıldığı görülmektedir. Tablo 1'e göre bu af uygulamalarının farklı isimler altında gerçekleştirildiği görülmektedir. Ayrıca Grafik 1'e incelendiğinde, özellikle 1934 yılında 2, 1963 yılında 3 ve 1988 yılında 2 af kanununun çıkarıldığı dönemlerin dikkat çektiğini gözlemlemekteyiz. Diğer yıllara bakıldığında ise genellikle yılda 1 adet af kanununun çıkarıldığı görülmektedir. Öte yandan, Grafik 1 ve Tablo 1 incelendiğinde, yaklaşık 100 yıllık bir süreçte ortalama olarak 2.44 yılda bir af uygulamasının çıkarıldığını gözlemlemekteyiz.

Grafik 1: Yıllar İtibariyle Af Uygulaması Sayıları

Kaynak: Tablo 2 esas alınarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

3. Bir Veri Aracı Olarak Google Trends

Google Trends, Google'ın ve bilim dünyasının son dönemde etkili bir şekilde kullandığı araştırma aracı olarak öne çıkmaktadır. Bu araç, trends.google.com adresi üzerinden kullanıcılara hizmet sunmaktadır. Google Trends uygulaması, araştırmacılara gerçek zamanlı bir şekilde hem günlük hem de haftalık olarak kullanıcıların Google arama motorlarında yaptıkları aramaların popülerlik düzeylerini gösteren bir uygulamadır (Choi & Varian, 2012; Vosen & Schmidt, 2011). Google Trends, belirli coğrafi bölge ve zaman dilimleri (saat, gün, yıl) kullanılarak, kullanıcıların Google arama motoruna girdiği kelimeler veya terimlerle ilgili arama sorgularının eğilimini analiz etmeye yönelik bir veri tabanıdır. Bu platform, toplumun belirli konulardaki ilgi ve arama davranışlarını analiz edilmesine yardımcı olmaktadır (Arama Trendleri Yardım, 2023).

Google Trends aracılığıyla herhangi bir konu veya terim hakkında dünya genelinde makro düzeyden ülke veya bölge özelinde mikro düzeye kadar birçok veri setine erişim imkanı bulunmaktadır. Bu sayede internet kullanıcılarının Google arama motorunda hangi konuları ve hangi sıklıkla aradığı hakkında bilgi edinilebilmektedir. Böylelikle GT aracılığı ile elde edilen veri setleri kullanılarak, bireylerin arama alışkanlıkları ve eğilimleri analiz edilebilmektedir. Aynı zamanda gelecekte hangi konuların popüler olabileceği veya hangi konuların daha fazla ilgi göreceği gibi tahminler yapılabilmektedir. Özellikle belirli bir dönemde veya etkinlikte insanların hangi konulara daha fazla ilgi gösterdiği, hangi bölgelerde hangi konuların popüler olduğu gibi detaylı veriler elde edilebilmektedir (Kaplanoğlu, 2019: 1212). Araştırmacılar GT uygulaması kullanılarak, belirli bir anahtar kelimenin belirli bir zaman diliminde, anahtar kelimelerin toplam arama hacmine oranıyla ilgili bir metrik çıkararak, arama terimlerinin popülerlik seviyelerini yansıtarak arama sıklığı verileri elde edilebilmektedir (Feng vd., 2019: 630).

Google Trends verileri yalnızca metin tabanlı arama anahtar kelimelerini değil, aynı zamanda diğer farklı Google platformları üzerinde yapılan aramaları da içermektedir. Bu da Google Trends'in kullanıcılarına geniş bir perspektif sunmasına imkan sağlamaktadır. Google Trends uygulamasındaki veriler sadece anahtar kelimelerin aranma sıklığına ilişkin incelemelerle sınırlı kalmaz, aynı zamanda Google Alışveriş, Google Haberler ve YouTube gibi platformlarda yapılan aramaları da içermektedir. Uygulamadaki geniş veri yelpazesi, kullanıcıların sadece metin tabanlı aramaların ötesine geçerek, video içerikleri, haberler ve alışveriş eğilimleri gibi farklı alanlardaki arama trendlerini de anlamalarına olanak tanımaktadır. Google Trends uygulaması, kullanıcılara yıllar ve aylar bazında Google arama motorlarında popüler olan konuları, aramaları, güncel haberleri ve analizleri sunmaktadır. Kullanıcılar belirli bir anahtar kelime veya sorgu terimini arattıklarında, belirli bir coğrafi bölge ve zaman dilimi için ilgi grafiği görüntülenir. Bu grafik, arama teriminin popüleritesini ve ilgi düzeyini belirli bir zaman aralığında nasıl değiştirdiğini göstermektedir. Grafikte bulunan sayılar, mutlak arama hacmi değerlerini temsil etmeyip veriler normalleştirilmiş durumdadır. Grafikteki her nokta, en yüksek değere ya da 100'e bölünerek 0 ile 100 arasında bir ölçekte sunulmaktadır. Uygulamada yapılan bir arama sonucunda, grafiğin yanında görünen

sayılar, üst kısmında belirtilen terimlerin toplamını ifade etmektedir. Uygulama da yer alan bu sayılar, arama teriminin genel popülerlik düzeyini veya terimin belirli bir zaman aralığındaki toplam etkisini göstermektedir. 100 değeri, belirli bir terimin en yüksek popülerliğini gösterirken, 50 değeri bu popülerliğin yarı noktasını temsil ederken 0 değeri ise, terimin yeterli veriye sahip olmadığını veya belirli bir zaman diliminde popüler olmadığını ifade etmektedir (Choi & Varian, 2009: 16; Önder, 2017: 650; Clark vd., 2019: 8-9; Go vd., 2020: 190). Belirli bir konu hakkında bireylerin hangi zaman diliminde daha fazla bilgiye erişim eğiliminde olduklarının tespit edilebilmesi açısından, GT'in önemli bir veri kaynağı aracı olarak kullanılabilir olduğu diğer çalışmalarda elde edilen sonuçlar çerçevesinde kabul edilebilmektedir.

Google Trends, vergi ile ilgili anahtar kelimelerin arama hacmini analiz ederek, vergi politikalarının ve vergilendirme konularının toplum içindeki popülerliğini ve ilgi düzeyini yansıtabilir. Uygulama içerisinde, vergi mükelleflerinin vergilendirme ile ilgili yaptıkları aramalar, konum, konu, terim, tarih gibi bir dizi kriterle sınıflandırılarak analiz edilebilir. Ayrıca, en popüler veya en az popüler olan aramaları uluslararası, bölgesel, ülke veya şehir ölçeğinde karşılaştırmalı veya tek yönlü olarak analiz etmek mümkündür. Mükelleflerin, vergi davranışlarının eğilimleri ve değişimleri hakkında daha derinlemesine bilgi edinmek ve gelecekteki vergi politikalarını şekillendirmek için önemli verilere erişim sağlanabilir (Gürdal vd., 2016: 36-37).

Çalışmanın bu başlığı altında incelendiği üzere, GT kullanıcılarına belirli bir dönem aralığında, terim, kavram veya olay hakkında yapılan aramaları kaydederek bu verileri çeşitli grafiklerle sunmaktadır. Bu sayede bireylerin ilgi ve eğilimlerini anlamak, belirli bir konunun popülerliğini izlemek ve gelecekteki trendleri tahmin etmek için kullanılabilen bir veri aracıdır. Bilimsel bilginin gelişmesindeki en önemli aşamalardan biri olarak, mevcut durum tespiti ve daha sonrasında gelecek planlarının yapılması prensibi kabul edilmektedir. Vergi aflarına yönelik GT verilerini kullanılarak yapılacak araştırma da bu çerçevede önemlilik arz edecektir. Çünkü vergi affı beklentisinin yaygınlaşması, bireylerin internet ortamında aktif olarak bilgi arama eğilimini artırabilir. Mükellefler, gelecekte bir affın çıkıp çıkmayacağına dair haberleri, yorumları ve uzman görüşlerini araştırarak takip etme eğiliminde olabilirler. Bu tür bir beklenti, mükellefleri gelecekteki af düzenlemelerine yönelik duyarlı hale getirebilir. İnternet ve diğer sanal ortamlar, bu tür haberlerin yayılmasını hızlandırabilir ve bu da daha fazla mükellefin gelecekteki af düzenlemelerine odaklanmasına neden olabilir. Aynı zamanda bürokrasi için mükelleflerin beklenti odaklarının tespit edilmesine imkân sağlanmış olunabilir.

4. Literatür

Literatür taraması yapıldığında vergi afları üzerine yapılan bir dizi araştırmanın varlığı tespit edilmektedir. Aynı zamanda sosyal bilimler alanında birçok çalışmada araştırma aracı olarak GT'nin kullanıldığı görülmektedir. Ancak, vergilendirme alanında GT'nin oldukça sınırlı araştırmalarda kullanıldığı görülmektedir. Bu tespit ile birlikte

çalışmanın hipotez konusunu oluşturan vergi aflarıyla ilgili olarak SVI’nın henüz bir araştırmada kullanılmadığı yapılan literatür araştırması sonucunda tespit edilmektedir. Bu sebeple yapılmış olan çalışmanın söz konusu alanda literatürün genişletilmesine katkı sunması beklenmektedir. Çalışmamız kapsamında, Türkiye’de vergi ve vergi aflarıyla ilgili GT verileri kullanılan ve ayrıca GT verilerinin vergi alanında da kullanılabilir olması noktasında literatür çıkarımının yapılabilmesi amacıyla diğer bilim dallarında yazılan bazı çalışmalar Tablo 2’de özetlenmiştir.

Tablo 2: Literatür Araştırması

Yazar/ Yazarlar	Yılı	Çalışmanın Konusu	Çalışmanın Sonucu
Ayers vd.,	2011	Using Search Query Surveillance to Monitor Tax Avoidance and Smoking Cessation Following the United States' 2009 "SCHIP" Cigarette Tax Increase	Araştırma, 2009'da ABD'de uygulanan SCHIP sigara vergisi artışının ve eyalet spesifik vergi artışlarının sigara içicilerinin internet arama davranışlarına etkisini incelemiştir. Google Trends verilerine göre, vergi artışları sigara bırakma aramalarını kısa süreli olarak artırmış, ancak bu etki azalmıştır. Buna karşılık, vergi kaçakçılığı aramaları daha kalıcı ve belirgin olmuştur. Ayrıca, eyaletler arası vergi artışlarının internet arama davranışları üzerinde güçlü bir etkileşimi olduğu gözlemlenmiştir.
Ayers vd.,	2014	Digital Detection for Tobacco Control: Online Reactions to the 2009 U.S. Cigarette Excise Tax Increase	Araştırmada, Google Trends verileri kullanılarak 2009'da ABD'de uygulanan SCHIP sigara vergisi artışının sigara içicilerinin arama davranışlarına etkisi incelenmiştir. SCHIP vergisi, sigara bırakma ve vergi kaçakçılığı aramalarını etkilemiştir. Bu yaklaşım, tütün kontrol önlemlerinin anlık nüfus tepkileriyle değerlendirilmesini sağlarken, geleneksel çalışmalara da katkı sunabilir.
Gürdal vd.,	2016	Türk Vergi Sisteminin Popülerlik Analizi	Çalışmada 2004-2016 yılları arasında "Vergi" ifadesi en çok Gümüşhane, "Gelir Vergisi" ifadesi Bilecik, "Kurumlar Vergisi" ifadesi İstanbul, "KDV" ifadesi Bingöl, "ÖTV" ifadesi Ağrı, "MTV" ifadesi Kilis, "Emlak Vergisi" ifadesi ise en yoğun Ankara illerinden aranmış olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Stejskalová	2016	Impact of the Information on Tax Burden on the Stock Market	Çalışma, NASDAQ'da işlem gören ABD şirketlerinin hisse senedi getirileri ile vergi haberleri arasındaki ilişkiyi araştırmaktadır. Google Arama verilerine göre, vergi ile ilgili artan aramalar hisse senedi fiyatlarını düşürmektedir. Vergi politikası değişiklikleri sırasında bu haberler ile hisse fiyatları arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Özellikle, Başkan George W. Bush dönemindeki vergi değişikliklerinin arama yoğunluğu üzerinde büyük etkisi olduğu tespit edilmiştir.
Petutschnig	2017	Future Orientation and Taxes: Evidence from Big Data	Çalışma, vergi sisteminin bireylerin geleceğe yönelik tutumlarını nasıl etkilediğini analiz etmektedir. Google Trends verileriyle 58 ülkeyi kapsayan beş yıllık bir gelecek yönelimi endeksi oluşturulmuştur. Sonuçlar, kişisel gelir, sermaye kazanç ve katma değer vergilerinin geleceğe yönelik davranışı engellediğini, kurumsal gelir vergilerinin ise olumlu etkileyebileceğini göstermektedir.
Stejskalová	2017	The Impact of Attention to News about Tax Changes on the Stock Market	Çalışmada, vergi düzenlemelerinin hisse senetleri üzerindeki etkisi, GT verilerinden yararlanılarak araştırılmıştır. 2004-2005 dönemi verileri kullanılan çalışmada, yapılan vergi indirimlerinin arama düzeyinde artışına neden olduğu tespit edilmiştir.

Duan vd.,	2018	The Burden of Attention: CEO Publicity and Tax Avoidance	Çalışma, Google Trends verilerini kullanarak S&P 500 şirketlerinin CEO'larının tanıtımının vergi kaçınma ile ilişkisini incelemektedir. Araştırma, daha fazla tanıtım alan CEO'ların genellikle daha düşük efektif vergi oranlarına sahip olduğunu ve yönetim kurulu bağımsızlığının bu etkiyi yumuşattığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, bu şirketlerin denetçilere daha yüksek vergi ücretleri ödediği bulgusuna da yer vermektedir.
Caputi	2018	Google Searches for "Cheap Cigarettes" Spike at Tax Increases: Evidence from an Algorithm to Detect Spikes in Time Series Data	Çalışma, sigara vergilerindeki artışların arama motorlarında "ucuz sigara" gibi aramalarda bir artışa neden olup olmadığını incelemiştir. Araştırma sonuçları, sigara vergilerindeki artışların gerçekten de arama motorlarında bu tür aramalarda bir artışa yol açtığını göstermektedir. Vergi artışlarıyla arama düzeyinde ani bir yükselme olduğu ancak vergi artışlarının ortalama seviyesinde bir kayma olmadığı belirlenmiştir.
Monge vd.,	2019	A Proposal of a Tax Fraud Suspicion Indicator Based on Google Trends to Forecast Spanish Tax Revenues	Çalışma, Google Trends, İspanya Ekonomi Bakanlığı (MINECO) ve Ulusal İstatistik Ofisi (INE) verilerini kullanarak vergi tahsilatını izlemiştir. Google Trends, mali dolandırıcılıkla ilişkili anahtar kelimelerle vergi tahsilatını yüksek frekansta takip etmemize olanak sağlamıştır. Sonuçlar, vergi tahsilatı ile bileşik şüphe vergi dolandırıcılığı göstergesinin ortalama dönüş davranışı sergilediğini ve GSYİH'in kısa vadede geçici şoklar yaşadığını, ancak 2017 ve 2018 dışındaki yıllarda bileşik göstergenin vergi tahsilatı ile negatif ilişkili olduğunu göstermektedir.
Artés vd.,	2019	Tax Reforms and Google Searches: The Case of Spanish VAT Reforms During the Great Recession	Çalışma, İspanya'da 2010 ve 2012 yıllarında yapılan KDV reformunun tüketicilerin tüketim eğilimleri üzerindeki etkisini Google Trends verilerini kullanarak regresyon yöntemi ile analiz etmiştir. Araştırma sonuçları, reform ile Google aramaları arasında bir nedensellik bağı olduğunu göstermektedir.
Taylor vd.,	2019	Soda Wars: The Effect of a Soda Tax Election on University Beverage Sales	Çalışma, bir üniversite ortamında soda vergisi kampanyasının ve seçim tepkisinin ölçülmesi için detaylı tarayıcı veri kümesi ve Google Trends verileri kullanmıştır. Araştırma sonuçları, Berkeley şehri ve üniversite kampüsünde verginin uygulanmasından aylar önce, seçimden hemen sonra soda satışlarının diğer içecek ürünlerine göre belirgin şekilde azaldığını göstermektedir.
Tabuchi vd.,	2019	Tobacco Price Increases and Population Interest in Smoking Cessation in Japan Between 2004 and 2016: A Google Trends Analysis	Çalışmada, 2004-2016 yılları arasında Japonya'da sigarayı bırakma eğilimini ölçmek için Google arama hacmi verileri kullanılmıştır. Sigara fiyatlarındaki artışların sigarayı bırakma isteği üzerindeki etkisi incelenmiştir. Sonuçlar, sigara fiyatlarındaki artışın bireylerin sigarayı bırakma ilgisini uzun süre ve güçlü bir şekilde etkilediğini, ancak etkisinin kısa sürdüğünü göstermiştir. Nisan 2014'teki tüketim vergisi artışının ise beklenti oluşturmadığı bulunmuştur.
Ivasty & Fanani	2020	The Effect Of Publicity Of The President Director And Majority Shareholders On Tax Avoidance	Araştırma sonuçları, yüksek hisse sahiplerinin vergi kaçınma eğiliminde olmadığı hipoteziyle çelişmekte olup, bu bulguların, vergi kaçınma stratejilerini geliştirmek ve firma sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla Baz Erozyonu ve Kar Kaydırma mekanizmasını hızlandırmak için hükümeti teşvik etmek üzere kullanılabilirliği öngörülmektedir.
Gaertner vd.,	2020	Making Only America Great? Non-U.S. Market Reactions to U.S. Tax Reform	Çalışma, ABD'deki vergi reformunun sadece Amerika Birleşik Devletleri'nde değil, uluslararası piyasalarda da nasıl tepkilere yol açtığını ve diğer ülkelerin bu reforma nasıl yanıt verdiğini incelemeyi amaçlamaktadır. Google Trends verileri kullanılarak yapılan analizler, ABD'de "vergi reformu" için yapılan aramaların olay tarihlerinde belirgin bir şekilde arttığını ortaya koymuştur.

Güneş	2021	Tax Reform, Noisy Politics and Financial Markets	Çalışmada, Donald Trump'ın Amerika Birleşik Devletleri Başkanı seçilmesinin ardından vergi reformu ve sağlık reformu konularındaki değişikliklerin hisse senedi piyasalarına etkisi incelenmiştir. Araştırma, politika reformlarının hisse senedi piyasalarındaki fiyatlamada önemli bir rol oynadığını göstermiştir. Ayrıca, vergi reformunun Google Trends verileriyle ölçülen belirginliğinin artmasının hisse senedi getirilerini olumlu yönde etkilediği, ancak getiri oynaklığını olumsuz etkilediği sonucuna varılmıştır.
Kurt & Kurt	2021	Religion and informational influence: Evidence from individual tax behavior in the U.S.	Çalışma, dinin vergi bilgisi arama ve paylaşma davranışlarına etkisini inceliyor. Dindar kişilerin vergi beyanı konusunda daha fazla belirsizlik yaşadığı, dini konulara yönelik ilginin vergi sezonunda arttığı ve daha dindar eyaletlerde vergi ile ilgili aramaların ve soruların yoğun olduğu bulgularına ulaşılmıştır. Ayrıca, 2019'da ABD'de hükümetin kapanması sırasında daha az dindar eyaletlerdeki kullanıcıların vergilerle ilgili tweet'lerinde daha fazla belirsizlik ifade ettikleri gözlemlenmiştir. Bu çalışma, dindarlık arttıkça vergi konusundaki kesinliğin azaldığını göstermektedir.
Baker vd.,	2021	Shopping for Lower Sales Tax Rates	Çalışma, 2004-2015 arası Google Trends verilerini kullanarak ABD'de satış vergisi oranı değişikliklerinin tüketicilerin tepkilerini incelenmiştir. Bulgular, tüketicilerin kısa vadede dayanıklı ve saklanabilir malları stoklayarak güçlü bir tepki verdiğini, ancak bu tepkinin zamanla azaldığını göstermiştir. Ayrıca vergi kaçışının kısa vadede talep duyarlılığını artırarak etkili olduğu, ancak uzun vadede verginin verimliliğini azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.
Fuest	2021	Read My Lips? Taxes and Elections	Çalışmada Seçim kampanyalarında vergi politikalarının popülerliği genellikle düşük olup, seçimler sırasında bu politikaların belirleyici bir faktör olmadığı görülüyor. Ancak seçim öncesi vaatlerin tutarlı bir şekilde uygulanması seçmenler için önemli bir güven unsuru olarak kalıyor. Bu durum, seçmen tercihlerini şekillendirmede diğer faktörlerin daha büyük bir rol oynadığını gösteriyor.
Gomez-Herrera vd.,	2022	Whistling in the Dark? Equity Market Reactions to Digital Service Tax Proposals	Çalışmada, hisse senedi piyasasının Dijital Hizmet Vergisi tekliflerine olan tepkileri Google Trends verileriyle incelenmiştir. Araştırma, "dijital hizmetler vergisi", "AB dijital vergisi", "GAFA vergisi" gibi anahtar kelimelerle yapılmıştır. Bulgular, çoğu girişimin bu vergi tekliflerinin dijital firmalar üzerinde minimal etkisi olduğunu göstermiştir. Özellikle GAFAM şirketlerinin özsermaye getirileri üzerinde Avrupa Komisyonu-OECD dijital vergi teklifinin olumsuz ve önemli bir etkisinin olduğu belirlenmiştir.
Klein vd.,	2022	Taxing the Digital Economy: Investor Reaction to the European Commission's Digital Tax Proposals	Google Trendler'e göre yapılan araştırmalar, yatırımcıların dijital firmaların gelecekteki karlılığına ilişkin endişelerinin dijital vergilerin uygulanma olasılığı ile doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca, araştırmalar sermaye piyasasının vergi artışlarının bir kısmının hissedarlara yansıtacağına inandığını ve ek maliyetlerin tamamen tüketicilere veya işgücüne aktarılamayabileceği fikrini desteklemektedir. Bu bulgular, yatırımcıların ve analistlerin Google Trendler gibi veri kaynaklarını kullanarak piyasa tepkilerini ve yatırım kararlarını şekillendirdiğini göstermektedir.

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 2, Google Trends verilerinin vergi politikalarıyla ilgili çeşitli araştırmalarda nasıl kullanıldığını ve vergi politikalarının çeşitli etkilerini değerlendirmek için nasıl bir kaynak olarak hizmet ettiğini açıkça göstermektedir. Google Trends verileri, vergi politikalarının sosyal ve ekonomik etkilerini anlamak için sıkça kullanılmaktadır. Çalışmalar genellikle vergi artışları veya indirimlerinin bireylerin ve şirketlerin davranışları üzerindeki etkilerini incelemekte ve bu politikaların duyurulmasının ardından internet arama davranışlarındaki değişiklikleri ölçmek için Google Trends verilerinden yararlanmaktadır. Örneğin, sigara vergilerindeki artışların sigara bırakma eğilimleri üzerindeki etkileri veya hisse senedi piyasaları üzerindeki etkileri araştırılmaktadır. Ayrıca, vergi politikalarının uluslararası karşılaştırmalarını yaparak farklı ülkelerdeki internet arama trendlerini karşılaştırmalı olarak analiz etmek de yaygın bir yaklaşımdır. Bu çalışmalar genellikle yatırımcıların ve piyasa aktörlerinin vergi politikalarına nasıl tepki verdiğini anlamak ve gelecekteki ekonomik ve finansal trendleri tahmin etmek amacıyla Google Trends verilerini kullanmaktadır.

5. Araştırma Bulguları ve Tartışma

Çalışmanın bu kısmında araştırmanın amacı, önemi, yöntemi ve bulgulara yer verilecektir.

5.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Çalışmanın amacı, vergi affı kanunlarına ilişkin yaygın beklentilerin ve taleplerin hem Türkiye'deki hem de dünya genelindeki vergi mükellefleri arasında yansımalarının tespit edilmesidir. Ayrıca gelecekteki vergi affı beklentileriyle ilgilenen kişilerin hem Türkiye içinde hem de küresel ölçekte, GT verilerini kullanarak gerçekleşen SVI'nın analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Literatür incelemeleri sonucunda, vergi aflarının SVI üzerindeki etkisini değerlendiren herhangi bir çalışmaya rastlanmadığı görülmüştür. Bu durum, çalışmanın literatürün bu alanda gelişmesine yapacağı katkı araştırmanın önemini ortaya konulmasına katkı sağlamaktadır. Araştırma, GT verilerini kullanarak vergi affıyla ilgili arama hacmi eğilimlerini ve değişimleri incelemeyi hedeflemektedir. Ayrıca çalışma vergi affı ile ilgili anahtar kelimelerin arama motorlarında ne kadar sık arandığını ve bu aramaların zaman içinde nasıl bir eğilim gösterdiğini analiz etmek adına araştırmacılara bilgi sunmaktadır. Bu çerçevede çalışma sonucunda elde edilen veriler vergi affının hangi dönemlerde daha fazla ilgi gördüğünü, vergi affı beklentisinin nasıl bir etkisi olduğunu ve bu ilginin Türkiye'nin yanı sıra küresel çapta nasıl bir dağılıma sahip olduğunu anlama noktasında yardımcı olmaktadır. Öte yandan araştırmamızın sonuçları, vergi politikalarının tasarımında ve uygulanmasında karar vericilere rehberlik etmek veya genel olarak vergi affı uygulamalarının etkilerini tespitine fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

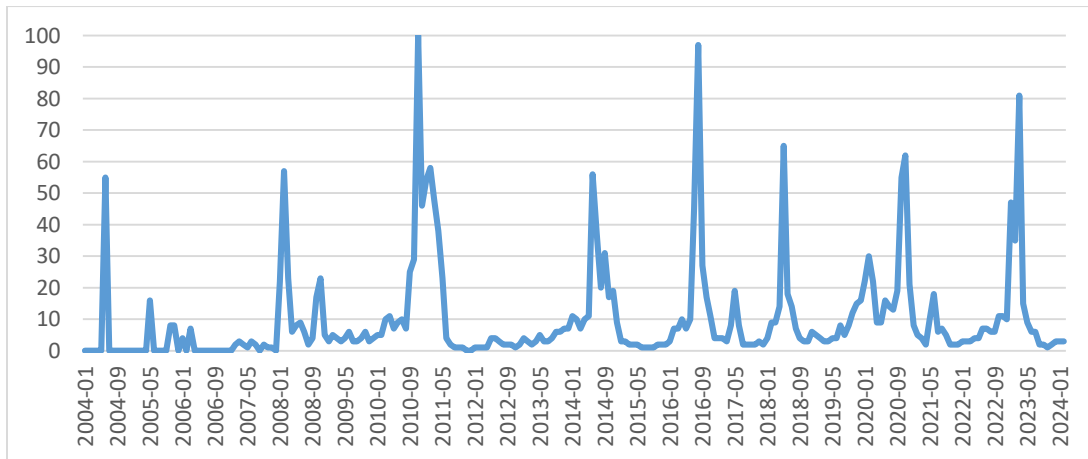
5.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmada GT uygulamasında yer alan çevrim içi arama hacmi verileri kullanılmış olup, araştırma metodolojisi, doküman incelemesi ve betimsel tarama modeli olarak belirlenmiştir. Betimsel tarama modeli, bir durumu veya konuyu objektif bir şekilde açıklamayı amaçlayan, geçmiş dönemlerde veya mevcut dönemde var olan bir durumu araştırmak için kullanılmaktadır. Başka bir ifadeyle, betimsel tarama modeli, değiştirmeden veya yorum eklemeksizin gerçekliğin belirli bir çerçevede sunmasını hedeflemektedir. Böylelikle belirli bir konu veya durum hakkında derinlemesine inceleme yapmadan, genel bir görünüm hakkında bilgi edilmesine imkan sağlamaktadır. Bu yöntemin kullanılmasıyla birlikte GT verileri, çeşitli konuların popülerliğini zaman içinde nasıl değiştirdiğini anlamak ve trendleri belirlenmesine imkan sağlamaktadır (Karasar, 2012). Çalışmada, GT verileri 2004-2023 dönemi verileri kullanılarak analizler yapılmıştır. Analizlerde, Türkiye özelinde “Vergi affı”, “Af Yasası Ne Zaman Çıkacak”, anahtar kelimeleri, Dünya genelinde ise GT arama motoruna “Tax Amnesty” anahtar kelimesi kullanılarak SVI incelenmiştir.

5.3. Araştırma Bulguları

Vergi affı konularının sıkça popüler hale gelmesi ve sıklıkla yeni af kanunları çıkarılması, vergi mükelleflerinde tekrar yeni bir af kanunu beklentisi oluşturabilmektedir (Edizdoğan & Gümüş, 2013: 99). Bu durumun etkisiyle vergi mükelleflerinin veya sorumlularının internet üzerinde SVI’yı etkilediği gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, 2004-2023 zaman diliminde "Vergi Affı" konusunun Türkiye özelindeki trendi aşağıda yer alan Grafik 2’de görülmektedir.

Grafik 2: “Vergi Affı” İfadesinin Trend Analizi (2004-2023)

Kaynak: GT verileri kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 2'de yer alan veriler incelendiğinde "Vergi Affı" ibaresine yönelik SVI'nın dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. Söz konusu dalgalanmaların nedeni, af kanunlarının çıkarıldığı dönemlerde daha fazla aranma talebi veya gelecekte yeni bir af kanunu çıkacak mı beklentisi içinde olan mükelleflerden kaynaklanabileceği düşünülebilir. Özellikle af çıkarılma veya beklenti dönemlerinde, vergi mükelleflerinin ilgili konuyu daha yoğun bir şekilde araştırdığı ve bu nedenle arama hacminin arttığı gözlemlenebilir. Bu durum, vergi affı konusunun mükellefler arasında önemli bir ilgi odağı olduğunu ve vergi politikalarıyla ilgili değişikliklerin kamuoyunda geniş yankı bulduğu söylenebilir.

Ayrıca, Şekil 1'deki Türkiye genelindeki SVI'ya göre, neredeyse tüm Türkiye haritasının koyu renklere büründüğü gözlemlenmektedir. Harita ayrıntılı incelendiğinde, yaklaşık 11 il dışındaki illerin tamamında koyu renk tonlarının hakim olduğu fark edilmektedir. Bu durumun nedenin, söz konusu 11 il ile ilgili verilerin mevcut olmaması olabileceği düşünülebilir.

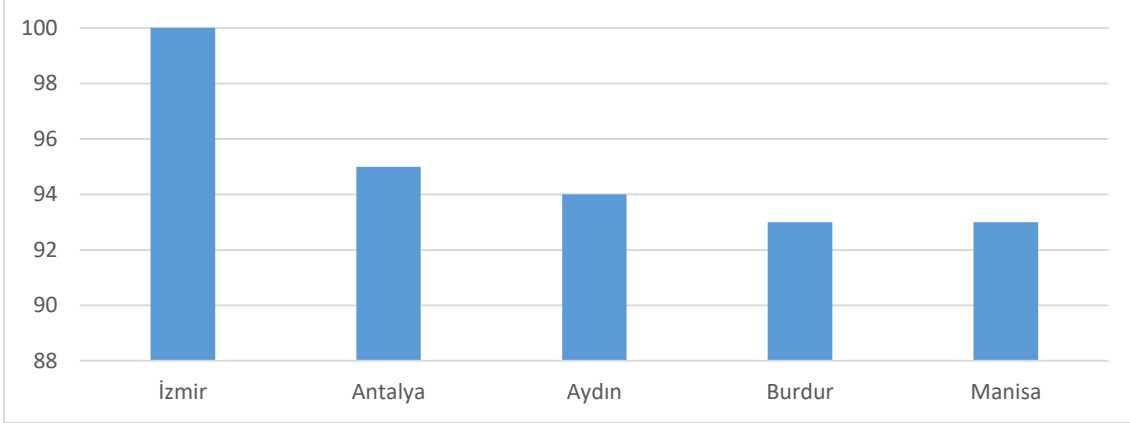
Şekil 1: Türkiye Genelindeki Arama Hacmi İndeksi Haritası

Kaynak: GT verileri kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

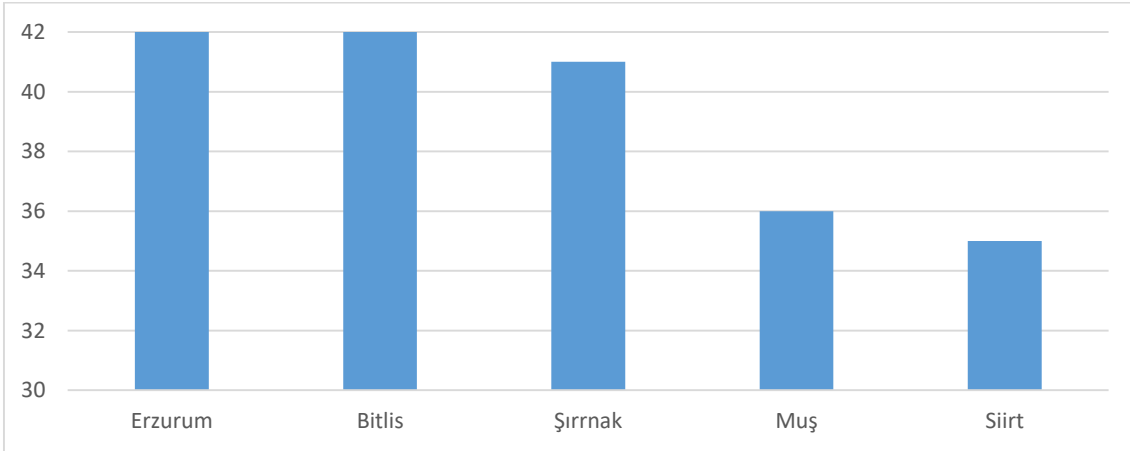
Türkiye geneliyle ilgili olarak çıkarımlar elde edilmesi sonrasında, il düzeyinde inceleme yapıldığında "vergi affı" kelimesinin en fazla aratıldığı ilk beş il ile ilgili olarak Grafik 3 hazırlanmıştır.

Grafik 3: “Vergi Affı” Kelimesinin En Fazla Aratıldığı Beş İl (2004-2023)

Kaynak: GT verileri kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

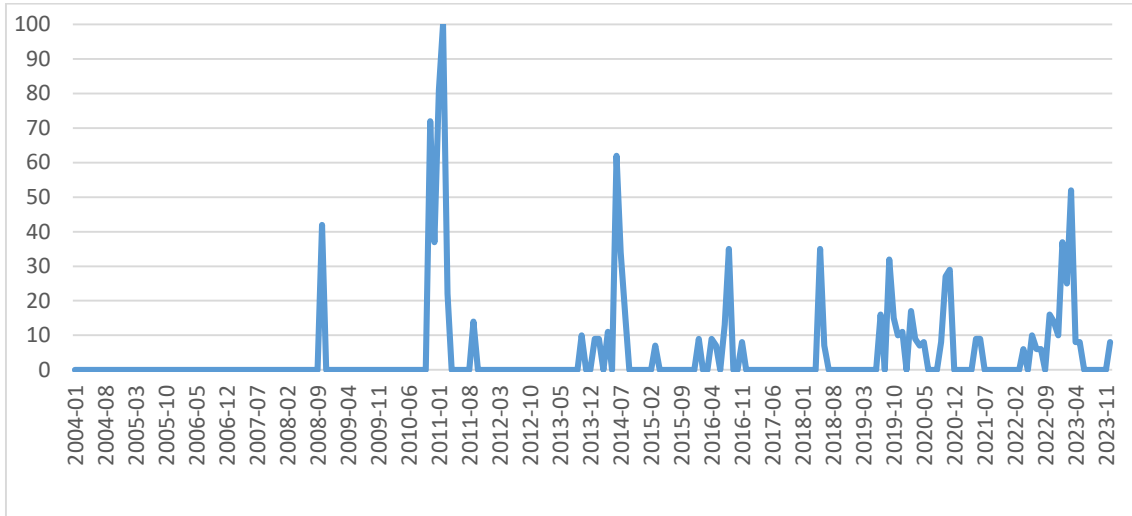
Grafik 3’te yer alan verilere göre "vergi affı" ifadesinin en yüksek popülerlik oranına sahip olduğu il İzmir olarak belirlenmiştir, bu ilde 100 SVI gözlemlenmiştir. İzmir’i sırasıyla Antalya, Aydın, Manisa ve İstanbul illeri takip etmektedir.

Grafik 4: “Vergi Affı” Kelimesi En az Popüler Olan Beş İl (2004-2023)

Kaynak: GT verileri kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

2004-2023 dönemi arasında yapılan analizde, "vergi affı" ifadesinin en düşük trende sahip olan ilk beş il incelendiğinde, en düşük SVI’ya sahip il Siirt olarak gözlemlenmiştir. Ardından sırasıyla Erzurum, Bingöl, Gümüşhane ve Şırnak illeri gelmektedir. Grafikten anlaşılacağı üzere Erzurum ile Bingöl illerinin SVI’ları aynıdır. Benzer şekilde Gümüşhane ve Şırnak illerinin de Arama Hacmi İndeksleri birbirine eşittir.

Grafik 5: "Vergi Affı Ne Zaman Çıkacak" Trendi (2004-2023)

Kaynak: GT verileri kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

6. Vergi Aflarının Dünyadaki Örnekleri ve Seyriyle İlgili Analiz Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Bu Vergi afları günümüzdeki bir konu olmanın ötesinde, tarih boyunca var olmuş bir olgudur. Dünya tarihine bakıldığında vergi aflarının tarihsel süreci oldukça eskilere dayanmaktadır. Medeniyetlerin yükseldiği dönemlerden antik çağlara, Orta Çağ'a ve modern zamanlara kadar vergi afları çeşitli toplumlarda ve dönemlerde görülmüştür (Torgler, 2003: 619-620). Dünya genelinde çıkarılan ilk af kanununun M.Ö.'ye dayandığı ifade edilmektedir (Baer ve LeBorgne, 2008: 1). Elbette dünya değiştiçe ve geliştikçe çeşitli dönemlerde farklı gerekçelerle siyasi iktidarlar af kanunlarına zaman zaman başvurmuşlardır. Vergi aflarının gelişimi incelediğinde hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ekonomilere sahip ülkelerde özellikle 2000'li yıllardan sonra çok fazla karşılaşılan gerçeklik olgusu olarak görülmektedir (Kahraman, 2016: 97).

Çalışmanın bu bölümünde, vergi aflarının dünya çapındaki örnekleri ve tarihsel seyri incelenmiştir. Ayrıca, vergi aflarının dünya genelinde farklı ülkelere göre nasıl bir görünüm sergilediği ele alınmıştır. Bu bağlamda, vergi affı ve ilgili kavramlarla ilgili dünya genelinde SVI analiz edilmiştir.

Tablo 3: Dünya’da Vergi Af Örneklerinin Yıllara Göre Analizi

Ülkeler	Ükelere Göre Af Kanunu Sayıları	Af Kanunu Çıkarılma Zamanları	Ülkeler	Ükelere Göre Af Kanunu Sayıları	Af Kanunu Çıkarılma Zamanları
ABD	116 ³	1981-1989(30), 1990-1999(18), 2000-2011(65)	İtalya	5	1982, 1984, 2001, 2009, 2014
Almanya	1	2011	Kanada	1	2002, 2007
Arjantin	6	1987, 1995, 2009, 2013, 2016, 2021	Kazakistan	3	2001, 2015, 2019
Avustralya	3	1980-1982, 2014	Kolombiya	3	1987, 2015, 2020
Avusturya	2	1982, 1993, 2012	Kosta Rika	2	2003, 2018
Bangladeş	18	Bangladeş’te, 1971’den 2013’e kadar 18 kez vergi affı çıkarılmıştır.	Letonya	1	2011
Belçika	2	1984, 1985, 2004	Lüksemburg	1	2016
Birleşik Krallık	1	2009	Malezya	2	1960, 2015
Bolivya	1	2014	Malta	1	2009
Brezilya	1	2017	Meksika	3	2001, 2017, 2020
Danimarka	1	2002	Norveç	2	2008, 2016, 2022
Ekvator	1	2008	Pakistan	1	2016
Endonezya	4	1964, 1984, 2008, 2016	Panama	2	1974, 2019
Filipinler	32	1972-1981’kadar 10 tane fark vergi affı çıkarılmıştır. 1986,1987,1991, 2001-2008 arası 21 tane çıkarılmış, 2019.	Peru	1	2017, 2020
Finlandiya	2	1982, 1984	Polonya	1	2003
Fransa	3	1982, 1986, 2013	Portekiz	6	1981, 1982, 1986, 1988, 2009
Güney Afrika	3	1995, 1995, 2003	Rusya ⁴	8	1993, 1996, 1997, 2007, 2006, 2015, 2018, 2022
Hindistan	12	1951, 1965, 1975, 1975, 1980, 1985, 1986, 1991, 1997, 2013, 2016 ve 2022 yıllarında 11 adet af kanunu çıkarılmıştır.	Sri Lanka	11	
Hollanda	9	19934, 1940, 1945, 1955, 2009, 2010, 2013, 2014, 2015	Şili	1	2014
Honduras	3	2018, 2019, 2020	Tayland	2	2006, 2016

³ ABD’de çıkarılan bu af kanunları genel olarak eyaletler düzeyinde çıkarılmıştır. Bakınız; Bayer, 2015: 79.

⁴ Rusya’da 2022’de çıkarılan af kanunu haber kaynaklarından derlenerek hazırlanmıştır.

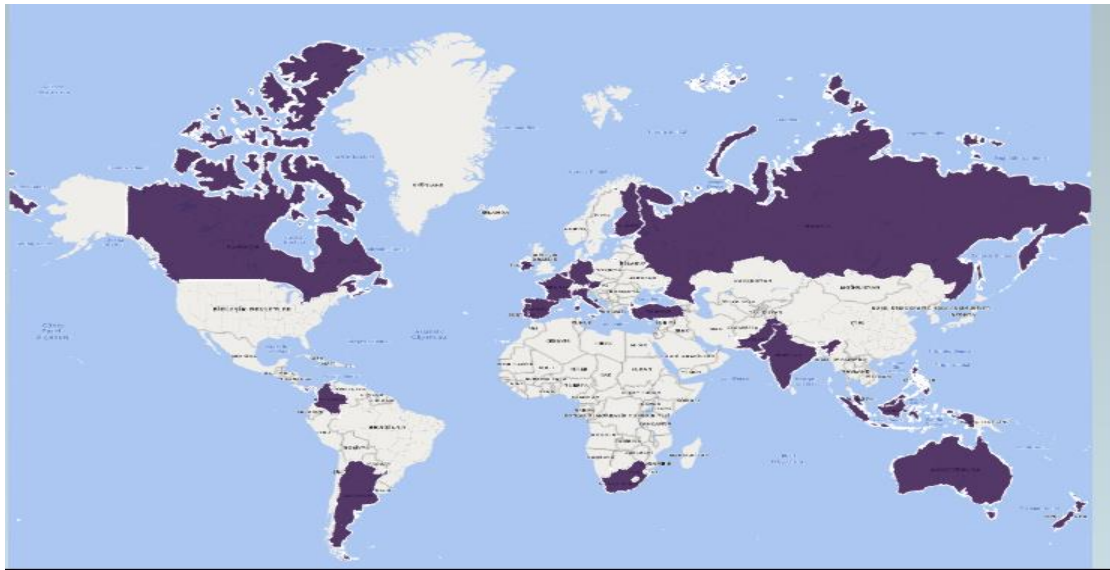
İrlanda	3	1988, 1993, 2017	Türkiye	41	1923-2022 Yılları arasında 38 af kanunu çıkarılmıştır
İspanya	2	1978, 2012	Yeni Zelanda	1	1988
İsviçre	3	1917, 1938, 2000	Yunanistan	1	2010

Kaynakça: Ahmar, 2018: 181; Alm & Rath, 2003: 5-6-7; Alstadsæter vd., 2022; Aseng, 2017; Benedek vd., 2022; Bayer, 2015: 79; Demirçin, 2021: 30-35; González, 2021; Huda & Hernoko, 2017: 58-59-60; İbrahim vd., 2017; Keskin & Mastar Özcan, 2021; Mujahid & Siddiqui, 2019: 115; Purnomolasto, 2016; Tagle & Ospina, 2020; Torgler vd., 2003; Torgler, 2007, 266-267; Turan & Güler, 2020.

Tablo 3 incelendiğinde, vergi af kanunlarının hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde başvurulan yöntemler arasında yer aldığı gözlemlenmektedir. Ayrıca, Tablo 3'te yer alan verilere göre en fazla af kanununa başvuran ülkeler sırasıyla Türkiye, Filipinler, Bangladeş, Hindistan ve Sri Lanka olduğu gözlemlenmektedir. Genel bir perspektiften bakıldığında, vergi af uygulamalarının gelişmiş ülkelerde daha az, gelişmekte olan ülkelerde ise daha fazla başvurulan bir uygulama olduğu görülmektedir. Avrupa ülkeleri örneğine gelindiğinde ise, af kanunlarının çıkarılma sıklığına göre Türkiye, Hollanda, Rusya ve Portekiz en sık bu tür uygulamalara başvuran ülkeler olarak öne çıkmaktadır. Dünya genelinde ise toplamda 45 ülkenin 291 defa vergi affı uygulamalarına başvurduğu görülmektedir. Bu da başka bir deyişle, ülke başına düşen ortalama af uygulama sayısının 6,33 olduğunu göstermektedir. Türkiye'nin bu uygulamaların %14,09'unu tek başına gerçekleştirmesi ise durumu olumsuz bir şekilde yansıtmaktadır.

Tablo 3'ten elde edilen verilere dayanarak, dünya genelindeki vergi affı örneklerini incelediğimizde, bu örneklerin dünya haritasını aşağıdaki Şekil 2 üzerinden incelenebilir.

Şekil 2: Vergi Af Örneklerinin Dünya Haritası

Kaynak: GT verileri kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

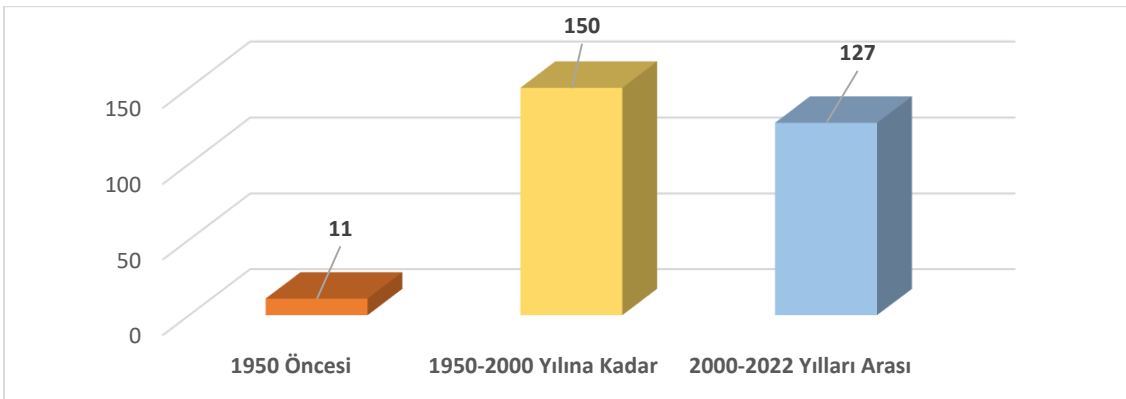
Şekil 2 incelendiğinde, Antarktika hariç hemen hemen tüm kıtalarda vergi affı uygulamalarına başvurulduğu gözlemlenmektedir. Bu durum, vergi aflarının küresel çapta yaygın bir şekilde kullanılan kanunlardan biri olduğu söylenebilir. Özellikle harita incelendiğinde, sadece gelişmekte olan ülkeler değil, aynı zamanda gelişmiş ülkelerin de vergi af kanunlarına başvurunun dikkat çekici olduğu görülmektedir.

Af kanunlarının çıkarılmasında farklı gerekçelerin rol oynadığı göz önüne alındığında, siyasi, ekonomik, mali, sosyal, idari, teknik ve psikolojik faktörlerin etkisi dikkate alınabilir (Yelman, 2017: 70). Dolayısıyla, grafikte görüldüğü gibi, 1950-2000 yılları arasında daha yoğun bir af kanunu çıkarılma eğiliminin olması, bu dönemde siyasi, ekonomik ve diğer birçok faktörün etkili olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Öte yandan, Tablo 3’te sunulan verilere göre, ilk vergi affının İsviçre’de 1917 yılında çıkarıldığı görülmektedir. 1917-2022 yılları arasındaki 105 yıllık süreçte, ortalama olarak her yıl 2,74 vergi affı kanunu çıkarılmıştır. Başka bir ifadeyle, yaklaşık her 3 yılda bir vergi affı kanunu çıkarılmıştır. Ancak vergi affı kanunlarının en çok çıkarıldığı dönem ise 1950-2000 yılları arasında gerçekleşmiştir.

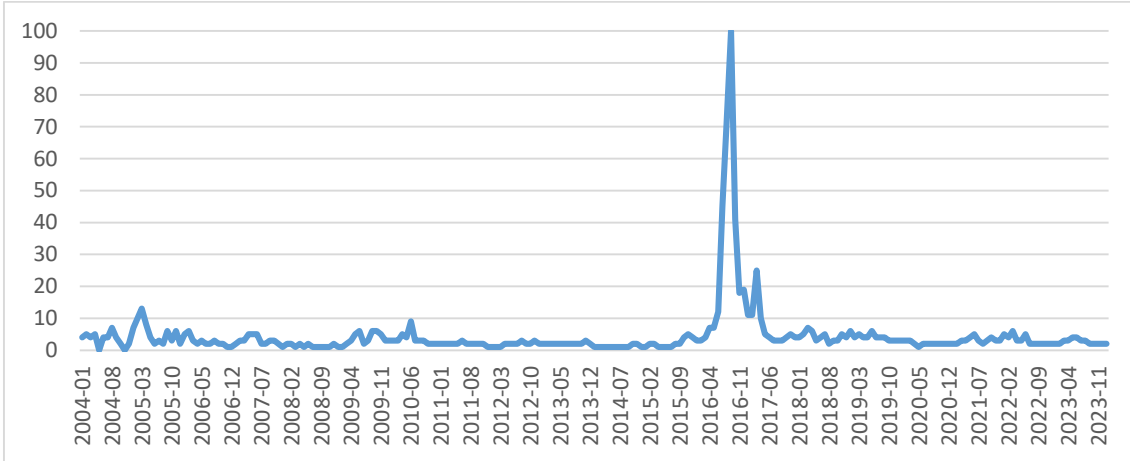
Aşağıdaki Grafik 6, dünya genelinde yıllara göre çıkarılan vergi af kanunlarının analizini sunmaktadır. Veriler üç farklı kategoride toplanmıştır. Bu bağlamda grafik incelendiğinde, 1950 yılından önce, vergi af kanunlarının en az çıkarıldığı dönem olarak öne çıkmaktadır. 1950-2000 yılları arasında çıkarılan af kanunları toplamda % 52,08’lik bir oranı temsil etmektedir.

Grafik 6: Yıllar İtibariyle Dünya Genelinde Çıkarılan Vergi Afları

Kaynak: GT verileri kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de vergi aflarının yaygın ve sık çıkarılması, vergi mükelleflerinin ya da sorumlularının internet üzerinde SVI’ları etkilemektedir. Zira çıkarılan af kanunları, mükelleflerin gelecekte vergi affı çıkma umuduyla beklenti düzeylerini etkileyebilir (Yelman, 2017: 68). Bu bağlamda, 2004-2022 dönemi arasında “Tax Amnesty” ifadesinin SVI analizi grafik 7’de yer almaktadır.

Grafik 7: “Tax Amnesty” Kelimesinin Trendi (2004-2023)

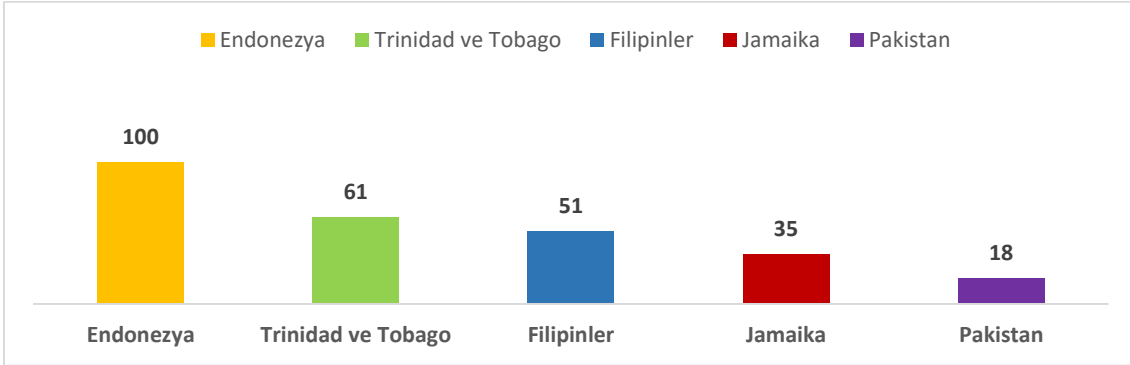
Kaynak: GT verileri kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 7'ye göre, “Tax Amnesty” ifadesinin en fazla artış gösterdiği dönemin 2014 ile 2019 yılları arasında olduğu görülmektedir. 2021-2023 verileri incelendiğinde ise veri miktarının oldukça sınırlı olduğu gözlemlenmektedir. Vergi affına ilişkin SVI, 16 yıllık dönemi kapsayan süreçte en yüksek noktayı 2016 yılında elde ettiği söylenebilir. Grafik 9’da 2022-2023 dönemi “Tax Amnesty” kelimesinin bir buçuk yıllık grafiği çeyreklik dilimler olarak göstermiştir. Grafik 8 incelendiğinde, çeyreklik dilimlerde dalgalanmalar daha net olarak görülmektedir. Ayrıca grafikte 2022 yılında iki farklı yüksek trend görülürken 2023 yılında tek bir yüksek trend eğilimi olduğu görülmektedir.

Grafik 8: “Tax Amnesty” Kelimesinin Trendi (2022-2023)

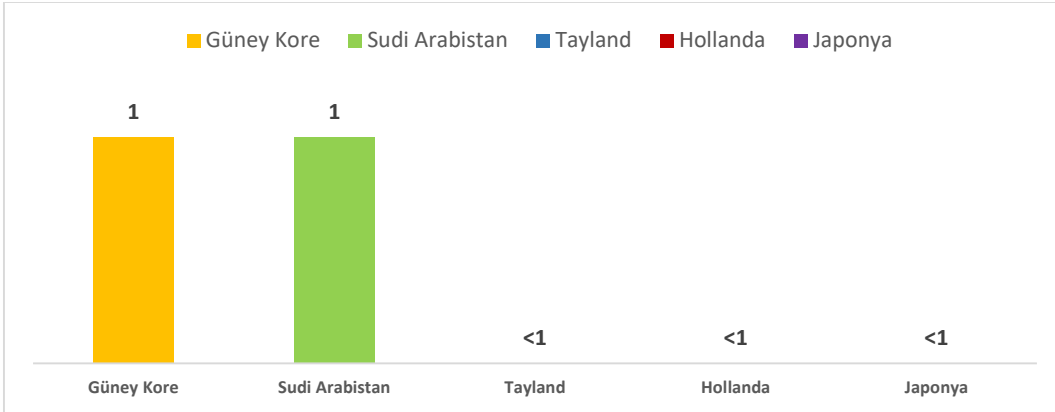
Kaynak: GT verileri kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Tax Amnesty kelime grubunun Dünya gelinde ülkelere göre trend analizi incelemesi yapıldığında ise en fazla trende sahip olan ilk 5 ülke için Grafik 9, en az trende sahip son 5 ülke için ise Grafik 10 hazırlanmıştır.

Grafik 9: “Tax Amnesty” Kelimesinin En Çok Popüler Olan Beş Ülke (2004-2023)

Kaynak: GT verileri kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 9’ göre, “Tax Amnesty” kelimesinin en yüksek SVI’na sahip ülkenin Endonezya olduğu görülmektedir. Daha sonrasında ise sırasıyla Trinidad ve Tobago, Filipinler, Jamaika ve Pakistan yer almaktadır. Endonezya'nın SVI en yüksek olmasında, 2016 ve 2017 yıllarında üçer aylık dönemleri kapsayan ve 2017 yılında sona eren ardışık üç dönemde gerçekleştirilen vergi affı uygulamalarının etkili olduğu ifade edilebilir (Diela, 2016).

Grafik 10: “Tax Amnesty” Kelimesinin En Az Trend Olduğu Beş Ülke (2004-2023)

Kaynak: GT verileri kullanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 10 incelediğinde, “Tax Amnesty” ifadesinin en az popüler ya da trend olduğu ülkelerin Tayland, Hollanda ve Japonya olduğu görülmektedir. Bu üç ülkede, vergi affı ifadesine ilişkin SVI 1'in altında bir değere sahiptir. Diğer ülkeler arasında ise SVI, Güney Kore ve Suudi Arabistan'da 1 olarak gözlemlenmektedir. Çalışmada yapılan analizler değerlendirildiğinde genel itibari ile vergi affı uygulamasına başvurulduğu dönemlerde arama motorlarında vergi affıyla ilgili olarak hem Türkiye’de hem de diğer ülkelerde çok sık aramaların yapıldığı görülmektedir. Bu durum çalışmanın temel

hipotezini destekler sonuçlar ortaya koymaktadır. Çünkü elde edilen çıkarımlar makro açıdan incelendiğinde vergi affı ile ilgili terimlerin taranma sıklığı vergi affı dönemlerinde artmaktadır. Ancak arka planda dikkat edilmesi gereken önemli bir çıkarım ise endeks değerinin 100'e yaklaştığı birçok dönemin varlığıdır. Bu durum akademik anlamda mükelleflerin vergi affına ihtiyaç duyduğu veya vergi affı uygulamasından etkilendiği anlamına gelmektedir. Bu etki ise sadece beklenti düzeyinde olmayıp, arka planda birçok mükellefin vergi affı uygulamasına ihtiyaç duyduğu noktasında da çıkarım elde edilmesine olanak tanımaktadır.

7. Sonuç

Vergi affı uygulamalarına yönelik olarak yapılan birçok çalışmada, vergi affı uygulamasının genellikle mükelleflerin vergi uyumu üzerindeki etkisine odaklanıldığı görülmektedir. Ancak bu çalışmada ise mükelleflerin, vergi affı uygulaması hakkında en fazla bilgiye ihtiyaç duyduğu dönem aralıklarının tespit edilerek, literatürün bu alanda gelişmesine katkı sağlanması amaçlanmıştır. Beklentilerin uygulamalar üzerinde etkisinin varlığının olup olmadığı araştırılmıştır.

Çalışmanın genel değerlendirmesine baktığımızda, vergi aflarının yalnızca Türkiye'de değil aynı zamanda dünya genelinde de sıkça başvurulan bir gerçeklik olduğu görülmektedir. Ancak Türkiye'ye özgü bir bakış açısıyla ele alındığında, vergi af kanunlarının olağanüstü dönemlerde çıkarılan politika ve ekonomi aracı olmaktan ziyade adeta belirli zaman aralıkları için süreklilik arz eden bir uygulama haline dönüştüğü gözlemlenmektedir. Bu durumun sonucunda, siyasi iradenin sürekli olarak vergi affı kanunlarına başvurması, vergi mükelleflerini sürekli olarak yeni bir af çıkacak beklentisi içerisinde olmalarına neden olmaktadır. Bu da vergi bilincinin zedelenmesine yol açabileceği gibi, aynı zamanda kayıt dışı ekonominin büyümesine neden olabilir. Mükellefler, gelecekte bir af çıkacak beklentisiyle, vergi ödeme isteğini erteleyebilir veya vergi yükümlülüklerini hafifletmeye çalışabilirler. Oluşacak beklenti aynı zamanda vergi aflarına ilişkin internet ortamında SV'ı da etkilemektedir. Mükellefler, vergi aflarının çıkma ihtimalini öğrenmek veya takip etmek amacıyla internet üzerinde aramalar yapabilirler. Bu da "vergi affı" gibi ifadelerin arama hacmini artırabilir ve ilgili verileri etkileyebilir. Çünkü "af çıkacak mı ya da ne zaman çıkacak?" gibi sorular, vergi mükelleflerinin beklenti düzeylerini ve düşüncelerini etkileyebilir. Bu tür beklentiler, vergi mükelleflerini gelecekte bir vergi affı olasılığına yönlendirebilir ve vergi ödeme isteğini ertelemelerine neden olabilir.

Vergi afları, teşvik edilmesi gereken bir uygulama olarak algılanmasa da tüm dünya ülkelerinin siyasetini, ekonomisini ve diğer çeşitli alanlarını etkileyen bir olgu ve kavram gerçeğini yansıtmaktadır. Bu durumun etkileri olumlu ya da olumsuz olabilir ve vergi sistemi, ekonomik denge, vergi ödemeleri ve kayıt dışı ekonomi gibi konularda önemli etkileri bulunmaktadır. Dolayısıyla vergi aflarının kullanımı ve etkileri, dikkatli bir

şekilde değerlendirilmeli ve gerektiğinde düzenlenmelidir. Vergi afları gibi yöntemlerin varlığı ve gerekliliği kabul edilirken, bunların sık sık ve rutin hale dönüşmesi yerine, ihtiyaç duyulduğu zamanlarda ve belirli şartlar altında başvurulması daha sağlıklı bir yaklaşım olacaktır. Bu şekilde vergi afları, özellikle ekonomik veya sosyal krizler, özel durumlar veya vergi sistemi üzerinde gerçekten olumlu bir etki sağlayabilecek durumlarda kullanılabilir. Vergi affı uygulamalarının kullanılabilirliği anayasal açıdan sınırlandırılması, hükümetlerin keyfi uygulamalarının önüne geçilmesinin yanında vergi otoritesinin de işlerlik kazanmasına katkı sağlaması beklenmektedir. Öte yandan, vergi aflarının düzenlenmesi ve uygulanması esnasında şeffaflık, adil davranma, belirlenmiş kriterlere uygunluk gibi prensiplere uyulması büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, vergi sisteminin istikrarını ve vergi bilincini korumak için sürekli olarak vergi mükelleflerine yönelik eğitim ve bilgilendirme çalışmalarının yapılması da önemlidir. Böylelikle vergi afları gerektiğinde kullanılabilir bir araç olabilir, ancak sistemin sürdürülebilirliği ve adalete uygunluğunun göz önüne alınması vergi sisteminde sürdürülebilir bir yapının daha fazla kuvvetlenmesine katkı sağlayacaktır.

Çalışmanın araştırma konusu ve aracı çerçevesinde elde edilmesi muhtemel bir diğer çıkarım ise SVI sonuçlarının en fazla ve en az indeks oluşturduğu ülke veya şehirler çerçevesinde mikro ölçekli vergi politikalarının oluşturulabilmesidir. Örneğin herhangi bir bölgenin SVI düzeyinin yüksek ya da birinci sırada olması durumunda ilgili bölgede mükelleflere vergileme ile ilgili olarak vergi idaresi tarafından hatırlatma uygulamaları, tanıtım afişleri erişimi sağlanabilir. Öte yandan görsel bilgi aktarım mekanizmaları kullanılarak ilgili bölgelerde reklamlar aracılığı kullanılarak, mükelleflerin vergi ödemeye teşviki sağlanabilir. Bu noktadan hareket edildiğinde vergi idaresi açısından, dönemsel araştırmalar kullanılarak, mükelleflerin af beklentisi düşüncesine girmesine olanak tanımak yerine kamusal vergilerin kamusal harcamaların en önemli finansman kaynağı olduğu hatırlatması yapılabilir. Böylelikle idare açısından tahsilat getirisinin artması beklenirken, aynı zamanda mükelleflerin vergiye uyum sürecine katkıda bulunmuş olması beklenebilir.

Özetle, vergi aflarına sürekli başvurulması Türkiye ve dünya genelinde mükellefler arasında yeni bir af çıkacak beklentisi yaratmaktadır. Ancak bu durum, vergi politikalarını ve sistemlerini olumsuz yönde etkileyebilir. Mükellefler, bu beklentiyle birlikte vergi sistemlerine, internet arama motorlarına ve sosyal çevrelerine karşı farklı tutumlar sergileyebilir ve böylece kendi davranışlarını da değiştirebilirler. Özellikle vergi affı beklentisi, mükelleflerin internet arama motorlarında da yankı bulabilir. Ayrıca vergi afları konusunda yapılan çalışmalar, sürekli af taleplerinin vergi uyumu ve ahlaki değerler gibi pek çok noktada mükelleflerin farklı tutumlar sergilemesine neden olduğunu göstermektedir. Bu durum, vergi affı olasılıklarının sık sık gündeme gelmesiyle birlikte mükelleflerin vergi ödeme alışkanlıklarını ve vergiye karşı olan tutumlarını şekillendirebilir. Dolayısıyla vergi affı beklentisi, mükellefler üzerinde önemli psikolojik ve davranışsal etkilere sahip olabilir.

Etik Kurul Onayı: Etik kurul belgesi gerektiren bir çalışma değildir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları:

Ercan Yelman ^{ID} - Fikir ve Amaç, Planlama ve Tasarım, Veri Toplama, Veri Analizi ve Tartışma, Literatür ve Atıf, Yazım ve Format, Son Onay ve Sorumluluk, Finansman Genel Katkı Düzeyi - % 70

Enes Tekşan ^{ID} - Veri Toplama, Veri Analizi ve Tartışma, Eleştirel İnceleme, Son Onay ve Sorumluluk, Süpervizörlük, Finansman Genel Katkı Düzeyi, - % 30.

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Ahmar, N. (2018). "Role Of Public Accountants To The Success Of Tax Amnesty In Financial Institutions And Banking In Indonesia", *Balanced Scorecard (BSC): Does it Really Matter in Malaysian Private Institutions of Higher Learning?*, 181-189.
- Ahmar, N. (2018). "Role Of Public Accountants To The Success Of Tax Amnesty In Financial Institutions And Banking In Indonesia", *Balanced Scorecard (BSC): Does it Really Matter in Malaysian Private Institutions of Higher Learning?*, 181-189.
- Alm, J. ve Rath, D.M. (2003). "Tax Policy Analysis: The Introduction of a Russian Tax Amnesty", *GSU Andrew Young School of Policy Studies Working Paper No. 98-6*.
- Alm, J., & Beck, W. (1993). "Tax Amnesties And Compliance In The Long Run: A Time Series Analysis". *National Tax Journal*. 46(1), 53–60.
- Alstadsæter, A., Johannesen, N., Herry, S.L.G. ve Zucman, G. (2022). "Tax Evasion and Tax Avoidance", *Journal of Public Economics*, 206, 1-17.
- Arama Trendleri Yardım. <https://support.google.com/trends/?hl=tr#topic=6248052> (Erişim Tarihi: 01.11.2023).
- Artés, J., Botello Mainieri, A. M., & Sánchez-Fuentes, A. J. (2019). "Tax Reforms and Google Searches: The Case of Spanish VAT Reforms During the Great Recession". *SERIEs*, 10, 321–336
- Aseng, A.C. (2017). "Tax Amnesty Implementation in Selected Countries and Its Effectivity". *Conference: 5th International Scholars ConferenceAt: Asia-Pacific International University*. 5(1), 1-17, Thailand.
- Aydın, Z.B. & Akbelen, Z. (2020). "Vergi Aflarına Yönelik Mükellef Görüşleri ve Sosyo-Ekonomik Faktörlere İlişkin Bir Analiz". *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*. 7(1), 215-234.
- Ayers, J.W., Althouse B.M, Ribisl, K.M. & Emery, S. (2014). "Digital Detection for Tobacco Control: Online Reactions to the United States' 2009 Cigarette Excise Tax Increase". *Nicotine & Tobacco Research*. 16(5), 576–583.

- Ayers, J.W., Ribisl, K. & Brownstein, J.S. (2011). “Using Search Query Surveillance to Monitor Tax Avoidance and Smoking Cessation following the United States’ 2009 “SCHIP” Cigarette Tax Increase”. *Search Query Surveillance & Tobacco Control*. 6(3), 17.
- Ayrangöl Z. & Tekdere, M. (2013).” Potansiyel Etkileri ve Gönüllü Uyum Açısından Vergi Afları: 6111 Sayılı Kanunun İrdelenmesi”. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 6(2), 249-470.
- Baer, K. & Borgne, E. L., (2008). “Tax Amnesties: Theory, Trends, and Some Alternatives”. IMF, USA.
- Baker, S.R., Johnson, S. & Kueng, L. (2021). “Shopping for Lower Sales Tax Rates”. *American Economic Journal: Macroeconomics*. 13(3), 209–250.
- Bayer, R.C., Oberhofer, H. & Winner, H. (2015). “The Occurrence Of Tax Amnesties: Theory And Evidence”, *Journal of Public Economics*, 125, 70-82.
- Benedek, D., Grote, M., Jackson, G., Markevych, M., Sofrona, L. ve Waerzeggers, C. (2022). “Technical Notes & Manuals, Voluntary Disclosure Programs Design”, Principles, and Implementation Considerations. 22(1), 1-39.
- Caputi, T. L. (2018). “Google Searches for “Cheap Cigarettes” Spike at Tax Increases: Evidence from an Algorithm to Detect Spikes in Time Series Data”. *Nicotine and Tobacco Research*, 20(6), 779-783.
- Choi, H. ve Varian, H.R. (2009). Predicting the present with Google Trends. Google Inc., Draft Date April 10, 1-19.
- Choi, H., & Varian, H. (2012). “Predicting the present with Google Trends”. *Economic record*, 88, 2-9.
- Clark, M., Wilkins, E. J., Dagan, D. T., Powell, R., Sharp, R. L. & Hillis, V. (2019). “Bringing forecasting into the future: Using Google to predict visitation in U.S. national parks”. *Journal of Environmental Management*, 243, 1-27.
- Çetin, G. (2007). “Vergi Aflarının Vergi Mükelleflerinin Tutum ve Davranışları Üzerindeki Etkisi”. *Yönetim ve Ekonomi*. 14(2), 171-187.
- Demirci, S. & Dayar, H. (2023). “Economic and Social Impacts Of Tax Restructuring In Turkey: After 2008”. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*. 8(15), 61-77.
- Demirçin, M. (2021). Türkiye’de Vergi Aflarının Ve Vergi Yapılandırılmasının İncelenmesi (2000-2021 Yılları Arası (Yayın No: 699940) [Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Diela, T. (2016). Indonesia’s Tax Amnesty Program Breaks World Record, <https://jakartaglobe.id/business/indonesias-tax-amnesty-program-breaks-world-record/> (Erişim Tarihi: 27.01.2021).
- Doğan, Z. & Besen, R. (2008). “Vergi Aflarının Nedenleri ve Mükellefler Üzerindeki Etkileri”. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*. 1(1), 23-39.
- Duan, T., Ding, R., Hou, W., & Zhang, J. Z. (2018). “The Burden of Attention: CEO Publicity and Tax Avoidance”. *Journal of Business Research*, 87, 90–101.
- Edizdoğan, N. & Gümüş, E. (2013). “Vergi Afları ve Türkiye’de Vergi Aflarının Değerlendirilmesi”. *Maliye Dergisi*. 164, 99-119.

- Feng, Y., Li, G., Sun, X., & Li, J. (2019). "Forecasting the Number of Inbound Tourists with Google Trends". *Procedia Computer Science*, 162, 628–633.
- Fuest, C., Gründler, K., Potrafke, N. & Ruthardt, F. (2022). Read My Lips? Taxes and Elections. *SSRN Electronic Journal*. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3960460 (Erişim Tarihi: 16.06.2024).
- Gaertner, F.B., . Hoopes, J.L. & Williams, B.M. (2020). "Making Only America Great? Non-U.S. Market Reactions to U.S. Tax Reform". *Management Science*, 66(2). 687–697.
- Go, H., Kang, M., & Nam, Y. (2020). "The Traces of Ecotourism in a Digital World: Spatial and Trend Analysis of Geotagged Photographs on Social Media and Google Search Data for Sustainable Development". *Journal of Hospitality and Tourism Technology*, 11(2), 183-202.
- Gomez-Herrera, E., Reggiani, R. & Şevtsova, Y. (2022). "Whistling in the Dark? Equity Market Reactions to Digital Service Tax Proposals". https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4055553 (Erişim Tarihi: 16.06.2024).
- González, D. (2021). Tax Amnesty: The Tension Between Cost And Benefit, <https://www.ciat.org/tax-amnesty-the-tension-between-cost-and-benefit/?lang=en> (Erişim Tarihi: 05.01.2023).
- Günay, H.M. & Gürdal, T. (2021). "Covid-19 Salgını Sürecinde Türkiye’de Bir Vergi Affı Gerekli Mi?". *Legal Mali Hukuk Dergisi*. 17(195), 645-674.
- Gündüz, Z. (2021). "Vergi affı çıkar mı? Çıkarsa ne zaman çıkar? Kapsamı ne olur?", <https://www.dunya.com/kose-yazisi/vergi-affi-cikar-mi-cikarsa-ne-zaman-cikar-kapsami-ne-olur/674711> (Erişim Tarihi; 08.01.2023).
- Güneş, E. (2021). "Tax Reform, Noisy Politics and Financial Markets, https://www.researchgate.net/profile/Erkan-Gunes/publication/352873252_Tax_Reform_Noisy_Politics_and_Financial_Markets/links/60dd58e9a6fdccb745f876a2/Tax-Reform-Noisy-Politics-and-Financial-Markets.pdf (Erişim Tarihi: 16.06.2024).
- Gürdal T., Yardımcıoğlu, F. & Beşel, F. (2016). "Türk Vergi Sisteminin Popülerlik Analizi", *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 42-75.
- Huda, M.K. and Hernoko, A.Y. (2017). "Tax Amnesties in Indonesia and Other Countries: Opportunities and Challenges", *Asian Social Science*, 13(7), 52-61.
- Ibrahim, M.A., Myrna, R., Irawati, I. & Kristiadi, J.B. (2017). "A Systematic Literature Review on Tax Amnesty in 9 Asian Countries", *International Journal of Economics and Financial*. 7(3), 220-225.
- Ivasty, R. & Fanani, Z. (2020). "The Effect Of Publicity Of The President Director And Majority Shareholders On Tax Avoidance". *Jurnal Riset Akuntansi dan Bisnis Airlangga*. 5(2), 885-901.
- Kahraman, A. (2016). <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/tr/pdf/2016/11/tr-gundem-sayi-27.pdf> (Erişim Tarihi: 27.01.2021).
- Kaplanoğlu, E. (2019). "Google Trends Arama Hacim Endeksine Dayalı Yatırım Analizi: USD/TRY Örneği", II. BOR Conference (Business Organization Research Conference), 1212-1230, İzmir.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Karayılmazlar, E., & Göde, B. (2017). “Vergi Yükünün Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi”. Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 10(4), 131-142.
- Kesen, Seda, Canan, Ş. ve Yanar, Z. (2008). “Google Scholar ve Scirus Arama Motorlarında Türkçe Anahtar Sözcüklerle Yapılan Aramalar Üzerine Bir Değerlendirme”. Bilgi Dünyası. 9(1), 140-157.
- Keskin, E. & Mastar Özcan, P. (2021). “Vergi Affı Uygulamaları: Türkiye ve Seçilmiş Ülkeler Açısından Bir Değerlendirme”. International Journal of Public Finance. 6(1), 137 – 158.
- Klein, D., Ludwig, C.A. & Spengel, C. (2022). “Taxing the Digital Economy: Investor Reaction to the European Commission’s Digital Tax Proposals”. National Tax Journal. 75, 61–92.
- Kocabıyık T., TEKER T. & AKSOY E. (2019). “Google Trends ‘Dolar’ Aramaları ile Dolar Kuru Arasındaki İlişkinin Keşfi”. IBAD Sosyal Bilimler Dergisi. (6), 258-271.
- Kurt, D. & Kurt, A.C. (2021). "Religion and Informational Influence: Evidence from Individual Tax Behavior in the U.S.". Journal of Consumer Affairs. 55(3), 821–846.
- Luitel, H. S. & Sobel, R. S. (2007). “The Revenue Impact of Repeated Tax Amnesties”. Public Budgeting & Finance. 27(3), 19-38.
- Monge, M., Poza, C. & Borgia, S. (2022). “A Proposal of a Tax Fraud Suspicion Indicator Based on Google Trends to Forecast Spanish Tax Revenues”. International Economics. 169, 1-12.
- Mujahid, A. & Siddiqui, D.A. (2019). “The Effect Of Tax Amnesties Programs On Tax Collection and Economic Performance: A Global Macro Economic Analysis”, International Journal of Social and Administrative Sciences. 4(2), 108-128.
- Ömercioğlu, A. (2022). Psikolojik Ve Sosyolojik Yönleriyle Vergilendirme: Türkiye’de Vergi Afları ve Vergi Etiği Üzerindeki Etkileri. 267-302. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Önder, I. (2017). “Forecasting tourism demand with Google Trends: Accuracy comparison of countries versus cities”, International Journal of Tourism Research, 19 (4), 648–660.
- Petutschnig, M. (2017). “Future Orientation and Taxes: Evidence from Big Data.” Journal of International Accounting, Auditing and Taxation 29 (1):14–31.
- Purnomolasto, N. (2016). “Comparison Of Tax Amnesty Implementation In Developing Countries (Comparison Study of Tax Amnesty Implementation between Indonesia and India 2016”. Jurnal Bisnis Terapan. 1(1), 77-86.
- Savaşan, F. (2006). “Vergi Afları: Teori Ve Türkiye Uygulamaları (“Vergi Barışı” Uygulama Sonuçları)”. Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 8(1), 41-65.
- Stejskalová, J. (2016). “Impact of the Information on Tax Burden on the Stock Market”. MENDELU Working Papers in Business and Economics. 62.
- Stejskalová, J. (2017). “The Impact Of Attention To News About Tax Changes On The Stock Market”. Acta Universitatis Agriculturae Et Silviculturae Mendelianae Brunensis. 65(69), 2113-2121.
- Şenyüz, D. (2021). “Vergi Aflarında Vergi Borcunu Sona Erdiren Bir Sebep Olarak “Yenileme””. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 29 (3), 1591-1621.
- Tabuchi, T., Fukui, K. & Gallus, S. (2019). “Tobacco Price Increases and Population Interest in Smoking Cessation in Japan between 2004 and 2016: A Google Trends Analysis”. Nicotine Tob. Res. 21, 475–480.

- Tagle, G.R. & Ospina, L. (2020). Tax Amnesties In Times Of COVID: Exceptional Measures In Exceptional Times, https://blogs.iadb.org/gestion-fiscal/en/tax-amnesties-in-times-of-covid-exceptional-measures-in-exceptional-times/#_edn1 (Erişim Tarihi: 05.01.2023).
- Taylor R.L.C., Kaplan S, Villas-Boas S.B. & Jung K. (2019). & “Soda Wars: The Effect of a Soda Tax Election on University Beverage Sales”. *Econ Inq.* 57(3), 1480-1496.
- Torgler, B. (2003). “Tax Morale: Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance”, Yayınlanmış Doktora Tezi, Basel Üniversitesi, https://edoc.unibas.ch/56/1/DissB_6463.pdf (Erişim Tarihi: 01.01.2024).
- Torgler, B. (2007). “Tax Compliance and Tax Morale: A Theoretical and Empirical Analysis”. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.
- Torgler, B., Schaltegger, C.H A. & Schaffner M. (2003). “İs Forgiveness Divine? A Cross- Culture Comparison of Tax Amnesties Schweiz”, *Zeitschrift Für Volkswirtschaft Und Statistik*, 139 (3), 375 – 396.
- Turan, M. E. & Güler, H. (2020). “Türkiye ve Bazı OECD Ülkelerindeki Vergi Aflarının Kanuni Dayanaklarının Karşılaştırılması, Vergi Raporu Dergisi, 252, 11-32.
- Unur, K., Şeker F. & , Kınıklı, M. A. (2019). “Mevlana, Ayasofya ve Hacıbektaş-I Veli Müzelerinin Ziyaretçi Sayıları İle Google Trends Verilerinin Karşılaştırılması”. Mesci, M. (Ed.), *International Congress on “Digital Transformation in Tourism I-DIGIT-19, Proceeding Book (129-137)*. Düzce.
- Uygun, E. (2022). “Türkiye’de Vergi Affı Uygulamaları ve Kayıtdışılığa Etkisi”. *Legal Mali Hukuk Dergisi*, 18 (209), 1039 – 1060.
- Vise, A. D., Malseed M. (2005). *The Google Story*, http://yanko.lib.ru/books/internet/google_story-l.pdf (Erişim Tarihi: 11.10.2021).
- Vosen, S., & Schmidt, T. (2011). “Forecasting Private Consumption: Survey-Based Indicators vs. Google Trends”. *Journal of Forecasting*. 30(6), 565-578.
- Yelman, E. (2017). “Türkiye’de Çıkarılan Vergi Aflarının Nedenleri ve 6736 Sayılı Kanunun Mali Yönden İncelenmesi”. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(15), 67-84.

Gayrimenkul Sektörünün Kara Para Aklamada Rolü ve Yeri: Riskler ve Türkiye'deki Durum*

Hakan Özdemir¹

RESEARCH ARTICLE

Araştırma Makalesi

MAKALE BİLGİSİ

Gönderme: 18.03.2024

Düzeltilme : 30.06.2024

Kabul : 06.08.2024

Yayın : 25.12.2024

iThenticate benzerlik oranı: %12

JEL Kodu:

H27, H80, K42

Anahtar Kelimeler:

Kara Para, Kara Para Aklama, Gayrimenkul, Suç Gelirleri

Ö Z E T

Bu çalışma, gayrimenkul sektöründe kara para aklamanın nasıl gerçekleştiğini, bu sektörde kara para aklama açısından hangi risklerin bulunduğunu ve Türkiye'de kara para aklamayı önlemeye yönelik faaliyetleri incelemektedir. Araştırmanın amacı, gayrimenkul sektörünün kara para aklama için neden uygun olduğunu ve Türkiye'deki durumu analiz etmektir. Yöntem olarak literatür taraması ve Türkiye'deki 2018-2023 yılları arasındaki kara para aklama faaliyetlerine ilişkin verilerin analizi kullanılmıştır. Çalışma, gayrimenkul sektörünün uluslararası ve ulusal düzeyde suçlular için birçok olanak sağladığını ortaya koymaktadır.

Araştırma, gayrimenkul sektörünün yüksek değerli işlemleri ve düzenleyici zayıflıkları nedeniyle kara para aklama için cazip olduğunu vurgulamaktadır. Türkiye'de, denetimlerin yetersizliği, şüpheli bildirimlerin azlığı ve eğitim faaliyetlerinin eksikliği önemli riskler olarak belirlenmiştir. Bu durum, Türkiye ekonomisi ve gayrimenkul sektörü için büyük tehditler oluşturmaktadır. Çalışmanın özgünlüğü, Türkiye'deki gayrimenkul sektöründe kara para aklamanın kapsamlı bir şekilde ele alınması ve mevcut durumu detaylı olarak incelemesinden kaynaklanmaktadır. Temel bulgular, daha etkili denetim mekanizmalarının ve eğitim faaliyetlerinin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Citation: Özdemir, H. (2024). "Gayrimenkul Sektörünün Kara Para Aklamada Rolü ve Yeri: Riskler ve Türkiye'deki Durum". *International Journal of Public Finance*. 9(2), 359 – 384.

<https://doi.org/10.30927/ijpf.1455161>

* Çalışmanın özeti 09 Mart 2024 tarihinde II. Uluslararası Sosyal, Siyasal ve Mali Araştırmalar Kongresinde online olarak sunulmuştur.

¹ PhD., Tax Inspector, Council of Higher Education, Türkiye, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2740-3737>, hakan.ozdemir@yok.gov.tr

The Role and Position of the Real Estate Sector in Money Laundering: Risks and the Situation in Türkiye

ARTICLE INFO

Submitted : 18.03.2024

Revised : 30.06.2024

Accepted : 06.08.2024

Available : 25.12.2024

iThenticate similarity score: 12%

JEL classification:

H27, H80, K42

Keywords:

Black Money, Money Laundering, Real Estate, Proceeds of Crime

ABSTRACT

This study examines how money laundering is carried out in the real estate sector, the risks associated with money laundering in this sector, and the activities aimed at preventing money laundering in Turkey. The aim of the research is to analyze why the real estate sector is suitable for money laundering and the situation in Turkey. The methodology includes a literature review and analysis of money laundering activities in Turkey between 2018-2022. The study reveals that despite many international and national initiatives, the real estate sector provides many opportunities for criminals.

The research highlights that the real estate sector is attractive for money laundering due to high-value transactions and regulatory weaknesses. In Turkey, the inadequacy of compliance audits, the low number of suspicious transaction reports, and the lack of training activities are identified as significant risks. This poses major threats to both the Turkish economy and the real estate sector. The originality of the study lies in its comprehensive examination of money laundering in the Turkish real estate sector and its detailed analysis of the current situation. The key findings emphasize the necessity for more effective compliance mechanisms and educational activities.

Extended Summary

Money laundering incidents have always attracted public attention. Although the first examples date back to the 1930s, its roots trace back to earlier times with the phenomenon of making money through crime. Money laundering activities have negative effects on a country's crime rates, economy, and tax revenues. States that want to both prevent the antecedent crime of black money and protect their economies and tax revenues from this activity fight money laundering through international organizations. There are very few studies in the literature on this subject as data on money laundering cannot be easily found.

Real estate buying and selling is one of the most frequently used tools in money laundering activities. This is due to the structure of the real estate sector. Based on this information, the main purpose of the study is to investigate how money is laundered in the real estate sector, what risks there are in terms of money laundering in this sector, and to analyze anti-money laundering (AML) activities in the real estate sector in Turkey. As a result, an evaluation can be made for Turkey. For this purpose, the literature on money laundering in the real estate sector, the structure of the real estate sector in Turkey, and the activities aimed at money laundering carried out in Turkey between 2018-2022 were analyzed.

Since there is no previous study on this subject, the study fills a gap in the literature. With the evaluations made, a different perspective on money laundering activities in the real estate sector in Turkey will be presented.

There are multiple studies investigating the relationship between the real estate industry and money laundering. Some of these studies were created from the examination of

criminal files for laundering proceeds of crime, and some were created from the use of information obtained from officials working for the prevention of proceeds of crime. However, both types of studies conclude that money laundering occurs in the real estate sector. Moreover, national and international institutions and organizations draw attention to money laundering in the real estate sector.

To understand the subject comprehensively, studies on money laundering in the real estate sector were examined after providing information about the concept and process of money laundering. By examining the size of the real estate sector in Turkey, the measures against money laundering in the real estate sector in Turkey were reviewed.

The real estate sector also poses risks in terms of money laundering. Factors such as the lack of supervision in this sector, the inability to determine the beneficial ownership, and the secondary benefits of purchasing real estate, such as securing citizenship and gaining more value, make the real estate sector risky in terms of money laundering.

When looking at the real estate sector in Turkey, the statistics in recent years and the fact that there is a large sector such as the construction sector behind it show its size and importance in terms of the economy. The sale of real estate to foreigners is also substantial. An industry of this size is capable of attracting money launderers.

When evaluating the efforts to prevent money laundering in the real estate sector in Turkey, it is seen that compliance audits increased in 2022, which is a significant step in preventing money laundering. However, the almost non-existent number of suspicious transaction notifications in a sector of such large volume may be due to the lack of knowledge and awareness of those who are intermediaries in this sector. Increasing training activities is considered the most important tool in preventing money laundering in this sector.

1. Giriş

Gayrimenkul sektörü, küresel ekonomi içerisinde büyük bir yer tutan ve çeşitli yatırımlara ev sahipliği yapan dinamik bir alandır. Ancak, bu sektörün geniş yapısı ve yüksek değerli işlemleri, kara para aklama faaliyetleri için cazip bir zemin oluşturmaktadır. Gayrimenkul yatırımları, yasadışı yollarla elde edilen gelirlerin meşru bir görünüme kavuşmasını sağlamak amacıyla sıklıkla kullanılmaktadır. Özellikle, gelişmekte olan ülkelerdeki düzenleyici zayıflıklar ve denetim eksiklikleri, bu tür faaliyetlerin artmasına yol açmaktadır.

Mali Eylem Görev Gücü (Financial Action Task Force - FATF) ve Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund - IMF) tarafından son birkaç yılda hazırlanan çeşitli raporlar ve çalışmalar, gayrimenkul sektörünün suç örgütlerinin yasadışı yollardan elde ettikleri paraları aklamak için kullandıkları araçlardan biri olabileceği gerçeğine atıfta bulunmaktadır (FATF, 2022; IMF, 2018). Gayrimenkul piyasasının uluslararası doğası nedeniyle, kara para aklama, terörün finansmanı ile bağlantılı gayrimenkul alım satım işlemlerini tespit etmek son derece zordur.

Gayrimenkul, organize suçluların gelir getirici hedeflerine doğrudan katkıda bulunmanın yanı sıra, suç faaliyetlerinden elde edilen fonları aklamada bir yolu olarak

da oldukça caziptir. Kara paranın aklanması, nakit yoğun suç girişimcileri tarafından, şüphe çekmeden yasa dışı faaliyetlerinin meyvelerini kullanma ve bunlardan yararlanma yeteneklerini en üst düzeye çıkarmak için kullanılan bir zorunluluktur. Yasadışı faaliyetlerden elde edilen gelir miktarına dair güvenilir tahminler bulunmamakla birlikte, kara para aklamanın yılda yaklaşık 1,6 trilyon dolar civarlarında olduğu düşünülmektedir (UN, 2020).

Diğer yandan, nakit kullanımı kara para aklama faaliyetlerini kolaylaştırdığı söylenebilir nitekim nakit paranın takibi, bankalarda kayıt altına alınan paraya nazaran büyük zorluklar yaratmaktadır. 2020’de Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası tarafından yapılan Nakit Kullanım Alışkanlıkları Anketi Sonucunda en çok kullanılan ödeme yönteminin nakit olduğu tespit edilmiştir (Çevik & Teber, 2021: 14-15). Bu durum, Türkiye’de suçtan nakit bir gelir elde edilmesini ve bu nakit gelirin takibinin çok daha zor olması nedeniyle suçlular tarafından tercih edilmesini kolaylaştırıcı bir faktör olmaktadır.

Gayrimenkul sektörünün kara para aklamaya elverişliliği ve bu sektörün Türkiye ekonomisindeki yeri, bu alandaki kara para aklamaya ilişkin önleme faaliyetlerini zorunlu kılmaktadır. Kara para aklama konusunda genellikle elde bir veri bulunmamaktadır. Çoğu zaman vakalara ilişkin tespit yapılamamaktadır. Bu tür özellikleri nedeniyle akademik çalışmalara çok fazla konu olmamaktadır. Bu sınırlılık, gayrimenkul sektörü üzerinden gerçekleşen kara para aklama konusunda da kendini göstermektedir.

Bu çalışmanın önemi hem ekonomik hem de toplumsal açıdan ciddi etkiler doğuran kara para aklama faaliyetlerinin anlaşılması ve önlenmesi açısından büyük bir öneme sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Kara para aklama, yasadışı faaliyetlerden elde edilen gelirlerin meşru ekonomik sistemlere entegre edilmesini sağlayarak, suç örgütlerinin faaliyetlerini sürdürmelerine ve genişlemelerine olanak tanır. Bu durum, ekonomik istikrarı tehdit ederken, yolsuzluk ve organize suçlarla mücadeleyi de zorlaştırmaktadır. Ayrıca, bu çalışmanın önemi, politika yapıcılar, düzenleyici kurumlar ve sektör profesyonelleri için rehberlik edici bilgiler sunmasında yatmaktadır. Etkili denetim mekanizmalarının geliştirilmesi ve uygulanması, kara para aklama faaliyetlerini azaltabilir ve uzun vadede ekonomik büyümeyi destekleyebilir. Bu nedenle, gayrimenkul sektöründeki kara para aklama risklerinin detaylı bir şekilde incelenmesi hem akademik araştırmalar hem de pratik uygulamalar açısından büyük bir değer taşımaktadır.

Çalışma, aşağıdaki dört soru temelinde yapılandırılmıştır: (1) Türkiye’de gayrimenkul sektörünün genel görünümü nasıldır? (2) Gayrimenkul sektörünün kara para aklama amacıyla kötüye kullanılma riskleri nelerdir? (3) Türkiye’de bu riskler için hangi çalışmalar yapılmış ve yapılmaktadır? (4) Bu çalışmalar, riskleri önlemede yeterli midir?

Gayrimenkul sektöründe kara para aklama faaliyetleriyle ilgili literatürde boşluğu doldurmak amacıyla çalışmamızda kara paraya ilişkin ve gayrimenkul sektöründe nasıl para aklandığına ilişkin literatüre, Türkiye’de gayrimenkul sektörüne yer verilerek, Türkiye’de bu konuda alınan önlemler değerlendirilecektir.

2. Kara Para Aklama

Suçtan elde edilen büyük miktarlardaki paranın dahil olduğu bilinen kara para aklama olayları, kamunun büyük ilgisini çekmektedir. Çok sayıda ulusal ve uluslararası kuruluş, kendi ilgi alanlarında organize suçları ve kara para aklamalarının bileşenlerini ölçmeye çalışmakta ve bunlarla ilgili değerlendirmeleri sıklıkla kamuoyuna açıklamaktadırlar (Walker, 1999: 25).

Kara para aklama, çok sayıda hükümet dışı, çok taraflı, hükümetler arası ve uluslararası kuruluşu içeren büyüyen bir endüstri haline gelmiştir. Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Sekizler Grubu (G-8), Yirmiler Grubu (G-20), Avrupa Birliği (AB) üyelerinin maliye ve adalet bakanları, Birleşmiş Milletler'deki (BM) çeşitli departmanlar, Dünya Bankası, IMF ve Finansal İstikrar Forumu (FSF), kara para aklamayı değerlendirmek ve azaltmak için tasarlanmış düzenleyici çabalara katılmaktadır. Bu, etkili düzenlemeyi bugün tüm mali istihbarat birimleri için bir zorluk haline getiren çok sayıda ikili ve çok taraflı kural ve anlaşma gerektirmiştir (Surendran & Ramasamy, 2012: 58; Unger vd., 2006: 363; Vaithilingam & Nair, 2007).

Kara para aklama sorunu, 1998 yılında IMF tarafından vurgulanmış ve tahminlerine göre aklanan paranın tutarı küresel Gayri Safi Hasıla'nın (GSH) %2'si ile %5'i arasında değişmektedir (Camdessus, 1998).

Kara para aklayıcılar, suçtan elde ettikleri varlıklarının önemli bir kısmını aklama faaliyetlerine harcamaya istekli olabilirler. Restoranlar, barlar ve gece kulüpleri gibi işletmeler, bu faaliyetler için yaygın olarak kullanılan örnekler arasında yer alır. Bu tür işletmelerde, kara para aklayıcılar gerçekte sahip olduklarından daha fazla gelire sahipmiş gibi davranarak yasa dışı yollardan elde edilen parayı meşru işlere yatırırlar. Aklama maliyetleri bazen aklanan varlıkların yüzde 30'unu aşabilir. Bununla birlikte, kara para aklama her zaman pahalı olmak zorunda değildir; bazı durumlarda oldukça karlı da olabilir (Johannes Teichmann, 2018: 370-371).

2.1. Kara Para Aklama Kavramı, Kapsamı ve Gelişimi

"Kara Para Aklama" terimi ilk olarak 1973'te Watergate Skandalı sırasında kullanılmıştır ve genellikle, yasa dışı varlıkların (suç gelirinin) yasal varlıklara dönüştürülmesi sürecini tanımlayan bir süreç olarak düşünülebilir (Ertl, 2004: 8; Villányi, 2021: 2). Kara para aklama, esasen, yasal görünmelerini sağlamak için suç yoluyla elde edilen gelirlerin yasa dışı kaynağını gizleme sürecidir (Manning vd., 2021: 566).

Başka bir açıdan bakıldığında, kara para aklama, genellikle "öncül suçlar" olarak bilinen ve gelir elde edilmesine yol açan cezai faaliyetlerle bağlantılıdır. Bu suçlar, kara para aklamayı gerekli kılan ve tanımlayan temel unsurlardır. Belirli gelirlerin kaynağını gizlemek, bu gelirler bir suç faaliyetinden (yani öncül suçtan) elde edilmedikçe elbette kara para aklama anlamına gelmeyecektir. Bu nedenle, kara para aklamının tam olarak ne olduğu, hangi eylemlerin ve kimlerin kovuşturulabileceği, büyük ölçüde kara para aklama amacıyla neyin öncül suç oluşturduğuna bağlıdır (Unger & Busuioc, 2007: 16).

Örneğin, uyuşturucu ticaretinden elde edilen gelirin aklanma olayında, uyuşturucu ticareti yapma fiili öncül suç oluşturmuştur.

1930'lu yılların başlarında, ABD'de bu dönemde, alkollü içkilerin özel sektör tarafından üretiminin yasaklanması ve bu faaliyetin tekelleşmesinden sonra, bu faaliyeti sürdüren korsan üreticilerin büyük karlar sağlamaya başladığı bilinmektedir. Yasadışı yollardan elde edilen bu karlar, korsan üreticileri yasal faaliyetlerde 'aklamaya' çalışmışlardır. Bu olay kesin bir kanıtı dayanmasa da kara para aklamanın ilk örneği kabul edilmektedir (Gjoni vd., 2015: 13; Vaithilingam & Nair, 2007: 353; Villányi, 2021: 2).

Kara para aklama mevzuatının tarihi ise 1988 tarihli BM Narkotik Uyuşturucu ve Psikotrop Maddelerin Yasadışı Trafikine Karşı Sözleşmesi (yani Viyana Uyuşturucu Sözleşmesi)'nde alınan kararlar uyuşturucuya bağlı suçlardan elde edilen gelirlerin suç sayılmaya başlanmasına dayanmaktadır. Yani, başlangıçta, kara para aklama suçundan yargılanabilecek tek suçlar, uyuşturucu üretimi ve satışından elde edilen gelirleri aklamaya çalışanlardı. Bununla birlikte, Mali Eylem Görev Gücü Tavsiyeleri (yani Tavsiye 1) ve Suç Gelirlerinin Aklanması, Aranması, El Konulması ve Müsaderesine İlişkin 1990 Strazburg Sözleşmesi hükümleri doğrultusunda, birçok devlet sadece uyuşturucu değil, diğer kaynaklardan elde edilen gelirlerin aklanmasını da suç saymıştır. Bunun derin bir etkisi olmuştur ve bunun sonucunda dolandırıcılık, silah kaçakçılığı, yolsuzluk vb. gibi ciddi ve yüksek kârlı suçlar da kara para aklama mevzuatı kapsamı altına girmiştir (Unger & Busuioc, 2007: 16).

Bununla birlikte, bu konu ancak 1980'lerin sonlarında kara para aklamanın başlangıçta uyuşturucu kaçakçılığıyla bağlantılı olduğu uluslararası bir endişe konusu haline gelmiştir. Sonuç olarak, 1988 yılında BM tarafından tanıtılan Narkotik Uyuşturucular ve Psikotrop Maddelerin Yasadışı Trafikine Karşı Sözleşme, bu konuyu esaslı bir şekilde ele alan ilk uluslararası belgedir. Aynı zamanda, kara para aklamanın finansal kurumlara yönelik oluşturduğu tehdidin farkına vararak, 1989'da en sanayileşmiş yedi ülkeden oluşan Grup, bu alanlarda ulusal yasal ve düzenleyici reformları gerçekleştirmek için gerekli siyasi iradeyi oluşturmak için çalışan bir "politika oluşturma organı" olarak Mali Eylem Görev Gücü'nü (FATF) kurmuştur (Ahtik vd., 2019: 98; Cox, 2014: 21).

Çoğu ülke, ilk olarak 1989'da Yediler Grubu (G7) tarafından kurulan ve şu anda 38 ülke ve 2 bölgesel kuruluştan oluşan (uluslararası finansal sistemi kara para aklamaya düşman etmeyi amaçlayan) FATF² tarafından yayınlanan İşbirliği Yapmayan Ülkeler ve Bölgeler (NCCI'ler) listesine girmemek için bir Mali İstihbarat Birimi (FIU) kurmuştur ve kara para aklama konusunda bir takım önlemler almaktadır (FATF, 2024a).

² FATF, kara paranın nasıl amlandığını ve terörizmin nasıl finanse edildiğini araştırmakta riskleri azaltmak için küresel standartları desteklemekte ve ülkelerin etkili eylemlerde bulunup bulunmadığını değerlendirmektedir. Toplamda 200'den fazla ülke ve yargı bölgesi, organize suç, yolsuzluk ve terörizmin önlenmesine yönelik koordineli küresel tepkinin bir parçası olarak FATF Standartlarını uygulamayı taahhüt etmiştir (FATF, 2024a).

2.2. Kara Para Aklamanın Önemi

Kara para aklamanın önüne geçmek üzere birçok ulusal ve uluslararası çaba bulunmaktadır. Bu aşamada akla gelenlerden birisi de “kara paranın aklanması neden bu kadar önemli” sorusudur.

Aklamanın üç nedenden dolayı önemli olduğu düşünülebilir:

- Suç gruplarını ve ağlarını kendi kendini finanse etmeye, çeşitlendirmeye ve büyümeye teşvik ederek suçu kolaylaştırır. Bu durumda eğer kara para aklama fiili önlenmez ise özellikle kazanç sağlayan suçlar yaygınlaşacaktır. Bir başka açıdan bir suçluya gelirini nerden elde ettiği sorulduğunda veya servetinin kaynağı sorulduğunda, servetini meşru olduğunu iddia edebilme olanağı, kişinin suç motivasyonunu arttırabilecektir (Levi, 2002: 183).
- Kara para aklamanın finansal kurumlar ve diğer taraflar üzerinde aşındırıcı bir etkisi olabilir. Bu konuda aslında bir paradoks unsuru bulunmaktadır. Şöyle ki yüzyıllar boyunca, kara ve deniz bankacıları, kendilerine veya ekonomilerine bariz bir zarar vermeden birçok suçtan ve birçok ülkeden elde edilen gelirleri hoşgörülü bir şekilde aklamaktadır. Aslında ekonomileri yatırım sermayesine ihtiyaç duyuyorsa ve suçtan gelen kaynak dışarıdan sağlanıyorsa ve suçu yaygınlaştırmayacak faaliyetlerde kullanılıyorsa bunun ekonomiye çok fazla bir etkisi olmayabilir. Bununla birlikte, suçtan sağlanan fon özellikle başka bir suç (dolandırıcılık gibi) faaliyetlerde kullanıldığında veya hiçbir üretime sevk edilmediğinde ekonomik açıdan olumsuzluk yaratabilecektir. Ayrıca, kara para aklama olaylarına dahil olan bankalar hem hisse fiyatlarının düşmesi hem de sigorta primlerinin yükselmesi nedeniyle de zarar görebilmektedir (Bardin vd., 2023). Bu durumda bir ülkenin ekonomik yapısını olumsuz etkileyebilecektir.
- Suçtan elde edilen sermaye büyüklüğü ve sürekliliğine bağlı olarak yasal olarak elde edilen sermayeyi işlevsiz hale getirebilir. Bu noktada suçtan elde edilen gelirin büyüklüğü ve hangi suçlardan elde edilen gelirin kara para olarak nitelendirildiği önem kazanmaktadır (Geiger & Wuensch, 2007: 96; Levi, 2002: 184).

Kara para aklama, sıklıkla sınırları aşan, vergileri kaçırarak, terörizmi finanse eden ve yetkilileri yozlaştıran organize suçun gerekli bir bileşenidir ve ağır makroekonomik maliyetlerle birlikte gelir. Kötü aktörler geleneksel tekniklerin yanı sıra yeni teknolojileri de benimsemekte; bunların tümü ekonomik büyümeyi daha az kapsayıcı ve sürdürülebilir kılmakta, eşitsizliği ve kayıt dışılığı körüklemektedir (Claver vd., 2023). Kara para aklama faaliyetlerinin hem suçun yaygınlaştırabilmesi hem de ülke ekonomisine önemli zararlarının olması gibi olumsuz yanları, bu faaliyeti önemli bir sorun haline getirmektedir.

2.3. Kara Para Aklama Süreci

Ulusal ve uluslararası literatüre göre; kara para aklama, yasa dışı yollardan elde edilen fonların yasal ekonomik döngüye giren yasal fonlarla birleşmesini sağlayan üç

aşamada ifade edilen bir süreçten oluşmaktadır: Yerleştirme, Ayırıştırma ve Bütünleştirme.

2.3.1. Yerleştirme

Yerleştirme aşaması, aklayıcının kirli parayı banka hesapları gibi bir finans kurumuna yatırdığı aşamadır. Yerleştirme sırasında; amaç, parayı bir finansal aracının hesabına yatırmak veya bir para havalesi sağlayıcısı kullanarak transfer etmek yani parayı finansal sisteme yerleştirmektir. Bununla birlikte, suçlular tespit edilmekten kaçınmak isterler, bu nedenle gelirlerinin yasa dışı kaynağını gizlemek için çeşitli teknikler kullanırlar. Ayrıca bu aşama, kara para aklama sürecinin en riskli aşamasıdır, çünkü büyük miktarda para oldukça dikkat çekicidir ve bankaların yüksek değerli işlemleri bildirmeleri gerekir (Ogbodo & Mieseigha, 2013: 172).

Yerleştirme, kara para aklama sürecinin en önemli adımıdır çünkü bu aşamada para açığa çıkar ve takip edilebilir (Albrecht vd., 2019: 212). Ancak, raporlama gerekliliğinden kaçınmak için işlemi daha küçük miktarlara bölme (şirinler – smurfling) olarak bilinen bir süreçten yararlanırlar (Treasury(USA), 2018: 23-25). Uygun bir izleme sisteminin yokluğunda, bu işlemler bağlantılı değilse, bir suçlu bir bankanın çeşitli şubelerine birkaç kez daha küçük miktarlar yatırabilir. Ancak bu durumda bile, yakalanabileceğinden genellikle paravan olarak bireyler istihdam edilir. Başka bir çözüm, bir hesap açacak, nakit taşıyacak veya gerektiğinde yatıracak bir para katırı işe almaktır. Tipik olarak bu kişiler, hizmetlerini daha küçük bir miktar karşılığında sunan, ekonomik zorluklar yaşayan, sosyal olarak marjinalleşmiş insanlardır. Birçoğu evsiz, uyuşturucu bağımlısı, alkolik veya mali durumu kötü olan öğrencilerdir ve bunlar ya yasa dışı faaliyetlerdeki rollerini anlamamaktadır ya da isteyerek buna göz yummaktadır (Kruisbergen vd., 2019: 576).

2.3.2. Ayırıştırma

Ayırıştırma, aklayıcının fonları kaynaklarından daha uzağa taşıdığı veya hareketle meşgul ettiği bir süreçtir. Burada, "kirli" paralar, hesaplar veya işletmeler arasında hareket ettirilir. Paranın orijinal kaynağı izlenemez hale gelene kadar yerel ve uluslararası bazda varlık alıp satan aklayıcı, fonları dünyanın dört bir yanındaki çeşitli bankalardaki bir dizi hesap aracılığıyla havale edebilece kadar işlem katmanları üzerine katmanlar oluşturulur (Ogbodo & Mieseigha, 2013: 172).

Ayırıştırma aşamasında para katırlarının rolü çok önemlidir. Çalışmaları genellikle faaliyetlerini yöneten ve işe alımlarından ve ücretlendirmelerinden sorumlu olan bir para katırı tarafından koordine edilir. Para katırları genellikle bir işlem yöneticisi veya görünüşte benzer bir idari pozisyon sunan çevrimiçi iş ilanlarına başvurur. Görevleri ya banka hesaplarıyla aktif olarak işlem yapmak ya da sadece kimlik bilgilerini hizmet verdikleri kişiye/kişilere iletmektir (FATF, 2018: 22-24; FBI, 2024).

Ayrıştırma aşamasında kirli para, sistemde menkul ve gayrimenkullere yatırılmak suretiyle biçim değiştirir veya yurtiçi ve yurtdışı hesaplar arasında çok sayıda işlemlerle paranın izinin kaybedilmesi sağlanır.

2.3.3. Bütünleştirme

Suç karlarını yukarıda açıklanan iki aşamadan başarıyla geçirdikten sonra, aklayıcı, fonların meşru ekonomiye yeniden girdiği, yani yasadışı fonların ekonomiye geri döndürüldüğü ve meşru gelir olarak maskelendiği son aşamaya geçer: Bütünleştirme. Aklayıcı, genellikle fonları gayrimenkule, lüks varlıklara veya ticari girişimlere yatırmayı seçer (Ogbodo & Mieseigha, 2013: 172). Farklı ülkelerde çeşitli ekonomik sektörler onları cezbedebilir, ancak genellikle catering endüstrisi, turizm, eğlence, ulaşım ve inşaat gibi nakit yoğun işletmeleri hedeflerler.

Bütünleştirme aşamasında para piyasada kullanılabilir hale gelmiştir. Artık bu aşamadan sonra paranın şeklini değiştirmeye, parayı bölmeye veya aktarmaya gerek kalmamıştır. Bütünleşme aşamasında kirli para artık temizlenmiş; tüketime yatırıma ve herhangi bir şekilde harcanmaya hazır hale gelmiştir.

3. Gayrimenkul Sektöründe Kara Para Aklama

Gayrimenkul sektörü, yüksek değerli işlemler ve nispeten düşük düzenlemeler nedeniyle kara para aklama faaliyetleri için cazip bir alan haline gelmiştir. Bu bölümde, gayrimenkul sektörünün kara para aklama için neden uygun olduğunu, sektör ile kara para aklama arasındaki ilişkiyi ve bu sektördeki kara para aklama risklerini ele alacağız. İlk olarak, gayrimenkul sektörünün kara para aklama için uygunluğunu inceleyeceğiz. Ardından, gayrimenkul sektörü ve kara para aklama arasındaki ilişkiyi değerlendireceğiz. Son olarak, bu sektörün kara para aklama açısından taşıdığı riskleri tartışacağız.

3.1. Gayrimenkul Sektörünün Kara Para Aklama İçin Uygunluğu

Gayrimenkul, yatırım için popüler bir seçimdir ancak aynı zamanda yasadışı faaliyetlere yardımcı olmak veya suç kazançlarını aklamak için suçluları da cezbeder. Gayrimenkul sektörü, onu kara para aklamaya yatkın kılan belirli özelliklere sahiptir. Bu özelliği nedeniyle suç parası-gayrimenkul sektörü ilişkisi endişe vericidir (Schneider, 2004: 104; Van Duyne & Soudijn, 2009: 174).

Gayrimenkul sektörü; yerleştirme, ayrıştırma ve bütünleştirme olmak üzere üç kara para aklama sürecine olanak sağlar. Özellikle, kara para aklayıcılar, yeni mülklerin hem satın alınması hem de yenilenmesi sırasında yerleştirme fırsatlarına sahiptir. Satın alma fiyatının yaklaşık %30'unu veya alacakları/aldıkları gayrimenkullerin yenileme masraflarını nakit olarak ödeyebilirler (Johannes Teichmann, 2018: 372). Genellikle bu sektör vergiden de kaçınmak için nakit kullanımının yaygın olması nedeniyle kara paranın sisteme yerleştirilmesini kolaylaştırır. Bununla birlikte gayrimenkul ayrıştırma işlemine

de uygundur. Örneğin, gayrimenkuller alınıp satılabilir ve bu noktada paranın izini sürmek daha zor hale gelir ve araştırmacılar sonunda izini kaybeder (Johannes Teichmann, 2018: 372). Gayrimenkul sektörü ayrıca mülklerin satın alındıktan ve yenilendikten sonra kiraya verilebilir olması nedeniyle bütünleştirme aşamasına da uygundur. Bu noktada, suçtan elde edilen para resmi ekonomiye tamamen entegre olur ve tamamen meşru rant gelirleri üretir. Dolayısıyla gayrimenkul alım satımının yerleştirme, ayrıştırma ve bütünleştirme adımlarının herhangi birine uygun olduğu sonucuna varılabilir.

Gayrimenkul sektörünün kara para aklama için nasıl suistimal edildiğini anlamanın etkili yollarından biri basit bir örnekle incelemektir. Bir kara para aklayıcı, banka hesabı aracılığıyla ödenen %25 yasal fon ve satıcıya nakit olarak ödenen %75 yasa dışı fon ile bir mülk satın almak istiyor. Öngörülen bir süre sonra, aklayıcı, mülkü aynı miktarda veya bir miktar kârla satar. Satış sırasında kara para aklayıcı, alıcıdan mülk değerini banka hesabı, çek veya talep poliçesi yoluyla ödemesini talep eder, böylece tüm parası meşru bir görünüm kazanır.

Diğer yandan gayrimenkul sektörü, kara para aklamaya açık hale getiren aşağıdaki özellikleri barındırmaktadır (Ferwerda & Unger, 2013: 80):

Emlak;

- güvenli bir yatırımdır,
- prestijli bir yatırımdır,
- değerlendirilmesi zor bir nesnel değere sahiptir,
- spekülasyonun gelenek olduğu bir sektördür,
- yasal ve ekonomik mülkiyet arasında ayırım yapılmasına izin verir (kağıtlardaki alıcı ve satıcının mutlaka parayı sağlayan veya alan kişi olması gerekmez),
- 'beyaz' getirilerin gerçekleştirilmesine izin verir (örneğin daire kiralari),
- suç faaliyetlerini yürütmek için kullanılabilir (örneğin uyuşturucu imalatı için bir kimyasal ilaç laboratuvarı, silah ticareti için bir depo).

3.2. Gayrimenkul Sektörü - Kara Para Aklama İlişkisi

Kara para aklamanın boyutuna ilişkin literatürde işin doğası gereği çok bir çalışma bulunmamasıyla birlikte, gayrimenkul sektörü ile kara para aklama arasındaki ilişkinin varlığına yönelik literatürde çalışmalar bulunmaktadır. Çalışmanın bu kısmında bu ilişkiye yönelik literatüre yer verilmiştir.

Meloen ve arkadaşları (2003) yaptığı çalışma, gayrimenkulün suçluların yatırım yapması için popüler bir sektör olduğunu göstermektedir. Meloen ve arkadaşları çalışmalarında kara para aklanması nedeniyle mülklerine el konulduğu bilinen 52 (elli iki) Hollanda ceza davasını analiz etmiştir. Çalışma sonunda, kara para aklama vakalarının yüzde otuz ila kırkı arasında paranın taşınmaz mallara yatırıldığını tespit ettiler. Çalışma, aklama konusunda gayrimenkul sektörünün önemine işaret etmektedir.

Hollanda Bilimsel Araştırma ve Dokümantasyon Merkezi (WODC) ayrıca, 80 (seksen) vakayı analiz ederek, gayrimenkule yapılan yatırımın büyük miktarlarda para yatırmak için (kara parayı yerleştirmek için) etkili bir yöntem olduğunu tespit etmiştir. Gayrimenkulün fiyat artışı kârlıdır ve gayrimenkul sektöründeki kazançlar, gelir için yasal bir zemin oluşturur (Ferwerda & Unger, 2013: 80).

FATF, 2022 yılında Gayrimenkul sektörü için risk temelli yaklaşım rehberini yayınlamış, rehber ile gayrimenkul uzmanlarına, denetçilere, düzenleyicilere ve politika yapıcılara daha etkili bir kara para aklama ve terörle mücadele finansmanı sistemine yönelik stratejiler ve araçlar sunmuştur (FATF, 2022). Bu rehber de gayrimenkul sektörünün kara para aklama faaliyetleri açısından riskli olduğunu vurgulamaktadır.

Schneider (2004) yaptığı çalışmada, suç örgütlerinin Kanada emlak piyasasına yasadışı gelirleri nasıl yatırdığını incelemiştir. Çalışmanın analiz verileri Ocak 2000 ile Mayıs 2002 arasında, Kanada Kraliyet Atlı Polisi (RCMP) suç gelirleri dava dosyalarından toplanmış ve suç gelirlerine ilişkin dava dosyaları 149 vakayı içermektedir. RCMP davalarının araştırılması sonucunda, gayrimenkulün Kanada'daki suç gelirleri için en sık görülen dört hedeften biri olduğunu göstermektedir. Gayrimenkul sektörüne yatırım, 83 vakada (%55,7) tespit edilmiştir ve 83 vakanın 60'ının (%72.3), genellikle kendi / özel aile evi olarak veya esrar yetiştirmek için kullanılan tek ailelik konut mülklerinin satın alınmasını içermekte olduğu belirtilmiştir (Schneider, 2004: 105-106).

McPherson (2017) çalışmasında, büyüklüğü "Kokain Kovboyları" (Miami – 1980'ler) dönemiyle karşılaştırılabilir olan Miami'deki kara para aklama faaliyetlerinin yayılmasına dikkat çekmiştir. Anonimlikle birleştirilen büyük miktarda nakit kabul etmeye yönelik gevşek düzenlemeler, Miami'de gayrimenkul işlemleri yoluyla kara para aklamaların yayılmasını olanak sağlamıştır. Yine çalışmada, kara para aklamayı önleme makamlarının, emlak sektöründe kara para aklamaya karşı mücadele etmek için önlemler aldığını ancak bu önlemlerin çok etkili olmadıkları belirtilmektedir (McPherson, 2017: 187-188).

Boles (2017) çalışmasında, Güney Afrika'daki emlak piyasası aracılığıyla kara para aklama faaliyetlerini araştırmıştır. Çalışmasında, Güney Afrika'nın nakit bazlı bir pazar olması ve paravan şirketlerin yoğun kullanımı nedeniyle kara para aklama operasyonlarına maruz kalındığı ve çeşitli önlemlerin uygulanmasına rağmen yasal boşlukların olmasının sorun oluşturduğu belirtilmiştir (Boles, 2017: 201-202).

Teichmann (2018) çalışmasında Avusturya, Almanya, İsviçre ve Lihtenştayn'da gayrimenkul kara para aklamayı analiz etmiş ve bu ülkelerde gayrimenkul sektörünün kara para aklamak için son derecede uygun olduğunu sonucuna varmıştır. Çalışma kapsamında 58 uyum görevlisiyle (kara para aklayıcılar ve önleme uzmanları) görüşülmüş, uyum görevlilerinin yüzde 75,0'ı gayrimenkul sektörünün özellikle kara para aklama ile ilgili olduğunu ve yüzde 83,7'si gayrimenkul sektöründe kara para aklama vakalarıyla nadiren karşılaştıklarını bildirmiştir. Yine görüşülen uyum görevlilerinin yüzde 79,9'u, çoğu durumda gayrimenkul sektöründe gerçekleştirilen kara para aklama faaliyetlerini tespit edemediklerini belirtmişlerdir (Johannes Teichmann, 2018: 394).

3.3. Gayrimenkul Sektörünün Kara Para Aklama Açısından Taşıdığı Riskler

Suçlular, kara para aklama için daha az kapsamlı önlemler uygulayan veya uyguladığına inanılan veya denetimin eksik olduğu tespit edilen sektörlerle yönelmektedir. Gayrimenkul alımı, daha küçük değerlerdeki birden fazla işlemin aksine, büyük miktarlarda fonun tek bir işlemde bir kerede hareket etmesine izin verir. Birçok ülkede, ilgili kara para aklanmasına ilişkin önlemler [Anti-Money Laundering (AML)] minimum düzeydedir. Bankacılık, sigorta, para-hizmet işletmeleri ve diğer sektörlerden farklı olarak, gayrimenkul alıcıları ve satıcıları, denetime tabi bir kuruluşla belirli bir süre boyunca bir ilişki sürdürme eğiliminde değildir, bu da denetçilerin ve emlak profesyonellerinin bir dizi işlemi incelemesini ve şüpheli faaliyetleri tespit etmesini zorlaştırabilmektedir. İşlemlerin doğası aynı zamanda müşteri profillerinin anlaşılma düzeyini ve müşteri durum tespiti gerekliliklerini yeterince uygulama teşvikini de azaltır (FATF, 2022: 16).

Yerli ve yabancı yatırımcılar için cazibe yaratan gayrimenkul sektöründeki düzenlemelerle birlikte bu düzenlemelerin uygulanmasının yetersiz kalması da bu sektörü riskli kılan faktörlerden birisidir. Bu durum gayrimenkul sektörünü diğer diğer sektörlerden daha az şeffaf olmasına ve meşru ve gayri meşru girişimcilerin bir araya gelmesine, işbirliği yapmasına ve uzmanlık ve bilgi paylaşmasına olanak sağlar (Nelen, 2008: 751).

Birçok ülkede, gayrimenkul işlemlerinin arkasındaki intifa hakkı sahipleri hakkında yeterli, doğru ve güncel bilgileri belirleme araçları azdır ve bazılarında bu bilgileri toplama zorunluluğu yoktur. Yine ülkelerin büyük bir kesiminde, intifa hakkı sahipleri hakkındaki bilgilerin araştırma veya analitik amaçlarla kolayca bulunabileceği yeterli ve erişilebilir mekanizmalar da bulunmamaktadır. İntifa hakkı sahiplik bilgilerinin şeffaf olmaması, suçluların yanı sıra tüzel kişileri ve düzenlemeleri (paravan şirketler ve tröstler gibi) kötüye kullanmalarına olanak tanıyarak kara para aklamaya imkân sağlar (FATF, 2022: 16).

Gayrimenkul sektöründe kara para aklama açısından bir risk de, kara para aklayıcıların, büyük şehirlerde tadilat ihtiyacı olan sorunlu gayrimenkullere yönelmesiyle oluşabilmektedir. Böyle bir durumda tadilat gerektiren bir gayrimenkulü edinen aklayıcılar hem alırken hem de tadilat yaparken ellerindeki suç gelirini yatırıma dönüştürebilirler. Tadilatın sonra ise bu mülkler fiilen veya hayali olarak kiraya verilebilir (Teichmann, 2017: 135).

Bazı ülkelerde gayrimenkul, suçlular için ikamet ve/veya vatandaşlığı güvence altına alma girişimlerine yardımcı olmak, değer kazanabilecek bir maddi fayda sağlamak gibi ikincil faydalar da sunmaktadır. Gayrimenkul genellikle istikrarlı bir yatırım ve getiri sağlayabilen değer kazanan bir varlıktır. Hem ticari hem de konut mülkleri, suçlular için çekici bir araç sunabilir. Suç şebekeleri ve uyuşturucu kaçakçıları, tedarik evleri olarak veya yasadışı narkotik yetiştirmek, üretmek veya dağıtmak için bir yer olarak kullanmak üzere gayrimenkul satın alabilirler (FATF, 2022: 16).

Suçlular genellikle paravan şirketleri ve adaylarını kimliklerini ve fonlarının kökenlerini gizlemek için kullanabilmektedir (De Sanctis, 2017: 17). Bu uygulama

Kanada, Amerika Birleşik Devletleri ve Güney Afrika dahil olmak üzere çeşitli bölgelerde yaygındır (Boles, 2017; Sanctis, 2017; Schneider, 2004). Bu noktada, aklayıcının insanların birbirini tanıdığı kırsal alanlardan ziyade metropoldeki gayrimenkullere yatırım yapması daha olası olacaktır. Diğer yandan akıllı kara para aklayıcılar, bankalardan finansman desteği istemekten kaçınırlar. Bankalar büyük olasılıkla şirketin arkasında kimin olduğunu tam olarak doğrulamak isteyecektir. Ayrıca bilançolara da bakmak isteyeceklerdir. Bu nedenle, kara para aklayıcılar gayrimenkul projelerini finanse etmek için kendi finansman şirketlerini kullanırlar (Johannes Teichmann, 2018: 372).

Çeşitli ülkelerde, siyasi nüfus sahibi kişiler hem konut hem de ticari sektörlerde gayrimenkul sektörüne haksız kazanılmış fonları aklamaya çalışmıştır. Pozisyonlarını kişisel zenginleşme için kötüye kullanan bu kişiler, bu kişilerin devlet kurumlarıyla bağlantıları göz önüne alındığında, gayrimenkul sektörü ve daha geniş anlamda daha geniş finans sektörü için yüksek bir risk oluşturmaktadır (FATF, 2022: 17).

Gayrimenkul sektörü, yüksek değerli varlıklar ve piyasa dalgalanmaları nedeniyle de kara para aklamaya karşı savunmasızdır. Bu durum, varlıkların gerçek değerinin belirlenmesini zorlaştırır ve ekonomik sahip ile yasal sahip arasındaki farklar nedeniyle şüpheli işlemleri artırır. Bu durum kara para aklama açısından bir risk kaynağı olmaktadır (Unger & Ferwerda, 2011).

Bazı durumlarda suçlular, bir bankadan veya başka bir borç verenden kredi almak için sahte varlıklar, sahte veya çalınmış kimlikler ve gerçeğe uygun olmayan gelir bilgilerini kullanabilir. Bu durumlarda, suçluların fonları bir mülk edinmek için kullanma niyeti olmayabilir ve başka bir kullanım için fonların kaynağını gizlemek için emlak kredisini kullanmaya çalışabilirler. Yasadışı gelirler, kredileri ödemek için kullanılabilir ve suçluların finansal sisteme kara parayı yerleştirmesine izin verir (FATF, 2022: 17).

Kripto paraların gayrimenkul işlemlerinde kullanımı, kara para aklama risklerini artırabilmektedir. Kripto para işlemleri, mevcut kara para aklama karşıtı mevzuatla uyumsuzluk yaratabilir ve müşteri tanıma kontrollerinde sorunlara neden olabilir (Zavoli, 2020).

Suçlular, mülk için gerçek mülk değerinden daha yüksek veya daha düşük bir değerde ödeme yaparak da kara para aklamaya çalışabilir, bu da mülkün meşru bir kullanım için değil de yasa dışı faaliyetleri veya kazançları gizlemek için alındığını gösterir. Ayrıca, maliyeti çok az dikkate alarak gayrimenkul satın almak için büyük miktarlarda aklanmış para aklanması, bazı durumlarda konut maliyetlerini önemli ölçüde artırabilir ve uygun fiyatlı konut arayan gerçek alıcılar için zorluk yaratabilir ve piyasanın yapısını bozabilir (FATF, 2022: 17).

Türkiye’de kara para aklamaya mücadelede yetkili kurum olan MASAK, gayrimenkul sektöründen kaynaklı şüpheli işlemleri³ şu şekilde belirtmiştir (MASAK, 2021: 18-19):

³ Şüpheli işlem bildirimleri, işleme taraf yükümlüler tarafından (çalışma konusuyla ilgili olarak gayrimenkul alım satımına aracılık edenler) şüphe duydukları işlemleri önceden belirlenen formlar ve yöntemler kullanarak MASAK’a bildirmesidir.

- “Dikkat çekici miktarlarda gayrimenkul alım/satım işlemi yapılması.
- Bir taşınmaz alım/satımına aracılık edenlerden kısa bir zaman dilimi içerisinde, kimlik tespit zorunluluğu gereken limitin çok az altındaki tutarlarda gayrimenkul işlemlerine ilişkin taleplerin tekrarlanması.
- Mutat olmayan şekilde kısa süreli olarak kiralama yapılmak istenilmesi.
- Müşterinin, iş veya aile ilişkisi gibi makul bir nedene dayanmaksızın üçüncü kişiler adına gayrimenkul satın alması.
- Müşterinin, mali durumuyla uyumlu olmayan yüksek değerli gayrimenkul satın alması ya da çoğu kez herhangi bir araştırma yapmaksızın veya bulunduğu mahal ve koşulları itibariyle hesaplı olmayan ve büyük onarım masrafları gerektiren çok sayıda gayrimenkulü kısa bir zaman süreci içerisinde satın alması.
- Gayrimenkul satmak isteyen müşterinin, kayıtlarda, satış bedelini daha yüksek göstermek istemesi.
- Müşterinin gayrimenkulü, ilk ödemeyi nakitle yaptıktan sonra, kalan kısmını sıra dışı bir ödeme yöntemiyle karşılayarak veya yüksek miktarda nakit kullanarak peşin bedelle kiralaması.
- Ödemenin sıklıkla tercih edilmeyen ödeme araçları (altın, kripto para vb.) kullanılarak yapılması konusunda ısrarcı olunması.
- Satın alma işlemlerini yapacak ekonomik yeterliliğe sahip olmayan üçüncü kişiler adına işlem yapılması.
- Yasadışı zenginleşmeye sebep olan suç faaliyetleriyle bağlantılı olduğu açıkça bilinen veya bu tür faaliyetlerle ilişkili olduğundan şüphelenilen kişilerce işlem yapılması.
- Aynı kişileri kapsayan çeşitli işlemler veya birbiriyle bağlantısı olabilecek (aile ilişkileri, iş ilişkileri, aynı ülkenin vatandaşı olan kişiler, aynı adresi paylaşan kişiler veya temsilcisi veya avukatı aynı olan kişiler vb.) kişilerin oluşturduğu gruplar tarafından kısa bir zaman dilimi içerisinde işlemler yapılması.
- Gayrimenkul ile gerçek sahibi arasındaki bağı koparmak amacıyla tüzel kişilik kurulması ve gayrimenkulün tüzel kişi adına tescil edilmesi.
- Tarafların kendi adlarına hareket etmediklerine ve gerçek müşterinin kimliğini gizlemeye çalıştıklarına dair işaretlerin olması.
- Geçerli bir açıklama yapılmadan bir kişinin adına başlayan gayrimenkul alım/satım işlemlerinde alıcı tarafın değişmesi veya değiştirilmek istenmesi.
- İşlemin konusu olan mülkün özelliklerine (inşaat kalitesi, yeri, teslim edileceği tarih vb.) özel ilgi gösterilmemesi.
- Satış işleminde daha iyi bir fiyat almak veya ödeme koşullarını iyileştirmekle ilgilenilmemesi.
- Geçerli bir sebep olmadığı halde işlemi hızlı bir şekilde tamamlamaya gayret gösterilmesi.

- Müşterinin ilgili ülke veya bölgede ikamet edip etmediğine bakılmaksızın, işlemlerin vergi cenneti veya risk bölgesi olarak kabul edilen ülkelere gelen fonlarla yapıldığına dair emarelerin olması.
- Mülkün gerçek veya piyasa değerinden önemli ölçüde farklı bir değer üzerinden işlem yapılması.
- Aynı mülkle ilgili art arda işlem yapılması (mülkün satın alınması ve hemen satışı) ve satın alma fiyatı ile karşılaştırıldığında takip eden işlemlerin fiyatında önemli bir artış veya düşüş olması.”

4. Türkiye’de Gayrimenkul Sektörü

Türkiye ekonomisi açısından gayrimenkul sektörü, önemli ve karlı sektörlerden biridir. Nitekim gayrimenkul sektörünün tamamlayıcısının inşaat gibi büyük bir sektör olduğu düşünüldüğünde önemi daha da belirginleşmektedir. Türkiye’de hali hazırda 48 gayrimenkul yatırım ortaklığı bulunmaktadır ve bunların piyasa değeri 2023 yılı sonunda 343 milyar TL’ye ulaşmıştır (GYODER, 2024). Bunlar Sermaye Piyasası Kurulu tarafından lisanslanmakta ve denetlenmektedir. Ayrıca 158 gayrimenkul değerlendirme şirketi faaliyetlerini sürdürmektedir (SPK, 2024). Diğer yandan gayrimenkul sektörünün birçok diğer sektörü de etkilemesi nedeniyle ekonominin gelişimine öncülük ettiği söylenebilir.

Öte yandan FATF 2019 karşılıklı değerlendirme raporunda, Türkiye’deki emlak sektörü kara para aklama ve terörün finansmanı açısından riskli bulunmuştur (FATF, 2019: 5,18,24). Yine aynı raporda emlak sektörünün dahil olduğu (3) adet örnek vakaya yer verilmiştir (FATF, 2019: 21-23).

Gayrimenkul faaliyetleri, Gayrisafi Milli Hasılanın 2022 yılı için 556.821.344.000-TL ile %3,7 sini, 2023 yılı için 1.018.322.943.000-TL ile %3,9’unu oluşturmaktadır. 2024 yılının ilk çeyreğinde gayrimenkul faaliyetinin payı 416.750.891.000-TL’ye ulaşmıştır (TÜİK, 2024a). Özellikle vatandaşlık hakkı verilmesiyle yabancılara yapılan konutlar da bu sektörün bir parçası haline gelmiştir.

Tablo 1: Yabancılara Yapılan Konut Satış Sayıları (2015-2024)

Yıl	Toplam
2015	22.991
2016	18.391
2017	22.428
2018	40.044
2019	45.967
2020	41.298
2021	59.282
2022	68.210
2023	35.268
2024 (İlk Dört Ay)	7.013

Kaynak: TÜİK, 2024b.

2015-2024 yabancılara konut satışlarına ülke bazında baktığımızda ise diğer ülkeler toplam 65.322 konut satışı yapıldığı, bunlar dışında en çok yabancı konut satışının Irak, Rusya ve İran vatandaşlarına yapıldığı görülmektedir. Bu ülkelerin büyük bir kısmının Basel AML İndeks Puanı⁴ bulunmamasıyla birlikte en çok vatandaşına konut satışı yapılan ülkelere birisi olan İran, FATF'ın kara para aklama ve terörün finansmanı için en riskli bulunduğu ülkeleri sınıflandırdığı kara listede yer almaktadır (FATF, 2024b).

Tablo 2: Yabancılara Yapılan Ülke Bazında Konut Satış Sayıları Toplamı (2015-2024) ve Basel AML İndeks Puanı (2023)

Ülke	Konut Satış Sayısı	Basel AML Index
Diğer Ülkeler – Other Countries	65.322	-
Irak - Iraq	50.698	Yok
Rusya Federasyonu - Russia	46.764	Yok
İran - Iran	41.722	Yok
Suudi Arabistan - Saudi Arabia	15.580	5.38
Kuveyt - Kuwait	15.293	Yok
Afganistan - Afghanistan	14.452	Yok
Almanya - Germany	13.937	4.29
Kazakistan - Kazakhstan	10.282	4.71
Azerbaycan - Azerbaijan	9.989	Yok
Ukrayna - Ukraine	9.703	5.08

Kaynak: BAI, 2023; TÜİK, 2024b

İstatistiklere bakıldığında Türkiye’de;

- 2016-2021 yılları arasında 7,1 milyon toplam konut satışı,
- 2016-2021 yılları arasında 206.768 adet Türkiye’de yabancılara yapılan toplam konut satışı,
- 2021 yılında İstanbul’da 5,8 milyon m² A sınıfı ofis arzı.
- 2021 yılında Türkiye genelinde 14 milyon m² alışveriş merkezlerindeki aktif brüt kiralanabilir alan.
- 2021 yılı sonu itibarıyla 10,5 milyon m² Marmara Bölgesi’ndeki toplam lojistik gayrimenkul stoku,
- 2021 yılında 233.000 m² yapılan lojistik kiralama işlemi

bulunmaktadır (TCCYO, 2024).

Türkiye’deki gayrimenkul sektörüne ilişkin diğer istatistikler aşağıdaki gibidir (TCCYO, 2024):

⁴ Basel AML Endeksi, dünya genelindeki yetki alanlarında kara para aklama ve terörün finansmanı (ML/TF) riskini ölçer. Basel AML Endeksi ile ölçülen risk, bir yetki alanının KA/TF’ye karşı savunmasızlığı ve buna karşı koyma kapasitesi olarak tanımlanır. İndekste ülkelere taşıdıkları risklere göre 0 (risksiz) ile 10 (çok riskli) arasında bir puan verilir.

- Uluslararası doğrudan yatırım girişi 2021 yılında 13,3 milyar ABD doları olmakla birlikte, bu tutar içinde gayrimenkulün payı 5,6 milyar ABD doları olmuştur. Bu noktada gayrimenkul sektörünün uluslararası doğrudan yatırım içerisindeki payı %42,2'dir.
- Türkiye'de 2021 yılında emlak pazarında satılan toplam konut sayısı 1,4 milyon adet olarak kaydedilmiştir. Türkiye'de 2021 yılında, yabancılara toplam 58.576 adet konut satılmıştır. Yabancılara konut satışında, İstanbul 2021 yılında gerçekleşen 26.469 satışla ilk sırada yer alırken, onu 12.384 satışla Antalya, 3.672 satışla Ankara ve 2.513 satışla Mersin izlemiştir.
- Türkiye'de faal durumda olan 453 adet alışveriş merkezi bulunmaktadır; bu alışveriş merkezlerindeki toplam brüt kiralanabilir alan 14 milyon metrekaredir. İstanbul'daki 134 alışveriş merkezine ait 5,2 milyon metrekarelik toplam brüt kiralanabilir alan, Türkiye'deki toplam kiralanabilir alışveriş merkezi alanının %37'sine karşılık gelmektedir.

5. Türkiye'de Gayrimenkul Sektöründe Kara Para Aklamayı Engellemeye Yönelik Faaliyetler

Ülkemizde mali suçların önlenmesi ve bu suçlarla mücadele edilmesi amacıyla Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı (MASAK), 17.02.1997 tarihinde faaliyete geçmiştir. Böylelikle Türkiye de diğer birçok ülke gibi mali suçlarla mücadele eden ülkelerden birisi olmuştur (MASAK, 2022: 4). MASAK temelde; suç gelirlerinin aklanması konusunda araştırmalar, sektörel analizler, incelemeler yapmaktadır. Yapılan araştırmalar sonucunda, bu sonucu ilgili birimlere bildirmek de MASAK'ın temel fonksiyonlarından biridir.

Suç gelirlerinin aklanması konusunda genellikle mücadele birimleri; şüpheli işlem bildirimleri, yükümlülükler uyum denetimleri, eğitim, farkındalığı artırıcı faaliyetler gibi yollarla önleyici veya suç gelirlerinin aklanmasını tespit etmeye yönelik faaliyetlerle bastırıcı tedbirler kullanarak kara para aklama konusunda mücadele etmektedir.

Çalışma konusuyla ilgili olarak; MASAK'ın Faaliyet Raporu incelenmiş olup yapılan tespitler; yükümlülükler uyum denetimleri, şüpheli işlem bildirimleri ve farkındalık çalışmaları olarak üç başlık altında incelenmiştir.

5.1. Yükümlülükler Uyum Denetimi

Suç gelirlerinin aklanması kapsamında yerine getirilmesi gereken yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediğinin incelenmesi yükümlülükler uyum denetiminin konusunu oluşturmaktadır. Bu denetimler aracılığıyla hem yükümlülerin suç gelirinin aklanması konusunda gerekli önlemleri alıp almadığı kontrol edilir hem de yükümlülere alınması gereken tedbirler konusunda rehberlik edilmiş olur. 2022 yılında MASAK tarafından 441 yükümlü nezdinde yükümlülükler uyum denetimi yapılmış, bunun 117'si gayrimenkul sektörüyle (Ticaret Amacıyla Taşınmaz Alım Satımıyla Uğraşanlar ile Bu İşlemlere Aracılık Edenler) ilişkilidir (MASAK, 2022: 36). Son beş yılda

MASAK tarafından yapılan yükümlülükler uyum denetimlerine ilişkin istatistikî bilgiler aşağıdaki gibidir:

Tablo 3: Yapılan Yükümlülükler Uyumu Denetimi Sayıları (2018-2022)

Yükümlü Grubu	Yıllara Göre Dağılımı				
	2018	2019	2020	2021	2022
Bankalar	6	1	17	27	16
Faktoring Şirketleri	2	2	2	14	17
Finansal Kiralama Şirketleri	-	-	-	6	8
Finansman Şirketleri	-	-	-	5	6
İş Makineleri Dahil Her Türü Deniz, Hava ve Kara Nakil Vasıtalarının Alım Satımı ile Uğraşanlar	3	-	6	3	2
Kargo Şirketleri	-	-	12	-	-
Kıymetli Maden, Taş veya Mücevher Alım Satımı Yapanlar	14	2	16	4	142
Kıymetli Madenler Aracı Kuruluşları	-	-	1	2	4
Portföy Yönetim Şirketleri	1	-	5	7	7
Sermaye Piyasası Aracı Kurumları	4	1	9	28	6
Sigorta ve Emeklilik Şirketleri	9	1	6	15	15
Reasürans Şirketleri	-	-	1	-	-
Sigorta ve Reasürans Brokerleri	-	1	10	-	-
Talih ve Bahis Oyunları Alanında Faaliyet Gösterenler	-	2	-	-	-
Tarihi Eser, Antika ve Sanat Eseri Alım Satımı ile Uğraşanlar ve Müzayedecileri	-	-	3	2	1
Ticaret Amacıyla Taşınmaz Alım Satımıyla Uğraşanlar ile Bu İşlemlere Aracılık Edenler	3	1	2	20	117
Varlık Yönetim Şirketleri	4	-	-	1	-
Yetkili Müesseseler	6	2	22	65	57
Noterler	-	-	-	-	1
Yatırım Ortaklıkları	3	-	4	6	1
Serbest Muhasebeci, Serbest Muhasebeci Mali Müşavir ve Yeminli Mali Müşavirler	-	4	1	9	4
Bağımsız Denetim Kuruluşları	-	-	-	-	5
Elektronik Para Kuruluşları ve Ödeme Kuruluşları ile Temsilcileri	4	-	18	30	25
Kripto Varlık Hizmet Sağlayıcıları	-	-	-	1	6
Diğer	-	-	-	-	1
TOPLAM	59	17	135	245	441

Kaynak: MASAK, 2022: 36-37

Tablodan görüldüğü üzere 2022 yılında, gayrimenkul sektöründe yapılan yükümlülükler uyum denetimi sayısı önceki dönemlere nazaran çok yüksek oranlarda artmıştır. FATF tarafından ülkemize yönelik icra edilen IV. Tur Değerlendirme Süreci sonucunda karşılıklı değerlendirme raporu (Mutual Evaluation Report) 2019 Aralık ayında yayımlanmıştır (FATF, 2019). Bu raporda bulunan risk değerlendirmesinde; ülkemizde bulunan bankacılık sektörü, Western Union gibi para ve değer transfer sağlayıcıları, emlak sektörü ve değerli taş ve maden sektörü kara para aklama ve terörizmin finansmanında yüksek riskli sektörler olarak belirtilmiştir (FATF, 2019: 36). Ancak, bu risk analizine rağmen söz konusu sektörlerde yapılan uyumluluk denetimleri belirlenen risk seviyesi ile uyumlu değildir. Söz konusu raporda bu eksikliğin tespit edilmesi sebebiyle 2022 yılında emlak ve değerli taş ve maden sektörüne yönelik uyumluluk denetiminde artış gözükmemektedir (FATF, 2023: 5). MASAK'ın 2023 yılı faaliyet raporunda yapılan uyum denetimlerinin yükümlü gruplarına göre ayrımı yapılmadığından gayrimenkul sektörüne ilişkin yapılan denetim sayısına ulaşılamamıştır (MASAK, 2023: 36).

Ancak bir bütün olarak değerlendirildiğinde ve gayrimenkul sektörünün büyüklüğü ve bu sektörde faaliyet gösteren mükellef sayısının çokluğu dikkate alındığında denetim sayısının yüksek olmadığı söylenebilir.

5.2. Şüpheli İşlem Bildirimleri

Suç gelirlerinin aklanmasının önlenmesinde kullanılan araçlardan birisi de şüpheli işlem bildirimidir. Şüpheli işlem bildirimleri, işleme taraf yükümlüler tarafından (çalışma konusuyla ilgili olarak gayrimenkul alım satımına aracılık edenler) şüphe duydukları işlemleri önceden belirlenen formlar ve yöntemler kullanarak MASAK'a bildirmesidir. 2018-2023 yılları arasında şüpheli işlem bildirimleri sayıları aşağıdaki gibidir:

Tablo 4: Şüpheli İşlem Bildirimi Sayıları ve Dağılımı (2018-2022)

Aklama/ Terörizmin Finansmanı Dağılımı	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Terör veya Terörizmin Finansmanı	27.139	14.862	1.987	2.758	2.936	4.037
Aklama veya İlgili Öncül Suçlar	195.604	188.924	235.544	502.237	422.386	597.518
TOPLAM	222.743	203.786	237.531	504.995	425.322	601.555

Kaynak: MASAK, 2022: 17; 2023: 17

2019 yılından itibaren terörün finansmanı ile ilgili şüpheli işlem bildirimlerinin azaldığı, aklama veya ilgili öncül suçlarla ilgili toplam şüpheli işlem bildirimleri sayılarında 2018 yılından itibaren bir artış görülürken 2019 ve 2022 yılında azaldığı görülmektedir.

Şüpheli işlem bildirimlerinde her ne kadar emlak sektöründen çok düşük oranda katkı olsa da FATF raporunda bu husus zaten Türkiye’de bulunan emlak sektörü çalışanların risk farkındalıklarının düşük olduğu ile bağdaştırılmıştır (FATF, 2019: 51). Bu durum, ŞİB’ler daha çok bu sektörde çalışanların risk farkındalığının düşük olduğunu gösterme açısından önemlidir.

Şüpheli işlem bildirimlerinin yükümlü gruplarına göre dağılımına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 5: Şüpheli İşlem Bildirimlerinin Yükümlü Gruplarına Göre Dağılımı (2018-2022)

Yükümlü Türleri	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Bankalar	195.803	174.764	182.828	205.793	314.700	432.499
Factoring Şirketleri	5.098	3.708	1.893	2.729	2.154	2.277
Ödeme Kuruluşları ile Elektronik Para Kuruluşları	13.796	19.225	46.840	284.544	74.513	102.776
Sigorta ve Emeklilik Şirketleri ile Sigorta ve Reasürans Araçları	735	413	361	404	496	529
Yetkili Müesseseler ile Kıymetli Maden Aracı Kuruluşları	1.924	2.745	2.660	4.500	6.188	9.108
Kargo Şirketleri	948	270	359	666	740	641
Finansman Şirketleri	74	188	165	497	1.571	1.325
Sermaye Piyasası Aracı Kurumları	172	147	368	692	595	897
Finansal Kiralama Şirketleri	69	23	12	60	335	302
İş Makineleri Dâhil Her Türü Deniz, Hava ve Kara Nakil Vasıtalarının Alım-Satımı İle Uğraşanlar	52	40	54	52	60	42
Serbest Muhasebeci ve Yeminli Mali Müşavirler	1	1	0	6	3	-
Talih ve Bahis Oyunları Alanında Faaliyet Gösterenler	5	64	262	36	64	1.755
Bağımsız Denetim Kuruluşları	-	1	2	1	-	-
Noterler	-	1	5	24	22	4
Yatırım Ortaklıkları	-	-	-	-	-	-
Kıymetli Maden, Taş ve Mücevher Alım Satımı Yapanlar	43	45	51	138	320	683
Kripto Varlık Sağlayıcılar	-	-	-	2.233	20.569	48.678
Takas ve Saklama Hizmeti Veren Kuruluşlar	2	3	3	1	-	-
Serbest Avukatlar	-	-	-	2	-	3
Portföy Yönetim Şirketleri	3	-	2	-	2	-
Ticaret Amacıyla Taşınmaz Alım Satımı Yapanlar	-	-	-	9	2	19
Tasarruf Finansman Şirketleri	-	-	-	-	12	13
Varlık Yönetim Şirketleri	-	-	-	-	1	4
Diğer	4.018	2.148	1.666	2.608	2.975	-
Toplam	222.743	203.786	237.531	504.995	425.322	601.555

Kaynak: MASAK, 2022: 18-19; 2023: 17-18

2023 yılında MASAK'a 601.555 adet şüpheli işlem bildirimini gönderilmiş bu şüpheli işlemlerin 19 tanesi taşınmaz alım satımıyla uğraşan mükellefler tarafından bildirilmiştir. 2022 yılında MASAK'a 425.322 adet şüpheli işlem bildirimini gönderilmiş bu şüpheli işlemlerin sadece 2 tanesi taşınmaz alım satımıyla uğraşan mükellefler tarafından bildirilmiştir. Bu durumda ya bir yükümlü iki bildirim yapmıştır veya iki farklı yükümlü birer adet bildirimde bulunmuştur. Bu durum, bu sektörde şüpheli işlem bildiriminin yok denecek kadar az olduğunu göstermektedir. Yine 2021 yılında 504.955 şüpheli bildiriminden sadece 9 adeti gayrimenkul sektöründe faaliyet gösteren yükümlülerden gelmiştir. 2018, 2019 ve 2020 yıllarında ise bu sektörde şüpheli işlem bildirimini bulunmamaktadır.

5.3. Eğitim ve Bilinçlendirme Faaliyetleri

Suç gelirlerinin aklanmasıyla mücadelede en önemli önleyici nitelikteki araçlardan birisi eğitim ve bilinçlendirme eğitimidir. Bu faaliyetin temel amacı, toplumun özellikle de kara para aklamaya müsait sektörlerdeki görevlilerin bu suçlar ve uygulanan yöntemler hakkında bilinçlendirilmesi sağlanarak bu suçların yetkili birimlere bildirilerek önlenmesinin sağlanmasıdır. FATF raporunda Türkiye'de emlak sektöründe bulunan paydaşlarla yapılan görüşmelerde ülkedeki kara para aklama ve terörizmin finansmanı risklerin anlaşılmasında farkındalıkların endişe edici seviyede olduğu tespit edilmiş olup eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri bu noktada önemli bir rol oynamaktadır (FATF, 2019).

Çalışma kapsamında Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığının 2018 ve 2023 yılları arasındaki eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri incelenmiş, sadece 2021 yılında yükümlüler arasında sayılan finansal olmayan diğer yükümlü gruplarına (noter, avukat, emlakçı, kuyumcu, muhasebeci vb. gibi) yönelik olarak ilgili birlik ve odalarca belirlenen 57 katılımcıya "Eğiticilerin Eğitimi" verilmiştir (MASAK, 2022: 47). Bunun yanında 2019 ve 2021 yılında MASAK tarafından "Şüpheli İşlem Bildirimi Rehberi (Ticaret Amacıyla Taşınmaz Alım Satımıyla Uğraşanlar ile Bu İşlemlere Aracılık Edenler)" adlı rehber yayımlanmıştır (MASAK, 2021). 2023 yılında ise Yükümlüler arasında sayılan finansal olmayan diğer yükümlü gruplarından; noterlere, avukatlara, ticaret amacıyla taşınmaz alım satımıyla uğraşanlar ve bu işlemlere aracılık edenlere, kıymetli maden, taş veya mücevher alım satımı yapanlar ile bu işlemlere aracılık edenlere yönelik olarak ilgili Birlikler ve meslek odalarının işbirliğiyle gerçekleştirilen 11 ayrı eğitim faaliyetiyle toplamda 1.398 kişiye eğitim verilmiştir (MASAK, 2023: 48-49).

6. Sonuç

Bu çalışmada, gayrimenkul sektörünün kara para aklamadaki rolü ve riskleri üzerine yapılan analizler, bu sektörün kara para aklama için ne kadar uygun olduğunu ve Türkiye'deki durumu ortaya koymaktadır. Elde edilen bulgular, gayrimenkul sektörünün geniş yapısı ve yüksek değerli işlemleri nedeniyle kara para aklamaya oldukça yatkın

olduğunu göstermektedir. Suçlular, yasadışı yollardan elde ettikleri gelirleri gayrimenkul yatırımları ile meşru hale getirme eğilimindedir.

Gayrimenkul sektörünün kara para aklama amacıyla kullanılmasının ana nedenleri arasında nakit ağırlıklı işlemler, müşteri tanımama durumu ve emlak yatırımlarının prestijli ve değerli olması gibi faktörler bulunmaktadır. Özellikle, düzenleyici zayıflıklar ve denetim eksiklikleri, bu tür faaliyetlerin artmasına yol açmaktadır. Türkiye'de, gayrimenkul sektörü önemli bir ekonomik alan olmasına rağmen, kara para aklama riskleriyle karşı karşıyadır. Mali Suçları Araştırma Kurulu (MASAK) tarafından yapılan denetimler ve alınan önlemler, bu risklerin azaltılması için kritik öneme sahiptir.

Araştırma sorularına yanıt olarak, Türkiye'de gayrimenkul sektörünün genel görünümü, kara para aklama amacıyla kötüye kullanılma riskleri, bu riskler için yapılan çalışmalar ve bu çalışmaların yeterliliği incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar, gayrimenkul sektörünün kara para aklama için büyük fırsatlar sunduğunu ve mevcut önlemlerin yeterli düzeyde olmadığını göstermektedir. Bu nedenle, daha etkili denetim mekanizmalarının geliştirilmesi ve uygulanması, kara para aklama faaliyetlerini azaltabilir ve uzun vadede ekonomik büyümeyi destekleyebilir. Bu çalışmanın sonuçları, politika yapıcılar, düzenleyici kurumlar ve sektör profesyonelleri için rehberlik edici bilgiler sunarak, gelecekte alınacak önlemlere ışık tutmaktadır.

Etik Kurul Onayı: Etik kurul belgesi gerektirmeyen bir çalışmadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları:

Hakan Özdemir^{ID} - Fikir ve Amaç, Planlama ve Tasarım, Veri Toplama, Veri Analizi ve Tartışma, Literatür ve Atıf, Yazım ve Format, Son Onay ve Sorumluluk, Genel Katkı Düzeyi - % 100

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Ahtik, M., Pilipovic, O., & Marelja, M. (2019). "Economic Analysis of Money Laundering Prevention in Croatia and Slovenia". *Journal of Money Laundering Control*. 22(1), 97-109.
- Albrecht, C., Duffin, K. M., Hawkins, S., & Morales Rocha, V. M. (2019). "The Use of Cryptocurrencies in the Money Laundering Process". *Journal of Money Laundering Control*. 22(2), 210-216.
- BAI. (2023). Global ranking in 2023. <https://index.baselgovernance.org/ranking>. (Erişim: 10.06.2024)

- Bardin, P., Bouveret, A., Jackson, G., & Markevych, M. (2023). Money Laundering Poses a Risk to Financial Sector Stability. <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2023/09/04/money-laundering-poses-a-risk-to-financial-sector-stability>. (Erişim: 10.02.2024)
- Boles, J. R. (2017). "Anti-Money Laundering Initiatives for the South African Real Estate Market". *JCULP*. 1, 197-202.
- Camdessus, M. (1998). Money Laundering: the importance of International Countermeasures. <https://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/28/04/53/sp021098>. (Erişim: 10.02.2024)
- Claver, C., El Khoury, C., & Weeks-Brown, R. (2023). Financial Crimes Hurt Economies and Must be Better Understood and Curbed. <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2023/12/07/financial-crimes-hurt-economies-and-must-be-better-understood-and-curbed>. (Erişim: 12.02.2024)
- Cox, D. (2014). *Handbook of Anti-Money Laundering*. John Wiley & Sons.
- Çevik, S., & Teber, D. (2021). *The Determinants of Consumer Cash Usage in Turkey*. TCMB.
- De Sanctis, F. M. (2017). "Money Laundering Through Real Estate". İçinde De Sanctis F. M. (Ed.), *International Money Laundering Through Real Estate and Agribusiness: A Criminal Justice Perspective from the "Panama Papers"* (pp. 1-23). Springer International Publishing.
- Ertl, B. (2004). "Der Kampf gegen Geldwäscherei und Terrorismusfinanzierung". *Bundesministerium für Finanzen*. Wien(09), 8.
- FATF. (2018). Professional Money Laundering. <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/reports/Professional-Money-Laundering.pdf>. (Erişim: 25.02.2024)
- FATF. (2019). *Anti-Money Laundering and Counter-Terrorist Financing Measures - Turkey Mutual Evaluation Report*.
- FATF. (2022). Risk-Based Approach Guidance for the Real Estate Sector. <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/Guidance-rba-real-estate-sector.html>. (Erişim: 25.02.2024)
- FATF. (2023). Anti-Money Laundering and Counter-Terrorist Financing Measures Türkiye - Follow-up Report & Technical Compliance Re-Rating. <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/fur/T%C3%BCrkiye-Follow-Up-Report-2023.pdf.coredownload.pdf>. (Erişim: 20.06.2024)
- FATF. (2024a). FATF. <https://www.fatf-gafi.org/en/the-fatf.html>. (Erişim: 22.06.2024)
- FATF. (2024b). High-Risk Jurisdictions subject to a Call for Action - February 2024. <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/High-risk-and-other-monitored-jurisdictions/Call-for-action-february-2024.html>. (Erişim: 22.06.2024)
- FBI. (2024). Money Mules. <https://www.fbi.gov/how-we-can-help-you/scams-and-safety/common-scams-and-crimes/money-mules>

- Ferwerda, J., & Unger, B. (2013). 21. "Detecting Money Laundering in the Real Estate Sector". *Research Handbook on Money Laundering*, 268-282.
- Geiger, H., & Wuensch, O. (2007). "The Fight Against Money Laundering: An Economic Analysis of a Cost-Benefit Paradoxon". *Journal of Money Laundering Control*. 10(1), 91-105.
- Gjoni, M., Gjoni, A., & Kora, H. (2015). "Money Laundering Effects". University of Business and Technology in Kosovo. *International Conference on Management, Business and Economics*. https://www.researchgate.net/publication/330630840_Money_Laundering_Effects.
- GYODER. (2024). GYO'lar. <https://gyodergosterge.com/detay/gyo%C2%B4lar#:~:text=2023%20y%C4%B1%C4%B1%20yeni%20GYO%20kurulu%C5%9Flar%C4%B1,343%20milyar%20TL'ye%20ula%C5%9Ft%C4%B1>. (Erişim: 22.06.2024)
- IMF. (2018). Countries are Advancing Efforts to Stop Criminals from Laundering Their Trillions. <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/2018/12/imf-anti-money-laundering-and-economic-stability-straight>. (Erişim: 01.06.2024).
- Johannes Teichmann, F. M. (2018). "Real Estate Money Laundering in Austria, Germany, Liechtenstein and Switzerland". *Journal of Money Laundering Control*. 21(3), 370-375.
- Kruisbergen, E. W., Leukfeldt, E. R., Kleemans, E. R., & Roks, R. A. (2019). "Money Talks Money Laundering Choices of Organized Crime Offenders in a Digital Age". *Journal of Crime and Justice*. 42(5), 569-581.
- Levi, M. (2002). "Money Laundering and Its Regulation". *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. 582(1), 181-194.
- Manning, M., Wong, G. T., & Jevtovic, N. (2021). "Investigating the Relationships Between FATF Recommendation Compliance, Regulatory Affiliations and the Basel Anti-Money Laundering Index". *Security Journal*. 34, 566-588.
- MASAK. (2021). *Şüpheli İşlem Bildirimi Rehberi (Ticaret Amacıyla Taşınmaz Alım Satımıyla Uğraşanlar ile Bu İşlemlere Aracılık Edenler)*. Ankara: Hazine ve Maliye Bakanlığı, <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/sites/12/2021/07/Ticaret-Amaciyla-Tasinmaz-Alim-Satimiyla-Ugrasanlar-ile-Bu-Islemlere-Aracilik-Edenler-SIB-Rehberi.pdf>. (Erişim: 22.05.2024)
- MASAK. (2022). *Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı - 2022 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara. <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/sites/12/2022/03/Faaliyet-Raporu-2021.pdf>. (Erişim: 22.02.2024)
- MASAK. (2023). *Mali Suçları Araştırma Kurulu Başkanlığı - 2023 Yılı Faaliyet Raporu*. <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/sites/12/2024/04/Faaliyet-Raporu-2023.pdf>. (Erişim: 22.02.2024)
- McPherson, G. (2017). "Floating on Sea of Funny Money: An Analysis of Money Laundering through Miami Real Estate and the Federal Government's Attempt to Stop It". *U. Miami Bus. L. Rev.*, 26, 159-189.

- Meloan, J., Landman, R., De Miranda, H., Van Eekelen, J., Van Soest, S., Van Duyne, P., & Van Tilburg, W. (2003). "Buit en Besteding: Een Empirisch Onderzoek Naar de Omvang, de Kenmerken en de Besteding Van Misdaadgeld". *Den Haag: Reed Business Information*. 186, 380-396.
- Nelen, H. (2008). "Real Estate and Serious Forms of Crime". *International Journal of Social Economics*. 35(10), 751-762.
- Ogbodo, U. K., & Mieseigha, E. G. (2013). "The Economic Implications of Money Laundering in Nigeria". *International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences*. 3(4), 170-184.
- Sanctis, F. D. (2017). *International Money Laundering Through Real Estate and Agribusiness: Money Laundering Through Real Estate*. Sao Paulo: Springer.
- Schneider, S. (2004). "Organized Crime, Money Laundering, and the Real Estate Market in Canada". *Journal of Property Research*. 21(2), 99-118.
- SPK. (2024). e-Veri Bankası - İlgili Kurum ve Kuruluşlar. SPK. <https://spk.gov.tr/e-veri-bankasi#gds>. (Erişim: 22.06.2024)
- Surendran, S., & Ramasamy, M. (2012). "Money Laundering Through Real Estate Market". *National Journal on Advances in Computing and Management*. 3(2), 58-60.
- TCCYO. (2024). Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi - Gayrimenkul Sektörü. <https://www.invest.gov.tr/tr/sectors/sayfalar/real-estate.aspx>. (Erişim: 05.03.2024)
- Teichmann, F. M. J. (2017). "Twelve Methods of Money Laundering". *Journal of Money Laundering Control*. 20(2), 130-137.
- Treasury (USA). (2018). The 2018 National Money Laundering Risk Assessment. https://home.treasury.gov/system/files/136/2018NMLRA_12-18.pdf. (Erişim: 15.02.2024)
- TÜİK. (2024a). Dönemsel Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, I. Çeyrek: Ocak-Mart, 2024 (Tablo-1 Gayrisafi yurtiçi hasıla iktisadi faaliyet kollarına (A10) göre cari fiyatlarla (değer pay değişim oranı)). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Donemsel-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-I.-Ceyrek:-Ocak-Mart,-2024-53753&dil=1> (Erişim: 01.06.2024)
- TÜİK. (2024b). Konut Satış İstatistikleri, Nisan 2024. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Konut-Satis-Istatistikleri-Nisan-2024-53758>. (Erişim: 02.06.2024)
- UN. (2020). Discussion Group VI: Illicit Financial Flows. <https://www.un.org/en/coronavirus/illicit-financial-flows>. (Erişim: 02.06.2024)
- Unger, B., & Busuioc, E. M. (2007). *The Scale and Impacts of Money Laundering*. Edward Elgar Publishing.
- Unger, B., & Ferwerda, J. (2011). "Money Laundering in the Real Estate Sector: Suspicious Properties". In Unger B. & Ferwerda J. (Eds.), *Money Laundering in the Real Estate Sector*. Edward Elgar Publishing.

- Unger, B., Siegel, M., Ferwerda, J., De Kruijf, W., Busuioic, M., Wokke, K., & Rawlings, G. (2006). "The Amounts and the Effects of Money Laundering". *Report for the Ministry of Finance*. 16(2020.08).
- Vaithilingam, S., & Nair, M. (2007). "Factors Affecting Money Laundering: Lesson for Developing Countries". *Journal of Money Laundering Control*. 10(3), 352-366.
- Van Duyne, P. C., & Soudijn, M. R. (2009). "Hot Money, Hot Stones and Hot Air: Crime-Money Threat, Real Estate and Real Concern". *Journal of Money Laundering Control*. 12(2), 173-188.
- Villányi, B. (2021). *Money Laundering: History, Regulations, and Techniques*. Oxford Research Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice.
- Walker, J. (1999). "How Big is Global Money Laundering?". *Journal of Money Laundering Control*. 3(1), 25-37.
- Zavoli, I. (2020). "The Use of Cryptocurrencies in the UK Real Estate Market: An Assessment of Money Laundering Risks". In Benson K., King C., & Walker C. (Eds.), *Assets, Crimes and the State* (140-153). Routledge.

Sosyal Sermayenin Vergi Uyumuna Etkisi: Çanakkale İli Örneği

İlknur Kaynar¹

Selçuk İpek²

RESEARCH ARTICLE
Araştırma Makalesi

MAKALE BİLGİSİ

Gönderme: 07.05.2024

Düzeltilme : 25.07.2024

Kabul : 26.09.2024

Yayın : 25.12.2024

iThenticate benzerlik oranı: %8

JEL Kodu:

H20, H26, H80

Anahtar Kelimeler:

Sosyal Sermaye, Vergi Uyumunu, Faktör Analizi, YEM

Ö Z E T

Sosyal sermaye, ekonomik gelişme ve kalkınmanın ön koşulu olarak kabul edilen ayrıca vergi uyumunun sağlanması için de üretilmesi gereken bir sermaye türüdür. Sosyal sermayenin unsurları arasında yer alan güven, sosyal ağlar ve sosyal normlar toplumsal işbirliğinin oluşturulmasında önemli argümanlardır. Toplumsal işbirliğinin en önemli göstergelerinden biri de vergi uyumudur. Ayrıca vergi uyumu unsurları arasında yer alan vergi adaleti, vergi bilinci ve vergi harcamaları vergi uyumunun sağlanmasında etkin rol üstlenen diğer bileşenlerdir.

Çalışma ile amaçlanan sosyal sermaye ve vergi uyumu unsurları arasında yer alan vergi adaleti, vergi bilinci ve vergi harcamalarının vergi uyumu üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. Çalışmada vergi yükünü en fazla hisseden mükellef grubuna ulaşmak amaçlanmış, bu nedenle gelir vergisi kapsamında yer alan ticari kazanç ve serbest meslek kazancı elde eden mükellefler örneklem olarak belirlenmiştir. Çanakkale merkez ilçede ikamet eden 446 mükellef ile anket yapılarak analizler için gereken veriler elde edilmiş, Faktör Analizlerinin ardından Yapısal Eşitlik Modeli kurulmuştur. Veri analizlerinde IBM SPSS 27 ile SmartPLS hazır yazılımları kullanılmıştır. Model sonucunda genelleştirilmiş güvenin vergi uyumu üzerinde etkili olmadığı ancak stratejik güven, kurumsal güven ve sosyal normların vergi uyumunu artırdığı belirlenmiştir. Vergi adaleti ve vergi bilinci, vergi uyumunu artırırken vergi harcamalarının vergi uyumunu olumsuz etkilediği elde edilen diğer bulgulardır.

Citation: Kaynar, İ. & İpek, S. "Sosyal Sermayenin Vergi Uyumuna Etkisi: Çanakkale İli Örneği".

International Journal of Public Finance. 9(2), 385 – 412. <https://doi.org/10.30927/ijpf.1479861>

¹ PhD., Independent Researcher, Türkiye, ORCID: 0000-0003-0494-014X, ikaynar@gmail.com

² Prof. PhD., Çanakkale Onsekiz Mart University, Department of Public Finance, Türkiye, ORCID: 0000-0002-0540-793X, selcukipek@comu.edu.tr

The Effect of Social Capital on Tax Compliance: The Example of Çanakkale Province

ARTICLE INFO

Submitted : 07.05.2024
Revised : 25.07.2024
Accepted : 26.09.2024
Available : 25.12.2024

iThenticate similarity score: 8%

JEL classification:
H20, H26, H80

Keywords:

Social Capital, Tax Compliance, Factor Analysis, SEM

ABSTRACT

Social capital is a type of capital that emphasizes the importance of relationships, is accepted as a prerequisite for economic growth and development, and must also be produced to ensure tax compliance. Trust, social networks and social norms, which are among the elements of social capital, are important arguments in establishing social cooperation. One of the most important indicators of social cooperation is tax compliance. In addition, tax justice, tax awareness and tax expenditures, which are among the tax compliance elements, are other components that play an active role in ensuring tax compliance.

The aim of the study is to reveal the effects of tax justice, tax awareness and tax expenditures, which are among the elements of social capital and tax compliance, on tax compliance. In the study, it was aimed to reach the taxpayer group that felt the tax burden the most, therefore taxpayers who earned commercial income and self-employment income within the scope of income tax were determined as a sample. The necessary data for the analyzes were obtained by conducting a survey with 446 taxpayers residing in the central district of Çanakkale, and the Structural Equation Model was established after the Factor Analyzes. IBM SPSS 27 and SmartPLS ready-made software were used in data analysis. As a result of the model, it was determined that generalized trust did not have an effect on tax compliance, but strategic trust, institutional trust and social norms increased tax compliance. While tax justice and tax awareness increase tax compliance, tax expenditures negatively affect tax compliance are other findings.

Extended Summary

Social capital is a type of capital that emphasizes the importance of relationships, is accepted as a prerequisite for economic growth and development, and must also be produced to ensure tax compliance. Trust, social networks and social norms, which are among the elements of social capital, are important arguments in establishing social cooperation. One of the most important indicators of social cooperation is tax compliance. In addition, tax justice, tax awareness and tax expenditures, which are among the tax compliance elements, are other components that play an active role in ensuring tax compliance.

As a result of the literature review, it was seen that the number of tax compliance and social capital studies was quite limited. In studies, trust has been addressed holistically (Bjornskov, 2006; Graha, 2018; Batrancea et al., 2019; Agustine et al., 2022) or especially institutional trust (Slemrod, 2002; Torgler, 2003a; Torgler et al., 2008; Yay, 2019) examinations were made within the framework of. Some studies have discussed the relationship between social capital and tax morale (Torgler, 2003c; Alm & Gomez, 2008; Çoban & Deyneli, 2013). In this study, which was conducted to fill this gap in the literature, social capital was discussed within the framework of trust, social norms and social networks, based on Putnam's (1993: 167) classification. The concept of trust has been discussed as generalized trust, strategic trust and institutional trust, and social networks have been associated with trust. Social norms, another element of social

capital, were also included in the analysis within the scope of the study. In addition, membership in Non-Governmental Organizations, which are considered indicators of social networks, has been tried to be measured with questions designed to measure whether taxpayers are members of these organizations or not, their level of participation in the activities of these organizations, and the taxpayers' level of participation in a meeting concerning the city they live in, a public session, or a meeting where public affairs are discussed. .

In the study, tax compliance elements are limited to tax justice, tax awareness and tax expenditures. There are studies in the literature (Saad, 2011; Faizal vd., 2017; Nurkhin & Muhsin, 2018; Asrinanda, 2018; Rianti & Hidayet; 2021) that provide evidence that tax justice and tax awareness positively affect tax compliance. The data obtained as a result of studies on the effects of tax expenditures on tax compliance indicate that tax expenditures negatively affect tax compliance (Lopez & Rodrigo, 2003; Borgne, 2005; Luitel and Sobel; 2007; Çetin, 2007; İpek & Kaynar, 2009b; Şanver, 2018; Akbelen & Aydin, 2019).

This study aims to evaluate social capital, which is expressed as the missing link for increasing the income level and ensuring economic growth and development, and which is also emphasized by the World Bank and OECD (Organization for Economic Co-Operation and Development), and tax compliance in terms of trust, social norms and social networks. To investigate its effects on Another aim of the study is to reveal the effects of tax justice, tax awareness and tax expenditures on tax compliance. To achieve these objectives, a survey was conducted with taxpayers residing in the central district of Çanakkale province and earning commercial income and self-employment income. The survey was conducted with 446 taxpayers. 377 of the surveys were conducted face to face and 69 were conducted via the internet. 373 of the taxpayers participating in the survey earn commercial income and 73 of them earn self-employment income. 23 survey forms returned from taxpayers earning commercial income were not included in the analysis because they were incompletely filled out. A total of 423 survey data were used in the analyses. In the study, Exploratory Factor Analysis was conducted with IBM SPSS 27 and Partial Least Squares Structural Equation Modeling (SEM) with SmartPLS ready-made software data analysis tool.

As a result of the study, it was concluded that generalized trust perception does not affect tax compliance, but strategic trust, institutional trust and social norms increase tax compliance. In addition, it has been concluded that tax justice and tax awareness positively affect tax compliance, but tax expenditures negatively affect tax compliance.

1. Giriş

Sosyal sermaye ilişkilerin önemine vurgu yapan ve toplumsal işbirliğini sağlayarak ekonomik gelişme ve kalkınmanın gerçekleşmesinde etkili olan önemli bir sermaye türüdür. Güven temeline oturtulmuş ilişkiler ağı sosyal normlar ile desteklendiğinde toplumsal iş birliği sağlanacaktır. Toplumsal iş birliğinin önemli göstergelerinden biri de vergi uyumudur. Verginin öznesi insandır ve sosyal bir varlık olan insanın güven temelli olmayan ilişki ağları ile örüntülenmiş ve sosyal normlardan yoksun bir yapıda vergiyi uyumlu olması beklenemez.

Bu çalışmanın amacı gelir düzeyinin artırılması, ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması için kayıp halka olarak ifade edilen, Dünya Bankası ve

Organisation for Economic Co-Operation and Development (OECD) tarafından da önemle üzerinde durulan sosyal sermayenin güven, sosyal normlar ve sosyal ağlar itibarıyla vergi uyumu üzerindeki etkilerini araştırmaktır. Çalışmanın diğer bir amacı ise vergi adaleti, vergi bilinci ve vergi harcamalarının vergi uyumu üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır.

Araştırmada Çanakkale ili Merkez ilçede ikamet eden, ticari kazanç ve serbest meslek kazancı elde eden mükellefler ile anket çalışması yapılmıştır. Anket çalışması 446 mükellef ile gerçekleştirilmiştir. Anketlerden 377 tanesi yüz yüze, 69 tanesi internet aracılığıyla yapılmıştır. Ankete katılan mükelleflerin 373 tanesi ticari kazanç, 73 tanesi ise serbest meslek kazancı elde etmektedir. Ticari kazanç elde eden mükelleflerden dönen 23 anket formu eksik doldurulduğundan dolayı analizlere dâhil edilmemiştir. Analizlerde toplam 423 anket verisinden yararlanılmıştır. Çalışmada Keşfedici Faktör Analizi IBM SPSS 27 ile Kısmi En Küçük Kareler Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM) SmartPLS hazır yazılımı veri analiz aracı yapılmıştır.

2. Sosyal Sermaye ve Vergi Uyumu İlişisine Yönelik Teorik Çerçeve

Sosyal sermaye, kökenleri 1800'lü tarihlere dayanan ancak terimsel olarak kullanımı oldukça yeni olan sosyo-ekonomik bir kavramdır. Güven, sosyal normlar ve sosyal ağlar üzerine inşa edilmiş ve fiziki sermayenin aksine kullanıldıkça çoğalan bir sermaye türüdür. Kavram özünde insan ilişkilerinin önemli olduğunu vurgulamaktadır. Literatürde birçok çalışma (Grootaert, 1998; Knack & Keefer, 1997; Narayan & Pritchett, 1999; Whiteley, 2000; Fukuyama, 2002; Iyer vd., 2005; Neira vd., 2008; Gündüz & Yılmaz 2021) sosyal sermayenin ekonomik büyüme ve kalkınma üzerindeki etkilerini incelemiş ve benzer beşeri, fiziki ve doğal sermayeye rağmen oluşan farklı performans düzeylerinin sosyal sermaye nedeniyle ortaya çıktığını vurgulamıştır.

Sosyal sermaye kavramına yönelik tanımlamalarda tam bir görüş birliği olmamakla beraber Bourdieu kavramı, karşılıklı tanımaya dayalı ve kurumsallaşmış dayanıklı ağ yapılarına dayandırmış ve bu ağ yapılarına sahip kaynakların toplamının sosyal sermaye olduğunu belirtmiştir (Bourdieu, 1986: 16-246-248). Coleman sosyal sermayeyi, normlar ve geleneklerden meydana gelen sosyal yapı ile fayda maksimizasyonu arasında karar vermek durumunda olan birey açısından köprü görevi üstlenen bir unsur olarak tanımlamıştır (Coleman, 1988a, 1988b, 1990). Sosyal sermaye çalışmalarına önemli katkılar sunan ve kavrama toplumsal bir bakış açısı kazandıran Putnam ise toplumun birlikte hareket etmesini sağlayan eylemleri kolaylaştıran ve sosyal yapının verimliliğini artıran güven, normlar ve ağlar gibi sosyal organizasyona ait özellikler şeklinde bir tanımlama yapmıştır (Putnam vd., 1993: 167). Kavramın bir diğer öncü ismi Fukuyama sosyal sermayeyi, en az iki kişi arasında oluşacak iş birliğini teşvik eden gayriresmi bir norm olarak tanımlamış (Fukuyama, 2001: 8; 2002: 27) ve özellikle karşılıklılık normu ve güven üzerinde durmuştur (Fukuyama, 2005: 42). Ülkelerin kalkınması ve gelişimi üzerinde önemli etkileri olan sosyal sermaye vergi uyumu üzerinde de önemli etkilere sahiptir.

Sosyal sermaye unsurları güven, sosyal normlar ve sosyal ağlar şeklindedir. Güven kavramı kurumsal güven, stratejik güven ve ahlaki güven olarak üç boyut şeklinde ele alınmaktadır. Kurumsal güven, sosyal bağlam, iş birliği, çatışma yönetimi, yasal sistemler gibi kurumsal faktörler sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu nedenle kurumun yapısına karşı duyulan güven olarak da isimlendirilebilmektedir (Tüzün, 2007: 103). Vergi uyumunu sadece kurumsal güvene bağlamak yanlış bir yaklaşım olacaktır çünkü bir vergi sisteminin başarısı ve işlerliği kurumsal güvenle sınırlı değildir. Toplumu oluşturan bireylerin birbirlerine güven duyması stratejik ve ahlaki güven aracılığıyla da oluşacaktır. Stratejik güven, sadece bireylerin tanıdığı kişiler arasında oluşan güveni ifade etmektedir ve aslında az sayıda birey arasındaki güven sorununu çözebilmektedir (Uslaner, 2001: 5). Genelleştirilmiş güven ise dünyanın iyi ve yardımsever insanlarla dolu bir yer olduğu görüşüne dayanmaktadır ve güvenin varlığı, tüm kalıcı sosyal ilişkilerin temel bileşenidir (Seligman, 1997: 13-47).

Sosyal normlar, toplumsal açıdan hangi eylemlerin uygun, doğru ya da uygunsuz olduğunu belirler. Birey içselleştirmiş olduğu bir norma uygun şekilde hareket ettiğinde içsel olarak oluşturduğu ödülleri, içselleştirdiği bir norma uygun hareket etmediğinde ise içsel olarak oluşturduğu cezaları hissetmektedir (Coleman, 1990: 242-243). Bireyin içsel motivasyonları olmadığında çeşitli dışsal yaptırımlarla normlara uyulması sağlanmaya çalışılmaktadır. Normlar kamu yararının sağlanmasında önemli bir role sahiptir çünkü normlar olumsuz dışsal birtakım etkileri sınırlandırırken olumlu dışsal etkileri teşvik etmektedir (Coleman, 1988a: 104-105).

Sosyal sermayenin oluşmasını sağlayan önemli bir diğer faktör sosyal ağlardır. Bireylerin birbirleriyle ve kurumlarla kurmuş oldukları ilişkiler sosyal ağları oluşturmaktadır. Oluşan bu ağlar sayesinde kişiler sosyal sermaye elde edebilmektedirler (Ercan, 2021: 15) ve güven duygusunun temelleri atılmaktadır. Literatürde sosyal sermaye ve vergi uyumu ilişkisi açısından en fazla üzerinde durulan kavram kurumsal güven olmuştur (Tablo 1).

Tablo 1. Sosyal Sermaye Unsurları ve Vergi Uyumuna İlişkinde Yönelik Literatür Özeti

Yazarlar	Teorik Çerçeve Değerlendirilen veya Ampirik Bulgularla Ölçülen Sosyal Sermaye Unsuru	Çalışmanın Önemli Bulguları
Edlund, J., Abeg, R. (2002)	Sosyal normlar	OECD ülkelerinde sosyal vergi normlarının vergi kaçakçılığının önemini etkilediği yönündeki varsayımlar ampirik olarak desteklenmemiştir.
Slemrod (2002)	Kurumsal güven	Teorik bir çalışma olup, kurumsal güvenin vergi uyumu üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisinin olduğu belirtilmiştir.
Torgler (2003a)	Kurumsal güven	Hükümete ve hukuk sistemine duyulan güvenin vergi ahlakı üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Job & Reinhart (2003)	Kurumsal güven	Siyasi kurumlara duyulan güven ile vergi dairesine duyulan güven arasında ilişki olduğu tespit edilmiştir.
Alm & Gomez (2008)	Kurumsal güven	Kamusal mal ve hizmetlere yönelik algının vergi ahlakı üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Torgler vd., (2008)	Genelleştirilmiş güven ve kurumsal güven	Kamu görevlilerine, devlete ve diğer insanlara duyulan güvenin vergi ahlaki üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Alm vd., (2011)	Genelleştirilmiş güven	Gelir, dil, din farklılıkları ile gelirini doğru beyan etmeme arasında güçlü bir ilişki görülmezken, ırksal farklılıklar açısından pozitif bir ilişki olduğu belirlenmiştir.
Bobek vd., (2013)	Sosyal normlar	Sosyal normların vergi uyumu üzerinde doğrudan ve dolaylı etkilerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Kostritsa & Sittler (2017)	Sosyal normlar ve kurumsal güven	Hükümet, kişisel normları ve algılanan adaleti etkileyerek vergi uyumu üzerinde dolaylı bir etkiye sahiptir.
Doerrenberg & Peichl (2018)	Sosyal normlar	Karşılıklılık vurgusunun vergi ahlakını artırdığı yönünde sonuçlara ulaşılmıştır.
Faizal vd., (2017)	Güven	Güven ve vergi uyumu arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Graha (2018)	Güven	Güvenin vergi uyumu üzerinde önemli ve pozitif bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Batrancea vd., (2019)	Kurumsal güven	Güvenilir olarak değerlendirilen yetkililerin, vergiye gönüllü uyumu sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.
Ma'sud vd., (2019)	Kurumsal güven	Yetkililere duyulan güvenin vergi uyumunu önemli ölçüde artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.
Agustine vd., (2022)	Kurumsal güven	Hükümetin ve kurumlarının her zaman şeffaf, hesap verebilir, yolsuzluktan uzak olması ve vergi gelirlerini vatandaşların refahı için kamu mal ve hizmetlerine yatırması gerektiği, kurumlara güvenin ancak bu şekilde inşa edildiği ve böylece vergiye gönüllü uyumun da sağlandığı sonuçlarına ulaşılmıştır.
İpek (2009)	Güven	Teorik bir çalışma olup güven ve yurttaşlık bilincinin vergi uyumu üzerinde etkili olduğu vurgulanmıştır.
Bilgin (2011)	Genelleştirilmiş güven	Vergi ahlakını belirleyen en önemli unsurun sosyal sermaye olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Çoban ve Deyneli (2013)	Genelleştirilmiş güven	Sosyal sermayenin vergi ahlakının belirleyicileri arasında olduğu tespit edilmiştir.
Kitapçı (2017)	Güven	Teorik çerçevede yapılmış olan çalışmada vergi etiği ve sosyal sermaye arasındaki ilişkinin güven ekseninde önemine vurgu yapılmıştır.
Yay (2019)	Kurumsal güven	Mali kurumlara duyulan güvenin sosyal sermaye üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
İşler (2020)	Genelleştirilmiş güven ve kurumsal güven	Genel güven düzeyi yükseldikçe vergi sistemi algısının yükselmekte ancak vergi sistemin içerisine kurumlar dâhil olduğunda güven düzeyinin düşmekte olduğu sonucuna ulaşılmıştır..
Akbelen vd., (2021)	Sosyal normlar	Vergi uyum niyetinin sosyal normlar ve dağıtım adaleti tarafından etkilendiği ortaya konulmuştur.

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

3. Vergi Uyumunu Etkileyen Unsurlar

Vergi uyumunu etkileyen birçok unsur bulunmakla beraber vergi adaleti, vergi bilinci ve vergi harcamaları sosyal sermaye açısından da önemlidir. Bu nedenle çalışmada vergi adaleti, vergi bilinci ve vergi harcamaları açısından bir değerlendirme yapılmıştır.

Vergi adaleti, vergi yükünün mükellefler arasında adil olarak dağıtılması şeklinde ifade edilebilir. Mükellefler ödedikleri vergilerle orantılı kamu hizmeti almadıklarını düşündüklerinde vergi sisteminin adaletsiz olduğu yargısına varacaklardır. Vergi

sisteminin adaletsiz olduğu yönündeki bu algı vergi uyumunu olumsuz olarak etkileyecektir.

Vergileme ilkeleri arasında yer alan vergi adaletinin sağlanması sosyal ağlar aracılığıyla aktararak özellikle kurumsal güvenin oluşturulmasında önemli bir unsurdur. Ayrıca sosyal normların oluşturulmasında adalet algısı büyük bir öneme sahiptir. Normlar en genel haliyle toplumun uyması gereken kurallar bütünü olarak tanımlandığında içinde adalet unsurunu barındırmayan kuralların işlevsel ve etkin olmasından bahsetmek pek de mümkün olmayacaktır. Bu nedenle önemli bir sosyal sermaye unsuru olan güven kısmen de olsa adil bir dünya varsayımıyla artacaktır. Bu durum vergi sistemleri için de geçerlidir. Nitekim mükelleflerde kurumsal güven artışının vergi adaleti algısını artırdığı ve kurumsal güvenin sosyal sermaye ve vergi uyumu arasındaki ilişkide aracı rolü üstlendiği ampirik olarak da tespit edilmiştir (Kaynar, 2024: 145).

Çalışma kapsamında ele alınan bir diğer vergi uyum unsuru olan vergi bilinci, mükelleflerin vergiyle ilişkili yükümlülüklerini yerine getirme isteklilikleri (Akdoğan, 2019: 192) olarak tanımlanabileceği gibi mükelleflerin vergi sistemine duymuş oldukları inanç, vergileme konusunda sahip oldukları bilgi düzeyi ve muhakemeyi içeren, vergilerin ödenmesi gerektiği şeklindeki farkındalık düzeyi (Uyanık, 2019: 359; Asrinanda, 2018: 543) olarak da tanımlanmaktadır. Genel kanı vergi bilinci yüksek mükelleflerin vergi uyumlarının da artacağı şeklindedir. Tabii ki bu uyumun sağlanmasında şeffaf bir kamu yönetimi anlayışı ve vergi ile kamu harcamaları arasındaki ilişkinin kurulabilir olması önemlidir. Mükelleflerin vergi bilincinin geliştirilmesinin en etkin yolu ise eğitimidir. Bireyler günümüzde ilerleyen bütçe ve vergi okuryazarlığı düzeyleri itibarıyla ödedikleri vergilerin karşılığında etkin ve verimli kamusal mal ve hizmet sunumu beklemektedirler. Diğer bir ifade ile sosyal sermayenin karşılıklılık normu işlerlik kazanmakta ve kamusal mal ve hizmet sunumuna yönelik önemli bir toplumsal beklenti ortaya çıkmaktadır. Mükelleflerin ödedikleri vergilerle optimum fayda sağlayacaklarına ve kaynakların israf edilmeyeceğine dair kurumlara güven düzeyleri arttıkça vergi ödeme isteklilikleri de artacaktır ve gönüllü bir vergi uyumu sağlanacaktır (Kaynar, 2024: 2-3). Bütçeye yönelik eğitimlerle beraber vergi eğitimi sonucunda vergi okuryazarlığının artırılması elbette vergi bilincini de arttıracaktır.

Sosyal sermaye ve vergi uyumu açısından da vergi bilincinin varlığı önemlidir. Özellikle kurumsal güvenin oluşmasında mükelleflerin vergi sistemlerine yönelik bilgi düzeyleri oldukça önemlidir. Nitekim kurumsal güven ve vergi bilinci arasında aynı yönde ve istatistiksel açıdan anlamlı bir etkinin olduğu ve vergi bilincinin kurumsal güven ile sosyal sermaye arasında aracı rol üstlendiği ampirik olarak da tespit edilmiştir (Kaynar, 2024: 154).

Çalışmada ele alınan bir diğer unsur olan vergi harcamaları (vergi affı ve vergi muafiyet ve istisnaları) söz konusu olduğunda devlet normal koşullarda alması gereken vergiden kısmen ya da tamamen feragat etmekte ve vergi mükelleflerinin sorumluluğunu azaltmaktadır (Dharmapala, 1998: 211). Vergi harcamaları ile devlet azalan vergi gelirleri ve artan kamu harcamaları sorunsalına karşı alternatif gelir

kaynakları oluşturmayı amaçlamaktadır (Alm vd., 1990: 23). Böylece kısa vadede devlet gelirlerini artıracak olsa da uzun vadede mükelleflerin sisteme olan güvenlerini azaltarak vergi uyumunu olumsuz etkileyecektir (Borgne, 2005: 3).

Vergi harcamaları vergi uyumunu olumsuz etkilediği gibi sosyal sermaye üzerinde de olumsuz etkileri vardır. Bu çerçevede genelleştirilmiş güven, stratejik güven ve sosyal normların vergi harcamaları ile ters yönde, kurumsal güvenin ise aynı yönde ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu ampirik olarak kanıtlanmıştır. Ayrıca vergi harcamalarının vergi uyumu ile sosyal sermaye unsurları arasında aracılık etkisi olduğu tespit edilmiştir (Kaynar, 2024: 159-167).

Literatürde vergi adaleti, vergi bilinci ve vergi harcamalarının vergi uyumu üzerinde etkilerine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan elde edilen bulgular genel olarak vergi adaleti ve vergi bilincinin vergi uyumunu olumlu olarak etkilediği ancak vergi harcamalarının olumsuz etkilediği yönündedir (Tablo 2).

Tablo 2: Vergi Uyumunu Unsurları ve Vergi Uyumuna Yönelik Literatür Özeti

Yazarlar	Ölçülen Vergi Uyum Unsuru	Çalışmanın Önemli Bulguları
Saad (2011)	Vergi adaleti	Malezyalı vergi mükelleflerinin gelir vergisi sistemlerinin adaletine ilişkin algılarının Yeni Zelandalı meslektaşlarına göre daha iyi olduğu ancak Yeni Zelanda vergi mükelleflerinin daha uyumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Faizal vd., (2017)	Vergi adaleti	Vergi usulüne ilişkin adalet algısının vergi uyumunu artırdığı tespit edilmiştir.
Nurkhin & Muhsin (2018)	Vergi bilinci	Vergi bilincinin mükelleflerin vergi uyumları üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisinin olduğu ortaya konmuştur.
Asrinanda (2018)	Vergi bilinci	Vergi bilinci arttıkça vergi uyumunun da arttığı sonucuna ulaşılmıştır.
Rianti & Hidayet (2021)	Vergi adaleti	Vergi adaletinin vergi uyumunu arttırdığı tespit edilmiştir.
Lopez & Rordrigo (2003)	Vergi affı	Vergi aflarının kısa ya da uzun vadede vergi gelirleri üzerinde bir etkisinin olmadığı belirlenmiştir.
Borgne (2005)	Vergi affı	Yasalara uyan vergi mükelleflerinin/seçmenlerin vergi aflarını kendilerine yapmış bir haksızlık olarak değerlendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır.
Luitel & Sobel (2007)	Vergi affı	Bir devlet ilk kez vergi affı çıkardığında kısa vadede bir gelir artışı sağladığı ancak uzun vadede vergi gelirlerinde bir azalma olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Çetin (2007)	Vergi affı	Kısa vadede devlet için gelir kaynağı yaratan vergi affı uygulamasının uzun vadede mükelleflerin gönüllü uyumunu bozduğu belirlenmiştir.
İpek & Kaynar (2009b)	Vergi muafiyet ve istisnaları	Vergi muafiyet ve istisnaları vergi uyumunu olumsuz etkilemektedir.
Şanver (2018)	Vergi affı	Vergi aflarının vergi gelirlerini artırıcı bir etkisinin olmadığı görülmüştür.
Akbelen & Aydın (2019)	Vergi affı	Vergi aflarının vergi uyumunu uzun vadede olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

4. Araştırma Metodolojisi

4.1. Araştırmanın Amacı ve Kısıtları

Araştırmada ilk olarak sosyal sermayenin vergi uyumu üzerindeki etkisini ortaya koymak amaçlanmıştır. Araştırmanın ikinci amacı ise vergi uyum unsurları arasında yer alan vergi adaleti, vergi bilinci ve vergi harcamalarının vergi uyumu üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır. Böylece sosyal sermayenin ve vergi uyumu unsurları arasından çalışma kapsamında seçilmiş olan vergi adaleti, vergi bilinci ve vergi harcamalarının vergi uyumunu etkileme düzeyleri ortaya konulabilecektir.

Çalışmada beyanname veren, ödediği verginin farkında olan ve vergi yükünü hisseden mükelleflere ulaşmak hedeflenmiştir. Bu nedenle gelir vergisi kapsamında yer alan ticari kazanç, serbest meslek kazancı, gayrimenkul sermaye iradı ve zirai kazanç elde eden mükelleflere ulaşmak amaçlanmıştır. Ancak Çanakkale’de gayrimenkul sermaye iradı (GMSİ) elde eden mükelleflerin ağırlıklı olarak iş yeri kira geliri elde etmesi ve dolayısıyla stopaj usulüne tabi tutulması nedeniyle vergi yükünü fazla hissetmemeleri araştırmanın kapsamı dışında bırakılmalarına neden olmuştur. Zirai kazanç elde eden mükelleflerin sayısının ise sadece sekiz olması çalışma sonuçlarında anlamlı bir değişikliğe neden olmayacağı için örnekleme dâhil edilmemiştir. Çanakkale ili merkez ilçede ikamet eden mükellef sayılarına ilişkin veriler 2023 yılı Şubat ayı itibariyle Gelir İdaresi Başkanlığı’ndan (GİB) Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER) aracılığıyla istenerek elde edilmiştir.³

Literatür incelemesi sonucunda vergi uyumu ve sosyal sermayeyi ölçmeyi amaçlayan çalışmaların oldukça sınırlı sayıda olduğu görülmüştür. Yapılan çalışmalarda ise güven bütüncül olarak ele alınmış (Bjornskov, 2006; Graha, 2018; Batrancea vd., 2019; Augustine vd., 2022) ya da özellikle kurumsal güven (Slemrod, 2002; Torgler, 2003a; Torgler vd., 2008; Yay, 2019) çerçevesinde incelemeler yapılmıştır. Bazı çalışmalarda ise sosyal sermaye ve vergi uyumunun göstergeleri arasında yer alan vergi ahlakı (Torgler, 2003b; Alm & Gomez, 2008; Çoban & Deyneli, 2013) arasındaki ilişki ele alınmıştır. Literatürdeki bu eksikliği giderebilmek amacıyla yapılan bu çalışmada güven ve vergi uyumu arasındaki ilişki, güvenin alt boyutları (genelleştirilmiş, stratejik ve kurumsal) itibariye ele alınmış ve sosyal ağlar güvenle ilişkilendirilmiştir. Sosyal sermayenin bir diğer unsuru olan sosyal normlarda çalışmanın kapsamında analizlere dâhil edilmiştir. Ayrıca sosyal ağlara katılım ve genelleştirilmiş güven açısından büyük bir öneme sahip sivil faaliyetlere katılım düzeyini ölçmeye yönelik sorulara da yer verilmiştir.

Vergi uyum unsurları vergi adaleti, vergi bilinci ve vergi harcamaları ile sınırlandırılmıştır. Son olarak çalışmada sosyal sermaye, mükellefler itibariyle mikro boyutta ele alınmış ve makro ve mezo boyutları kapsam dışında tutulmuştur.

³ GİB’den gelen cevap ışığında 2023 yılı itibariyle Çanakkale ili Merkez ilçede GMSİ elde eden 11900 mükellef, serbest meslek kazancı elde eden 1068 mükellef, ticari kazanç elde eden 1060 mükellef, zirai kazanç elde eden 8 mükellef bulunmaktadır.

4.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın ana kütlesi 6070 ticari kazanç, 1068 serbest meslek kazancı elde eden mükelleflerden oluşmaktadır. Araştırmanın anakütle hacmi 7138 mükelleften oluşmakta ve ticari kazanç elde eden mükelleflerin oranı %85, serbest meslek kazancı elde eden mükelleflerin oranı ise %15 olarak hesaplanmıştır. Bu durumda;

N: Anakütle hacmi=7138

n: Örneklem hacmi=?

P= Sosyal sermaye ve vergi uyumu incelenecek ticari kazanç sahibi mükelleflerin görülüş (seçilme) olasılığı=0,85

Q= Sosyal sermaye ve vergi uyumu incelenecek serbest meslek sahibi mükelleflerin görülüş (seçilme) olasılığı=0,15

Z: = %99 güven düzeyinde standart normal dağılım tablosundaki yanılma düzeyi
Z=2,58

d= 0,05 Mükelleflerin görülüş sıklığına göre kabul edilebilir hata payı olarak da isimlendirilen duyarlılık düzeyini (margin of error) göstermektedir.

$$n = \frac{(N \times P \times Q \times Z^2)}{((N-1) \times d^2 + Z^2 \times P \times Q)} = \frac{(7138 \times 0,85 \times 0,15 \times [2,58]^2)}{((7137 \times [0,05]^2 + [2,58]^2 \times 0,85 \times 0,15)} = 324$$

olarak hesaplanmıştır. Araştırmalarda örneklem sayısı minimum yeterlilik sayısını göstermektedir. Araştırma kapsamında alandan 446 anket dönmüştür. Dönen anketlerden %83,6'sı (373 tane) ticari kazanç elde eden mükellefler, %16,4 (74 tane) ise serbest meslek kazancı elde eden mükelleflerden oluşmaktadır. Ticari kazanç elde eden mükelleflerden elde edilen 23 anket formu eksik doldurulduğu için analizlere dâhil edilmemiştir. Bu nedenle 349 ticari kazanç, 74 serbest meslek kazancı elde eden mükelleflerin verileri ile çalışma tamamlanmıştır.

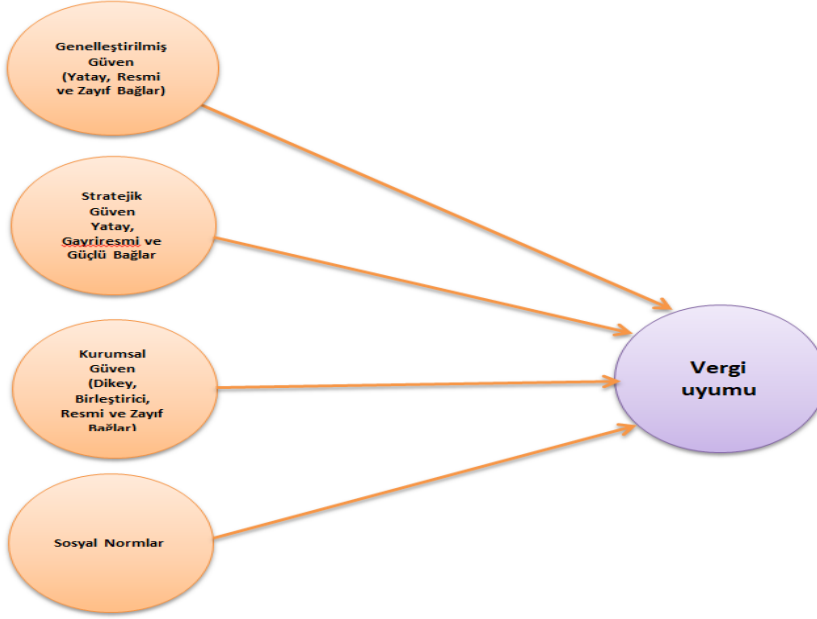
4.3. Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi

Sosyal sermayeyi ölçmeye yönelik sorular literatür taraması sonucunda (Uğuz vd., 2011; Ardahan, 2012; Uçar, 2016; Onyx & Bullen 2000; Narayan & Cassidy 2001; Putnam, 2001; Batrancea vd., 2019; Augustine vd., 2022) oluşturulmuştur. Vergi uyumunun ölçümünde ise Kirchler, E. Wahl (2010) tarafından geliştirilen ve on maddeden oluşan vergi uyum ölçeğinin sekiz maddesi baz alınmıştır. Vergi uyumu unsurlarını ölçmeye yönelik ifadeler de literatür taraması sonucunda (İpek & Kaynar 2009a, 2009b; Tosuner & Demir, 2008; Yeşilyurt, 2015) oluşturulmuştur.

4.4 Araştırmanın Kuramsal Modeli

Araştırmanın ilk kuramsal modeli sosyal sermaye unsurlarının vergi uyumu üzerinde etkili olduğu şeklindedir ve bu nedenle güven, sosyal normlar ve sosyal ağların vergi uyumu üzerindeki etkisini ölçmek amaçlanmıştır (Şekil 1).

Şekil 1: Sosyal Sermaye ve Vergi Uyumunu Unsurlarının Vergi Uyumuna Etkisi

Bu çerçevede oluşturulan hipotezler şu şekildedir:

HS₁: Mükelleflerde genelleştirilmiş güven algısı artarken vergi uyumu da artmaktadır.

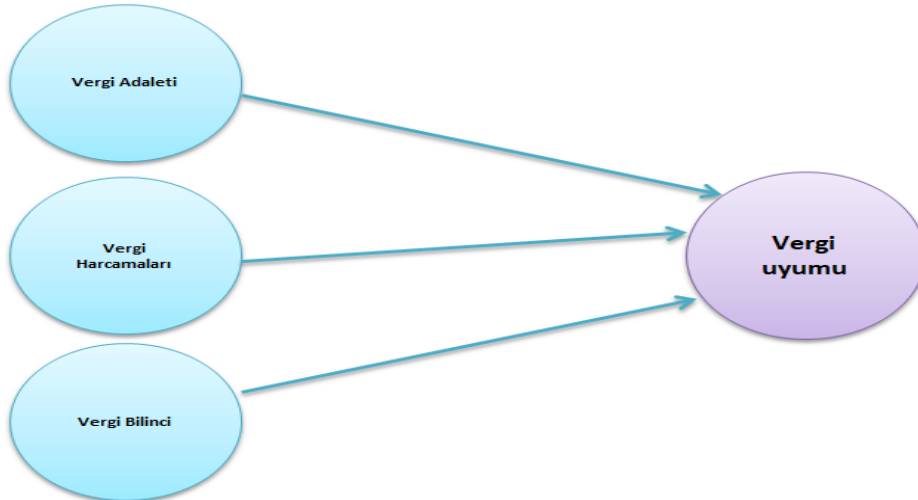
HS₂: Mükelleflerde stratejik güven algısı artarken vergi uyumu da artmaktadır.

HS₃: Mükelleflerde kurumsal güven algısı artarken vergi uyumu da artmaktadır.

HS₄: Mükelleflerde sosyal normlar algısı artarken vergi uyumu da artmaktadır.

Araştırmada ayrıca vergi adaleti, vergi bilinci ve vergi harcamalarının vergi uyumu üzerindeki etkileri araştırılmıştır (Şekil 2).

Şekil 2: Vergi Uyum Unsurlarının Vergi Uyumuna Etkisi

Bu çerçevede oluşturulan hipotezler şu şekildedir;

HV₁: Mükelleflerde vergi adaletinin varlığına yönelik inanç düzeyi artarken vergi uyumu da artmaktadır.

HV₂: Mükelleflerde vergi bilinci artarken vergi uyumu da artmaktadır.

HV₃: Mükelleflerde vergi harcamalarının vergilemede adaletsizliğe ve eşitsizliğe neden olduğuna yönelik inanç artarken vergi uyumu azalmaktadır.

5. Bulgular

5.1. Betimsel İstatistikler

Araştırmaya katılan mükelleflerin %31,2'si kadın, %68,8'i ise erkeklerden oluşmaktadır. Mükelleflerin %68,5'i evli iken %31,4'ü bekârdır. Mükelleflerin yaş dağılımı incelendiğinde mod sınıfın %60,5 ile 30-49 yaş aralığında olduğu belirlenmiştir. Yaşı 30'un altında olan mükellefler %17,7 iken 50 ve üzeri yaşta olan mükellefler ise toplumun %21,8'ini oluşturmaktadır. Mükelleflerin %10,9'u ilköğretim, %32,9'u lise mezundur, %10,2'si ön lisans, %37,4 lisans, %8,7'si lisansüstü eğitime sahiptir. Mükelleflerin %82,5'i ticari kazanç, %17,5'i ise serbest meslek kazancı elde etmektedir. Mükelleflerin %19,9'unun yıllık geliri 70 bin TL ve altı, %45,9'unun yıllık geliri 70.001-150.000 TL arasında yer almaktadır. Yıllık geliri 150.000 TL'den daha fazla olan mükelleflerin oranı ise % 54,2'dir. Elde edilen sonuçlar Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Mükelleflerin Demografik Özellikleri ve Dağılımları

Değişken	Özellik	N	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	132	31,2
	Erkek	291	68,8
Evlilik	Evli	290	68,5
	Bekâr	133	31,4
Gelir türü	Ticari Kazanç	349	82,5
	Serbest Meslek Kazancı	74	17,5
Yaş	19-29	75	17,7
	30-49	256	60,5
	50-69	87	20,6
	70 ve üzeri	5	1,2
Eğitim	İlköğretim	46	10,9
	Lise	139	32,9
	Ön Lisans	43	10,2
	Lisans	158	37,4
	Yüksek Lisans	28	6,6
	Doktora	9	2,1
Yıllık gelir	70.000 TL ve altı	84	19,9
	70.001-150.000	110	26,0
	150.001-370.000	112	26,5
	370.001-1.900.000	98	23,2
	1.900.001 ve üzeri	19	4,5

5.2. Sivil Faaliyetlere Katılım Düzeyi

Sosyal sermayenin önemli göstergelerinden biri sosyal ağlar kapsamında incelenen sivil faaliyetlere katılım düzeyidir. Özellikle genelleştirilmiş güven düzeyinin artmasında önemli katkıları olan sivil faaliyetlere katılım, sivil toplum kuruluşlarına üyelik ve bu kuruluşların etkinliklerine katılımı ölçülebilmektedir. Ayrıca kamusal alana yönelik oturma ve toplantılara katılım da bir diğer göstergedir. Bu nedenle anket formunda mükelleflerin Sivil Toplum Kuruluşu (STK) üyelikleri, STK faaliyetlerine gönüllü katılım düzeyleri ve kamuya açık oturma veya toplantılara katılım düzeylerini ölçmeye yönelik ifadeler yer verilmiştir. Verilen cevaplar ışığında mükelleflerin sadece %28,6'sının bir STK'ya üye olduğu, %71,4 gibi büyük bir çoğunluğun ise böyle bir üyeliğinin bulunmadığı görülmüştür. Mükelleflerin % 21,5'i son bir yıl içerisinde ilgisini çeken bir STK faaliyetine katılmışken %72,3'ü böyle bir faaliyete katılmadığını belirtmiştir. Ayrıca mükelleflerin %5,4 yaşadığı kenti ilgilendiren ve kamuya açık bir oturma veya toplantıya sık sık katıldığını belirtirken %21'i nadiren katıldığını, %73,5'i ise bu tür açık oturma ve toplantılara hiç katılmadıklarını belirtmişlerdir (Tablo 4).

Verilen cevaplar aslında sosyal sermaye üretimi için oldukça önemli olan sivil toplum faaliyetlerine katılımın yetersiz olduğunu göstermektedir. Sosyal sermayenin ve daha spesifik olarak sosyal ağların ve genelleştirilmiş güvenin artmasının üretim mekanizmaları arasında yer alan STK'lar toplumsal bilincin gelişmesinde de öncü bir rol oynamaktadır. Bununla beraber STK'lar demokrasinin gelişiminde de önemli mekanizmalardır.

Tablo 4. Sivil Etkinliklere Katılım Düzeyi

Değişken	Şıklar	N	Yüzde
Dernek, Vakıf ya da Gruba Üyelik	Evet	121	28,6
	Hayır	302	71,4
STK Faaliyetlerine Gönüllü Katılım	Hiç Katılmadım	306	72,3
	Nadiren Katıldım	92	21,7
	Sık Sık Katıldım	25	5,9
Kamuya Açık Olan Oturma veya Toplantılara Katılım	Hiç Katılmadım	311	73,5
	Nadiren Katıldım	89	21,0
	Sık Sık Katıldım	23	5,4

5.3. Sosyal Sermaye ve Vergi Uyumuna Yönelik Faktör Analizi ve Yapısal Eşitlik Bulguları

Araştırmada yer alan değişkenlerin faktör yapılarının belirlenmesi amacıyla Keşfedici Faktör Analizinden faydalanılmış ve yöntem olarak Temel Bileşenler Yöntemi, Rotasyon için Varimax yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada Keşfedici Faktör Analizi ile Doğrulayıcı Faktör Analizi birlikte ele alınmıştır. Faktör analizi ile elde edilen faktörler doğrulanarak ölçeği bozan ya da kriterleri sağlamadığı gözlenen değişkenler ölçekten

çıkartılmış, ardından işlemler tekrar edilmiştir. Keşfedici Faktör Analizinde IBM SPSS 27, Doğrulayıcı Faktör Analizinde ise SmartPLS hazır yazılımlarından yararlanılmıştır. Smart PLS hazır yazılımının özelliği gereği bağımlı değişken olmadan Doğrulayıcı Faktör Analizi yapılamamaktadır. Bu nedenle araştırmada öncelikli olarak bağımlı değişken olan vergi uyumu ölçeği keşfedilmiştir.

Vergi uyumu ölçeğinin faktör yapısının incelenmesi sonucunda tek faktörde toplandığı tespit edilmiştir. Extraction değeri 0,353 olan bir değişken ölçekten çıkartılmış ve analiz tekrarlanmıştır. Analiz sonucunda yine tek faktör elde edilmiş ve elde edilen faktör yapısının toplam varyansın %60,964'ünü açıkladığı, öz değerinin 4,267 olduğu belirlenmiştir. Ölçeğin örneklem yeterliliğine sahip olup olmadığı Kaiser-Meyer Ölçümü (KMO) ile incelenmiş ve KMO değerinin 0,900 olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla faktör analizi için örneklem hacminin yeterli olduğu görülmüştür. Faktör yüklerinin hesaplanmasında kullanılan korelasyon matrisinin, birim matris olup olmadığı Bartlett test istatistiği ile incelenmiş ve Bartlett istatistiği anlamlı bulunmuştur ($\chi^2=1478,13$ p=0,000). Böylece korelasyon matrisinin birim matris olmadığı belirlenmiştir.

Vergi uyumuna yönelik Faktör Analizinin ardından mükelleflerin sosyal sermayeye yönelik algılarını belirlemeye yönelik ölçeğin faktör yapılarını keşfetmek amacıyla Keşfedici Faktör Analizinden yararlanılmıştır. Analiz sonucunda Extraction değerlerinde 0,400'ın altında korelasyona sahip olduğu gözlenen değişkenler ölçekten çıkartılmıştır. Gözlenen değişkenler ile kavramsal olarak açıklanamayan faktörler ölçekten çıkarılmıştır. Ardından Keşfedici Faktör Analizi tekrarlanmış ve sonuç olarak öz değeri 1'den büyük dört faktör elde edilmiştir.

Sosyal sermaye ölçeğinde ilk faktör 'Kurumsal Güven' olarak isimlendirilmiş ve toplam varyansın %22,997'si bu faktör ile açıklamıştır. Toplam varyansın %13,574'ünü açıklayan ikinci faktör 'Stratejik Güven', toplam varyansın %12,129'unu açıklayan üçüncü faktör 'Genelleştirilmiş Güven' ve son olarak toplam varyansın %12,031'ini açıklayan dördüncü faktör, 'Sosyal Normlar' olarak isimlendirilmiştir. Ölçeğe yönelik örneklem yeterliliği KMO ile incelenmiş, KMO istatistiği 0,769 hesaplanmış ve ölçeğe yönelik veri matrisinin örneklem hacminin yeterli olduğu belirlenmiştir. Faktör yüklerinin belirlenmesinde kullanılan korelasyon matrisinin birim matris olup olmadığı Bartlett test istatistiği ile incelenmiş ve istatistik anlamlı bulunmuştur ($\chi^2=1753,021$ p=0,000). Dolayısıyla korelasyon matrisinin birim matris olmadığı belirlenmiştir.

Keşfedici Faktör Analizi ile elde edilen boyutların (yapı) Doğrulayıcı Faktör Analizi ile desteklenmesi gerekmektedir. Bu nedenle SmartPLS hazır yazılımı ile vergi uyumu ve sosyal sermaye ölçekleri birlikte ele alınmış ve Doğrulayıcı Faktör Analiz ile doğrulanmıştır. Doğrulayıcı Faktör Analizi sonucunda elde edilen latent değişkenler arasındaki ilişkiler YEM ile sınanmıştır. YEM ile mükelleflerin sosyal sermaye algılarının vergi uyumu üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Araştırma modelinde sosyal sermaye boyutları dışsal faktör, vergi uyumu boyutları ise içsel faktör olarak ele alınmıştır. Mükelleflerin sosyal sermaye algılarının vergi uyumu üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik modelde aşağıdaki hipotezler sınanmıştır:

HS₁: Mükelleflerde genelleştirilmiş güven algısı artarken vergi uyumu da artmaktadır.

HS₂: Mükelleflerde stratejik güven algısı artarken vergi uyumu da artmaktadır.

HS₃: Mükelleflerde kurumsal güven algısı artarken vergi uyumu da artmaktadır.

HS₄: Mükelleflerde sosyal normlar algısı artarken vergi uyumu da artmaktadır.

SmartPLS ile sınan bir modelde, yakınsak geçerliliğin sağlanması için faktör yüklerinin (Factor Loading) 0,70'ten büyük olması gerekmektedir (Kanyılmaz vd. 2021). Çoklu doğrusal bağıntının göstergesi olan Variance Inflation Factor (VIF) değerlerinin ise 3'ten büyük olmaması gerekmektedir. Gözlenen değişkenler içerisinde bu koşulları sağlamayan ve ölçeği bozan ifadeler ölçekten çıkarılmış ve analiz tekrarlanmıştır. Analiz sonucunda tüm yapılarda AVE değerinin eşik değer olan 0,50'den daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ancak vergi uyumu ölçeğinde gözlenen değişken VU2 ölçekten çıkarıldığında modelin uyum kriterlerinin daha da iyileştiği gözlenmiş ve bu nedenle değişken ölçekten çıkarılmıştır. Faktör yükünün 0,70'den daha az olduğu gözlenen değişkenler kriterlerde önemli bir değişikliğe sebep olmadığı için ölçekten çıkarılmamıştır. Gözlenen değişkenler arasında çoklu doğrusal bağıntı olup olmadığı VIF değeri ile belirlenmiş ve en yüksek VIF değeri 2,615 olarak hesaplanmıştır. Sonuç olarak gözlenen değişkenler arasında çoklu doğrusal bağıntı tespit edilmemiş ve modelde yakınsak geçerlilik sağlanmıştır. AVE değeri 0,50'den büyük olduğu için gözlenen değişkenler, latent değişkenlerin (yapı) varyans yapısının en az %50 sini açıklamakta ve böylece birleşme geçerliliği sağlanmaktadır.

Araştırma kapsamında modelde yer alan yapıların iç güvenilirlikleri Cronbach Alpha, Henseler'in rho_A ve Composite Reliability katsayılarına bakılarak incelenmiştir. Yapılarda iç tutarlılık güvenilirlikleri eşik değer 0,70'den büyük olması gerekir fakat modelde yer alan genelleştirilmiş güven ve sosyal normlar yapılarında rho_A ve Cronbach's Alpha istatistiğinin 0,50-0,60 aralığında olduğu belirlenmiştir. Ancak belirtilen yapılarda Cronbach's Alpha istatistiğinden daha güçlü olduğu ifade edilen Composite Reliability istatistiğinin 0,70 eşik değerden daha büyük olması sonucunda yapının ve diğer yapıların iç tutarlılık güvenilirliklerinin sağlandığına karar verilmiştir.

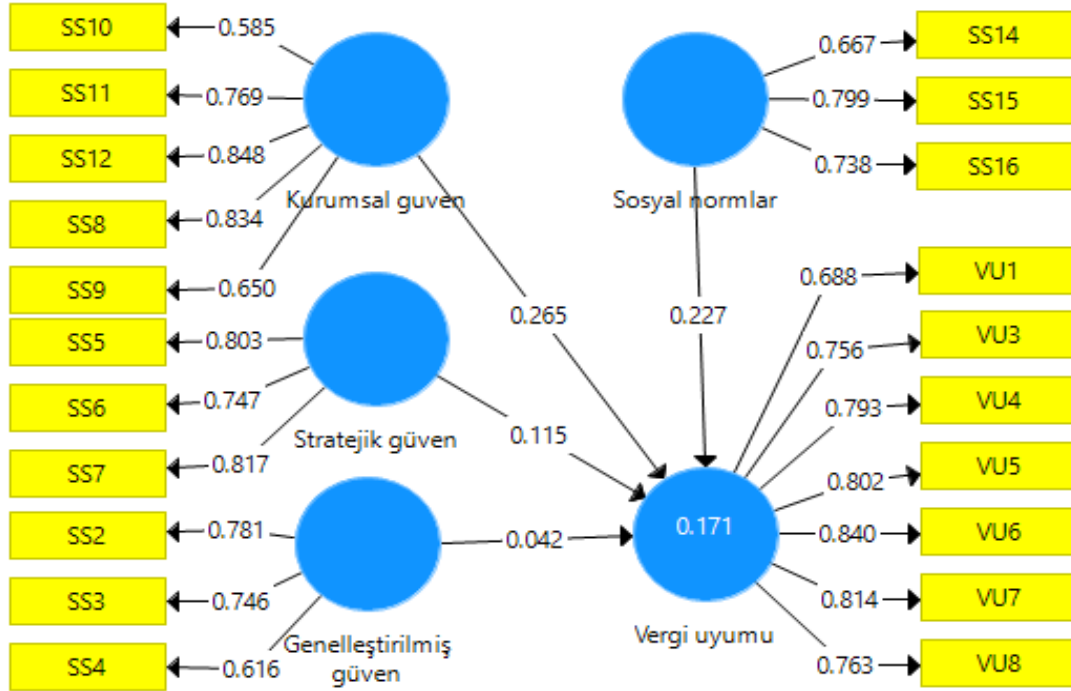
Yapıların ayrışma geçerliliklerine ilişkin karar Fornell-Larcker Kriteri ve HTMT istatistikleri ile verilmiştir. Fornell-Larcker Kriteri değerinin 0,70'den ve diğer boyutlar arasındaki korelasyonlardan büyük olduğu belirlenmiş, HTMT istatistiğinde kriter değer ise 0,85 alınmıştır. Araştırmada HTMT için en yüksek boyutlar arası korelasyon 0,551 hesaplanmıştır. Sonuç olarak HTMT istatistiğine göre yapıların ayrışma geçerliliğinin sağlandığı tespit edilmiştir. Ayrıca çapraz yüklere bakılmış ve gözlenen değişkenlerin yük değerlerinin birden fazla boyutta ağırlıklanmadığı belirlenmiştir.

Araştırmada elde edilen model için SRMR (Standardised Root Mean Square Residual) uyum değerleri incelenmiş ve SRMR uyum değeri 0,070 olarak hesaplanmıştır. SRMR istatistiği sonucuna göre modelin uygun bir model olduğuna karar verilmiştir. Elde edilen sonuçlar Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4: Sosyal Sermayenin Vergi Uyumuna Etkisine Yönelik Kritik Değerler

		GG	KG	SN	SG	VU
Fornell-Larcker Kriteri	Genelleştirilmiş güven (GG)	0,818				
	Kurumsal güven (KG)	0,148	0,745			
	Sosyal normlar (SN)	0,281	-0,011	0,736		
	Stratejik güven (SG)	0,297	0,086	0,366	0,790	
	Vergi uyumu (VU)	0,179	0,277	0,278	0,233	0,781
AVE		0,515	0,554	0,542	0,623	0,610
Cronbach's Alpha		0,558	0,793	0,578	0,703	0,892
rho_A		0,568	0,827	0,591	0,719	0,895
Composite Reliability		0,759	0,859	0,780	0,832	0,916
HTMT	Genelleştirilmiş güven (GG)	-----	-----	-----	-----	-----
	Kurumsal güven (KG)	0,248	-----	-----	-----	-----
	Sosyal normlar (SN)	0,551	0,056	-----	-----	-----
	Stratejik güven (SG)	0,467	0,130	0,548	-----	-----
	Vergi uyumu (VU)	0,235	0,324	0,383	0,286	-----
Max. VIF		2,615				
SRMR		0,070				

Mükelleflerin sosyal sermaye boyutlarına yönelik algılarının vergi uyumu üzerindeki etkilerini belirlemek için SmartPLS yol grafiği elde edilmiş ve Grafik 1'de verilmiştir. Grafik 1'de Genelleştirilmiş güven → Vergi uyumu yolu anlamlı bulunmamıştır.

Grafik 1. Sosyal Sermayenin Vergi Uyumuna Etkisine Yönelik Yol Grafiği ve Etkileri

Grafik 1'e göre sosyal sermaye boyutları kurumsal güven, stratejik güven, geliştirilmiş güven ve sosyal normlar, vergi uyumu gizil değişkenindeki varyansın $R^2=0,171$ ile % 17,1'ini açıklamaktadır.

Grafik 1'e göre:

- Mükelleflerde geliştirilmiş güven algısı ile vergi uyumu arasında aynı yönde $\beta=0,042$ birimlik bir etki olduğu belirlenmiştir. Belirlenen bu etki istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($t=0,817$ $p=0,414$). Dolayısıyla HS1 desteklenmemiştir.

- Mükelleflerde stratejik güven algısı ile vergi uyumu arasında aynı yönde istatistiksel olarak anlamlı $\beta=0,115$ birimlik bir etki olduğu belirlenmiştir ($t=2,160$ $p=0,031$). Belirlenen bu etkiye göre mükelleflerde stratejik güven algısı artarken vergi uyumu da artmaktadır. Dolayısıyla HS2 desteklenmiştir.

- Mükelleflerde kurumsal güven algısı ile vergi uyumu arasında aynı yönde istatistiksel olarak anlamlı $\beta=0,265$ birimlik bir etki olduğu belirlenmiştir ($t=6,578$ $p=0,000$). Belirlenen bu etkiye göre mükelleflerde kurumsal güven algısı artarken vergi uyumu da artmaktadır. Dolayısıyla HS3 desteklenmiştir.

Mükelleflerde sosyal normlara yönelik algı ile vergi uyumu arasında aynı yönde istatistiksel olarak anlamlı $\beta=0,227$ birimlik bir etki olduğu belirlenmiştir ($t=3,973$ $p=0,000$). Belirlenen bu etkiye göre mükelleflerde sosyal normlara yönelik algı artarken vergi uyumu da artmaktadır. Dolayısıyla HS4 desteklenmiştir. Hipotezlere yönelik sonuçlar Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5: Araştırma Değişkenleri Arasında Etkiler ve Hipotez Sonuçları

Hipotez yönü	β	St.			Hipotez
		Sapma	t	p	
Genelleştirilmiş güven → Vergi uyumu	0,042	0,051	0,817	0,414	Desteklenmedi
Kurumsal güven → Vergi uyumu	0,265	0,040	6,578	0,000	Desteklendi
Sosyal normlar → Vergi uyumu	0,227	0,057	3,973	0,000	Desteklendi
Stratejik güven → Vergi uyumu	0,115	0,053	2,160	0,031	Desteklendi

Mükelleflerin sosyal sermaye boyutlarına yönelik algılamalarının vergi uyumu üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik yapısal model SmartPLS hazır yazılımı ile sınanmıştır. Yapısal modelde gözlenen değişkenlerle gizil değişkenler arasındaki tüm faktör yükleri istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

5.4. Vergi Uyumunu Unsurları ve Vergi Uyumuna Yönelik Faktör Analizi ve Yapısal Eşitlik Bulguları

Vergi uyumu unsurlarını ölçmek amacıyla oluşturulan ifadeleri belirlemek için literatürden faydalanılmıştır. Bu ifadelerin ortak faktör yapıları keşfedici nitelikte olan faktör analizi ile incelenmiştir. Faktör analizi sonucunda öz değeri 1'den büyük

birbirinden bağımsız üç faktör yapısı belirlenmiştir. Belirlenen üç faktör toplam varyansın %73,290'ını açıklamaktadır. Vergi uyumu unsurlarına faktör analizi yapabilmek için örneklem yeterliliği KMO ile belirlenmiş ve KMO değeri 0,601 hesaplanmış, örneklem hacmi yeterli bulunmuştur. Analizde Bartlett küresellik testi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($\chi^2=672,45$ $p=0,000$). Dolayısıyla faktör yüklerinin hesabında kullanılan korelasyon matrisi birim matris olmadığı belirlenmiştir. Toplam varyansın %27,298'ini açıklayan ilk faktör 'Vergi Adaleti' faktörü olarak isimlendirilmiştir. İkinci faktör toplam varyansın %26,66'sını açıklamakta ve 'Vergi Bilinci' faktörü olarak isimlendirilmiştir. Son faktör ise toplam varyansın % 22,331'ini açıklamakta ve 'Vergi Harcamaları' faktörü olarak isimlendirilmiştir.

Keşfedici nitelikteki faktör analizi ile elde edilen boyutlar SmartPLS ile doğrulanmış, aynı zaman da vergi uyumu unsurlarının vergi uyumuna etkisi YEM ile sınanmıştır. YEM ile aşağıda yer alan hipotezler sınanmıştır.

HV₁: Mükelleflerde vergi adaletinin varlığına yönelik inanç düzeyi artarken vergi uyumu da artmaktadır.

HV₂: Mükelleflerde vergi bilinci artarken vergi uyumu da artmaktadır.

HV₃: Mükelleflerde vergi harcamalarının vergilemede adaletsizliğe ve eşitsizliğe neden olduğuna yönelik inanç düzeyleri artarken vergi uyumu azalmaktadır.

SmartPLS ile sınanan ikinci modelde, yakınsak geçerlilik için VU1 gözlenen değişkeni hariç standart faktör yüklerinin 0,70'den büyük olduğu belirlenmiştir. Çoklu doğrusal bağıntının göstergesi olan VIF değeri maksimum 2,544 Tüm yapılara yönelik birleşme geçerliliği olan AVE değeri eşik değer olan 0,50'den büyük olması gerekmektedir (Özen vd 2021). Araştırmada AVE değeri 0,50'den daha büyük hesaplanmıştır. Modelin uyum kriterinin iyileşmesini sağlamak amacıyla ve ayrıca faktör yükünün 0,70'den az olduğu gözlenen değişkenler ölçekten çıkarılmıştır. Dolayısıyla modelde yakınsak geçerlilik sağlanmıştır. Ayrıca yapılarda AVE değeri 0,60'dan büyük olduğundan gözlenen değişkenler latent değişkenlerin varyans yapısının en az % 60'ını açıkladığı belirlenmiş ve birleşme geçerliliği sağlanmıştır.

Araştırmada modelde yer alan yapılar için iç tutarlılık güvenilirlikleri incelenmiştir. İç tutarlılık güvenilirlikleri için Cronbach Alpha, Henseler'in rho_A ve Composite Reliability katsayısına bakılmıştır. Tüm gizil değişkenler için iç tutarlılık güvenilirlik istatistikleri eşik değer 0,70'den daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla yapıların iç tutarlılık güvenilirliklerinin sağlandığına karar verilmiştir.

Araştırmada yapıların ayrışma geçerliliklerinde Fornell-Larcker Kriterine ve HTMT istatistiklerine bakılarak karar verilmiştir. Fornell-Larcker Kriteri değerinin 0,70'den ve diğer boyutlar arasındaki korelasyonlardan büyük olduğu belirlenmiştir. Diğer bir ayrıştırma geçerliliği olan HTMT istatistiğinde kriter değer 0,85 alınmıştır. Araştırmada HTMT için en yüksek boyutlar arası korelasyon 0,573 hesaplanmıştır. Dolayısıyla HTMT istatistiğine göre yapıların ayrışma geçerliliği sağlanmıştır. Ayrıca çapraz yüklerle bakılarak, gözlenen değişkenlerin yük değerlerinin birden fazla boyutta ağırlıklanmadığı belirlenmiştir. Ayrıştırma geçerliliği sağlanmıştır.

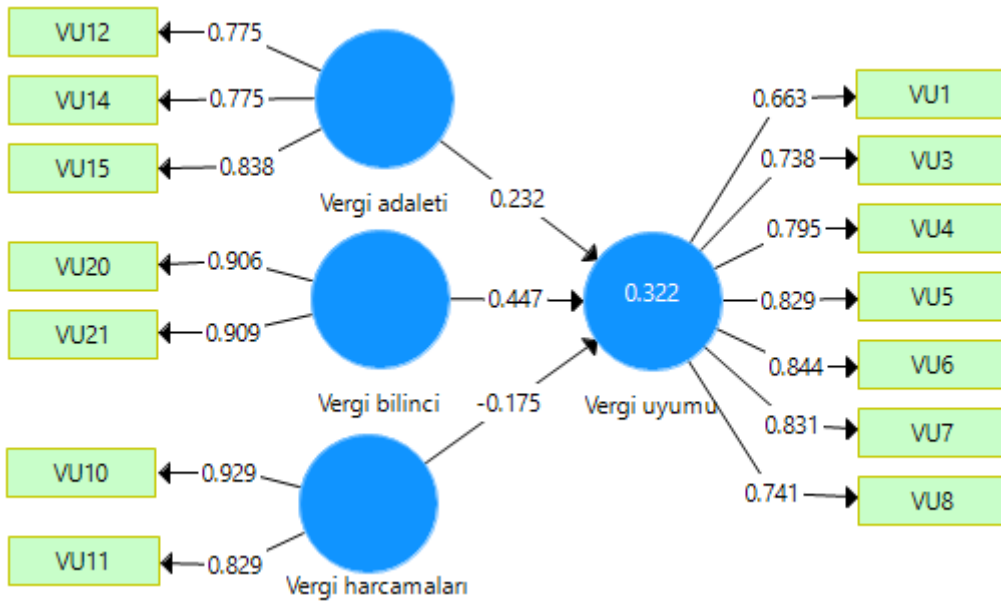
Araştırmada elde edilen model için SRMR uyum değerine bakılmıştır. SRMR uyum değeri 0,065 hesaplanmıştır. SRMR istatistiğine göre modelin uygun bir model olduğu söylenebilir. Elde edilen sonuçlar Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: Vergi Uyumunu Unsurlarının Vergi Uyumuna Etkisine Yönelik Kritik Değerler

		VA	VB	VH	VU
Fornell-Larcker Kriteri	Vergi adaleti (VA)	0,796			
	Vergi bilinci (VB)	0,085	0,908		
	Vergi harcamaları (SN)	0,107	-0,189	0,880	
	Vergi uyumu (VU)	0,251	0,499	-0,235	0,780
AVE		0,634	0,824	0,775	0,608
Cronbach's Alpha rho_A		0,712	0,786	0,720	0,892
Composite Reliability		0,716	0,786	0,804	0,912
		0,839	0,903	0,873	0,915
HTMT	Vergi adaleti (VA)	-----	-----	-----	-----
	Vergi bilinci (VB)	0,113	-----	-----	-----
	Vergi harcamaları (SN)	0,161	0,239	-----	-----
	Vergi uyumu (VU)	0,316	0,573	0,274	-----
Max. VIF		2,544			
SRMR		0,650			

Mükelleflerin vergi uyumu unsurlarına yönelik algılamalarının vergi uyumuna yönelik etkilerini belirlemek için SmartPLS yol grafiği elde edilmiş ve Grafik 2'de verilmiştir. Grafik 2'de gizil değişkenler arasındaki tüm yollar istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur.

Grafik 2. Vergi Uyumunu Unsurlarının Vergi Uyumuna Etkisine Yönelik Yol Grafiği ve Etkileri

Grafik 2'ye göre vergi uyumu unsurları vergi adaleti, vergi bilinci, vergi harcamaları, vergi uyumu gizil değişkenindeki varyansın $R^2=0,322$ ile %32,2'ini açıklamaktadır.

Grafik 2'ye göre;

- Mükelleflerde vergi adaletinin varlığına yönelik inanç ile vergi uyumu arasında aynı yönde istatistiksel olarak anlamlı $\beta=0,232$ birimlik bir etki olduğu belirlenmiştir ($t=5,717$ $p=0,000$). Belirlenen bu etkiye göre mükelleflerde vergi adaletinin varlığına yönelik inanç artarken vergi uyumu da artmaktadır. Dolayısıyla HV1 desteklenmiştir.

- Mükelleflerde vergi bilinci ile vergi uyumu arasında aynı yönde istatistiksel olarak anlamlı $\beta=0,447$ birimlik bir etki olduğu belirlenmiştir ($t=7,444$ $p=0,000$). Belirlenen bu etkiye göre mükelleflerde vergi bilinci artarken vergi uyumu da artmaktadır. Dolayısıyla HV2 desteklenmiştir.

Mükelleflerde vergi harcamaları algısı ile vergi uyumu arasında ters yönde istatistiksel olarak anlamlı $\beta=0,175$ birimlik bir etki olduğu belirlenmiştir ($t=3,465$ $p=0,001$). Belirlenen bu etkiye göre mükelleflerde vergi harcamalarının vergilemede adaletsizliğe ve eşitsizliğe neden olduğuna yönelik inanç düzeyleri artarken vergi uyumu azalmaktadır. Dolayısıyla HV3 desteklenmiştir. Hipotezlere yönelik sonuçlar Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7: Vergi Uyumu Unsurlarının Vergi Uyumuna Etkisine Yönelik Etkiler ve Hipotez Sonuçları

Hipotez yönü	β	St. Sapma	t	p	Hipotez
Vergi adaleti unsuru → Vergi uyumu	0,232	0,041	5,717	0,000	Desteklendi
Vergi bilinci unsuru → Vergi uyumu	0,447	0,060	7,444	0,000	Desteklendi
Vergi harcamaları unsuru → Vergi uyumu	-0,175	0,051	3,465	0,001	Desteklendi

Mükelleflerin vergi uyumu unsurlarının vergi uyumuna etkisine yönelik tüm faktör yükleri etki katsayıları istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

5.5. Tartışma

Sosyal sermayenin vergi uyumu üzerindeki etkilerine yönelik sınırlı sayıda çalışma yapılmış olsa da (Edlund, J.& Abeg, R. 2002; Torgler, 2003a; Job & Reinhart, 2003; Alm & Gomez, 2008; Torgler vd., 2008; Alm vd., 2011; Bobek vd., 2013; Kostritsa & Sittler, 2017; Doerrenberg & Peichl, 2018; Graha, 2018; Batrancea vd., 2019; Ma'sud vd., 2019; Augustine vd., 2022; Bilgin, 2011; Çoban & Deyneli, 2013; Yay, 2019; İşler, 2020; Akbelen vd., 2021) bu çalışmaların ortak noktası sosyal sermayenin vergi uyumu ya da vergi ahlakı üzerinde olumlu etkilerinin olduğudur.

Yapılan bu çalışma itibarıyla mükelleflerin sosyal sermaye unsurlarına yönelik algılarının vergi uyumu üzerindeki etkisi YEM aracılığıyla sınanmıştır. Analiz sonucunda mükelleflerin iyi niyet kavramıyla yakından ilişkili olan genelleştirilmiş güvene yönelik algılarının vergi uyumu üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı belirlenmiştir. Diğer bir ifade ile mükelleflerin vergi uyumları, yatay ve zayıf ağ bağları ile bağlı oldukları bireylerin algı, tutum ya da davranışlarından etkilenmemektedir. Literatürde konuya yönelik sınırlı sayıda çalışma yapılmış (Slemrod, 2002; Torgler vd., 2008), bu çalışmalarda ise genelleştirilmiş güvenin vergi ahlaki ve dolayısıyla vergi uyumu üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisinin olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Çanakkale ili Merkez ilçe kapsamında yapılan bu çalışmada genelleştirilmiş güvenin vergi uyumu üzerinde bir etkisinin olmadığına dair elde edilen bu bulgu Dünya Değerler Anketi ile de kanıtlanmış olan, Türkiye'deki genelleştirilmiş güven düzeyinin oldukça düşük olmasına bağlanabilir. Dünya Değerler Anketinin gerçekleştirildiği her dalga itibarıyla (sadece ilk dalgada Türkiye yer almamıştır) Türkiye'de genelleştirilmiş güven seviyesi oldukça düşük çıkmış ve Türkiye her veri setinde son sıralarda yer almıştır (World Values Survey, 2024). Ayrıca Çanakkale ili Merkez ilçede faaliyet gösteren mükelleflerin STK'lara üyelikleri, sivil faaliyetlere katılım ile kamuya açık oturum ve toplantılara katılım düzeylerinin oldukça düşük olması, genelleştirilmiş güvenin düşüklüğünün de bir göstergesidir. Sonuç olarak bireyin güven duymadığı insanların davranışlarını örnek alması beklenemez. Güven duyulmayan bireylerin algı, tutum, düşünce ve davranışları diğer bireyleri olumlu ya da olumsuz etkilemeyecektir. Bu nedenle beklenen sonucun aksine bu çalışmada genelleştirilmiş güven düzeyinin vergi uyumunu etkilemediği tespit edilmiştir.

YEM ile ikinci olarak mükelleflerin stratejik güvene dair algılarının vergi uyumu üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bireylerin yakın bağ kurduğu tanıdıklarına ve kendileri ile benzer kişilere, aile ve akrabalarına, diğer bir ifade ile yatay ve güçlü ağ bağları ile bağlı oldukları bireylere duydukları güveni ifade eden stratejik güven, Türkiye gibi demokrasi kültürünün çok fazla yerleşmediği ve feodal aile yapısının izlerinin devam ettiği toplumlarda önemlidir. OECD tarafından yapılan çalışma sonuçlarına göre de genelleştirilmiş güvenin düşük olduğu İspanya, Fransa ve İtalya gibi ülkelerde stratejik güven düzeyi yüksektir (OECD, 2001: 44). Ayrıca stratejik güvenin genelleştirilmiş güvenden yüksek olduğu toplumlarda yakın çevre, aile ve akrabalar, bireylerin alacakları kararlar üzerinde etkili olacaktır. Yapılan bu çalışma ile stratejik güvenin vergi uyumu üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif bir etkisini olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Modelde stratejik güvende bir birimlik artışın vergi uyumu üzerinde %11,5 oranında bir artışa neden olduğu yani stratejik güvenin artmasının vergiye yönelik olumlu bir işbirliğine yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle genelleştirilmiş güvenin düşük olduğu ülkelerde vergi uyumunun sağlanmasında stratejik güvenin artırılması yönündeki çabaların önemli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Model sonucunda elde edilen üçüncü bulgu kurumsal güven ile vergi uyumu arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişkinin olduğudur. Bu çerçevede mükelleflerin kurumlara duydukları güven düzeyi bir birim arttığında vergi uyum düzeylerinde %26,5 oranında bir artış gerçekleşmektedir. Diğer bir ifade ile mükelleflerin dikey ve zayıf ağ

bağları ile bağlandığı kurumlara duyduğu güven düzeyinin artması vergi uyumunu pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı yönde etkilemektedir. Literatürde de kurumsal güvenin vergi ahlakını ve dolayısıyla vergi uyumunu olumlu olarak etkilediği yönünde çalışmalar mevcuttur (Torgler, 2003a; 2003c; Torgler vd., 2008; Ma'sud vd., 2019; Bilgin, 2011; Yay, 2019) . Nitekim bu çalışma ile elde edilen bulgular da literatürü destekler niteliktedir.

Topluca yaşamı kolaylaştıran ve toplum bilincinin oluşmasında oldukça büyük bir öneme sahip olan sosyal normlar, vergi uyumu açısından da önemli bir argümandır. Sosyal normlar, genel olarak bireyi kötü ve olumsuz davranışlardan uzak tutmayı amaçlayan ve böylece toplumsal uyumun sağlanmasında etkili kurallar bütünü olarak ifade edilebilir (Eroğlu, 2015: 299). Toplumsal uyumun göstergelerinden biri de vergi uyumudur ve sosyal normlar vergi uyumunun sağlanmasında önemli bir sosyal sermaye unsurudur. Bu çalışmada gerçekleştirilen YEM analizi sonucunda da mükelleflerin sosyal norm algılarında meydana gelecek bir birimlik artışın vergi uyumunu %22,7 oranında artırdığı tespit edilmiştir. Elde edilen bu bulgu Bobek vd., (2013), Kostritsa & Sittler (2017) ve Doerrenberg & Peichl (2018)'in çalışmalarını da destekler niteliktedir.

Vergi uyumunu etkileyen pek çok unsur bulunmaktadır. Bunlar kişinin bireysel özellikleri olabileceği gibi sosyo-psikolojik, siyasi, mali ve ekonomik unsurlar da olabilmektedir. Bu çalışma çerçevesinde vergi uyumunu etkileyen unsurlar vergi adaleti, vergi bilinci ve vergi harcamaları ile sınırlanmış ve belirtilen bu unsurların vergi uyumuna etkisi YEM ile sınırlanmıştır.

Vergi adaletinin vergi uyumu üzerinde olumlu etkileri yapılan çalışmalarda (Saad, 2011; Faizal vd., 2017) ispatlanmıştır. Yapılan bu çalışmada da literatürdeki genel kanıyı destekler sonuçlar elde edilmiştir. Çalışmada mükelleflerin vergi adaleti algılarında meydana gelecek bir birimlik artışın vergi uyumu düzeylerinde %23,2 oranında bir artışa neden olacağı tespit edilmiştir. Vergi sistemlerinde vergi yükünün adil dağıtılmasına yönelik yapılacak düzenlemeler vergi gelirlerinin artırılmasında etkili olacaktır.

Vergilerin bir ülkenin varoluş çabasında en önemli gelir kaynağı olduğunun farkında olan mükelleflerin vergi ödeme istekliliği olarak da ifade edilebilecek vergi bilinci vergi uyumunun artırılmasında önemli bir enstrümandır. Literatürde yapılan çalışmalarda da genel olarak vergi bilincinin vergi uyumunu olumlu etkilediği sonucuna ulaşılmıştır (Nurkhin & Muhsin, 2018; Asrinanda, 2018). Ancak Taing & Chang tarafından yapılan çalışma sonucu mükelleflerin vergi bilinci ile vergi uyumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı yönündedir (Taing & Chang (2020: 1). Yapılan bu çalışmada vergi bilincinin vergi uyumu üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. YEM sonucunda mükelleflerin vergi bilinçlerindeki bir birimlik artışın vergi uyumu üzerinde % 44,7 oranında bir artışa neden olduğu tespit edilmiştir. Gerek sosyal sermaye unsurları ve gerekse ele alınan vergi uyum unsurları çerçevesinde vergi uyumunu en fazla etkileyen faktörün vergi bilinci olduğu görülmüştür.

Teorik ve ampirik çalışmalar (Borgne, 2005; Lutiel & Sobel, 2007; Çetin, 2007; Şanver, 2018) vergi aflarının ve vergi muafiyet ve istisnalarının (İpek & Kaynar, 2009a) vergi uyumu üzerinde olumsuz etkilerini kanıtlar niteliktedir. Yapılan bu çalışma itibarıyla

de vergi harcamalarının vergi uyumunu olumsuz olarak etkilediği ve mükelleflerin vergi harcamalarına dair algılarında meydana gelecek bir birimlik artışın vergi uyumlarını %17,5 oranında azalttığı tespit edilmiştir.

YEM ile elde edilen bir diğer bulgu ise sosyal sermayenin, tüm faktörler içerisinde vergi uyumunu etkileme oranının % 17,1, vergi uyumu unsurlarının ise %32,2 oranında olduğudur. Sosyal sermaye unsurları arasında yer alan genelleştirilmiş güven düzeyinin yükselmesi sosyal sermayenin vergi uyumu üzerindeki etkisini daha da fazla artırma potansiyeline sahiptir.

6. Sonuç

Vergi uyumunu sağlayabilmek ve sürdürülebilir kılmak toplumsal yapının sosyolojik ve psikolojik değişkenlerinin iyi bir analizi ile mümkündür. Sosyal sermaye kuramı toplumsal yapının dinamiklerinin oluşmasında ve yerleşmesinde önemli bir paya sahiptir. Güvene dayalı ilişkiler aracılığıyla oluşturulan sosyal normlar ve sosyal ağlar sosyal sermaye üretimini sağlayacaktır. Vergi uyumu aslında sosyal sermaye üretiminin olumlu bir dışsal faydası olarak ortaya çıkacak ve artan vergi uyumu sosyal sermaye üretiminin artmasına katkı sunacaktır. Sosyal sermaye ve vergi uyumu birbirini karşılıklı etkileme gücüne sahip sosyo-psikolojik karakterli iki durumdur. Yani bir ülkede sosyal sermaye artış eğilimi gösterdiğinde vergi uyumu da bundan olumlu olarak etkilenecek ve artacaktır. Çalışmanın sonuçları da bu savı destekler niteliktedir. Çalışmada genelleştirilmiş güvenin vergi uyumu üzerinde etkisinin olmadığı yönündeki bulgu ise uzak ilişki ağları ile örüntülenmiş ilişkilerdeki güven eksikliğinin bir sonucudur. Bu nedenle insanların yakın çevresi dışında kalan bireylere duydukları güvensizliğin ortadan kalkması sosyal sermayenin vergi uyumunu olumlu olarak etkileme gücünün de artması anlamına gelecektir. Elde edilen bulgular ışığında sosyal sermaye ve vergi uyumunun artmasını sağlamaya yönelik öneriler şu şekilde sıralanabilir:

1) Vergiler aslında devletlerin varoluş çabasıdır. Bu nedenle sosyal sermaye gibi bir toplumsal birleştiricinin vergi uyumunun sağlanmasında etkisi şeffaf ve açık kamu politikaları aracılığıyla mümkün olacaktır. Kamusal alanda şeffaflık ve açıklık ise bütçe mekanizması aracılığıyla sağlanabilecektir. Bu iki unsur önemli bütçeleme ilkeleri arasında yer almakta ve toplum tarafından kamuya güvenin sağlanmasında etkili olmaktadır. Şeffaf ve açık bütçelerin etkinliği ise bütçe okuryazarlığı ile mümkün olacaktır. Bütçe okuryazarlığının artmasına yönelik gerek ilköğretim ve gerekse yükseköğretim okullarında ve/veya STK'lar ve üniversiteler aracılığıyla oluşturulacak halka yönelik eğitim programları bir taraftan sosyal sermayenin artışını sağlarken bir taraftan da vergi uyumunun sağlanmasında etkin birer araç olacaktır. Bununla beraber ülkelerin gelişiminde ve kalkınmasında verginin önemini ve gerekliliğini anlamak için önemli bir unsur ve bütçe okuryazarlığının bir parçası olan vergi okuryazarlığının artırılması sonucunda vergi bilincinin artması yine eğitim mekanizması ile sağlanabilecektir. Vergi okuryazarlığı ve vergi bilincine yönelik dersler temel eğitimden itibaren başlatılmalı ayrıca idare ve üniversite, idare ve STK işbirlikleri sağlanarak halka yönelik eğitim

programları hazırlanmalı, bu eğitim faaliyetlerine katılanlara sertifika vb. belgeler verilerek eğitim programlarına katılmaları teşvik edilmelidir. Bu eğitimler doğal olarak vergi uyum düzeyiyle beraber sosyal sermaye oluşumuna da katkı sunacaktır.

2) Kalkınma planlarında sosyal sermaye ve vergi uyumuna ilişkin politika önerileri sunulması ve hedeflerin belirlenmesi sosyal sermaye ve vergi uyumunun gelişimi için diğer bir önemli enstrümandır.

3) Sivil faaliyetlere katılımın artırılması yönündeki çalışmalara önem verilmelidir. Sosyal ağlara katılımın artması ve genelleştirilmiş güvenin yükselmesinde büyük bir öneme sahip STK'lara üyelik, üyelerin STK faaliyetlerine katılmaları ve kamuya açık oturum veya toplantılara katılım düzeylerinin artması yönünde teşvik edici politikalar uygulanmalıdır.

4) Sosyal sermayenin artışında ve vergi uyumunun sağlanmasında kamusal alanda kullanılacak önemli enstrümanlar arasında yer alan vergi adaleti, vergi bilincinin artırılması ile vergi harcamalarının azaltılması yönündeki çalışmalar da önem arz etmektedir. Çalışmada elde edilen sonuçlar da bu kanıyı destekler niteliktedir.

Etik Kurul Onayı: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Etik Kurulu'nun 02.12.2022 tarih ve E-84026528-050.01.04-2200286622 sayılı Kararı ile Etik Kurul onayı alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları:

İlknur Kaynar ^{id} - Fikir ve Amaç, Planlama ve Tasarım, Veri Toplama, Veri Analizi ve Tartışma, Literatür ve Atıf, Yazım ve Format, Finansman, Son Onay ve Sorumluluk, Genel Katkı Düzeyi - % 80

Selçuk İpek ^{id} - Fikir ve Amaç, Planlama ve Tasarım, Eleştirel İnceleme, Yazım ve Format, Son Onay ve Sorumluluk, Süpervizörlük, Genel Katkı Düzeyi - % 20

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Agustine, A. A., Ayodele, A. L., Babatunde, L. A. (2022). "Trust Relationship and Tax Compliance in Developing Countries-Informal Sector Perspectives". *International Journal of Economics, Commerce and Management*. 10(6), 309-332.
- Akbelen, Z., Aydın, Z. B. (2019). "Vergi Afları ve Vergilemede Adalet Algısının Vergi Uyumuna Etkisi: Bursa İli Örneği". *International Journal of Social Inquiry*. 12(2), 409-437.
- Akbelen, Z., Arlı, N. B., Leba, R. Aydemir, M. (2021). "Sosyal Normlar ve Dağıtım Adaleti Algısının Vergi Uyumunu Üzerindeki Etkileri". *International Journal of Social Inquiry*. 14(1), 1-25.
- Akdoğan, A. (2019). *Kamu Maliyesi* (20. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.

- Alm, J., Clark, J., Leibel, K. (2011). *Socio-Economic Diversity, Social Capital, and Tax Filing Compliance in the United States*. Department of Economics and Finance College of Business and Economics University of Canterbury Christchurch, Working Paper Series (No: 35/2011).
- Alm, J., Gomez, J. L. (2008). "Social Capital and Tax Morale in Spain". *Economic Analysis & Policy*. 38(1), 73-87.
- Alm, J., McKee, M., Beck, W. (1990). "Amazing Grace: Tax Amnesties and Compliance". *National Tax Journal*. 43(1), 23-37.
- Ardahan, F. (2012). "Sosyal Sermaye Ölçeği Geçerlilik, Güvenirlilik Çalışması". *International Journal of Human Sciences*. 9(2), 773-789.
- Asrinanda, Y. D. (2018). "The Effect of Tax Knowledge, Self Assessment System, and Tax Awareness on Taxpayer Compliance". *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*. 8 (10), 540-550.
- Batrancea, L., Nichita, A., Olsen, J., Kogler, C. vd. (2019). "Trust and Power as Determinants of Tax Compliance Across 44 Nations". *Journal of Economic Psychology*. 74, 1-15.
- Bilgin, H. K. (2011). "Türkiye'de Vergi Ahlakının Belirleyicileri". *Ortaoğu Teknik Üniversitesi Gelişme Dergisi*. 38, 167-190.
- Bobek, D., Hageman, A. M., Kelliher, C. F. (2013). "Analyzing the Role of Social Norms in Tax Compliance Behavior". *Journal of Business Ethics*. 115(3), 451-468.
- Borgne, E. Le. (2005). Economic and Political Determinants of Tax Amnesties. Annual Conference on Taxation and Minutes of the Annual Meeting of the National Tax Association. 98, 443-449.
- Bjornskov, C. (2006). "The Multiple Facets of Social Capital". *European Journal of Political Economy*. 22, 22-40.
- Bourdieu, P. (1986). "Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education". İçinde Richardson J. G. (Ed.), *The Forms of Capital* (s.241-258). New York: Greenwood Press.
- Coleman, J. J. (1988a). "Social Capital in the Creation of Human Capital". *The American Journal of Sociology*. 94, 95-120.
- Coleman, J. J. (1988b). "The Creation and Destruction of Social Capital: Implications for the Law". *Notre Dame Journal of Law, Ethics & Public Policy*. 3, 375-404.
- Coleman, J. J. (1990). *Foundations of Social Theory*. Cambridge: Harvard University Press.
- Çetin, G. (2007). "Vergi Aflarının Vergi Mükelleflerinin Tutum ve Davranışları Üzerindeki Etkisi". *Yönetim ve Ekonomi*. 14(2), 1771-187.
- Çoban, H., Deyneli, F. (2013). "Vergi Ahlakı ve Sosyal Sermaye". *Finans, Politik ve Ekonomik Yorumlar*. 50(584), 109-118.
- Dharmapala, D.(1998). "Tax Expenditures Versus Direct Subsidies: A Review of the Issues Proceedings. Annual Conference on Taxation and Minutes of the Annual Meeting of the National Tax Association. 91, 211-217.
- Doerrenberg, P., Peichl, A. (2018). Tax Morale and the Role of Social Norms and Reciprocity: Evidence from a Randomized Survey Experiment. IZA Institute of Labor Economic Discussion Paper Series. 11714, 1-37.

- Edlund, J., Abeg, R. (2002). "Social Norms and Tax Compliance." *Swedish Economic Policy Review*. 9, 201-228.
- Eroğlu, E. (2015). "Geçmişten Günümüze Sosyal Normlar". *Akademik Bakış Dergisi*. 50, 299-308.
- Faizal, S. M., Palil, M. Maelah, R. (2017). "Perception on Justice, Trust and Tax Compliance Behavior in Malaysia". *Kasetsart Journal of Social Sciences*. 38, 226-232.
- Fukuyama, F. (2001). "Social Capital, Civil Society and Development". *Third World Quarterly*. 22(1), 7-20.
- Fukuyama, F. (2002). "Social Capital and Development: The Coming Agenda". *SAIS Review*. 22(1), 23-37.
- Fukuyama, F. (2005). *Güven, Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması*. Ahmet B. (Çev.), İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Graha, M., V., S. (2018). "The Effect of Tax Fairness on Tax Compliance With Trust as an Intervening Variable". *Accounting and Financial Review*, 1(2): 78-85.
- Grootaert, C. (1998). *Social Capital: The Missing Link?*. The World Bank Social Development Family Environmentally and Socially. Sustainable Development Network: Washington.
- Gündüz, M., Yılmaz, G. (2021). "Ekonomik Kalkınma ve Sosyal Sermaye Arasındaki İlişkinin Yapısal Eşitlik Modellemesi Yöntemi İle Analizi". *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 14(1), 239-261.
- Iyer, S., Kitson, M., Toh, B. (2005). "Social Capital, Economic Growth and Regional Development". *Regional Studies*. 39(8), 1015–1040.
- İpek, S. (2009). "Sosyal Sermaye ve Vergi Uyumu Üzerine". *Vergi Dünyası Dergisi*, 339, 137-142.
- İpek, S. ve Kaynar, İ. (2009a). "Vergiye Gönüllü Uyum Konusunda Çanakkale İline Yönelik Ampirik Bir Çalışma". *Yönetim ve Ekonomi*. 16(1), 173-190.
- İpek, S., ve Kaynar, İ. (2009b). "Demografik faktörlerin vergi uyumuna etkisi: Bir anket çalışmasının sonuçları". *Maliye Dergisi*, 157, 116-130.
- İşler, İ. (2020). "Bireylerin Vergi ve Bağış Konusundaki Tutumlarının Güven Kapsamında Değerlendirilmesi: Pamukkale Üniversitesi Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 40, 333-345.
- Job, J., Reinhart, M. (2003). "Trusting The Tax Office: Does Putnam's Thesis Relate To Tax?". *Australian Journal Of Social Issues*, 38, 299-322.
- Kanyılmaz P., E., Ayas, S. ve Hamarat, B. (2021). "Mesleki Sonuç Beklentisinin Sendikal Farkındalık ve Sendikal Tutuma Olan Etkisi: İİBF öğrencileri Üzerine Bir Araştırma". *Sosyal Politika Konferansları Dergisi*, 80, 139-174.
- Kaynar, İ. (2024). *Sosyal Sermayenin Vergi Uyumu Üzerindeki Etkisinin Analizi: Çanakkale İli Mükellefleri Özelinde Yapılan Bir Araştırma (Doktora Tezi Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)*.
- Kirchler, E., Wahl, I. (2010). "Tax Compliance Inventory TAX-I: Designing an Inventory for Surveys of Tax Compliance." *Journal of Economic Psychology*. 31, 331–346.
- Kitapçı, İ. (2017). "Bir Sosyal Sermaye Bileşeni Olarak Güven Kavramı ve Vergi Etiğine Etkisi". *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*. 54(626), 43-58.

- Knack, S., Keefer, P. (1997). "Does Social Capital Have an Economic Payoff? A Cross-Country Investigation". *The Quarterly Journal of Economics*. 112(4), 1251-1288.
- Kostritsa, M., Sittler, I. (2017). "The Impact of Social Norms, Trust, and Fairness on Voluntary Tax Compliance in Austria". *Management*. 12(4), 333–353.
- Lopez J., Rodrigo, F. (2003). "Tax Amnesties and Income Tax Compliance: The Case of Spain". *Fiscal Studies*. 24(1), 73-96.
- Luitel, H. S. ve Sobel, R. S. (2007). The Revenue Impact of Repeated Tax Amnesties. *Public Budgeting and Finance*. 2(1), 19-38.
- Ma'sud, H., H. Pfeil, S. Agarwal ve G. A. Briseno (2017). *International Practices to Promote Budget Literacy Key Findings and Lessons Learned*. International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank.
- Narayan; D., and Cassidy M. F. (2001). "A Dimensional Approach to Measuring Social Capital: Development and Validation of a Social Capital Inventory". *Current Sociology*, 49 (2). 59-102.
- Narayan, D., Pritchett, L. (1999). Cents and Sociability: Household Income and Social Capital in Rural Tanzania". *Economic Development and Cultural Change*. 47(4), 871-897.
- Neira, I., Vázquez, E., Portela, M. (2008). "An Empirical Analysis of Social Capital and Economic Growth in Europe (1980-2000)". *Social Indicators Research*. 92(1), 111-129.
- Nurkhin, A., Muhsin, M. (2018). "The Influence of Tax Understanding, Tax Awareness and Tax Amnesty toward Taxpayer Compliance". *Jurnal Keuangan dan Perbankan*. 22(2), 240-255.
- OECD (2001). *The Well-Being of Nations, The Role of Human and Social Capital*. Centre for Educational Research and Innovation.
- Onyx, J., Bullen P. (2000). "Measuring Social Capital in Five Communities". *Journal of Applied Behavioral Science*. 36(1), 23-42.
- Özen, E., Grima, S., Hamarat, B. (2021). "Teleworking and Emotional Experience and Wellbeing: The Case in the Turkish Financial Services Industry During COVID-19" *Scientific Annals of Economics and Business*, 68 (3), 345-360.
- Putnam, R. D. (2001). "Social Capital: Measurement and Consequences". <https://www.oecd.org/innovation/research/1825848.pdf>. (Erişim:06.02.2022).
- Putnam, R. D., Leonardi, R., Nonett, R. Y. (1993). *Making Democracy Work, Civic Traditions in Modern Italy*. New Jersey: Princeton University Press.
- Rianti, R. Hidayat, N. (2021). "The Influence of Tax Knowledge, Tax Justice, and Tax Sanctions on the Tax Compliance in Msme Taxpayers in West Bandung District". *South East Asia Journal of Contemporary Business, Economics and Law*. 24(1), 27-32.
- Saad, N. (2011). *Fairness Perceptions and Compliance Behaviour: Taxpayers Judgments in Self Assessment Environments*. A Thesis Submitted in Fulfilment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy in Taxation in the University of Canterbury.
- Seligman, A. B. (1997). *The Problem of Trust*. Princeton: Princeton University Press: New Jersey
- Slemrod, J. (2002). *Trust In Public Finance*. National Bureau Of Economic Research Working Paper Series (No. 9187).

- Şanver, C. (2018). "Türkiye'de 1980 Sonrası Vergi Afları ve Kamu Gelirleri Açısından Etkinliği". *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 18(2), 35-63.
- Taing ve Chang (2020). "Determinants of Tax Compliance Intention: Focus on the Theory of Planned Behavior". *International Journal of Public Administration*, 1-13.
- Torgler, B. (2003a). "Tax Morale, Rule-Governed Behaviour and Trust". *Constitutional Political Economy*. 14(2), 119-140.
- Torgler, B. (2003b). "Tax Morale in Transition Countries". *Post-Communist Economies*. 15(3), 357-381.
- Torgler, B., Demir, I. C., Macintyre, A., Schaffner, M. (2008). "Causes and Consequences of Tax Morale: An Empirical Investigation". *Economic Analysis and Policy*. 38(2), 313-339.
- Tosuner, M., Demir, İ. C. (2008). "Ege Bölgesi'nin Vergi Ahlak Düzeyi". *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 10 (2), 355-373.
- Tüzün, İ. K. (2007). "Güven, örgütsel güven ve örgütsel güven modelleri". *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2, 93-118.
- Uçar, E. (2016) "Sosyal Sermaye Ölçeğinin Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması". *Ihlara Eğitim Araştırmaları Dergisi*. 1(1), 1-23.
- Uğuz, H. E., Örselli, E., Sipahi, E. B. (2011). "Sosyal Sermayenin Ölçümü: Türkiye Deneyimi". *Akademik İncelemeler Dergisi*. 6(1), 8-40.
- Uslaner, E. M. (2001). Trust as a Moral Value, Prepared for the Conference, Social Capital: Interdisciplinary Perspectives," University of Exeter, United Kingdom, September, 5-20.
- Uyanık, A. (2019). "Vergi Bilinci ve Vergiye Gönüllü Uyumun Vergi Gelirlerine Etkilerinin Değerlendirilmesi". *Maliye Dergisi*. 177, 354-386.
- Yay, S. (2019). "Mali Kurumlara Güven ve Sosyal Sermaye İlişkisinin Yapısal Eşitlik Modeli İle Analizi". *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(19), 276-293.
- Yeşilyurt, Ş. (2015). "Vergi Bilincinin Vergi Ahlakı Üzerindeki Etkisi: Maliye ve İlahiyat Bölümü Öğrencileri Örneği". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 12(32) 35-56.
- Whiteley P. F. (2000). "Economic Growth and Social Capital". *Political Studies*. 48, 443-466.
- World Values Survey Wave (2024, 1 Ocak). Erişim adresi: <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV7.jsp>

Doğal Afetlere İlişkin Mali Risk Yönetiminde Koşullu Yükümlülüklerin Rolü: Çeşitli Ülke Uygulamaları ve Türkiye İçin Öneriler

Özgür Mustafa Ömür¹

RESEARCH ARTICLE

Araştırma Makalesi

MAKALE BİLGİSİ

Gönderme: 16.05.2024

Düzeltilme : 20.09.2024

Kabul : 22.09.2024

Yayın : 25.12.2024

iThenticate benzerlik oranı: %14

JEL Kodu:

E29, H10, H30.

Anahtar Kelimeler:

Doğal Afetler, Koşullu Yükümlülükler, Afet Sigortaları, Afet Fonları

Ö Z E T

Doğal afetler, gerekli planlama yapılmadığı takdirde, gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun meydana geldiği ülkelerde önemli mali ve ekonomik risklere neden olmaktadır. Doğal afetlerden kaynaklanan mali risklerin azaltılması amacıyla afet öncesi güçlendirme çalışmaları, afet sonrası müdahale önceliklerinin belirlenmesi ve yerel yönetimlerle risk paylaşımı gibi koşullu yükümlülüklerin afet yönetiminde etkili olduğu kabul edilmektedir. Afet risk yönetiminde koşullu yükümlülükler, gelişmiş ülkeler başta olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu çalışma, başta deprem ve sel olmak üzere doğal afet riski yüksek olan Türkiye’de, afetin yol açtığı mali risklere hazırlıklı olmak ve devletin üzerindeki yükü azaltmak amacıyla koşullu yükümlülükleri etkin bir şekilde kullanmasını amaçlamaktadır. Bu bağlamda, çeşitli ülkelerde uygulanan koşullu yükümlülükler incelenecek ve Türkiye için çıkarımlarda bulunulacaktır. Türkiye’de afet öncesi gerekli önlemlerin alınması, afet sonrası ortaya çıkabilecek zararların tazmin edilmesi ve yeniden yapılandırılmanın sağlanması amacıyla hangi adımların atılacağı ve kimlerle işbirliği yapılacağı açık koşullu yükümlülükler ile net olarak belirlenmelidir. Bu doğrultuda devlet kademeleri arasında yetki paylaşımı anlaşmaları yapılmalı, yükümlülüklerin üst sınırının ne olacağı belirlenmeli ve bu sınırın aşılmayacağı açıkça belirtilmelidir. Ayrıca, bireylerin afet önleme tedbirlerini ve risk transferini teşvik edecek şekilde, bireysel hanelerin uğradığı kayıplara yönelik devlet desteği planlanmalıdır. Koşullu yükümlülüklerin azaltılması amacıyla doğal afet sigortası ve afet fonu gibi afet öncesi finansman araçlarının daha yaygın kullanılması için gerekli adımlar atılmalıdır.

Citation: Ömür, Ö. M. (2024). “Doğal Afetlere İlişkin Mali Risk Yönetiminde Koşullu Yükümlülüklerin Rolü: Çeşitli Ülke Uygulamaları ve Türkiye İçin Öneriler”. *International Journal of Public Finance*. 9(2), 413 – 442. <https://doi.org/10.30927/ijpf.1485294>

¹ Assoc. Prof. PhD., Giresun University, Türkiye, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5624-1020>, ozgur.omur@giresun.edu.tr

The Role of Contingent Liabilities in Financial Risk Management for Naturel Disasters: Various Country Practices and Recommendations for Türkiye

ARTICLE INFO

Submitted : 16.05.2024

Revised : 20.09.2024

Accepted : 22.09.2024

Available : 25.12.2024

iThenticate similarity
score: 14%

JEL classification:

E29, H10, H30.

Keywords:

Natural Disasters,
Contingent Obligations,
Disaster Insurance,
Disaster Funds.

ABSTRACT

Natural disasters cause significant financial and economic risks in countries where they occur, regardless of their level of development, unless necessary planning is made. It is accepted that conditional obligations such as pre-disaster strengthening efforts, post-disaster response priorities, and risk sharing with local governments are effective in disaster management in order to reduce financial risks arising from natural disasters. Contingent liabilities in risk management for disasters are widely used in many countries around the world, especially in developed countries. This study aims to enable the state to use conditional liabilities effectively in order to prepare for the financial risks caused by the disaster and to reduce the burden on it, in Turkey, which has a high risk of natural disasters, especially earthquakes and floods. In this regard, conditional obligations implemented in various countries will be examined and inferences will be made for Türkiye. In Turkey, it should be clearly determined with clear conditional obligations what steps will be taken and with whom to cooperate in order to take the necessary precautions before the disaster, to compensate for the damages that may occur after the disaster, and to ensure rapid restructuring. In this regard, power sharing agreements should be made between government levels, the upper limit of liabilities should be determined and it should be clearly stated that this limit will not be exceeded. Additionally, government support for losses suffered by individual households should be planned to encourage individuals' disaster prevention measures and risk transfer. Necessary steps should be taken to make more widespread use of pre-disaster financial instruments, such as natural disaster insurance and disaster funds, to reduce contingent liabilities.

Extended Summary

Natural disasters cause significant financial and economic risks in countries where they occur, regardless of their level of development, unless necessary planning is made. In order to reduce the financial risks caused by natural disasters, conditional obligations, including pre-disaster strengthening efforts, determination of post-disaster response priorities and risk sharing with local governments, are considered as an effective tool in disaster management. Contingent liabilities in risk management for disasters are widely used in many countries around the world, especially in developed countries.

This study aims to enable the state to use conditional liabilities effectively in order to prepare for the financial risks caused by the disaster and to reduce the burden on it, in Turkey, which has a high risk of natural disasters, especially earthquakes and floods. In this regard, conditional obligations implemented in various countries will be examined and inferences will be made for Türkiye. The topics covered in the study are as follows: the economic and financial effects of natural disasters; financial risk management for disasters; the role of contingent liabilities in financial risk management and the tools used to reduce contingent liabilities;

disaster management and financial instruments applied in Turkey from past to present; examples of countries applying contingent liabilities are the subjects.

In Turkey, it should be clearly determined with clear conditional obligations what steps will be taken and with whom to cooperate in order to take the necessary precautions before the disaster, to compensate for the damages that may occur after the disaster, and to ensure rapid restructuring. In this regard, power sharing agreements should be made between government levels, the upper limit of liabilities should be determined and it should be clearly stated that this limit will not be exceeded. First of all, power sharing agreements should be made between the central government and local governments regarding the necessary precautions and preparations before the disaster and the first response and reconstruction after the disaster. Commitments regarding the assistance that the central government can provide to local governments when necessary should be clear and explicit, a ceiling should be determined to limit the assistance to be provided in this regard, and attention should be paid to not exceeding this limit.

Additionally, government support for losses suffered by individual households should be planned to encourage individuals' disaster prevention measures and risk transfer. Government support for losses suffered by private households can affect the degree to which individuals invest in disaster prevention measures. Post-disaster government assistance to households and businesses should be planned to encourage investment in risk reduction or transfer measures. In particular, providing comprehensive commitments to support households after a disaster will cause individuals to expect post-disaster financial assistance (citizens trust that the damage will be paid by the state, whether or not they have insurance) and will deter them from taking measures to reduce and transfer risks, especially disaster insurance.

Necessary steps should be taken to make more widespread use of pre-disaster financial instruments, such as natural disaster insurance and disaster funds, to reduce contingent liabilities. Disaster insurance, reinsurance and catastrophe bonds/bond as transactions for the transfer of disaster risk should be expanded. For this purpose, training should be given, especially to raise awareness of compulsory earthquake insurance, inspections should be tightened, penalties should be applied and incentives should be offered. In this area, in order to encourage natural disaster insurance in Turkey, the scope of tax deductions applied to premiums paid to private insurance companies should be expanded so that all taxpayers can benefit. Expanding participation in the Disaster Reconstruction Fund, which was implemented in 2023 to prepare for risks, is very important in terms of ensuring that governments have the resources necessary to quickly respond to natural disasters.

1. Giriş

Son yıllarda dünya genelinde sıklıkla görülen büyük çaplı doğal afetler, meydana geldiği ülkede önemli bir mali risk haline gelmektedir. Doğal afetlere yönelik risklerin etkili mali yönetimi, dünya genelindeki hükümetler için, özellikle de seller, depremler, kasırgalar gibi risklere sıklıkla maruz kalan ve bunların mali etkilerini yönetme konusunda sınırlı kapasiteye sahip olanlar için bir kamu politikası sorunudur. Afetlere yönelik mali risklerin yönetilmesi ve bu alanda gerekli önlemlerin alınması afetin ülke ekonomileri üzerinde yaratabileceği olumsuz etkilerle mücadele edebilmek açısından oldukça önemlidir. İyi planlanmış bir mali risk yönetimi ile hem afetlerin kamu maliyesi üzerine

yaratacağı yük hafifletilmiş olacak, hem de afet sonrası gerekli olan mali kaynaklara kalkınma bütçelerinden kaynak ayrılmadan veya yüksek faizli kredilere başvurmadan hızla erişilebilecektir.

Doğal afetleri tamamen ortadan kaldırmak mümkün olmadığından, ülkeler afetlerin yaratacağı tahribatı azaltmak ve afet sonrası müdahale için hazırlıklı olmak amacıyla birçok koşullu yükümlülükleri hayata geçirmektedir. Afetlere yönelik risk yönetiminde koşullu yükümlülükler, başta gelişmiş ülkeler olmak üzere dünya genelinde çoğu ülkede yaygın olarak kullanılmaktadır. Koşullu yükümlülüklerin belirlenmesi, büyük bir doğal afet meydana geldiğinde bir devlet için ortaya çıkabilecek mali taahhütlerin kaynakları bakımından bir temel oluşturulduğu için oldukça önemlidir. Bu adım, yalnızca hükümetin afetle ilgili maliyetleri üstlenmeye yönelik açık taahhütlerinin kaynaklarını netleştirmekle kalmaz aynı zamanda merkezi hükümetin üzerindeki yükü hafifletmeye ve afet riskini devletin alt kademelerine ve özel aktörlere paylaştırılmasına yönelik yükümlülüklerin de netleşmesini sağlamaktadır.

Doğal afetlerin hükümetler üzerine yaratacağı mali yükü azaltmak için, öncelikle afetler yaşanmadan önce gerekli hazırlıkların yapılması üzerine odaklanılmalıdır. Bu hazırlıklar üç ana başlık altında toplanabilir. Bunlardan ilki, doğal afetlere daha dayanıklı alt yapı yoluyla afet riskine maruz kalma olasılığını azaltmaktır. İkincisi, riskin sigorta, reasürans, menkul kıymetler ya da açık koşullu yükümlülükler yoluyla paylaştırılmasının ya da transferinin sağlanmasıdır. Üçüncüsü ise elde kalan artık riskler için finansman stratejileri geliştirmektir. Doğal afetlerin yaratacağı mali riskleri azaltmak için afet öncesi planlamaların yanı sıra, afet sonrası müdahale önceliklerinin belirlenmesi ve yerel yönetimlerle risk paylaşımı yapılması gibi koşullu yükümlülükler afet yönetiminde oldukça etkilidir.

Bu çalışmada, Türkiye’de doğal afetler sonucu ortaya çıkan mali riskin devletin alt kademeleri ile paylaşılması, risk transferinin yaygınlaştırılması ve afet öncesi toplumun tüm kademeleri arasında afete hazırlık sorumluluğunun kazandırılması için koşullu yükümlülüklerin etkin bir biçimde kullanılması konusu araştırılmaktadır. Bu doğrultuda, çeşitli ülkelerde doğal afetlerde uygulanan koşullu yükümlülükler incelenecek ve Türkiye’de doğal afetlerde devletin üstlendiği mali yükü hafifletmek için çıkarımlar yapılacaktır. Çalışmada öncelikle doğal afetlerin ekonomik ve mali etkileri üzerinde durulacak, afetlere yönelik mali risk yönetimi ve koşullu yükümlülükler konuları ele alınacaktır. Sonraki bölümlerde, Türkiye’de Cumhuriyet tarihi boyunca uygulanan afet yönetimine ve koşullu yükümlülük uygulayan ülke örneklerine yer verilecektir. Son bölümde ise, Türkiye’de afetlere yönelik koşullu yükümlükler için çıkarım ve önerilere yer verilecektir.

2. Doğal Afetlerin Mali ve Ekonomik Etkileri

Son yıllarda hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ülkelerde yıkıcı etkisi yüksek doğal afetlerin sayısında bir artış görülmektedir. Söz konusu afetlerin ekonomiler üzerindeki olumsuz etkilerinin gelişmekte olan ülkelerde, gelişmiş ülkelere kıyasla

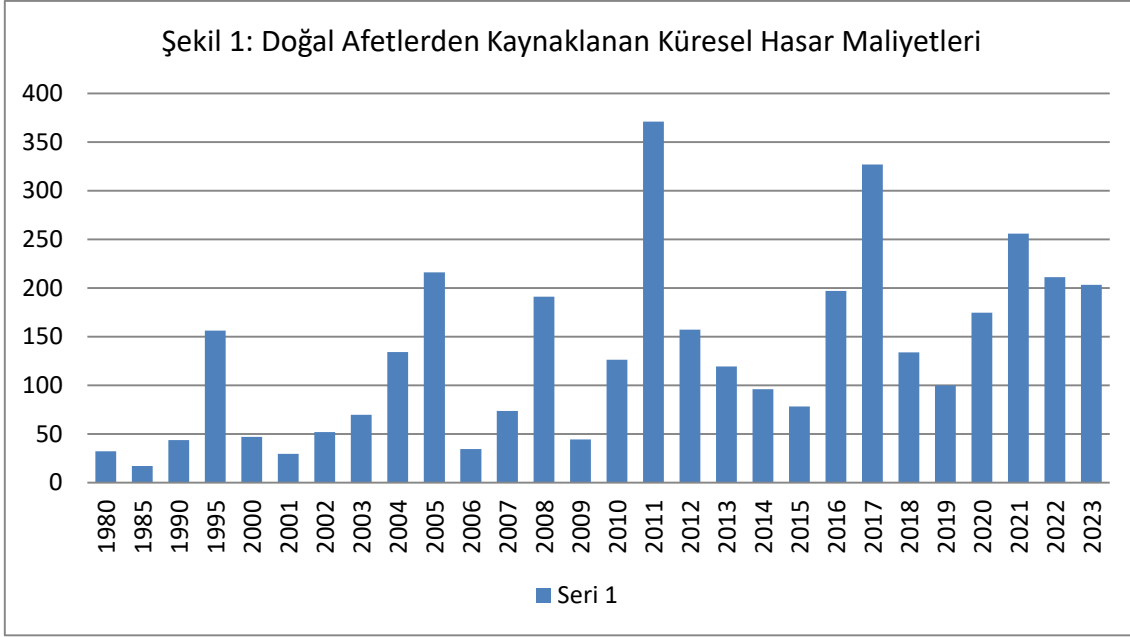
orantısız bir şekilde daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. Doğal afetler, özellikle afete yatkın ülkeler için önemli bir mali risk kaynağı durumundadır. Özellikle afet sonrası kamu altyapısının yeniden inşası ve afet yardımlarının sağlanması devlete önemli ek maliyetlere yol açmaktadır (IMF, 2016: 38).

Doğal afetler devletin bütçe dengesi üzerinde ciddi baskılar yaratmaktadır. Afete hazırlık ve yapıların güçlendirilmesi için yapılan harcamaların yanı sıra afet sonrası yardım ve rehabilitasyon için yapılan harcamalar afetin yaşandığı ülkede kamu harcamalarında önceden tahmin edilmesi mümkün olmayan ciddi artışlara sebep olmaktadır. Bu arada, bir felaket durumunda ticari ve üretim faaliyetlerinin yavaşlaması başta olmak üzere, ihracat ve ithalatta muhtemel bir düşüş dolaylı ve dolaysız vergiler başta olmak üzere devlet gelirlerini olumsuz etkileyebilmektedir. Kamu harcamalarının artması buna karşın vergi gelirlerinin azalması sonucu artan bütçe baskısını azaltmak amacıyla hükümet, ya yeni vergilerle kaynak yaratacak ya da para arzını arttırıp, gerektiğinde döviz rezervlerini azaltarak iç veya dış borçlanma düzeyini arttırma yolunu seçecektir. Bu şekilde finansman seçeneği devletin borç yükünü arttırarak ekonomik hedeflerden sapılmasına yol açarak, enflasyonist bir etkiye sebep olacaktır (Benson, 1997: 54).

Büyük çaplı afetlerin ekonomiler üzerinde kısa vadede ciddi olumsuz etkileri olmakla birlikte, uzun vadede ekonomik büyüme ve kalkınmanın yavaşlaması ve yoksulluğun artması gibi olumsuz etkileri de olabilmektedir. Özellikle ekonomik dönüşümün yaşandığı gelişmekte olan ülkelerde kırılabilirlik çok daha fazla olabilir. Afetler ekonomiler üzerinde kısa vadede mali etkiler yaratırken, iyi planlama yapılmadığı takdirde uzun vadede kalkınma, büyüme gibi ekonomik etkilerle birlikte önemli bütçe baskılarına da neden olmaktadır (Benson & Clay, 2004: 1-2). Bu durum, doğal afetlerin sıklıkla meydana geldiği küçük ekonomilerin çoğu zaman yüksek borç - düşük büyüme kısır döngüsüne maruz kalmalarına yol açmaktadır (Cebotari & Youssef, 2020: 5).

Afetlerin yaşandığı ülkede ortaya çıkan en önemli mali sorunlardan bir tanesi vergi kaynaklarının kaybıdır. Şöyle ki yıkıcı etkisi yüksek olan afetler, bir taraftan üretim faktörlerinde ve birikmiş servette bir kayba neden olurken, diğer taraftan harcanabilir gelirin azalmasına ve ticari faaliyetlerin yavaşlamasına neden olduğu için dolaylı vergilerden elde edilen gelirin azalmasına yol açmaktadır. Ayrıca, can kaybının neden olduğu işgücü kaybı, işyerlerinin yıkılması sonucu ticari ve mesleki faaliyetlerin aksaması gelir üzerinden alınan vergilerde de bir kayba neden olmaktadır (Ünsal, 2016: 4). İlave olarak devletin afet bölgelerine yönelik uyguladığı terkin, muafiyet, istisna, indirim gibi vergi harcamaları da vergi gelirlerini azaltmaktadır.

Son yıllarda sıklığı giderek artan büyük çaplı afetler, meydana geldiği bölge ekonomileri üzerinde ciddi ekonomik hasara neden olmaktadır. Dünya genelinde doğal afetlerden kaynaklanan hasarın maliyetinin bazı yıllarda 300 milyar doların üzerine çıktığı görülmektedir. Özellikle 2011 yılında 371 Milyar Dolar ve 2017 yılında 327 Milyar Dolar doğal afet kaynaklı ekonomik hasar meydana gelmiştir. Şekil 1’de 1980-2023 yılları arası dönemde dünya genelinde doğal afetlerden kaynaklanan hasarın ABD Doları cinsinden maliyetine yer verilmektedir.

Kaynak: EM-DAT, CRED / UCLouvain (2024), <https://www.emdat.be/publications/>.

Afetler, potansiyel olarak uzun vadede etkisini gösteren, geniş bir yelpazede sosyal, finansal, ekonomik ve çevresel olumsuz etkiler yaratmaktadır. Bu etkilerin mali açıdan planlama ve yönetimi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde hem bireyler hem de hükümetler için afetlerin potansiyel olumsuz etkilerini azaltmak adına oldukça önemli ve gereklidir (OECD, 2015: 10).

3. Afetlere Yönelik Mali Risklerin Yönetilmesi

Afetlere yönelik mali hazırlık ve planlama yapmak, ülke ekonomilerinin afetlerden daha az etkilenmesi açısından oldukça önemli ve gereklidir. Zira yeterli planlama ve hazırlık olmadan yıkıcı afetlerle karşılaşılması durumunda, afet sonrası finansman ihtiyaçlarının çoğu zaman kalkınma bütçelerinden kaynakların kaydırılması veya daha pahalı krediler alınması yoluyla karşılanması durumuyla karşı karşıya kalınmaktadır. Bu durum bir ülkenin uzun vadeli büyüme ve kalkınma beklentilerine ve bütçe dengesine zarar vermektedir (Poundrik, 2011: 1).

Afetlere yönelik mali risklerin yönetilmesiyle ilgili mali planlamanın temel amacı, afet sonrasında gerekli olacak destek ve yardımların önceden planlanmasının yanı sıra, ihtiyaç duyulacak mali kaynağın gerekli olduğu anda hızlıca kullanılabilir olmasını sağlamaktır. Güvenilir ve önceden hazırlanmış bir plan, finansal ihtiyaçların hızla ve önceliklere göre sıralanarak, koordineli bir şekilde karşılanmasını, kaynakların verimli kullanılmasını ve afet sonrası koordinasyon sorunlarının azaltılmasını sağlamaktadır. Ayrıca, finansal planlama afet sonrası belirsizliklerin azaltılmasında da etkin rol oynamaktadır (AFAD, 2023: 6). Afet meydana geldikten hemen sonra müdahale için önceden yapılmış bir planlamanın olmaması, yeniden inşa ve iyileştirme çalışmalarının

gecikmesine yol açarak, afetlerin olumsuz etkilerinin artmasına neden olacaktır (Cebotari & Youssef, 2020: 5).

Doğal afetlerde risk yönetiminde devlete önemli rol düşmektedir. Buna göre doğal afetlerin yol açacağı riskinin azaltılmasında kamu sektörü altyapıyı güçlendirme, bölgeleri risk durumuna göre sınıflandırma, arazi kullanım yönetmelikleri ile inşaat yasalarını belirleme ve uygulamaları denetleme konularında düzenleyici bir rol üstlenirken, sigorta sektörü için yasal bir çerçeve oluşturma ve sigorta bilincinin yaygınlaştırılmasında da büyük role sahiptir (Dalkılıç, 2014: 135).

Kapsamlı bir risk yönetimi stratejisi riskleri daha iyi tanımlamaya, olumsuz olayların etkisini azaltmaya, ihtiyaç duyulan mali kaynağı temin etmeye ve acil durum hizmetlerini güçlendirmeye yönelik programları kapsayacak biçimde hazırlanmalıdır. Kamusal, siyasal, normatif ve mali alanda kapsamlı afet risk yönetimi stratejisi beş temel gruba ayrılmaktadır. Bunlar şu şekildedir (Ghesquiere & Mahul, 2010: 5-6; World Bank, 2014):

- Risk Tanımlama; Afet risklerini anlayarak ve doğal tehlikelerin potansiyel etkilerini tahmin ederek, afet ve iklim riski değerlendirmeleri hükümetlerin, toplulukların, işletmelerin ve bireylerin bu riski yönetmek için bilinçli kararlar almasına yardımcı olabilir (Riskli Bölgelerin Haritalanması; Öncelikli Koruma Bölgelerinin Belirlenmesi; Hangi Riskler ile Karşı Karşıya Kalınabileceğinin Tahmini).

- Risk Azaltma; Afet risk bilgileri farklı kalkınma stratejilerine, planlarına ve projelerine bilgi sağlayabilir ve bu da riskleri azaltabilir (Bölgesel ve Sektörel Planlama; Risk Azaltma Yönelik İnşaat Mevzuatı ve Alt Yapı Güçlendirme Çalışmaları; Eğitim ve Doğal Afetle Mücadele Kültürünün Oluşturulması).

- Mali Koruma; Mali koruma stratejileri hükümetleri, işletmeleri ve hane halkını afetlerin ekonomik yükünden korur. Bu stratejiler mali dengeyi korurken, devletin acil durumlara müdahale etme kapasitesini artırmaya yönelik programları içerebilir (Rezerv ve Bütçe Planlama; Risk Transferi, Sigorta, Sigorta Bağlantılı Menkul Kıymetler; Bütçe Ödeneği, Acil Durum Ödeneği).

- Hazırlık; Afet riski hiçbir zaman tamamen ortadan kaldırılamayacağı için yeterli hazırlık tedbirlerinin alınması çok önemlidir. Erken uyarı sistemleri, acil yardım, arama kurtarma çalışmaları ile hazırlıklı olmak afetlerin etkisini azaltmanın en uygun yollarından biridir (Müdahale Planlaması, Lojistik ve Ekipman Simülasyon Eğitimleri).

- Afet Sonrası Yeniden Yapılanma; Afet sonrası uzun vadeli kalkınmayı destekleyecek yeniden yapılandırma programlarının hazırlanması ve bu konuda devletin kademeleri arasında iş bölümünün yapılması ve kurumların teşvik edilmesi (Kurumsal Planlama, Yapıların Güçlendirilmesi; Yeniden İnşaa Politikalarının Planlaması; Rehabilitasyon Planları).

Afetlerin ekonomik yükünden hükümetleri, işletmeleri ve hane halkını korumaya yönelik geliştirilen mali koruma stratejileri, afetlere karşı dayanıklılığı geliştirebilmek için

temel alanlardan birisi olarak kabul edilmektedir. Bu stratejiler, mali dengeyi korurken, devletin acil durumlara müdahale edebilmek için gerekli mali kapasitesini artırmaya yönelik programları da içermektedir (World Bank, 2014). Büyük bir doğal afetin ardından “kimin nereye para harcayacağına” yönelik kuralların olmaması ya da net olmaması, yalnızca afete müdahalede gecikmelere yol açmakla kalmaz, aynı zamanda devlete gerçekleştiğinde büyük bütçe dalgalanmalarına yol açabilecek daha büyük maliyetler yaratabilir. Bu bağlamda son yıllarda sayıları giderek artan birçok devlet, afet sonrası mali şokları yumuşatmaya ve uzun vadeli ekonomik büyümenin ve mali hedeflerin aksamasını önlemeye yardımcı olması amacıyla mali koruma stratejileri geliştirmeye ve uygulamaya başlamıştır (OECD, 2019: 17-18). İyi planlanmış mali koruma stratejileri, hükümetlerin felaketlerin mali etkileriyle başa çıkmalarına yardımcı olabilir, fakat büyük deprem, kasırga gibi doğal afetlerin yıkıcı etkisinde vatandaşları ve konutları koruması çok mümkün değildir. Bu nedenle mali koruma, kapsamlı bir afet risk yönetimi stratejisinin yalnızca bir bileşenidir. Mali koruma stratejileri, bir afetin hemen sonrasında hükümetlerin kaynakları hızlı bir şekilde harekete geçirmesine yardımcı olurken, bir yandan da afetlerin uzun vadeli mali etkilerini azaltma konusunda etkili olabilir (Ghesquiere & Mahul, 2010: 5-6). Doğal afetlerin neden olabileceği sorunların yönetilmesi için yapılması gereken mali koruma stratejileri üç temel gruba ayrılmaktadır. Bunlar (Cebotari & Youssef, 2020: 3-4):

- Önceden alınacak önlemlerle daha dayanıklı altyapı ve yapıların güçlendirme çalışmaları ile afetin yol açabileceği mali riskinin en baştan azaltılması;
- Mali riskin sigorta veya diğer araçlar yoluyla kamudan aktarılması;
- Aktarılamayıp elde tutulan mali riskin önceden planlanması ve yönetilmesidir.

Doğal afetlerden kaynaklanan mali risklerin yönetilmesinde ülkeler, doğal afetlerin neden olabileceği büyük çaplı kayıpların önlenmesi, hafifletilmesi ve afet sonrası yaraların sarılmasına yönelik, afete hazırlık ve müdahale için gerekli finansal kaynağı temin edebilmek için bir dizi araç kullanmaktadır (IMF, 2016: 37-38). Bunlar koşullu yükümlülükler ile risk paylaşımı anlaşmaları ve sigorta, reasürans ve menkul kıymetler gibi risk transferi araçları ve kalan riskler için önceden planlanmış fon, ek bütçe gibi araçlardır.

4. Afetlere Yönelik Mali Risk Yönetiminde Koşullu Yükümlülüklerin Rolü

Koşullu yükümlülükler, gelecekte gerçekleşme potansiyeli olan, ancak tam olarak tahmin edilemeyen bir olay meydana geldiğinde, devletin yapması gereken yükümlülükleri ifade etmektedir. Koşullu yükümlülükler açık veya örtülü (zımni) olabilir. Açık koşullu yükümlülükler, gelecekte öngörülen bir durumun gerçekleşmesi durumunda sözleşmelerde veya kanunda önceden düzenlenmiş açık taahhütlerden kaynaklanabilecek harcamalardır. Örtülü (zımni) koşullu yükümlülükler ise, önceden herhangi bir taahhüt olmaksızın ahlaki yükümlülükler, kamu beklentileri veya hükümet üzerindeki siyasi baskılar nedeniyle ortaya çıkabilecek harcamalardır (OECD, 2019: 29).

Devletlerin, her ne kadar mali ve ekonomik olarak güçlü olsalar da, tabiat olaylarına bağlı olarak meydana gelen doğal felaketleri engellemesi ya da tamamen ortadan kaldırması söz konusu değildir. Burada kamu otoritesine düşecek temel görev, doğal felaketler sonucunda ortaya çıkabilecek can ve mal kaybını en aza indirecek gerekli önlemlerin alınması ve felaket sonrasında ortaya çıkan zararın imkânlar dâhilinde tazmin edilmesidir. Söz konusu zararların tazmin edilmesinde eldeki kaynakların öncelik sıralamasına göre optimal dağıtılması felaket sonrası zararların verimli bir şekilde karşılanması açısından oldukça önemlidir. Doğal felaketlerin meydana geleceği konumun, zamanın, şiddetin, ortaya çıkacak kaybın tam olarak tespit edilememesi koşullu yükümlülüğün ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Çelen, 2011: 42-43).

Doğal afetlerle mücadele ve afet sonrası yardımlar devletin koşullu yükümlülüklerinden birisidir. Deprem, sel, kuraklık, erozyon, kasırga gibi bir doğa olayı meydana geldiğinde, devlet bir yandan zarar gören altyapı ve binaların onarılması gibi açık yükümlülüklerini yerine getirmeye çalışırken diğer yandan kamuoyu beklentisi sonucu doğal afetlerden kaynaklanan ekonomik zararları karşılamak gibi örtülü yükümlülüklerle karşılaşmaktadır. Kamu kesiminin üstlenmek zorunda olduğu bu yükümlülükler bütçeye ek bir yük getirmekte, hatta bazı durumlarda devletin mali krize girmesine bile neden olabilmektedir (Altun, 2019: 76). Bu nedenle devletler olası doğal afetin neden olabileceği olumsuz etkileri afet öncesi, esnası ve sonrası yapılması gerekenleri planlayarak, mümkün olduğunca en aza indirmeye ve afet sonrasında yeniden yapılanmayı hızlandırarak süreci yönetmeye çalışmaktadır (Yavuz & Dikmen, 2015: 308). Koşullu yükümlülüklerin devlete olan maliyeti, koşul meydana gelene kadar görünmez olduğundan, bunlar gizli bir sübvansiyonu temsil eder. Devlet bütçesine ilerleyen dönemlerde bir yük olarak yansıtacağından, politik olarak da daha cazip görünmektedir (Brixi & Mody, 2022: 24).

Doğal afetlerle ilgili koşullu yükümlülüklerin yürütülmesinde atılması gereken adımlar şu şekildedir (OECD, 2019: 42):

- Koşullu yükümlülüklerin tanımlanması,

Koşullu yükümlülüklerin belirlenmesi, bir afet meydana geldiğinde hükümet için ortaya çıkabilecek mali taahhütlerin kaynakları için bir temel oluşturur. Açık yükümlülükler hem merkezi hem de yerel hükümet taahhütlerinden oluşmaktadır. Afetle ilgili koşullu yükümlülüklerinin değerlendirilmesi, hem açık hem de mümkün olduğu ölçüde örtülü yükümlülüklerin tanımlanmasını gerektirir.

- Koşullu yükümlülüklerin miktarının belirlenmesi,

Bir hükümetin yükümlülüklerinin büyüklüğünü tahmin edebilmesi, felaketler meydana gelmeden önce politika oluşturma konusunda bilinçli bir şekilde planlama yapmasını sağlayabilir. Hükümetlerin afetle ilgili koşullu yükümlülüklerini niceliksel (miktersal) olarak belirlemesi zor olsa da ya da belirlenebilse bile uygulanabilirliği kolay olmasa da, hükümetlerin bu yükümlülüklerin düzeyi ve bunların kamu maliyesi üzerindeki potansiyel etkileri hakkında en azından niteliksel bir anlayışa sahip olmaları, olası afetler sonrasında mali risk yönetiminin yapılabilmesi için gereklidir (IMF, 2016: 4).

Hükümetin üstleneceği felaket kurtarma maliyetlerine ilişkin bir tavan maliyet belirlenmesi ve bu maliyeti dikkate alınması, yerel yönetimlere ve özel aktörlere sorumluluklarını yerine getirme konusunda baskı yaratmaktadır.

- Şarta bağlı yükümlülükleri eldeki mali kaynaklara göre değerlendirilmesi,

Ülkeler, iyi bir planlama ile birlikte afet sonrası gerekli mali kaynağın sağlanmasını ve olası afet durumunda ihtiyaç duyulacak finansmanın ne kadarının karşılanabileceğini önceden tahmin edebilmektedir (AFAD, 2023: 6).

- Şarta bağlı yükümlülüklerin şeffaf bir şekilde açıklanması,

Afetlere yönelik yükümlülüklerin ve bunları yönetme stratejilerinin açık ve şeffaf bir şekilde yönetilmesi koşullu yükümlülüklerin etkinliği bakımından oldukça önemlidir. Hükümetler, afetle ilgili koşullu yükümlülükleri ve bunları yönetme stratejisini açıklayarak, afet risklerinin mali etkilerini yönetme açısından güven yaratırlar. Hükümetin afetle ilgili koşullu yükümlülükleri yönetme stratejisinin yayınlanması, uygulanacak stratejilerin kamuoyu tarafından da incelemesine olanak sağlar ve kaynakların daha faydalı alanlarda kullanımını sağlamak için hükümet üzerinde baskı oluşmasını sağlamaktadır. Koşullu yükümlülüklerin düzenli olarak kamuoyuna açıklanmasını gerektiren bir mali sorumluluk yasası çıkarılmalı ve bu yasadaki yayınlanan raporların uygulamada denetime tabi tutulması da yer almalıdır (OECD, 2019: 60). Doğal afetlerin neden olduğu mali risklerin daha iyi anlaşılması, şeffaf raporlama, denetim ve etkin risk yönetimi ile birleştiğinde mali güvenilirliği ve kamu maliyesinin sürdürülebilirliğini desteklemektedir (IMF, 2016: 4).

- Devletin koşullu yükümlülükleri mümkün olduğunca azaltması planlanmalıdır,

İyi tasarlanmış afet risk finansman stratejileri, hükümetler ve hane halklarının risklerini azaltmak için mali teşvikleri de içermelidir. Bu alanda politika yapıcılarının bir ülkenin maruz kaldığı risklere karşı duyarlı olması gerçeği, risk azaltmayı desteklemek amacıyla kaynakların afet müdahalesinin ötesinde harekete geçirilmesine yardımcı olabilir (Ghesquiere & Mahul, 2010: 6). Afet yönetim politikaları bireyler, işletmeler ve yerel yönetimleri risk azaltma ve riski transfer etmeye yönelik planlanmalıdır.

Doğal afet sonrasında devletlerin bütçelerini daha iyi yönetebilmesi için koşullu yükümlülükler belirlenirken, kamunun üzerine düşen yükün hafifletilmesi amacıyla yükümlülüklerin paylaşılmasına yönelik stratejiler geliştirilmelidir. Koşullu yükümlülüklerin paylaşılması için atılması gereken adımlar şu şekildedir (OECD, 2019: 64):

• Afet sonrasında devletin kademeleri arasında (merkezi yönetim – yerel yönetimler) net maliyet paylaşım mekanizmaları tanımlanmalıdır.

• Afetler öncesinde afet risklerini azaltmak amacıyla hem yerel yönetimler hem de sivil toplum kuruluşları için teşvikler oluşturulmalıdır.

• Hükümet ile özel aktörler arasında maliyet paylaşımı veya kamu özel ortaklıkları gibi stratejiler geliştirilmelidir.

- Hükümetin üstleneceği felaket kurtarma maliyetlerine ilişkin bir tavan maliyet belirlenmeli ve bu maliyet dikkate alınmalıdır.
- Artık riskleri (elde kalan riskler) karşılamak için (tavan maliyetin aşması durumunda) finansal stratejiler geliştirilmelidir.

Doğal afetlere yönelik açık koşullu yükümlülükler belirlenirken, merkezi ve yerel yönetimler arasında afet sonrası müdahale ve ilk yardım hizmetleri, kamu varlıklarının yeniden inşası ve bakım masraflarının üstlenilmesi, zarar gören özel varlıklar için kurtarma finansmanı sağlanması gibi yetki paylaşımı düzenlemeleri dikkate alınmalıdır. Bu hususta merkezi yönetim, yerel yönetimlere yükümlülüklerini yerine getirirken gerektiği durumlarda mali destek de sağlayabilir (OECD, 2019: 47). Birçok hükümet, afet nedeniyle oluşan maliyetlerin karşılanması için kendi yönetim düzeyleri arasında özel maliyet paylaşımı düzenlemeleri yapmaktadır. Özellikle merkezi hükümetlerin yerel yönetimlere yönelik geniş kapsamlı yardım sunduğu ekonomilerde, maliyet paylaşımı düzenlemeleri yerel yönetimleri riski azaltmak için yatırım yapmaya ve risk transferi konusunda üzerine düşen maliyeti azaltmanın etkinliğini değerlendirmeye yönlendirmektedir. Afet sonrası merkezi yönetimin yerel yönetimlere mali yardım sağlama süreci, merkezi hükümetlerin yerel meslektaşlarını uygun risk yönetimine katılmaya teşvik etmeleri için önemli bir neden yaratmaktadır. Özellikle afet sonrası önemli yükümlülüklerden biri olan ve ciddi maliyet doğuran yeniden yapılanmada, daha iyi bir şekilde yeniden inşa etmeyi teşvik etmek, bir dahaki sefere bir felaket meydana geldiğinde aynı hasarları önlemek için gereklidir (OECD, 2019: 64).

Doğal afetlere yönelik koşullu yükümlülükler belirlenirken dikkat edilmesi gereken bir diğer konu ise, sivil toplum kuruluşlarına ve işletmelere afet öncesi gerekli tedbirleri almaya yönelik teşviklerin sağlanmasıdır. Afet yaşanmadan önce gerekli tedbirlerin alınması, hem afetin doğuracağı zararın hafifletilmesi hem de can kaybının azaltılması bakımından oldukça önemlidir. Bu alanda afet öncesinde gerekli tedbirleri almaya yönelik düzenlemeler hayata geçirilmeli ve işletmelerin afet önleme çabaları teşvik edilmelidir. Bu uygulamalar afet sonrası nihai hükümet yükümlülüklerinin etkili bir şekilde sınırlandırmasına yardımcı olabilir (OECD, 2019: 48).

Afetlerin kamu üzerindeki mali yükü hafifletmesi amacıyla hükümet ile özel aktörler arasında yapılacak maliyet paylaşımı anlaşmaları ya da kamu-özel ortaklıkları oldukça önemlidir. Afetlerden kaynaklanan zararın finansmanı bağlamında kamu-özel ortaklıkları, mali risklerle mücadele etmek için hükümetle ve özel sektör aktörleri arasındaki iş birliği çabalarıdır. Bu ortaklıklar, afet riskini azaltma, afete hazırlık ve afet sonrası iyileştirme konularında hem kamu hem de özel sektörlerin güçlü yönlerini, kaynaklarını ve kapasitelerini kullanmayı hedeflemektedir. Bu iş birliklerinin temel amacı, afet riskinin kamu üzerindeki yükünü azaltmak, afetle ilgili hazırlık, müdahale ve iyileştirme süreçleri bakımından özel aktörleri teşvik etmek ve bu süreçleri hızlandırabilmek için hem kamu hem de özel sektör kaynaklarından, uzmanlıklarından ve kapasitelerinden maksimum düzeyde yararlanmaktır. Afet finansmanı bakımından kamu-özel ortaklıkları sigorta sistemi, risk paylaşımı düzenlemeleri, acil durum fonları veya altyapı yatırımları gibi çeşitli biçimlerde olabilmektedir. Örneğin, kamu kesimi doğal

afetlere maruz kalan hane halkı ve işletmelere uygun ve kapsamlı bir sigorta ürünü sunabilmek için özel sigortacılarla işbirliği yapabilmekte ya da özel bankalar veya yatırımcılarla işbirliği yaparak bir afet acil durum fonu oluşturabilmektedir (AFAD, 2023: 87).

Koşullu yükümlülüklerin afetle mücadeleyi teşvik etme gibi destekleyici bir yanı olmasının yanı sıra doğru ayarlanmadığında afet tedbirlerini alma konusunda caydırıcı etkisi de olabilmektedir. Şöyle ki, doğal afetler sonrası mali yardım beklentisi, özel paydaşların afet sigortası da dâhil olmak üzere risk azaltma önlemlerine yatırım yapmalarını engelleyebilir. Bir afet sonrasında hane halkını desteklemeye yönelik geniş kapsamlı bir taahhüt, bireysel hane halkını afetlere yönelik gerekli tedbirleri alma yönünde yatırımlar yapmaktan caydırabilir. Öte yandan olası afet sonrası yardıma ilişkin açık yönergeler, merkezi yönetimin yardım konusunda bir sınır belirlemesi ve bu sınırı dikkate alması, özel aktörlerle daha iyi iletişim gibi uygulamalar hane halkının önleyici katkılarını artırabilir (OECD, 2019: 47-48).

Afetle ilgili koşullu yükümlülükler ile devlete ait alt birimlerle yapılan maliyet paylaşımı anlaşmaları ile hükümetler üzerindeki mali yükü hafifletilebile, mali risk devam etmektedir. Hükümetler üzerinde kalan bu mali riskler (artık riskler) için gerekli finansal kaynağı geçmişte genellikle doğal afet meydana geldikten sonra temin etme yolunu tercih etmekteydi (Bevan & Cook, 2015: 12). Günümüzde ise hükümetler, afet sonrası finansmana hızlı ve en etkili şekilde erişimi güvence altına almak ve doğal afetlerden doğan koşullu yükümlülükleri azaltmak için gerekli mali kaynağı afet meydana gelmeden önce sağlamaya yönelik stratejiler uygulamaktadır.

5. Afetlerde Koşullu Yükümlülükleri Azaltmaya Yönelik Finansal Araçlar

Devletin doğal afetlerin yol açtığı hasarların finansmanına doğrudan katılması ve bu hasarın vergiler yoluyla finanse edilmesi, afet maliyetlerinin tüm vergi mükelleflerine yansıtılması anlamına gelmektedir. Bu durum, doğal afetlerin yol açtığı mali riskin adaletsiz bir biçimde dağılmasına neden olmaktadır (Erpek, 2007: 9). Doğal afet olasılığını azaltmak için hükümet politikasının yapabileceği çok az şey vardır; dolayısıyla sigorta, fon gibi afetin kamu üzerinde yaratacağı maliyetleri hafifletici araçların kullanılması uygun bir strateji olarak kabul görmektedir (IMF, 2016: 12).

Afetlerde devlet, maliyet paylaşımı anlaşmalarına yönelik koşullu yükümlülükler ile üzerindeki mali yükü hafifletilebile devam eden mali risk afet öncesi ve afet sonrası finansal araçlarla transfer edilebilmektedir (Hofman & Brukoff, 2006: 5). Doğal afet meydana geldikten sonra ulaşılabilen finansal araçlar, bazı durumlarda afetin yaratacağı tahribata ve afet öncesi gerekli tedbirlerin alınma durumuna göre afetlerden kaynaklanan kayıpların telafisine yetebilmektedir. Ancak, bu tür kaynakların afetin sebep olacağı zararın tazmininde bazı dezavantajları olabilir. İlk olarak, afet sonrası mümkün olduğunca acil müdahaleye ihtiyaç duyulurken, bu müdahale için gerekli olan kaynakların afet sonrası tahsis edilmesi ve bunların fiilen kullanıma sunulması çok fazla zaman alabilir. Burada yabancı ülkelerden sağlanabilecek kaynaklarda ise süre daha da

uzamaktadır. İkincisi ise, afetin yaralarının sarılması bakımından oldukça önemli bir yeri olan yardımsever yabancı bağışçılardan aktarılacak kaynaklar, diğer ülkelerin eş zamanlı yardım ihtiyaçları olduğu durumda yardıma ulaşma bakımından bir rekabetle karşı karşıya kalınmasına neden olabilmektedir. Son zamanlarda doğal afet vakalarının giderek artması göz önüne alındığında, bu durumun ilerde daha da önemli bir sorun haline gelebileceği düşünülmektedir. Afet öncesi finansman araçları etkin bir şekilde kullanıldığında, afet sonrası bağış yapan kaynaklara olan bağımlılık azalacak ve ihtiyaç duyulan kaynakların önceden güvence altına alınması sağlanmış olacaktır (Hofman & Brukoff, 2006: 5-6).

Afetlerin neden olduğu mali riski hafifletmek amacıyla afet yaşanmadan önce gerekli önlemlerin alınması oldukça önemlidir (Avdar & Avdar, 2022: 11). Afet öncesi finansal araçlar afet meydana gelmeden önce yapıları güçlendirme ve doğal afetlerin yaratacağı tahribatı giderme yönünde devlete düşen açık ve örtülü koşullu yükümlülükleri azaltmada kullanılabilecek temel araçlardan birisidir (Çelen, 2011: 54). Ancak afet öncesi finansal araçların gelişmiş ülkelerde daha yaygın kullanılmasına rağmen; gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde ise ya hiç kullanılmadığı ya da kullanımının çok sınırlı olduğu dikkat çekmektedir (Yavuz & Dikmen, 2015: 319).

Politika yapıcılar, doğal afet kaynaklı mali risklerin finansmanına ve bunların rutin bütçe ve kamu mali yönetimi süreçlerine dâhil edilmesine ilişkin kararların uygun şekilde uygulanması bakımından önemli bir role sahiptir. Afet riskinin finansmanına yönelik afet öncesi ve sonrası araçlar arasındaki denge önemli bir stratejik konudur. Vergi teşvikleri, bütçe dışı fonlar, kamu sigortası ve kamu-özel sektör ortaklıkları iyi tasarlanmadığı takdirde yeni mali risk kaynakları ortaya çıkarabilir veya mali riski şiddetlendirebilir (OECD, 2019: 69). Afetlere yönelik hükümete düşen mali yükü hafifletmeye yönelik araçlar; afet öncesi ve afet sonrası olarak Tablo 1’de da yer almaktadır.

Tablo 1: Mali Yükü Hafifletmeye Yönelik Araçlar

Afet Öncesi Finansman	Afet Sonrası Finansman
Afet rezerv fonu	Ek bütçe
Acil durum bütçesi	Borçlanma (ulusal / uluslararası)
Koşullu finansman kredisi / hibesi	Vergileme
Risk transferi sigortaları / Afet Sigortaları	Uluslararası yardımlar
Felaket tahvilleri ve diğer transfer araçları	Afet sonrası fonlar

Kaynak: (OECD, 2019: 68).

Risk finansman araçlarının afetlerin sıklığı ve şiddetine göre seçilmesi gerektiği uluslararası literatürde kabul görmektedir. Sıklığı yüksek ve şiddeti düşük olan riskler (örneğin su baskınları), ülke içi kaynaklarla kendi kendine finanse edilebilir. Afet rezerv fonları veya bütçe tahsisi bu durumda uygun araçlar olacaktır. Öte yandan, sıklığı düşük

ve şiddeti yüksek olan risklerin (deprem ve tsunamiler) büyük hasara yol açması muhtemeldir ve bunlar daha donanımlı üçüncü taraflara devredilmelidir. Afet tahvilleri, reasürans ve afet sigortası havuzları bu kategoriye girmektedir (Poundrik, 2011: 1).

Afetlere yönelik fonlar, afetle ilgili koşullu yükümlülükler için ortak bir ön bütçeleme mekanizmasıdır. Hükümetlerin diğer harcama programlarını kesmeye veya ek yasama yetkisi aramaya gerek kalmadan afetlere anında müdahale edebilmesini sağlar. Çoğu durumda, bu tür mekanizmalar özellikle ciddi afet olaylarına tepki olarak oluşturulmuştur. Rezerv fonlarına ek olarak, hükümetler genellikle yeni borç veya vergilendirme yoluyla finanse edilen ek bütçeler de kullanabilir. Afet beklentilerinin ve şiddetinin daha düşük olduğu ekonomilerde, hükümetler acil durum bütçesi kalemini tercih edebilir, böyle bir araç nadiren yalnızca büyük afetler için de tahsis edilebilir. Ayrıca, bir felaket gerçekleştiğinde anında ödeme yapılmasına da olanak tanıyan koşullu kredi olanakları, yüksek hasar/düşük olasılıklı felaket olaylarıyla karşı karşıya kalan hükümetler için ayrılmış rezervlerle birlikte kullanılabilir (OECD, 2019: 68).

Risk transfer araçları maliyetli olma eğilimindedir ve bu nedenle büyük bir felaketin ardından finansmana erişimin kesintiye uğrama riskinin olduğu durumlar için daha uygun olabilir (IMF, 2016: 39). Afet sigortaları, reasürans işlemleri ve afet tahvilleri gibi araçlar afetlerin neden olacağı riskin transferi bakımından oldukça önemlidir. Devlet sigorta programları ise genellikle, yıkıcı etkisi büyük olan, nadir olarak ortaya çıkan afetlerde özel sektör tarafından sigorta kapsamına alınamayan ya da alınmak istenmeyen riskleri karşılamaktadır (Brixi & Mody, 2022: 24). Afet riskinin yönetilmesi ve transferi için en ideal yöntemlerden birisi olarak kabul edilen doğal afet sigortası, pek çok gelişmekte olan ülkede ya yeterince gelişmemiş ya da hiç yoktur. Alternatif olarak ülkeler, gelecekteki yıkıcı doğal afetlerin yaşanması ihtimaline karşı, afet sonrası yaraların sarılması ve yeniden yapılanma için gerekli finansman kaynağına ulaşmak amacıyla normal zamanlarda kamu tasarrufları oluşturarak kendi kendilerini de sigortalayabilirler (Rasmussen, 2006: 182).

6. Türkiye’de Doğal Afetlere Yönelik Koşullu Yükümlülükler ve Finansal Araçlar

Türkiye'nin sismik açıdan aktif bir bölgedeki coğrafi konumu, ülke nüfusu için önemli bir risk oluşturmaktadır. Doğu Anadolu ve Kuzey Anadolu Fay Hatlarına yakınlığı nedeniyle özellikle Doğu Anadolu Bölgesi olmak üzere birçok bölge deprem riski ile karşı karşıyadır. Türkiye'de depremler en yıkıcı afetler arasında yer almakta olup afetlere bağlı ölümlerin %60'ından fazlasını oluşturmaktadır. 1900'den 2020'ye kadar Türkiye'de şiddeti 5 ve üzerinde olan yaklaşık 1.796 potansiyel hasar verici deprem yaşanmış ve yaklaşık 86 bin can kaybı meydana gelmiştir. Son olarak 6 Şubat 2023'te şiddeti 7,8 ve 7,5 büyüklüğündeki iki güçlü deprem ülkede 50 bin 783 kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur (EM-DAT, 2023; AFAD, 2018: 46).

Tablo 2’de Türkiye’de 1900 yılından günümüze kadar başta 7 ve üzeri şiddetli depremler olmak üzere ölümcül doğal afetler ve bu afetlerden kaynaklı ölü sayıları gösterilmektedir.

Tablo 2: Türkiye'nin En Ölümcül Doğal Afetler (1900 – 2023)

Tarih	Doğal Afet Türü	Bölge	Şiddet / Olay	Ölü Sayısı
1908	Sel	Tokat	-	233
1939	Deprem	Erzincan	7,8	32.700
1943	Deprem	Samsun	7,5	4.020
1944	Deprem	Bolu	7,2	3.959
1957	Sel	Ankara	-	169
1976	Deprem	Van	7,0	3.850
1983	Deprem	Erzurum	7,0	1.155
1992	Çığ	Güney Doğu Anadolu	14 Olay	328
1995	Su Baskını	İzmir	-	65
1995	Çamur Akması	Isparta - Senirkent	-	74
1999	Deprem	İzmit-Gölcük	7,6	17.118
2011	Deprem	Van	7,0	644
2023	Deprem	Kahramanmaraş	7,8 – 7,5	50.783

Kaynak: EM-DAT, (Earthquakes in Türkiye A Review from 1900 to Today); AFAD, 2018: 13)

6.1. Türkiye’de Geçmişten Günümüze Afet Yönetimi ve Koşullu Yükümlülükler

Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanından itibaren afet mevzuatı, meydana gelen her doğal afetten sonra, o olaya yönelik özel bir yasa çıkarılmasıyla gelişmiş ve daha çok afetlerden zarar görenlere yardım etmek ve yaraları hızla sarmak amacıyla müdahale, ilk yardım, yeniden inşa ve toparlanmaya yönelik tedbirlerin alınması çalışmalarına ağırlık verecek hükümleri kapsamaktadır. Belirtilen zaman diliminde doğal afetlere yönelik dağınık ve çeşitli kuruluşlar eliyle yürütülmeye çalışılan bir yapı oluşmuştur. Cumhuriyet tarihinden günümüze kadar geçen sürede doğal afetlere yönelik yasal ve kurumsal düzenlemeler Tablo 3’de yer almaktadır (AFAD, 2018: 16).

Tablo 3: Türkiye’de Cumhuriyet Tarihi Boyunca Doğal Afetlere yönelik Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler

Kent arazilerinin düzenlenmesine yönelik 1930 yılında yürürlüğe giren “ <i>Belediye Kanunu</i> ”.	<ul style="list-style-type: none"> - Türkiye’de Cumhuriyeti’nin ilanından, 1940’lı yılların ortalarına kadar doğal afetlere müdahale ve iyileştirme faaliyetleri “Türkiye Kızılay Derneği” tarafından gerçekleştirilmiştir. - Bu dönemde yerel halk ve askeri birlikler tarafından arama kurtarma çalışmaları yürütülürken, etkilenen kişilerin acil ihtiyaçları da Kızılay çatısı altında oluşturulan acil durum komiteleri tarafından karşılandı. - Gerekli olan mali kaynaklar merkezi hükümetten sağlanan yardımlar ve yurtiçi ve yurtdışı yardımlardan meydana gelmiştir.
1939 yılında yaşanan Erzincan Depremi sonucu; 1940 yılında “ <i>Erzincan’da ve Erzincan Depreminden</i> ”	<ul style="list-style-type: none"> - Deprem sonrası, 1939 yılında Yapı ve İmar İşleri Reisliği kuruldu. - İlk defa deprem bölgesinde bulunan mükelleflerin tüm vergi borçları silinmiştir.

<p>Müessir olan Mıntikalarda Zarar Görenlere Yapılacak Yardımlar Hakkında Kanun</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Evleri yıkılan veya hasar görenlere ücretsiz olarak arsa ve yapı malzemesi yardımı yapılmıştır. - Memurlara ve diğer çalışanlara yönelik üç maaş avans verilmiştir. - Erzincan Belediyesi'ne kentin yeniden imarı için kamulaştırma yetkisi verildi ve depremin zararlarının karşılanması için ödenek ayrıldı.
<p>1944 yılında çıkartılan "Yer Sarsıntılarından Evvel ve Sonra Alınacak Tedbirler Hakkında Kanun" ile afet risklerin azaltılması ve hazırlık faaliyetlerine yönelik tedbirlere ilk kez bu Kanun kapsamında yer verilmiştir.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Türkiye Yer Sarsıntısı Bölgeleri Yapı Yönetmeliği (şimdiki adıyla Afet Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkında Yönetmelik) hazırlandı, - Türkiye'nin deprem tehlike haritası belirlendi, - Deprem bölgelerinde yapılacak binalara ilişkin kurallar yönetmeliğe dâhil edildi, - Yerleşime açılacak yeni alanlarda öncelikle jeolojik etütlerin yapılması zorunlu hale getirildi, - Afet meydana gelmeden önce il ve ilçelerde acil yardım ve kurtarma plan ve programları hazırlandı, - Deprem anında yapılacak işlemlere ilişkin yönetici ve halkın görev ve sorumlulukları belirlendi, - 1956'da yasalaşan İmar Kanunu ile belediye sınırları ve mücavir alanlar içindeki planlama, inşaat ve ruhsatlandırma kurallara tabi tutulmuş ve yeni yerleşim alanlarının belirlenmesinde ilk kez doğal afet tehlikesinin dikkate alınmasına ve fenni mesuliyet ile yapı denetimi sağlanmasına öncelik verilmiştir. - Kanunun gerektiği işleri yürütmek üzere 1958 yılında İmar ve İskân Bakanlığı kurulmuştur.
<p>1959 yılında "Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun", diğer bir ifade ile "Afet Kanunu" çıkartılmıştır.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Cumhuriyet döneminde çıkarılan tüm kanunları tek kanunda toplayan kanunun amacı; Doğal afetler nedeniyle oluşabilecek can ve mal kayıplarını mümkün olan en düşük düzeye indirmek, afet sırasında ve sonrasında etkin bir şekilde işleyecek organizasyonel yapıyı oluşturmaktır. - Kanunla her afetten sonra ayrı bir yardım kanunu çıkarılması uygulamasına son verilerek Genel Bütçe dışında Afet Fonu oluşturulması öngörülmüştür. - Afet İşleri Genel Müdürlüğü 1965 yılında kurulmuştur.
<p>1985 tarihinde "İmar Kanunu" revize edilmiştir.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Kanunun getirdiği en önemli yenilik, imar planlarının hazırlanması ve yürütülmesinde yerel yönetimlere yetki vermesidir.
<p>1999 Marmara Depreminin ardından "Doğa Kaynaklı Afetlere Karşı Alınacak Önlemler ve Afetler Nedeniyle Doğan Zararların Giderilmesi İçin Yapılacak Düzenlemeler Hakkında Yetki Kanunu" yürürlüğe girmiştir.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Türkiye'de afet yönetimi ve koordinasyonu alanında dönüm noktası 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi'dir. - Afet sonrasında mevcut yapılarda meydana gelen hasarların karşılanması amacıyla sigorta teminatı sağlamak üzere kamu tüzel kişiliğine sahip Doğal Afet Sigortaları Kurumu (DASK) kurulmuştur. - Yapı güvenliğinin artırılması ve kusurlu inşaatlar nedeniyle can ve mal kayıplarının azaltılması amacıyla etkin ve verimli bir yapı denetim sisteminin, bağımsız, deneyimli, yetkin sorumlu kişi ve kuruluşlar tarafından sağlanabileceği gerçeğinden yola çıkılarak, 2000 tarihinde Yapı Denetimi Hakkında kararname çıkartılmıştır. - Bu kapsamda yapı denetim kuruluşları, denetçi mimarları, mühendisleri, laboratuvar personeli ve inşaat müteahhitleri kusurlarından (15 yıl) sorumlu tutulmuştur.
<p>2009 yılında "Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)" kurulmuştur. Bu çerçevede; Türkiye'de yeni bir afet yönetim modeli uygulamaya</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Afetlerde görev yapmakta olan İçişleri Bakanlığı'na bağlı Sivil Savunma Genel Müdürlüğü, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'na bağlı Afet İşleri Genel Müdürlüğü ve Başbakanlığa bağlı Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü kapatılarak, Başbakanlığa bağlı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı kurulmuş, yetki ve sorumluluklar tek bir kurumda toplanmıştır.

konulmuş olup, getirilen bu model ile öncelik “Kriz Yönetiminden “Risk Yönetimine” verilmiştir	- AFAD, afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması, afet ve afet sonrası müdahale amacıyla gerekli faaliyetlerin planlanması, yönlendirilmesi, desteklenmesi, koordine edilmesi ve etkin bir şekilde uygulanması amacıyla ülkenin tüm kurum ve kuruluşları arasında iş birliğini sağlayan kurumdur.
2013 yılı “ Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) ”, 2011 Van Depremi sonrasında yayımlanmıştır	- TAMP, Türkiye’de afet ve acil durumlara müdahalede görev alacak kuruluşları ve gerçek kişileri kapsamaktadır. - Afet ve acil durumlardan kaynaklanan zararların önlenmesi için tehlike ve risklerin önceden belirlenmesi planlanmıştır, - Afet meydana gelmeden önce oluşabilecek zararları önlemek veya en aza indirecek önlemleri alınmıştır, - Etkin müdahale ve koordinasyonun sağlanması ile afet sonrası kurtarma çalışmalarının bir bütünlük içinde yürütülmesi planlanmıştır.

Kaynak: (AFAD, 2018: 18-39).

Son olarak 24.02.2022 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanan 31.760 sayılı Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği ile afet ve acil durumlara müdahalede ihtiyaç duyulacak kapasitenin ulusal ve yerel düzeyde planlanması, olay yerine hızlı ve etkin bir şekilde ulaştırılması ve kullanılmasının sağlanması, müdahale hizmetlerini ve bu hizmetlerin koordinasyonundan sorumlu birimlerin görev ve sorumluluklarının belirlenmesi amaçlanmaktadır (Md. 1). Yönetmelik afet ve acil durumlarda müdahale hizmetlerini yürütecek bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları, valilikler, kaymakamlıklar, sivil toplum kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişileri, bunların görev ve sorumlulukları ile bunlar arasındaki işbirliği ve koordinasyona dair iş ve işlemleri kapsamaktadır (Md. 2). Bakanlık tarafından, bakanlıklar ile kurum ve kuruluşlarının katılımıyla afet ve acil durumlara ilişkin Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) hazırlanmaktadır. TAMP afet öncesi, sırası ve sonrasına ait müdahale planlamasının temel prensiplerini içermektedir (Md. 6/1).

Yönetmeliğe göre, afet ve acil durum öncesi hazırlık, afet ve acil durum sırasında müdahale ile afet ve acil durum sonrası toparlanma çalışmaları kapsamında çeşitli bakanlıklar arasında işbölümü yapılmaktadır (Md. 22). Buna göre; haberleşme, ulaştırma, nakliye, ikmal ve teknik destekleri için “Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı”; güvenlik, trafik, tahliye ve yerleştirme hizmetlerinden “İçişleri Bakanlığı”; her türlü sağlık hizmetlerinden “Sağlık Bakanlığı”; enkaz kaldırma, hasar tespit, kimlik tespiti, yangın ve defin hizmetlerinden “Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı”; psikolojik ve sosyal destek, aynı bağış, depo ve dağıtım hizmetlerinden “Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı”; tarım, orman, su ve hayvancılık hizmetlerinden “Tarım ve Orman Bakanlığı”; zarar tespiti hizmetlerinden “Hazine ve Maliye Bakanlığı”; beslenme hizmetlerinden “Türkiye Kızılay Derneği” sorumlu tutulmuştur. Bunlar dışında, arama ve kurtarma, barınma, bilgi yönetimi, uluslararası destek ve işbirliği, finans ve kaynak yönetimi, ulusal ve uluslararası nakdi bağış hizmetleri gibi hizmetlerden de “Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı” sorumlu tutulmuştur.

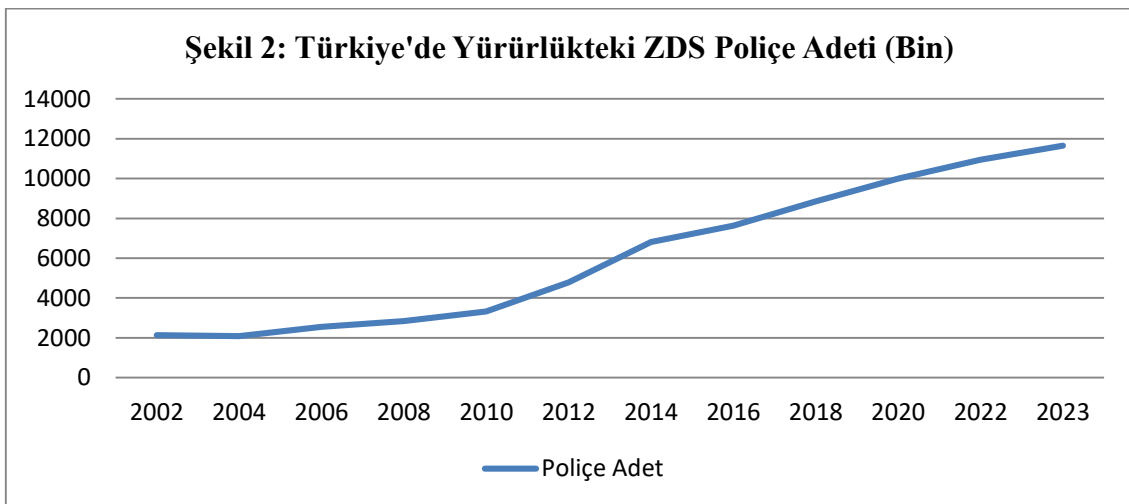
6.2. Türkiye’de Afetlere Yönelik Finansal Araçlar

Türkiye’de afetlere yönelik finansal destek adımları özellikle büyük bir doğal afet yaşandıktan sonra atılmaktadır. Örneğin, 1999 Marmara depremi sonrasında zorunlu deprem sigortası uygulaması başlatılmış olup, 2000 yılında Doğal Afet Sigortaları Kurumu (DASK) kurulmuştur. Afet fonu afet yaşandıktan sonra uygulanırken, 2023 Kahramanmaraş depreminden sonra Afet Yeniden İmar Fonu kurularak afetlerden önce uygulamaya konulmuştur. Ülkede, geçmişte afet sonrası finansal araçlar yaygın olarak kullanılmasına karşın, günümüzde afet öncesi finansal araçlar daha yaygın kullanılmaktadır.

Türkiye’de afetlere yönelik finansal araçların başında zorunlu deprem sigortaları, konut ve tarım sigortalarında yer alan doğal afetlere yönelik teminatlar, afet yeniden imar fonu, afet sonrası fon uygulamaları, ek vergiler gibi uygulamalar yer almaktadır.

6.2.1. Doğal Afet Sigortaları Kurumu (DASK)

17 Ağustos 1999 tarihinde meydana gelen, çok büyük can ve mal kaybına neden olan Marmara Depremi sonrasında kamu otoritesi tarafından deprem zararlarının en aza indirilmesi amacıyla alınan tedbirlerden birisi Zorunlu Deprem Sigortası’na (ZDS) ilişkin düzenlemedir. Bu kapsamda 27 Eylül 2000 tarihinde DASK kurulmuştur. Bir sigorta havuzu olan ve kamu tüzel kişiliği niteliği taşıyan DASK, ZDS teminatı sunmaktadır. Kar amacı gütmeyerek kurulmuş olan DASK, kamu ve özel sektör ortaklığı ile özgün bir organizasyon yapısına sahiptir. ZDS ile deprem ve depremin neden olduğu yangın, yer kayması, infilak ve su basması risklerine karşı teminat sağlamaktadır. Ülke için bir teminat havuzu oluşturan DASK, bireyler için de mesken güvencesi sunmaktadır (DASK, 2022: 18). Şekil 2’de Türkiye’de zorunlu deprem sigortası poliçe sayısı yer almaktadır.

Kaynak: DASK (2024), İstatistik ve Teknik Çalışmalar, <https://dask.gov.tr/tr/police-uretim>.

Zorunlu deprem sigortasının ilk uygulamaya konulduğu yılı takip eden 2001 yılında 2,4 milyon poliçe yapılırken, sonraki iki yılda poliçe sayısında bir gerileme olduğu

görülmektedir. Ancak 2004 yılından itibaren poliçe sayısında her yıl bir önceki yıla göre artış yaşanmıştır. 2004 yılında 2,1 milyon olan poliçe sayısı her yıl sürekli artarak 2023 yılına geldiğinde 11,6 milyon seviyelerine ulaşmıştır.

Zorunlu Deprem Sigortası'nın daha yaygın hale getirilmesi için elektrik ve su abonelikleri, tapu işlemleri, konut kredisi talepleri sırasında sigortalama zorunlu tutulmaktadır (DASK, 2022). Poliçe sayısında geçmişten günümüze yaşanan artışa rağmen, günümüzde ZDS yapan konutların oranının %56 seviyelerinde olduğu dikkat çekmektedir. Tablo 4'de Türkiye'de 2022 yılında bölgelere göre sigortalılık oranına yer verilmektedir.

Tablo 4: Türkiye'de Bölgelere Göre Sigortalılık Oranı (2022)

Bölgeler	Sigorta Oranı
Marmara	%64,8
Ege	%57,5
Doğu Anadolu	%57,9
Güney Doğu Anadolu	%51,2
İç Anadolu	%50,8
Akdeniz	%53,8
Karadeniz	%45,5
Toplam	%56,80

Kaynak: DASK, (2022), Yürürlükteki Poliçeler, <https://dask.gov.tr/tr/yururlukteki-policeler>.

DASK her yıl inşaat maliyetlerindeki artışa göre azami bir tutarda teminat sunmaktadır. 1 Ocak 2024 tarihi itibarıyla geçerli olan azami teminat tutarı bütün yapı türleri için 1 Milyon 272 Bin TL'dir. Azami teminat tutarının aşılması koşuluyla belirlenen tutar sigortalıya ödenir. Ancak, meskenin değerinin DASK tarafından belirlenen azami teminat tutarını geçmesi durumunda, isteğe bağlı olarak sigortalı, geçen miktar için konut sigortalarıyla ek teminat alabilmektedir (DASK, 2024).

6.2.2. İhtiyari Doğal Afet Sigortaları

Zorunlu deprem sigortasına ek olarak isteğe bağlı özel sigorta şirketleri ile yapılan Konut Sigortası, Kasko sigortası sözleşmeleri ile deprem, su baskını, sel, dolu, fırtına, kar ağırlığı, yıldırım gibi doğal afetlere karşı riskler teminat altına alınmaktadır. ZDS kapsamı haricindeki yapılar ile kapsam dâhilinde DASK tarafından belirlenen azami tazminat tutarının aşılması durumunda ihtiyari sigortalar deprem riskine karşı önemli bir güvencedir.

6.2.3. Tarım Sigortaları

Tarım sigortaları ile hava koşullarından kaynaklı doğa olaylarının neden olduğu tarımsal kayıplarla ilgili riskler teminat altına alınmaktadır. TARSİM kapsamında bitkisel

ürün sigortalarında, dolu, fırtına, hortum, yangın, deprem, heyelan, sel ve su baskını gibi doğa olaylarının ürünlerde neden olduğu miktar kaybı teminat altına alınmaktadır. Ayrıca, dolu sonrası yaş meyve, yaş sebze ve kesme çiçeklerde ortaya çıkan kalite kaybı da sigorta kapsamına alınmaktadır (tarsim.gov.tr).

6.2.4. Afet Yeniden İmar Fonu

Türkiye’de, doğal afetler nedeniyle afet bölgesi ilan edilen yerlerde; imar, altyapı ve üstyapı çalışmaları için gerekli kaynağın sağlanması, yönetilmesi ve ilgili kamu kurum ve kuruluşlara aktarılması amacıyla, 21 Mart 2023 tarihinde “Afet Yeniden İmar Fonunun Kurulması Hakkında Kanun” ilan edilmiştir. Söz konusu kanunla, tüzel kişiliğe sahip olan Afet Yeniden İmar Fonu, Hazine ve Maliye Bakanlığına bağlıdır.

Fon ile doğal afetlerin etkilediği bölgelerde hasarın onarılması, altyapı ve yeniden imar çalışmaları için gerekli olan kaynağın hızla sağlanması amaçlanmaktadır. Yönetim kurulu kararları ile yönetilen fondan, kaynak aktarımı, aktarılan kaynağın tutarı ve harcama programları da yönetim kurulu tarafından belirlenir. Kanuna göre, fonun kaynakları; yurtiçi ve yurtdışı nakdi bağış ve kredilerden, bütçe ödeneklerinden, yurtiçi ve yurtdışı sermaye ve para piyasalarından sağlanan finansman ve kaynaklardan ve diğer gelirlerden toplanmaktadır.

Kanuna göre, fona kaynak aktarımının teşvik edilmesi için bazı vergi teşvikleri kullanılmaktadır. Fona yapılan her türlü nakdi bağış ve yardımlar, Gelir ve Kurumlar Vergisi Kanunları kapsamında vergi matrahının belirlenmesinde, beyan edilen gelir veya kurum kazançlarından indirilebilir. Ayrıca fonun faaliyetleri nedeniyle yapılan işlemler ve düzenlenen evraklar damga vergisi ve harçlardan, fona yapılan bağış ve yardımlar veraset ve intikal vergisinden, fonun faaliyetleriyle ilgili işlemler ise banka ve sigorta muameleleri vergisinden ve Kaynak Kullanımını Destekleme Fonuna yapılacak kesintilerden muaftır.

Bağımsız denetim standartlarına uygun olarak yönetin fonun, kaynakları ve aktarımlarıyla ilgili mali veriler en geç üçer aylık dönemlerle kamuoyuyla paylaşılmakta olup, kaynak aktarılan idareler gerektiğinde her türlü bilgi ve belgeyi sunmakla mükelleftir. Bu doğrultuda fon denetime tabi olma, şeffaflık ve mali saydamlık ilkelerine uygun olarak yönetilmesi planlanmaktadır.

6.2.5. Ek Vergiler

Büyük doğal afetler gibi olağanüstü zamanlarda toplumsal hassasiyetin artması ve seçmenlerin siyasi iktidara karşı daha toleranslı davranmaları, devletin egemenlik gücünü kullanarak mevcut vergilerin arttırılmasına ya da ek vergiler yoluyla yeni kaynaklar yaratmasına neden olmaktadır. Zira bu dönemlerde seçmenler vergi yükleri artsa da, bu yük artışına ciddi tepkiler vermemektedir (Ünsal, 2016: 7). Türkiye’de de yaşanan büyük depremler sonrası ek vergiler uygulanmış olup, bunların bir kısmı deprem sonrası belli bir dönem için uygulanmış, bazıları ise uygulamaya devam ettirilmiştir.

7. Afetlerde Açık Koşullu Yükümlülük Uygulayan Ülke Uygulamaları

Türkiye’de Afet sonrası mali yardım sağlamak için ülkelerin açık taahhütleri büyük farklılıklar göstermektedir. Bazı ülkelerin Japonya’da olduğu gibi afet sonrası maliyetleri finanse etmek için çok çeşitli açık taahhütleri olabilirken, bazı ülkelerin ise Kolombiya’da olduğu gibi yalnızca sınırlı sayıda açık taahhütleri olabilir. Bazı ekonomilerde yasal çerçeveler ve politikalarla, merkezi hükümetlerin afet sonrası maliyetler açısından neyi finanse edeceği açıkça belirtirken, bazılarında ise hükümetler mali yardım sağlamak için daha genel bir taahhütte bulunmaktadır (OECD, 2019: 45). Afet sonrası mali yardım sağlamaya yönelik açık taahhüt uygulayan ülkeler ve uyguladıkları taahhütler Tablo 5’de yer almaktadır.

Tablo 5: Hükümetlerin Afet Sonrası Açık Taahhütleri

	Avustralya	Kanada	Kolombiya	Kosta Rica	Fransa	Japonya	Meksika	Yeni Zelanda	Peru
Afet Sonrası Müdahale ve Kurtarma	+	+	+	+	-	+	+	+	-
Merkezi / yerel hükümetler arasında maliyet paylaşımı	+	+	-	-	-	+	+	+	+
Merkezi hükümete ait kamu varlıklarını yeniden inşası	+	-	-	+	-	+	+	+	+
Özel varlıkların onarımı ve yeniden inşasını finanse etmek	+	-	-	-	-	+	+	Kısmen	-
Yerel yönetim harcamalarına destek	-	-	-	+	-	+	+	Kısmen	-
Kamu kuruluşları ve KÖO'larının afet kayıpları için garantiler	+	-	-	-	+	+	-	+	-

Kaynak: OECD, 2019: 46.

Tablo 5’e göre afet sonrası mali yardım sağlamaya yönelik koşullu yükümlülük uygulayan ülkelerin başında Japonya gelmektedir. Ülkede merkezi hükümet; afet müdahalesini ve kurtarma çalışmalarının finanse edilmesi; hükümete ait kamu varlıklarını yeniden inşa edilmesi veya koruması; özel varlıkların onarım ve yeniden inşasının finanse edilmesi; kamu kuruluşlarının ve Kamu Özel Ortaklıkların (KÖO) maruz kaldığı afet kayıpları için garantiler; yerel hükümetler tarafından yapılan diğer masraflar

için taahhütler sunmaktadır. Ülkede konut onarımı ve geçici vergi indirimleri ile etkilenen hanelere açık yardım sağlanmaktadır. Ayrıca, merkezi hükümet ile yerel hükümetler arasında maliyet paylaşım düzenlemeleri de yapılmaktadır. Küçük ve orta büyüklükteki işletmelere (KOBİ'ler) kredi garantileri sağlanmakta ve geçici nakit akışı sorunlarının üstesinden gelmek için güvenlik ağı kredileri verilmektedir. Hükümet ayrıca Japonya Deprem Reasüransının sorumluluğunun bir kısmını elinde tutmaktadır. Avustralya ve Meksika'da doğal afetlerde benzer alanlarda açık koşullu yükümlülük sunan ülkeler arasında yer almaktadır (OECD, 2019: 46).

Afet sonrası hanelere yardım sağlanmasına ilişkin çeşitli ülke uygulamaları incelendiğinde, genellikle birbirinden çok farklı uygulamaların yapıldığı görülmektedir. İncelenen hükümetlerin çoğu belirli düzeyde acil yardımı (örneğin, geçici barınma ve yiyecek) sağlarken, özel varlıkların onarım ve yeniden inşası için mali destek sağlanması söz konusu olduğunda ülke uygulamaları farklılık göstermektedir (OECD, 2019: 47-48):

- Avustralya'da, bir felaketten etkilenen özel hanelere yönelik destek, acil müdahale ihtiyaçlarının ötesine geçmekte ve evlerin yıkılması ve zarar görmesi durumunda yeniden inşa masraflarının karşılanmasını da içermektedir.

- Yeni Zelanda'da merkezi hükümet, kamu deprem sigortası planı aracılığıyla özel varlık kayıplarını tazmin etme taahhüdünde bulunmaktadır. Ancak yalnızca devlet sigortasını satın alanlar yararlanmaktadır.

- Kolombiya hükümeti, açık bir yasal yükümlülüğe sahip olmaksızın, etkilenen nüfusa evlerinin yıkılması ya da zarar görmesi nedeniyle düzenli olarak tazminat ödemektedir.

- Peru hükümeti, açık bir yasal yükümlülüğe sahip olmaksızın, ülkedeki en yoksul hanelerin afet sonrası hasar maliyetlerini tazmin etme eğilimindedir.

- Meksika'da düşük gelirli hanelere, tamamen yıkılmış evler için hane başına 6.500 \$'a kadar, kısmen yıkılmış evler için 1.600 \$'a kadar ve az hasarlı evler için yaklaşık 300 \$'a kadar yardım yapılmaktadır. Hasarın miktarına göre yapılan yardımlar, bireylerin aldığı önleyici tedbirlerden bağımsızdır.

- Japonya'da, merkezi ve yerel hükümetler tarafından, gelirlerinden bağımsız olarak etkilenen hanelere afet sonrası konut desteği (30.000 \$'a kadar) ödenmektedir. Japonya hükümeti aynı zamanda afet mağdurlarının ailelerine tazminat (50.000 \$'a kadar) ödeme taahhüdünde bulunmaktadır; düşük gelirli haneler için tazminat 127.000 \$'a kadar olabilir. Japonya'nın bireysel hane halkı desteği aynı zamanda geçici bir vergi indirimi seçeneğini de içermektedir.

- Fransa'da, temel yardım malzemeleri acil yardım fonunun yanı sıra denizaşırı bölgeler için yardım fonundan (FSOM) finanse edilebilir. Uygulama şartlarına göre afet yaşandıktan sonra FSOM, sigortalanmamış yapıların afet sonrası yeniden inşası için de yardım sunmaktadır.

Açık koşullu yükümlülük kapsamında, doğal afet durumlarına karşı ülkeler, merkezi hükümetin görev ve sorumluluklarını hafifletmek için, devletin çeşitli

kademeleri arasında maliyet paylaşımı anlaşmaları yapmaktadır. Tablo 6'da çeşitli ülkelerde devletin çeşitli kademeleri arasında yapılan maliyet paylaşımı düzenlemelerine yer verilmektedir.

Tablo 6: Hükümet Kademeleri Arasında Maliyet Paylaşımı Düzenlemeleri

Ülkeler	Maliyet paylaşımı düzenlemeleri
Avustralya	Merkezi hükümet, eyaletlerin yapması gereken yardım ve iyileştirme maliyetlerinin %75'ini karşılamaktadır (toplam maliyetlere ve eyaletlerin yardım ve iyileştirmeyi finanse etme kapasitesine göre oran değişebilir). Bu maliyetler açıkça tanımlanmıştır ve nüfusa yönelik acil yardımdan kamu varlıklarının restorasyonuna ve küçük işletmelere yönelik yardıma kadar geniş bir yelpazede yer almaktadır.
Kanada	Merkezi hükümet, eyaletlerin yapması gereken yardım ve iyileştirme maliyetlerinin %50 ila %90'ını karşılamaktadır (kesin miktar, her ilin veya bölgenin nüfus büyüklüğüne, toplam maliyetlere ve harcama eşiklerine bağlıdır). Maliyetler açıkça tanımlanmıştır. Sigortasız birincil konutlar için afet tazminatını, kamu varlıklarının restorasyonu ve küçük işletmelere yönelik yardımları kapsamaktadır.
Fransa	Hava koşullarıyla ilgili veya jeolojik tehlikeler nedeniyle merkez-altı mülkiyetteki kamu varlıkları uğradığı zararın 150.000 Avro'yu aşması durumunda yeniden inşası için merkezi hükümetten yardım talep edilebilir. Yardımın sınırı yoktur. Bakanlık kararı üzerine, merkezi hükümetin acil yardım fonunu ve FSOM büyük bir felaketin hemen ardından yerel yönetimleri desteklemek için kullanılabilir.
Japonya	Merkez-altı yönetimler genel amaçlı yerel vergi gelirlerinin %0,5'ini rezerv olarak ayırarak acil yardım ihtiyaçlarını finanse etmeleri gerekmektedir. Kamu altyapısının iyileştirilmesine yönelik harcamaların üçte ikisi merkezi hükümet tarafından, üçte biri ise altyapıları için merkez-altı yönetimler tarafından karşılanır. Merkez-altı yönetimlerin kamu varlıklarının geri kazanılmasına yönelik harcamaları karşılamak için tahvil ihraç etmesi durumunda, faizin %95'i merkezi hükümet tarafından karşılanabilir.
Meksika	Merkezi hükümet, merkez-altı mülkiyetteki kamu altyapısının rehabilitasyon ve yeniden inşası maliyetlerinin %50'ye kadarını karşılamaktadır (ortak finansmanın ikinci kez talep edilmesi ve altyapının sigortasız kalması halinde %25'e düşürülür; sigortasız yapılar için daha sonraki herhangi bir talep için yardım ödemesi yapılmaz). Merkez-altı yönetimler, etkilenen nüfusa sağladıkları yardım için merkezi hükümetten fon talep edebilir, ancak herhangi bir ayrıntı verilmemektedir.
Yeni Zelanda	Merkezi hükümet, yerinden edilmiş veya doğrudan etkilenen kişilerin bakımı nedeniyle merkez-altı yönetim maliyetlerin %100'ünü karşılamaktadır. Merkezi hükümet, insan hayatına yönelik acil tehlikeyi azaltan (örn. sel sularının boşaltılması) diğer müdahale maliyetlerinin %60'ını geri ödemektedir. Merkezi hükümet temel altyapı iyileştirme maliyetlerinin %60'ını karşılamaktadır.
Peru	Bir maliyet paylaşımı anlaşması var, ancak bir felaket durumunda hükümetin her kademesinin ödemesi beklenen payın ne kadar olduğu konusunda ayrıntı yok.

Kaynak: OECD, 2019: 65.

8. Türkiye İçin Öneriler

Türkiye’de afetlere yönelik etkili bir mali planlama ve hazırlık aşamaları dört çatı altında planlanmalıdır. Bunlar; afet yaşanmadan önce yapıların afete dayanıklı hale getirilmesi, büyük çaplı bir afet sonrası ortaya çıkabilecek maliyetlerin devletin kademeleri arasında paylaştırılabilmesi, mali riskin transfer edilebilmesi ve artık riskler olarak da tanımlanan kamu üzerinde kalan riskin önceden planlanması ve gerekli kaynağın afet yaşanmadan önce temin edilmesi şeklindedir. Devletin üzerindeki mali yükün azaltılması için yerel yönetimlerle risk paylaşımı anlaşmaları yapılarak, merkezi yönetim dışındaki birimlere de sorumluluk verilmesi, finansal fonlara katılımın desteklenmesi ve afet riskinin transferine yönelik sigorta sisteminin ve sermaye piyasalarının oluşturulması ve teşvik edilmesi gibi uygulamalar oldukça önemlidir.

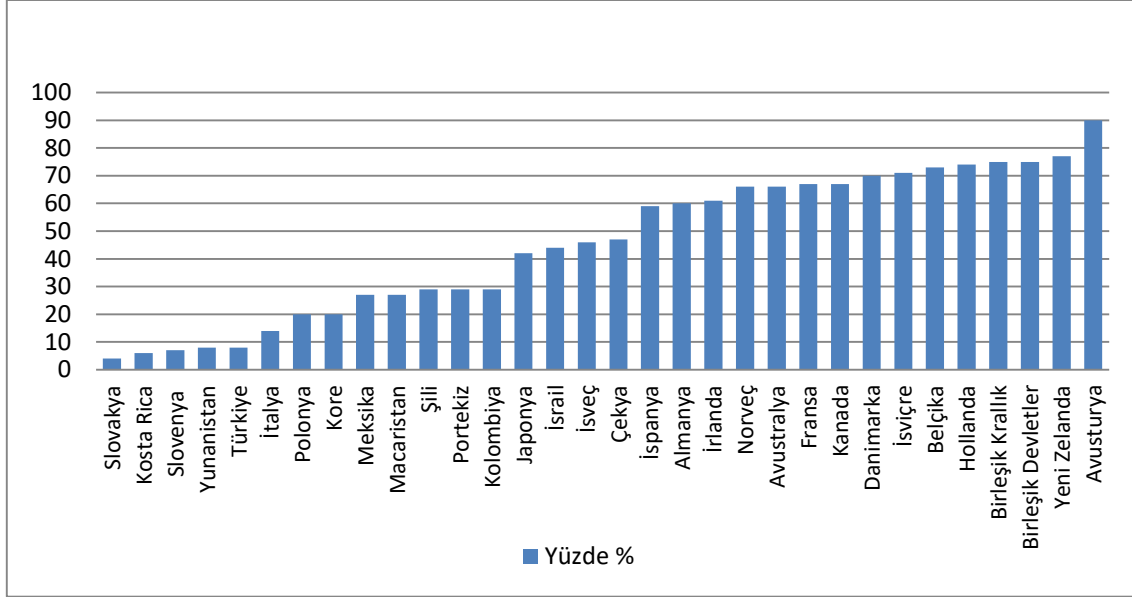
Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de, merkezi hükümet üzerinde afetlere yönelik hem afet yaşandıktan sonra hem de afet öncesi gelecekteki yükümlülükleri azaltmak için koşullu yükümlülükler ile yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları ile yetki paylaşımı mekanizmalarından daha iyi yararlanılabilir. Bu şekilde planlanan ve sözleşmelerle resmileşen maliyet paylaşımı anlaşmaları ile yerel yönetimlerin üzerlerine düşen sorumluluklar, yerel yönetimleri risk azaltmak için yatırımlar yapmaya ve üzerine düşen riski transfer etmek için çalışmalar yapmaya yönlendirecektir. Burada merkezi hükümet tarafından yerel yönetimlere aktarılacak kaynak konusunda bir sınır belirlenmeli, bu sınırın aşılması konusunda (afetin ve hasarın boyutuna göre değişebilir) hassasiyet gösterilmelidir.

Hükümetlerin afetler sonrası hanelere yaptığı yardımlar incelendiğinde OECD ülkelerinde birbirinden farklı uygulamalar olduğu dikkat çekmektedir. Bazı ülkeler (Fransa, Kolombiya ve Peru gibi) örtülü koşullu yükümlülük uygularken, bazıları (Japonya ve Meksika gibi) ayrıntılı olarak belirlenmiş açık yükümlülük uygulamaktadır. Bazı ülkeler (Peru ve Meksika gibi) desteklerini düşük gelirli hanelere odaklarken, diğerleri gelir düzeylerinden bağımsız olarak etkilenen tüm kişilere destek sağlamaktadır. Bireysel hanelere yönelik afet sonrası yardım genellikle hane halkı tarafından alınan önleyici tedbirlerden bağımsızdır. Buna paralel olarak hanelerin afet sigortası kapsamı son derece düşüktür. Yeni Zelanda örneğinde olduğu gibi bazı ülkelerde ise yardımlar için sigorta yapma şartı bulunmaktadır (OECD, 2019: 66). Söz konusu ülkede afet sigortası oranı diğerlerine göre nispeten daha fazladır (Şekil 3).

Koşullu yükümlülükler belirlenirken sigorta, reasürans ve fon gibi risk transferi araçlarını teşvik edecek şekilde bir planlama yapılması devletin üzerindeki mali yükün hafifletilmesi açısından oldukça önemlidir. Risk transferi konusunda oldukça önemli bir araç olan ve Türkiye’de zorunlu olmasına rağmen deprem sigortasının oranı hala istenilen seviyelerde değildir. Doğal afetlerin neden olabileceği mali yükün üçüncü kişilere transferine yönelik afet sigortaları, reasürans ve afet bono/tahvil gibi araçlar yaygınlaştırılmalıdır. Bunun için öncelikle diğer ülkelerde olduğu gibi zorunlu deprem sigortası tüm doğal afetleri kapsayacak biçimde “zorunlu doğal afet sigortası” olarak değiştirilmeli ve teminatlar genişletilmelidir. Sigorta bilincinin yaygınlaştırılması amacıyla daha yaygın denetim, ceza ve teşvik gibi uygulamalar hayata geçirilmelidir.

Şekil 3’de OECD ülkelerinde 1990 ile 2019 yılları arasında yaklaşık 1.300 doğal afet olayı nedeniyle zarar gören konutlar içinde sigortalılık oranı verileri yer almaktadır. Buna göre, doğal afetlerde zarar gören konutlar içinde sigortalılık oranı en yüksek olan ülkeler arasında sırasıyla Avusturya (%90), Yeni Zelanda (%77), Birleşik Krallık (%75), Birleşik Devletler (%75) yer alırken, sigortalılık oranı en düşük ülkeler ise Slovakya (%4), Kosta Rica (%6), Slovenya (%7) ve Türkiye (%8) dir.

Şekil 3: Ülkelere Göre Doğal Afet Kayıpları İçinde Sigortalı Oranı (1990-2019)

Kaynak: OECD, 2021: 14

Sigortalılık oranının yükseltilmesi için koşullu yükümlülük uygulamalarının önemli olduğu unutulmamalıdır. Bu bağlamda, özel hanelerin uğradığı zararlara yönelik devlet desteği, bireylerin afet önleme tedbirlerine yatırım yapma derecesini etkileyebildiğinden; Türkiye’de koşullu yükümlülükler ile afet sonrası bireylere sunulan destekler belirlenirken dikkat edilmelidir. Destekler riski azaltma veya riski transfer etmeyi teşvik edecek nitelikte planlanmalıdır. Afet sonrası hane halkına geniş kapsamlı taahhütler sunmak yerine, sunulacak taahhütlerde bir sınır belirlenmeli, bu sınır dikkate alınmalı ve bireylerin risk transferine yatırım yapmasını teşvik edecek şekilde planlanma yapılmalıdır.

Doğal afete maruz kalmış konutlar içinde sigortalılık oranının düşük olmasının açık koşullu yükümlülüklerle özel yapılara geniş kapsamlı destek sağlanmasının haricinde daha birçok nedeni olabilir. Bu nedenler arasında; hanelere ve işletmelere sunulan afet sigortası kapsamındaki farklılıklar, afetler sonucu ortaya çıkan hasar ve kayıp tahminindeki belirsizlikler, sigorta sisteminin yaygın olmaması ve yüksek şiddetli afet olaylarının yaşanma riskinin yüksek olması gibi faktörler yer almaktadır. Ayrıca, bazı ülkede, sigorta şirketlerinin yüksek riskli poliçe sahipleri için fiyatları artırması veya teminatı geri çekmesi nedeniyle bazı tehlikeler için sigortalanabilirlik zorlukları ortaya

çıkılmaktadır. Kaliforniya'nın orman yangınına duyarlı bölgelerindeki yangın kapsamı, Florida'daki kasırga kapsamı, İrlanda'da sel kapsamı, Kuzey Avustralya'da kasırga kapsamı buna örnek gösterilebilir (OECD, 2021: 14).

Risk transferi konusunda önemli araçlardan birisi olarak kabul edilen afet fonu ve tahvili, Türkiye'de özellikle sıklığı düşük şiddeti ve yıkıcı etkisi yüksek olan depremler gibi doğal afetlerin yaratacağı mali riskin transferinde kullanılabilir. Sıklığının ve riskinin düşük, getirisinin yüksek olması yatırımcıların ilgisini çekebilir ve yıkıcı doğal afetlerin yaratacağı tahribatın onarılması için ek kaynak yaratabilir.

Hükümetlerin artık risklere hazırlık olmak ve yaşanabilecek doğal afetlere hızla müdahalede etmesi amacıyla gerekli olan kaynağa afet yaşanmadan önce sahip olabilmesi için 2023 yılında kurulan Afet Yeniden İmar Fonu'na katılım yaygınlaştırılmalıdır. Fonda gerekli kaynağın temin edilmesi amacıyla her yıl bütçeden belli oranda kaynak aktarılmalı, yapılacak yardımlar desteklenmeli ve teşvik edilmelidir. Fonda biriken kaynağın miktarı ve bunun nerelerde kullanılacağı hakkında kamuoyuna düzenli bilgi paylaşılmalıdır.

9. Sonuç

Koşullu yükümlülükler ile devletler, hem afet öncesinde gerekli önlemlerin alınması, hem de afet sonrası ortaya çıkabilecek zararların tazmin edilmesi ve yeniden yapılandırmanın sağlanması için hangi adımların atılacağını, kimlerle işbirliği yapılacağını, yükümlülüklerinin üst sınırının ne olacağını önceden belirleyerek, afet durumunda önceden belirlenen yükümlülüklerini işbirliği içinde hızlı bir şekilde gerçekleştirmeyi amaçlamaktadırlar.

Bu çalışmada, başta depremler ve seller olmak üzere doğal afet riski yüksek olan Türkiye'de, devletin afetin neden olacağı mali risklere hazırlık yapmak ve üzerindeki mali yükü azaltmak için koşullu yükümlülükleri etkin bir şekilde kullanabilmesi amaçlanmaktadır.

Koşullu yükümlülük olarak Türkiye'de öncelikle, afet öncesi gerekli tedbir ve hazırlıkların yapılması ile afet sonrası ilk müdahale ve yeniden inşa konusunda merkezi hükümet ile yerel yönetimler arasında yetki paylaşımı anlaşmaları yapılmalıdır. Merkezi hükümetin gerektiği durumlarda yerel yönetimlere yapabileceği yardımlara ilişkin taahhütler açık ve net olmalı, bu konuda yapılacak yardımları sınırlandıracak bir tavan belirlenmeli ve bu sınırın aşılması konusuna da dikkat edilmelidir. Özellikle afetlere yönelik yapılanma konusunda yerel yönetimlerin gerekli önlemleri alması ve bunu sıkı bir biçimde denetlemesi hem afet öncesinde mali riskin azalma ihtimalini arttıracak hem de afet sonrası bir daha ki sefere felaketin meydana gelmesi durumunda aynı hasarların yaşanmasını önleyecektir. Bu konuda risk azaltma önlemlerine ve risk transferi ürünlerine yatırım yapan yerel yönetimler teşvik edilmesi açısından ödüllendirilebilir.

Koşullu yükümlülükler açısından dikkat edilmesi gerek bir diğer husus, hane halkı ve işyerlerine yönelik afet sonrası hükümet yardımlarının, riski azaltma veya transfer

etme önlemlerine yatırım yapmaya teşvik edecek şekilde planlanmasıdır. Risk transferi ne kadar yaygınlaşırsa, doğal afetlerin devlet üzerindeki mali yükünün de o kadar azalacağı unutulmamalıdır. Özellikle afet sonrasında hane halkını desteklemeye yönelik geniş kapsamlı taahhütler sunulması, bireyleri afet sonrası mali yardım beklentisinde olmasına (vatandaşların sigorta olsun veya olmasın ortaya çıkacak zararın devlet tarafından ödeneceğine güvenmesine) neden olacak ve başta afet sigortaları olmak üzere risk azaltmaya ve transfer etmeye yönelik önlem almaktan caydıracaktır. Bu konuda ülke uygulamaları da incelendiğinde ülkelerin çoğu afet sonrası belli düzeyde acil yardım (örneğin, geçici barınma, kurtarma ve yiyecek) taahhüt ederken, hasar gören yapıların onarılması ve yıkılan yapıların yeniden inşa edilmesi konusunda ise çoğu ülkenin açık taahhütte bulunmadığı dikkat çekmektedir. Özellikle Yeni Zelanda'da afet sonrası yardımlar afet sigortası ile entegre yapılmakta olup, buna paralel bir şekilde ülkede afet sigortasının da yaygın olduğu dikkat çekmektedir.

Risk transferi araçlarından en önemlisi olarak kabul edilen deprem sigortası, Türkiye'de zorunlu olmasına ve her geçen yıl yaygınlığının daha da artmasına rağmen, sigortalama oranı hala istenilen seviyelerde olmadığı görülmektedir. Sigorta yaygınlığının düşüklüğü, abonelik ve tapu işlemleri haricinde takibinin ve yaptırımın olmayışı hem DASK'ı hem de ZDS'nı tartışılır hale getirmektedir. Afet riskinin transferine yönelik afet sigortaları ve reasüranslar yaygınlaştırılmalı, bunun için özellikle sigorta bilinci kazandırılması amacıyla eğitimler verilmeli, denetimler sıkılaştırılmalı, cezalar uygulanmalı ve teşvikler sunulmalıdır. Bu alanda Türkiye'de doğal afet sigortası yaptırmayı teşvik amacıyla özel sigorta şirketlerine ödenen primlere uygulanan vergi indirimlerinin kapsamı tüm mükelleflerin yararlanabileceği şekilde genişletilmelidir. Ayrıca risk transferi araçlarından bir diğeri olan doğal afet tahvili ve bonusu da, Türkiye'de özellikle yıkıcı etkisi yüksek depremlerin neden olacağı mali yükün karşılanmasında kullanılabilir.

Artık risklere hazırlık amacıyla 2023 yılı Mart ayında kurulan, fakat 6 ay geçmesine rağmen uyguma hakkında hiçbir bilgi paylaşılmayan Afet Yeniden İmar Fonu'na katılımın yaygınlaştırılması, hükümetlerin yaşanan doğal afete hızla müdahalede etmesi için gerekli olan kaynağa sahip olması bakımından oldukça önemlidir. Fon ilgili kanunda belirlendiği gibi uygulamaya konulmalı, fonda biriken kaynak ve bu kaynağın nerelerde kullanılacağına yönelik kamuoyuyla bilgi paylaşılmalıdır. Yeterli kaynağa sahip olabilmek için, fona her yıl bütçeden kaynak aktarılmalı, yapılacak yardımlar desteklenmeli ve vergi teşvikleri bütün mükellefleri kapsayacak şekilde uygulanmalıdır. Bu aktarım ve teşviklerin açık koşullu yükümlülük olarak da uygulanması mümkün olabilir. Ayrıca Türkiye'de Afet rezerv fonunun güçlendirilmesi için öncelikle bütçe dengelerinin buna elvermesi gerekmektedir. Bu konuda bütçe disiplininin sağlanması oldukça önemlidir.

Etik Kurul Onayı: Etik kurul belgesi gerektiren bir çalışma değildir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları:

Özgür Mustafa Ömür - Fikir ve Amaç, Planlama ve Tasarım, Veri Toplama, Veri Analizi ve Tartışma, Literatür ve Atıf, Yazım ve Format, Son Onay ve Sorumluluk, Genel Katkı Düzeyi - % 100

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- AFAD (2023). Dünyada ve Türkiye’de Afet Finansmanı. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği (2022). TC. Resmi Gazete Yayım 24.02.2022. Sayı 31760.
- Afet Yeniden İmar Fonunun Kurulması Hakkında Kanun (2023). Kanun No. 7441. TC. Resmi Gazete Yayım 21.03.2023. Sayı 32.139.
- Altun, T. (2019). “Doğal Afet Önlemlerinin Politik Ekonomisi”, *International Journal of Public Finance*, 4(1), 75-98. <https://doi.org/10.30927/ijpf.585338>.
- Avdar, R. & Avdar, R. (2022). “Türkiye’de Yaşanan Doğa Kaynaklı Afetlerin Sosyo-Ekonomik Etkileri”, *Afet ve Risk Dergisi*, 5 (1), 11-12. <https://doi.org/10.35341/afet.1032084>.
- Benson, C. & Clay, E.J. (2004). *Understanding the Economic and Financial Impacts of Natural Disasters*. The World Bank: Disaster Risk Management Series No:4, Washington, DC. <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/bca694fe-3880-583e-a829-f3f456b5f362/content>. (Erişim: 10.02.2024).
- Benson, C. (1997). *The Economic Impact of Natural Disasters in Vietnam*. Overseas Development Institute, Working Paper 98. <https://cdn-odi-production.s3.amazonaws.com/media/documents/7024.pdf>. (Erişim: 10.01.2024).
- Bevan, D. & Cook, S. (2015). *Public Expenditure Following Disasters*. Policy Research Working Paper, No. 7355, World Bank, Washington, DC. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/22240>. (Erişim: 05.02.2024).
- Brixi, H. P. & Mody, A. (2002) “Dealing with Government Fiscal Risk: An Overview”. *Government at Risk: Contingent Liabilities and Fiscal Risks*. (Ed.) Brixi H.P & Schick A., New York: Copublication of The World Bank and Oxford University Press, 21-58. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstreams/25c0e957-2c6d-5b5c-96ae-e7e5683b126c/download#page=35>. (Erişim: 20.12.2023).
- Cebotari, A. & Youssef, K. (2020). *Natural Disaster Insurance for Sovereigns: Issues, Challenges and Optimality*. IMF Working Paper, WP/20/3. <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2020/01/17/Natural-Disaster-Insurance-for-Sovereigns-Issues-Challenges-and-Optimality-48925>. (Erişim: 20.12.2023).

- Çelen, M. (2011). “Doğal Afetlerin Doğurduğu Koşullu Mali Yükümlülükler”. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları. (56), 42-68. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuamamk/issue/36509/414149>. (Erişim: 05.01.2024).
- Dalkılıç, N. (2014). “Kamu-Özel Sektör İşbirliği Çerçevesinde Doğal Afet Risk Finansmanı”, Amme İdaresi Dergisi, 47(4), 117-137. https://ammeidaresi.hacibayram.edu.tr/documents/article/1/47/4/5_dalkilic.pdf. (Erişim: 10.02.2024).
- DASK. (2022). 2022 Faaliyet Raporu. https://dask.gov.tr/upload/Dask/FAAL%C4%B0YET%20RAPORLARI/DASK_2022_Faaliyet%20Raporu.pdf. (Erişim: 10.01.2024).
- DASK. (2024). İstatistik ve Teknik Çalışmalar. <https://dask.gov.tr/tr/police-uretim>. (Erişim: 03.03.2024).
- EMDAT. (2024), Earthquakes in Türkiye A Review from 1900 to Today. <https://files.emdat.be/2023/09/CredCrunch72.pdf>. (Erişim: 20.03.2024).
- Erpek, S. (2007), “Sigorta Şirketlerinin Alternatif Risk Finansmanı Yöntemlerinden Afet Tahvilleri ve Türk Sermaye Piyasasında Uygulanabilirliği”. Sermaye Piyasası Kurulu Yeterlik Etüdü: Ankara, 1-54.
- Ghesquiere, F. & Mahul, O. (2010). Financial Protection of the State against Natural Disasters, No. 5429, The World Bank. https://www.preventionweb.net/files/15924_54291.pdf. (Erişim: 18.03.2024).
- Hofman, D. & Brukoff, P. (2006). Insuring Public Finances against Natural Disasters-A Survey of Options and Recent Initiatives, IMF Working Paper, No.6. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2006/wp06199.pdf>. (Erişim: 01.04.2024).
- IMF. (2016). Analyzing and Managing Fiscal Risks—Best Practices. International Monetary Fund, June. www.imf.org/external/np/pp/eng/2016/050416.pdf. (Erişim: 10.01.2024).
- OECD. (2015). Disaster Risk Financing: A Global Survey of Practices and Challenges, OECD Publishing. Paris. https://read.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/disaster-risk-financing_9789264234246-en#page1. (Erişim: 20.01.2024).
- OECD. (2019). Fiscal Resilience to Natural Disasters, Lessons from Country Experiences. The World Bank Group. https://read.oecd-ilibrary.org/governance/fiscal-resilience-to-natural-disasters_27a4198a-en#page4. (Erişim: 20.01.2024).
- OECD. (2021). Enhancing Financial Protection Against Catastrophe Risks: The Role of Catastrophe Risk Insurance Programmes. <https://www.oecd.org/daf/fin/insurance/Enhancing-financial-protection-against-catastrophe-risks.pdf>. (Erişim: 22.01.2024).
- Poundrik, S. (2011). “Disaster Risk Financing: Case Studies”. The World Bank, Working Paper Series No. 23, 1818 H St. NW, Washington, D.C., 20433. <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/40a0cf6b-d23a-5d71-8b28-2f27c9c7b5ef/content>. (Erişim: 05.10.2023).
- Rasmussen, T. (2006). “Natural Disasters and Their Macroeconomic Implications”, The Caribbean: from vulnerability to sustained growth. (ed. Ratna Sahay, David O. Robinson, and Paul Cashin). Washington, D.C.: International Monetary Fund. <https://www.elibrary.imf.org/display/book/9781589065147/ch007.xml>. (Erişim: 20.11.2023).
- TARSİM. (2024). Kurum Hakkında. <https://www.tarsim.gov.tr/>. (Erişim: 10.04.2024).

- Ünsal, H. (2016). “Doğal Afetlere Yönelik Vergi Politikaları ve Türkiye Uygulamalarının İncelenmesi”, İGÜSBD, 3(2), 1-23. <https://doi.org/10.17336/igusbd.42070>.
- World Bank Group. (2014). Managing Disaster Risks for Resilient Development. World Bank, Washington, DC. <http://www.worldbank.org/en/results/2013/04/12/managing-disaster-risks-resilient-development>. (Erişim: 05.02.2024).
- Yavuz, A. & Dikmen, S. (2015), “Doğal Afetlerin Zararlarının Finansmanında Kullanılan Afet Öncesi Finansal Araçlar”. Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 3(2), 303-322. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/marusbd/issue/16984/177510>.

Küresel Bir Sorun: Temettü Stopaj Vergisi Dolandırıcılığı

Ali Çelikkaya¹

RESEARCH ARTICLE

Araştırma Makalesi

MAKALE BİLGİSİ

Gönderme: 21.05.2024

Düzeltilme : 13.07.2024

Kabul : 19.09.2024

Yayın : 25.12.2024

iThenticate benzerlik oranı: %6

JEL Kodu:

H20, H26, K34

Anahtar Kelimeler:

Cum-ex, Cum-cum, Temettü stopaj vergisi, Vergi arbitrajı, Temettü dağıtımı

Ö Z E T

Temettü stopaj vergisi dolandırıcılığı uluslararası iş birliğini gerektiren küresel bir sorundur. Avrupa'nın bu ticaretten uğradığı kaybın son yirmi yılda 150 milyar avro olduğu ortaya çıkmıştır. Avrupa'da geçmişte temettü dağıtımı bir arbitraj stratejisi olarak görülmüştür. Bununla birlikte bu tür planların tek amacının vergi kaçakçılığı olduğu kesindir. Küresel vergi dolandırıcılığı şimdiye kadar katma değer vergisi özelinde tartışılmıştır. Bu çalışmanın amacı Avrupa'da hızla yayılan temettü vergisi uyumsuzluğunu sorununu araştırmaktır. Ancak aynı sorun Türkiye gibi stopaj rejimini benimseyen bütün ülkeler için de önemini korumaktadır. Çalışmada, literatür taramasına dayalı araştırma metodu kullanılmıştır. Sonuçta iki önemli tespit yapılmıştır. Bunlar; i) temettü vergisinin kesilmesi ve havale edilmesinden tek bir kurumun sorumlu tutulması ve ii) yabancı hissedarların sınırlı sorumluluğuna ilişkin kanuni boşlukların giderilmesidir. Türk vergi idaresinin de en temel önceliği hisse sahipliğinin gerçekten devredilip devredilmediğini araştırmak olmalıdır.

Citation: Çetinkaya, A. (2024). "Küresel Bir Sorun: Temettü Stopaj Vergisi Dolandırıcılığı".

International Journal of Public Finance. 9(2), 443 – 466. <https://doi.org/10.30927/ijpf.1487826>

A Global Problem: Dividend Withholding Tax Fraud

ARTICLE INFO

Submitted : 21.05.2024

Revised : 13.07.2024

Accepted : 19.09.2024

Available : 25.12.2024

ABSTRACT

Dividend withholding tax fraud is a global problem that requires international cooperation. It has been revealed that the loss suffered by Europe from this trade was 150 billion euros in the last twenty years. In

¹ Prof. PhD., Eskişehir Osmangazi University, Department of Public Finance, Türkiye, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4218-404X>, acelikka@ogu.edu.tr

iThenticate similarity score: 6%

JEL classification:
H20, H26, K34

Keywords:
Cum-ex, Cum-cum, Temettü stopaj vergisi, Vergi arbitraji, Temettü dağıtım

Europe, dividend stripping has historically been viewed as an arbitrage strategy. However, it is certain that the sole purpose of such schemes is tax evasion. Global tax fraud has so far been discussed specifically in value added tax. The aim of this study is to investigate the dividend tax non-compliance problem that is rapidly spreading in Europe. However, the same problem remains important for all countries that adopt the withholding tax regime, such as Türkiye. In the study, a research method based on literature review was used. As a result, two important findings were made. These; i) making a single institution responsible for the deduction and remittance of dividend withholding tax and ii) eliminating legal gaps regarding the limited tax liability of foreign shareholders. The main priority of the Turkish tax administration should be to investigate whether beneficial ownership has actually been transferred.

Extended Summary

Across Europe cum-ex trading has historically been viewed as an arbitrage strategy. However, in reality, it is intended to receive multiple tax refunds for dividend tax paid only once. Aside from the moral aspect of this, it is clear that it is a tax crime.

Taxation of dividends in Europe is predominantly based on withholding tax and is usually applied with a deduction. This outcome has triggered cross-border arbitrage opportunities where dividends are transferred to domestic shareholders.

There appear to be two harmful arbitrage schemes known as cum-ex and cum-cum that regulatory and enforcement authorities in Europe focus on. In both cases, shares change hands and this is reflected in the abnormal trading volume around the dividend date. Recently, a specific stock plan called cum-fake has been added to these.

Cum-ex plans opportunities offered by double taxation agreements. More than one person is requesting a refund for the same withholding tax. They then split the extra tax refund they receive between them.

Cum-cum plans take advantage of the differences in tax rates. In order to provide a tax advantage, the shares are temporarily transferred to the agreement partner in the opposite country, where more advantageous withholding tax rates are applied, just before the dividend date. Shares are returned after the dividend is cleared. Thus, the domestic investor avoids taxes and the foreign investor receives fee.

Some countries in Europe have begun to recognize cum-ex transactions as a clear tax crime. In Germany and France, those transactions are legally considered a tax crime. In addition, criminal courts have begun to issue decisions in this direction.

The problem with cum-ex transactions is much more complex. Most countries consider cum-cum trading to be in the gray area of their tax laws rather than a tax crime. However, Europe still remains an active cum-cum market. It is stated that cum-cum transactions constitute around 140 billion euros of the 150 billion dividend trade.

Some countries in Europe have started to make legal regulations or legislative updates that prohibit dividend plans. It can be seen that these are essentially shaped around two points:

The changes in the first group relate to additional document requirements that directly target cum-ex transactions.

The second group of changes relates to the introduction of minimum holding periods to reduce the attractiveness of short-term transactions.

Some countries have also carried out tax reforms that, although not directly, indirectly target cum-ex and cum-ex plans.

However, it is seen that many countries in Europe have not yet made any legal regulations regarding dividend plans. The European Parliament is also of the opinion that there has not yet been sufficient evidence that EU laws have been violated.

On the other hand, cum-ex trading is rapidly expanding into jurisdictions with weaker tax regulations.

Dividend withholding tax fraud is a global problem that does not only concern Europe. Research shows that dividend laundering is rapidly spreading to countries that do not take precautions in this regard. Moreover, as in the German example, there is no need for a loophole in the tax legislation for dividend stripping. So, all OECD member countries, including Turkey, which has withholding tax, need to take urgent measures against cum-ex and cum-cum trade. It has been revealed that such schemes are no longer an arbitrage strategy but a clear crime.

European countries are required to consolidate responsibility for withholding and remitting dividend tax within the same institution. In the case of cum-cum, the gaps regarding the limited liability of foreign shareholders must be eliminated.

Cum-ex files show that the reality of the transfer of ownership should be investigated first. In this case, the effective approach in determining dividend plans will be to ensure that the shares are held for a minimum period of time. Failure to meet these conditions should also constitute a rebuttable presumption for the existence of a cum-ex transaction for the Turkish tax administration. Additionally, to prevent avoidance of dividend tax in the hands of foreign shareholders, legal and economic ownership criteria should be established by the tax administration. Where the transfer of ownership appears merely as an empty shell, the transfer of ownership should not be considered to have occurred.

1. Giriş

Vergi dolandırıcılığı uluslararası iş birliğini gerektiren bir sorundur. Vergi dolandırıcılığı, vergi yükümlülüğünün miktarını sınırlamak için kasıtlı olarak vergi beyannamesindeki bilgileri tahrif etmesi/saklanması/hile yapılması durumunda ortaya çıkar. Örneğin; gelir vergisi beyannamesinin kasten verilmemesi, vergi iadesi talep edecek şekilde, yanıltıcı beyanda bulunulması, kişisel harcamaların iş harcaması olarak talep edilmesi, vergi borcunu kasıtlı olarak ödenmemesi, yanlış beyanname hazırlanması, tüm gelirin kasıtlı olarak beyan edilmemesi, gibi durumlarda vergi dolandırıcılığının açık olduğu söylenebilir. Vergi kaçakçılığı veya borçlu olunan vergilerin ödenmesinden yasa dışı biçimde kaçınmak, vergi dolandırıcılığının bir örneği olarak

yorumlanabilir. Vergi dolandırıcılığı, kişinin vergi harcamalarını azaltmak için vergi kanunlarındaki boşluklardan yasal olarak yararlanması anlamına gelen vergiden kaçınma ile aynı şey değildir. Örneğin, var olmayan bir eş için yükümlülüğünü azaltmak amacıyla muafiyet talep etmek açıkça bir dolandırıcılık iken, vergi oranlarındaki farklılıklardan yararlanmak için yapılan davranış değişikliklerinin, dolandırıcılık ihmalinin olup olmadığını belirlemek için daha fazla incelemeye ihtiyaç duyulabilir. Vergiden kaçınma, kanunun doğrudan ihlali olmasa da, vergi kanununun genel ruhunu tehlikeye atabileceği için vergi makamları tarafından hoş karşılanmaz. Genel olarak, vergi ödememede kasıt olmadıkça, bir kurum vergi kaçakçılığında suçlu sayılmaz. Vergi dolandırıcılığı, ihmal ve hataya dayalı beyanları içermemektedir (Chen, 2024: 1)

Vergi dolandırıcılığında, vergi kaçırmak amacıyla için bir araya gelen kişiler, bu konuda uzman olanlardan da (profesyonel kolaylaştırıcılar) yardım olarak, ülke hazineleri önemli vergi kayıplarına uğratılmaktadır. Vergi dolandırıcılığı sorununun ciddiyetine ilk Katma Değer Vergisi kaçakçılığı (KDV) bağlamında varılmıştır (Çelikkaya, 2024: 26). Ancak benzer bir vergi dolandırıcılığı aslında 1990 yılından beridir Avrupa’da kar payı dağıtımı üzerinden işletilmektedir (Mcdonald, 2001: 617). Almanya’da 2018 yılında yayınlanan cum-ex dosyaları 20 yılda Avrupa’nın 150 milyar avro kayba uğratıldığını ortaya çıkarmıştır (Corrective, 2021). Bu, şu ana kadarki en büyük vergi kaçakçılığı² olarak görülmektedir (Spengel, 2021: 1).

Avrupa genelinde temettü vergisi dolandırıcılığı geçmişte bir arbitraj stratejisi olarak görülmüştür. Arbitraj, fiyat farkından yararlanıp kar elde etmek için, bir varlığın farklı piyasalarda eş zamanlı olarak alınıp satılmasını, ifade etmektedir. Dolayısıyla doğrudan kaçakçılık anlamına gelmemektedir. Bir başka ifade ile zararlı vergi arbitrajının sınırlarının belirlenmesi gerekmektedir. Hisse senedi sahiplerinin, gerçek hisse sahipliğini bulanıklaştırarak, sadece bir kez ödenmiş temettü vergisi için birden fazla temettü vergisi iadesi talebinde bulunmaları, artık daha fazla tartışılmaya başlanmıştır. Burada, hisse senedi alım satımı işlemine dahil olan katılımcılar, bu ticareti, bir örümcek ağının içi gibi karmaşıklaştırarak, vergi idaresi nezdinde vergiyi gerçekte kimin ödediğinin tespitini güçleştirmektedir (Laturnus vd., 2022: 23).

Küresel vergi dolandırıcılık şimdiye kadar daha çok KDV özelinde tartışılmıştır. Ancak bundan çok daha ciddi bir sorun, temettü dağıtımı yoluyla gerçekleştirilen, temettü stopaj vergisi dolandırıcılığıdır. Bu sorun, sadece Avrupa Birliği üyesi ülkeler için değil Türkiye gibi temettülerin vergilendirilmesinde stopaj rejimini benimseyen diğer bütün ülkeler için önemini korumaktadır. Dolayısıyla her ne kadar çalışma, temettü stopaj vergisi dolandırıcılığın ilk olarak ortaya çıktığı Avrupa Birliği üyesi ülkeler ile sınırlı olsa da, yapılan değerlendirmeler diğer tüm ülkeler için geçerlidir.

² Bir benzetme ile Avrupa’da artık “kümesi açık bırakan ve tilkilerin bu kadar uzun bir süre hiçbir engelle karşılaşmadan tavukları kapmasına izin veren çiftçinin, Noel kazı gibi, kümesin sistematik olarak boşaltmasına göz yumduğu” sorusu sorulmaktadır (Klinkhammer & Pohlmann, 2018).

Bunun için çalışmada sırasıyla; temettü planlarının özelliklerine, gerçekleşme şekillerine, hukuki niteliklerine, önleme çabalarına yer verilmekte ve ülkelerin alması gerektiği düşünülen önlemler sıralanmaktadır.

2. Temettü Dağıtılması ve Temettülerin Vergilendirilmesi

Çoğu ülkede, bir şirketin kar elde ettiğinde, ortaklarına/hissedarlarına ödediği paranın toplamı (temettü), stopaja yoluyla vergilendirilmektedir. Bir başka ifade ile ortaklara dağıtılan kar paylarının/temettü gelirlerinin vergilendirilmesinde sonradan tahsil etmek yerine, kaynağında vergilendirme yöntemi tercih edilmektedir. Bunlardan Türkiye dahil büyük bir kısmı hem mukim olanlar için hem de mukim olmayanlar için vergi kesintisi yararken, daha az sayıda ülke ise sadece mukim olmayanlar için (Şili, Hindistan, Japonya) ya da sadece mukim olanlar için (Güney Kıbrıs, Kenya, Yeni Zelanda) stopaj yapmaktadır (OECD, 2023: 9).

Temettü vergisi stopajı, temettü dağıtımı sırada, hissedarın gelir/kurumlar vergisi için yapılan bir ön ödemedir. Hissedar, bunu borçlu olduğu vergilerden mahsup edebilir ya da aştığı ölçüde vergi indirimini talep edebilir. Ancak bu dengeli tablo, yabancı yatırımcılar için geçerli değildir. Bu yüzden yerleşik olmayanlar sıklıkla hisselerini temettü gününden önce mahsup ya da iade hakkı olan yerli vergi mükelleflere ödünç vermektedir. Bu durum başta Almanya olmak üzere, tüm Avrupa ülkeleri tarafından, cum-ex dosyaları yayınlanıncaya kadar (Corretcite, 2028), vergi kanunlarının “kötüye kullanılması” olarak görülmemiştir. Halen de bu konudaki Birlik Üyesi Ülkeler arasında tam bir uzlaşma ya da görüş birliği bulunmamaktadır (Behnes vd., 2016: 2).

Avrupa'nın büyük bir kısmında (Estonya, Macaristan, Letonya, Lihtenştayn, Norveç ve İngiltere hariç) hem yerli hem de yabancı temettüler (Güney Kıbrıs'ta sadece yerleşik olanlardan) üzerinden %5 ile %35 arasında değişen oranlarda vergi kesilmektedir (OECD, 2024). Yabancılar ayrıca kendi ülkelerinde de vergi ödemektedir. OECD Model Anlaşması (m. 10) ödenen yabancı vergilerin indirilmesine imkân sağlamaktadır (OECD, 2017: 35). Ayrıca ülkeler kendi aralarında imzaladıkları vergi anlaşmaları ile maksimum temettü vergisi stopajı oranlarını belirlemektedir. Böylece yatırımcılar ödedikleri verginin bu limitlere kadar indirilmesi talebinde bulunmaktadır.

Avrupa'daki temettü stopaj vergisi dolandırıcılığı planları, temettü stopaj vergisinin tahsil şekliyle faydalanmaktadır. Tipik olarak temettü ödeyen yerli şirket temettü stopaj vergisini kesmekte ve vergi idaresine ödeme yapmaktadır. Ayrıca Avrupa ülkelerinin çoğunda yaygın bir uygulama olarak, hissedarın saklama bankası temettü stopaj vergisinin ödendiğine dair bir belge (bundan sonra vergi sertifikası) düzenlenmektedir (Schulz, 2021: 50; Kreidl & Buettner, 2020: 1). İleride ayrıntılı olarak değerlendirileceği üzere, Almanya 2012 yılında yaptığı bir düzenleme ile bu iki yükümlülüğü bankaların bünyesinde birleştiren ilk ülke olmuştur.

Genel olarak vergi tevkifatı uygulamasında, vergiyi kesen kişinin herhangi bir “hileli davranıştan” doğrudan bir fayda sağlamayacağı düşünüldüğünde, bu yöntemin temettü vergisi kaçakçılığıyla mücadelede açısından da önemli bir araç olduğu kabul edilebilir. Ancak vergi tevkifatı yöntemi aynı zamanda yasal sorumlu vergiyi ödememiş olsa bile, geri ödeme talep edebilmesi riskini taşımaktadır. Ayrıca uygulamada vergi tevkifatı usulü genellikle bir vergi indirimini ile sonuçlandırıldığı görülmektedir. Bu yüzden, temettüler yasal olarak vergi iadesi alabilecek olan, vergiye tabi yerli bir hissedar için daha değerli hale gelmektedir (McDonald, 2001: 617).

Bu sonuç, temettünün yerli hissedarlara aktarıldığı sınır ötesi zararlı vergi arbitrajı fırsatlarını tetiklemiştir ve bu sorun halen sürmektedir. Bir başka ifade ile vergi tevkifatı sisteminin imkan sağladığı, verginin geri ödenmesinin talep edilebilmesi, bu çalışmanın da konusunu oluşturan hisse senedi alım satım işleminin tarafları arasında gizli bir planların olduğu durumlarda, tevkifat usulü açısından önemli bir dezavantaj oluşturmaktadır (Moland & Mykland, 2023: 8; Buettener vd., 2020: 1426).

Bu aynı zamanda daha tutarlı ve etkili bir tahsil yönteminin önemini ortaya koymaktadır (Holzmann vd., 2017: 2).

3. Temettü Stopaj Vergisi Dolandırıcılığı Anlaşmalarının Özellikleri

Avrupa Menkul Kıymetler ve Piyasalar Otoritesi'nin (ESMA) yürüttüğü soruşturmalara dayanarak yaptığı tespitler, temettü stopaj vergisi dolandırıcılığı anlaşmalarının temel özelliklerini açığa çıkarmıştır. Bu aynı zamanda temettü stopaj vergisi dolandırıcılığı süreçlerinin neden bir örümcek ağının içi kadar karmaşık olduğunu ve dolayısıyla dolandırıcılığın tespit edilebilmesinin görüldüğünden çok daha güç olabileceğini gözler önüne sermektedir (European Securities and Markets Authority, 2020, 30-31; OECD, 2023, 19).

1) Temettü stopaj vergisi dolandırıcılığı anlaşmasına; menkul kıymet ihraç edenlere, sınırlı sorumlu ortaklıklar, yatırım şirketleri, varlık yöneticileri ve yatırım fonları, saklama kuruluşları, komisyoncular, vergi tahsil acenteleri ve emeklilik fonları gibi çok çeşitli uzman kişi/kurum dahil olmaktadır.

2) Temettü stopaj vergisi dolandırıcılığı, gerçek olduğu izlenimini oluşturan karmaşık bir yapı arz etmektedir. Gerçeği gizlemek için; türevler, finansal ürünler, karmaşık sözleşmeler, hisse transferleri, ödünçler, repo ve temettü hakları gibi karmaşık işlemler tercih edilmektedir.

3) Temettü stopaj vergisi dolandırıcılığı kapsamındaki hisse senedi alım satım işlemleri (ticaret) parçalı yapıdadır. Birden fazla alıcıya, firmaya ve deniz aşırı bölgeye bölünmüştür. Bu da fonların izini sürmeyi ve kanıt toplamayı güçleştirmektedir.

4) Temettü stopaj vergisi dolandırıcılığında, aynen KDV atlıkarınca dolandırıcılığında olduğu gibi, döngüsel ticaret modelleri kullanılmaktadır.

5) Temettü stopaj vergisi dolandırıcılığında, tedavüldeki hisselerin yüzdesi olarak oldukça hacimli işlem gerçekleştirilmektedir. İşlem hacmi kadar büyük olursa, bu durum dolandırıcılar açısından da o kadar karlı olmaktadır.

6) Temettü stopaj vergisi dolandırıcılığına dahil olanlar, genellikle piyasadaki fiyat oluşumuna müdahale etmedikleri için manipülasyonları araştıran piyasa gözetim sistemleri tarafından tespit edilememektedir. Ancak bazen büyük hacimli işlemlerin, dolaylı bir fiyat etkisi oluşturabildikleri görülmektedir.

7) Temettü stopaj vergisi dolandırıcılığına dâhil olanlar, çoğunlukla “açığa satış” işlemleri yapılmaktadır. Ancak açığa satışlar olması gerektiği şekilde yapılmamaktadır. Bu, sahip olunmayan hisse senetlerinin satılmasını ya da satışına ilişkin emrin verilmesini ifade eden bir işlem türüdür. Temettü stopaj vergisi dolandırıcılığına dâhil olanlar bazı durumlarda da dikkat çekmemek için net açık pozisyonlarını bildirme yükümlülükleri, ihlal edilmektedir.

8) Temettü stopaj vergisi dolandırıcılığına dâhil olan hisse sahiplerinin, ayrıntılı bir inceleme ile, hisse sahipliğine dair merkezi saklama sicillerinde kayıtlarının olmadığı ya da hisse sahipliğine ilişkin sınırlı kanıt olduğu görülmektedir.

9) Temettü stopaj vergisi dolandırıcılığına dâhil olanlar, hisse alım satım işleminin yasal olduğu izlenimi oluşturmak için sıklıkla hukuki tavsiye veya görüşlerden (profesyonel kolaylaştırıcılardan) yararlanılmaktadır.

4. Temettü Stopaj Vergisi Dolandırıcılığı Yöntemleri

Avrupa’da düzenleyici ve uygulayıcı otoritelerin odaklandığı; cum-ex ve cum-cum olarak bilinen iki zararlı arbitraj planı olduğu görülmektedir. Cmu-cum ve cum-ex kavramları, temettü hakkı olan (cum) ve olmayan (ex) hisseleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Corrective’nin yayınladığı dosyalar, aslında her iki dolandırıcılık şeklinin birbiri ile içi içe girdiğini ortaya çıkarmıştır. Her iki durumda da hisse senetlerinin el değiştirmesi söz konusudur ve bu durum temettü tarihi civarındaki anormal işlem hacmine de yansımaktadır. Son dönemlerde cum-fake olarak adlandırılan spesifik bir hisse senedi planı daha ortaya çıkmıştır. Ancak bu özünde cum-ex işlemleri ile benzer kalıpları içermektedir.

4.1. Cum-ex İşlemleri

Cum-ex işlemlerinde temettülü hisse senetleri “açığa” satılmaktadır. Böylece alıcı, temettüye hak kazanmaktadır. Hisseler daha sonra (uygulamada genellikle temettü

tarihinden bir veya iki gün sonra) temettü hakkı kalmadan (yani temettüsüz olarak) teslim edilmektedir (OECD, 2023: 11; Moland & Mykland, 2023: 10).

Buradaki amaç sadece bir kez ödenen temettü vergisi için, çoklu vergi iadesi almaktır. Cum-ex işlemine dahil olanlar, vergi idaresi nezdinde birden fazla kişinin vergi ödediği şeklinde bir algı oluşturmak için, bir dizi hızlı transfer gerçekleştirilmektedir. Hisse alımı ve satımı işleminin henüz sonuçlanmaması, vergi idaresinin hisselerin gerçek sahibini bilmesini güçleştirmektedir (Casi vd., 2023: 43).

Cum-ex işlemleri, ülkeler arasındaki çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmasından yararlanmaktadır³. Bu Anlaşma, yabancı hissedarlara yerli hisseleri için geri ödeme alabilme hakkı vermektedir. Hisseler, temettü tarihinden hemen önce devredilmektedir/ ödünç alınmaktadır. Bu, temettü vergisini gerçekte kimin ödediği konusunda kafa karışıklığına ya da “çifte hisse sahipliğine” yol açmaktadır. Birden fazla kişi, aynı temettü stopaj vergisi için, geri ödenmesi yönünde talepte bulunmaktadır. Bu durum “vergiye çift dalma” olarak nitelendirilmektedir. Katılımcılar daha sonra aldıkları fazladan temettü stopaj vergisi iadesini, aralarında paylaşmaktadırlar. Sonuçta, bir kez ödenen temettü vergisi, iki kez geri alınmış olmaktadır (European Securities and Markets Authority, 2020: 12; Buettner vd., 2020: 1426; Larnus vd., 2022: 2; Moritz & Wei, 2022: 6064).

Bunun için en az üç katılımcıya ihtiyaç vardır. Bunlardan biri hisselerin asıl sahibi, diğeri ödünç alıp açığa satan banka/komisyoner ve üçüncüsü temettü gününden hemen önce bunu satın alan bir yatırımcı olmaktadır.

Cum-ex işlemlerinin merkezi haline gelmiş olan Almanya’da cum-ex işlemleri şu şekilde gerçekleştirilmektedir (Rahman vd., 2022: 6; European Parliament, 2018; Liste, 2022: 7; Banham, 2020; Nyheim & Lassen, 2019: 26; Wagner & Wei, 2020: 15):

1. Aşama (*temettü öncesi*): A’nın, X Şirketindeki 20 milyon değerindeki temettülü hisseleri, temettü tarihinden 2 gün önce C tarafından, B’ye satılıyor. C, bu esnada hisselerin henüz sahibi değildir ve B’ye hisseleri anlaştıkları şekilde kayıt tarihinden (temettüye hak kazanılan tarih) 2 gün sonra teslim edeceği sözü veriyor.

2. Aşama (*temettü günü*): A, X Şirketinden 1 milyon kar payı alıyor. X Şirketi 250.000 (ya da %25) temettü vergisi kesiyor ve vergi dairesine ödeme yapıyor. A, 750.000 net kar payını ve kendi bankasından 250.000 değerinde temettü vergisi sertifikasını alıyor. A, değeri artık 19 milyona düşen ve kar payı hakkı olmayan hisselerini C’ye satıyor. C, hisseleri söz verdiği gibi B’ye satıyor ve hisselerin değeri düştüğü için, B’ye ayrıca 750.000 telafi ödemesi yapıyor. B, kendi bankasından 250.000 değerinde temettü vergi sertifikası alıyor. Banka bu sertifikayı, B’nin elinde bulunan gerçekte kar payı hakkı olmayan hisse için yapılan telafi ödemesi için vermektedir.

³ Çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmalarının kötüye kullanılması hakkında geniş bilgi için bkz, (Özgenç, 2012)

Bu süreçte, vergi dairesinin teknik olarak vergiyi hangisinin ödemek zorunda olduğunu ve verginin tamamının ödenip ödenmediğini, takip edemediği anlaşılıyor.

3. Aşama (*döngünün tamamlanması*): B, 19 milyon değerindeki hisselerini orijinal sahibi olan A'ya geri satıyor ve böylece her şey başa dönüyor. Ancak ufak bir fark vardır. Artık hem A'nın hem de B'nin ellerinde temettü vergisini geri alabilecekleri birer "vergi sertifikası" bulunmaktadır. Ancak gerçek şu ki, temettü vergisi sadece bir kez ödenmiştir. Sonuç olarak, vergi dairesi, vergiyi sadece A'ya kar payı ödendiği zaman tahsil etmesine rağmen, iki kez geri ödeme yapmak durumunda bırakılmıştır. Böylece A, B ve C yatırımcıları 250.000 değerinde fazladan bir gelir elde etmektedir.

Avrupa'daki tüm cum-ex işlemlerinin neredeyse benzer olduğu görülmektedir. Piyasada aktif olarak açığa satış yaptığı "bilenen" aktörler, aslında eski (ex) hisselerin, temettülü (cum) satıldığı izlenimi oluşturmaktadır (Giseburt vd., 2021). Ayrıca bankaların "her durumda" sertifika vermeleri, temettü vergisinin çoklu iade edilmesi ile sonuçlanmaktadır. Aynı gün karara bağlanan biri kar payı hakkı olan ve diğer kar hakkı olmayan iki işlemin yapılabilmesi buna imkân sağlamaktadır. Almanya'da temettü tarihinden sadece 1 gün önce bile işlem gerçekleşmişse, satıcı kar payı almakta ve temettüyü alıcıya aktaran bir "telafi ödemesi" yapmaktadır. Ancak temettüye hak kazanabilmek için "kayıt tarihinin" esas alındığı ABD ve Japonya⁴ gibi ülkelerde, bu neredeyse imkânsızdır (Nyheim & Lassen, 2019: 64-65; Brogaard & Rösch, 2023: 17-18).

Cum-ex işlemlerinin tespitinde mali istihbarat, finansal denetim ve vergi idaresi birimleri arasında bilgi paylaşımı önemlidir. Tablo 1'den de görüleceği gibi, Avrupa'da finansal kuruluşların herhangi bir suç şüphesi tespit etmeleri halinde, bunu raporlaması beklenmektedir. Ancak OECD raporlarına göre bu yönde çok az bildirim yapıldığı görülmektedir (OECD, 2023: 16).

Cum-ex işlemlerinin tespitinde daha aktif tespit yaklaşımı ise, bir takım sinyalleri/iptuçlarını değerlendirmektir. Bu tür sinyaller arasında; temettü tarihinde borsa işlem hacmindeki (özellikle de mukim olmayanlardan alınan ödünçlerde) önemli artışlar; geri alım (repo) anlaşmaları; türev stratejileri; faaliyeti olmayan kuruluşların temettü vergisi alacakları; temettü dağıtım dışında hareketi olmayan hesaplar; suni arbitraj işlemleri; vadeli sözleşmelerin, vadeli işlemler olarak etiketlenmesi ve tezgah üstü işlemler, yer almaktadır (OECD, 2023: 17-22).

⁴ Bir cum-ex tüccarı verdiği ifadede, Japonya'da tüm temettülerin yılda sadece iki günde (Mart ve Eylül aylarının son günü) ödendiğine, ancak bol miktarda fonu olan büyük bir banka için bunun bir sorun oluşturmadığına dikkat çekmiştir (Giseburt vd., 2021).

Tablo 1: Temettü Dağıtımıyla İlgili Olaylar, Eylemler ve Kurumlar

Faaliyet	İlgili kişi/kurum	Şekil, mevcut bilginin doğal yapısı	Bilgiye sahip/ Partner kurumlar		
Yapılar	(Vergi danışmanı/ Finans şirketi)	Zorunlu Açıklama Kurallarına göre rapor	Vergi Dairesi		
Hisse senedi tahsisi	Müşteri finans şirketi	Finansal düzenleyici otorite görebilir	SAR/STR	FIU	
Tezgaah üstü hisse işlemleri	Müşteri finans şirketi	Finansal düzenleyici otorite görebilir	SAR/STR	FIU	
Hisse senedi/türevi işlemleri	Broker	Finansal düzenleyici otorite görebilir	SAR/STR	FIU	
Hisse senedi/türevi aklama	Aklama	Finansal düzenleyici otorite görebilir	SAR/STR	FIU	
Kurumlar vergisi beyannamesinin hazırlanması	Vergi danışmanı/ İlgili şirket	Yüklenilen temettü vergisi	Vergi danışmanı /İlgili şirket	SAR/STR	FIU
Kurumlar vergisi beyannamesinin verilmesi	Vergi danışmanı/ İlgili şirket	Yüklenilen temettü vergisi	Vergi Dairesi	SAR/STR	FIU
Temettü vergisi iadesi talep edilmesi	Vergi danışmanı/ İlgili şirket	Geri alınan temettü vergisi	Vergi Dairesi	SAR/STR	FIU

SAR: Şüpheli Faaliyet Raporu; STR: Şüpheli İşlem Raporu; FIU: Mali İstihbarat Birimi

Kaynak: (OECD, 2023: 15'den tablo haline getirilmiştir).

4.2. Cum-Cum İşlemi

Cum-cum işlemlerinde, yatırımcılar ülkeler arasındaki vergi oranlarındaki farklılıklardan yararlanılmaktadır. Vergi avantajı sağlamak için hisseler, temettü gününden hemen önce daha avantajlı temettü stopaj vergisi oranlarının uygulandığı karşı ülkedeki anlaşma ortağına (büyük olasılıkla tam iade alma hakkı bulunan) geçici olarak devredilmektedir. Temettü “temizlendikten” yani vergi atlatıldıktan sonra, hisseler geri döndürülmektedir (Moland & Mykland, 2023: 12; Laturus vd., 2022: 6-7).

Böylece yerli yatırımcı vergiden kaçınmakta ve yabancı yatırımcı bu hizmetinin karşılığı olarak vergiden muaf bir ücret almaktadır (OECD, 2021: 17).

Cum-cum işlemleri Avrupa’da elli yılı aşkın bir süredir yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Avrupa’da bunun önünde yasal bir engel bulunmamaktadır. Ancak cum-cum işlemlerinin özünde hiçbir “ekonomik içerik” bulunmamaktadır. Buradaki amaç tamamen temettü stopajı vergisi ödememek üzerine kurgulanmıştır. Özellikle borsada işlem gören hisselerin yaklaşık %70’inin yabancılara ait olduğu Almanya’da cum-cum işlemlerinin temettü vergisi ödememek için yaygın bir şekilde kullanıldığı ifade edilmektedir (Spengel, 2021: 2).

Cum-cum işlemlerinin merkezi haline gelen Almanya’da cum-cum işlemleri şu şekilde gerçekleştirilmektedir (Spengel, 2021: 2; Rasmus & Mataev, 2022: 9;; Wagner & Wei, 2020: 4; Giseburt vd., 2021; Nyheim & Lassen, 2019: 1):

1) A’nın X şirketinde 20 milyon değerinde hissesi bulunuyor. Ancak yasal olarak yabancıların vergi iadesi alma hakları bulunmadığı için, hisselerini, temettü tarihinden önce daha düşük vergili karşı ülkede yerleşik olan B’ye, geçici olarak ödünç veriyor.

2) Cum-cum işleminin tarafları, iki ülke arasındaki çifte vergileme anlaşmasından yararlanıyorlar. B’nin aldığı kar payı sıfır oranda vergilendiriliyor. B, X Şirketten 750.000 değerinde kar payı ve kendi bankasından 250.000 değerinde temettü stopaj vergi sertifikası alıyor.

3) B, değeri artık 19 milyona düşen hisselerini aralarındaki anlaşma gereği geri satın alma hakkı bulunan A’ya geri satıyor/döndürüyor.

4) Bu sayede A, 250.000 kaybetmiyor, hisselerini muhafaza ediyor. B’ye de yardımlarından dolayı Almanya’da vergiden muaf gider karşılığı/ücret ödüyor.

Sonuç olarak, cum-cum işleminde, yabancı hissedarlar yurt içinde sınırlı bir vergi sorumluluğu yerine, vergiden muaf bir menkul kıymet ödünç verme komisyonu elde etmektedir. Cum-cum işleminin tarafları, yabancı hissedarları dahil etmeden, kayda değer bir kazanç elde etmenin imkansız olduğunun bilincindedir.

4.3. Cum-fake işlemi

Cum-fake işlemi farklı olarak, hiç ödenmeyen temettü stopaj vergisinin geri alınmasını içermektedir (Spengel, 2021: 2).

Bunun için ABD’li bir yatırımcı Amerikan Emanet Senetleri (ADR)⁵ satın alabileceği bir broker aracılığıyla, Almanya’dan dayanak hisse senetleri satın alınmaktadır. Saklama bankası ABD’deki şubesine ADR ihraç etmesi talimatı vermekte ve broker önceden hazırlanmış bir ADR almaktadır. Broker, temettü gününde vergisiz tutarı (net temettü) bankaya aktarmaktadır. Ancak dayanak hisse senedi satın alınmamış olduğu için bu cum-fake bir ticarettir (Finnerud & Wasseng, 2020: 16-17).

ADR’lerin piyasada birkaç günden daha uzun kalması yani hemen kapatılmaması, piyasadaki toplam hisse sayısının olduğundan daha fazla görünmesine yol açmaktadır. Ayrıca ADR satışının hemen sonuçlandırılmaması cum-fake işlemi amacına ulaştırmaktadır. Almanya’da sadece ADR işlemlerinin maliyetinin 279 milyon dolardan fazla olduğu tahmin edilmektedir (Finnerud & Wasseng, 2020: 19).

⁵ ABD’de ilk ADR’ler kez 1927 yılında çıkartılmıştır. Yerli yatırımcıların dış piyasalardaki hisse senetlerine yatırım yapmasını kolaylaştırmakta ve portföy çeşitliliği sağlamaktadır. Dolar cinsinden olması nedeniyle, döviz satın almasına veya yurt dışındaki bir aracı kurumda hesap açmasına gerek kalmamaktadır (Finnerud & Wasseng, 2020: 10).

5. Temettü Stopaj Vergisi Dolandırıcılığının Hukuki Niteliği

Temettü dağıtımının bir tür arbitraj stratejisi mi yoksa cezai bir vergi suçu mu olduğu sorusunu daha net olarak yanıtlayabilmek için, cum-ex ve cum-cum işlemlerinin hukuki yapısını ayrı ayrı değerlendirmek yerinde olacaktır.

1) Cum-ex ticareti açısından: Avrupa’da bazı ülkeler cum-ex işlemlerinin açık bir vergi suçu olduğu yönünde vergi kanunlarına eklemeler yapmıştır. Almanya ve Fransa, cum-cum işlemlerini artık kanunen vergi suçu saymaktadır. Bu konuda Alman ve Fransız Vergi Kanunlarında yapılan düzenlemelere bir sonraki bölümde değinilecektir. Almanya’da ceza mahkemelerinden de bu yönde kararlar çıkmaya başlamıştır. Almanya’nın Bonn Eyaletinde yerel bir mahkemenin cum-ex işlemleri ile ilgili olarak verdiği karar (18 Mart 2020) bir dönüm noktası niteliğindedir. İlk kez cum-ex işlemi bir vergi arbitrajı değil, açık bir vergi suçu olarak görülmüştür. Bu karar Federal Adalet Divanı tarafından 28 Temmuz 2021 tarihinde onaylanmıştır. Almanya’nın Bonn Eyalet mahkemesinin bu kararı temettü hakkı için hisse senetlerinin “gerçek sahipliğe” vurgu yapmaktadır. Mahkemenin kararına göre; cum-ex işlemi; i) oy/yönetim hakkı sağlama amacı taşımamaktadır, ii) sınırlı kullanım hakkı vermesi, paylar elden çıkarmayı imkânsız kılmaktadır ve iii) bu kadar kısa bir süre içerisinde taraflar açısından katlanılan herhangi bir ticari risk bulunmamaktadır. Dolayısıyla Bonn Eyalet Mahkemesi’ne göre açığa alım satımın temettü stopaj vergisi iadesi almak dışında başka herhangi bir ekonomik amacı bulunmamaktadır (OECD, 2023: 11-12; European Securities and Markets Authority, 2020: 22; Elliot, 2019; Rahman, 2022: 10; Spengel, 2021: 1; Van Rensburg, 2021; Hill, 2017).

Avrupa’daki mahkemelerin önlerindeki cum-ex işlemlerine ilişkin davaların artmaya başladığı rapor edilmektedir. Avusturya’da Yüksek İdare Mahkemesi 2022 yılında önemli bir karar almıştır. Bu karar, temettü hakkı için, hisse senetlerinin “gerçek hak sahipliğine” ilişkin bir ölçü getirmektedir. Buna göre, gerçek temettü hak sahipliği iddiasında bulunabilmek için, hisselerin temettü kararının alındığı tarihten en geç bir gün mükellefin menkul kıymet hesabında bulundurulması (iktisap edilmiş olması) ve ayrıca kanıtlayıcı belgeler ile (banka makbuzları) bunun ispatlanması gerekecektir (Mitterlehner, 2022: 1). İlginç bir şekilde, temettü stopajı rejimi uygulanmamasına rağmen İngiltere’de dahi, ceza mahkemelerinin önünde çok sayıda cum-ex işlem dosyası bulunduğu rapor edilmektedir (European Securities and Markets Authority, 2020: 21-22; Rahman vd., 2022: 8).

Avrupa dışından bir örnek olarak Endonezya, 1 Eylül 2023 tarihinden itibaren temettü dağıtımını açık vergi suçu saymıştır. Endonezya’da temettü aklanması işlemleri, bir vergi suçu olarak sınıflandırılmaya başlanmıştır. Böyle bir durumun tespit edilmesi halinde temettü stopaj vergi oranı halen %10 olan oranın iki katına çıkartılmaktadır (OECD, 2023, 21).

Bununla birlikte Avrupa’da çok sayıda ülkede benzer planlar halen uygulanmaya devam etmektedir (OECD, 2023: 21).

2) Cum-cum işlemleri açısından: Burada sorun çok daha karmaşıktır. Çoğu ülke cum-cum işlemlerini vergi yasalarının “gri alanında” değerlendirmektedir. Böylece hisse senetlerini temettü tarihinden hemen önce, verginin olmadığı ya da daha düşük olduğu bir başka yargı bölgesine taşımak “arbitraj” fırsatlarından yararlanma stratejisi kapsamında değerlendirilmektedir. Bir başka ifade ile suç kabul edilmemektedir (OECD, 2021: 17; European Securities and Markets Authority, 2020: 12). Bunu bir örnek ile açıklamak gerekirse, örneğin, temettü tarihinden önce, ABD’deki bir Fransız şirketinin hissedarı A, hisselerini Dubai’deki başka bir hissedar olan B’ye devretmektedir. Temettü tarihinde, temettüler Dubai’deki B’ye ödenmektedir. Fransa ile Birleşik Arap Emirlikleri arasındaki anlaşma uyarınca, B’ye ödenen temettülerden vergi kesilmemektedir. Temettü tarihinden sonra B, kazanılan temettülerle birlikte hisselerini A’ya iade etmektedir. Bu arbitraj ya da “temettü ayıklama” stratejisi sayesinde A, temettüleri üzerinden vergi ödememeyi başarmaktadır (OECD, 2021: 18).

Avrupa’da ilk olarak cum-cum işlemlerinin en yaygın olduğu Almanya, cum-cum işlemlerinin tek amacının temettü stopaj vergisi ödememek olduğu gerekçesiyle cum-cum işlemlerini açıkça yasaklamıştır. Böylece Almanya, cum-ex işlemlerinin yasaklanmasının ardında sadece dört yıl sonra cum-cum işlemlerini de tamamen yasaklayan ilk ülke olmuştur. Almanya’nın Hessen Vergi Mahkemesi 28 Ocak 2020 tarihinde karara bağladığı bir cum-cum işlemi davasında, yabancı yatırımcıların Almanya’da sınırlı vergi sorumluluğuna tabi bir temettü geliri elde etmek yerine, vergiden muaf bir menkul kıymet borç verme geliri elde etmeye teşebbüs ettiklerini saptamıştır. Mahkeme bunun nihayet “hukukun kötüye kullanılması” olduğuna hükmetmiştir (Spengel, 2021: 2; OECD, 2021: 18). İtalya yüksek mahkemesi de benzer bir karar vermiştir. İtalyan yüksek mahkemesi yaklaşık on yıl gibi uzun bir sürenin ardından en sonunda Haziran 2019 tarihinde, hisse senetlerinin “geçici mülkiyet devrinin” amacının, çifte vergileme anlaşması hükümlerini kötüye kullanmak, olduğuna karar verebilmiştir (Giseburt vd., 2021).

Bununla birlikte Avrupa halen aktif bir cum-cum işlemi piyasası olmayı sürdürmektedir. Avrupa’da toplam 150 milyar Euro civarındaki temettü stopaj vergisi dolandırıcılığının 140 milyar Euro civarındaki kısmının (neredeyse tamamına yakınının) cum-cum işlemlerinden kaynaklandığı rapor edilmektedir (Spengel, 2022).

6. Temettü Stopaj Vergisi Dolandırıcılığını Önlemeye Yönelik Kanun Değişiklikleri

Avrupa’da bazı ülkeler temettü stopaj vergisi dolandırıcılığı ayarlamalarını yasaklayan kanuni düzenlemeler ya da mevzuat güncellemeleri yapmaya başlamıştır. Bu düzenlemelerin özünde iki nokta etrafında şekillendiği görülmektedir.

Birinci gruptaki değişiklikler, cum-ex işlemlerini doğrudan hedef alan “ilave belge gerekliliklerine” ilişkin yasal düzenlemelerden oluşmaktadır. İkinci grup değişiklikler, kısa

vadeli hisse alım satım işlemlerinin çekiciliğini azaltmak için “minimum hissedarlık” ya da “asgari elde tutma süresi” getirilmesine ilişkin yasal düzenlemelerden oluşmaktadır. Bir kısım ülke de doğrudan olmasa da “dolaylı olarak” cum-ex ve cum-cum işlemlerini hedef alan vergi reformları gerçekleştirmiştir.

Ancak aşağıda görüleceği gibi Avrupa’da henüz çok sayıda ülke herhangi bir kanuni düzenleme yapmadığı gibi, Avrupa parlamentosu da, AB yasalarının ihlal edildiğine dair yeterli bulguya rastlanmadığı görüşündedir. AB çapında da henüz koordineli veya ortak hiçbir çaba bulunmamaktadır (Wagner and Wei, 2020: 15).

6.1. Almanya

Almanya, en büyük cum-ex işlem piyasalarından biri olarak, cum-ex işlemleri yoluyla temettü ayarlamalarına 2012 yılında son vermiştir (Giseburt vd., 2021).

Almanya’da aslında 1990 yılında başlayan ve ciddi ihbarlara ve Bankacılık Otoritesinin Maliye Bakanlığına sunduğu şüpheli işlemleri içeren raporlara rağmen, cum-ex işlemlerine ilişkin ilk somut adım ancak 2007 yılında atılabilmektedir ve satıcının bankasının satıcısından eşit miktarda vergi kesmesi kararlaştırılmıştır. Ancak bunun yabancı bankalarla kurulan ticari ilişkiler için geçerli olmadığı yönünde yorumlanması, tam tersine cum-ex işlemlerini hızlandırmıştır. Örneğin 2009 yılından itibaren finansal hizmetler otoritesinden (BaFin) onay alınmasını gerektirmeyen “öz sermayeli” fonlar (Malta fonları dahil) artmaya başlanmıştır (Liste, 2022, 14-18).

Böylece 2012 yılında temettü vergisinin tahsili ve vergi sertifikasının düzenlenmesi yükümlülüklerinin ikisi de bankaların bünyesinde birleştirilmiştir. Bu ilk ihbarların alınmasından bu yana geçen 22 yılın ardından, temettü vergisinin temettüyü dağıtan şirket tarafından kesilmesi uygulamasından vazgeçilmesi anlamını taşımaktadır. Bu aynı zamanda cum-ex işlemlerinin kaynağına çok önemli bir müdahale olmuştur (Schaffelhuber, 2021; Allen & Overy, 2021: 3).

Diğer yandan cum-ex işlemlerinin yasaklanmasına yönelik düzenleme, cum-cum işlemlerine daha fazla ağırlık verilmesine yol açmıştır. Bunun üzerine sadece dört yıl sonra cum-cum ticareti de tamamen yasaklanmıştır. Alman Gelir Vergisi Kanununun 36’ncı maddesine göre; temettü vergisi iadesine hak kazanabilmek için, mükellefin temettü tarihini takip eden 45 gün boyunca (hisse değerindeki değişikliklere ilişkin riskin % 70’inden azının üstlendiği günler hariç olmak üzere) kesintisiz bir biçimde “ekonomik sahibi”⁶ olunması gerekmektedir. Bu uygulamadan, yıllık 20.000 Euro’yu aşmayan temettü alan ve en az bir yıl hisselerin sahibi olanlar küçük mükellefler, muaf tutulmuştur. Böylece ekonomik sahiplik, kanun hükümlerinin kötüye kullanılmasının önüne (ilk sıraya) geçmiştir. Maliye Bakanlığı bunun kriterlerini; riskin derecesi, geri alım

⁶ Alman Gelir Vergisi Kanunu’nun 39. maddesinde ekonomik sahiplik; fiilen elden çıkarabilen, riskleri üstlenen ve getiriye hak kazanan kişiye, atfedilmiştir.

fiyatı ve işlemlerin kısa vadeli olması, şeklinde belirlemiştir. Alıcının, “ekonomik sahiplik testini” geçememesi halinde temettü vergisini geri alabilme hakkı olmayacaktır. Bakanlık mülkiyet devrinin boş bir kabuk olarak görüldüğü durumlara da açıklık getirmiştir. Bu gruba; alınan ücret, likidite pozisyonu, oy hakkı, hukuki statü, elde tutma süresi, dahildir. Bu gibi durumlarda alıcıya mülkiyet devri gerçekleşemeyecektir. Sonuç olarak, ekonomik sahiplik şartlarını sağlayamayanlar Almanya’da uygulanan %25 temettü stopaj vergisinin artık sadece %10’unu alabilecektir. İndirilemeyecek %15’lik kısım, varsa Almanya ile yapılan vergi anlaşmalarındaki maksimum orana karşılık gelmektedir. Dolayısıyla mükellefe iade edilecek tutarın temettü vergisinin 2/5’ine düşmüş olması cum-cum teşvikini önemli ölçüde azaltmıştır (Behnes vd., 2016: 2; Junge & Kleutgents, 2016: 799; Klinkhammer & Pohlmann, 2018; Nicol, 2021).

Almanya’da cum-cum reformunun etkisini ölçen, reformdan hemen sonra yapılan bir çalışma, Gelir Vergisi Kanununda yapılan düzenlemenin, hem idarenin hem de mükelleflerin maliyetleri azaltacağını öngörmektedir (Arnesen & Berg, 2018: 7).

6.2. Avusturya

Avusturya’da mükelleflerin temettü vergisini geri alabilmesi için “elektronik ön başvuru şartı” bulunmaktadır. Avusturya Vergi Usul Kanununda yapılan ve 2019 yılında yürürlüğe giren bir düzenleme ile temettü vergisi iade talepleri artık takvim yılının sona ermesinden sonra yapılabilecektir. Bu yabancı yatırımcılara yıl içinde geri ödeme yapılması uygulamasından vazgeçildiği anlamına gelmektedir. Böylece artık iade talepleri, temettü vergisi kaynağında kesildikten daha sonra, tek bir başvuruda yapılabilecektir (Casi vd., 2023: 22).

Avusturya ayrıca 2022 yılında hisse senedinin “temettü kararı verilmeden önce iktisap edilmiş olması” şartı getirmiştir (OECD, 2023, 21).

Daha önce de ifade edildiği gibi Avusturya Yüksek İdare Mahkemesi 2022 yılında verdiği bir kararda, bir kişinin gerçek hak sahibi olarak kabul edilebilmesi için, hisselerin temettü kararının alındığı genel kurul tarihinden en geç bir gün önce sahibinin menkul kıymet hesabına yatırılmış olması ve ayrıca bunun banka dekontları ile kanıtlanması gerektiğine hükmetmiştir (Mitterlehner, 2022: 1).

6.3. Belçika

Belçika 22 Ocak 2019 tarihinde temettü vergisinin geri alınabilmesi için bir ön koşul olarak “tam mülkiyet” şartı getirmiştir. Artık hisselerin asgari 60 gün elde tutulması zorunluluğu bulunmaktadır. Ancak bu şart Almanya’nın aksine, yalnızca emeklilik fonlarına uygulanmaktadır. Mükellefin gerekli şartları taşımaması halinde, bu durum cum-ex ticaretine dair çürütülebilir bir karine teşkil edecek ve mükellef aksini ispatlamak zorunda kalacaktır. Belçika’da ayrıca 2023 yılında zamanaşımı süresi 3 yıldan 6 yıla çıkartmıştır. Dolandırıcılık olaylarında da süre 7 yıl yerine 10 yıl olarak uygulanacaktır.

Zamanaşımı sürelerinin uzatılmasının pratik sonucu, vergi idarelerine ve diğer yetkililere temettü planlarını tespit etmek ve soruşturmak için yeterli zaman sağlamasıdır. Bu, incelenmesi uzun zaman alabilen cum-ex işlemi davalarında özellikle önemlidir. Bu ticaretin sınır ötesi niteliği, yetki sorunu ve karmaşıklığı düşünüldüğünde, ülkelerin süreleri yeniden değerlendirmeleri gerekecektir (Casi vd., 2023). Zamanaşımı süresinin sona ermesi durumunda verginin geri alınması da sona ereceği için zamanaşımı temettü davalarında da oldukça önemlidir (Spengel, 2021: 3).

6.4. Danimarka

Danimarka, Almanya merkezli cum-ex skandalının ortaya çıkmasından bu yana vergi amaçlı dolandırıcılık planlarına karşı mevzuatında değişiklikler yapmaktadır. Bunlardan cum-ex işlemleri ile ilgili olanlar “ek belge gerekliliklerine” ilişkindir. Cum-cum işlemleri ile ilgili olanlar ise “gerçek hak sahipliğini tanımlanmasına” ilişkindir. Bu kapsamda 2016 yılında “kaynakta başvuru” kaldırılmıştır. Bunun yerine vergi kesildikten ve net temettü dağıtıldıktan “sonra başvuru” şartı getirilmiştir. Ayrıca gerçek hak sahipliğini kanıtlayıcı ek belge gereklilikleri bulunmaktadır. Böylece, açığa satışlarda sadece borç verenin sahipliği kabul edilmiştir. Hisseleri ödünç/borç alan, geri ödeme talebinde bulunamayacaktır. Bu sayede Danimarka açısından, temettü planlarının ayrılmaz bir parçası olan, borçlunun hisselerin gerçek sahibi olduğunu iddia etmesi tezi artık etkisini yitirmiştir (Casi vd., 2023: 9).

Danimarka'nın da dahil olduğu İskandinav ülkelerinde cum-ex ve cum-cum işlemlerini teşvik eden yasal boşlukları inceleyen yakın tarihli bir çalışma, yapılan düzenlemelerin Danimarka'da cum-ex ve cum-cum işlemlerini önemli ölçüde azalttığını göstermektedir. Özellikle de en yüksek temettü getirisi grubundaki hisse senetlerinde açığa satışlar, reformun yürürlüğe girmesinden sonraki dönemde azalmıştır. Bunun ne derece vergi düzenlemelerinden kaynaklandığını belirlemek zor olmakla birlikte, sadece Danimarka'ya özgü olması anlamlıdır (Andreas & Solli, 2019: 2).

6.5. Finlandiya

Finlandiya'da, 1 Nisan 2019'da yasalaşan ve 1 Ocak 2021 ve sonrasında ödenen temettüler için uygulanmaya başlanan bir yasa ile vergi idaresi, “gerçek hak sahiplerini yayınlama” konusunda yetkili kılınmıştır (OECD, 2023: 21).

Finlandiya, OECD Mali İşler Komitesi'nin Ocak 2013'te onayladığı Yetkili Aracılık Sistemini (TRACE) uygulayan ilk ülkedir. Temettü stopaj vergisi rejimi uygulayan ülkeler için dizi anlaşmadan oluşan bu Programın en önemli avantajlarından biri, gerçek hak sahibine ilişkin bilgilerin, zincirin en altındaki aracı tarafından güvence altına alınmasıdır. Ayrıca TRACE'in mali kurumlar tarafından vergi idarelerine bildirimde bulunulurken ve farklı vergi idareleri arasında bilgi paylaşılırken kullanılacak elektronik formatı, portföy yatırımcılarının temettü vergisi iade talepleri dahil, avantajlardan yararlanabilmelerini

kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla doğru işletilmesi halinde tüm paydaşlar için maliyetleri ve stopaj vergisi uyumsuzluğunu en aza indirme potansiyeline sahiptir (European Securites and Markets Authority, 2020: 49).

Finlandiya’da ayrıca temettü ayıklama stratejilerinin tespit edilebilmesi için aktif bir yaklaşım sergilenmektedir. Finlandiya’ya özgü olarak “vergi beyannameleri mukim olmayanlara ödenen temettüler hakkında önemli bilgiler” içermektedir. Beyannamenin sıfır stopaja tabi temettü alıcısına ilişkin tüm bilgileri içermesi zorunludur. Ayrıca temettü işlemlerinin detayları hakkında bilgi toplamak için diğer kolluk kuvvetleriyle işbirliği şarttır. Bunun kapsamına; hisse senetlerinin satın alma ve elden çıkarılma şekilleri, fiyatlandırma, türev işlemlere ilişkin bilgiler, girmektedir (OECD, 2023: 17).

6.6. Fransa

Fransa aslında 2005 yılında temettü vergisi indirimi uygulamasını kaldırarak cum-ex işlemlerini fiilen engellemiştir. Ancak Fransa’ya özgü bir durum olarak temettüler için gümrük vergisi oranları uygulanmaktadır. Fransa, vergi anlaşmalarının kötü niyetli kullanımı yoluyla vergi kaçakçılığı yapılması riskini sınırlamak için 2019 yılında “asgari elde tutma süresi” şartı getirmiştir. Vergi Usul Kanunu’nda yapılan bir düzenleme ile işlemin geçici olması ve temettü ödemesine 45 günden az bir süre kala gerçekleştirilmesi durumunda, ödenen temettülerin stopaj vergisine tabi olması sağlanmıştır. Açmak gerekirse artık hisseleri 45 günden az bir süre ellerinde tuttukları takdirde yabancı hissedarlara herhangi bir geri ödeme yapılmayacaktır. Bunun tek istisnası, temettüyü alan kişinin, işlemin amacının vergiden kaçınmak ya da vergi avantajı elde etmek olmadığını, kanıtlaması halidir (Rahman vd., 2022: 14).

6.7. Norveç

Norveç, sadece yabancı yatırımcılara temettü stopaj vergisi uygulayan az sayıda Avrupa ülkesinden biridir. Ancak 2013 yılında yaşanan cum-ex olayından sonra, temettü stopaj vergisi indirimi sistemine çok daha “sıkı bir kontrol” getirilmiştir. Norveç ayrıca 2019 yılında “gerçek ekonomik faaliyet” şartı getirmiştir. Bu sadece vergi avantajı için paravan şirketlerin kullanılmasını kısıtlamıştır. Diğer yandan normal cum-cum faaliyetleri halen devam etmektedir (Andreas & Solli, 2019: 19).

6.8. Dolaylı Vergi Reformları

Bazı ülkeler de, doğrudan cum-ex ve cum-cum işlemlerini hedef alan düzenlemeler yapmamakla birlikte, vergi mevzuatlarında bu amaca da hizmet edecek bir takım güncellemeler yapmıştır. İsviçre, 1 Nisan 2008 tarihinde “kişiye özel telifi ödemeleri için vergi sertifikası düzenlenmesini” yasaklanmıştır. İtalya, sınır ötesi vergi arbitrajını önlemek amacıyla 2016 yılında “yabancı yatırım fonlarını temettü vergisinden tamamen muaf” tutmuştur. Lüksemburg, 1 Ocak 2019 tarihinden itibaren OECD ve

AB'nin" vergi şeffaflığı ve agresif vergi planlaması ile mücadele mevzuatlarını" iç hukukuna adapte etmiştir (Moland and Mykland, 2023, 16-19; Laturus vd., 2022, 8-9; OECD, 2023, 21).

7. Uluslararası İşbirliği Mekanizmalarının Genişletilmesi

Almanya merkezli cum-ex dosyalarının yayınlanması, denetim, vergi ve kolluk güçleri arasında yerel ve uluslararası işbirliği eksikliğinin altını net olarak çizmiştir. Bu amaçla 2021 yılında Avrupa Savcılıkları Bürosunun (EPPO) kurulması önemli bir adımdır (Rahman vd., 2022: 16). Almanya'nın cum-ex işlemlerini 2012 yılında açıkça yasaklamasına rağmen, diğer vergi makamlarıyla etkili bir iletişim kurmaması skandalın büyümesinde etkili olmuştur (European Parliament, 2018).

Vergi makamlarının temettü stopaj vergisi iadesi talepleri üzerinde yeterli kontrol yapmaması ve hisse senetlerinin fiili mülkiyetine ilişkin açık ve tam bir bilgiye sahip olamaması, temettü vergisi dolandırıcılığını mümkün kılmaktadır. Bir başka ifade ile yatırımcıların gizli hesaplar altında saklanma yeteneği ve kimliklerini gizleyen diğer formlar, vergi otoritelerinin bir hisse senedinin gerçek sahibini belirlemesini zorlaştırmaktadır (Andreas & Solli, 2019: 48). Çoğu durumda yasa düzenleme mevcut olsa bile pratik engeller (yetki alanı, dil ya da olguların sunumundaki netlik eksikliği gibi) işbirliğini güçleştirmektedir (Çelikkaya, 2023: 56). Avrupa ülkelerinin ilgili tüm makamların bu bilgilere erişmesine izin vermesi önem arz etmektedir (European Parliament, 2019: 16-17). Bunu için Hollanda, Danimarka, Finlandiya ve İsveç kendi aralarında ortak bir bilgi paylaşımı sistemi (NTSR) kurmuştur. Piyasanın kötüye kullanılmasına ilişkin bilgilerin paylaşıldığı bu sistem, Hollanda vergi idaresinin iade taleplerini değerlendirmesinde bir erken uyarı görevi görmektedir (OECD, 2023: 18).

Temettü planları ile mücadele için "ortak istihbarat" ve "ortak soruşturma" ekipleri kurulması mümkündür. Ortak istihbarat ekiplerinin kurulması, operasyonel ve stratejik bilgi toplama ve analiz süreçlerini merkezileştirerek, yetkililerin hukuki ve pratik konularda deneyim kazanmalarına (yapay zeka tabanlı özel sistemler geliştirilmesi dahil) katkı sağlayacaktır. Bu aynı zamanda, data toplama, işleme ve analiz masraflarını da azaltacaktır (OECD, 2023: 23). Türkiye'nin de dahil olduğu İstihbarat Paylaşımı ve İşbirliği Görev Gücünün (JITSIC) üyelerinden bazıları (Avustralya, Kanada, Hollanda, Birleşik Krallık ve ABD'nin ortak küresel suç birimi) hali hazırda uluslararası vergi kaçakçılığı organizasyonlarını hedef alan sınır ötesi soruşturmalar yürütmektedir. Örneğin Hollanda'da, denetleme, izleme, kovuşturma ve soruşturma yetkililerinden oluşan finansal uzmanlık merkezi (FEC)⁷ finansal sistemin bütünlüğüne yönelik potansiyel tehditlere karşı, önleyici ve aktif rol oynamaktadır (OECD, 2023: 23).

⁷ FEC yedi kurumdan oluşur: Finansal Piyasalar Otoritesi, Vergi İdaresi, Merkez Bankası, Mali İstihbarat Birimi, Mali İstihbarat ve Soruşturma Servisi, Savcılık ve Ulusal Polis. Maliye Bakanlığı ile Adalet ve

Diğer yandan Avrupa’da ortak vergi denetim halen zorunlu değildir. Bazı ülkeler ortak soruşturmalara yabancı denetçilerin aktif katılımını yasaklarken, bazıları da ancak mükellefin rızasına dayalı olarak izin vermektedir. Bununla birlikte 2014 yılında yapılan reform Avrupa’da ortak denetim teşvik etmiştir (Çelikkaya, 2023: 59-60).

8. Sonuçlar

Temettü stopaj vergisi dolandırıcılığı, sadece Avrupa ülkelerini ilgilendiren bir sorun değildir. Almanya’da cum-ex skandalının ortaya çıkması AB ülkelerinin bu ciddi sorun ile daha fazla ilgilenmelerine neden olmuştur. Ancak temettü aklama sınır ötesi boyutları olan küresel bir sorundur. Almanya’da bile temettü vergisi dolandırıcılığı faaliyetlerini gerçekleştirmek için Avrupa ve Kuzey Amerika’daki bankalar, yatırım şirketleri ve fonların kullanıldığı görülmüştür (Giseburt vd., 2021).

Araştırmalar, temettü aklamının, bu konuda önlem almayan ülkelere doğru hızla yayıldığını göstermektedir. Kaldı ki Almanya örneğinde yaşandığı gibi, temettü aklama için vergi mevzuatında boşluk bulunmasına dahi ihtiyaç duyulmamaktadır. Sözün özü, sermayenin mobil olduğu bu küresel ortamda, Köln Vergi Mahkemesi başkanının da ifade ettiği gibi (Spengel, 2021), bir dolandırıcılık şaheseri olan cum-ex ve cum-cum işlemlerine karşı, stopaj vergisi sistemi uygulayan Türkiye dahil tüm OECD üyesi ülkelerin gerekli önlemleri alması gerekmektedir. Nitekim bu tür planların artık bir arbitraj stratejisi olmadığı ya da açık bir vergi suçu olduğu mahkeme kararları ile de sabit hale gelmiştir.

Diğer yandan Avrupa’daki tüm temettü aklama planlarının birbirine benzer yapıda olması nedeniyle, Spengel’in ifadesi ile ülkelerin öncelikle yapması gerekenler bellidir. Cum-cum ve cum-ex işlemleri ile etkili mücadele edebilmek için ülkelerin; i) sermaye piyasasındaki katılımcıları birlikte kontrol etmeleri, ii) sermaye piyasasındaki faaliyetleri koordineli olarak denetlemeleri, iii) farklı ülkelere savcılıkların aralarında karşılıklı olarak yardımlaşmaları, uzman vergi müfettişlerinin desteğini de alarak ve iv) denetleme organlarının arasında etkin bir bilgi alışverişi olması, gerekmektedir.

Avrupa ülkelerinin cum-ex işlemleri özelinde, temettü vergisinin kesilmesi ve havale edilmesi sorumluluğunu aynı kurum bünyesinde birleştirmeleri ya da vergi sertifikalarının düzenlenmesinde hiçbir hukuki boşluk bırakmamaları gerekmektedir.

Avrupa ülkelerinin cum-cum işlemleri özelinde ise, yabancı hissedarların sınırlı sorumluluğuna ilişkin boşlukları gidermeleri gerekmektedir.

Güvenlik Bakanlığı gözlemci olarak yer alır ve ayrıca büyük bankalarla ortaklıkları da vardır. FEC’in ortak soruşturmaları, ciddi suçlar, terörün finansmanı ve diğer tehditlerle mücadele de dahil olmak üzere, görev güçleri aracılığıyla, gerçekleştirilmektedir (OECD, 2023: 23).

Temettü stopaj vergisi dolandırıcılığının gerçekleştirilme şekilleri, “mülkiyet devrinin gerçekliğinin” sorgulanmasını gerektirmektedir. Vergi idarelerinin iade taleplerini yeterince kontrol edememeleri (teknik eksiklikler) ve hisselerin fiili mülkiyetine ilişkin açık ve tam bir bilgiye sahip olamamaları, kısmen de olsa cum-ex ve cum-cum işlemlerine kaynak teşkil etmektedir. Bu durumda, hisse senedinin “mutlaka temettü kararı verilmeden önce iktisap edilmiş olması” ve “minimum bir süre elde tutulmuş” olması şartları, ülkelere temettü stopaj vergisi dolandırıcılığı faaliyetlerinin tespit edilmesinde oldukça yardımcı olmaktadır.

Bu şartların sağlanamamış olması, Türk vergi idaresi açısından da cum-ex işleminin varlığına dair çürütülebilir bir karine teşkil etmelidir. Bu durumda aksini ispat edemeyen mükelleflerin, temettü vergisini geri alma talepleri ise karşılanmamalıdır.

Ayrıca Almanya gibi borsada işlem gören hisselerin büyük çoğunluğunun yabancılara ait olduğu Türkiye’nin de, yabancı hissedarların elinde temettü vergisinden kaçınılmasını önlemek için “yasal ve ekonomik sahiplik testi” uygulanması, mülkiyet devrinin yalnızca görüntüden (boş bir kabuk) ibaret olduğu, cum-cum işlemlerinin tespit edilmesine yardımcı olacaktır.

Etik Kurul Onayı: Etik kurul belgesi gerektiren bir çalışma değildir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları:

Ali Çelikkaya - Fikir ve Amaç, Planlama ve Tasarım, Veri Toplama, Veri Analizi ve Tartışma, Literatür ve Atıf, Yazım ve Format, Son Onay ve Sorumluluk, Genel Katkı Düzeyi - %100

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

Allen & Overy. (2021). German administrative guidelines on cum/cum and securities transactions-A challenging revision of principles. <https://www.jdsupra.com/legalnews/german-administrative-guidelines-on-cum-9527446/>, (Erişim: 06.05.2024).

Andreas, O. D. & Solli, H. (2019). *Tax-Motivated Trading in the Scandinavian Countries An Empirical Study on Cum-Cum Transactions and Potential Tax Loss in Norway, Sweden and Denmark* [Master thesis in Economics and Business Administration]. Norwegian School of Economics, Bergen. <https://openaccess.nhh.no/nhh-xmlui/bitstream/handle/11250/2647155/masterthesis.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

- Arnesen, S. J. & Berg, J. (2018). *The Effect of the 2016 Tax Reform Act on Cum-Cum Trading in Germany, An Empirical Study On Trading Volume Of The 100 Most Traded Stocks From 2012 to 2018* [Master thesis in Economics and Business Administration]. Norwegian School of Economics, Bergen. <https://openaccess.nhh.no/nhh-xmlui/bitstream/handle/11250/2586648/masterthesis.PDF?sequence=1&isAllowed=y>
- Banham, M. (2020). Dividend Arbitrage. <https://thehedgefundjournal.com/dividend-arbitrage/>. (Erişim: 07.05.2024).
- Behnes, S. G., Brodersen, C., & Sonja, K. (2016). German Dividend Withholding Tax Credit to be substantially limited. https://www.bakermckenzie.com/-/media/files/insight/publications/2016/01/german-dividend/al_germany_withholdingtaxcredit_jan16.pdf?la=en. (Erişim: 09.05.2024).
- Brogaard, J. & Dominik, R. (2023). Tax Heist using American Depositary Receipts. <https://ssrn.com/abstract=4012824>. (Erişim: 05.05.2024).
- Buettner, T., Carolin, H., Felix, K. & Scholz, H. (2020). "Withholding Tax Non Compliance: The Case Of Cum Ex Stock Market Transactions". *International Tax and Public Finance*. 27, 1425-1452. <https://doi.org/10.1007/s10797-020-09602-9>.
- Casi, E., Gavrilova, E., Murphy, D. & Floris, Z. (2023). "The Big Short (Interest): Closing the Loopholes in the Dividend-Withholding Tax". *Accounting for Transparency, Working Paper Series*. 76, 1-57. <https://www.accounting-for-transparency.de/publications/no-76-welfare-effect-of-closing-loopholes-in-the-dividend-withholding-tax-the-case-of-cum-cum-and-cum-ex-transactions/>
- Chen, J. (2024). What Is Tax Fraud? Definition, Criteria, Vs. Tax Avoidance. <https://www.investopedia.com/terms/t/tax-fraud.asp>.
- Correctiv. (2021). CumEx Files 2.0-"The outrageous tax fraud goes on". <https://correctiv.org/en/latest-stories/2021/10/21/cumex-files-2/>. (Erişim: 03.04.2024).
- Çelikkaya, A. (2024). "Avrupa Birliği'nde Katma Değer Vergisi Kayıp Tüccar Dolandırıcılığına Karşı Mücadele Yolları". *Mali Hukuk*. 20(229), 21-46.
- Çelikkaya, A. (2023). "Küresel Vergi İdareleri Arasında İşbirliğinin Güçlendirilmesinde Yeni Bir Yaklaşım: Ortak Vergi Denetimi". *Vergi Raporu*. 291,46-64.
- Elliot, S. (2019). A landmark German tax fraud case could ripple through the finance industry. <https://www.cnbc.com/2019/10/14/cum-ex-german-tax-case-could-ripple-through-the-finance-industry.html>. (Erişim: 28.03.2024)
- European Securites and Markets Authority (2020). On Cum/Ex, Cum/Cum and withholding tax reclaim schemes. https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/library/esma70-155-10272_final_report_on_cum_ex_and_other_multiple_withholding_tax_reclaim_schemes.pdf. (Erişim: 05.04.2024).
- European Parliament (2019). Report on financial crimes, tax evasion and tax avoidance. Official Journal of the European Union. C 108/8. Tuesday 26 March.

- European Parliament (2018). The Cum-ex files-information document. <https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/158435/2018-11-26%20-%20Information%20paper%20on%20Cum-ex%20-%20Cum-cum.pdf>. (Erişim: 29.04.2024).
- Finnerud, E. & Sarangerel, W. T. *Cum-Fake Transactions in Scandinavian Countries, An empirical study of ADRs from 2010 to 2019* [Master thesis in Economics and Business Administration]. Norwegian School of Economics, Bergen. <https://www.nhh.no/globalassets/centres/nocet/master-theses-presentations/2020/master-thesis-finnerud-wasseng.pdf>.
- Giseburt, A. Nakagawa, N., & Makoto, W. (2021). CumEx Files: Nomura Group investigated by authorities in Germany, Italy for involvement in tax heist. <https://en.tansajp.org/investigativejournal/7823/>. (Erişim: 06.05.2024).
- Hill, J. (2017). Germany fears huge losses in massive tax scandal. <https://www.bbc.com/news/world-europe-40199259>. (Erişim: 28.03.2024).
- Holzmann, C., Hendrik S., Felix, K. & Thiess, B. (2017). Stock Market Behavior on Ex-Dividend Dates: The Case of Cum-Ex Transactions in Germany. <https://www.econstor.eu/handle/10419/168242>. (Erişim: 27.04.2024).
- Junge, V. & Ingo, K. (2016). New German Tax Rules to Reduce Cum/Cum Trades. *Tax Notes International*, 83(9), 799-801. <https://www.mayerbrown.com/new-german-tax-rules-to-reduce-cumcum-trades-08-29-2016/>. (Erişim: 09.05.2024).
- Klinkhammer, J. & Pohlmann, M. (2018). Organized crime in pinstripes? The tax robbery with cum-ex and cum-cum deals. <https://heigos.hypotheses.org/10541>. (Erişim: 27.04.2024).
- Kreidl, F. & Thiess, B. (2020). Dividend tax withholding and tax fraud: The case of ‘cum-ex’. <https://cepr.org/voxeu/columns/dividend-tax-withholding-and-tax-fraud-case-cum-ex>. (Erişim: 03.05.2024).
- Laturnus, V., Arne, R. & Mark, W. (2022). Spillovers of cum-ex and cum-cum trading with single stock futures. https://acfr.aut.ac.nz/data/assets/pdf_file/0007/686824/6a-Valerie-Laturnus.pdf. (Erişim: 30.03.2024).
- Liste, P. (2022). Tax Robbery Incorporated: The transnational legal infrastructures of tax arbitrage. *Global Cooperation Research Papers*. 30. <https://doi.org/10.14282/2198-0411-GCRP-30>.
- McDonald, R. L. (2001). Cross-Border Investing with Tax Arbitrage: The Case of German Dividend Tax Credits. *The Review of Financial Studies*. 14 (3), 617-657. <https://doi.org/10.1093/rfs/14.3.617>
- Mitterlehner, M. (2022). Consequences of the Cum-Ex Trades on WHT refund and relief in Austria. <https://wts.com/global/publishingarticle/20221221-austria-consequences-of-the-cum-ex-trades-on-wht-refund-andrelief~publishing-article?language=en>. (Erişim: 24.04.2024).

- Moland, K. & Mykland, A. (2023). *Combating Withholding Tax Reclaim Schemes in Europe*, [Master thesis in Economics and Business Administration]. Norwegian School of Economics, Bergen. <https://openaccess.nhh.no/nhh-xmlui/bitstream/handle/11250/3098027/masterthesis.pdf?sequence=3&isAllowed=y>
- Moritz, W. & Wei, X. (2023). Ex-dividend day price and volume: the case of cum-ex trading. *Applied Economics*. 55(51), 6062-6075. <https://doi.org/10.1080/00036846.2022.2141450>
- Nicol, D. (2021). Cum-ex tax loophole isn't closed warns German tax expert. https://www.securitiesfinancetimes.com/serviceproviders/serviceproviderarticle.php?article_id=224579&articletype=In%20the%20news&companyname=&page=96&navigationaction=&provider_id=. (Erişim: 24.04.2024).
- Nyheim, M. J. & Helland, L. S. (2019). *Cum-Ex Transactions in European Countries Theoretical issues and emperical evidence* [Master thesis in Economics and Business Administration]. Norwegian School of Economics, Bergen. <https://openaccess.nhh.no/nhh-xmlui/bitstream/handle/11250/2609772/masterthesis.PDF?sequence=1&isAllowed=y>
- OECD, (2017). Model Tax Convention on Income and on Capital. https://www.oecd-ilibrary.org/deliver/mtc_cond-2017-en.pdf?itemId=/content/publication/mtc_cond-2017-en&mimeType=pdf.
- OECD. (2021). Ending the Shell Game: Cracking down on the Professionals who enable Tax and White Collar Crimes. <https://www.oecd.org/tax/crime/ending-the-shell-game-cracking-down-on-the-professionals-who-enable-tax-and-white-collar-crimes.htm>. (Erişim: 27.04.2024).
- OECD. (2023). Dividend Tax Fraud: Raising Awareness of Dividend Stripping Schemes. <https://www.oecd.org/corruption/dividend-tax-fraud-70ee934c-en.htm>. (Erişim: 27.04.2027).
- OECD. (2024). Standard withholding tax rates. <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=WHT>. (Erişim: 03.04.2024).
- Özgenç, A.. S (2012). *Vergi Anlaşmalarının Kötüye Kullanılması: Anlaşma Alışverişi* [Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Rahman, S., Ray, J. & Lemasson, S. (2022). Cum-ex Trading Scheme Explained, <https://www.rahmanravelli.co.uk/expertise/cum-ex-investigations/cum-ex-trading-schemes-explained-and-faqs/>. (Erişim: 22/04/2024).
- Rasmus, F. & Mataev, E. (2022). *Are Dividend Arbitrage Strategies Present in Asia? An empirical study on cum-cum and cum-ex transactions in Asian markets* [Master thesis in Economics and Business Administration]. Norwegian School of Economics, Bergen. <https://openaccess.nhh.no/nhh-xmlui/bitstream/handle/11250/3049697/masterthesis.pdf?sequence=1#:~:text=Our%20findings%20indicate%20that%20dividend,present%20in%20Taiwan%20and%20Japan>.

- Schaffelhuber, K. A. (2021). The German “cum/ex” trading scandal. <https://www.linkedin.com/pulse/german-cumex-trading-scandal-kai-a-schaffelhuber>. (Erişim: 06.05.2024).
- Spengel, C. (2021). Public Hearing of the Subcommittee on Tax Matters of the European Parliament on the Cum-Ex/Cum-Cum Scandal. <https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/230392/Christoph%20Spengel%20statement.pdf>. (Erişim: 04.05.2024).
- Van Rensburg, D. (2021). Investec implicated in probes into the world’s largest tax fraud (Part 1). <https://www.news24.com/fin24/companies/investec-implicated-in-probes-into-the-worlds-largest-tax-fraud-the-cum-ex-files-part-1-20211021>. (Erişim: 28.03.2024).
- Wagner, M. & Wei, X. (2020). Cum-Ex Trading-The Biggest Fraud in History?. *Department of Economics and Finance School of Business University of Canterbury Working Paper*. 19,1-30. <https://repec.canterbury.ac.nz/cbt/econwp/2019.pdf>. (Erişim: 04.05.2024).

7440 Sayılı Kanun’la Getirilen Ek Vergi Düzenlemesine Anayasal İlkeler Bağlamında Eleştirel Bir Yaklaşım

Gülçün Karasu Öztemel¹

RESEARCH ARTICLE

Araştırma Makalesi

MAKALE BİLGİSİ

Gönderme: 12.06.2024

Düzeltilme : 27.08.2024

Kabul : 09.09.2024

Yayın : 25.12.2024

iThenticate benzerlik oranı: %11

JEL Kodu:

K34, K1, H2

Anahtar Kelimeler:

7440 sayılı Kanunla İhdas Edilen Ek Vergi, Hukuki Güvenlik İlkesi, Geçmişe Yürümezlik İlkesi, Mali Güç İlkesi, Eşitlik İlkesi

Ö Z E T

6 Şubat 2023’de Kahramanmaraş merkezli on bir ilimizde yaşanan depremlerden sonra 12 Mart 2023 tarihinde yürürlüğe giren 7440 sayılı Kanun’unun 10. maddesinin 27. fıkrası ile istisna, indirim ve indirimli kurumlar vergisinden yararlanan kurumlar vergisi mükelleflerine yönelik ek vergi ihdas edilmiştir. 2022 hesap dönemi bittikten sonra bazı kurumlar vergisi mükelleflerine yönelik getirilen ek verginin; geçmişe yürümezlik ve dolayısıyla hukuki güvenlik ilkesine, bazı vergisel bağışıklıklar üzerinden kurum kazancıyla ilişkilendirilmeksizin alınması mali güç ilkesine, bazı istisna ve indirimler üzerinden alınmasının ise eşitlik ilkesine aykırılık teşkil edip etmediği mükellefler açısından büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda çalışmanın amacı, 7440 sayılı Kanun kapsamında ihdas edilen ek vergi düzenlemesinin hukuki güvenlik, mali güç ve eşitlik ilkeleri açısından incelenmesi ile Anayasa Mahkemesinin bu konu hakkında vermiş olduğu ilgili kararın değerlendirilmesi üzerinedir. Çalışmada, Anayasa Mahkemesi kararlarından yararlanılmıştır.

7440 sayılı Kanun ile ihdas edilen ek vergi düzenlemesinin gerçek bir geçmişe yürüme olduğu tespitiyle, hukuki güvenlik ilkesine aykırılık teşkil ettiği sonucuna varılmıştır. Ek verginin dönem kazancıyla ilişkilendirilmeksizin alınması, zararı olan mükelleflerden de vergi alınabileceği sonucunu doğuracağından bu durum, mali güç ilkesine aykırılık teşkil etmektedir. Ayrıca bazı istisna ve indirimlerin ek verginin kapsamına alınması yoluyla yapılan sınıflandırmanın eşitlik ilkesine de aykırı olduğu ifade edilebilir. Deprem ülkesi olduğumuz gerçeğinden hareketle başta yaşanabilecek depremler ve bunun yanında iklim krizine bağlı olarak tarım alanında meydana gelebilecek sorunlar ile karşılaşılacak salgın hastalıklara karşı yatırım bütçeleri artırılarak önleyici tedbirler alınması elzemdir.

Citation: Karasu Öztemel, G. (2024). “7440 Sayılı Kanun’la Getirilen Ek Vergi Düzenlemesine Anayasal İlkeler Bağlamında Eleştirel Bir Yaklaşım”. *International Journal of Public Finance*. 9(2), 467 – 494. <https://doi.org/10.30927/ijpf.1500392>

¹ Assist. Prof. PhD., İstanbul Aydın University, Türkiye, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4784-6508>, gulcinkarasuoztemel@gmail.com

A Critical Approach to the Additional Tax Regulation Introduced by Law No. 7440 in the Context of Constitutional Principles

ARTICLE INFO

Submitted : 12.06.2024
Revised : 27.08.2024
Accepted : 09.09.2024
Available : 25.12.2024

iThenticate similarity score: 11%

JEL classification:
K34, K1, H2

Keywords:

Additional Tax Created by Law No. 7440, Principle of Legal Security, Principle of Non-Retroactivity, Principle of Financial Strength, Principle of Equality

ABSTRACT

After the earthquakes in eleven provinces centered in Kahramanmaraş on February 6, 2023, an additional tax was created for corporate taxpayers who benefit from exemptions, deductions and reduced corporate taxes with the 27th paragraph of Article 10 of Law No. 7440, which came into force on March 12, 2023. The additional tax imposed on some corporate taxpayers after the end of the 2022 accounting period; It is of great importance for taxpayers whether it is contrary to the principle of non-retroactivity and therefore the principle of legal certainty, the principle of financial strength of “taking them without associating them with corporate profits” on some tax exemptions arranged for economic, social and technical reasons, and the principle of equality by taking them through some exemptions and discounts. In this context, the aim of the study is to examine the additional tax regulation established within the scope of Law No. 7440 in terms of legal security, financial strength and equality principles with evaluation of the relevant decision of the Constitutional Court on this issue. In the study, the decisions of the Constitutional Court were used.

It has been concluded that the additional tax regulation created by Law No. 7440 is a real retroactivity and that it violates the principle of legal security. Since collecting the additional tax “without associating it with the period's earnings” will result in tax being collected from taxpayers who have losses, this situation is contrary to the principle of fiscal strength. In addition, it can be stated that the classification made by including some exemptions and discounts within the scope of additional tax is against the principle of equality. Considering the fact that we are an earthquake country, it is essential to take preventive measures by increasing investment budgets against earthquakes that may occur, as well as problems that may occur in the field of agriculture due to the climate crisis and epidemic diseases that may be encountered.

Extended Summary

After the earthquakes in eleven provinces centered in Kahramanmaraş on February 6, 2023, an additional tax was created for corporate taxpayers who benefit from exemptions, deductions and reduced corporate taxes with the 27th paragraph of Article 10 of Law No. 7440, which came into force on March 12, 2023. The additional tax imposed on some corporate taxpayers after the end of the 2022 accounting period; It is of great importance for taxpayers whether it is contrary to the principle of non-retroactivity, the principle of financial strength of “taking them without associating them with corporate profits” on some tax exemptions arranged for economic, social and technical reasons, and the principle of equality by taking them through some exemptions and discounts. In this context, the aim of the study is to examine the additional tax regulation established within the scope of Law No. 7440 in terms of legal security, financial strength and equality principles. In the study, the decisions of the Constitutional Court and the opinions in the doctrine were used.

The additional tax introduced by the 27th paragraph of Article 10 of Law No. 7440 entered into force on March 12, 2023, after the end of the 2022 accounting period. With the aforementioned law, which was enacted after the tax-generating event was completed, the tax burden of some corporate taxpayers was increased with retroactive effect. Therefore, there is a real non-retroactivity. However, as in many of its jurisprudence, the Constitutional Court accepts some issues as exceptions to the rule of non-retroactivity. One of these is “public interest”. The 27th paragraph of the 10th article of the law in question was brought to the Constitutional Court through concrete norm review, on the grounds that it was contrary to the 13th, 35th and 73rd articles of the Constitution. At this point, the Constitutional Court, as in its previous jurisprudences, accepted the existence of public interest while conducting the constitutional review of the 27th paragraph of Article 10 of Law No. 7440 and did not find the relevant regulation contrary to the principle of legal security. Although the public interest has been accepted as an exception to the principle of non-retroactivity in the Constitutional Court decisions, the status of taxpayers' legal trust vis-à-vis the public interest is controversial. It is thought that even in the presence of public interest, the principle of legal security should not be violated. Because regulations contrary to the principle of legal security will not produce consequences in the public interest.

Additional tax is collected on certain tax exemptions imposed for economic, social and technical reasons. In this case, it can be stated that the subject of the tax is not determined in accordance with the financial strength. In addition, collecting the additional tax “without associating it with the period's earnings” would mean that taxpayers who have losses could also be taxed, thus this situation is contrary to the principle of financial strength. However, the Constitutional Court accepted that the additional tax is collected proportionally and depending on the discount amount, as an indication of taxation in line with financial strength.

The classification made by including some exemptions and deductions within the scope of additional tax; it is also seen that it is not based on an “understandable, real, concrete” difference, is not rationally related to the purpose of “making additional income arrangements due to the earthquake” and is not reasonable and fair. Therefore, it is thought that the additional tax regulation violates the principle of equality.

In order to provide the additional financing needs arising after the earthquake, tax regulations with retroactive effect should not be made, and the legislator should also avoid making regulations contrary to financial strength, equality and other taxation principles. Therefore, the method of provision the additional financing needs that arise during disaster periods should not be tax laws issued contrary to constitutional principles. Considering the fact that we are an earthquake country, it is essential to take preventive measures by increasing investment budgets against earthquakes that may occur, as well as problems that may occur in the field of agriculture due to the climate crisis and epidemic diseases that may be encountered.

1. Giriş

6 Şubat 2023’de yaşanan Kahramanmaraş merkezli depremlerin sebep olduğu finansman ihtiyacının giderilmesi amacıyla 12 Mart 2023 tarihinde yürürlüğe giren 7440 sayılı Kanun’unun 10. maddesinin 27. fıkrası ile bazı kurumlar vergisi mükelleflerine yönelik ek vergi ihdas edilmiştir. Bu kapsamda 2022 yılı hesap dönemine ilişkin olarak verilen kurumlar vergisi beyannamelerinde, istisna, indirim ve indirimli kurumlar

vergisinden yararlanan mükelleflerin matrahları üzerinden %10, Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 5/1(a) kapsamındaki istisnalardan ve yurt dışından elde edilmiş olup asgari % 15 vergi yüküne sahip olduğu belgelenen istisna kazançlarından ise % 5 oranında ek vergi alınması hususu düzenlenmiştir².

7440 sayılı Kanun kapsamında ihdas edilen ek vergi düzenlemesi, bazı istisna ve indirimden yararlanan kurumlar vergisi mükelleflerinin vergi yükünün artmasına sebep olmuştur. Bu kapsamda, 2022 hesap dönemi bittikten sonra ihdas edilen ek vergi düzenlemesinin gerçek geçmişe yürüme kapsamında mı yoksa gerçek olmayan geçmişe yürüme kapsamında mı değerlendirileceği hususu hukuki güvenlik ilkesi açısından oldukça önemlidir. Keza ek verginin, bazı vergisel bağışıklıklar üzerinden kurum kazancıyla ilişkilendirilmeksizin alınması, mali güç ilkesine aykırılığın incelenmesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca bazı istisna ve indirimler ek vergi düzenlemesinin kapsamına alınmış, bazıları da kapsam dışında bırakılmıştır. Bu şekilde yapılan sınıflandırmanın eşitlik ilkesine aykırılık teşkil edip etmediği mükellefler açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda çalışma, ek vergi düzenlemesinin hukuki güvenlik, mali güç ve eşitlik ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmesinden oluşmaktadır.

7440 sayılı Kanunla bazı kurumlar vergisi mükelleflerine yönelik ek vergi düzenlemesinin sözü edilen anayasal ilkeler kapsamında incelenebilmesi için öncelikli olarak deprem gibi doğal afet dönemlerinde ihdas edilen vergi kanunlarının geçmişe yürümezlik, mali güç, eşitlik ilkeleri açısından Anayasa Mahkemesinin anayasal denetimine tabi tutulmuş kararları incelenecektir. Anayasa Mahkemesinin konuyla ilgili kararlarının incelenmesi sonucunda ulaştığımız veriler ve doktrindeki görüşler çerçevesinde, ek vergi düzenlemesinin, hukuki güvenlik, mali güç ve eşitlik ilkeleri açısından değerlendirilmesi yapılacaktır. Akabinde Anayasa Mahkemesinin 7440 sayılı Kanun'un 10. maddesinin 27. fıkrasına ilişkin kararı incelenecektir.

2. 7440 Sayılı Kanun'la Getirilen Ek Vergi Düzenlemesinin Hukuki Güvenlik İlkesi Çerçevesinde Eleştirisi

7440 sayılı Kanun'la getirilen ek vergi düzenlemesinin hukuki güvenlik ilkesi kapsamında değerlendirilmesine başlamadan önce hukuki güvenlik ilkesine genel olarak yer verilecek olup, doğal afet ve ekonomik kriz dönemlerinde ihdas edilen düzenlemelerin anayasal denetiminde Anayasa Mahkemesinin geçmişe yürümezlik ilkesiyle ilgili kararları incelenecektir.

2.1. Genel Olarak

Hukuki güvenlik ilkesi, mükelleflerin, devletin vergilendirme yoluyla temel hak ve özgürlüklere yaptığı müdahaleleri önceden bilmelerini ve planlarını güvenle buna göre

² "Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (7440 S.K.)". Resmi Gazete, 32130; 12.03.2023.

inşa etmelerini sağlamaktadır (Öncel vd., 2020: 49-50). Keza Anayasa Mahkemesi hukuki güvenlik ilkesini, içtihatlarında benzer şekilde tanımlamıştır; “*hukuk normlarının öngörülebilir olmasını, bireylerin tüm eylem ve işlemlerinde devlete güven duyabilmesini, devletin de yasal düzenlemelerinde bu güven duygusunu zedeleyici yöntemlerden kaçınmasını gerekli kılar*” (Anayasa Mahkemesi, E.S: 2013/72 K.S: 2013/126 K.T:31/10/2013; Köküsarı, 2015: 224). Dolayısıyla hukuki güvenlik ilkesi, kuralların açık, anlaşılabilir ve hangi işleme ne gibi sonuçlar bağlandığının önceden öngörülebilir olmasıyla sağlanabilir (Şenyüz vd, 2023a: 27; Köküsarı, 2015: 248.260). Bu bağlamda, hukuki güvenlik ilkesinin tesisi³ belirlilik, geçmişe yürümezlik ve kıyas yasağı ilkeleri kapsamında mümkün olabilecektir (Öncel vd., 2020: 50).

2.2. Geçmişe Yürümezlik İlkesi

Hem doktrinde hem de Anayasa Mahkemesi kararlarında geçmişe yürümezlik ilkesi gerçek geçmişe yürüme ve gerçek olmayan geçmişe yürüme olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu bağlamda gerçek geçmişe yürüme, vergiyi doğuran olay tamamlandıktan sonra yapılan kanuni değişikliklerle vergi yükünün geçmişe etkili olarak artırılması, gerçek olmayan geçmişe yürüme ise, vergiyi doğuran olay tamamlanmadan önce yapılan kanuni değişikliklerle vergi yükünün geçmişe etkili olarak artırılması şeklinde ifade edilebilir (Şenyüz vd, 2023a: 63-64; Özgenç, 2023: 47). Gerçek geçmişe yürüme Anayasaya aykırı bulunmakta, gerçek olmayan geçmişe yürüme ise Anayasa’ya aykırı görülmemektedir (Öncel vd., 2020: 51).

Anayasa Mahkemesi, geçmişe yürüme hususuna ilişkin norm denetimini Anayasa’nın 2. maddesi uyarınca hukuk devleti ilkesi kapsamında, devamında bunun alt unsuru olan hukuki güvenlik ilkesi bağlamında, onun alt unsuru olan hukuki öngörülebilirlik çerçevesinde ve son olarak da ilgili hususun alt unsuru olan geçmişe yürümezlik ilkesi⁴ doğrultusunda yapmaktadır (Şirin, 2019: 617; Köküsarı, 2015: 260; Arıkan, 2022: 111). Anayasa Mahkemesi son yıllarda geçmişe yürümeye ilişkin hususların, hukuk devleti ilkesinin yanı sıra mülkiyet hakkı ve adil yargılanma hakkı çerçevesinde değerlendirildiği kararlar da vermiştir (Şirin, 2019: 618-619; Arıkan, 2022: 111). Ancak bu yaklaşım kararların tümüne etki edecek seviyede değildir (Şirin, 2019: 619).

Mülkiyet hakkına yönelik sınırlandırmalarda Anayasa’nın 13. maddesi çerçevesinde kanunların belirli ve öngörülebilir olmasına ilişkin kanunilik denetimi yapılırken destek norm olarak Anayasa’nın 2. maddesi uyarınca hukuki güvenlik ilkesi kapsamında belirlilik, öngörülebilirlik ve geçmişe yürümezlik ilkelerine başvurulmaktadır (Yılmazoğlu, 2021: 272). Dolayısıyla, mülkiyet hakkı ihlaline ilişkin bireysel başvuruya konu olan geçmişe yürüme iddiaları, Anayasa’nın 2. maddesi uyarınca hukuki güvenlik

³ Köküsarı’ya göre hukuki güvenlik ilkesinin gerçekleştirilebilmesi “belirlilik, öngörülebilirlik ve istikrar ilkeleri” kapsamında mümkün olabilecektir (Köküsarı, 2015: 52).

⁴ Anayasa Mahkemesi bazı kararlarında geçmişe yürümezlik ilkesini kazanılmış hak, haklı beklentiler çerçevesinde açıklamaktadır (Köküsarı, 2015: 249).

ilkesi, öngörülebilirlik, geçmişe yürümezlik ilkesi kapsamında değerlendirilecektir. Bireysel başvuruya konu edilmiş geçmişe yürüme iddialarına ilişkin yakın tarihli bir kararda, Anayasa Mahkemesi yukarıda ifade edildiği şekilde kanunilik denetimini yapmıştır. Mahkeme, geçmişe yürümenin söz konusu olmadığına ve dolayısıyla kanunun öngörülebilirlik kriterine uygun olduğuna karar vermiştir⁵ (Anayasa Mahkemesi, Caroline Nicole Koç ve Diğerleri Başvurusu, Başvuru Numarası: 2019/26345, KT: 22/9/2022).

Ek vergi düzenlemesinin hukuki güvenlik ilkesi çerçevesinde değerlendirebilmesi için doğal afet ve ekonomik kriz dönemlerinde ihdas edilen düzenlemelerin anayasal denetiminde Anayasa Mahkemesinin geçmişe yürümezlik ilkesiyle ilgili kararlarının incelenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Anayasa Mahkemesinin, 3986 sayılı Kanun kapsamında getirilen ekonomik denge vergisi, net aktif vergisi ve 4481 sayılı Kanun kapsamında getirilen ek gelir ve kurumlar vergisine ilişkin kararları incelenecektir.

3986 sayılı Kanunla ihdas edilen ekonomik denge vergisinin çeşitli hükümlerinin Anayasa'nın 2.,73. ve 19. maddelerine aykırılığı sebebiyle ilk derece mahkemesi tarafından somut norm denetimi yoluyla iptal edilmesi talebinde bulunulmuştur. İlk derece mahkemesi, ekonomik denge vergisinin bir yıl önceki kazançlar üzerinden alınarak geçmişe yürütüldüğünü ifade ederek, bunun kazanılmış hakların korunması ve hukuki güvenlik ilkelerine aykırılık oluşturduğunu belirtmiştir. Anayasa Mahkemesi ise, *"... kazanılmış bir haktan bahsedilebilmesi için bu hakkın yeni yasadan önce yürürlükte olan kurallara göre bütün sonuçlarıyla eylemli biçimde elde edilmiş olmasının aranacağını"* ifade etmiştir. Anayasa Mahkemesinin söz konusu düzenlemede geçmişe yürümenin olup olmadığının tespitinde bulunurken başvurduğu kriter vergiyi doğuran olaydır. Bu bağlamda mahkeme, vergiyi doğuran olay tamamlandıktan sonra, vergi yükünün artırılmasının geçmişe yürüme olarak nitelendirilebileceğini belirtmiştir. Anayasa Mahkemesi, kanunun genel gerekçesine atıfta bulunarak, ekonomik denge vergisinin, ekonomik koşulların gerektirdiği finansman ihtiyacının karşılanması için getirilen yeni bir vergi olduğunun (ek bir vergi olmadığı) altını çizmiştir. Anayasa Mahkemesi, söz konusu vergi açısından vergiyi doğuran olayın *"beyanname verilmesi, 1994 yılına ilişkin götürü matrahın belirlenmesi, ücretlerde belirli miktara ulaşılması"* olduğunu belirterek ve verginin *"bir yıl önceki kazançlar üzerinden beyan edilen matrahlar üzerinden alınmasının"* ilgili düzenlemenin geçmişe yürüme olarak nitelendirilmeyeceğini ifade etmiştir⁶ (Anayasa Mahkemesi, E.S: 1995/6 K.S: 1995/29 K.T: 06.07.1995). Vergiyi doğuran olay 3986 sayılı Kanunda düzenlenmediği halde, Anayasa Mahkemesi ekonomik denge vergisine ilişkin vergiyi doğuran olayın beyanname verilmesi olduğu tespitinde bulunarak, geçmişe yürüme ilkesine ilişkin çıkarımlarına bu husustan devam etmiştir. Ayrıca verginin esaslı unsurlarından biri olan vergiyi doğuran olayın kanunda tanımlanmamış olması kanunilik ilkesine de aykırılık teşkil etmektedir.

⁵ Ayrıca bu konuda bkzn. Özgenç, 2023: 50. Anayasa Mahkemesi, kanunilik testinin ardından meşru amaç ve ölçülük kriterleri açısından yaptığı denetim sonucunda mülkiyet hakkının ihlal edilmediğine karar vermiştir. (Anayasa Mahkemesi, Caroline Nicole Koç ve Diğerleri Başvurusu, Başvuru Numarası: 2019/26345, K.T:22/9/2022). Geçmişe yürümezlik ile ilgili olup, ölçülülük testinin uygulandığı ilk karar olduğu yönünde bkzn. Özgenç, 2023: 50.

⁶ Aynı yönde karar için bkzn. E.S: 1994/80 K. S: 1995/27 K.T: 06/07/1995.

Anayasa Mahkemesinin, kanunda tanımlanmayan bir vergiyi doğuran olay tespitinde bulunarak geçmişe yürümezlik ilkesine aykırılık bulunmadığına ilişkin kararı doktrinde haklı olarak eleştirilmiştir. Ayrıca beyanname verilmesinin ekonomik denge vergisi açısından vergiyi doğuran olay olarak kabul edildiği bir durumda dahi, kanunun geçmişe yürütülmediğinden bahsedilemeyecektir (Güneş, 1996). Anayasa Mahkemesi, geçmişe yürümenin varlığını kabul ederek, ekonomik krizi haklı neden olarak göstermiş olsaydı, kararın güvenilirliği konusunda tereddütlere yol açmamış olurdu (Tekbaş, 2009: 281; Arıkan, 2022: 337).

3986 sayılı Kanunla ihdas edilen net aktif vergisinin çeşitli hükümlerinin Anayasa'nın 2., 73. ve 19. maddelerine aykırılığı sebebiyle ilk derece mahkemesi tarafından somut norm denetimi yoluyla iptal edilmesi talebinde bulunulmuştur. Anayasa Mahkemesi net aktif vergisine ilişkin verdiği kararda, yukarıda ifade edilen iki kararda belirtilen hususlar çerçevesinde (vergiyi doğuran olayı ölçüt olarak) değerlendirmede bulunmuştur. Bu bağlamda mahkeme, net aktif vergisine ilişkin matrahın 1993 yılı itibarıyla net aktifler veya gayrisafi hasılatlar üzerinden belirlenmesinin vergiyi doğuran olayın ilgili yılda gerçekleştiği anlamına gelmeyeceğini ifade ederek hukuksal anlamda geçmişe yürümenin olmadığını belirtmiştir (Anayasa Mahkemesi, E.S: 1995/7 K.S: 1995/35 K.T: 18/7/1995; E.S: 1994/91 K.S: 1995/34 K.T: 18/7/1995; E.S: 1994/85 K.S: 1995/32 K.T: 13/7/1995). Ancak kararda, hukuksal anlamda geçmişe yürüme olmadığına ilişkin tatmin edici bir gerekçeye yer verilmemiştir. Ayrıca net aktif vergisinin ülkenin içinde bulunduğu ekonomik koşulların finansmanının sağlanması açısından getirilen yeni bir vergi olduğu vurgusu bu kararda da tekrarlanmıştır (Anayasa Mahkemesi, E.S:1995/7 K.S: 1995/35 K.T: 18/7/1995; Esas Sayısı: 1994/91 Karar Sayısı: 1995/34 K.T: 18/7/1995; E.S: 1994/85 K.S: 1995/32 K.T: 13.7.1995). 3986 sayılı Kanun'un net aktif vergisine ilişkin hükümlerinin iptal edilmemesinin gerekçesinde geçmişe yürümenin varlığının kabul edilmesi ve ekonomik krizin haklı neden olarak gösterilmesi daha uygun olabilirdi (Tekbaş, 2009: 283).

1999 yılında meydana gelen depremler sonrasında, 26 Kasım 1999 tarihinde yürürlüğe giren 4481 sayılı Kanunla⁷ ek vergiler ihdas edilmiştir. Bunlardan bazıları gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin 1998 yılı kazanç ve iratlarına uygulanmak üzere düzenlenen ek gelir ve kurumlar vergisidir. 4481 sayılı Kanunla ihdas edilen ek gelir ve kurumlar vergisinin çeşitli hükümleri Anayasa'nın 2. ve 73. maddelerine aykırılığı ileri sürülerek iptal davası açılmıştır. Kararda, geçmişe yürümeyle ilgili olarak herhangi bir değerlendirmede bulunulmamış olup, gerekçe olarak sadece ek vergi düzenlemesinde gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin mali güçlerinin ve özel durumlarının dikkate alındığı belirtilmiştir. Ayrıca Anayasa Mahkemesi, "*deprem nedeniyle oluşan ekonomik kayıpların giderilmesi ve toplumsal dayanışmanın sağlanması gibi sosyal ve ekonomik koşulların zorunlu kıldığı nedenlerle, ek vergi getirilmesinde kamu yararının gözetildiği açıktır*" ifadesine yer vererek kanunun gerekçesine atıfta bulunmuştur (Anayasa

⁷ "17.8.1999 ve 12.11.1999 Tarihlerinde Marmara Bölgesi ve Civarında Meydana Gelen Depremi Yol Açtığı Ekonomik Kayıpları Gidermek Amacıyla Bazı Mükellefiyetler İhdası ve Bazı Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (4481 S.K.)", Resmi Gazete, 23888, 26.11.1999.

Mahkemesi, E.S: 1999/51 K.S: 2001/63 K.T: 28/03/2001). Bu çerçevede Anayasa Mahkemesi, ilgili düzenlemeyle getirilen kuralı Anayasa'nın 2. ve 73. maddelerine aykırı bulmamıştır (Anayasa Mahkemesi, E.S: 1999/51 K.S: 2001/63 K.T: 28/03/2001). Ancak söz konusu kanunun 1998 yılı kazanç ve iratlarına uygulanmak üzere 26 Kasım 1999 tarihinde yürürlüğe girdiği gözetildiğinde, vergiyi doğuran olay tamamlandıktan sonra ihdas edilen ilgili kanunla mükelleflerin vergi yükünün geçmişe etkili olarak artırılmış olduğu görülmektedir. Dolayısıyla burada gerçek anlamda geçmişe yürümenin varlığı söz konusudur. Ayrıca Anayasa Mahkemesinin, geçmişe yürümenin varlığını açıkça kabul edip, sonrasında geçmişe yürümenin istisnası olarak zorlayıcı kamu yararını gerekçe olarak göstermesi daha yerinde olurdu.

Karşı oy gerekçesi ise bir ölçüt vermesi açısından oldukça önemlidir. Karşı oy, geçmişe etkili olarak çıkartılan vergi yasaları karşısında mükelleflerin güvenleri ile hak ve özgürlüklerinin korunmasının, herhangi bir haklı sebeple ortaya çıkan ek finansman ihtiyacının karşılanmasına ilişkin kamu yararından baskın olduğu görüşündedir. Bu bağlamda karşı oy, Anayasaya aykırılığı iddia edilen kuralı, hukuk devleti ilkesi çerçevesinde yasallık ve hukuksal güvenlik ilkeleriyle değerlendirmiş olup, ilgili kuralın Anayasa'nın 2. ve 73. maddelerine aykırı olduğunu ve iptal edilmesi gerektiğini belirtmiştir⁸ (Anayasa Mahkemesi, E.S: 1999/51 K.S:2001/63 K.T: 28/03/2001).

Yukarıda incelenen kararlar çerçevesinde varılan tespitler şunlardır; Anayasa Mahkemesi, geçmişe yürümeyle ilgili olarak tespitte bulunurken başvurduğu kriter vergiyi doğuran olaydır. Anayasa Mahkemesi, vergiyi doğuran olay kavramını Vergi Usul Kanunu'nun⁹ (VUK'un) 19. maddesi¹⁰ ile açıklamaktadır (Anayasa Mahkemesi, E.S: 1995/6 K.S: 1995/29 K.T: 06/07/1995; E.S: 1994/80 K.S: 1995/27 K.T: 06/07/1995; E.S:

⁸ "... Kişi veya kurumların neyin suç olup olmadığını önceden bilmesi en doğal hakkı olduğu gibi, ödeyeceği vergilerinde miktar ve yükümlülük şartlarını önceden bilmesi hukuksal güvenliğin gereğidir. Sonradan çıkarılan bir yasanın geriye yürütülerek kişileri cezalandırmanın etki ve şiddeti ile geçmiş yıla ait vergilendirilmiş bir kazancın geriye dönük yeniden vergilendirilmesinin kişiler üzerindeki etkisi arasında farklılık yoktur. Bu nedenle ki yasallık ilkesi her iki durumda da söz konusu belirsizliği ortadan kaldırmaktadır. Sebepten ne olursa olsun, hangi haklı gerekçeyle yapılsa yapılsın geriye doğru etki gösteren cezai ve mali yükümlülük hukuk devletinde tercih konusu olamaz. Önceden bilinmesi koşuluyla yasa koyucunun anayasal sınırlar içinde suç ve ceza tertip etme hakkı olduğu gibi mali yükümlülük tayin ve tespit etme yetkisi de vardır. Vergi mükelleflerinin ne kadar vergi ödeyeceğini önceden bilmesi bunların sosyal, ekonomik ve hukuksal davranışlarına yön veren ve geleceğe ilişkin karar almalarını mümkün kılan hukuk güvenliğinin tartışmasız önkoşuludur. Muhtemel risklerin karşılanması, yapılan işin geleceğine ilişkin kararlar bu güvenliğin teminatı altında sağlıklı bir sonuca ulaşır". "... Egemen Devlet, vergilendirme konusunda da gerekli düzenlemeleri yaparken hak ve özgürlükleri özenle koruyacak, devlete kaynak sağlamak amacıyla da olsa hukuksal ilkelerin yıpranıp yıkılmasına duyarız kalmayacaktır. 1998 yılında bireysel ve sosyal durumlar gözetilerek vergi tarh ve tahakkuk ettirilmiş dönem kapatılmıştır. Kapanmış bir döneme ilişkin mali gücün gözetildiği gerekçesi iptali istenen kuralların anayasal dayanağı olamaz". "... Mükelleflerin 1998 yılında beyan ettikleri matraha dayalı bu ek vergilendirmeyi vergide yasallık ilkesiyle bağdaştırmak olanaklı değildir. Hukuksal güvenlik vergi yasalarının da geçmişe uygulanmamasını gerektirir" (Anayasa Mahkemesi, E.S: 1999/51 K.S:2001/63 K.T:28/03/2001).

⁹ "Vergi Usul Kanunu (213 S.K.)", Resmi Gazete, 10703; 10.01.1961.

¹⁰ VUK'un 19.maddesi uyarınca "Vergi alacağı vergi kanunlarının vergiyi bağladıkları olayın vukuu veya hukuki durumun tekemmülü ile doğar".

1994/85 K.S: 1995/32 K.T: 13/7/1995; E.S: 1995/7 K.S: 1995/35 K.T: 18/7/1995; Tekbaş, 2009: 274)¹¹. Bu bağlamda vergiyi doğuran olay, her bir vergi kanununda tanımlandığı şekilde meydana gelir. Vergiyi doğuran olayın gerçekleştiği anda yürürlükte bulunan vergi kanunu hükümlerinin uygulanması gerektiğinden, vergiyi doğuran olayın gerçekleştiği tarihin tespit edilmesi gerekmektedir (Öncel vd., 2020: 254; Tekbaş, 2009: 275; Gerek ve Aydın, 2005: 240-241; E.S: 2001/392 K.S: 2003/60 K.T: 4/6/2003; E.S: 2001/36 K.S: 2003/3 K.T: 16/1/2003). Dolayısıyla bu tespit geçmişe yürümeyle ilgili sonuca varabilmek için elzemdir. Ancak her bir vergi açısından vergiyi doğuran olayın gerçekleştiği zaman farklılaşmaktadır. Servet vergileri bakımından vergiyi doğuran olayın belli bir anda, gelir, kurumlar ve katma değer vergisi bakımından ise vergilendirme döneminin sonunda topluca gerçekleştiği kabul edilmektedir (Tekbaş, 2009: 277; Arıkan, 2022: 324). Örneğin Gelir Vergisi Kanunu'nun¹² (GVK'nın) 1., 84. ve 85. maddeleri uyarınca gelirin yıllık ve toplam olmasının (Öncel vd., 2020: 251-252; Tekbaş, 2009: 276) sonucu olarak vergilendirme döneminin sonunda her bir gelir unsurundan elde edilen gelirler toplanmakta ve vergiyi doğuran olay o tarihte gerçekleşmektedir (Tekbaş, 2009: 275). Ancak Anayasa Mahkemesinin bu yaklaşımı (vergiyi doğuran olayın vergilendirme dönemi sonunda gelirin toplam olarak belirlenmesi), doktrinde vergiyi doğuran olayın tam olarak ne zaman gerçekleştiği konusunda net bir bilgi vermemesi açısından eleştirilmektedir (Özgenç, 2023: 50).

Geçmişe yürümezlik ilkesi uyarınca kanunların yürürlük tarihinden sonraki olaylara uygulanması esastır. Ancak Anayasa Mahkemesinin “*kamu yararı*” (Anayasa Mahkemesi, E.S:1999/51 K.S:2001/63 K.T:28/03/2001), “*kamu düzeni, kazanılmış hakların korunması, mali haklarda iyileştirme*” ve “*yükümlüler lehine yapılan düzenlemeler*” (Anayasa Mahkemesi, E.S: 1989/6 K.S: 1989/42 K.T: 7/11/1989) gibi hususları bu kuralın istisnası olarak kabul ettiği içtihatları (Anayasa Mahkemesi, E.S: 2010/7 K.S: 2011/172 K.T: 22/12/2011; E.S: 2006/95 K.S:2 009/144 K.T: 15/10/2009; E.S: 2011/74 K.S: 2012/15 K.T: 26.1.2012; Tekbaş, 2009: 274) bulunmaktadır. Örneğin Anayasa Mahkemesi bir kararında “*... enflasyona, ekonomik buhranlar ve haksız kazançlara karşı uygulamalar nedeniyle geriye yürütülen vergi yasaları çıkartıldığını*” (Anayasa Mahkemesi, E.S: 1989/6 K.S: 1989/42 K.T: 7/11/1989; Tekbaş, 2009: 274) ifade etmiştir. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesinin, kanunun geçmişe yürütülmesinin haklı nedeni olarak ilgili hususları gördüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca, 1999 yılında meydana gelen depremlerden sonra çıkartılan ek vergi düzenlemeleriyle ilgili verilen kararda (Anayasa Mahkemesi, E.S: 1999/51 K.S: 2001/63 K.T:28/03/2001; Şirin, 2019: 680), kamu yararının zorlayıcılık kriterinin gözetildiği görülmektedir. Doktrinde de, “*savaş ve doğal afetler gibi olağanüstü durumlar*” ile ekonomik krizler sebebiyle ortaya çıkan ek finansman ihtiyacının karşılanabilmesi için geçmişe yürüme şeklinde vergisel düzenlemelere gidildiği (Aktan & Gencil, 2003: 2; Özgüven, 2006: 100) belirtilmiştir. Bu bağlamda, gerçek anlamda geçmişe yürümezlik kuralına getirilecek istisnanın zorlayıcılık vasfının bulunması gerekmektedir (Şirin, 2019: 679-680; Arıkan, 2022: 126; Aktan &

¹¹ Ayrıca kararlar için bkz. Gerek ve Aydın, 2005: 244.

¹² “Gelir Vergisi Kanunu (193 S.K.)”, Resmi Gazete, 10700; 06.01.1961.

Gencel, 2003: 3). Alman Anayasa Mahkemesi (FAYM) içtihatlarında ise, gerçek geriye yürümenin istisnası olarak zorlayıcı kamu yararı, öngörülebilirlik, belirsizlik ve önemsizlik kavramlarına yer verilmiştir. Zorunlu bir düzeye ulaşmış kamu yararının varlığı halinde, ölçülü olmak koşuluyla bireylerin güvenleri veya temel hakları sınırlandırılabilir (Şirin, 2019: 630). Öngörülebilirlik istisnası ise; mükelleflerin kanun değişikliğini ve bu normun geçmişe yürüyeceğini (Öncel vd., 2020: 52; Şirin, 2019: 624) hesap edebilir ve kabul edebilir olmaları durumunda geçerli olacaktır (Taylar vd., 2020: 32). Söz konusu istisna muğlak olmakla birlikte FAYM bu durumu, resmi gazetede yayımlanıp yürürlüğe giren kanunun ancak mecliste kabul edildiği güne kadar geçmişe yürüyebilmesini Anayasa'ya uygun bularak bir ölçüde netleştirmiştir. Ayrıca Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), mülkiyet hakkı ile ilgili sınırlandırmalarda kanun koyucunun geniş bir takdir hakkına sahip olduğunu belirterek, geçmişe yürüyen kanun ölçüsüz olmadıkça kanunu sözleşmeye aykırı bulmamaktadır (Şirin, 2019: 625,631).

2.3. Ek Vergi Düzenlemesinin Hukuki Güvenlik İlkesi Çerçevesinde Eleştirisi

7440 sayılı Kanunun 10. maddesinin 27. fıkrası uyarınca, “Kurumlar vergisi mükellefleri tarafından, 2022 yılına ilişkin kurumlar vergisi beyannamesinde gösterilmek suretiyle, 5520 sayılı Kanun ile diğer kanunlarda yer alan düzenlemeler uyarınca kurum kazancından indirim konusu yapılan istisna ve indirim tutarları ile aynı Kanunun 32/A maddesi kapsamında indirimli kurumlar vergisine tabi matrahları üzerinden, dönem kazancı ile ilişkilendirilmeksizin %10 oranında, 5520 sayılı Kanunun 5 inci maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinde düzenlenen istisna ile yurt dışından elde edilen ve en az %15 oranında vergi yükü taşıdığı tevsik edilen istisna kazançlar üzerinden ise %5 oranında ek vergi hesaplanır”¹³. Bu bağlamda, 7440 sayılı Kanun ile istisna, indirim ve indirimli kurumlar vergisinden yararlanan kurumlar vergisi mükelleflerine %10 oranında ek vergi getirilmiştir. Ayrıca iştirak kazançları istisnası ile yurt dışından elde edilen ve en az %15 oranında vergi yükü taşıyan istisna kazançlarına %5 oranında ek vergi getirilerek oran farklılaşmasına gidilmiştir. Söz konusu mükelleflerin ek vergiyi 2022 yılı kurumlar vergisi beyannamelerinde göstermeleri gerekmektedir. Kurumlar Vergisi Kanunu’nun¹⁴ 6. maddesinin 1. fıkrası uyarınca, “kurumlar vergisi, mükelleflerin bir hesap dönemi içinde elde ettikleri safi kurum kazancı üzerinden hesaplanır”. Kurumlar vergisi açısından vergiyi doğuran olay kurum kazancının elde edilmesidir. Kurumlar vergisinde 1 Ocak-31 Aralık tarihleri arası normal hesap dönemidir (Şenyüz vd., 2023a: 164-171). 7440 sayılı Kanun’un 10. maddesinin yürürlük tarihi 12 Mart 2023’tür. Dolayısıyla ek vergi düzenlemesi 2022 yılı hesap dönemi bittikten sonra getirilmiştir. Başka bir ifadeyle vergiyi doğuran olay tamamlandıktan sonra 7440 sayılı Kanunla ek vergi yükümlülüğü geçmişe etkili olarak ihdas edilmiş olduğundan burada gerçek bir geçmişe yürümenin varlığı söz konusudur. Gerçek geçmişe yürümenin varlığı halinde, Anayasa Mahkemesi içtihatlarında bu ilkenin istisnası olarak kabul edilen kamu yararının bulunup

¹³ “Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (7440 S.K.)”. Resmi Gazete, 32130; 12.03.2023.

¹⁴ “Kurumlar Vergisi Kanunu (5520 S.K.)”, Resmi Gazete, 26205; 21.06.2006.

bulunmadığının tespit edilmesi gerekir. Peki, ilgili düzenlemede geçmişe yürümeyi zorlayıcı kılan bir kamu yararı var mıdır? 7440 sayılı Kanun'un 10. maddesinin 27. fıkrasının gerekçesinin özetinde “*deprem nedeniyle bazı kolaylıklar ve ek gelir düzenlemesi yapılmaktadır*” (TBMM Genel Kurul Tutanağı, 2023: 45) ifadesine yer verilmiştir. İlgili gerekçeden anlaşıldığı kadarıyla yaşanan deprem felaketinin sebep olduğu finansman açıklarının kapatılmasının kamu yararı olduğu görülmektedir.

Ancak mükelleflerin planlamalarını, yatırımlarını ve bütçelerini yürürlükte olan kanun hükümlerine ve bu hükümlerin kendilerine sağladıkları faydaların değişmeyeceğine olan güvene (Bilici ve Candan, 2015: 875) göre yaptıkları düşünüldüğünde, mükelleflerden 7440 sayılı Kanunla geçmişe yönelik ek vergi alınması hukuki güvenlik ilkesine aykırılık teşkil etmektedir. Örneğin XYZ mükellefi Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 32/A maddesindeki indirimli kurumlar vergisi düzenlemesinden yararlanmak maksadıyla o alana yatırım yapmış olabilir. Dolayısıyla, XYZ mükellefinin söz konusu ek vergi düzenlemesini önceden öngörebilmesi mümkün olabilseydi, o alanda yatırım yapmak avantajlı olmayacağı için XYZ mükellefi belki de yatırım kararı almayacaktı (Gözler, 2019: 142). Bu bağlamda, mükelleflerin hukuki güvenliklerinin kamu yararı karşısındaki durumu tartışmalı olmakla birlikte, kamu yararının varlığı halinde dahi hukuki güvenlik ilkesinin ihlal edilmemesi gerektiği yönündeki görüşe (Akkaya, 2011: 122-124; Bilici ve Candan, 2015: 872; Anayasa Mahkemesi, E.S: 1999/51 K.S: 2001/63 K.T:28/03/2001 Karşı oy görüşü)¹⁵ katılmaktayız.

Kural izleyen bir yapıya sahip olan tüzel kişiler, kararlarını fayda-kar ekseninde verirler. Dolayısıyla kuralların belirli, öngörülebilir ve devamlılığının da bu şekilde hukuki güvenlik ilkesine uygun olarak sağlandığı durumlarda idare edilenler, hukuka ve devlete güven duyar (Köküsarı, 2015: 144). Böyle bir yatırım ikliminin sağlandığı bir ortamda işletmeler, yatırım kararı alabilirler ve/veya yatırımlarını sürdürme kararı verebilirler. Zira hukuki güvenlik ilkesinin kamu yararı sebebiyle de olsa ihlal edilmesi, ulusal ve uluslararası yatırımların azalması sonucunu doğuracak olup, uzun vadede bu durumdan yine kamu zararlı olacaktır (Yılmaz, 2019: 80). Dolayısıyla mükelleflerin hukuki güvenliklerinin korunması uzun vadede kamunun yararı ile sonuçlanacaktır.

Öte yandan, geçmişe etkili bir şekilde getirilen düzenlemeler hukuki öngörülebilirliğe ve dolayısıyla hukuki güvenlik ilkesine aykırılık teşkil etmesinin yanı sıra bu durum girişim özgürlüğüne¹⁶ ya da “*planlı bir biçimde bir işe girişme özgürlüğüne*” (Güveyi, 2019: 1575) yönelik aykırılıklara sebep olabilir (Taylar vd., 2020: 90). İşletmelerin yapacakları yatırımlarda ne kadar vergi ödeyeceklerini öngörememeleri (Taylar vd., 2020: 90) ve plan yapamamaları girişim özgürlüğüne olumsuz yönde etki

¹⁵ Ayrıca bu konudaki tartışmalar için bkz. Yılmaz, 2014: 211-212.

¹⁶ Anayasa'nın 48. maddesi uyarınca “*Herkes dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetine sahiptir. Özel teşebbüsler kurmak serbesttir*”. Bu çerçevede Anayasa Mahkemesi “*çalışma özgürlüğünün bir parçası olan özel teşebbüs özgürlüğü "herkes" yönünden güvenceye bağlandığını*” belirtmiştir. “*Özel teşebbüs özgürlüğü, her gerçek veya özel hukuk tüzel kişinin tercih ettiği alanda iktisadi-ticari faaliyette bulunmak üzere teşebbüs kurabilmesini, dilediği mesleki faaliyete girebilmesini ve faaliyeti ile mesleğini devletin veya üçüncü kişilerin müdahalesi olmaksızın dilediği biçimde yürütebilmesini ifade etmektedir*” (Anayasa Mahkemesi, E.S: 2022/146 K.S: 2023/31 K.T: 16/2/2023).

edecektir. Bu bağlamda, 7440 sayılı Kanunla geçmişe etkili olacak şekilde yürürlüğe giren ek vergi düzenlemesi, girişim özgürlüğüne aykırılığa sebep olabilir.

7440 sayılı Kanunla getirilen ek vergi düzenlemesinin Anayasa'ya çeşitli gerekçelerle aykırılığı sebebiyle açılan bir davada idare, savunmasında "7440 sayılı Kanun ile getirilen ek vergide vergiyi doğuran olay, 2022 yılına ilişkin kurumlar vergisi beyannamesinde beyan edilecek indirim ve istisna tutarlarının beyan edilmesi olup; bu tutarların matrah kabul edilerek ek vergi getirildiği tarihte henüz kurumlar vergisi beyanname verme süresi başlamamıştır. Dolayısıyla Kanun maddesinde indirim, istisna vb. kalemlerin 2022 yılına ilişkin beyannamede gösterilmesi şartının aranması; söz konusu ek vergi açısından vergiyi doğuran olay kabul edildiğinde düzenlemenin kanunların geçmişe yürüme yasağı kapsamında olmadığı açıkça görülmektedir" (T.C. Gelir İdaresi Başkanlığı, 2023: 7) ifadesine yer vermiştir. 3981 sayılı Kanunla ihdas edilen ekonomik denge vergisinin anayasal denetiminde Anayasa Mahkemesi, ekonomik denge vergisi açısından beyanname verilmesini vergiyi doğuran olay olarak kabul etmiş ve geçmişe yürüme kapsamında olmadığına karar vermişti. İdarenin yukarıda belirtilen savunması, Anayasa Mahkemesinin doktrinde çok eleştirilen ekonomik denge vergisiyle ilgili olarak verdiği kararlar neredeyse aynı yöndedir. 7440 sayılı Kanunla getirilen ek vergi düzenlemesinde, vergiyi doğuran olay kavramına yer verilmemiştir. İdarenin savunmasında, kanunilik ilkesine aykırı olacak şekilde vergiyi doğuran olay tanımında bulunduğu görülmektedir. Dolayısıyla hem kanunilik ilkesine aykırı olması hem de yukarıda ifade ettiğimiz gerekçeler çerçevesinde bu görüşe katılmıyoruz.

3. 7440 Sayılı Kanunla Getirilen Ek Vergi Düzenlemesinin Mali Güç İlkesi Çerçevesinde Eleştirisi

3.1. Mali Güç İlkesi

Anayasa'nın 73.maddesinde düzenlenen mali güç ilkesi¹⁷ hem doktrinde hem de Anayasa Mahkemesi kararlarında¹⁸ kabul edildiği üzere mükelleflerin ekonomik ve kişisel durumları dikkate alınarak vergilendirilmelerini gerekli kılar (Öncel vd., 2020: 58). Mali güç, "ödeme gücünün kaynağı, dayanağı, nedeni ve varlık koşulu" (Anayasa Mahkemesi, E.S: 1989/6 K.S: 1989/42 K.T: 7/11/1989; E.S: 2006/95 K.S: 2009/144 K.T: 15/10/2009; Yaltı Soydan, 1998: 111) olup, vergi ödeme gücünü ortaya koyan ekonomik değerler toplamı şeklinde açıklanabilir. Söz konusu ekonomik değerler, gelir, servet ve harcamalardır (Yaltı Soydan, 1998: 111; Tekbaş, 2009: 232).

Ek vergi düzenlemesini mali güç ilkesi kapsamında değerlendirebilmek için Anayasa Mahkemesinin deprem, ekonomik kriz dönemlerinde ihdas edilen kanunların

¹⁷ "Mali güç ilkesi" hakkında detaylı bilgi için bkz. Budak, 2006

¹⁸ Aynı yönde çok sayıda karar arasından Anayasa Mahkemesi, E.S: 2006/95 K.S: 2009/144 K.T: 15/10/2009.

anayasal denetiminde vermiş olduğu kararları incelenmiş olup¹⁹, burada sadece çalışmamızla ilgili olanlara yer verilecektir. Bu bağlamda, 3986 sayılı Kanunla ihdas edilen net aktif vergisine ilişkin düzenlemelerin Anayasa Mahkemesi tarafından mali güç ilkesi kapsamında anayasal denetime tabi tutulmuş olan kararlar incelenecektir.

3986 sayılı Kanunla ihdas edilen net aktif vergisinin matrahının net aktif esasına göre belirlenmesi Anayasa'nın 73. maddelerine aykırılığı sebebiyle ilk derece mahkemesi tarafından somut norm denetimi yoluyla iptal edilmesi talebinde bulunulmuştur. Anayasa Mahkemesinin net aktif vergisine ilişkin yaptığı değerlendirme; *“ekonomik anlamda servetin saptanmasında bazı verilerin, servetin göstergesi olarak kabulü zorunludur. Anayasa'nın 73. maddesi yönünden önemli olan, getirilen yasal ölçünün mali gücü yansıtması, dengeli ve adaletli olmasıdır. Yasa'da, Net Aktif Vergisi'nin konusunu ve matrahını oluşturan varlıkların net değerinin saptanmasında Vergi Usul Yasası'na göre belirlenen amortisman ve karşılıkların indirilmesi esasının getirilmesi, yükümlülerin Net Aktif Vergisi'ne esas olan varlıklarının vergi sistemi içinde tutarlı bir biçimde değerlendirildiklerini göstermektedir. Öte yandan, borçların düşülmeden aktif değerlerin saptanması da servet vergilerinin yapısından kaynaklanan bir zorunluluktur. Bir tür servet vergisi olan emlak ve taşıt vergilerinde de benzeri uygulama görüldüğünü”* (Anayasa Mahkemesi, E.S: 1994/85 K.S: 1995/32 K.T: 13/7/1995; E.S: 1995/7 K.S: 1995/35 K.T: 18/7/1995; E.S: 1994/91 K.S: 1995/34 K.T: 18/7/1995) ifade etmiştir. Anayasa Mahkemesi, net aktif esasına bağlı vergilendirmeyi servet vergisi olarak vasıflandırmış olup, net aktif esasına bağlı vergilendirmenin mali gücü yansıttığını belirtmiştir (Yaltı Soydan, 1998: 111). Anayasa Mahkemesi, net aktif vergisinin matrahının bilançoların aktifinde yer alan varlıkların net değeri üzerinden hesaplanmasını malî güç ilkesine aykırı bulmamıştır. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi, 3986 sayılı Kanun'un 5. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendinin net aktif vergisinin konusunu bilançolarda yer alan net aktiflerin oluşturmasına ve 6. maddesinin 1. fıkrasının net aktif vergisinin matrahını bilançonun net aktifi üzerinden tespit edilmesine ilişkin kısımlarını Anayasa'nın 73. maddesindeki mali güç ilkesine aykırı bulmayarak iptal istemini reddetmiştir.

Ancak, Ahmet N. Sezer, Selçuk Tüzün, Yalçın Acargün ve Mustafa Bumin'in katıldığı karşı oy gerekçelerinde 3986 sayılı Kanun'un 5.maddesi uyarınca *“net aktif vergisinin konusu, bilançonun aktifi olarak belirlendiği”, “bilançoların pasifindeki borçların dikkate alınmadığı”* ifade edilmektedir. İlgili hükme göre *“aktifte yer alan varlıkların kaynağı dikkate alınmayacağından net aktif tutarları eşit olan, ancak varlıklarının kaynağı özsermaye olan yükümlülerle, varlıklarının kaynağı borçlanma olan yükümlülerin, net aktif üzerinden hesaplanan vergi tutarları aynı olmaktadır. Oysa bu iki yükümlünün ekonomik durumları farklı olduğundan vergi ödeme güçleri de farklıdır”* (Anayasa Mahkemesi, E.S: 1994/85 K.S: 1995/32 K.T: 13/7/1995). Dolayısıyla karşı oy, bu durumun verginin mali güce göre ödenmesi ilkesine aykırılık oluşturduğu

¹⁹ Anayasa Mahkemesi, E.S: 1999/51 K.S: 2001/63 K.T: 28/03/2001. E.S: 1995/6 K.S: 1995/29 K.T: 06/07/1995. E.S: 1994/80 K.S: 1995/27 K.T: 06/07/1995. E.S: 2003/48 K.S: 2003/76 K.T: 23/7/2003. E.S: 2003/73 K.S: 2003/86 K.T: 7/10/2003.

görüşündedir. Anayasa Mahkemesinin yaklaşımına benzer şekilde net aktif vergisinin “bilançonun aktifinde yer alan varlıklardır” şeklinde tanımlanmasından dolayı uygulamacılar tarafından servet vergisi olduğu da ifade edilmiştir (Kurt, 1996). Ancak bu konudaki farklı görüşteki uzmanlar tarafından net aktif vergisinin yapısı ve mahiyeti itibarıyla gelir, servet ve harcamaların hangisinin üzerinden alındığına dair tam olarak bir değerlendirmede bulunulamayacağı belirtilmiştir. Bununla birlikte karşı oy görüşüne benzer şekilde firmanın ekonomik gücünün sadece bilançosundaki net aktiflerle ölçülmesinin doğru bir yaklaşım olmadığı ve bunun bir firmanın aktifini büyük çoğunlukla borçla finanse etmiş olduğu bir durumda başkalarına ait olan kıymetler üzerinden vergi ödemesiyle sonuçlanacağı (Yıldırım & Tarakçı, 1994) belirtilmiştir. Karşı oyların gerekçeleri ve yukarıda ifade edilen uzman görüşleri doğrultusunda, Anayasa Mahkemesinin söz konusu kararına katılmadığımızı ifade etmek isteriz.

3986 sayılı Kanunla ihdas edilen net aktif vergisinin matrahının gayrisafi hasılat esasına göre belirlenmesinin Anayasa'nın 73. maddesine aykırılığı sebebiyle ilk derece mahkemesi tarafından somut norm denetimi yoluyla iptal edilmesi talebinde bulunulmuştur. Anayasa Mahkemesi, “*farklı iş alanlarında faaliyet gösteren vergi yükümlülere yönünden gayrisafi hâsılatın her zaman gerçek mali gücü göstermeyeceğini, gayrisafi hasılatın, sanayi, ticaret ve mali alanlarda faaliyet gösteren yükümlüler yönünden anlamının değişik olduğunu, üretilen mal ve hizmetin türü, iç ve dış rekabet ortamı, kullanılan teknoloji kimi mal ve hizmetlerin yasal veya fiili tekel kapsamında olup olmaması gibi nedenlerle gayrisafi hasılatın, yükümlülerin mali gücünü tam olarak yansıtmadığını, ekonominin değişik ya da benzer kesimlerinde faaliyet gösterip de aynı gayrisafi hasılatı sahip olan yükümlülerin gerçek kazançlarının ve buna bağlı olarak malî güçlerinin de aynı olmayabileceğini*”²⁰(Anayasa Mahkemesi, E.S: 1997/54 K.S: 1997/67 K.T: 26/11/1997; E.S: 1994/85 K.S: 1995/32 K.T: 13.7.1995; E.S: 1995/7 K.S: 1995/35 K.T: 18/7/1995) ifade etmiştir. Ayrıca Anayasa Mahkemesi, mali gücün göstergelerinin gelir, servet ve harcamalar olduğunu kabul etmekle birlikte, mükelleflerin ekonomik, kişisel durumlarına göre vergi alınması gerektiğini (Anayasa Mahkemesi, E.S: 1997/54 K.S: 1997/67 K.T: 26/11/1997) belirtmiştir. Bu bağlamda Anayasa Mahkemesi, net aktif vergisinin konusunu gayrisafi hasılatın oluşturmasını ve matrahının gayrisafi hasılat üzerinden tespit edilmesini Anayasa'nın 73. maddesindeki mali güç ilkesine aykırı bularak, 3986 sayılı Kanun'unun 5. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendi ile 6. maddesinin 1. fıkrasını yukarıda ifade edilen hususlar itibarıyla iptal etmiştir (Anayasa Mahkemesi, E.S: 1997/54 K.S: 1997/67 K.T: 26/11/1997; E.S: 1994/85 K.S: 1995/32 K.T: 13.7.1995; E.S: 1995/7 K.S: 1995/35 K.T: 18/7/1995).

Bu kararda mahkeme gerçek kazanç vurgusu yaparak, net aktif vergisine ilişkin matrahın gayrisafi hasılat üzerinden giderler dikkate alınmadan hesaplanmasının gerçek kazancı yansıtmayacağını belirtmiştir. Çünkü Gelir Vergisi Kanunu'nun 1. ve 2. maddeleri uyarınca gelir unsurlarının tespitinde gerçek ve safi miktarlar esas alınmaktadır (Şenyüz vd., 2023b: 9). Keza Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 6. maddesi uyarınca “*kurumlar vergisi*

²⁰ Benzer yönde karar için bkz. Anayasa Mahkemesi, E.S: 1994/91 K.S: 1995/34 K.T: 18/7/1995.

mükelleflerin bir hesap dönemi içinde elde ettikleri safî kurum kazancı üzerinden hesaplanır". Sonuç itibarıyla gelir üzerinden alınan vergilerde gelirin ve kurum kazancının gerçek ve safî olması gerekmektedir. Bu husus aynı zamanda verginin mali güce göre alınması ilkesinin gerçekleştirilmesini sağlayan bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

3.2. Ek Vergi Düzenlemesinin Mali Güç İlkesi Çerçevesinde Eleştirisi

7440 sayılı Kanununun 10. maddesinin 27. fıkrası uyarınca, 2022 hesap dönemine ilişkin olarak verilecek kurumlar vergisi beyannamesinde, istisna, indirim ve indirimli kurumlar vergisine tabi matrahlar üzerinden alınacak ek verginin "dönem kazancı ile ilişkilendirilmeksizin" hesaplanacağı ifade edilmiştir. Ayrıca 3 Seri No'lu Genel Tebliğ'in (Vergi ve Diğer Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin 7440 Sayılı Kanun Genel Tebliği, 2023) 7. maddesinin 6. fıkrası uyarınca "2022 yılına ilişkin verilen kurumlar vergisi beyannamesinde ticari zararı bulunanlar, istisnalar nedeniyle cari yıl zararı oluşanlar veya kurumlar vergisine tabi matrahları bulunmayan mükellefler de bu dönemde faydalandıkları indirim ve istisna tutarları üzerinden ek vergi hesaplayacaklardır". Dolayısıyla kurumlar vergisi mükellefleri, 2022 yılına ilişkin beyannamelerinde zarar olsa dahi, ilgili indirim ve istisnalar üzerinden ek vergi hesaplayıp ödemek durumundadırlar (Güleç,2023).

3 Seri No'lu Genel Tebliğ'in 5. maddesi uyarınca, ek verginin konusunu istisna, indirim tutarları ile indirimli kurumlar vergisine tabi matrahlar oluşturmaktadır (Vergi ve Diğer Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin 7440 Sayılı Kanun Genel Tebliği, 2023). Mükelleflerin ticari zararlarının bulunması durumunda bile, kurumlar vergisi beyannamesinde "zarar olsa dahi indirilecek istisna ve indirimler" başlığı altında indirim konusu yapılan indirim ve istisna tutarları üzerinden ek vergi ödemeleri gerekmektedir. Bu durum indirim ve istisnaların kazanç unsuru olarak değerlendirildiği sonucunu ortaya koymaktadır (Güleç, 2023; Bay & Arıkan, 2023: 24). Mali gücün göstergeleri olan gelir, servet ve harcamalar aynı zamanda verginin konusunu oluşturmaktadır. Anayasa Mahkemesinin verdiği kararlara istinaden "verginin konusu saptanırken getirilen yasal ölçünün, mali gücü yansıtması gerektiği" ifade edilmektedir (Yaltı Soydan, 1998: 119). Oysaki indirim ve istisnalar vergi teşviği amacıyla hak kazanılan tutarlar olup, mali gücün göstergeleri olarak kabul edilen gelir, servet ve harcamalar içerisinde yer almamaktadır (Güleç, 2023; Bay & Arıkan, 2023: 24). Bu bağlamda istisna ve indirimler mali gücün göstergeleri olarak kabul edilemeyeceğinden, ek verginin konusunun mali güce uygun olarak belirlenmediği ifade edilebilir. Ayrıca Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 6. maddesine göre kurumlar vergisi, safî kurum kazancı üzerinden hesaplanmaktadır. Kurum kazancının safî ve gerçek olması gerekmektedir. Ancak ek vergi düzenlemesinde, zararı bulunan mükelleflerden dahi vergi alınması hususunun, safî kurum kazancı üzerinden vergi alınması (Bay & Arıkan, 2023: 24-25, Güleç, 2023) ile kazancın gerçek olması özelliklerine aykırı olduğu söylenebilir. Bu durumun da verginin mali güce göre alınması ilkesine aykırılık teşkil ettiği ifade edilebilir (Bay & Arıkan, 2023: 24-25, Güleç, 2023).

Kurumlar vergisinin gelir üzerinden alınan bir vergi olduğu ve ek verginin kurumlar vergisinden ayrı bir vergi olmadığı düşünüldüğünde, verginin konusunun mali güce uygun olarak belirlenmediğini ifade etmekle birlikte dönem kazancıyla ilişkilendirilmeksizin ek vergi alınması kuralı, zararı olan mükelleflerden dahi vergi alınması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla ek vergi düzenlemesinin istisna, indirim ve indirimli kurumlar vergisi matrahı üzerinden alınması ile bunun dönem kazancıyla ilişkilendirilmeksizin alınması hususu mali güç ilkesine aykırılık teşkil etmektedir²¹ (Güleç, 2023; Bay & Arıkan, 2023: 24-25).

4. 7440 Sayılı Kanunla Getirilen Ek Vergi Düzenlemesinin Eşitlik İlkesi Çerçevesinde Eleştirisi

4.1. Eşitlik İlkesi

Genel anlamda eşitlik ilkesi, şekli hukuki eşitlik ve maddi hukuki eşitlik olarak ikiye ayrılmaktadır. Şekli hukuki eşitlik²², kanunların genel olmasını, kişisel özellikler dikkate alınmaksızın herkese eşit olarak uygulanmasını ifade etmektedir (Özbudun, 2005: 137; Gözler, 2015: 213; Tekbaş, 2009: 225; İnceoğlu, 2001: 48). Maddi hukuki eşitlik ise “*aynı durumda bulunanlar için haklarda ve ödevlerde, yararlarda ve yükümlülüklerde, yetkilerde ve sorumluluklarda eşit davranılmasını*” zorunlu kılar (Özbudun, 2005: 137-138). Dolayısıyla kanunların, anayasal denetiminde sadece şekli eşitlik kapsamında değerlendirilmesi yeterli olmayıp maddi eşitlik açısından da değerlendirilmesi gerekmektedir (Özbudun, 2005:138).

Anayasa Mahkemesi eşitlik ilkesini, “*aynı hukuksal durumda bulunan kişilerin²³ aynı kurallara bağlı tutulması, değişik hukuksal durumda olanların ise değişik kurallara bağlı tutulması...*” şeklinde ifade etmektedir (Anayasa Mahkemesi, E.S: 1994/85 K.S: 1995/32 K.T: 13.7.1995; E.S: 1994/91 K.S: 1995/34 K.T: 18/7/1995; E.S: 2022/34 K.S: 2024/16 K.T: 23/01/2024). “*Kanun yapma, kişilerin veya durumların bazı özellikleri yönünden benzerliklerine veya farklılıklarına dayanan sınıflandırmaları içermektedir*” (Özbudun, 2005: 138). Eğer kanunlar kişilerin ve durumların benzerliklerine veya farklılıklarına dayanılarak sınıflandırılıyorsa, bu noktada akla kanunların maddi hukuki eşitlik normu açısından denetlenmesinde hangi sınıflandırma veya farklılaştırma türlerinin eşitlik ilkesine aykırılık oluşturacağı sorusu gelmektedir (Özbudun, 2005: 138). Anayasa Mahkemesinin bu noktadaki yorumu ise haklı bir nedenin varlığı halinde, “*durum ve konulardaki özellikler*” bakımından bazı kişi ve topluluklar için farklı kurallar uygulanabileceğini ve bu durumun eşitlik ilkesini ihlal etmeyeceği yönündedir (Anayasa

²¹ Benzer yönde görüş için bkz. İstanbul 1. Vergi Mahkemesi, E.2023/1090.

²² Ayrıca Anayasa'nın 10. maddesinin 1. fıkrasında belirtilen çekirdek alana ilişkin hususlarla kişiler arasında ayırım yapılamayacağı (Gözler, 2015: 213) özel olarak (İnceoğlu, 2001: 49) ifade edilmiş olup bu fıkraya aykırı bir düzenleme yapılması Anayasa'ya aykırılık teşkil edecektir (Özbudun, 2005: 137).

²³ “Anayasa'nın 73. maddesinin 1. fıkrasından hareketle vergilendirmede alanında eşitlik ilkesinin uygulama aracı mali güçtür (Biyar, 2024: 81. Yaltı ve Özgenç, 2005: 73). Dolayısıyla “*hukuksal durumların aynılığını belirleyen temel ölçü mali güçlerin aynılığıdır*” (Yaltı Soydan, 1998: 104,107).

Mahkemesi, E.S: 1994/85 K.S: 1995/32 K.T: 13.7.1995; E.S: 1994/91 K.S: 1995/34 K.T: 18/7/1995). Sınıflandırma ya da farklılaştırmalar haklı nedene dayandığı takdirde eşitlik ilkesine aykırılık oluşturmayacaktır (Biyar ve Yılmaz, 2022: 171). Dolayısıyla Anayasaya aykırılığı iddia edilen düzenlemenin farklı olmasının haklı bir nedeninin olup olmadığının tespit edilmesi gerekmektedir (İnceoğlu, 2001: 50). Bu bağlamda öncelikli olarak “sınıflama ile düzenlenen konular arasında bir bağ olmalıdır; sınıflama anlaşılabilir bir farklılığa dayandırılmalıdır; sınıflama, gerçek ve somut bir farka dayandırılmalıdır”. İkinci kriter olarak “sınıflama kanununun amacıyla ilişkili olmalıdır; sınıflama, amaçla akla uygun (rasyonel) biçimde ve yeterli ölçüde ilgili olmalıdır”. Son olarak “sınıflama nedensiz veya haksız olmamalıdır, sınıflama keyfi olmamalıdır; sınıflama akla uygun, makul olmalıdır, sınıflama adil olmalıdır” (Öden, 1989: 222).

Anayasa Mahkemesinin doğal afet ve ekonomik kriz dönemlerinde ihdas edilen vergi kanunlarının anayasal denetimine ilişkin kararları incelendiğinde, Anayasa’nın 10. maddesi açısından anayasallık denetimi yaptığı sadece bir karar tespit edilebilmiştir. Bu bağlamda, 3986 sayılı Kanun’un 6. maddesinin, Anayasa’nın 10. maddesine aykırılığı sebebiyle ilk derece mahkemesi tarafından somut norm denetimi yoluyla iptal edilmesi talebinde bulunulmuştur. İlk derece mahkemesi tarafından, 3986 sayılı Kanun’un 6. maddesi uyarınca net aktif vergisinin mükellefler için farklı oranlarda belirlendiği ve bu durumun Anayasa’nın 10. maddesine aykırılık oluşturduğu ifade edilmiştir. Anayasa Mahkemesi, öncelikli olarak yukarıda belirtilen eşitlik ilkesiyle ilgili klasik içtihadına yer vermiş olup, ardından “*üretim ve dağıtım alanında etkinlik gösteren işletmelerle bankalar, sigorta şirketleri ve özel finans kurumlarının ekonomik, mali ve hukuki yapılarındaki farklılık nedeniyle bunların farklı oranlarda vergilendirilmelerinin Anayasa’nın 10. maddesindeki eşitlik ilkesine aykırılık oluşturmadığını*” ifade etmiştir. Anayasa Mahkemesi benzer bir tespitle, serbest meslek mensupları ve diğer mükellefler arasında net aktif vergisi oranının farklılaştırılmış olmasının, onların ekonomik, mali ve hukuki yapılarındaki farklılıklarından kaynaklandığını, dolayısıyla aynı hukuki durumda olmadıkları (Ateş, 2006: 179) değerlendirilmesinde bulunmuştur (Anayasa Mahkemesi, E.S: 1994/85 K.S: 1995/32 K.T: 13.7.1995; E.S: 1994/91 K.S: 1995/34 K.T: 18/7/1995). Anayasa Mahkemesi aynı kararda “*durumlardaki değişikliğin doğurduğu zorunluluklar, kamu yararı ya da başka haklı nedenlere dayanılarak yasalarla farklı uygulamalar getirilmesi, Anayasa’nın eşitlik ilkesinin çiğnendiğini göstermeyeceğini*” belirterek kamu yararını haklı neden olarak kabul etmiştir (Anayasa Mahkemesi, E.S: 1994/85 K.S: 1995/32 K.T: 13.7.1995; E.S: 1994/91 K.S: 1995/34 K.T: 18/7/1995). Ayrıca doktrinde Anayasa Mahkemesinin hem söz konusu kararı hem de yukarıda ifade edilen dönemler dışındaki kararlarından hareketle, farklılaştırmaya; mali güç farklılığının yanı sıra “*hukuksal yapı ve nitelik farklılığı*” ile “*vergi konularındaki nitelik farklılığının*”²⁴ da ölçü olabileceği ifade edilmiştir (Yaltı Soydan, 1998: 104,107).

²⁴ Kararlar için bkz. Anayasa Mahkemesi E.S: 1986/5 K.S: 1987/7 K.T: 19/3/1987; E.S: 1994/80 K.S: 1995/27 K.T: 06/07/1995; Yaltı Soydan, 1998: 106. Anayasa mahkemesi bu kararlarda Anayasa’nın 73. maddesi kapsamında anayasallık denetimi yapmıştır.

4.2. Ek Vergi Düzenlemesinin Eşitlik İlkesi Çerçevesinde Eleştirisi

7440 sayılı Kanun'un 10. maddesinin 27. fıkrası ile istisna, indirim ve indirimli kurumlar vergisinden yararlanan kurumlar vergisi mükelleflerine %10 ve %5 oranında ek vergi getirilmiştir. Ek vergi düzenlemesinin kurumlar vergisi mükelleflerinin tümünü kapsamaması genellik ve eşitlik ilkelerine aykırılık teşkil etmektedir (Doğrusöz, 2023). Bununla birlikte çalışmamız, 7440 sayılı Kanun'un 10. maddesinin 27. fıkrası ile getirilen ek verginin düzenlemesinin kapsamına yalnızca bazı istisna²⁵ ve indirimlerin²⁶ alınması yoluyla yapılan sınıflandırmanın eşitlik ilkesine aykırılık teşkil edip etmediği hususuyla sınırlandırılmıştır. Bazı istisna ve indirimlerin ek verginin kapsamına alınarak yapılan sınıflandırmanın eşitlik ilkesine aykırılık teşkil edip etmediği hususu, doktrinde belirtilen ve yukarıda ifade edilen kriterler çerçevesinde değerlendirilerek cevaplandırılacaktır.

Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere, bazı istisna ve indirimlerin ek vergi düzenlemesinin kapsamına alınması yoluyla bir sınıflandırmaya gidildiği görülmektedir. Örneğin işletmelere finansman imkanı sağlayarak likiditelerini güçlendiren (Akdoğan, 2021: 314-315) sat-kirala-geri al işlemlerine yönelik kazanç istisnası ek verginin kapsamı dışında tutulurken, benzer amaç doğrultusunda kurumların mali yapılarının güçlendirilmesi ve teşvik edilmesi amacıyla getirilen (Şenyüz vd., 2023b: 214) taşınmaz satış kazancı istisnası ek vergi kapsamına alınmıştır (Doğrusöz, 2023). Benzer amacın gerçekleştirilmesini teminen getirilen nakdi sermaye artışı faiz indirimi de ek verginin kapsamı içerisindedir (Doğrusöz, 2023). Bu durumda, ek verginin kapsamında olan (yukarıda ifade edilen örnekler çerçevesinde) istisna ve indirimden yararlanan mükellefler ile ek verginin kapsamında olmayan ancak bunlarla benzer amaçlarla düzenlenen istisna ve indirimden yararlanan mükelleflerin farklı vergi yüküne maruz kaldıkları anlaşılmaktadır. Yukarıda ifade edilen örneklerde sınıflamayı tayin eden

²⁵ "Kurumlar vergisi mükelleflerince kazancın tespitinde dikkate alınan **bazı istisnalar** ek verginin kapsamı dışında tutulmuş olup, bu istisnalar aşağıdaki gibidir: a) Yatırım Fon ve Ortaklığı Portföy İşletmeciliği Kazancı İstisnası (5520 sayılı Kanun Madde 5/1-d), b) Risturn Kazanç İstisnası (5520 sayılı Kanun Madde 5/1-i), c) Sat-Kirala-Geri Al İşlemlerine Yönelik Kazanç İstisnası (5520 sayılı Kanun Madde 5/1-j), ç) Varlık Kiralama İşlemlerinden Elde Edilen Kazanç İstisnası (5520 sayılı Kanun Madde 5/1-k), d) Kur Korumalı Mevduat ve Katılım Hesaplarından Elde Edilen Kazanç İstisnası (5520 sayılı Kanun Geçici Madde 14), e) Yatırım İndirimi İstisnası (193 sayılı Kanununun Geçici Madde 61 inci maddesi kapsamında tevkifata tabi tutulanlar)" (Vergi ve Diğer Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin 7440 Sayılı Kanun Genel Tebliği (Seri No:3), 2023).

²⁶ "Kurumlar vergisi mükelleflerince vergiye tabi matrahın tespitinde dikkate alınan **bazı indirimler** verginin kapsamı dışında tutulmuş olup, verginin kapsamı dışında tutulan bu indirimler aşağıdaki gibidir: a) Sponsorluk Harcamalarında İndirim (5520 sayılı Kanun Madde 10/1-b), b) Bağış ve Yardımlarda İndirim (5520 sayılı Kanun Madde 10/1-c), c) Eğitim ve Sağlık Tesisleri ile Yurt İnşaatlarına İlişkin Bağış ve Yardımlarda İndirim (5520 sayılı Kanun Madde 10/1-ç), ç) Kültür ve Turizm Amaçlı Bağış ve Yardımlarda İndirim (5520 sayılı Kanun Madde 10/1-d), d) Cumhurbaşkanınca Başlatılan Yardım Kampanyalarına Yapılan Bağışlarda İndirim (5520 sayılı Kanun Madde 10/1-e), e) Kızılay Derneği ile Yeşilay Cemiyetine Yapılan Nakdi Bağış ve Yardımlarda İndirim (5520 sayılı Kanun Madde 10/1-f), f) 213 sayılı Kanununun 325/A Maddesine Göre Girişim Sermayesi Fonu Olarak Ayrılan Tutarlarda İndirim (5520 sayılı Kanun Madde 10/1-g), g) 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanuna Göre Korumalı İşyeri İndirimi (5520 sayılı Kanun Madde 10/1-h), ğ) Özel Kanunları Uyarınca Kurum Kazancından İndirimine İzin Verilen Bağış ve Yardımlar" (Vergi ve Diğer Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin 7440 Sayılı Kanun Genel Tebliği (Seri No:3), 2023).

özelliğın belirsiz olduğu görölmektedir. Zira, aynı amaç doğrultusunda getirilen istisna ve indirimlerin bazıları ek vergi düzenlemesinin kapsamına alınırken bazılarının alınmadığı ifade edilmişti. Dolayısıyla, konu maddi eşitlik çerçevesinde değerlendirildiğinde yapılan sınıflandırmanın veya ayırımın “anlaşılabilir, gerçek, somut” bir farka dayanmadığı görölmektedir.

7440 sayılı Kanun’un yasama belgeleri incelendiğinde yukarıda ifade edilen “ayırımın” nedeni hakkında herhangi bir gerekçeye yer verilmediği görölmektedir. Öte yandan, 7440 sayılı Kanun’un 10. maddesinin 27. fıkrasının gerekçesinin özetinde “*deprem nedeniyle bazı kolaylıklar ve ek gelir düzenlemesi yapılmaktadır*” (TBMM Genel Kurul Tutanağı, 2023: 45) ifadesine yer verilmiştir. Söz konusu kanunun amacı, deprem nedeniyle ortaya çıkan finansman ihtiyacının karşılanması için ek gelir sağlanması ise, yukarıda verilen örneklerde belirtildiği üzere aynı amaç doğrultusundaki istisna ve indirim düzenlemelerinin bazıları ek vergi kapsamı dışında bırakılırken bazıları neden ek vergi kapsamına alınmıştır? Söz konusu örnekler çerçevesinde konu değerlendirildiğinde, bazı istisna ve indirimlerin ek verginin kapsamı dışında tutulması yoluyla yapılan sınıflandırmanın ya da ayırımın, (kanunun amacıyla ilişkili olmadığı) deprem nedeniyle ek gelir düzenlemesi yapılması amacıyla rasyonel biçimde ilgili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Başka bir ifadeyle böyle bir farklılaştırmaya gidilmiş olması kanunun getiriliş amacına hizmet etmemektedir.

Aynı amacı taşıyan istisna ve indirimlerin bazıları ek verginin kapsamına alınırken bazıları ek verginin kapsamı dışında tutulmuştur. Bu bağlamda son kriter açısından, yukarıda verilen örnekler baz alınmak suretiyle yapılan sınıflandırmanın makul ve adil olmadığı da görölmektedir. Bu durum ek vergi düzenlemesinin amaca hizmette ölçsüzlüğünü ortaya koymaktadır (Doğrusöz, 2023). Tüm bu gerekçeler çerçevesinde, ek vergi düzenlemesinin eşitlik ilkesine aykırılık teşkil ettiği kanaatindeyiz²⁷.

5. Anayasa Mahkemesinin Konuyla İlgili Vermiş Olduğu Kararının Değerlendirilmesi

Bu makalenin tamamlanması esnasında, İstanbul 1. Vergi Mahkemesi tarafından, 7440 sayılı Kanunla getirilen ek vergi düzenlemesinin Anayasa’nın 13., 35. ve 73. maddelerine aykırılığı sebebiyle somut norm denetimi yoluyla iptal edilmesi talebinde bulunulmuştur. İlk derece mahkemesi, 7440 sayılı Kanunla getirilen ek vergi düzenlemesinin, geçmişe yürüme yasağı ile belirlilik ve öngörülebilirlik kriterlerine uymadığını yani hukuki güvenliği tesis etmediğini ve bu çerçevede kurumlar vergisi mükelleflerinin mülkiyet hakkına müdahale niteliği taşıdığını ileri sürmüştür (İstanbul 1. Vergi Mahkemesi, E.N: 2023/1090 T: 02/11/2023). Ayrıca ilk derece mahkemesi tarafından “*ek verginin kurumlar vergisi mükelleflerinin tamamını değil sadece bazıları kapsadığı, yapılan vergilendirmede tüm istisna ve indirim unsurlarının dikkate alınmadığı, dolayısıyla vergilendirmede genellik ve eşitlik ilkesine aykırı davranıldığı,*

²⁷ Aynı yönde görüş için bkz. Doğrusöz, 2023.

doğrudan beyannamede yer alan istisna ve indirim tutarları üzerinden vergilendirme yapılmak suretiyle mali güce göre vergilendirme ilkesinin ihlal edildiği” (Anayasa Mahkemesi, E.S: 2023/169 K.S: 2024/82 K.T: 14/03/2024) iddia edilmiştir. Anayasa Mahkemesi 7440 sayılı Kanun’un 10. maddesinin 27. fıkrasının geçmişe yürümezlik ilkesine ilişkin anayasal denetimini Anayasa’nın 2. maddesi kapsamında yapmıştır. Bu çerçevede, geçmişe yürümezlik ilkesine ilişkin denetimin başlangıç noktasını VUK’un 19. maddesinden hareketle ek vergi açısından vergiyi doğuran olayın tespiti oluşturmaktadır. Anayasa Mahkemesi KVK’nın 6. ve GVK’nın 38. maddelerinden hareketle, “*kurumlar vergisi açısından vergiyi doğuran olayın mükelleflerin bir takvim yılı itibarıyla öz sermayesindeki artış miktarı olduğunu ve bu kazancın 31 Aralık gününde yapılan dönem sonu kapanış kayıtlarıyla ortaya çıktığını*” (Anayasa Mahkemesi, E.S: 2023/169 K.S: 2024/82 K.T: 14/03/2024) ifade etmiştir²⁸. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi, ilgili kanunun yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla kurumlar vergisi hesap döneminin kapandığını ve ek verginin kapanan hesap dönemine ilişkin olduğunu belirtmiştir (Anayasa Mahkemesi, E.S: 2023/169 K.S: 2024/82 K.T: 14/03/2024). Anayasa Mahkemesinin yukarıda incelenen deprem ve ekonomik kriz dönemlerindeki kararlarından farklı olarak bu kararında geçmişe yürümezlik ilkesine aykırılığı kabul ettiği görülmektedir. Ancak daha önceki içtihatlarında sıklıkla başvurduğu gibi bu kararında da geçmişe yürümezlik ilkesinin istisnası olarak “*beklenmedik doğal felaketler, savaş ve seferberlik hali, siyasi, ekonomik ve sosyal krizler gibi toplumu temelden sarsabilecek olayları*” (Anayasa Mahkemesi, E.S: 2023/169 K.S: 2024/82 K.T: 14/03/2024) kabul ettiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, Anayasa Mahkemesi burada gerçek geçmişe yürümenin varlığını kabul etmekle birlikte (Başaran Yavaşlar, 2024) beklenmedik doğal afetin sebep olduğu zararların giderilmesi noktasında ortaya çıkan finansman ihtiyacının karşılanmasını kamu yararı olarak görmüş ve bu sebeple iptali istenen kuralın hukuki güvenlik ilkesine aykırılık taşımadığı sonucuna varmıştır. Ancak, Anayasa Mahkemesinin kararına aşağıda ifade ettiğimiz gerekçeler sebebiyle katılmadığımızı belirtmek isteriz. Vergiyi doğuran olay tamamlandıktan ve 2022 hesap dönemi kapandıktan sonra çıkartılan 7440 sayılı Kanunla bazı kurumlar vergisi mükelleflerinin vergi yükü geçmişe etkili olarak artırılmıştır. Dolayısıyla, burada gerçek bir geçmişe yürümenin varlığı söz konusu olup, bu durum hukuki güvenlik ilkesine aykırılık teşkil etmektedir. Anayasa Mahkemesi tıpkı diğer kararlarında olduğu gibi ek vergi düzenlemesiyle ilgili verdiği kararda da geçmişe yürümezlik ilkesinin istisnası olarak kamu yararını kabul etmiştir. Ancak doktrinde²⁹ ifade edildiği üzere mükelleflerin hukuki güvenlerinin kamu yararı karşısındaki durumu tartışmalı olmakla birlikte hukuki güvenlik ilkesine aykırı düzenlemelerin, kamunun menfaatine yönelik sonuçlar doğurmayacağı düşünülmektedir.

Akabinde Anayasa Mahkemesi, ek verginin kurumlar vergisi mükelleflerinin mülkiyet hakkını sınırlandırdığı tespitinde bulunarak, konuyu mülkiyet hakkı açısından

²⁸ Anayasa Mahkemesi, “*gelir ve kurumlar vergisi açısından vergiyi doğuran olayın tespitinde hesap dönemin sonunun esas alınması gerektiğini*” vurgulayarak, daha önceki içtihatlarıyla benzer yönde karar vermiştir (Anayasa Mahkemesi, E.S: 2023/169 K.S: 2024/82 K.T:14/03/2024).

²⁹ Tartışmalar için bkz. Akkaya, 2011: 122-124, Karakoç: 2023: 71.

değerlendirmiştir. Kararda iptali istenen kuralın kanunilik şartını taşıdığı ifade edilmiştir. Anayasa Mahkemesi, ek vergi yükümlülüğü ihdas edilmesinin kamu yararına yönelik meşru amacının, depremin sebep olduğu ilave kaynak ihtiyacının finansmanının ve toplumsal dayanışmanın sağlanması olduğu (Anayasa Mahkemesi, E.S: 2023/169 K.S: 2024/82 K.T: 14/03/2024) değerlendirmesinde bulunmuştur.

Anayasa Mahkemesi kanunilik ve meşru amaç açısından yapmış olduğu anayasal denetimine ölçülülük ilkesiyle devam etmiştir. Bu kapsamda Anayasa Mahkemesi, yukarıda ifade edilen meşru amacın gerçekleştirilmesini sağlama noktasında getirilen ek vergi düzenlemesinin elverişli olduğunu belirtmiştir. Anayasa Mahkemesi, söz konusu meşru amaca ulaşmak için kanun koyucunun geniş bir takdir hakkı olduğunu ve bu takdir hakkını yeni bir vergi ihdas ederek ya da mevcut vergileri artırmak şeklinde kullanabileceğini belirterek ek vergi düzenlemesinin gereklilik ilkesine uygun olduğunu ifade etmiştir (Anayasa Mahkemesi, E.S: 2023/169 K.S: 2024/82 K.T: 14/03/2024). Ancak Anayasa Mahkemesinin ek vergi düzenlemesinin gereklilik ilkesine ilişkin değerlendirmesini sadece kanun koyucunun takdir hakkına dayandırması, bu konudaki değerlendirmelerinin yetersiz kaldığı sonucunu doğurmaktadır.

Kararda, ek verginin bir defaya mahsus olmak üzere alındığı, iki taksitte ödeneceği, ek vergi kapsamında alınacak vergi oranının kurumlar vergisi oranının çok altında olduğu ve depremden zarar gören on bir il ile bir ilçede deprem tarihi itibarıyla kurumlar vergisi mükellefiyeti bulunanların ek vergiden muaf tutulduğu ifade edilmiştir. Bu doğrultuda yüksek mahkeme, ek verginin bazı kurumlar vergisi mükelleflerine aşırı bir külfet yüklediği, *“yaşanan depremler nedeniyle oluşan maddi kayıpların büyüklüğü karşısında bu kayıpların giderilmesi neticesinde elde edilecek fayda ile katlanılacak külfet arasında makul olmayan bir dengesizliğin bulunmadığı ve bu nedenlerle sınırlamanın orantılı olduğu”* sonucuna ulaşmıştır (Anayasa Mahkemesi, E.S: 2023/169 K.S: 2024/82 K.T: 14/03/2024). Ancak, Anayasa Mahkemesinin orantılılıkla ilgili bazı gerekçelerine katılmadığımızı ifade etmek isteriz. Kanaatimizce verginin iki taksitte ödenmesi hususu ödemeye ilgili bir kolaylık olup, bazı kurumlar vergisi mükelleflerinin maruz kaldığı ek vergi yüküyle kamu yararı arasında orantılı bir denge olduğunun göstergesi değildir. Keza ek verginin bir defaya mahsus alınması ile kurumlar vergisi oranından daha düşük bir oranda alınması, bazı kurumlar vergisi mükelleflerinin vergi yükünün geçmişe etkili olarak artmadığı anlamına gelmemektedir³⁰. Zira doktrinde ifade edildiği üzere; amaç ve araç arasındaki dengenin ölçüsü mali güçtür. Kanun koyucu 2022 yılı için kurumlar vergisi oranlarını mali güce uygun olarak belirlemiştir. Kaynaktaki gelirin katlanabileceği azami vergi yükünün sınırı da bu orandır. Dolayısıyla ek vergiye maruz kalan bazı kurumlar vergisi mükellefleri için öngörülemez vergi yükü artışları mali gücün aşılmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda söz konusu sınırlamanın orantılı olmadığı ifade edilebilir (Özgenç, 2023: 54). Öte yandan, deprem bölgesinde yer alan kurumlar vergisi mükellefleri zaten büyük bir yıkımla karşılaşmış, ticari faaliyetleri sekteye uğramış veya son bulmuştur. Bu bağlamda, depremden zarar gören illerde deprem tarihi itibarıyla kurumlar vergisi mükellefiyeti bulunanların ek vergiden muaf

³⁰ Benzer yönde görüş için bkz. Ergin, 2024.

tutulmasının orantılılık ilkesinin gerekçesi olarak belirtilmesini makul bir gerekçe olarak görmediğimizi ifade etmek isteriz.

Anayasa Mahkemesinin, iptali istenen kuralın mali güç ilkesine ilişkin yapmış olduğu denetiminde, kurum kazançlarından indirim yapılması suretiyle vergisel avantaj yoluyla elde edilen tutarın gelir niteliğinde olduğu ve dolayısıyla indirim tutarı kadar elde edilen gelirin de mali gücün göstergesi olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca kararda, ek verginin indirim tutarına bağlı ve oransal olarak alınması, mali güce uygun vergilendirme yapıldığının göstergesi olarak kabul edilmiştir (Anayasa Mahkemesi, E.S: 2023/169 K.S: 2024/82 K.T: 14/03/2024). Başka bir ifadeyle Anayasa Mahkemesi, kurum kazançlarından indirim yapılması suretiyle indirim tutarı kadar vergisel avantaj sağlayan mükelleflerden, indirim tutarı fazla olanların daha fazla vergi ödediğini, indirim tutarı az olanların ise daha az vergi ödediklerini belirtmiştir. Bu bağlamda Anayasa Mahkemesi, getirilen ek vergi neticesinde bazı kurumlar vergisi mükelleflerinin orantısız bir vergi yükü31 altında olmadıkları ve iptali istenen kuralın mali güce göre vergilendirme ilkesiyle çelişmediği sonucuna varmıştır (Anayasa Mahkemesi, E.S: 2023/169 K.S: 2024/82 K.T: 14/03/2024). Ancak Anayasa Mahkemesinin kararına, aşağıda ifade ettiğimiz gerekçelerden ötürü katılmadığımızı ifade etmek isteriz. İndirim ve istisnalar, vergi teşviği amacıyla hak kazanılan tutarlardır (Güleç, 2023). Dolayısıyla indirim ve istisnalar, mükellefler tarafından beyan edilen bir kazanç olmayıp, mali gücün göstergeleri olarak kabul edilen gelir, servet ve harcamalar içerisinde yer almamaktadır (Bay & Arıkan, 2023: 25). Bu bağlamda, Anayasa Mahkemesinin söz konusu yorumunun mali güç ilkesiyle uyumlu olmadığı ifade edilebilir. Ayrıca ek verginin dönem kazancıyla ilişkilendirilmeksizin alınması hususu, zararı olan mükelleflerden de ek vergi alınmasına neden olacağından, bu durum mali güç ilkesine aykırılık oluşturmaktadır (Güleç, 2023; Bay & Arıkan, 2023: 25). Ancak Anayasa Mahkemesinin yukarıda ifade edilen kararında bu husus tartışılmamıştır.

6. Sonuç

7440 sayılı Kanun'unun 10. maddesinin 27. fıkrasıyla ihdas edilen ek vergi, 2022 hesap dönemi bittikten sonra 12 Mart 2023 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Vergiyi doğuran olay tamamlandıktan sonra çıkartılan söz konusu kanunla bazı kurumlar vergisi mükelleflerinin vergi yükü geçmişe etkili olarak artırılmıştır. Dolayısıyla, burada gerçek bir geçmişe yürümenin varlığı söz konusudur. Ancak Anayasa Mahkemesi pek çok içtihadında olduğu üzere, bazı hususları geçmişe yürümezlik kuralının istisnası olarak

³¹ Burada Anayasa Mahkemesinin, "deprem gibi olağanüstü olayların yaşandığı dönemlerde oluşan ekonomik kayıpların telafisi amacıyla ölçülü olmak kaydıyla ek vergilerin öngörülmesinin mali güce göre vergilendirme ve vergi yükünün adaletli dağılımı ilkelerine aykırı olmadığı" sonucuna vardığı ve deprem ve ekonomik kriz dönemlerinde ihdas edilen vergi kanunlarının anayasal denetimine ilişkin kararlarına atıfta bulunduğu görülmektedir. Söz konusu kararlarından referansla, depremin sebep olduğu ekonomik kayıpların finansmanı için konulan ek verginin orantılı olduğu, bu sebeple Anayasa'nın 73/1 ve 73/2'ye aykırı olmadığı sonucuna varmıştır (Anayasa Mahkemesi, E.S: 2023/169 K.S: 2024/82 K.T: 14/03/2024).

kabul etmektedir. Bunlardan biri de “kamu yararadır”. Söz konusu kanunun 10. maddesinin 27. fıkrası, Anayasa’nın 13., 35. ve 73. maddelerine aykırı olduğu iddiası ile somut norm denetimi yoluyla Anayasa Mahkemesine taşınmıştır. Bu noktada Anayasa Mahkemesi, daha önceki içtihatlarında olduğu gibi, 7440 sayılı Kanun’un 10. maddesinin 27. fıkrasının anayasal denetimini yaparken kamu yararının varlığını kabul edip, ilgili düzenlemeyi hukuki güvenlik ilkesine aykırı bulmamıştır. Anayasa Mahkemesi kararlarında, geçmişe yürümezlik ilkesinin istisnası olarak kamu yararı kabul edilmiş olsa da mükelleflerin hukuki güvenlerinin kamu yararı karşısındaki durumu tartışmalıdır. Kamu yararının varlığında dahi, hukuki güvenlik ilkesinin ihlal edilmemesi gerektiği düşünülmektedir. Zira hukuki güvenlik ilkesine aykırı düzenlemeler, kamunun menfaatine yönelik sonuçlar doğurmamalıdır.

Ek vergi, bazı istisna ve indirimler üzerinden alınmaktadır. Bu durumda verginin konusunun, mali güce uygun olarak belirlenmediği ifade edilebilir. Ayrıca ek verginin dönem kazancıyla ilişkilendirilmeksizin alınması, zararı olan mükelleflerden de vergi alınabileceği anlamına geleceğinden bu durum, mali güç ilkesine aykırılık oluşturmaktadır (Güleç,2023; Bay & Arıkan, 2023: 24-25). Ancak Anayasa Mahkemesi, ek verginin indirim tutarları üzerinden, indirim tutarına bağlı ve oransal olarak alınmasını mali güce uygun vergilendirme yapıldığının göstergesi olarak kabul etmiştir.

Bazı istisna ve indirimlerin ek verginin kapsamına alınması yoluyla yapılan sınıflandırmanın; anlaşılabilir, gerçek, somut bir farka dayanmadığı, deprem nedeniyle ek gelir düzenlemesi yapılması amacıyla rasyonel biçimde ilgili bulunmadığı, makul ve adil olmadığı da görülmektedir. Dolayısıyla ek vergi düzenlemesinin eşitlik ilkesine aykırılık teşkil ettiği düşünülmektedir.

Yukarıda ifade edilen gerekçeler çerçevesinde, deprem sonrasında karşılaşılan ilave finansman ihtiyacının giderilebilmesi noktasında geçmişe etkili vergisel düzenlemeler yapılmamalı, kanun koyucu, hukuki güvenlik, mali güç, eşitlik ve diğer anayasal ilkelere aykırı düzenlemeler yapmaktan kaçınmalıdır. Dolayısıyla, afet dönemlerinde karşılaşılan ilave finansman ihtiyacının karşılanma yöntemi, anayasal ilkelere aykırı olarak düzenlenen vergi kanunları olmamalıdır. Olası afetlere karşı yapısal durum güçlendirilmeli, beraberinde bunu destekleyecek önleyici tedbirler geliştirilmelidir.

Etik Kurul Onayı: Etik kurul belgesi gerektirmeyen bir çalışmadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları:

Gülçin Karasu Öztemel ^{ID} - Fikir ve Amaç, Planlama ve Tasarım, Veri Toplama, Veri Analizi ve Tartışma, Literatür ve Atıf, Yazım ve Format, Son Onay ve Sorumluluk, Genel Katkı Düzeyi - % 100

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Akdoğan, M. U. (2021). "Sat, Kirala Ve Geri Al İşlemlerinin Vergi Ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Analizi". *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. 313-332.
- Akkaya, M. (2011). "Vergi Aslı ve Fer'ileri Bakımından Geriye Yürümezlik Esası: Haklılık Ölçütü Üzerine Değerlendirmeler". İçinde Yaltı B. (Ed.), *Vergi Hukukunda Geriye Yürümezlik Esası* (113-124). İstanbul: Beta Basım.
- Aktan, C.C. & Gencil U. (2003). "Türkiye'de Geriye Doğru Vergileme ve Verginin Hukukiliği İlkesinin İhlali", *DEU Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 5(1), 1-21.
- Arıkan, A. (2022). *Vergi Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesi*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Ateş, L. (2006). *Vergilendirmede Eşitlik*. İstanbul: Derin Yayınevi.
- Bay, A. & Arıkan, Z. (2023). "7440 Sayılı Kanun İle Getirilen Deprem Vergisinin Anayasal Vergilendirme İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi". *Maliye Araştırmaları- 6* (17-30). https://ipfctr.org/tr/wp-content/uploads/2023/12/Maliye-Arastirmalari-6_Kitap.pdf (Erişim: 19.08.2024)
- Bilici, N. & Turgut, C. (2015). "Vergi Hukukunda Geriye Yürüme Sorunu". *30. Türkiye Maliye Sempozyumu Bildiri Kitabı* (871-908). https://ipfctr.org/yenisite/wp-content/uploads/2023/02/Maliye-Sempozyumu_30.pdf (Erişim:05.06.2023)
- Bıyan, Ö. (2024). *Vergi Hukuku* (4.Baskı). Ankara: Adalet Yayınevi.
- Bıyan, Ö. & Yılmaz, G. (2022). "Fatura Düzenleme Süresi ile İlgili Hazine ve Maliye Bakanlığı'na Verilen Yetkinin Anayasal Açidan Değerlendirilmesi". *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. (160), 151-180.
- Budak, T. (2006). *Türk Vergi Hukukunda Anayasal Ölçüt: Mali Güç*, (Yayın No. 210961) [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi] Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Doğrusöz, A. B. (2023 Mart 16). Ek Vergi Anayasa'ya Aykırı mı? *Ekonomim Gazetesi*. <https://www.ekonomim.com/> (Erişim: 20.03.2023).
- Ergin, N. E. (2024 Nisan 22). Ek Vergide (Deprem Vergisi) Son Perde. *Ekonomim Gazetesi*. <https://www.ekonomim.com/> (Erişim: 22.04.2024).
- Gerek, Ş. & Aydın, A. R. (2005). *Anayasa Yargısı ve Vergi Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Gözler, K. (2019). *İdare Hukuku Cilt1* (3.Baskı). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Gözler, K. (2015). *Anayasa Hukukuna Giriş* (24.Baskı). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Güleç, E. (2023 Mayıs 5). Ek Verginin Hangi Gerekçelerle Anayasa'ya Aykırılığı İddia Edilebilir? <https://tr.linkedin.com/pulse/ek-verginin-hangi-gerek%C3%A7lerle-anayasaya-ayk%C4%B1r%C4%B1%C4%B1%C4%9F%C4%B1-iddia-erdal-g%C3%BCle%C3%A7> (Erişim:10.06.2023).
- Güneş, G. (1996). "Anayasa Mahkemesinin Ekonomik Denge Vergisine İlişkin Bir Kararında Geriye Yürümezlik İlkesi Yaklaşımına Eleştirel Bakış". *Yaklaşım Dergisi*. 42.
- Güveyi, Ü. (2019). "Türk Anayasa Mahkemesinin Seçilmiş Kararlarında Girişim Özgürlüğü Üzerine Kısa Bir İnceleme". *Legal Hukuk Dergisi*. 17(196), 1573-1609.

- İnceoğlu, S. (2001). "Türk Anayasa Mahkemesi ve İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Eşitlik ve Ayrımcılık Yasağı Çerçevesinde Af, Şartla Salıverme, Dava ve Cezaların Ertelenmesi". *Anayasa Yargısı*. 17(1), 41-70.
- Karakoç, Y. (2023). "Ek Kurumlar Vergisinin Anayasaya Uygunluğu Meselesi", *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*. (22), 47-86.
- Köküarı, İ. (2015). *Anayasa Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesi* (Yayın No. 384600) [Doktora tezi, Gazi Üniversitesi] Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Kurt, H. (1996). "Anayasa Mahkemesinin Vergi Yasası ile İlgili Bir İptal Kararı Ve Karar Hakkında Bazı Düşünceler", *Vergi Dünyası*. (184).
- Öden, A. M. (1989). *Türk Anayasa Hukukunda Eşitlik İlkesi*, (Yayın No. 10857) [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi] Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Öncel, M., Kumrulu A., Çağan, N. & Göker C. (2020). *Vergi Hukuku* (29.Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Özbudun, E. (2005). *Türk Anayasa Hukuku* (8. Baskı). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Özgenç, S. (2023) "Geriye Yürümezlik Esasında Test Standardı Uygulaması:7440 Sayılı Kanuna İlişkin Çıkarımlar". *Vergi Sorunları Dergisi*. (415), 46-55.
- Özguven, A. V. (2006). *Türk Vergi Hukukunda Geriye Yürümezlik İlkesi* (Yayın No. 407296) [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi] Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.
- Şenyüz, D., Yüce, M. & Gerçek, A. (2023a). *Vergi Hukuku* (15.Baskı). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Şenyüz, D., Yüce, M. & Gerçek, A. (2023b). *Türk Vergi Sistemi* (20. Baskı). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Şirin, T. (2019). *Karşılaştırmalı Anayasa Hukukunda Kanun Kavramı (İHAM, FAYM VE AYM)* (2. Baskı). İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Tekbaş, A. (2009). *Vergi Kanunlarının Anayasa'ya Uygunluğunun Yargısal Denetimi: Türkiye Değerlendirilmesi*. Ankara: Ümit Ofset Matbaacılık.
- Yaltı Soydan, B. (1998). "Vergi Adaleti Kavramında Soyuttan Somuta: Türk Anayasa Mahkemesi Kararlarını Eşitlik, Özgürlük, ve Sosyal Devlet Kavramları ile Okumak". *Vergi Sorunları Dergisi*. 119, 98-118.
- Yaltı, B. & Özgenç, S. (2005). *Vergi Hukuku Pratik Çalışma El Kitabı*. İstanbul: Beta.
- Yavaşlar Başaran, F. (2024 Nisan 23). Anayasa Mahkemesi'nin Ek Vergi Kararı ve Kamu Yararı Dilemması. *Dünya Gazetesi*. <https://www.dunya.com/> (Erişim: 25.04.2024).
- Yıldırım, T., Gök, Ö., Demirbaş Aksüt, B. & Artun, E.S. (2020). *Mükellef Haklarının Korunması Bakımından Hukuki Güvenlik İlkesi*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Yıldırım O. & Tarakçı, H. (1994). "Aktif Vergisi Yasa Tasarısına İlişkin Açıklamalar ve Konuya İlişkin Değerlendirmelerimiz", *Vergi Dünyası*. (153).
- Yılmaz, E. (2014). *Hukuki Güvenlik İlkesinin Bir Gereği Olarak Vergi Hukukunda Geriye Yürümezlik İlkesi* (Yayın No. 384574) [Doktora tezi, Gazi Üniversitesi] Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi.

- Yılmaz, R. (2019). *Türk Hukuku Bakımından Vergi İdaresinin İşlem ve Uygulamalarına Olan Güvenin Korunması İlkesi*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Yılmazoğlu, Y.E. (2021). *İdari Yargıda Hak Eksenli Dönüşüm & Vergi Uyuşmazlığından Doğan İdari Davalarda Mülkiyet Hakkının Korunması*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2023). Kanun No. 7440, T.C. Resmi Gazete. Yayımlanma Tarihi: 12.03.2023. Sayı 32130.
- Ekonomik Denge İçin Yeni Vergiler İhdası İle 1.7.1964 Tarihli Ve 488 Sayılı, 2.7.1964 Tarihli Ve 492 Sayılı, 7.11.1984 Tarihli Ve 3074 Sayılı 25.10.1984 Tarihli Ve 3065 Sayılı, 31.12.1960 Tarihli Ve 193 Sayılı, 21.7.1953 Tarihli Ve 6183 Sayılı, 2.2.1981 Tarihli Ve 2380 Sayılı, 15.7.1963 Tarihli Ve 277 Sayılı Kanunların Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (1994). Kanun No. 3986, T.C. Resmi Gazete. Yayımlanma Tarihi: 07.05.1994. Sayı 21927.
- Gelir Vergisi Kanunu (1960). Kanun No. 193, T.C. Resmi Gazete. Yayımlanma Tarihi: 06.01.1961. Sayı 10700.
- Kurumlar Vergisi Kanunu (2006). Kanun No. 5520, T.C. Resmi Gazete. Yayımlanma Tarihi: 21.06.2006. Sayı 26205.
- 17.8.1999 Ve 12.11.1999 Tarihlerinde Marmara Bölgesi ve Civarında Meydana Gelen Depremين Yol Açtığı Ekonomik Kayıpları Gidermek Amacıyla Bazı Mükellefiyetler İhdası ve Bazı Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (1999). Kanun No. 4481, T.C. Resmi Gazete. Yayımlanma Tarihi: 26.11.1999. Sayı 23888.
- Vergi Usul Kanunu (1961). Kanun No. 213, T.C. Resmi Gazete. Yayımlanma Tarihi: 10.01.1961. Sayı 10703.
- Vergi ve Diğer Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin 7440 Sayılı Kanun Genel Tebliği (Seri No:3) (2023). Resmi Gazete. Yayımlanma Tarihi: 15.04.2023. Sayı 32164.
- TBMM Genel Kurul Tutanağı, Tutanak Dergisi 70. Birleşim Dördüncü Oturum, 8 Mart 2023, <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak/23875> (Erişim: 05.05.2023)
- T.C. Gelir İdaresi Başkanlığı, Sayı:641.05.00-2316000925. (K.A).
- Anayasa Mahkemesi, Esas Sayısı: 2013/72 Karar Sayısı: 2013/126 Karar Tarihi: 31.10.2013 R.G. Tarih-Sayı: 24.01.2014-28892. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/anasayfa/> (Erişim:05.05.2023).
- Anayasa Mahkemesi, Esas Sayısı:2010/73 Karar Sayısı: 2011/176 Karar Günü: 29.12.2011 R.G. Tarih-Sayı: 17.03.2012-28236. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/anasayfa/> (Erişim:05.05.2023).
- Anayasa Mahkemesi, Esas Sayısı: 1995/6 Karar Sayısı: 1995/29 Karar Günü: 06.07.1995 R.G. Tarih-Sayı:10.02.1996-22550. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/anasayfa/> (Erişim:05.05.2023).
- Anayasa Mahkemesi, Esas Sayısı: 1994/80 Karar Sayısı: 1995/27 Karar Günü: 06.07.1995 R.G. Tarih-Sayı: 02.02.1996-22542. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/anasayfa/> (Erişim:05.05.2023).
- Anayasa Mahkemesi, Esas Sayısı: 1995/7 Karar Sayısı: 1995/35 Karar Günü: 18.7.1995 R.G. Tarih-Sayı: 09.01.1997-22872. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/anasayfa/> (Erişim:12.05.2023).

- Anayasa Mahkemesi, Esas Sayısı: 1994/91 Karar Sayısı: 1995/34 Karar Günü: 18.7.1995 R.G. Tarih-Sayı: 09.01.1997-22872. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/anasayfa/> (Erişim:12.05.2023).
- Anayasa Mahkemesi, Esas Sayısı: 1994/85 Karar Sayısı: 1995/32 Karar Günü: 13.7.1995 R.G. Tarih-Sayı: 28.09.1996-22771. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/anasayfa/> (Erişim:12.05.2023).
- Anayasa Mahkemesi, Esas Sayısı: 1999/51 Karar Sayısı:2001/63 Karar Günü:28/03/2001 R.G. Tarih-Sayı: 29/03/2002-24710. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/anasayfa/> (Erişim:12.05.2023).
- Anayasa Mahkemesi, Esas Sayısı: 2001/392 Karar Sayısı: 2003/60 Karar Günü: 4.6.2003 R.G. Tarih-Sayı:18.12.2003/25320. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/anasayfa/> (Erişim:12.05.2023).
- Anayasa Mahkemesi, Esas Sayısı: 2001/36 Karar Sayısı: 2003/3 Karar Günü: 16.1. 2003 R.G. Tarih-Sayı: 21.11.2003/25296. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/anasayfa/> (Erişim:12.05.2023).
- Anayasa Mahkemesi, Esas Sayısı: 1989/6 Karar Sayısı: 1989/42 Karar Günü: 7.11.1989 R.G. Tarih-Sayı: 06.04.1990-20484. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/anasayfa/> (Erişim:17.04.2023).
- Anayasa Mahkemesi, Esas Sayısı:2010/7 Karar Sayısı:2011/172 Karar Günü: 22/12/2011 R.G. Tarih-Sayı: 14/02/2012-28204. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/anasayfa/> (Erişim:17.04.2023).
- Anayasa Mahkemesi, Esas Sayısı: 2006/95 Karar Sayısı:2009/144 Karar Günü:15/10/2009 R.G. Tarih Sayı:08/01/2010-27456. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/anasayfa/> (Erişim:17.04.2023).
- Anayasa Mahkemesi, Esas Sayısı: 2011/74 Karar Sayısı: 2012/15 Karar Günü: 26.1.2012 R.G. Tarih-Sayı: 21.07.2012-28360. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/anasayfa/> (Erişim:17.04.2023).
- Anayasa Mahkemesi, Esas Sayısı: 2003/48 Karar Sayısı: 2003/76 Karar Günü: 23.7.2003 R.G. Tarih-Sayı: 11.09.2004/25580. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/anasayfa/> (Erişim:17.04.2023).
- Anayasa Mahkemesi, Esas Sayısı: 2003/73 Karar Sayısı: 2003/86 Karar Günü: 7.10.2003 R.G. Tarih-Sayı: 20.12.2005 – 26029. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/anasayfa/> (Erişim:17.04.2023).
- Anayasa Mahkemesi, Esas Sayısı: 1997/54 Karar Sayısı: 1997/67 Karar Günü: 26.11.1997 R.G. Tarih-Sayı: 09.03.2000-23988. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/anasayfa/> (Erişim:12.05.2023).
- Anayasa Mahkemesi, Esas Sayısı: 1986/5 Karar Sayısı: 1987/7 Karar günü: 19.3.1987 R.G. Tarih-Sayı: 12.11.1987-19632. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/anasayfa/> (Erişim:12.05.2023).
- Anayasa Mahkemesi, Esas Sayısı: 2023/44 Karar Sayısı: 2023/71 Karar Günü: 05.04.2023 R.G. Tarih-Sayı: 24.05.2023-32200. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/anasayfa/> (Erişim:20.08.2023).

Anayasa Mahkemesi, Esas Sayısı: 2022/34 Karar Sayısı: 2024/16 Karar Günü: 23/01/2024 R.G. Tarih-Sayı: 27.03.2024-32502. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/anasayfa/> (Erişim:28.03.2024).

Anayasa Mahkemesi, Esas Sayısı: 2023/169, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mahkemegundemi/genel-kurul/30-kasim-2023-genel-kurul-gundemi-ve-sonuclari/> (Erişim:10/12/2023).

Anayasa Mahkemesi, Caroline Nicole Koç ve Diğerleri Başvurusu, Başvuru Numarası: 2019/26345, KT: 22/9/2022. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/anasayfa/> (Erişim:12.05.2023).

Anayasa Mahkemesi, Esas Sayısı: 2023/169 Karar Sayısı: 2024/82 Karar Günü: 14/03/2024 R.G. Tarih-Sayı: 19.04.2024-32522. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/anasayfa/> (Erişim:19.04.2024).

Anayasa Mahkemesi, E.S: 2022/146 K.S: 2023/31 Karar Günü: 16/2/2023 R.G. Tarih-Sayı: 12.5.2023-32188. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/anasayfa/> (Erişim:10.0.2023).

İstanbul 1. Vergi Mahkemesi, Esas Numarası:2023/1090 Tarih:02/11/2023. (K.A).

Anayasalara Göre Bütçe Hakkının Sınırları Nasıl Değişmektedir? AB ve OECD Ülkelerinin Analizi

Gonca Güngör Göksu¹

REVIEW ARTICLE

Derleme Makalesi

MAKALE BİLGİSİ

Gönderme: 27.06.2024

Düzeltilme : 29.08.2024

Kabul : 09.09.2024

Yayın : 25.12.2024

iThenticate benzerlik oranı: %4

JEL Kodu:

K00, H60, H61

Anahtar Kelimeler:

Anayasa, Avrupa Birliği, Bütçe Hakkı, OECD

Ö Z E T

Modern anayasal hakların kazanılmasında lokomotif rolü üstlenen bütçe hakkı, halkın yöneticilere karşı giriştiği yoğun mücadeleler neticesinde kazanılmıştır ve günümüzde demokratik yönetim biçimlerinin önemli bir unsurunu temsil etmektedir. Bu ana görüşten hareketle, araştırmada Avrupa Birliği ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı üyesi 41 ülkenin anayasasında bütçe, kesin hesap, yasama ve yüksek denetime yönelik amir hükümlerin detaylı analiz edilmesi ve ilgili ülkelerin anayasalarına göre bütçe hakkının sınırlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Böylece farklı kamu mali yönetim modellerini ve devlet biçimlerine benimseyen ülkelerde ilgili anayasal hükümler arasındaki benzerlikler ile farklılıkların tespit edilmesi hedeflenmiştir. Araştırmanın amacına ve hedefine ulaşmak için doküman analizi yöntemi tercih edilmiştir. Örneklem ülkelerin anayasaları üzerinden ulaşılan nitel verilere tümevarımsal içerik analizi tekniği uygulanmış ve MAXQDA-24 programı kullanılarak veriler hem nicel hale getirilmiş hem görselleştirilmiştir. Araştırmanın özgün tarafı, mevcut ulusal ve uluslararası çalışmalarda tek bir ülke veya küçük bir örneklem grubu üzerinden bütçe hakkıyla ilişkili anayasal hükümler incelenirse de herhangi bir yazılım programından faydalanarak, araştırma konusu hakkında derinlemesine analizler yürütülmemiş olmasıdır. Araştırmanın temel bulgularına göre; farklı devlet biçimlerinin geçerli olduğu ülkelerde anayasal hükümler açısından bazı benzerlikler olmasına rağmen, önemli farklılıklar tespit edilmiştir. Ayrıca Kıta Avrupası modelinin geçerli olduğu ülkelerde bütçe hakkına dair anayasal hükümlerin oldukça kapsamlı olduğu ancak Anglo Sakson modeli uygulayan ülkelerin ilgili hükümlerin kısıtlı olduğu bulgusuna da ulaşılmıştır.

Citation: Güngör Göksu, G. (2024). "Anayasaya Göre Bütçe Hakkının Sınırları Nasıl Değişmektedir? AB ve OECD Ülkelerinin Analizi". *International Journal of Public Finance*. 9(2), 495 – 527.

<https://doi.org/10.30927/ijpf.1506332>

¹ Assoc. Prof. PhD., Sakarya University, Department of Public Finance, Türkiye, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0230-7391>, ggungor@sakarya.edu.tr

How Do the Limits of the Power of the Purse Change According to Constitutions? Analyses of EU and OECD Countries

ARTICLE INFO

Submitted : 27.06.2024

Revised : 29.08.2024

Accepted : 09.09.2024

Available : 25.12.2024

iThenticate similarity score: 4%

JEL classification:

K00, H60, H61

Keywords:

Constitution, European Union, the Purse of the Power, OECD

ABSTRACT

The power of the purse, which played a driving role in the acquisition of modern constitutional rights, was gained due to the intense struggles of the people against the rulers and represented an essential element of democratic forms of government nowadays. Based on this main view, this research aimed to analyse in detail the mandatory provisions on budget, final account, legislative and supreme audits in the constitutions of 41 countries of the European Union and the Organisation for Economic Co-operation and Development and to determine the limits of the power of the purse according to the constitutions of the relevant countries. Thus, it objected to identify the similarities and differences between the relevant constitutional provisions in countries that adopted different public fiscal management models and also forms of government. The document analysis method was preferred to achieve its aim and objective. The inductive content analysis technique was applied to the qualitative data obtained through the constitutions of the sample countries, and the data were both quantified and visualised using the MAXQDA-24 software programme. The research's original side was that, although existing national and international studies examined the constitutional provisions related to the power of the purse in a single country or a small sample group, in-depth analyses have yet to be carried out on the research topic using any software programme. According to the main findings, although there were some similarities in terms of constitutional provisions in countries with different forms of state, significant differences were identified. In addition, the constitutional provisions on the power of the purse were comprehensive in countries where the Continental European model was valid, while the relevant provisions were limited in countries that applied the Anglo Saxon model.

Extended Summary

The power of the purse has been instrumental in securing modern constitutional rights, gained through the people's struggles against rulers, and is an essential component of today's democratic forms of government. In general terms, the power of the purse refers to the annual authorisation by the legislative branch for the executive branch to collect public revenues and make public expenditures. It also encompasses the right of citizens to scrutinise how the taxes they pay are utilised. Constitutions are now recognised as guarantors of modern public budget systems and budgeting principles. It is unthinkable that the state budget, one of the most critical public finance instruments, should remain outside the constitution. The power of the purse is fundamentally held by the nation in representative democracies and is established as a fiscal institution in constitutions. The legislature's authority to modify the budget proposal while discussing and approving the budget on behalf of the nation is the primary factor that influences the parliament's ability to exercise the power of the purse. The constitution should regulate the legislature's right to have a say in the budget proposal. As a natural outcome of the power of the purse, it is a constitutional necessity for the legislature to sanction the state budget, thereby authorising the executive to collect revenues and make expenditures.

Based on this main view, this research aimed to analyse in detail the mandatory provisions on budget, final account, legislative and supreme audits in the constitutions of 41 countries of the European Union and the Organisation for Economic Co-operation and Development and to determine the limits of the power of the purse according to the constitutions of the relevant countries. Thus, it objected to identify the similarities and differences between the relevant constitutional provisions in countries that adopted different public fiscal management models and also forms of government. The document analysis method was preferred to achieve its aim and objective. The inductive content analysis technique was applied to the qualitative data obtained through the constitutions of the sample countries, and the data were both quantified and visualised using the MAXQDA-24 software programme. The research's original side was that, although existing national and international studies examined the constitutional provisions related to the power of the purse in a single country or a small sample group, in-depth analyses have yet to be carried out on the research topic using any software programme.

According to the study's main findings, a country's legal system can directly impact the constitutional boundaries of the power of the purse. Although there are some similarities in terms of constitutional arrangements in countries with different forms of governance, there are significant differences between countries. The deliberation of income and spending projections, which form the foundation of fiscal authority in parliament, and the approval of the budget legislation by deputies representing the public's voice, emerges as a universal principle across all constitutions. The study's sample mainly includes unitary states with dominant centralism, and as a result, more quantitatively coded sections were found in the constitutions of these countries. It suggests that unitary states have more detailed regulations related to the power of the purse in their legislation.

In addition, the regulations on the power of the purse are pretty comprehensive in the Continental European countries, while they are more limited in the constitutions of Anglo Saxon countries. Because the countries with a Continental European legal system and a detailed constitution have specific regulations on the power of the purse. In terms of the case of Turkey, Article 160 of the 1982 Constitution of the Republic of Turkey outlines the duties of the Turkish Court of Accounts. Furthermore, Article 161 provides detailed information about the enactment and audit of the budget and other regulations related to the power of the purse. These articles include parliamentary discussions and adopting the central government's budget and final account law proposals. It also specifies the basic rules to be followed in the discussion of budgets in the General Assembly, official deadlines, conditions of temporary and supplementary budgets, the upper limit of appropriations, limits of appropriations that cannot be exceeded by presidential decree, essential features of the state budget, preparation of the general conformity declaration, as well as the duties of the Turkish Court of Accounts.

1. Giriş

Bütçe hakkı, anayasal hakların gelişiminde mühim bir role sahiptir ve diğer anayasal hakların edinilmesinde öncü olmuştur. Anayasalarda güvence altına alınan bütçe hakkı; devletin hangi hizmetlere ne kadar kaynak ayırdığını ve bu harcamalar için vatandaşlara hangi yükümlülükler getireceği konusunda, vatandaşların veya onun adına karar vermeye yetkili organların söz sahibi olmasıdır (Yılmaz & Biçer, 2010: 202). Başka bir tanımla, kamu gelirlerinin tahsili ile kamu harcamalarının yapılması için her yıl yasama

organı tarafından yürütmeye yetki verilmesi ve vatandaşların ödediği vergilerin nereye ve nasıl harcandığını sorgulama hakkına sahip olmasıdır (Selen ve Tarhan, 2015: 2). Demokratik sistemlerde bütçe hakkı dört temel aşamadan oluşmaktadır: (i) Kamu gelir kaynaklarının yasama onayından geçmesi ve bütçenin gelir kısmının hukuki statüye kavuşması, (ii) Kamu giderlerinin meclis onayından geçmesi ve bütçenin gider kısmının hukuki statüye kavuşması, (iii) Gelir ve gider tahminlerinin her yıl yasama organı tarafından kabul edilmesi ve (iv) Bütçenin uygulama sonrası hesap verme yükümlülüğü gereği denetlenmesidir (Edizdoğan & Çetinkaya, 2023: 23-24).

Bütçe hakkı, temsili demokrasilerde esas olarak millete aittir ve anayasalarda mali bir kural olarak düzenlenmiştir (Kıral & Akdemir, 2019: 122). Millet adına bütçenin görüşme, onaylama ve kabul edilmesi aşamalarında yasama organının, geçerli hükümet sistemine bağlı olarak bütçe tasarısında veya teklifinde değişiklik yapabilme yetkisine sahip olması, yasama organının bütçe hakkını kullanma kapasitesini etkileyen birincil unsurdur (Şahin İpek, 2017: 81). Özellikle Westminster tipi (ABD, Avustralya, Birleşik Krallık, Kanada, Yeni Zelanda) sistemlerde yasamanın bütçe üzerinde değişiklik yapma yetkisi yaygındır (Wehner, 2006: 771). Bu nedenle yasama organının bütçe önerisi üzerindeki belirleyici olması ülkelerin anayasalarında düzenlenmiş olması önemlidir. Diğer bir ifadeyle bütçe hakkının doğal bir sonucu olarak, yasama organının bütçeyi² görüşmesi, onaylaması ve kabul etmesi, böylece yürütme organına gelirleri tahsil etme ve harcama yapma yetkisi vermesi anayasanın bir gereğidir (Avcı, 2015a: 71).

Dünyada ilk defa 1215 yılında Magna Carta Libertatum (Büyük Özgürlükler Sözleşmesi) ile temeli atılan bütçe hakkının günümüzde kuvvetler ayrılığı ile yakından ilişkisi bulunmaktadır. Çünkü bütçe sürecinde yasama ve yürütme organları arasındaki anayasal yetki ayrımı, bütçe hakkının etkin kullanımını belirleyebilen etkili bir faktördür. Yumuşak kuvvetler ayrılığı olarak bilinen parlamenter sistemde, bütçe hakkını kullanan yasama organıdır (Özvar, 2021: 75) ve bütçenin onaylanması siyasal anlamda yürütmeye sunulan bir güven olarak değerlendirilmektedir. Sert kuvvetler ayrılığı sisteminin geçerli olduğu başkanlık sisteminde ise bütçe, en az başkan kadar hâkimiyeti bulunan meclisin denetim-denge mekanizması kapsamında başkana karşı kullandığı en etkili araçlardan biridir ve yasama organı, bütçe üzerinde daha fazla belirleyici olabilmektedir (Küçükaycan & Çelikay, 2019: 336; Narter, 2012: 44). Bununla birlikte bir ülkede geçerli olan hukuk sistemi veya devlet biçimi de bütçe hakkının anayasal sınırlarını belirleyebilmektedir. Kazuistik anayasal anlayışa sahip Kıta Avrupası hukuk sisteminin geçerli olduğu ülkelerde anayasal hükümlere daha detaylı yer verilirken, çerçeve anayasalara sahip Anglo Sakson hukuk sisteminin geçerli olduğu ülkelerde ise anayasal hükümler kısıtlıdır (Demirbaş & Çetinkaya, 2018: 94-98). Ayrıca üniter ve federal devlet açısından değerlendirildiğinde üniter devletlerde tek bir anayasa yürürlükte olmasına rağmen, federal devlet biçiminde ikili hukuk sistemi geçerlidir ve federe devletlerin kendi anayasaları olabilmektedir (Gözler, 2016: 66). İkili hukuk sisteminde federal hukukun üstünlüğü ve önceliği geçerli olsa da (Kaboğlu, 2011: 165) federe devletler, birincil

² Araştırmada bütçe kavramı ile öncelikle devlet bütçesi kast edilmektedir.

anayasa hükümlerine aykırı olmamak koşuluyla kendi anayasalarında mali haklarını düzenleyebilmektedir.

Demokrasilerde bütçe hakkı bağlamında denetim kavramının önemli rolü bulunmaktadır. Çünkü denetim, yetki devri ile gerçekleştirilen faaliyetlerin takibini ve bu yetkinin önceden belirlenmiş sınırlar çerçevesinde kullanılmasını desteklemektedir (Narter, 2012: 39). Anayasadan aldığı yetkiye dayalı olarak bütçe, yasamanın yürütmeyi denetleme araçlarından biridir ve yasama organı bu yetkisini kullanırken gelir ve gider tahsisi aracılığıyla bürokrasiyi de denetlemektedir (Bağlı, 2012: 520). Bütçe hakkı gereği yürütme organına kamu gelirlerini tahsil etme ve kamu giderlerini gerçekleştirme yetkisini veren yasamanın, kamu kaynaklarını kullananlardan hesap sorması, kesin hesap denetimi aracılığıyla mümkündür (Akbeş ve Gök, 2020: 281). Ayrıca yüksek denetim kurumları, kamu harcamalarında düzenlilik denetimlerine ek olarak paranın karşılığının alınması, diğer bir ifadeyle kaynakların etkin, verimli ve ekonomik kullanılmasını gözetmekte ve denetlemekle de sorumludur (Rahman & Mohsin, 2022: 1233).

Günümüzde anayasalar çağdaş kamu bütçe sistemlerinin ve bütçeleme ilkelerinin garantör unsurlarından biri olarak kabul görmektedir ve kamu maliyesinin en önemli araçlarından biri olan bütçenin anayasa dışında kalması doğru değildir (Avcı, 2015b 132). Araştırmada farklı kamu mali yönetim modellerini ve devlet biçimlerini benimsemiş, modern liberal demokrasi anlayışının hâkim olduğu Avrupa Birliği (AB) ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'na (Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD) üye gelişmiş ve gelişme yolundaki ülkelerin anayasalarında bütçe hakkının sınırlarının tespit edilmesine odaklanılmıştır³. Hakların ve özgürlüklerin sınırlarının olması, devletin ile toplumun varlığı ve sürekliliği için önemlidir (Gözler, 2016: 143; 2019: 283). Pozitif hukuk ekseninde anayasalar çerçeve sınırları oluşturmaktadır (Kaboğlu, 2011: 251). Hakların anayasalarda sınırlarının belirlenmesi, yasa koyucuya yetkilerini keyfi ve gelişigüzel kullanabileceği geniş bir takdir alanı bırakmamak ve siyasi iktidarı da temel haklar üzerinde bir tehdit unsuru haline getirmemek için kritiktir (Dikmen Caniklioğlu, 2001: 462). Bu görüşten hareketle, yasama organı tarafından bütçe hakkının kullanım yetkisinin net olması ve yürütme organının da bütçenin uygulanması aşamasında uyması gereken temel kurallara ait sınırların çizilmiş olması, araştırmanın motivasyonunu oluşturmuştur.

Araştırmada önemli diğer bir husus; Birleşik Krallık'ta yazılı bir anayasa yürürlükte olmamasına rağmen, mali düzenlemelerin yer aldığı 1911 tarihli Parlamento Yasası'nın mali haklarla ilgili maddeleri analizlere dahil edilmiştir. Çünkü tarihte bütçe hakkının temelini Magna Carta ile atılması nedeniyle Birleşik Krallık'ı analizlere dahil etmenin yerinde olacağı düşünülmüştür. 1911 tarihli Yasa, Magna Carta⁴'yü esas alarak

³ Örneklemeye dahil ülkeler; sadece AB'ye (Bulgaristan, Hırvatistan, Malta, Romanya) veya OECD'ye (örn., Türkiye, Kosta Rika; Şili, Yeni Zelanda ve diğerleri) ya da hem AB'ye hem de OECD'ye (örn., Almanya, Avusturya ve diğerleri) birlikte üyedir. Uluslararası politik nedenlerden dolayı İsrail ve Güney Kıbrıs Rum Kesimi örneklemiden çıkartılmıştır. Örneklemi oluşturan 41 ülkenin listesi Tablo 2'de sunulmuştur.

⁴ 1215 tarihli Magna Carta Sözleşmesi, 2013 yılına kadar içinde bulunduğu dönemin gelişmelerine uyumlu olarak revize edilmiştir. Sözleşmedeki mali düzenlemeler, günümüzde 1911 tarihli Parlamento Yasası ile uygulanmaktadır.

hazırlanmış ve yasanın “Lordlar Kamarası'nın Mali Hesaplara İlişkin Yetkileri (Powers of House of Lords as to Money Bills)” başlığında, ülkede yürürlükte olan gelir ve gider tahminlerine ilişkin temel hukuki düzenlemelere yer verilmiştir. Araştırmanın içeriği şu şekildedir: Bir sonraki başlık, konuyla ilgili ulusal ve uluslararası literatür taramasını içermekte ve araştırmanın orijinal yönünü ortaya koymaktadır. Üçüncü bölümde ise araştırmanın metodolojisi detaylı olarak sunulmuştur. Ayrıca bu bölüm verilerin analiz edilmesini ve ulaşılan bulguların yorumlanmasını da kapsamaktadır. Son bölümde ise sonuç ve değerlendirmelere yer verilmiştir.

2. Literatür Taraması

Ulusal literatürdeki çalışmalar çoğunlukla Türkiye özelinde bütçe hakkının gelişimine ve kullanımına odaklanmıştır ancak farklı ülkeleri araştıran sınırlı sayıda çalışma da mevcuttur. Uluslararası literatürde ise bireysel ülkeleri veya ülke gruplarını içeren bütçe hakkı konulu çalışmaların olduğu tespit edilmiştir. Tablo 1 ulusal ve uluslararası literatürün özetini sunmaktadır.

Tablo 1. Ulusal ve Uluslararası Literatür Özeti

Yazar(lar)	Araştırmanın Konusu
Akbey (2024: 1)	Magna Carta'nın vergilendirme yetkisini sınırlayan ve bütçe hakkına ilişkin ilk yazılı belge olup olmadığının tartışılması
Yürükoğlu & Kırıcı Çevik (2023: 2-3)	19 OECD ülkesinde, demokratik yönetim anlayışının bütçe sürecine etkisi
Çetinkaya (2022: 133); Doğan Özer (2022: 683); Ergen (2020: 239); Narter (2012: 35)	Osmanlı Devleti'nden günümüz Türkiye'sine kadar geçen süreçte bütçe hakkının gelişiminin anayasal incelenmesi
Kaymaz (2022: 467); Akbey & Gök (2020: 279); Şahin İpek (2017: 69); Konukman (2015: 24); Cilavdaroğlu & Ekici (2013: 59); Yılmaz & Biçer (2010: 201)	Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından bütçe hakkının kullanımı
Güneş (2022: 95)	1996-2020 arasında Türkiye'de merkezi yönetim bütçe gelir ve giderlerinin doğru tahmin edilmesi ve bütçe hakkı ilişkisi
Çeliker (2022: 565); Türer (2022: 596); Karaer (2022: 612)	23 ülkenin anayasasında bütçe, kesin hesap, dış denetim, gelir düzenlemeleri
Sapankaya & Tandırcioğlu (2022: 297)	Üniversite öğrencilerinin bütçe hakkı algısının analizi
Özvar (2021: 99); Doğan & Şentürk (2017: 353); Gölçek (2014: 132)	ABD, Fransa, İngiltere ve Meksika'da bütçe hakkının tarihsel gelişimi

Akbey (2020: 1); Küçükaycan & Çelikay (2019: 330)	Türkiye’de başkanlık hükümet sisteminin bütçe hakkı üzerine etkileri
Durdu (2020: 49)	Arjantin, Brezilya, Ekvator, Kosta Rika, Peru, Şili ve Türkiye’de bütçe hakkının kullanımı
Kıral & Akdemir (2019: 107)	Bütçe hakkı bağlamında ödenek aktarma işlemleri ve yürütmenin ödenek aktarmalarındaki yetkisinin sınırları
Altun (2019: 1045)	Kamu kurumlarında mali disiplin ve bütçe hakkına etkisi
Avcı (2015a: 69)	Farklı hükümet sistemlerinde bütçe hakkının kullanım esasları
Avcı (2015b: 131)	26 AB ülkesinin anayasalarında bütçeye ilişkin düzenlemeler
Selen & Tarhan (2015: 1)	Bürokratların bütçe gücü algısı, farkındalık düzeyi ve toplumun bütçeleme süreçlerine katılımını etkileyen faktörlerin tespiti
Çiçek & Dikmen (2015: 83)	Osmanlı Devleti’nde bütçe hakkının incelenmesi
Rahman & Mohsin (2022: 1217)	Bangladeş Millet Meclisi’nin bütçe sürecindeki rolü
Musa (2021: 1)	Endonezya’da bütçe sürecinde başkan ve temsilciler meclisi arasındaki ilişki
Cromien (2018: 65)	İrlanda’da bütçe hakkının etkinliği için 1970 sonrası mali disiplin kuralları
Niu & Lin (2020: 274)	Çin’in Guangzhou eyaletinde çevrimiçi bütçe denetim sistemi ve yerel halk kongrelerinin bütçe denetimlerine etkisi
Lu & Xue (2011: 351)	Çin’de hesap verebilirlik ile bütçe hakkı arasındaki ilişkisi
Zarei vd. (2022: 686)	31 ülkede ulusal kültür, kamu kurumları ve bütçeleme ilişkisi
Stapenhurst vd. (2019: 119)	60 ülkede yasamanın bütçe denetiminde etkinliğini ölçmek için endeks geliştirilmesi
Wehner (2006: 767)	36 ülkede yasamanın mali denetim kapasitesini karşılaştırmak için endeks geliştirilmesi

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

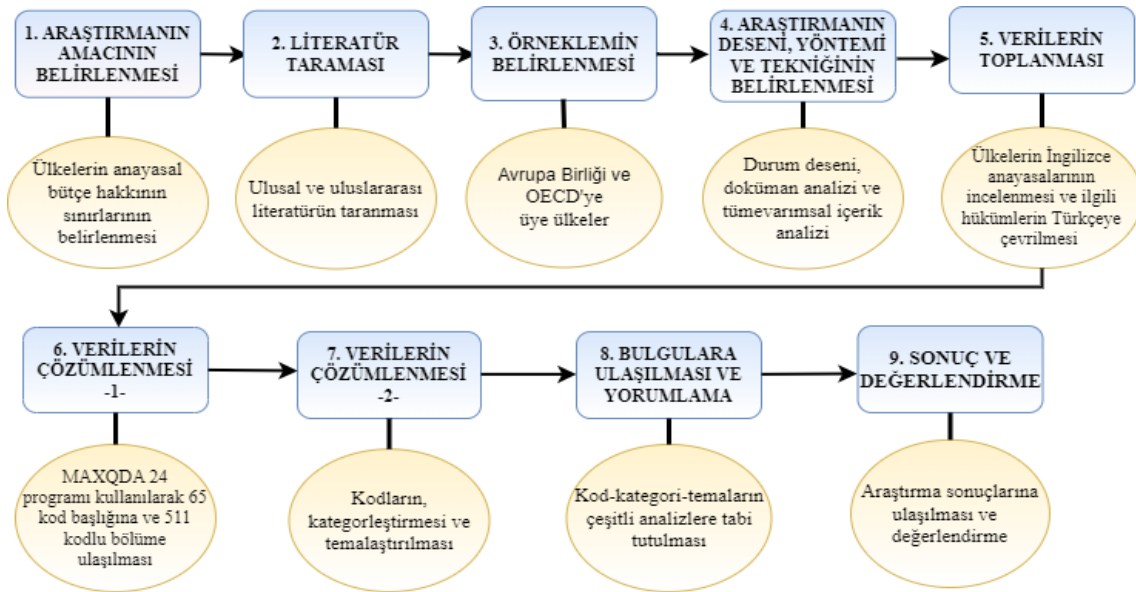
Bu araştırmanın literatürdeki çalışmalardan ayrılan kısmı; farklı kamu mali yönetim modellerini ve devlet biçimlerini benimsemiş, modern liberal demokrasi anlayışının hâkim olduğu AB ve OECD’ye üye 41 ülkenin anayasasında bütçe, kesin hesap, yasama denetimi ve dış denetime dair amir hükümlerin detaylı olarak incelenmesi ve anayasal sınırlar çerçevesinde vatandaşların temel haklarından olan bütçe hakkına yönelik kuralların karşılaştırılmasıdır. Literatürdeki az sayıda çalışma tek bir ülke veya küçük bir örneklem grubu üzerinden bütçe ile ilgili anayasal hükümlere odaklansa da büyük bir örneklem grubunu içeren derinlemesine incelemeler henüz yürütülmemiştir. Araştırmanın diğer bir farkı ise nitel verilerin kapsamlı, derinlemesine analiz edilmesi ve

anayasalar arasındaki bağlantıların ortaya çıkartılması için bilgisayar yazılım programının tercih edilmesidir.

3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın amacına ulaşmak için nitel veri toplama yöntemlerinden doküman (belgesel) analizi ile mevcut kayıt ile belgeler incelenmiş ve ihtiyaç duyulan verilere ulaşılmıştır. Doküman analizi, basılı veya elektronik kaynakların derlenmesi ve değerlendirilmesi aşamalarında yapılan bir dizi işlemi kapsamaktadır. Yöntemin özünde, araştırılmak istenen olgu(lar) hakkında yazılı resmi ya da özel kayıtların toplanması ve sistematik incelenmesi bulunmaktadır (Sak vd., 2021: 229; Yıldırım & Şimşek, 2021: 189). Ayrıca araştırmada doküman analiz yöntemi tekniklerinden tümevarımsal içerik analiz tekniğinden faydalanılmıştır. Böylece verilerden hareketle bütçe, kesin hesap, yasama ve yüksek denetimine dair amir hükümler kodlara ayrıldıktan sonra kategorilere ve temaya göre tasnif edilmiştir. Şekil 1’de araştırma süreci aşamaları sunulmuştur.

Şekil 1. Araştırmanın Süreci

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

3.1. Araştırmanın Deseni

Araştırmanın deseni, bir olay ve bağlam arasındaki belirsizliği açığa çıkarmayı hedefleyen durum çalışmasıdır. Durum çalışmasında çok boyutlu veri toplama araçları (örneğin; doküman analizi vb.) kullanılmaktadır. Bu desen durumların tek başına ve karşılaştırmalı bir şekilde tanımlanması ve yorumlanması için tercih edilmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2021: 70). Diğer bir ifadeyle durum çalışması; bir veya birden fazla durumun, olayın, sosyal bir grubun veya birbirine bağlı sistemlerin derinlemesine

incelendiği nitel araştırma deseni olup, ulaşılan verilerin analizi betimsel veya içerik analizi aracılığıyla yapılmaktadır (Yeşilbaş Özenç, 2022: 58). Araştırmada aynı durumun farklı ülkeler arasında karşılaştırılması, anayasal bütçe hakkına dair hükümler arasındaki bağlantıların derinlemesine incelenmesi ve ilişkilerin ortaya çıkartılmasına odaklanılmıştır.

3.2 Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması

Araştırmada bütün ülkelerin anayasalarının incelenmesinin mümkün olmaması nedeniyle, örneklem olarak AB ve OECD'ye üye ülkelerin seçilmesine karar verilmiştir. Çünkü bu ülkeler; demokratik yönetim şeklini benimseme, piyasa temelli ekonomi modeli uygulama ve sürdürülebilir kalkınma ile büyümeyi teşvik etmeye yönelik politika standartları geliştirmede işbirliği yapma gibi ortak özelliklere sahiptir. Örneklem belirlendikten sonra verilerin elde edilmesi için ülkelerin anayasalarının İngilizce metinlerine ulaşılmış ve analize dahil edilecek anayasa maddeleri Türkçe'ye çevrilmiştir. Bu aşamada araştırma konusunu oluşturan maddelerin analizlere sehvem dahil edilmemesi ihtimaline karşı önlem olarak Karşılaştırmalı Anayasalar Projesi (Comparative Constitutions Project)⁵ çıktılarını ve araştırmacı tarafından ulaşılan anayasa maddeleri karşılaştırılmıştır. Böylece veri kaybının önlenmesi için çapraz kontroller yapılmıştır. Tablo 2'de ilgili ülkelerin anayasalarında bütçe, kesin hesap, yasama ve yüksek denetimine dair amir hükümlerin açıklandığı kısım, bölüm, madde bilgisi sunulmuştur.

Tablo 2: Analize Dâhil Edilen Anayasa Kısım/Bölüm/Madde Bilgisi

Ülke	Kısım/Bölüm/Madde	Ülke	Kısım/Bölüm/Madde
ABD	Kısım 7	Almanya	Madde 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115
Avusturya	Madde 13, 51, 51a, 51b, 51c, 51d, 121	Avustralya	Madde 53, 54, 56, 97
Belçika	Madde 39bis, 174, 180	Bulgaristan	Madde 84, 97, 91, 106
Çek Cumhuriyeti	Madde 33, 42, 44, 97	Danimarka	Madde 42, 45, 46, 47
Estonya	Madde 65, 87, 106, 110, 115, 116, 117, 118, 119, 133	Finlandiya	Madde 39, 46, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 90
Fransa	Madde 34, 39, 40, 47, 47-1, 47-2	Güney Kore	Madde 54, 55, 56, 57, 89, 97
Hırvatistan	Madde 53a, 80, 91, 104, 110	Hollanda	Madde 65, 76, 105
Birleşik Krallık	Bölüm 2 Madde 1-2-3	İrlanda	Madde 17, 21, 22, 28, 33

⁵ Karşılaştırmalı Anayasalar Projesi hakkında daha fazla bilgi için bkz.

<https://comparativeconstitutionsproject.org/>

İtalya	Madde 72, 75, 81, 97, 100, 103	İspanya	Madde 66, 75, 134, 135, 136
İsveç	Kısım 3: Bölüm 2 Madde 2, Ek Hüküm 3.2.1, 3.2.1-2, 3.2.3; Bölüm 4 Ek Hüküm 4.6.2; Bölüm 5 Madde 5, 10, 12, Ek Hüküm 5.12.1; Bölüm 7 Madde 8a; Kısım 9: Bölüm 1 Madde 1; Bölüm 2 Madde 2; Bölüm 3 Madde 3; Bölüm 4 Madde 6; Bölüm 5 Madde 7	İsviçre	Madde 126, 156, 159
İzlanda	Madde 28, 41, 42, 43	Japonya	Madde 60, 73, 86, 87, 88, 90
Kanada	Madde 53, 54, 91	Kolombiya	Madde 200, 268, 346, 348, 359, 354
Kosta Rika	Madde 177, 178, 179, 180, 181, 182	Letonya	Madde 66, 73, 87
Litvanya	Madde 67, 94, 128, 130, 131, 132	Lüksemburg	Madde 43, 104, 105
Macaristan	Madde 1, 2, 3, 8, 36, 37, 43	Malta	Madde 102, 103, 104, 105, 108
Meksika	Madde 74	Norveç	Madde 75
Polonya	Madde 146, 203, 204, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226	Portekiz	Madde 105, 106, 107, 115, 161, 162, 164, 165, 167
Romanya	Madde 65, 111, 137, 138, 140	Slovakya	Madde 80, 86, 119
Slovenya	Madde 90, 148, 150	Şili	Madde 78, 80, 146, 196
Türkiye	Madde 73, 160, 161	Yeni Zelanda	Madde 22
Yunanistan	Madde 64, 75, 79, 98		

Not: Birçok ülkenin anayasalarında madde numaraları bir rakamından başlayarak sırayla eklenmiştir. Sayfa sınırı nedeniyle bu ülkelerin anayasalarındaki kısım ve bölüm numaraları tabloda sunulamamıştır. Ancak İsveç Anayasası'nda her kısımdan itibaren madde numaraları yeniden bir rakamından başlamaktadır. ABD Anayasası'nda doğrudan devlet bütçesiyle ilgili herhangi bir düzenleme mevcut değildir. Ancak devlet bütçesinin aynı zamanda bir kanun olması sebebiyle ülkede yıllık bütçe diğer kanunlara benzer şekilde Temsilciler Meclisi ve Senato'da görüşülüp, onaylanmaktadır.

Kaynak: İlgili ülkelerin anayasaları dikkate alınarak, yazar tarafından hazırlanmıştır.

3.3. Verilerin Çözülmesi

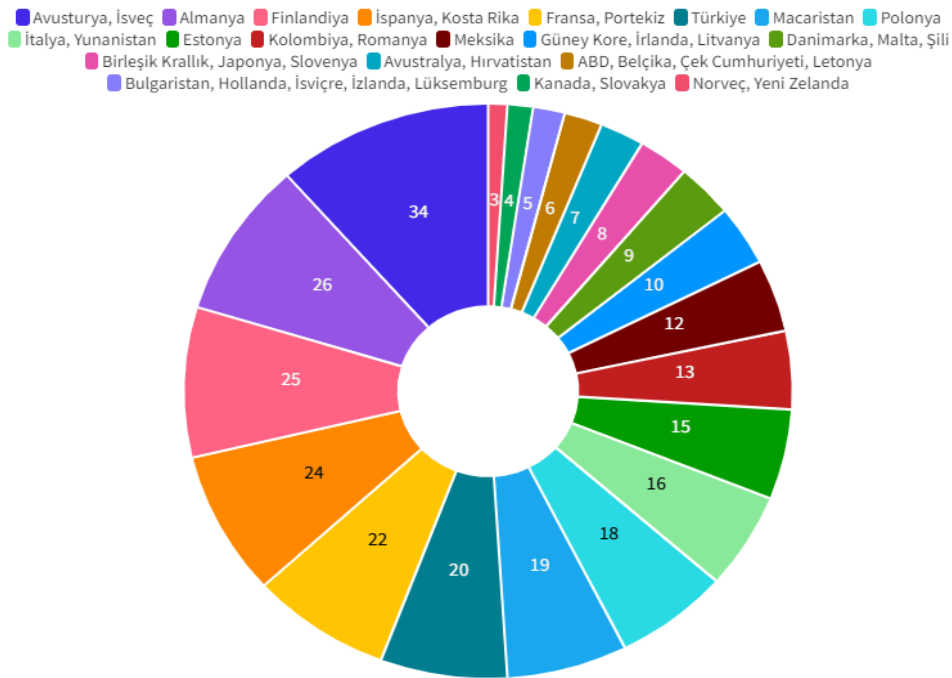
Bütçe hakkı sınırlarının belirlenmesi için bu alt başlıkta veriler çözümlenmiştir. Verilerin çözümlenmesinde birinci aşamada araştırmaya konu olan anayasaların amir hükümler kodlara ayrılmıştır. İkinci aşamada ise kodların birlikte oluşumundan hareketle ortak kategoriler ve ana tema belirlenmiştir. Kodlar⁶, kelime gruplarını sınıflandırmak

⁶ Kod; metne dönüştürülen verinin kendi içinde bölünen anlamlı parçalarıdır. Bu doğrultuda kodlama ise analiz edilecek metnin küçük bilgi kategorileri altına toplanarak, farklı veri tabanlarından gelen kanıtların araştırılması işlemidir.

veya gruplandırmak için başvurulan semboller ya da araştırma sorusuyla ilgili kavramlardır (Şimşek & Yıldırım, 2021: 270-271). Birinci aşama tamamlandığında 65 kod altında toplam 512 kodlu bölüme ulaşılmıştır. Bu bulgu, bir ülkenin anayasasında aynı koda birden fazla defa atıfta bulunulduğunu göstermektedir. Örneğin analizlerde “Resmi Süreler” bir kod olarak tanımlanmıştır. T.C. 1982 Anayasası’nın 161. maddesinde merkezi yönetim bütçe kanun teklifinin meclise sunulması, görüşülmesi, kesin hesap kanun teklifinin ve genel uygunluk bildirimini de meclise sunulması konularında resmi süreleri içeren düzenlemeler dört ayrı bentte açıklanmıştır. Benzer durum diğer incelenen birçok ülke veya kod için geçerlidir. Şekil 2’de ülkelere göre kodlu bölüm sayısı sunulmuştur.

Şekil 2: Ünelere Göre Kodların Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

En fazla kodlama işlemi 34 kodlu bölümle Avustralya ve İsveç anayasaları temelinde yapılmıştır. Bu bulgu iki ülkenin anayasasında bütçe, kesin hesap, yasama ve yüksek denetim konularında en detaylı düzenlemelerin olduğu anlamına gelmektedir. Grafik 1’e göre analiz edilen birçok ülkenin anayasası ekonomik ve mali konulara ilişkin ayrıntılı hükümler içermektedir. Bu açıdan söz konusu anayasalar, mali anayasacılığın modern örnekleri olarak gösterilebilir (Avcı, 2015b: 132). Diğer taraftan, bütçe hakkına ilişkin en dar kapsamlı düzenleme üç kodlu bölümle Norveç ve Yeni Zelanda’ya aittir. 1982 tarihli T.C. Anayasası’nın ilgili hükümleri analiz edildiğinde, 16 kod başlığında toplam 21 kodlu bölüme ulaşılmıştır. Ülkemizde 2017 yılında Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçişle birlikte bütçe hakkı ile ilişkili düzenlemeler 73. ve 161. maddede detaylı olarak açıklanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, ilgili maddede bütçe hakkının yasama ve

yürütme organları arasında vekâleten kullanımındaki yetki paylaşımı ve devlet bütçesinin onaylaması ile denetlemesi aşamalarında yasamanın belirleyici olma hakkı açıklanmaktadır (Küçükaycan & Çelıkay, 2019: 353). Tablo 3'te araştırmada ulaşılan kategorilerin içeriği ve önemi açıklanmaktadır.

Tablo 3: Kategorilerin Açıklaması ve İçeriği

Kategori	Açıklama ve İçerik
Bütçe İlkeleri	Bütçe ilkeleri; bütçelerin hazırlık, görüşme, onaylama, kabul, uygulama ve denetim aşamalarında uyulması gereken temel kurallar bütünüdür. Birçok ülkenin anayasasında ilgili ilkeler amir hüküm altına alınmıştır. Bu kategori 13 kod içermektedir.
Bütçe Türleri	Bütçelerin zamanında yürürlüğe girmemesi, ödeneklerin yetersiz kalması veya olağanüstü durumlarda geçerli olacak bütçe uygulamalarından oluşmaktadır. Bu kategori 4 kod içermektedir.
Denetim	Kamu kaynaklarını kullanan yürütmenin, uygulama sonrası hesap vermesi için yasama ve yüksek denetimine dair anayasal amir hükümlerden oluşmaktadır. Bu kategori 5 kod içermektedir.
Diğer Sorumlular	Bütçelerin hazırlık, görüşme, onaylama, uygulama ve denetim aşamalarında, yasama veya yürütme bünyesinde oluşturulan komisyon veya başkanlıkların görevlerine yönelik amir hükümlerdir. Bu kategori 5 kod içermektedir.
Gelir Düzenlemeleri	Bütçe gelirlerinin tahsiline ve kullanımına yönelik anayasal amir hükümlerdir. Bu kategori 4 kod içermektedir.
Kapsam ve Özellikler	Bütçelerin temel özelliklerini, işlevlerini ve kapsamını ilgilendiren anayasal amir hükümlerdir. Bu kategori 5 kod içermektedir.
Ödenek Düzenlemeleri	Kamu idarelerine tahsis edilecek ödeneklerin üst sınırlarını ve kullanım koşullarını içeren anayasal amir hükümlerdir. Bu kategori 8 kod içermektedir.
Süreler	Bütçenin hazırlık, görüşme, onaylama, kabul ve denetim aşamalarında yasamanın, yürütmenin veya denetim kurumlarının dikkat etmesi gereken tarih veya sürelerdir. Bu kategori 4 kod içermektedir.
Yürürlüğe Girme	Bütçeler yürürlüğe girmeden önce uyulması gereken temel kurallar ve izlenmesi gereken aşamalara yönelik amir hükümlerdir. Bu kategori 7 kod içermektedir.
Yürütmenin Başının Yetkileri ve Sınırları	Farklı hükümet sistemlerinde yürütmenin başı olan cumhurbaşkanı veya devlet başkanının bütçe üzerindeki yetkilerine dair amir hükümlerdir. Bu kategori 4 kod içermektedir.
Ek Düzenlemeler	İlk 10 kategoriyi oluşturan 59 kod altında sınıflandırılması uygun görülmeyen ve devlet bütçesiyle ilgili anayasal kurallardır. 6 kod içermektedir.

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

3.4. Bulguların Yorumlaması

Yasama organının kamu gelirleri ile harcamalarını belirlemesi ve bütçeyi onaylayıp denetlemesi bütçe hakkının temelini oluşturmaktadır (Yılmaz & Biçer, 2010: 204). Bu nedenle anayasalarda en sık düzenleme yapılan konular arasında; devlet bütçelerinin mecliste görüşülmesi, onaylanması, kabul edilmesi ve denetlenmesi yer almaktadır. Bununla birlikte ülkelerin anayasalarda bütçe ilkeleri, bütçenin özellikleri ve

kapsamı, denetim, ödenek ve gelir düzenlemeleri, resmi süreler ve bütçe türleri gibi başka birçok kural da hüküm altına alınmıştır. Hangi kodlara en fazla atfın yapıldığını sunmak için kodlu bölümlerin frekans değerleri Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4: Kodlu Bölümlerin Frekans Değerleri

Kategori	Kodlar	Sayı	Yüzde	Kategori	Kodlar	Sayı	Yüzde	
Bütçe İlkeleri (% 16,45)	Yıllık	19	3,72	Yürürlüğe Girme (%20,75)	Mecliste Görüşme, Onaylama ve Kabul	59	11,55	
	Mali Disiplin	12	2,35		Yürütmenin Yasamaya Sunması	31	6,07	
	Birlik ve Genellik	11	2,15		İkinci Meclisin Yetkileri	9	1,76	
	Çok Yıllı Bütçeleme	9	1,76		Yürütmenin Onayı	2	0,39	
	Denk Bütçe	7	1,37		Kraliyet Onayı	2	0,39	
	Mali Saydamlık	7	1,37		Resmi Gazete vb. Dokümanlarda Yayınlama	2	0,39	
	Hesap Verebilirlik	5	0,98		Kralın Bütçe Tasarısını Sunabilmesi	1	0,20	
	Maastricht Kriterleri	5	0,98		Ek Düzenlemeler (%9,23)	Diğer Bütçe Düzenlemeleri	26	5,09
	Kaynak Kullanımında VET	3	0,59			Referandum Yasağı	9	1,76
	İstikrar	2	0,39			Kamu Malları	4	0,78
	Doğruluk	2	0,39	Kısa Vadeli Avans Verme Yasağı		1	0,20	
	Kaynak Tahsisinde Etkinlik	1	0,20	Hazine İşlemleri		1	0,20	
	Tahsis	1	0,20	İhale Yapma Zorunluluğu	1	0,20		
	Ödenek Düzenlemeleri (% 5,88)	Ödeneklerin Üst Sınırı ve Kurallar	20	3,91	Bütçe Türleri (%10,18)	Ek Bütçe	15	3,52
		Yedek Ödenek	2	0,39		Geçici Bütçe vb.	19	3,72
İhtiyat Ödeneği		2	0,39	Olağanüstü Bütçe		10	1,96	
Ödenek Türlerine Dair Düzenlemeler		2	0,39	Sosyal Güvenlik Bütçesi		5	0,98	
Bir Yılı Aşan Ödenek Kullanımları		1	0,20	Yürütmenin Başının Yetkileri ve Sınırları (%1,96)	Meclisi Fesih Yetkisi	3	0,59	
Örtülü Ödenek		1	0,20		Cumhurbaşkanı/ Devlet Başkanının Onaylaması	4	0,78	
Bütçe Dışı Fon Oluşturma		1	0,20		Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi	2	0,39	
Ödenek Aktarma		1	0,20		Veto Etme Yasağı	1	0,20	
Gelir Düzenlemeleri (%5,09)	Borçlanma	16	3,13	Süreler (%8,04)	Resmi Süreler	38	7,44	
	Temsilsiz Vergi	6	1,17		Mali Yılın Başlangıcı	1	0,20	
	Olmaz	3	0,59		Ek Süre Talebi	1	0,20	
	Gelir Tahminlerinin Sınırları	3	0,59		Mali Yılın Uzatılması	1	0,20	
	Vergi Harcamaları	1	0,20					

Denetim (%15,65)	YDK Denetimi	34	6,65	Diğer Sorumlular (%2,74)	Ön Bütçe Komisyonu	6	1,17
	Kesin Hesap				Maliye Komitesi	4	0,78
	Kanununun Meclise Sunulması	23	4,50		Bütçe Başkanlığı	2	0,39
	Yasama Denetimi	16	3,13		Genel Muhasebe Ofisi	1	0,20
	Hesap Mahkemesi	6	1,17		Anayasa Mahkemesi	1	0,20
	Performans Denetimi	1	0,20				
Kapsam ve Özellikler (% 5,09)	Kanun Olması	16	3,13	Özellikli Bir Kanun	2	0,39	
	Bütçe Kanununun Ekleri	2	0,39				
	Planlama ve Programlama Aracı	5	0,98	Bütçe Sınıflandırması	1	0,20	

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo incelendiğinde en fazla kodlu bölümün bulunduğu kategori, devlet bütçesinin yürürlüğe girmeden önce izlenecek kuralları gösteren “Yürürlüğe Girme” (106 kodlu bölüm) iken, en az kodlu bölüm “Hükümetin Başının Yetkileri ve Sınırları” (10 kodlu bölüm) kategorisine aittir. “Yürürlüğe Girme” kategorisi bağlamında ülkelere özgü örnek olarak monarşi ve üniter devlet biçiminin geçerli olduğu Birleşik Krallık’ta bütçenin kraliyet onayıyla yasalaşacağı (Birleşik Krallık Parlamentosu, 2003: m.1) gösterilebilir. Ayrıca Hollanda Krallığı Anayasası’nda gelir tahminlerinin kral tarafından veya kral adına sunulacağı kuralı yer almaktadır (Hollanda Krallığı Anayasası, 2018: m.105). Finlandiya Cumhuriyeti Anayasası (2018: m.83) ve Polonya Cumhuriyeti Anayasası (2017: m.224)’nda, bütçelerin yürürlüğe girebilmesi için resmi gazetede yayınlanması bir zorunluluk olarak belirtilmiştir.

Nadir olarak gösterilecek kurallar arasında Kosta Rika Cumhuriyeti Anayasası (2020: m. 125)’na göre cumhurbaşkanının yıllık bütçeyi veto etme yetkisi bulunmamaktadır. Meksika Birleşik Devletleri Siyasi Anayasası (1917: m. 74)’nda ise Cumhurbaşkanı 15 Kasım tarihine kadar bütçe tasarısını meclise sunmadığı takdirde ek süre talebinde bulunabileceği ancak bunun gerekçesini mecliste açıklamak zorunda olduğu ve harcama bütçesine Cumhurbaşkanı’nın sadece yazılı rızasıyla kullanılacak gizli maddelerin, teknik bilinen ismiyle örtülü ödeneğin ekleneceği belirtilmektedir. İsveç Anayasası (1974: m. 2)’nda ise bir yılı aşan ödenek kullanımlarının yatırım planında açıklanması bir zorunluluktur. Yunanistan Anayasası’nda (2008: m. 75) bütçeye yük getirecek her türlü yasa tasarısı Bakanlar Kurulu tarafından sunulmuşsa, ilgili harcama miktarını belirten bir Genel Muhasebe Ofisi’nin raporu eklenmedikçe görüşmeye açılmayacağı hüküm altına alınmıştır.

Bütçelerin uygulaması aşamasında yasamanın onayı olmadan yürütmenin ödenek kullanımına yönelik değişiklik yapması, yasamanın bütçe üzerindeki kontrol yetkisini zayıflatabilmektedir (Wehner, 2006: 771). Bu durumu engellemek için Finlandiya Cumhuriyet Anayasası’nda (2018: m. 85), ödeneklerin bütçe kanununda belirtilenin dışında kullanılmaması kural altına alınmıştır. Diğer taraftan Polonya Cumhuriyeti Anayasası (2017: m. 220)’nda ise mali disiplini ilkesini desteklemek için

41 ülkenin anayasasında en sık geçen hükümler arasında; (i) Devlet Bütçelerinin ve Kesin Hesapların Mecliste Görüşmesi ile Kabulü, (ii) Yasama ve Yüksek Denetim, (iii) Bütçeyle İlgili Resmi Süreler, (iv) Bütçenin Yürütme Tarafından Meclise Sunulması, (v) Geçici ve Ek Bütçe, (vi) Ödeneklerin Üst Sınırı ve Kullanımına Yönelik Kurallar, (vii) Bütçelerin Aynı Zamanda Kanun Olma Özelliği, (viii) Birlik ve Genellik İlkeleri, (ix) Denk Bütçe, (x) Mali Disiplin, (xi) Çok Yıllı Bütçeleme ile Borçlanmaya Yönelik Düzenlemeler, (xii) İkinci Meclisin Bütçe Üzerindeki Yetkileri, (xiii) Olağanüstü Durumlarda Bütçe Uygulaması, (xiv) Herhangi Bir Sınıflandırmaya Girmeyen Bütçeyle İlgili Ek Düzenlemelerdir.⁸ Özellikle bütçe kanun tasarılarının/tekliflerinin mecliste görüşülmesi ve kabulüne bazı ülkenin anayasasında (örneğin; Finlandiya, Hırvatistan, İsveç, Portekiz, Şili) birden fazla defa yer almaktadır. Yasama organının görüşme ve onaylama aşamasında bütçede değişiklik yapma yetkisine sahip olması, yasamanın bütçe üzerindeki rolünün esas belirleyicisidir (Wehner, 2006: 769). Ancak bazı durumlarda tanınan bu yetki tek taraflı olabilir. Örneğin; Şili Anayasası (1980: m. 80)'na göre Ulusal Kongre, gelir tahminlerini artıramaz ya da azaltamaz; sadece bütçe kanun tasarısında yer alan harcamaları -daimi kanunla belirlenenler hariç- azaltabilir.

Verilerin çözümlenmesinin ikinci aşamasında, 65 kod arasındaki ortak bağlantılar tümevarımsal bir yaklaşımla belirlenmiş ve kategorileştirilmiştir. Kategorileştirme işleminde anlam ve içerik açısından birbirine benzeyen ve aralarında ilişki olduğu tespit edilen kodlar aynı grupta toplanmıştır. Bu işlem neticesinde 65 kod başlığı ve 512 kodlu bölüm; (i) Bütçe İlkeleri, (ii) Bütçe Türleri, (iii) Hükümetin Başının Yetkileri ve Sınırları, (iv) Ek Düzenlemeler, (v) Denetim, (vi) Diğer Sorumlular, (vii) Gelir Düzenlemeleri, (viii) Kapsam ve Özellikler, (ix) Ödenek Düzenlemeleri, (x) Yürürlüğe Girme ve (xi) Süreler olmak üzere 11 kategoride toplanmıştır. Son olarak tema belirleme aşamasında, 11 kategori bütüncül bir bakış açısıyla Anayasal Bütçe Hakkı isimli tema altında birleştirilmiştir.

3.4.1 Federal Devletlerin Analizi

Araştırmanın bu alt başlığında federal devlet biçiminin geçerli olduğu ülkelerin durumu kendi içerisinde analiz edilmiştir. Öncelikle kategorilerin frekans değerleri, daha sonraki ise ülkelerin anayasalarının birbirine olan benzerliği ile yakınlığı analiz edilmiştir⁹. Tablo 5'te federal devletler bağlamında kategorilerin frekans değerleri sunulmuştur.

⁷ İkinci Meclisi olan ülkeler ABD, Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Fransa, İrlanda, Japonya, Romanya, Polonya'dır.

⁸ Ek bütçe düzenlemeleri kapsamında Almanya, Avusturya, Birleşik Krallık, İspanya, İsveç, Kanada, Lüksemburg ve Romanya anayasalarında daha önce açıklanan 59 kod başlığı altında sınıflandırılması uygun görülmeyen ancak bütçeyle ilişkili düzenlemeler yer almaktadır. Örneğin; Almanya Federal Cumhuriyeti Anayasası (2014: m. 109)'nda, "*Federasyon ve Eyaletler, kendi bütçelerinin yönetiminde birbirlerinden bağımsız ve özerk olacaktır.*" veya Lüksemburg Büyük Düküğü Anayasası (2009: m. 43)'nda "*Bütçe kanunu, temsil giderlerini karşılamak için gerekli meblağı her yıl Egemenlik Sarayına tahsis edebilir.*" ifadeleri mevcuttur.

⁹ Sayfa kısıtı nedeniyle federal devletlere ait kodlu bölüm sayısı 3.4.3 başlığı altında sunulduğundan dolayı bu alt başlık altında ayrıca açıklanmamıştır.

Tablo 5: Kategorilerin Frekans Değerleri (Federal Devletler)

	Bütçe İlkeleri	Ödenek Düzenlemeleri	Gelir Düzenlemeleri	Süreler	Denetim	Yürürlüğe Girme	Hükümetin Başının Yetkileri ve Sınırları	Bütçe Türleri	Kapsam ve Özellikler	Ek Düzenlemeler	Diğer Sorumlular	Toplam
ABD	0	0	1	1	0	2	1	0	0	0	0	5
Almanya	5	1	1	1	3	1	0	2	2	1	0	17
Avusturya	8	2	1	1	2	2	0	3	0	2	1	22
Avustralya	1	0	1	0	0	2	0	0	1	0	0	5
Belçika	2	0	0	0	2	1	0	0	0	1	0	6
İspanya ¹⁰	6	0	2	1	2	3	0	3	0	1	0	18
İsviçre ¹¹	1	1	0	0	0	0	0	2	0	1	0	6
Kanada	0	0	2	0	0	1	0	0	0	1	0	4
Meksika	2	1	0	2	3	2	0	0	0	0	0	10
TOPLAM	25	5	8	6	12	14	1	10	3	7	1	93

Not: Her kod ülke başına bir defa hesaplamaya dahil edilmiştir. Tablodaki renkler ilgili kodların kullanım sıklığına göre farklılaşmaktadır. Kodların sayısı arttıkça renk koyulaşmaktadır.

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo incelendiğinde en fazla kodlu bölüme sahip üç kategorinin sırasıyla Bütçe İlkeleri, Yürürlüğe Girme, Denetim ve Bütçe Türleri olduğu anlaşılmaktadır. En fazla koda sahip ülkeler ise Avusturya (22), İspanya (18), Almanya (17) ve Meksika (10) olup, tabloda sunulan toplam kodların %72'sine (67 kod) dört ülkenin anayasası üzerinden ulaşılmıştır. Bu bulgu, dört ülkenin anayasasında bütçe hakkıyla en geniş sınırlara yer verildiğini göstermektedir. En fazla amir hükmün yer aldığı bu ülkelerde, Kıta Avrupası hukuk sistemi ve uzantısı olarak kamu mali yönetim modeli geçerlidir (Demirbaş & Çetinkaya, 2018: 94; Berger vd., 2005: 1). Daha önce de ifade edildiği üzere, kazuistik anayasal anlayışa sahip Kıta Avrupası hukuk sisteminin geçerli olduğu devletlerin anayasaları daha detaylıdır. Ayrıca bu bulgu, ülkede benimsenen devlet biçimi ile ilişkilendirilebilir. Örneğin; Almanya Federal Anayasası'nda federal devletle eyaletlerin mali ilişkilerini düzenleyen hükümlerin olması bu duruma örnek olarak gösterilebilir (Çiçek & Sayın,

¹⁰ İspanya'da özerk bölgeler modeli geçerli olmakla birlikte, ülkede kendine özgü bir federalizm uygulaması geçerlidir. Devlet biçimi bazı yönlerden tam olarak federal özelliklere sahip olmasa da (Yıldız, 2011: 183) araştırmada bütünlüğü sağlamak için İspanya'nın federal devletler kategorisinde incelenmesi uygun görülmüştür.

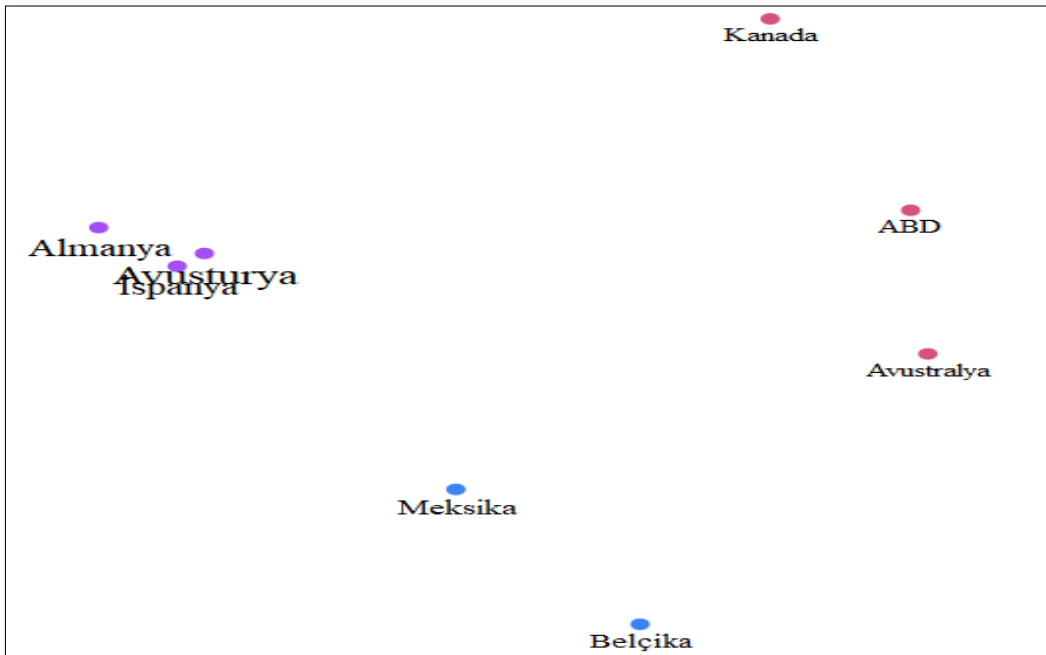
¹¹ İsviçre, konfederal bir yapıya sahiptir ve devleti oluşturan 26 Kantonun her birinin ayrı kanunları, hükümeti ve meclisi bulunmaktadır. Kantonlar, komünlerden oluşurken; komün-kanton ve federal devlet üzere idareler İsviçre Konfederasyonu'nu teşkil etmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2024: 1). Araştırmada bütünlüğü sağlamak için İsviçre'nin federal devletler kategorisinde incelenmesi uygun görülmüştür.

2016: 293; Çeliker, 2022: 567). Meksika’da ise yasamanın bütçe sürecindeki rolü 2000’lerin başında yapılan reformlar sonrası daha güçlenmiştir (Özvar, 2021: 101).

Yüksek denetim kurumları, yasama denetimine temel katkı sağlayan bir göreve sahiptir (OECD, 2023: 6) ve bu kurumlar tarafından gelir ve harcamalara yönelik yürütülen düzenlilik denetimlerine ek olarak performans denetimleri sonucu hazırlanan raporlar, yasamanın uygulama sonrası denetimini desteklemektedir (Wehner, 2006: 771). Federal devletlerin denetimle ilgili düzenlemeleri açısından Almanya ve Meksika’nın anayasal hükümleri öne çıkmaktadır. Örneğin; bu iki ülkenin anayasasında yüksek denetleme kurumunun aynı zamanda hesap mahkemesi olduğu, diğer bir ifadeyle hesap yargısı yetkisi olduğu açıklanmıştır. Öyle ki Kıta Avrupası kamu mali yönetim modelinin en belirgin özelliklerinden biri de yasama adına denetim yapan birimin denetime ek olarak yargı yetkisine de sahip olmasıdır (Demirbaş & Çetinkaya, 2018: 97).

Analiz bulgularına göre en kısıtlı hükümlerin bulunduğu ülkeler; çerçeve anayasalara sahip Anglo Sakson hukuk sisteminin geçerli olduğu ABD, Avustralya ve Kanada’dır. Çünkü Anglo Sakson hukuk sistemi, Kıta Avrupası geleneğine nazaran daha az hukuksal düzenlemeleri içermektedir (Demirbaş & Çetinkaya, 2018: 94). Ancak istisnai olarak Kıta Avrupası kamu mali yönetim modelinin geçerli olduğu Belçika’nın (Kruithof & Bondt, 2017: 31) anayasasında bütçe hakkı sınırının dar olduğu tespit edilmiştir. Şekil 4’te tablodaki ülkelerin anayasalarında bütçe hakkıyla ilgili hükümler arasındaki benzerlikler ve bu benzerliklerden hareketle ülkelerin birbirlerine olan yakınlıkları sunulmaktadır.

Şekil 4: Federal Devletlerin Birbirlerine Benzerliği ve Yakınlığı

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 4’te ülkelerin aynı renkteki kümede ve mesafe olarak birbirine yakın olması, analiz edilen amir hükümlerin büyük oranda benzeştiği anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle, aynı kodlara sahip ülkeler bir kümede gruplanmıştır. Şekle göre federal devletler üç kümeye ayrılmıştır. Almanya, Avusturya ve İspanya mor kümede; ABD, Kanada ve Avustralya pembe kümede; Meksika ve Belçika mavi kümededir. Bu dağılım mor kümedeki Kıta Avrupası ülkelerinin benzer bütçe, kesin hesap ve denetim konulu hükümlere sahip olduğunu ifade etmektedir. Diğer taraftan Anglo Sakson hukuk sistemini benimseyen pembe kümedeki ABD, Avustralya ve Kanada da birbirleriyle benzerlik göstermiştir. Ancak mor kümedeki üç ülkenin daha yakın konumlanması sebebiyle bu üç ülkenin anayasal benzerlik düzeyi, pembe kümedeki ülkelere göre daha yüksektir. Ulaşılan bu bulgular, Tablo 5’te sunulan bulguları desteklemektedir. Meksika ve Belçika ise her ne kadar kod sayısı açısından farklılık gösterse de bütçelerin mecliste görüşülmesi ve kabulü, yıllık olması, yasama ve yüksek denetim gibi hususlarda benzer düzenlemelere sahip olması nedeniyle aynı kümede bulunmaktadır.

3.4.2. Üniter Devletlerin Analizi

Üniter devletlerin anayasaları incelendiğinde, Yürürlüğe Girme (65), Denetim (65), Bütçe İlkeleri (45), Bütçe Türleri (36), Kapsam ve Özellikler (20) ve Ek Düzenlemeler (20) kategorileri çerçevesinde en fazla anayasal hükmün olduğu tespit edilmiştir. Daha detaylı olarak; devletin gelir ve giderleri için planlanan ödeneklerin her mali yıl için yürütmenin başı tarafından meclise sunulması gerekliliği, yasama ve yüksek denetim önceliklidir. Ayrıca gelir ve gider arasında denkliliği, mali disiplininin sürdürülebilirliğine yönelik Maastricht Anlaşması’nın kamu maliyesine ilişkin temel ilkeleri, çok yıllık bütçeleme, istikrar, birlik ve genellik ilkeleri, vergilendirme, geçici ve ek bütçe, merkez bankasının kısa vadeli avans verme yasağı, sosyal güvenlik bütçesi, olağanüstü durumlarda bütçe uygulaması, bütçe programları, kamu mal varlıklarının idaresi, bütçe tasarısının kapsamı, ödenek düzenlemeleri, anayasa mahkemesinin bütçe üzerindeki yetkisi, referandum yasağı, hesap verilebilirlik ve performans ilkeleri diğer önemli düzenlemeler arasında yer almaktadır.

Tablo 6’da üniter devletler bağlamında kategorilerin frekans değerleri sunulmuştur. Tabloya göre üniter devletler kendi içerisinde üç gruba tasnif edildiğinde, anayasasında bütçe hakkıyla ilgili en fazla amir hüküm bulunan ve Kıta Avrupası hukuk sistemini benimsemiş İsveç (22), Finlandiya (20), Kosta Rika (18), Macaristan (16), Polonya (16), Portekiz (16), Türkiye (16) ve Fransa (15) birinci grupta yer almaktadır. Bu bulguya göre sekiz ülkede bütçe hakkının anayasal sınırları en kapsamlıdır. Diğer bir ifadeyle, tablodaki en sağ sütuna göre en fazla kod sayısına sahip ülkelerin anayasalarında bütçe hakkının sınırlarına en geniş ve detaylı yer verildiği bulgusuna ulaşılmıştır. İkinci grup ise Yunanistan (14), İtalya (13), Romanya (13), Estonya (12), Kolombiya (12), Güney Kore (10) ve Litvanya (10)’dan oluşmaktadır. Son olarak üçüncü gruptaki ülkeler ise 3-9 arası kodlamaya sahip ülkelere oluşmaktadır. Bu gruptaki ülkeler için anayasal bütçe sınırlarının en kısıtlı olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 6: Kategorilerin Frekans Değerleri (Üniter Devletler)

	Bütçe İlkeleri	Ödenek Düzenlemeleri	Gelir Düzenlemeleri	Süreler	Denetim	Yürürlüğe Girme	Hükümetin Başının Yetkileri ve Sınırları	Bütçe Türleri	Kapsam ve Özellikler	Ek Düzenlemeler	Diğer Sorumlular	TOPLAM
Birleşik Krallık	0	0	0	1	1	2	0	0	1	1	0	6
Bulgaristan	0	0	0	0	2	2	0	0	0	1	0	5
Çek Cumhuriyeti	0	0	0	0	3	3	0	0	0	0	0	6
Danimarka	0	0	0	1	2	2	0	2	0	1	0	8
Estonya	0	1	0	1	2	2	2	2	1	1	0	12
Finlandiya	5	4	1	0	3	3	0	2	0	1	1	20
Fransa	5	0	0	1	2	3	0	2	2	0	0	15
Güney Kore	0	3	0	1	2	2	0	2	0	0	0	10
Hırvatistan	0	0	0	1	1	2	0	0	1	1	0	6
Hollanda	0	0	0	1	1	2	0	0	0	0	0	4
İrlanda	1	0	2	1	2	3	0	0	0	0	0	9
İtalya	2	0	1	1	3	2	0	2	1	1	0	13
İsveç	2	3	2	2	3	2	0	2	3	2	1	22
İzlanda	1	1	0	0	1	2	0	0	0	0	0	5
Japonya	0	1	0	0	2	3	0	0	0	1	0	7
Kolombiya	2	1	1	1	2	2	0	1	1	0	1	12
Kosta Rika	5	1	1	1	2	2	1	3	0	1	1	18
Letonya	1	0	0	0	2	1	0	1	0	1	0	6
Litvanya	0	1	1	1	2	2	0	2	1	0	0	10
Lüksemburg	1	0	0	0	2	1	0	0	0	1	0	5
Macaristan	5	0	1	0	3	2	1	2	1	1	0	16
Malta	1	1	0	1	1	1	0	3	0	0	0	8
Norveç	0	0	0	0	2	1	0	0	0	0	0	3
Polonya	2	0	0	1	3	5	2	1	0	1	1	16
Portekiz	3	0	1	1	3	1	0	1	4	2	0	16
Romanya	2	1	0	1	2	3	0	2	1	1	0	13
Slovenya	2	0	0	0	1	1	0	2	1	1	0	8
Slovakya	0	0	0	0	2	1	0	1	0	0	0	4
Şili	1	0	1	1	1	2	1	0	0	0	0	7
Türkiye	1	1	1	1	4	2	1	2	2	0	1	16
Yeni Zelanda	0	0	2	0	0	1	0	0	0	0	0	3
Yunanistan	3	0	0	2	3	2	0	1	0	1	2	14
TOPLAM	45	19	15	22	65	65	8	36	20	20	8	323

Not: Her kod ülke başına bir defa hesaplamaya dahil edilmiştir. Tablodaki renkler ilgili kodların kullanım sıklığına göre farklılaşmaktadır. Kodların sayısı arttıkça renk koyulaşmaktadır.

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tabloya göre üniter devletler kendi içerisinde üç gruba tasnif edildiğinde, anayasasında bütçe hakkıyla ilgili en fazla amir hüküm bulunan ve Kıta Avrupası hukuk sistemini benimsemiş İsveç (22), Finlandiya (20), Kosta Rika (18), Macaristan (16), Polonya (16), Portekiz (16), Türkiye (16) ve Fransa (15) birinci grupta yer almaktadır. Bu

bulguya göre sekiz ülkede bütçe hakkının anayasal sınırları en kapsamlıdır. Diğer bir ifadeyle, tablodaki en sağ sütuna göre en fazla kod sayısına sahip ülkelerin anayasalarında bütçe hakkının sınırlarına en geniş ve detaylı yer verildiği bulgusuna ulaşılmıştır. İkinci grup ise Yunanistan (14), İtalya (13), Romanya (13), Estonya (12), Kolombiya (12), Güney Kore (10) ve Litvanya (10)'dan oluşmaktadır. Son olarak üçüncü gruptaki ülkeler ise 3-9 arası kodlamaya sahip ülkelerden oluşmaktadır. Bu gruptaki ülkeler için anayasal bütçe sınırlarının en kısıtlı olduğu şeklinde yorumlanabilir.

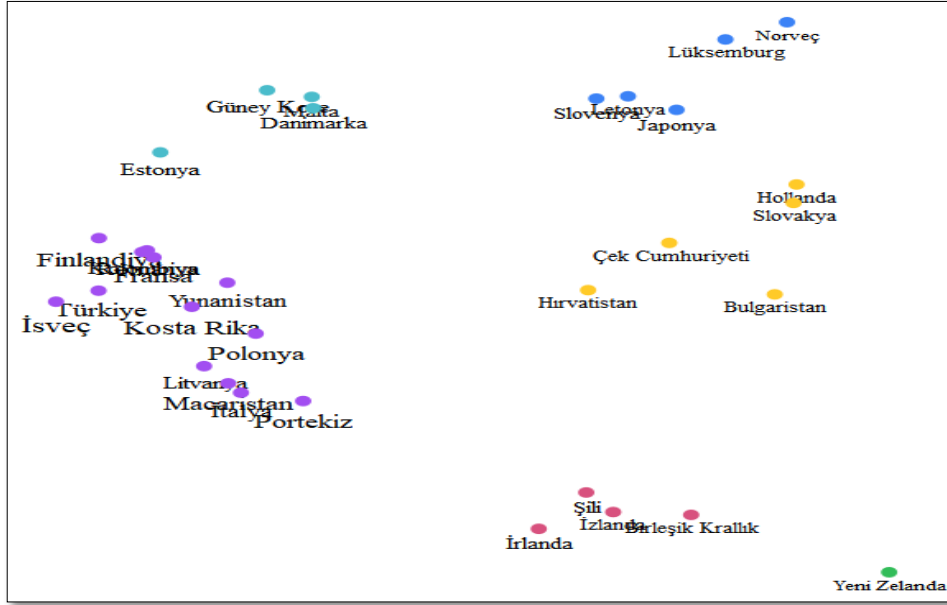
Üniter devletlerin anayasalarında bütçe ilkeleri ve türlerine dair hükümler öne çıkmaktadır ki modern kamu mali yönetim anlayışı bağlamında bütçenin işlevlerini etkin hale getirebilmek için çeşitli bütçe ilkeleri önemlidir ve bu ilkeler bütçe gücünün kullanımı açısından büyük önem taşımaktadır (Avcı, 2015b: 132). Üniter devletlerin anayasalarında bütçe ilkeleri arasında en fazla kural altına alınan ilke, bütçe gelir ve giderleriyle ilgili verilen izin ve yetkilerin bir yıllık süreyi kapsadığını ifade eden yıllık ilkesidir (13 defa) (Edizdoğan ve Çetinkaya, 2019: 61). Finlandiya Anayasası (2018: m. 84), İrlanda Anayasası (1937: m. 28), İzlanda Anayasası (1944: m. 42), Kolombiya Anayasası (1991: m. 346), Kosta Rika Anayasası (2020: m. 176), Letonya Anayasası (2014: m. 66), Macaristan Anayasası (2020: m. 36), Polonya Anayasası (2017: m. 219), Portekiz Anayasası (1976: m. 165), Şili Anayasası (1980: m. 146), Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982: m. 161) ve Yunanistan Anayasası (2008: m. 79)'nda, yıllık olma ilkesi açıklanmıştır. Bununla birlikte mali disiplin, birlik ve genellik, çok yıllık bütçeleme ve mali saydamlık ilkeleri de Estonya, Fransa, İtalya, Kolombiya, Macaristan ve Polonya olmak üzere toplam altı defa anayasalarda tespit edilmiştir.

Bütçenin denetimi çerçevesinde yapılan düzenlemelere göre; İzlanda, İtalya, Şili ve Yeni Zelanda hariç, diğer ülkelerin anayasalarında yüksek denetim vurgulanmıştır. Yüksek denetim kurumlarının aynı zamanda hesap yargısı yetkisine sahip olduğu ise sadece İtalya Anayasası (1947: m. 103), Şili Anayasası (1980: m. 196) ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982, m. 161)'nda yer almıştır. T.C. 1982 Anayasası'nın 161. maddesinde yasama denetimi, Sayıştay denetimi, kesin hesap kanunlarının görüşülmesi ve Sayıştay'ın hesap mahkemesi görevi olmak üzere Denetim kategorisinde dört farklı hükme yer verilmiştir.

Yasamanın politika yapım sürecinde komiteler de önemli rol üstlenmektedir ve bütçe sürecinin her bir aşamasında komiteler veya benzer oluşumların görev alması gerekmektedir (Wehner, 2006: 771). Buna göre Finlandiya (2018: m. 83), Kolombiya (1991: m. 346), Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982: m. 161) ve Yunanistan Anayasası (2008: m. 79)'nda bütçeler genel kurulda görüşülmeden önce ön bütçe komisyonu tarafından incelendiği açıklanmıştır. Ek olarak, üniter devletlerin anayasalarındaki diğer nadir düzenlemeler arasında, Cumhurbaşkanı/Devlet başkanının onaylaması ve inisiyatifi gelmektedir. Polonya Cumhuriyeti Anayasa (2017: m. 224)'nda Cumhurbaşkanı'nın meclis genel kurulda bütçenin kabul edilmesi sonrası yedi gün içerisinde imzalaması gerektiği ve Şili Anayasası (1980: m. 78)'nda ise

Cumhurbaşkanı'nın bütçe kanunu üzerinde değişiklik yapma yetkisi olduğu hüküm altına alınmıştır. Şekil 5'te tablodaki ülkelerin anayasalarında bütçe hakkıyla ilgili hükümler arasındaki benzerlikler ve bu benzerliklerden hareketle ülkelerin birbirlerine olan yakınlıkları sunulmaktadır.

Şekil 5: Üniter Devletlerin Birbirlerine Benzerliği ve Yakınlığı

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

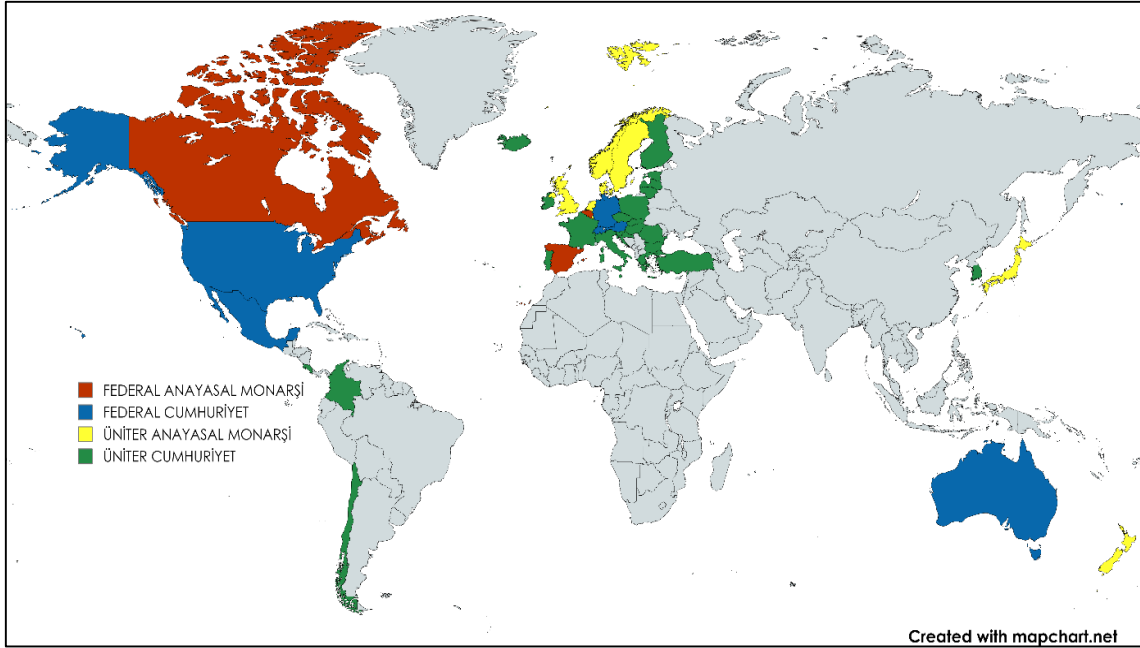
Şekil 5'te ülkelerin aynı renkteki kümede ve mesafe olarak birbirine yakın olması, analiz edilen amir hükümlerin büyük oranda benzeştiği anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle, aynı kodlara sahip ülkeler bir kümede gruplanmıştır. Buna göre analiz edilen üniter devletler altı grupta kümelenmiştir. Kıta Avrupası kamu mali yönetim modelini benimseyen devletlerin önemli bir kısmı mor kümededir. Bu devletlerin merkezîyetçi yapısı, yasaların uygulanmasını için önemli bir alt yapı sağlarken (Demirbaş & Çetinkaya 2018: 94), ilgili anayasal hükümlerin büyük ölçüde benzeştiği tespit edilmiştir. Öte taraftan Anglo Sakson geleneğinden gelen Yeni Zelanda her ne kadar tek başına yeşil kümede yer alsada diğer bir Anglo Sakson geleneğinden gelen Birleşik Krallık'a en yakın konumlanmıştır.

3.4.3. Ülke Kümelerinin Karşılaştırılması

Günümüzde anayasalar yazılı-yazısız, yumuşak-katı, monarşik-cumhuriyetçi, parlamenter-başkanlık, federal-üniter ve niceliksel-niteliksel gibi farklı sınıflandırmalara tabi tutulmaktadır (Avcı, 2015b: 133). Araştırmanın son alt başlığında üniter ve federal devletlerin anayasal düzenlemeleri bir arada karşılaştırılmıştır. Bu aşamada ülkeler

öncelikle üniter-federal şeklinde gruplandırılmış ve ulaşılan bulguları daha derinlemesine çözümleyebilmek için anayasal monarşi ve cumhuriyet devlet biçimi olarak ikinci bir ayrıma gidilmiştir. Şekil 6’da devlet biçimlerine göre ülkelerin dağılımı haritada gösterilmiştir.

Şekil 6: Devlet Biçimlerine Göre Analiz Edilen Ülkelerin Dağılımı

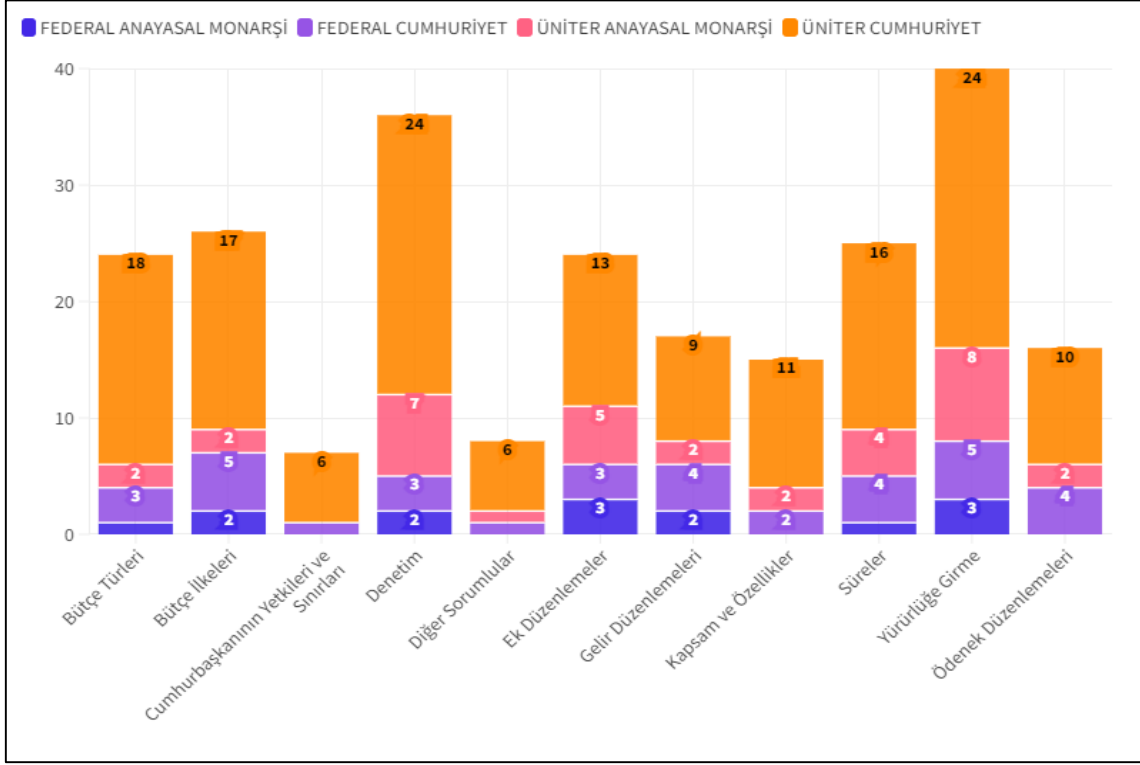

Not: Ülkelerin devlet biçimlerine dair bilgi bilgilere Dışişleri Bakanlığı'nın resmi internet sayfasındaki "Ülke Künyesi" başlığından ulaşılmıştır. İlgili internet kaynağında Birleşik Krallık için "Anayasal Monarşi" ifadesi kullanılması sebebiyle, haritada "Üniter Anayasal Monarşi" sınıflandırılmasına dahil edilmiştir.

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekle göre AB'ye ve OECD'ye üye üç ülkede federal anayasal monarşi, altı ülkede federal cumhuriyet, sekiz ülkede üniter anayasal monarşi ve 24 ülkede de üniter cumhuriyet devlet biçimi geçerlidir. Orta ve Güney Avrupa'da ülkelerinin önemli bir kısmında üniter cumhuriyet yönetim biçimi geçerli iken, Kuzey Avrupa ülkeleri yoğun olarak üniter anayasal monarşi devlet biçimine sahiptir. Federal cumhuriyet (ABD, Almanya, Avusturya, Avustralya, İsviçre ve Meksika) ve federal anayasal monarşinin (Kanada, İspanya, Belçika) geçerli olduğu ülkeler ise daha geniş alana dağılmıştır. Buna göre Şekil 7'de kategorileri oluşturan kodların sayısı, dört farklı devlet biçimi çerçevesinde sunulmaktadır.

Şekil 7: Federal ve Üniter Devletlerin Kategorilerinin Dağılımı

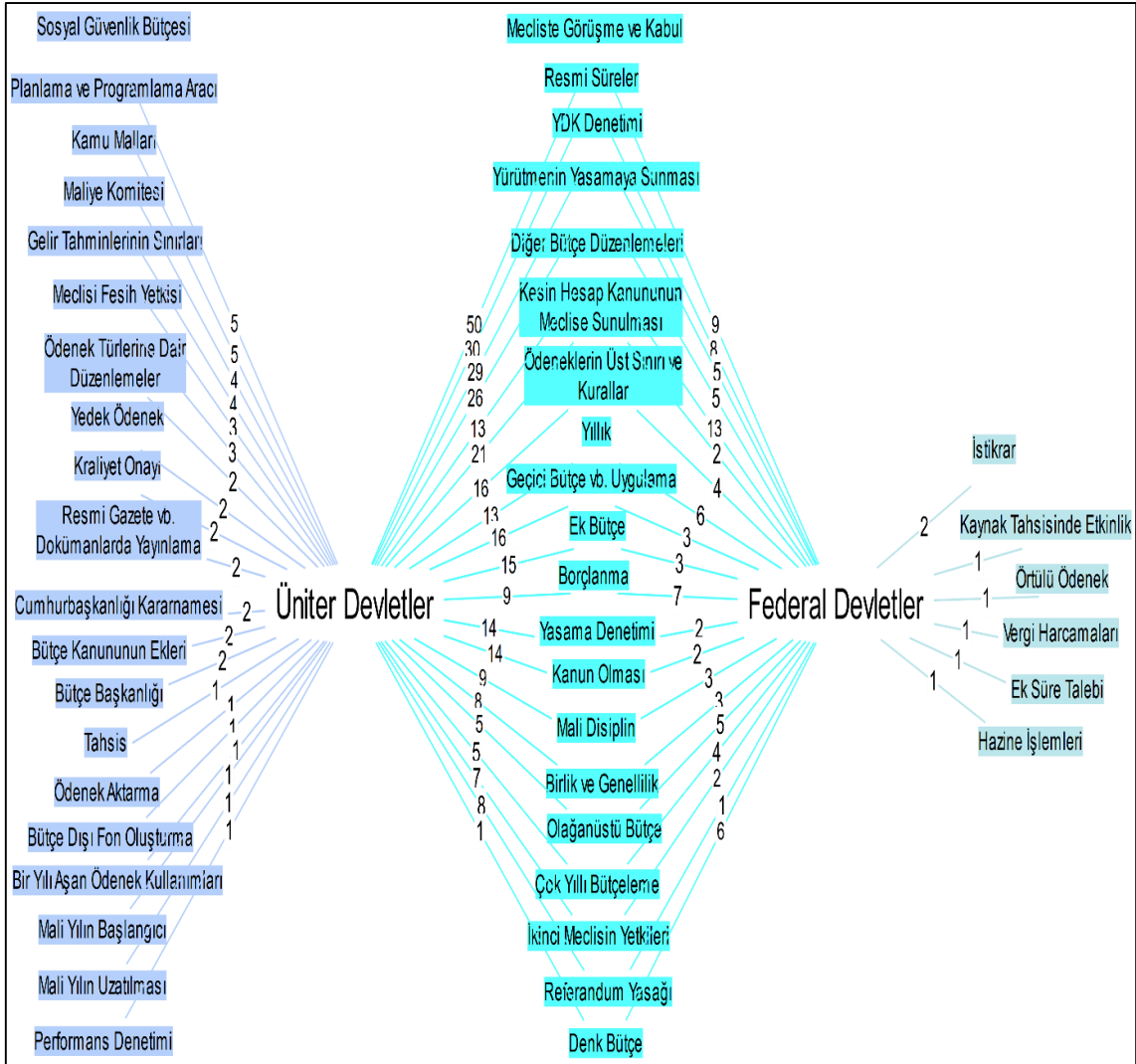

Not: Ülkelerin devlet biçimlerine dair bilgi bilgilere Dışişleri Bakanlığı'nın resmi internet sayfasındaki "Ülke Künyesi" başlığından ulaşılmıştır. Üzerinde herhangi bir rakam bulunmayan sütun bölmeleri 1 rakamını içermektedir.

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekle göre farklı kümelerdeki devletlerin ortak noktası, bütçelerin yürürlüğe girmesine yönelik hükümlerin yoğun olmasıdır. Ayrıca yasama ve yüksek denetime dair temel hükümler, federal ve üniter ya da cumhuriyet ve anayasal monarşi fark etmeksizin anayasalarda önemini korumaktadır. Özetle "Yürürlüğe Girme" ve "Denetim" tüm devlet biçimlerinde önceliklidir. Diğer taraftan, cumhuriyet ve anayasal monarşinin geçerli olduğu ülkeler arasında da bazı farklılıklar tespit edilmiştir. Buna göre cumhuriyet devlet biçiminin uygulandığı ülkelerde bütçe türleri, bütçe ilkeleri ve sürelerle ilişkin düzenlemeler ikincil öncelikli konumda iken, anayasal monarşi devlet biçiminin geçerli olduğu ülkelerde ek düzenlemeler, süreler ve gelir düzenlemelerini içeren hükümler ikinci sıradadır. Araştırmada son olarak, iki vaka modeli analizi yürütülmüştür. Böylece Şekil 8'de kodlamalar açısından federal ve üniter devlet devletler iki vaka modeli kullanılarak karşılaştırılmıştır. İki vaka modelinde, kodların kapsamı görselleştirilirken, kodların frekansları da vaka temelinde üretilmektedir (MAXQDA Manual, 2020: 452).

Şekil 8: Federal ve Üniter Devletlerde Kodların Dağılımı

Not: Programın özelliği gereği sütun başına en sık kullanılan 20 kod modele dahil edilmiştir.

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

İki vaka modeli analizi bulgularına göre bütçe hakkı gereği devlet bütçelerinin mecliste görüşmesi, onaylanması ve kabulü, resmi süreler, yüksek denetim, kesin hesaplarının meclise sunulması, ödeneklerin üst sınırı ve kullanımına dair kurallar, yıllık ilkesi, geçici ve ek bütçe uygulamaları, borçlanma, bütçenin kanun özelliği taşıması, mali disiplin, olağanüstü bütçe uygulaması, çok yıllık bütçeleme, ikinci meclisin yetkileri, referandum yasağı ve denk bütçe ilkesi her iki kümede baskın olan kodlardır. Federal devletlere özgü kodlar arasında istikrar ilkesi ilk sırada yer alırken, kaynak tahsisinde etkinlik, örtülü ödenek, vergi harcamaları, ek süre talebi ve hazine işlemlerine (yer – zaman uyumu) dair hükümler anayasalarda sadece bir defa geçmiştir. Üniter devletlerin anayasalarında sosyal güvenlik bütçesi, bütçelerin planlama ve programlama aracı olması, kamu mallarının tasarrufu, bütçelerin resmi sürelerde yasama organı tarafından kabul edilmemesi durumunda cumhurbaşkanı veya devlet başkanının meclisi

feshedebilme yetkisi, ödenek türleri, bütçenin yürürlüğe girmeden resmi gazete vb. dokümanlarda yayınlanma zorunluluğu ve yedek ödeneye ilişkin konular önem kazanmaktadır. Bir önceki üst başlıkta da açıklandığı üzere, üniter devletlerin anayasalarında bütçeleme sürecindeki diğer sorumluların (Maliye Komitesi, Bütçe Komisyonu vb.) görevlerinin öne çıktığı görülmektedir. Bununla birlikte mali disiplinin sağlanması amacıyla bütçe kanunları için referanduma gidilememesi (Avcı, 2015b: 138) yedi üniter (Danimarka, Estonya, İtalya, Letonya, Macaristan, Portekiz ve Slovenya) ve bir federal (Belçika) devletin anayasasında kural altına alınmıştır. Tablo 7’de anayasal bütçe hakkı üzerinde etkili olan çerçeve öncelik sıralamasına göre sunulmuştur.

Tablo 7. Kategorilerin Öncelik Sıralaması

	Bütçe İlkeleri	Bütçe Türleri	Denetim	Diğer Sorumlular	Ek Düzenlemeler	Gelir Düzenlemeleri	Hükümetin Başının Yetkileri ve Sınırları	Kapsam ve Özellikler	Ödenek Düzenlemeleri	Süreler	Yürürlüğe Girme
Federal Devletler	1	4	3	10	6	5	10	9	8	7	2
Üniter Devletler	2	3	1	8	5	6	8	5	7	4	1

Not: Sıralama kod sayısı üzerinden yapılmıştır. Kod sayısı eşit olan kategoriler aynı öncelik sıralamasına sahiptir.

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

İki grup arasında bir değerlendirme yapılırsa, federal devletlerin anayasal bütçe sınırları üzerinde yoğun olarak bütçe ilkeleri, bütçeler yürürlüğe girmeden önce uyulması gereken temel kurallar, denetim, bütçe türleri, gelir düzenlemeleri, ek düzenlemeler, süreler ve ödenek düzenlemeleri çerçevesinde belirlenen hükümler öncelikle etkili olmuştur. Üniter devletler açısından ise denetim, bütçeler yürürlüğe girmeden önce uyulması gereken temel kurallar, bütçe türleri, süreler, bütçenin kapsamı ve özellikleri, ek düzenlemeler ve gelir düzenlemeleri etkili olmuştur. Kısacası anayasalarda bütçe, kesin hesap, yasama ve yüksek denetimine yönelik amir hükümlerin yoğunluğu ve önceliği, devlet biçimine göre farklılaşabilmekte ve tam bir homojenlik göstermemektedir.

4. Sonuç ve Değerlendirme

AB ve OECD üyesi ülkelerde anayasal bütçe hakkının sınırının analiz edildiği bu araştırmada bütçe, kesin hesap, yasama ve yüksek denetime dair amir hükümler incelenmiş ve ülkeler arasındaki benzerlikler ile farklılıklar tespit edilmiştir. Ulaşılan ilk sonuca göre 41 ülkenin anayasa maddeleri analiz edildiğinde, “Anayasal Bütçe Hakkı” ana teması altında toplam 11 kategori, 65 kod ve 512 kodlu bölüme ulaşılmıştır. 41 ülkenin tamamı için sırasıyla Yürürlüğe Girme (%20,75), Denetim (%15,65), Bütçe İlkeleri (%16,45), Bütçe Türleri (%10,18), Ek Düzenlemeler (%9,23), Süreler (%8,04), Ödenek Düzenlemeleri (%5,88), Gelir Düzenlemeleri (%5,09), Kapsam ve Özellikler (%5,09), Diğer Sorumlular (%2,74), Yürütmenin Başının Yetkileri ve Sınırları (%1,96) olmak üzere bütçe hakkıyla ilişkili hükümlere yer verilmiştir.

Yasama organının gelir-gider tekliflerini görüşmesi ve bütçe kanununu halkın iradesini temsilen kabul etmesi, tüm ülkelerin anayasalarında en fazla hüküm altına alınan kuraldır. Bununla birlikte hesap verilebilirlik ilkesi bağlamında, kamu kaynaklarını kullanan yürütmenin mali yılsonunda kesin hesap kanun tasarısını/teklifini yasama organına sunması, yasama ve yüksek denetim konuları da öne çıkmaktadır. Ancak yüksek denetime dair hükümler ABD, Avustralya, Birleşik Krallık¹², İsviçre, İzlanda, Kanada, Litvanya, Şili ve Yeni Zelanda anayasalarında tespit edilmemiştir. Bu ülkelerin çoğunda Anglo Sakson hukuk sistemi geçerlidir. Öyle ki Anglo Sakson gelenekte yüksek denetim kurumları hesap mahkemesinden ziyade, ofis tipi denetim şeklinde faaliyette bulunmaktadır (Şahin İpek, 2017: 94) ve yazılı mevzuatta denetime dair düzenlemeler sınırlıdır (Demirbaş & Çetinkaya, 2018: 98). İstisnai olarak, İsviçre ve Litvanya’da Kıta Avrupası hukuk sistemi geçerli olsa da bu iki ülkenin anayasasında bütçe hakkına ilişkin anayasal hükümler birçok AB ülkesine nazaran niceliksel açıdan zayıftır.

Anayasa maddeleri üzerinden yapılan kodlama sayısı aracılığıyla bütçe hakkı sınırının genişliği de araştırmada belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre; Almanya, Avustralya, Finlandiya, Fransa, İspanya, İsveç, Kosta Rika, Macaristan, Meksika, Polonya, Portekiz ve Türkiye en geniş bütçe hakkı sınırına sahip ülkelerdir. İlgili ülkelerin çoğunluğu Kıta Avrupası kamu mali yönetim modelini uygulamaktadır. Kıta Avrupası geleneğinin önemli bir özelliği, kapsamlı hukuk sisteminin geçerli olmasıdır. Ancak ABD, Birleşik Krallık, Kanada ve Yeni Zelanda gibi Anglo Sakson hukuk sisteminin benimsendiği ülkelerde anayasal bütçe hakkının sınırı daha dar olup, bu durum da analizlere yansımıştır.

Bütçe hakkı sınırı belirlenirken devlet biçimi de etkili olabilmektedir. 11 kategori esas alınarak bir karşılaştırma yapıldığında, federal devletlerin anayasalarında sırasıyla bütçe ilkeleri, bütçeler yürürlüğe girmeden önce uyulması gereken temel kurallar, denetim, bütçe türleri, gelir düzenlemeleri, ek düzenlemeler, süreler ve ödenek düzenlemeleri öne çıkmaktadır. Fakat üniter devletlerin anayasalarında ise denetim, bütçeler yürürlüğe girmeden önce uyulması gereken temel kurallar, bütçe türleri,

¹² Daha önce detaylı açıklandığı üzere Birleşik Krallık için 1911 tarihli Parlamento Yasa’nın düzenlemeleri geçerlidir.

süreler, bütçenin kapsamı ve özellikleri, ek düzenlemeler ve gelir düzenlemeleri önceliklidir. Bu nedenle federal ve üniter devletler tam bir homojenlik göstermemektedir.

Araştırmanın bazı sınırları mevcuttur. İleriki çalışmalarda daha fazla örneklem ülkeyi içerecek şekilde analizler tekrarlanabilir veya bireysel bir ülke özelinde araştırma konusuyla ilişkili diğer hukuku düzenlemeler de dahil edilerek tek bir ülke bağlamında daha derinden analizler yürütülebilir. Son olarak araştırmanın bütçe hakkı veya herhangi bir hukuki konuyu inceleyen araştırmacılara farklı bir bakış açısı kazandırabileceği düşünülmektedir.

Etik Kurul Onayı: Etik kurul belgesi gerektirmeyen bir çalışmadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları:

Gonca Güngör Göksu ^{ID} - Fikir ve Amaç, Planlama ve Tasarım, Veri Toplama, Veri Analizi ve Tartışma, Literatür ve Atıf, Yazım ve Format, Son Onay ve Sorumluluk, Genel Katkı Düzeyi - % 100

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Akbey, F. (2024). "A Hundred Years of Misunderstanding (?): Magna Carta and Power of the Purse". *International Journal of Public Finance*. 9(1), 39–56. <https://doi.org/10.30927/ijpf.1424439>
- Akbey, F. (2020). "Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminde Bütçe Hakkı ve Kanunu". *International Journal of Public Finance*. 5(1), 1-26.
- Akbey, F. & Gök, M. (2020). "Kesin Hesap Kanunu ve Bütçe Hakkı: TBMM Görüşmeleri Üzerinden Bir Analiz". *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 56, 279-306.
- Almanya Federal Adalet Bakanlığı ve Federal Adalet Dairesi (2014). Almanya Federal Cumhuriyeti Anayasası. https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.pdf (Erişim Tarihi: 10.06.2024)
- Altun, T. (2019). "Mali Kurumlar: Mali Disiplin ve Bütçe Hakkı İle İlişkisi". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 33(4), 1045–1063.
- Amerika Birleşik Devletleri Senatosu (1789). Amerika Birleşik Devletleri Anayasası. <https://www.senate.gov/about/origins-foundations/senate-and-constitution/constitution.htm> (Erişim Tarihi:14.06.2024)
- Avcı, M. A. (2015a). "Yasamanın Birincil Güçlü Silahı Bütçe Hakkı: Teorik Bir Yaklaşım". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 19(1): 69-80.
- Avcı, M. A. (2015b). "The Constitutional Identity of the Public Budgeting on the Scale of the European Union and Optimum Constitutional Budgeting". *Mediterranean Journal of Social Sciences*. 6(2), 131-140.

- Avustralya Parlamentosu (1901). Avustralya Anayasası. <https://www.aph.gov.au/constitution> (Erişim Tarihi: 10.06.2024).
- Avusturya Ulusal Konseyi (1920). Avusturya Federal Anayasası. https://constitutionnet.org/sites/default/files/Austria%20_FULL_%20Constitution.pdf (Erişim Tarihi: 10.06.2024).
- Bağlı, M. S. (2012). "Parlamentoların Bütçe Sürecindeki Rolünü Değiştiren Dinamikler". *Maliye Dergisi*. 163, 505-538.
- Belçika Parlamentosu (1831). Belçika Anayasası. https://www.dekamer.be/kvocr/pdf_sections/publications/constitution/GrondwetUK.pdf (Erişim Tarihi: 10.06.2024)
- Berger, J. (2005). Mexican Legal System Overview. <http://www.mexonline.com/lawreview.htm> (Erişim tarihi: 30.07.2024).
- Birleşik Krallık Parlamentosu (1911). 1911 tarihli Parlamento Yasası. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/1-2/13/section/1> (Erişim Tarihi: 10.06.2024).
- Bulgaristan Cumhuriyeti Parlamentosu (1991). Bulgaristan Cumhuriyeti Anayasası. <https://www.parliament.bg/en/const> (Erişim Tarihi: 14.06.2024).
- Cilavdaroğlu, A. A. & Ekici, B. (2013). "Türkiye Büyük Millet Meclisinin Bütçe Hakkını Kullanabilme Kapasitesi". *Amme İdaresi Dergisi*. 46(3), 59 - 88.
- Çek Cumhuriyeti Parlamentosu (1993). Çek Cumhuriyeti Anayasası. <https://www.psp.cz/en/docs/laws/1993/1.html> (Erişim Tarihi: 01.06.2024).
- Çetinkaya, G. (2022). "Türkiye’de Bütçe Hakkının Anayasalar İtibariyle Dönüşümü". *Proceedings of ICOPEC2018*. 133-141.
- Çeliker E. (2022). "Bütçe ve Kesin Hesap", *Konularına Göre Karşılaştırmalı Dünya Anayasaları*. Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları. 565-591, Ankara. ISBN: 978-605-2089-68-2.
- Çiçek, H. G. & Sayın, S. M. (2016). "Federal Alman Bütçe Sistemi ve Bütçe Reform Çalışmaları". *Maliye Dergisi*. 163, 290-315.
- Çiçek, H. G. & Dikmen, S. (2015). "Osmanlı Devleti’nde Bütçenin ve Bütçe Hakkının Tarihsel Gelişimi". *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 11(2):2, 83-98.
- Cromien, S. (2018). "The Power of the Purse". *Administration*. 66(4), 63–90.
- Danimarka Parlamentosu (1953). Danimarka Anayasa Kanunu. https://www.thedanishparliament.dk/-/media/sites/ft/pdf/publikationer/engelske-publikationer-pdf/the_constitutional_act_of_denmark_2018_uk_web.pdf (Erişim Tarihi: 14.06.2024).
- Demirbaş, T. & Çetinkaya, Ö. (2018). *Kamu Mali Yönetiminde Kontrol ve Denetim*. Bursa: Ekin Basım Yayınevi.
- Dikmen Caniklioğlu, M. (2001). "Anlamı, Kapsamı ve Sınırlarıyla Temel Haklar ve Anayasalarımız". *DEÜ Hukuk Fakültesi Mahmut Tevfik Birsnel Armağanı*. 461-494.
- Doğan, K. C. & Şentürk, S. H. (2017). "İngiltere’de On Yedinci Yüzyıl Devrimler Çağı ve Parlamentarizmin Gelişimi Doğrultusunda Bütçe Hakkı". *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*. 7(14), 353–373.

- Doğan Özer, İ. (2022). "Bütçe Hakkından Kamu Bütçesine: Osmanlı'dan Günümüze". *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*. 29(4), 683–706.
- Durdu, M. (2020). "Bütçe Hakkının Cumhurbaşkanlığı Sistemindeki Görünümü ve Latin Amerika Ülkeleri ile Mukayesesi". *Liberal Düşünce Dergisi*. 25(99), 49–78.
- Edizdoğan, N. & Çetinkaya, Ö. (2023). *Kamu Bütçesi*. Ekin Basım Yayın Dağıtım: Bursa.
- Ergen, Z. (2020). "Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Bütçe Hakkının Gelişim Süreci". *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 29(3), 239-253.
- Estonya Cumhuriyeti Parlamentosu (1992). Estonya Cumhuriyeti Anayasası. <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/521052015001/consolide> (Erişim Tarihi: 05.06.2024).
- Fransız Anayasa Konseyi (1958). Fransa Anayasası. <https://www.conseil-constitutionnel.fr/en/constitution-of-4-october-1958> (Erişim Tarihi: 10.05.2024).
- Finlandiya Adalet Bakanlığı (2018). Finlandiya Cumhuriyeti Anayasası. <https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1999/en19990731> (Erişim Tarihi: 12.06.2024).
- Gölçek, A. G. (2014). "Bütçe Kavramı ve Bütçe Hakkı: Tarihsel Bir İnceleme". *Vergi Raporu*. 184, 132-139.
- Gözler, K. (2019). *Türk Anayasa Hukuku*. Ekin Basım Yayın Dağıtım: Bursa.
- Gözler K. (2016). *Anayasa Hukukuna Giriş*. Ekin Basım Yayın Dağıtım: Bursa.
- Güneş, V. (2022). "Türkiye'de Bütçe Hakkının Doğruluk İlkesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi". *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*. 10(2), 95–109.
- Hırvatistan Parlamentosu (1991). Hırvatistan Cumhuriyeti Anayasası. <https://www.sabor.hr/en/constitution-republic-croatia-consolidated-text> (Erişim Tarihi: 11.06.2024).
- Hollanda İçişleri ve Krallık İlişkileri Bakanlığı (2018). Hollanda Krallığı Anayasası. <https://www.government.nl/documents/reports/2019/02/28/the-constitution-of-the-kingdom-of-the-netherlands> (Erişim Tarihi: 12.06.2024).
- İrlanda Parlamentosu (1937). İrlanda Anayasası. <https://www.irishstatutebook.ie/eli/cons/en/html> (Erişim Tarihi: 15.06.2024).
- İtalyan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi (1947). İtalyan Cumhuriyeti Anayasası. https://www.quirinale.it/allegati_statici/costituzione/costituzione_inglese.pdf (Erişim Tarihi: 15.06.2024).
- İsveç Parlamentosu (1974). İsveç Anayasası. <https://www.government.se/contentassets/7b69df55e58147638f19bdfb0984f97/the-constitution-of-sweden/#:~:text=Sweden%20has%20four%20fundamental%20laws,of%20the%20Instrument%20of%20Government> (Erişim Tarihi: 15.06.2024).
- İsviçre Federal Konseyi (1999). İsviçre Konfederasyonu Federal Anayasası. <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/en> (Erişim Tarihi: 15.06.2024).
- İspanya Parlamentosu (1978). İspanyol Anayasası. <https://www.boe.es/legislacion/documentos/ConstitucionINGLES.pdf> (Erişim Tarihi: 15.06.2024).

- İzlanda Parlamentosu (1944). İzlanda Cumhuriyeti Anayasası. https://www.government.is/library/01-Ministries/Prime-Ministrers-Office/constitution_of_iceland.pdf (Erişim Tarihi: 15.06.2024).
- Kaboğlu, İ. Ö. (2011). *Anayasa Hukuku Dersleri*. Legal Kitapevi. İstanbul.
- Kanada Adalet Bakanlığı (1982). Kanada Anayasası. <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/const/> (Erişim Tarihi: 12.06.2024).
- Karaer, A. (2022). "Vergi ve Kamu Borçlanması". *Konularına Göre Karşılaştırmalı Dünya Anayasaları*. Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, 611-624. Ankara. ISBN: 978-605-2089-68-2.
- Kaymaz, M. A. (2022). "Meclisin Bütçe Hakkının Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Perspektifinde Genel Bir Değerlendirmesi". *The Journal of Social Sciences*. 56(56), 467–476.
- Kıral, H. & Akdemir, T. (2019). "Bütçe Hakkı Kapsamında Türkiye’de Ödenek Aktarmalarının Değerlendirilmesi". *Sayıştay Dergisi*. 112, 107–135.
- Kolombiya Anayasa Mahkemesi (1991). Kolombiya Siyasi Anayasası. <https://www.corteconstitucional.gov.co/english/Constitucion%CC%81n%20en%20Ingle%CC%81s.pdf> (Erişim Tarihi: 15.06.2024).
- Konukman, A. (2015). "Türkiye’de Bütçe Hakkının Kullanımı: Sorunlar ve Çözüm Önerileri". *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 1(1), 23–65.
- Kore Cumhuriyeti Parlamentosu (1987). Kore Cumhuriyeti Anayasası. https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?lang=ENG&hseq=1 (Erişim Tarihi: 14.06.2024).
- Kosta Rika Parlamentosu (2020). Kosta Rika Cumhuriyeti Anayasası. https://www.constituteproject.org/constitution/Costa_Rica_2020 (Erişim Tarihi:12.06.2024).
- Kruithof M. & Bondt, W. de (2017). *Introduction to Belgian Law*. Wolters Kluwer Legal & Regulatory. USA.
- Küçükaycan, D. & Çelikay, F. (2019). "Bütçe Teorisi Perspektifinden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Bütçeleme Süreci ve Bütçe Hakkı Üzerindeki Etkileri". İçinde Güner, A., Akgül Yılmaz, G. ve Doğrusöz, B. (ed.), *Prof. Dr. Ömer Faruk BATIREL’e Armağan Kitap* (329-355). ISBN:978-975-02-5766-7.
- Letonya Parlamentosu (2014). Letonya Cumhuriyeti Anayasası. <https://www.saeima.lv/en/legislative-process/constitution> (Erişim Tarihi: 15.06.2024).
- Litvanya Cumhuriyeti Parlamentosu (1922). Litvanya Cumhuriyeti Anayasası. <https://www.saeima.lv/en/legislative-process/constitution> (Erişim Tarihi: 13.06.2024).
- Lu, Y. & Xue, C. (2011). "The Power of the Purse and Budgetary Accountability: Experiences from Subnational Governments in China". *Public Administration and Development*. 31(5), 351–362.
- Lüksemburg Temsilciler Meclisi (2009). Lüksemburg Büyük Dukalığı Anayasası. https://www.constituteproject.org/constitution/Luxembourg_2009 (Erişim Tarihi: 12.06.2024).
- Macaristan Parlamentosu (2020). Macaristan Anayasası. <https://www.parlament.hu/documents/125505/138409/Fundamental+law/73811993-c377-428d-9808-ee03d6fb8178> (Erişim Tarihi: 13.06.2024).

- Malta Parlamentosu (1964). Malta Anayasası. <https://legislation.mt/eli/const/eng> (Erişim Tarihi: 15.06.2024).
- MAXQDA Manual (2020). MAXQDA Getting Started Guide. <https://www.maxqda.com/download/manuals/MAX2020-Online-Manual-Complete-EN.pdf> (Erişim Tarihi: 31.07.2024).
- Meksika Temsilciler Meclisi (2015). Meksika Birleşik Devletleri Siyasi Anayasası. https://www.constituteproject.org/constitution/Mexico_2015 (Erişim Tarihi: 12.06.2024).
- Musa, A. M. (2021). "The Relationship between the President and the House of Representatives in Budget Rights". *J. Legal Ethical & Regul. Isses.* 24, 1.
- Narter, R. (2012). "Anayasal Açıdan Bütçe Hakkı". *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.* 7(1):2, 35-52.
- Niu, M. & Lin, M. (2020). "When the Power of the Purse Meets the Power of Technology: A Case Study of Guangzhou People's Congress in China". *Asia Pacific Journal of Public Administration.* 42(4), 274–289.
- Norveç Adalet ve Kamu Güvenliği Bakanlığı (1814). Norveç Krallığı Anayasası. <https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/1814-05-17> (Erişim Tarihi: 14.01.2024)
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2023). "OECD Best Practices for Parliaments in Budgeting". *OECD Journal on Budgeting.* 23/1, <https://doi.org/10.1787/33109e15-en>.
- Özvar, S. (2021). "Yapısal Reformların Bütçe Hakkının Etkin Kullanımına Etkisi: Meksika Örneği". *Sayıştay Dergisi.* 32(121), 99–126.
- Polonya Parlamentosu (2017). Polonya Cumhuriyeti Anayasası. <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm> (Erişim Tarihi: 12.06.2024).
- Portekiz Parlamentosu (1976). Portekiz Cumhuriyeti Anayasası. <https://www.parlamento.pt/sites/EN/Parliament/Documents/Constitution7th.pdf> (Erişim Tarihi: 15.06.2024).
- Rahman, T. & Mohsin, L. (2022). "Parliamentary Power of the Purse: Stocktaking the Role of the Jatiya Sangsad in the Budgetary Process in Bangladesh". *Public Organization Review.* 22: 1217–1236.
- Romanya Cumhurbaşkanlığı İdaresi (1991). Romanya Anayasası. <https://www.presidency.ro/en/the-constitution-of-romania> (Erişim Tarihi: 14.06.2024).
- Sak, R., Sak, İ.T.Ş., Şendil, Ç.Ö. & Nas, E. (2021). "Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi". *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi.* 4(1), 227–256.
- Sapankaya, F.Y. & Tandırcıoğlu, H. (2022). "Gençlerin Bütçe Hakkı Algısı: Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencileri Üzerinden Bir Değerlendirme". *Yönetim ve Ekonomi Dergisi.* 29(2), 297–317.
- Selen, U. & Tarhan, B. (2015). "Türkiye’de Seçmenlerin Bütçe Hakkı Algısı ve Etkileyen Faktörler". *Journal of Life Economics.* 4, 1-18.
- Slovakya Parlamentosu (1992). Slovakya Cumhuriyeti Anayasası. <https://www.prezident.sk/upload-files/46422.pdf> (Erişim Tarihi: 14.06.2024)
- Slovenya Cumhuriyeti Meclisi (1991). Slovenya Cumhuriyeti Anayasası. <https://www.us-rs.si/media/constitution.pdf> (Erişim Tarihi: 14.06.2024)

- Stapenhurst, R., Jacobs, K. & Cedric Eboutou, T. (2019). "Developing an Index of EX-POST Parliamentary Oversight of Public Finance". *The Journal of Legislative Studies*. 25(1), 119-142.
- Şahin İpek, E. A. (2017). "Bütçe Hakkının Kullanılması Bakımından TBMM'nin Bütçe Sürecindeki Rolünün Değerlendirilmesi". *Maliye ve Finans Yazıları*. 1(107), 70-107.
- Şili Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi (1980). Şili Cumhuriyeti Siyasi Anayasası. https://www.constituteproject.org/constitution/Chile_2021 (Erişim Tarihi: 15.06.2024).
- Türer, A. (2022). "Sayıştay ve Dış Denetim". *Konularına Göre Karşılaştırmalı Dünya Anayasaları*. Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları. 595-609, Ankara. ISBN: 978-605-2089-68-2.
- Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) Anayasası, Resmi Gazete. Yayımlı 09.11.1982. Sayı: 17863.
- Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) Dışişleri Bakanlığı (2024). İsviçre'nin Siyasi Görünümü. <https://www.mfa.gov.tr/isvicre-kunyesi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 24.07.2024).
- Wehner, J. (2006). "Assessing the Power of the Purse: An Index of Legislative Budget Institutions". *Political Studies*. 54, 767-785.
- Yeni Zelanda Parlamentosu (1986). Yeni Zelanda Anayasası. <https://www.legislation.govt.nz/act/public/1986/0114/latest/DLM94204.html> (Erişim Tarihi: 15.06.2024)
- Yeşilbaş Özenç, Y. (2022). "Eğitim Araştırmalarında Durum Çalışması Deseni Nasıl Kullanılır?". *Uluslararası Eğitimde Nitel Araştırmalarda Mükemmellik Arayışı Dergisi*. 1(2), 57-67.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yıldız, M. (2011). "İspanya Yönetim Sistemi'ndeki Tekçilik ve Federalizm Tartışmalarının Değerlendirilmesi". *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 29(2), 175-191.
- Yılmaz, H. H. & Biçer, M. (2010). "Parlamentonun Bütçe Hakkını Etkin Kullanımının Yeni Bütçe Sistemi Çerçevesinde Değerlendirilmesi". *Maliye Dergisi*. 158(1), 201-225.
- Yürükoğlu, B. & Kırıcı Çevik, N. (2023). *Bütçe Hakkı ve Demokrasi: OECD Ülkelerinden Ampirik Bulgular*. Özgür Yayınları. Gaziantep. ISBN: 978-975-447-621-7.
- Yunanistan Parlamentosu (2008). Yunanistan Anayasası. <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/001-156%20aggliko.pdf> (Erişim Tarihi: 15.06.2024)
- Zarei, H., Yazdifar, H., Dahmarde Ghaleno, M. & Namazi, N. (2022). "National Culture and Public-Sector Budgeting: The Mediating Role of Country-Level Institutions Using a Structural Equation Modelling Approach". *Journal of Applied Accounting Research*. 23(3), 686-714.